ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ

ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2008

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2009

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ
ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2008

ΠΡΟΣ ΤΗΝ 76η ΕΤΗΣΙΑ ΤΑΚΤΙΚΗ
ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ
ΣΤΙΣ 15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2009

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2009

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διεύθυνση
Ελ. Βενιζέλου 21
102 50 Αθήνα

Δικτυακός τόπος
http://www.bankofgreece.gr

Τηλέφωνο
+30 210 320.2393

Fax
+30 210 323.3025

Τυπώθηκε στο
Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών
της Τράπεζας της Ελλάδος
2η εκτύπωση

ISSN 1105 - 0497

ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕΛΩΝ ΓΕΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Προβόπουλος Γεώργιος	**Πρόεδρος – Διοικητής**	
Δενδρινού – Λουρή Ελένη	**Υποδιοικητής**	
Παπαδάκης Ιωάννης	**Υποδιοικητής**	
Δημόπουλος Γεώργιος	Μέλος ΣΝΠ & Σύμβουλος	
Θωμόπουλος Παναγιώτης	»	
Οικονόμου Γεώργιος	»	
Γοζαδίνος Ιωάννης	Σύμβουλος	
Κασιμάτης Γεώργιος	»	
Κυριακόπουλος Οδυσσέας	»	
Μυλωνάς Γεώργιος	»	
Πολυζωγόπουλος Χρήστος[1]	»	*Λήξη θητείας 2009*
Χανδρής Μιχαήλ	»	
Φούκας Ελευθέριος	Επίτροπος του Κράτους	

1 Στη Γενική Συνέλευση του έτους 2009 λήγει η θητεία του κ. Χρήστου Πολυζωγόπουλου, ο οποίος εκλέχθηκε Σύμβουλος από την Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση των Μετόχων της 27ης Απριλίου 2006, σύμφωνα με το άρθρο 21 του Καταστατικού.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΧΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ 2008 13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ
Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

1 Εισαγωγή 17
2 Το διεθνές και το ευρωπαϊκό οικονομικό περιβάλλον 18
2.1 Εξελίξεις και προοπτικές 18
2.2 Παρεμβάσεις στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και μέτρα μακροοικονομικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο 20
2.3 Η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ και οι παρεμβάσεις του Ευρωσυστήματος στην αγορά χρήματος της ζώνης του ευρώ 23
3 Οι μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα το 2008 και οι προοπτικές για το 2009 24
3.1 Οικονομική δραστηριότητα 24
3.2 Απασχόληση και ανεργία 26
3.3 Πληθωρισμός 27
3.4 Ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών 28
4 Δημοσιονομικές εξελίξεις και προοπτικές 29
4.1 Το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης 29
4.2 Η εξέλιξη του δημόσιου χρέους 30
4.3 Η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα 31
5 Αγορές χρήματος, πιστώσεων και κεφαλαίων στην Ελλάδα 32
5.1 Τραπεζική χρηματοδότηση 32
5.2 Επιτόκια τραπεζικών δανείων και καταθέσεων – περιθώριο επιτοκίου 34
5.3 Η πρωτογενής και δευτερογενής αγορά τίτλων του Δημοσίου 35
5.4 Η χρηματιστηριακή αγορά μετοχών 36
6 Σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος 37
7 Οι μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες οικονομικές προοπτικές και οι προκλήσεις οικονομικής πολιτικής 40
7.1 Προοπτικές ανάπτυξης, διαρθρωτικές αδυναμίες και μακροοικονομικές ανισορροπίες 40
7.2 Διόρθωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών 42
7.3 Η αντιμετώπιση των μελλοντικών επιπτώσεων της γήρανσης του πληθυσμού και το σύστημα συντάξεων 45
7.4 Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης και τη βελτίωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας 48
8 Συμπέρασμα 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ
ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

1 Σύνοψη διεθνών εξελίξεων και προοπτικών 53
2 Εξελίξεις και προοπτικές της ζώνης του ευρώ 64
3 Εξελίξεις και προοπτικές των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης 66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΥ
Η ΕΝΙΑΙΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

1 Οι αποφάσεις νομισματικής πολιτικής του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ 71
2 Οι παρεμβάσεις του Ευρωσυστήματος στην αγορά χρήματος 73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Υ
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΥΙ
ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ: ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ 93

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΥΙΙ
ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ, ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΑ ΚΕΡΔΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

1 Οι εξελίξεις του 2008 και οι προοπτικές για το τρέχον έτος: σύνοψη 103

2 Κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες του πληθωρισμού 105
2.1 Εξωτερικοί παράγοντες 105
2.2 Εγχώριοι παράγοντες 108
3 Η συμμετοχή των μισθών στο συνολικό προϊόν 114

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII
ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
1 Δανειακές ανάγκες και χρηματοδότησή τους 121
2 Η εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών 125
2.1 Κρατικός προϋπολογισμός 125
2.2 Οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας 131
2.3 Δημόσιες επιχειρήσεις 133
2.4 Δημόσιο χρέος 133
3 Ο προϋπολογισμός του 2009 136
3.1 Κρατικός προϋπολογισμός 136
3.2 Προϋπολογισμοί των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας και των δημόσιων επιχειρήσεων 141
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ VIII
ΜΕΤΡΑ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ 142

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IX
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ
1 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων: σύνοψη εξελίξεων και προοπτικών 145
2 Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών 154
3 Διεθνής επενδυτική θέση 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟ X
ΑΓΟΡΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ, ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
1 Νομισματικές εξελίξεις και επιτόκια τραπεζικών καταθέσεων 159
1.1 Νομισματικές εξελίξεις 159
1.2 Επιτόκια τραπεζικών καταθέσεων 159
2 Η χρηματοδότηση της οικονομίας – τραπεζική χρηματοδότηση επιχειρήσεων και νοικοκυριών 162
2.1 Η χρηματοδότηση της οικονομίας 162
2.2 Τραπεζική χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών 164
3 Επιτόκια νέων τραπεζικών δανείων και περιθώριο επιτοκίου 168
4 Η αγορά τίτλων του Δημοσίου 173
4.1 Η πρωτογενής αγορά 173
4.2 Η δευτερογενής αγορά 174
5 Η χρηματιστηριακή αγορά μετοχών 176
6 Η αγορά των αμοιβαίων κεφαλαίων 179
7 Βασικοί δείκτες του τραπεζικού συστήματος 180
7.1 Η αποδοτικότητα και η κεφαλαιακή επάρκεια των ελληνικών τραπεζών 181
7.2 Τραπεζικοί κίνδυνοι 183

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XI
ΕΙΔΙΚΟ ΘΕΜΑ: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ, Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
1 Η πρόκληση της κλιματικής αλλαγής 185
2 Η ευρωπαϊκή πολιτική για την κλιματική αλλαγή και την ενέργεια 186
2.1 Διαχρονική εξέλιξη των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση 186
2.2 Πρωτόκολλο του Κιότο 186
2.3 Η νέα στρατηγική της ΕΕ για την κλιματική αλλαγή και την ενέργεια 189
2.3.1 Το ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών 190
2.3.2 Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην ΕΕ 190
2.4 Διάσκεψη της Κοπεγχάγης-μελλοντικές τάσεις 191
3 Η ελληνική πολιτική για την κλιματική αλλαγή και την ενέργεια 191
3.1 Διαχρονική εξέλιξη των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου στην Ελλάδα 191
3.2 Οι κατευθύνσεις της ελληνικής πολιτικής για την κλιματική αλλαγή και την ενέργεια 192

3.2.1 Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης περιόδου 2007-2013 για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη 193
3.2.2 Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών 193
3.2.3 Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην Ελλάδα 194
3.2.4 "Πράσινη επιχειρηματικότητα" 194

4 Ο τομέας της ενέργειας στην Ελλάδα 198
4.1 Διάρθρωση παραγωγής και κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα 198
4.2 Ενέργεια και προστασία περιβάλλοντος στην Ελλάδα 201
4.3 Ενεργειακή ένταση της ελληνικής οικονομίας 201
4.4 Ενεργειακή εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας 203

5 Νομικό πλαίσιο και συνθήκες ανταγωνισμού στην ελληνική αγορά ενέργειας – προοπτικές επενδύσεων 204
5.1 Νομικό πλαίσιο 204
5.2 Συνθήκες ανταγωνισμού στην αγορά ενέργειας – προοπτικές επενδύσεων 205

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Π1

ΠΙΝΑΚΕΣ

III.1 Παγκόσμιο ΑΕΠ 54
III.2 Παγκόσμιος πληθωρισμός: δείκτης τιμών καταναλωτή 57
III.3Α Ρυθμός αύξησης του πραγματικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) των χωρών της ΝΑ Ευρώπης 67
III.3Β Πληθωρισμός των χωρών της ΝΑ Ευρώπης 67
III.3Γ Βασικοί δείκτες μακροοικονομικής ευπάθειας των χωρών της ΝΑ Ευρώπης για το 2008 68
IV.1 Προσαρμογές των βασικών επιτοκίων του Ευρωσυστήματος 71
V.1 Ακαθάριστη δαπάνη της οικονομίας και ακαθάριστο εγχώριο προϊόν 78
V.2 Δείκτες καταναλωτικής ζήτησης 79
V.3 Δείκτες επενδυτικής ζήτησης 81
V.4 Παραγωγή των κυριότερων αγροτικών προϊόντων 82
V.5 Απολαμβανόμενες και καταβαλλόμενες τιμές στον αγροτικό τομέα 82
V.6 Βιομηχανική παραγωγή 84
V.7 Δείκτες δραστηριότητας στον τομέα των υπηρεσιών 85
VI.1 Πληθυσμός, εργατικό δυναμικό και απασχόληση 94
VI.2 Συνοπτική εικόνα της αγοράς εργασίας και του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού στην Ελλάδα και την ΕΕ 95
VI.3 Πληθυσμός, εργατικό δυναμικό, απασχόληση και ανεργία: β΄ τρίμηνο έτους 97
VII.1 Δείκτες τιμών 104
VII.2 Η εξέλιξη των τιμών στην Ελλάδα και τη ζώνη του ευρώ 107
VII.3 Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή: Ελλάδα και ΕΕ 108
VII.4 Αποδοχές και κόστος εργασίας 109
VII.5 Μέσες αποδοχές και κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας: Ελλάδα και ζώνη του ευρώ 112
VIII.1 Ελλείμματα γενικής και κεντρικής κυβέρνησης 121
VIII.2 Καθαρές δανειακές ανάγκες κεντρικής κυβέρνησης σε ταμειακή βάση 123
VIII.3 Πηγές κάλυψης δανειακών αναγκών κεντρικής κυβέρνησης 124
VIII.4 Έσοδα τακτικού προϋπολογισμού 126

VIII.5 Δαπάνες τακτικού προϋπολογισμού και προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων 129
VIII.6 Αποτελέσματα οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας και χρηματοδότησή τους 132
VIII.7 Αποτελέσματα δημόσιων επιχειρήσεων και χρηματοδότησή τους 134
VIII.8 Ενοποιημένο χρέος γενικής κυβέρνησης 135
VIII.9 Ανάλυση των μεταβολών του λόγου του χρέους της γενικής κυβέρνησης προς το ΑΕΠ 136
VIII.10 Έσοδα, δαπάνες και έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού 138
VIII.11 Χρηματικές δοσοληψίες με την Ευρωπαϊκή Ένωση 140

IX.1 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών 146
IX.2 Ελλάδα: αναθεωρημένοι δείκτες ονομαστικής και πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας (ΣΣΙ) 147
IX.3 Διάρθρωση ξένων άμεσων επενδύσεων στην Ελλάδα κατά γεωγραφική περιοχή προέλευσης 155
IX.4 Διάρθρωση ελληνικών άμεσων επενδύσεων στο εξωτερικό κατά γεωγραφική περιοχή προορισμού 156
IX.5 Διεθνής επενδυτική θέση 157

X.1 Ελληνική συμβολή στα βασικά νομισματικά μεγέθη της ζώνης του ευρώ 160
X.2A Επιτόκια νέων τραπεζικών καταθέσεων από νοικοκυριά στην Ελλάδα και στη ζώνη του ευρώ 161
X.2B Επιτόκια νέων τραπεζικών καταθέσεων από νοικοκυριά στις χώρες της ζώνης του ευρώ 162
X.3 Χρηματοδότηση της οικονομίας από τα ΝΧΙ στην Ελλάδα 163
X.4 Χρηματοδότηση προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά από τα ΝΧΙ στην Ελλάδα 166
X.5A Επιτόκια νέων τραπεζικών δανείων στην Ελλάδα και στη ζώνη του ευρώ 170
X.5B Επιτόκια νέων τραπεζικών δανείων στις επιμέρους χώρες της ζώνης του ευρώ 171
X.6 Περιθώριο επιτοκίου (spread) στην Ελλάδα και στη ζώνη του ευρώ 173
X.7 Εκατοστιαία διάρθρωση εκδοθέντων τίτλων του Δημοσίου με βάση τη διάρκεια 174
X.8 Εξελίξεις χρηματιστηριακών μεγεθών 178
X.9 Αξία και διάρθρωση χρηματιστηριακών συναλλαγών 179
X.10 Δείκτες αποδοτικότητας και δείκτης αποτελεσματικότητας των ελληνικών εμπορικών τραπεζών και ομίλων με μετοχές εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών 181

XI.1 Εκπομπές αερίων θερμοκηπίου ανά κατηγορία σε ΕΕ-27, ΕΕ-15 και Ελλάδα 187
XI.2 Εκπομπές αερίων θερμοκηπίου και στόχοι Πρωτόκολλου Κιότο 188
XI.3 Κατανομή δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου σε υφιστάμενες βιομηχανικές εγκαταστάσεις 195
XI.4 Άδειες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που έχουν εκχωρηθεί από 01.02.2001 έως 12.01.2009, ανά τύπο σταθμού 206

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

III.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη 55
III.2 Χρηματιστηριακοί δείκτες 56
III.3 Διεθνείς τιμές βασικών εμπορευμάτων, πετρελαίου και χρυσού 56
III.4 Συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ έναντι του δολαρίου ΗΠΑ και του γιεν Ιαπωνίας 58

III.5 Συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ έναντι της λίρας Αγγλίας και του φράγκου Ελβετίας 58
III.6 Βασικά επιτόκια κεντρικών τραπεζών 63

IV.1 Επιτόκιο στις πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος και επιτόκιο για καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας στη διατραπεζική αγορά (EONIA) 72
IV.2 Διαφορά μεταξύ του επιτοκίου Euribor τριών μηνών και του σταθερού επιτοκίου στις συμφωνίες ανταλλαγής (διάρκειας τριών μηνών) του επιτοκίου μίας ημέρας 74
IV.3 Επιτόκια στις πάγιες διευκολύνσεις του Ευρωσυστήματος και επιτόκιο για καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας στη διατραπεζική αγορά (EONIA) 75

V.1 Δείκτες οικονομικής δραστηριότητας 77
V.2 Δείκτες καταναλωτικής ζήτησης 80
V.3 Παραγωγή και επιχειρηματικές προσδοκίες στη μεταποίηση 83
V.4 Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών για τη μεταποίηση (PMI) 83

VI.1 Απασχόληση 93
VI.2 Συμβολή επιμέρους ομάδων στη μεταβολή της απασχόλησης 93
VI.3 Ποσοστό συνολικής ανεργίας 96
VI.4 Προσδοκίες των επιχειρήσεων για την απασχόληση 98

VII.1 Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή Ελλάδος και ζώνης του ευρώ 103
VII.2 Δείκτης τιμών καταναλωτή και πυρήνας πληθωρισμού 103
VII.3 Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή χωρίς τις τιμές της ενέργειας και των μη επεξεργασμένων ειδών διατροφής: Ελλάδα και ζώνη του ευρώ 105
VII.4 Τιμές καυσίμων 106
VII.5 Δείκτης τιμών εισαγωγών στη βιομηχανία και αντίστροφο σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας του νομίσματος 106
VII.6 Διαφορές ετήσιων ρυθμών πληθωρισμού μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ 109
VII.7 Πληθωριστικές προσδοκίες καταναλωτών και επιχειρήσεων 111
VII.8 Το παραγωγικό κενό της ελληνικής οικονομίας 113

VIII.1 Πρωτογενές αποτέλεσμα κρατικού προϋπολογισμού ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ 125
VIII.2 Δαπάνες κεντρικής κυβέρνησης για τόκους 130
VIII.3 Διάρθρωση δαπανών τακτικού προϋπολογισμού κατά κατηγορία 130

X.1 Επιτόκια νέων τραπεζικών καταθέσεων από τα νοικοκυριά στην Ελλάδα και στη ζώνη του ευρώ 161
X.2 Χρηματοδότηση της οικονομίας και των επιμέρους τομέων από τα ΝΧΙ στην Ελλάδα 164
X.3 Επιτόκια νέων τραπεζικών δανείων στην Ελλάδα 168
X.4 Διαφορές επιτοκίων νέων τραπεζικών δανείων μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ 172
X.5 Διαφορά μέσου επιτοκίου μεταξύ νέων δανείων και νέων καταθέσεων (περιθώριο επιτοκίου) στην Ελλάδα και τη ζώνη του ευρώ 172
X.6 Απόδοση 10ετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου και διαφορά έναντι του αντίστοιχου γερμανικού 175
X.7 Μέση ημερήσια αξία συναλλαγών επί τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου 176
X.8 Τιμές μετοχών, αξία συναλλαγών και εμπορευσιμότητα στο Χρηματιστήριο Αθηνών 177

X.9 Αριθμός και ενεργητικό αμοιβαίων κεφαλαίων 180

XI.1 Διάρθρωση της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ανά καύσιμο το 2006 199
XI.2 Καθαρή παραγωγή και ισοζύγιο εισαγωγών-εξαγωγών ηλεκτρικής ενέργειας την περίοδο 2000-2006 199
XI.3 Διάρθρωση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας κατά τομέα το 2006 200
XI.4 Ενεργειακή ένταση κατά κλάδο στην Ελλάδα και τη ζώνη του ευρώ 202
XI.5 Σύγκριση ενεργειακής και πετρελαϊκής έντασης και εξάρτησης μεταξύ ΕΕ-27, ζώνης του ευρώ και Ελλάδος 203

ΠΛΑΙΣΙΑ

III.1 Πρόσφατες πρωτοβουλίες και μέτρα πολιτικής για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης 59
1. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο 59
2. Σε παγκόσμιο επίπεδο 61
3. Σχέδια για την ανάκαμψη της οικονομίας και την ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού τομέα και της ρευστότητας στην ΕΕ και τις ΗΠΑ 62

V.1 Η αγορά ακινήτων – τάσεις 2006-2008 και προοπτικές για το 2009 88
ΠΙΝΑΚΑΣ Δείκτης τιμών κατοικιών 90

VI.1 Η απασχόληση και η κρίση 99

VII.1 Βασικά δεδομένα για την ανισότητα, τη φτώχεια και την αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους 115
1. Οι διαστάσεις της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα και στην ΕΕ 115
2. Η εξέλιξη της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα: 1974-2005 117
3. Οι ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας και οι πρόσφατες εξελίξεις 117
4. Είναι ανησυχητικές οι πρόσφατες διαστάσεις της παιδικής φτώχειας 118
5. Το ελληνικό σύστημα κοινωνικής αλληλεγγύης είναι περιορισμένο και κυρίως αναποτελεσματικό 119
6. Η εκπαίδευση παραμένει διαχρονικά ο ισχυρότερος παράγοντας άμβλυνσης της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας 119
7. Παραμένει ζητούμενο η καθιέρωση μιας ρύθμισης που θα αποβλέπει στην εξάλειψη της "ακραίας φτώχειας" 120
ΠΙΝΑΚΑΣ Επιλεγμένοι δείκτες κοινωνικής συνοχής 116

IX.1 Ναυτιλία και τουρισμός – πρόσφατες εξελίξεις, προοπτικές, προβλήματα, επιπτώσεις της κρίσης 148
ΠΙΝΑΚΑΣ Α Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη τουρισμού και ναυτιλίας 148
ΠΙΝΑΚΑΣ Β Διαχρονική εξέλιξη δαπάνης ανά ταξίδι, δαπάνης ανά διανυκτέρευση και μέσης διάρκειας παραμονής ταξιδιωτών στην Ελλάδα 149
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ Εξέλιξη δεικτών ναύλων πλοίων ξηρού φορτίου (BDI) και πετρελαιοφόρων (BDTI) 152

ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ
κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΠΡΟΒΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΕ ΕΝΤΟΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΗΣ 31ΗΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2008
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΤΗΣΙΑ ΤΑΚΤΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Ι ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΧΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ 2008

Τα συνολικά καθαρά έσοδα της Τράπεζας ανήλθαν, όπως προκύπτει από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της χρήσεως του 2008, σε 823,5 εκατ. ευρώ και οι συνολικές δαπάνες λειτουργίας της, στις οποίες περιλαμβάνονται οι αποσβέσεις και οι προβλέψεις, σε 598,5 εκατ. ευρώ. Πραγματοποιήθηκαν, επομένως, καθαρά κέρδη 225,1 εκατ. ευρώ, έναντι 284,7 εκατ. ευρώ το 2007.

Από τα καθαρά κέρδη της χρήσεως προτείνεται στη Γενική Συνέλευση, μετά από σχετική απόφαση του Γενικού Συμβουλίου, να διατεθούν, σύμφωνα με το άρθρο 71 του Καταστατικού, για καταβολή πρώτου μερίσματος 13,3 εκατ. ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 12% του μετοχικού κεφαλαίου της Τράπεζας, και 34,4 εκατ. ευρώ για την καταβολή πρόσθετου μερίσματος. Επομένως, προτείνεται να διατεθούν συνολικά για την καταβολή μερίσματος 47,7 εκατ. ευρώ, έναντι 50,8 εκατ. ευρώ το έτος 2007. Σύμφωνα με την πρόταση αυτή, το μέρισμα θα είναι 2,40 ευρώ ανά μετοχή, έναντι 2,56 ευρώ την προηγούμενη χρήση (προσαρμοσμένο στο σημερινό αριθμό μετοχών της Τράπεζας). Από το υπόλοιπο των καθαρών κερδών, μετά την αφαίρεση ποσού 22,2 εκατ. ευρώ για την αύξηση του τακτικού αποθεματικού και ποσού 15,9 εκατ. ευρώ που αντιστοιχεί στο φόρο εισοδήματος επί των διανεμόμενων κερδών, ποσό 139,3 εκατ. ευρώ, έναντι 180,9 εκατ. ευρώ του 2007, περιέρχεται στο Δημόσιο σύμφωνα με το άρθρο 71 του Καταστατικού.

Αναλυτικά τα έσοδα και τα έξοδα της Τράπεζας στη χρήση 2008 διαμορφώθηκαν ως εξής:

Τα συνολικά καθαρά έσοδα της Τράπεζας από τόκους, προμήθειες και λοιπές ωφέλειες από εργασίες εσωτερικού και εξωτερικού, καθώς και από συναλλαγές με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και τα άλλα μέλη του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ), διαμορφώθηκαν ελαφρώς χαμηλότερα σε σχέση με την προηγούμενη χρήση (δηλ. μειώθηκαν κατά 0,2% και ανήλθαν σε 823,5 εκατ. ευρώ, έναντι 825,5 εκατ. ευρώ το 2007).

Η διαμόρφωση του ανωτέρω αποτελέσματος οφείλεται αποκλειστικά στην ειδική πρόβλεψη που σχηματίστηκε έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος, ενώ οι κύριες πηγές εσόδων της Τράπεζας σημείωσαν το 2008 σημαντική αύξηση.

Σημειώνεται ότι η ειδική πρόβλεψη έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος σχηματίστηκε σύμφωνα με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ, λόγω των ιδιαίτερα δυσμενών συνθηκών που επικράτησαν στην αγορά χρήματος κατά το έτος 2008 και επηρέασαν και τις πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος για την παροχή ρευστότητας προς το πιστωτικό σύστημα. Στο πλαίσιο αυτό, το Δ.Σ. της ΕΚΤ, τηρώντας τη γενική λογιστική αρχή της συντηρητικότητας, θεώρησε ορθό να δημιουργηθεί μια πρόβλεψη ως "απόθεμα ασφαλείας", ύψους 5.736 εκατ. ευρώ, έναντι κινδύνων αντισυμβαλλομένων κατά τη διενέργεια πράξεων νομισματικής πολιτικής. Σύμφωνα με το Καταστατικό του ΕΣΚΤ και της ΕΚΤ, η πρόβλεψη αυτή χρηματοδοτήθηκε από όλες τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των συμμετεχόντων κρατών-μελών με βάση τα μερίδια συμμετοχής τους στο κεφάλαιο της ΕΚΤ. Έτσι, η Τράπεζα της Ελλάδος σχημάτισε την πρόβλεψη που της αναλογεί, ύψους 149,5 εκατ. ευρώ, με συνέπεια να επηρεαστεί αρνητικά το καθαρό αποτέλεσμα από τη συγκέντρωση και την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος.

Τα καθαρά έσοδα από τόκους ανήλθαν σε 706,2 εκατ. ευρώ, έναντι 540,9 εκατ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση, σημειώνοντας αύξηση κατά 30,6%. Η θετική αυτή εξέλιξη ήταν απόρροια της υψηλής απόδοσης των χαρτοφυλακίων της Τράπεζας.

Τα καθαρά έσοδα από προμήθειες αυξήθηκαν κατά 9,3% και ανήλθαν σε 144,0 εκατ. ευρώ, έναντι 131,7 εκατ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση. Τα έσοδα αυτά αφορούν κυρίως προμήθειες που εισπράττει η Τράπεζα από το Ελληνικό Δημόσιο για τις εργασίες που διενεργεί για λογαριασμό του, καθώς και τις προμήθειες από τη διαχείριση του Κοινού Κεφαλαίου Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου και Ασφαλιστικών Φορέων.

Τα έσοδα από μετοχές και συμμετοχές αυξήθηκαν κατά 34,8 εκατ. ευρώ και ανήλθαν σε 38,2 εκατ. ευρώ, έναντι 3,4 εκατ. ευρώ την προηγούμενη χρήση. Σημαντική συμβολή στα έσοδα αυτά είχε η είσπραξη από την ΕΚΤ συνολικού ποσού 34,5 εκατ. ευρώ. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί στο μερίδιο της Τράπεζας επί των διανεμηθέντων εσόδων της ΕΚΤ από το εκδοτικό της δικαίωμα και επί των καθαρών κερδών της.

Το καθαρό αποτέλεσμα από τις χρηματοοικονομικές πράξεις μειώθηκε κατά 67,3 εκατ. ευρώ και διαμορφώθηκε σε 37 εκατ. ευρώ, έναντι 104,3 εκατ. ευρώ την προηγούμενη χρήση, λόγω του ότι η χρήση 2007 είχε ωφεληθεί με κέρδη από πράξεις swap ύψους 93,4 εκατ. ευρώ, με τα οποία είχε σχηματιστεί ειδική πρόβλεψη. Επισημαίνεται ότι, στη χρήση 2008, αφενός τα πραγματοποιηθέντα κέρδη από πράξεις σε συνάλλαγμα και επί χρεογράφων ήταν αυξημένα και αφετέρου οι εξ αποτιμήσεως ζημίες των χαρτοφυλακίων της Τράπεζας στο τέλος της χρήσεως ήταν σημαντικά μειωμένες σε σχέση με το 2007, παρά τις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούσαν στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίων.

Τέλος, τα λοιπά έσοδα, που αφορούν κυρίως τα έσοδα από τις εργασίες του Ιδρύματος Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών (ΙΕΤΑ), ανήλθαν σε 32,9 εκατ. ευρώ, έναντι 38,6 εκατ. ευρώ το 2007.

Τα έξοδα στη χρήση 2008 (εκτός της πρόβλεψης έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος) αυξήθηκαν κατά 10,7% και ανήλθαν σε 598,5 εκατ. ευρώ, έναντι 540,8 εκατ. ευρώ το 2007. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των προβλέψεων για την κάλυψη μελλοντικών κινδύνων και υποχρεώσεων της Τράπεζας. Ειδικότερα:

Οι λοιπές προβλέψεις (πέραν της πρόβλεψης για το Ευρωσύστημα) που σχηματίστηκαν στη χρήση 2008 ανήλθαν σε 197,4 εκατ. ευρώ, έναντι 148,1 εκατ. ευρώ της προηγούμενης χρήσης (αυξημένες κατά 33,3%). Από το ποσό των 197,4 εκατ. ευρώ, το σημαντικότερο μέρος αφορά πρόβλεψη έναντι μελλοντικών κινδύνων αντισυμβαλλομένων κατά τη διενέργεια πράξεων νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος.

Τα λειτουργικά έξοδα της Τράπεζας πλην των προβλέψεων (δαπάνες προσωπικού, συντάξεις, διοικητικές δαπάνες και λοιπά έξοδα, αποσβέσεις) αυξήθηκαν ελάχιστα (ποσοστό αύξησης 2,1%) και ανήλθαν σε 401,1 εκατ. ευρώ, έναντι 392,7 εκατ. ευρώ το 2007. Η αντίστοιχη αύξηση για την προηγούμενη χρήση ήταν 9,5%.

Στη χρήση 2008, με βάση την Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου 8/10.6.2008, αυξήθηκε το μετοχικό κεφάλαιο της Τράπεζας κατά 22.248.671,20 ευρώ. Το ποσό αυτό αφορά μέρος της υπεραξίας που προέκυψε από τις αναπροσαρμογές, που έγιναν στις χρήσεις 2004 και 2007, της αξίας των εδαφικών εκτάσεων και της αναπόσβεστης αξίας των κτιρίων της Τράπεζας στην αγοραία αξία τους. Η ανωτέρω αύξηση καλύφθηκε από την έκδοση 3.972.977 νέων μετοχών, ονομαστικής αξίας 5,60 ευρώ εκάστη, οι οποίες διανεμήθηκαν δωρεάν στους μετόχους σε αναλογία μία νέα μετοχή για κάθε τέσσερις παλαιές. Ισόποσα αυξήθηκε και το τακτικό αποθεματικό, προκειμένου να εξισωθεί με το μετοχικό κεφάλαιο, σύμφωνα με τα άρθρα 10 και 71 του Καταστατικού. Η διάθεση του ποσού έγινε από τα κέρδη της χρήσεως 2008.

Στη διάρκεια του 2008 ο συνολικός αριθμός των υπαλλήλων της Τράπεζας μειώθηκε περαιτέρω κατά 269 άτομα και διαμορφώθηκε σε 2.494 στις 31.12.2008.

Συνεχίστηκε και κατά το προηγούμενο έτος η λήψη μέτρων στον οργανωτικό και διοικητικό τομέα ώστε η Τράπεζα να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται αποτελεσματικότερα στις σύνθετες προκλήσεις που εκπορεύονται από την αλληλεξάρτηση των χρηματοπιστωτικών συστημάτων διεθνώς, αλλά και από την ιδιαίτερη πίεση που ασκούν οι μακροοικονομικές εξελίξεις. Ειδικότερα:

Δημιουργήθηκε μια νέα Διεύθυνση, η Διεύθυνση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Το έργο της νέας Διεύθυνσης εντάσσεται στη σύγχρονη προσέγγιση της παρακολούθησης των κινδύνων του χρηματοπιστωτικού συστήματος ως συνόλου και της μελέτης της μακροοικονομικής διάστασης των δραστηριοτήτων του χρηματοπιστωτικού τομέα, κατ' αντιστοιχία προς τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν το συγκεκριμένο θέμα οι περισσότερες κεντρικές τράπεζες του Ευρωσυστήματος, ιδίως μετά τις διαπιστώσεις που προέκυψαν από τη μελέτη των αιτίων που προκάλεσαν την πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση και των εγγενών αδυναμιών που εντοπίστηκαν σε λειτουργικό ή εποπτικό επίπεδο.

Δημιουργήθηκε νέα υπηρεσιακή μονάδα στη Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών για την παρακολούθηση των οικονομικών εξελίξεων στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Μεσογείου. Η λειτουργία της νέας μονάδας συνδυάστηκε με την ενίσχυση της συνεργασίας με άλλες υπηρεσιακές μονάδες της Τράπεζας, έτσι ώστε να αξιοποιείται το έργο τους, στο βαθμό που συνδέεται με θέματα που αφορούν τις εν λόγω χώρες.

Επίσης, στην ίδια Διεύθυνση δημιουργήθηκε νέα υπηρεσιακή μονάδα με αντικείμενο τη συστηματική παρακολούθηση των συνθηκών που επικρατούν στην αγορά ακινήτων. Για την υποβοήθηση του έργου της νέας μονάδας θεσμοθετήθηκε υποχρέωση παροχής σχετικών στοιχείων από τα πιστωτικά ιδρύματα και δημιουργήθηκε ηλεκτρονική βάση δεδομένων. Από τις αρχές του 2009 ξεκίνησε η συλλογή και επεξεργασία στοιχείων από τα πιστωτικά ιδρύματα και άλλους φορείς. Παράλληλα, τα θέματα της αγοράς ακινήτων έχουν ενταχθεί στο ερευνητικό έργο της Τράπεζας.

Η Τράπεζα της Ελλάδος συνέχισε και κατά το 2008 το έργο της σε όλους τους τομείς των αρμοδιοτήτων της. Συμμετείχε ενεργά στη διαμόρφωση και εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής στο πλαίσιο του Ευρωσυστήματος, με στενή και συστηματική παρακολούθηση των οικονομικών μεγεθών υπό τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν κατά την εξέλιξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Η Τράπεζα ενίσχυσε το έργο της στον τομέα της εποπτείας των πιστωτικών ιδρυμάτων και άλλων επιχειρήσεων του χρηματοπιστωτικού τομέα καθώς και στον τομέα της επίβλεψης και διαχείρισης των συστημάτων πληρωμών και διακανονισμού. Στο σύνθετο έργο της Τράπεζας συνέβαλε καθοριστικά και κατά το παρελθόν έτος το προσωπικό της, το οποίο διακρίνεται για την εργατικότητα, το ζήλο, το υψηλό αίσθημα ευθύνης, αλλά και την ικανότητα προσαρμογής στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις. Για το λόγο αυτό παρακαλώ να του απονείμουμε τον οφειλόμενο έπαινο.

Επιδιώχθηκε και κατά το 2008 και ενισχύθηκε περαιτέρω η ανάπτυξη των σχέσεων της Τράπεζας της Ελλάδος με τις κεντρικές τράπεζες και τις αρχές τραπεζικής εποπτείας των χωρών της Νοτιανατολικής Ευρώπης, κυρίως εκείνων στις οποίες δραστηριοποιούνται ελληνικές τράπεζες. Στο πλαίσιο αυτό, προγραμματίστηκαν και πραγματοποιούνται στην Τράπεζα της Ελλάδος από τις αρχές του 2009 επισκέψεις Διοικητών και στελεχών κεντρικών τραπεζών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης για συζητήσεις και διαβουλεύσεις επί θεμάτων αμοιβαίου ενδιαφέροντος, με έμφαση στα θέματα εποπτείας και αντιμετώπισης της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Αξιοσημείωτη εξέλιξη στον τομέα των συστημάτων πληρωμών αποτέλεσε η μετάπτωση του συστήματος διακανονισμού πληρωμών σε συνεχή χρόνο ΕΡΜΗΣ της Τράπεζας της Ελλάδος στο νέο διευρωπαϊκό σύστημα πληρωμών TARGET2. Η λειτουργία του νέου συστήματος ξεκίνησε στις 19 Μαΐου 2008 μετά

από επιτυχή προετοιμασία των πιστωτικών ιδρυμάτων, η οποία συντονίστηκε από την Τράπεζα της Ελλάδος.

Συνεχίστηκαν κατά το παρελθόν έτος οι εργασίες συντήρησης και αναδιαρρύθμισης των κτιρίων και εγκαταστάσεων της Τράπεζας, με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και την ενίσχυση της ασφάλειας των εγκαταστάσεων και των συναλλαγών της Τράπεζας. Ειδικότερα, ολοκληρώθηκε η πλήρης ανακαίνιση και λειτουργική αναβάθμιση του διατηρητέου κτιρίου του υποκαταστήματος Θεσσαλονίκης, το οποίο και εγκαινιάστηκε από τη Διοίκηση σε ειδική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο υποκατάστημα με την παρουσία του προσωπικού και τοπικών παραγόντων. Παράλληλα, συνεχίστηκαν οι εργασίες ανέγερσης του δεύτερου Κέντρου Επεξεργασίας και Διακίνησης Χρηματικού της Τράπεζας στην Πυλαία Θεσσαλονίκης.

Την 13.6.2008 αποχώρησαν οι κ.κ. Νικόλαος Γκαργκάνας και Νικόλαος Παλαιοκρασσάς από τις θέσεις του Διοικητή και του Υποδιοικητή αντίστοιχα, λόγω λήξης της θητείας τους. Το Γενικό Συμβούλιο της Τράπεζας, με απόφαση που έλαβε την 30.5.2008, μου έκανε την τιμή να προτείνει στο Υπουργικό Συμβούλιο το διορισμό μου στη θέση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος. Με την ίδια απόφαση του Γενικού Συμβουλίου, προτάθηκε για τη δεύτερη θέση Υποδιοικητή η κ. Ελένη Λουρή-Δενδρινού. Οι προτάσεις αυτές έγιναν δεκτές από το Υπουργικό Συμβούλιο και οι διορισμοί πραγματοποιήθηκαν στις 20.6.2008 με Προεδρικό Διάταγμα που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Επίσης, το Γενικό Συμβούλιο της Τράπεζας στη συνεδρίαση της 19.1.2009 πρότεινε στο Υπουργικό Συμβούλιο το διορισμό του κ. Ιωάννη Παπαδάκη στη θέση του Υποδιοικητή, σε αντικατάσταση του κ. Παναγιώτη Θωμόπουλου, που αποχώρησε στις 27.2.2009 λόγω λήξης της θητείας του. Η πρόταση έγινε δεκτή από το Υπουργικό Συμβούλιο και ο διορισμός πραγματοποιήθηκε στις 2.3.2009 με Προεδρικό Διάταγμα που δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Επίσης, με Προεδρικό Διάταγμα διορίστηκε μέλος του Συμβουλίου Νομισματικής Πολιτικής, σε αντικατάσταση του κ. Ιωάννη Παπαδάκη, ο αποχωρήσας από τη θέση του Υποδιοικητή κ. Παναγιώτης Θωμόπουλος.

Με Προεδρικό Διάταγμα επαναδιορίστηκε ο κ. Γεώργιος Οικονόμου ως μέλος του Συμβουλίου Νομισματικής Πολιτικής για έξι ακόμη έτη, μετά τη λήξη, στις 10.4.2008, της αρχικής θητείας του. Στην παρούσα Τακτική Γενική Συνέλευση λήγει, σύμφωνα με το άρθρο 21 του Καταστατικού της Τράπεζας, η θητεία του μέλους του Γενικού Συμβουλίου κ. Χρήστου Πολυζωγόπουλου. Για το λόγο αυτό, η Γενική Συνέλευση θα κληθεί να εκλέξει στη θέση του νέο Σύμβουλο για μία τριετία, έως την ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση του έτους 2012. Ο απερχόμενος Σύμβουλος είναι επανεκλέξιμος.

II Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

I ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση έχει αναδείξει τις μακροοικονομικές ανισορροπίες και τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας

Η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται εν μέσω της μεγαλύτερης χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης από τη δεκαετία του 1930. Οι ισχυρές αναταράξεις, που ξεκίνησαν τον Αύγουστο του 2007 στις ΗΠΑ και μεταδόθηκαν σε όλο τον κόσμο, συνεχίζονται για δεύτερο έτος, με έντονες εξάρσεις κατά διαστήματα. Η παράταση της χρηματοπιστωτικής αναταραχής έχει επιδεινώσει, και μάλιστα τους τελευταίους μήνες με ραγδαίο ρυθμό, τις προοπτικές για την παραγωγή, την απασχόληση και τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές σε όλες τις περιοχές του κόσμου. Στην παρούσα φάση, **οι αρνητικές εξελίξεις στο χρηματοπιστωτικό και τον πραγματικό τομέα της διεθνούς οικονομίας αλληλοτροφοδοτούνται.** Η δυσλειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών συμπιέζει την οικονομική δραστηριότητα, ενώ, με τη σειρά της, η εξασθένηση της οικονομικής δραστηριότητας υπονομεύει περαιτέρω την κεφαλαιακή θέση του χρηματοπιστωτικού τομέα και την ικανότητά του να χρηματοδοτεί τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά. **Η έξοδος από αυτό το φαύλο κύκλο δεν θα είναι ούτε εύκολη ούτε γρήγορη.**

Η διεθνής κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά την ελληνική οικονομία, ιδίως την περίοδο μετά το Σεπτέμβριο του 2008, αφότου δηλαδή η κρίση επιδεινώθηκε δραματικά. Ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, ο οποίος ήταν σταθερά υψηλός από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, επιβραδύνθηκε σημαντικά το 2008, ενώ **το 2009 αναμένεται στασιμότητα της οικονομικής δραστηριότητας.** Η *χρηματοπιστωτική* κρίση επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα αφενός επειδή η εφαρμογή αυστηρότερων κριτηρίων για τη χορήγηση πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά εκ μέρους των τραπεζών περιορίζει την *προσφορά* δανείων και αφετέρου επειδή η σημαντική εξασθένηση των προσδοκιών (της εμπιστοσύνης) των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών συνεπάγεται μείωση της ροπής προς κατανάλωση και προς επένδυση σε κατοικίες, καθώς και μείωση της διάθεσης για ανάληψη επιχειρηματικών κινδύνων και υποχώρηση των επιχειρηματικών επενδύσεων, με αποτέλεσμα να περιορίζεται και η *ζήτηση* πιστώσεων τόσο από τα νοικοκυριά όσο και από τις επιχειρήσεις. Εξάλλου, άμεσες είναι και οι επιπτώσεις της παγκόσμιας *οικονομικής* κρίσης, καθώς η εν εξελίξει μείωση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας και του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου πλήττει τις ελληνικές εξαγωγές αγαθών αλλά και τις εξαγωγές υπηρεσιών, δηλαδή τη ναυτιλία και τον τουρισμό.

Η χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση έχει αναδείξει τις μακροοικονομικές ανισορροπίες και τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Κατ' αρχάς, η διεθνής κρίση έχει περαιτέρω αποδυναμώσει τους ευνοϊκούς παράγοντες οι οποίοι επί πολλά έτη είχαν στηρίξει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και είχαν ενθαρρύνει τον εφησυχασμό όσον αφορά τις προοπτικές της οικονομίας. Επιπλέον, όπως καταδεικνύεται από τη διαφορά αποδόσεων των ελληνικών κρατικών ομολόγων έναντι των γερμανικών, η κρίση έχει εντείνει τις ανησυχίες των αγορών. Ειδικότερα, οι αγορές ανησυχούν για το ύψος του δημοσιονομικού ελλείμματος, το οποίο υπερέβη αισθητά το 3% επί δύο συνεχή έτη (με αποτέλεσμα να ενεργοποιηθεί και πάλι η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα), καθώς και για το υψηλό δημόσιο χρέος της Ελλάδος (που υπερέβη το 95% του ΑΕΠ το 2008) και την αδυναμία των κυβερνήσεων να επιτύχουν διατηρήσιμη δημοσιονομική προσαρμογή παρά την ταχύρρυθμη ανάπτυξη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Ανησυχούν επίσης για το εξαιρετικά υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο σε σημαντικό βαθμό οφείλεται στο ότι δεν ελήφθησαν επαρκή διαρθρωτικά μέτρα την ίδια περίοδο για την αναμόρφωση του δημόσιου τομέα και την ενίσχυση της παραγωγικής βάσης και της παραγωγικότητας. Όπως τονίστηκε στην τελευταία έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος

για τη νομισματική πολιτική (Φεβρουάριος 2009), **αυτό που τώρα επείγει είναι η εφαρμογή ενός αξιόπιστου σχεδίου με μεσοπρόθεσμο ορίζοντα που θα περιλαμβάνει τολμηρές αλλά αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, με πρώτη προτεραιότητα τη δημοσιονομική εξυγίανση.**

Όσον αφορά τα βασικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας, ο ετήσιος **ρυθμός ανάπτυξης** επιβραδύνθηκε από 4,0% το 2007 στο 2,9%% το 2008 (στο 2,4% το δ' τρίμηνο του έτους). Το 2009, σύμφωνα με εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, η οικονομική δραστηριότητα θα είναι στάσιμη και δεν αποκλείεται μέσα στο έτος να σημειωθούν και αρνητικοί ρυθμοί ετήσιας μεταβολής, ενώ ενδέχεται η εξέλιξη της δραστηριότητας να είναι ακόμη δυσμένεστερη αν οι διεθνείς οικονομικές συνθήκες επιδεινωθούν περισσότερο από ό,τι προβλέπεται (με αποτέλεσμα μείωση των ελληνικών εξαγωγών μεγαλύτερη από την αναμενόμενη). Πάντως, το ΑΕΠ της Ελλάδος αυξήθηκε το 2008 περισσότερο από ό,τι το ΑΕΠ της ζώνης του ευρώ και, ενώ για τη χώρα μας προβλέπεται στασιμότητα το 2009, για τη ζώνη του ευρώ προβλέπεται σημαντική μείωση του ΑΕΠ. Ο ρυθμός ανόδου της **απασχόλησης** επιβραδύνθηκε μόνο ελαφρά το 2008 και το **ποσοστό ανεργίας** μειώθηκε, αλλά το 2009 αναμένεται ότι η απασχόληση θα μειωθεί και το ποσοστό ανεργίας θα αυξηθεί. Ο ρυθμός του **πληθωρισμού**, σε μέση ετήσια βάση, διαμορφώθηκε το 2008 σε επίπεδο σημαντικά υψηλότερο από ό,τι το 2007 (4,2% έναντι 3,0%), αλλά εμφάνισε μεγάλη μεταβλητότητα στη διάρκεια του έτους και το Δεκέμβριο υποχώρησε στο 2,0%, ενώ περαιτέρω επιβράδυνση παρατηρήθηκε το πρώτο τρίμηνο του 2009. Η μείωση των τιμών του αργού πετρελαίου και των τροφίμων εκτιμάται ότι θα εξακολουθήσει να ασκεί πτωτική επίδραση στον ετήσιο ρυθμό του πληθωρισμού, το μέσο επίπεδο του οποίου αναμένεται να διαμορφωθεί στο 1,5% ή και χαμηλότερα (1,1-1,2%) εφέτος. Ο πυρήνας του πληθωρισμού όμως, ο οποίος διαμορφώθηκε σε σχετικά υψηλό επίπεδο το 2008 (3,4%), εκτιμάται ότι θα εμφανίσει πιο μικρή υποχώρηση το 2009 από ό,τι ο γενικός πληθωρισμός, παραμένοντας σε κάθε περίπτωση σε υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με τον αντίστοιχο δείκτη στη ζώνη του ευρώ, με αποτέλεσμα να **συνεχίζεται η διάβρωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας ως προς τις τιμές.**

2 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1 ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Προβλέπεται υποχώρηση του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2009 και μεγάλη μείωση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου

Η αναταραχή στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, αφού ξεκίνησε τον Αύγουστο του 2007 στις ΗΠΑ, εξελίχθηκε κατά τη διάρκεια του 2008 στη μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική κρίση από τη δεκαετία του 1930, με δυσμενείς συνέπειες για την παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα και το παγκόσμιο εμπόριο. Ήδη από τις αρχές του 2008 η μετάδοση της χρηματοπιστωτικής αναταραχής σε όλο τον κόσμο, σε συνδυασμό με την εξαιρετικά απότομη περαιτέρω άνοδο των τιμών βασικών εμπορευμάτων (κυρίως του αργού πετρελαίου και των τροφίμων), είχε οδηγήσει σε επιβράδυνση της οικονομικής ανόδου των περισσότερων προηγμένων οικονομιών. Όμως από τα μέσα Σεπτεμβρίου 2008, όταν η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση κορυφώθηκε με την πτώχευση μεγάλης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, παρατηρήθηκε ραγδαία περαιτέρω επιδείνωση των διεθνών οικονομικών συνθηκών, με γενικευμένη μείωση της εμπιστοσύνης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, δημιουργία συνθηκών πιστωτικής στενότητας, μεγάλη μείωση της αξίας των μετοχών και — σε ορισμένες οικονομίες — των τιμών των κατοικιών, καθώς και απότομη επιδείνωση των προσδοκιών των επιχειρήσεων και των καταναλωτών σε παγκόσμια κλίμακα. Παρά **τη λήψη σημαντικών και χωρίς προηγούμενο μέτρων από κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες και διεθνείς οργανισμούς**[1] προκειμένου να περιοριστούν οι συστημικοί κίνδυνοι και να αποκατασταθεί η χρηματοοικονομική σταθε-

1 Βλ. Κεφάλαιο ΙΙΙ και Πλαίσιο ΙΙΙ.1.

ρότητα, η χρηματοπιστωτική κρίση και οι επιδράσεις της στην πραγματική οικονομία επεκτάθηκαν σχεδόν σε όλες τις χώρες του κόσμου. Στα τέλη του 2008, οι περισσότερες προηγμένες οικονομίες ήδη βρίσκονταν σε κατάσταση ύφεσης η στα πρόθυρά της, ενώ σημαντικά είχαν επηρεαστεί και οι αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες, ιδίως εκείνες που χαρακτηρίζονται από σοβαρές μακροοικονομικές ανισορροπίες.

Η διεθνής οικονομική δραστηριότητα εξασθένησε περαιτέρω στις αρχές του 2009, ενώ οι προβλέψεις των διεθνών οργανισμών για το 2009 έχουν επανειλημμένα αναθεωρηθεί επί το δυσμενέστερο. **Σύμφωνα με τις τελευταίες εκτιμήσεις του ΔΝΤ,[2] το παγκόσμιο ΑΕΠ θα εμφανίσει μείωση κατά 0,5% έως 1,0% το 2009,** η οποία θα είναι η πρώτη μείωση από τη δεκαετία του 1940, ενώ **σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ[3] το παγκόσμιο[4] ΑΕΠ θα μειωθεί κατά 2,7%. Πολύ μεγαλύτερη θα είναι η μείωση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου – κατά 13,2% σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ.** Το ΔΝΤ προβλέπει επίσης **βαθμιαία ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας το 2010, αλλά υπό ορισμένες προϋποθέσεις,** όπως είναι η εφαρμογή αποτελεσματικών μέτρων για τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και τη βελτίωση των πιστωτικών συνθηκών, η αξιόλογη δημοσιονομική ώθηση, η έναρξη της ανάκαμψης στην αγορά ακινήτων των ΗΠΑ και η διατήρηση των τιμών του πετρελαίου και άλλων βασικών εμπορευμάτων σε χαμηλά επίπεδα. Ο πληθωρισμός διεθνώς εμφάνισε μεγάλη μεταβλητότητα το 2008, με ραγδαία άνοδο το πρώτο εξάμηνο, κυρίως λόγω των αυξανόμενων τιμών της ενέργειας και των τροφίμων, και μεγάλη μείωση το δεύτερο εξάμηνο, λόγω της πτώσης των τιμών αυτών και της επιβράδυνσης της διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας. Ο πληθωρισμός διεθνώς θα συνεχίσει να υποχωρεί το 2009, αντανακλώντας τις χαμηλότερες τιμές των βασικών εμπορευμάτων και την αυξανόμενη υποαπασχόληση των παραγωγικών πόρων.

- Στις **προηγμένες οικονομίες,** ο ρυθμός ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας επιβραδύνθηκε σημαντικά το 2008, στο 0,8%, από 2,7% το 2007. Η εγχώρια ζήτηση στις οικονομίες αυτές επηρεάστηκε δυσμενώς από την επιδείνωση των πιστωτικών συνθηκών, τη διάβρωση των πραγματικών εισοδημάτων λόγω του υψηλού πληθωρισμού (περίπου έως τα μέσα του 2008, οπότε οι τιμές των καυσίμων και των τροφίμων άρχισαν να υποχωρούν σημαντικά), τη μείωση της αξίας των περιουσιακών στοιχείων των νοικοκυριών (λόγω της μεγάλης πτώσης των τιμών των μετοχών διεθνώς και των τιμών των ακινήτων σε πολλές οικονομίες στη διάρκεια του 2008), αλλά και τη γενικευμένη υποχώρηση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών και των επενδυτών. Η εξωτερική ζήτηση επίσης επηρεάστηκε δυσμενώς, καθώς σημαντική επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας στη διάρκεια του 2008 παρατηρήθηκε και στις περισσότερες αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες. Οι μακροοικονομικές προοπτικές των προηγμένων οικονομιών για το 2009 είναι γενικά αρνητικές, καθώς η οικονομική δραστηριότητα αναμένεται —σύμφωνα με το ΔΝΤ— να μειωθεί κατά 3% έως 3,5% (πρόκειται για τη χειρότερη επίδοση μεταπολεμικά), ενώ προβλέπεται να μείνει στάσιμη ή να εμφανίσει μόνο μικρή αύξηση (έως 0,5%) το 2010. Υπάρχουν σημαντικοί κίνδυνοι για ακόμη μεγαλύτερη μείωση και εν συνεχεία βραδύτερη ανάκαμψη, ιδίως αν το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα αντιμετωπίσει μεγαλύτερες πιέσεις και η εμπιστοσύνη των καταναλωτών και των επενδυτών επιδεινωθεί περαιτέρω. (Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ΟΟΣΑ προβλέπει ότι το ΑΕΠ των χωρών-μελών του θα μειωθεί κατά 4,3% το 2009 και κατά 0,1% το 2010.) Ο πληθωρισμός στις προηγμένες οικονομίες εκτιμάται ότι αυξήθηκε, σε μέσα επίπεδα, στο 3,5% το 2008 από 2,1% το 2007, παρά τη σημαντική υποχώρησή του τους τελευταίους μήνες του 2008. Το 2009, οι χαμηλές τιμές του πετρελαίου και των τροφίμων και η αναιμική συνολική ζήτηση αναμένεται ότι θα οδηγήσουν τον πλη-

2 IMF, *Global economic policies and prospects,* έκθεση που υποβλήθηκε στη συνάντηση των Υπουργών Οικονομικών και των Διοικητών κεντρικών τραπεζών των χωρών της Ομάδας των 20 (G-20) στις 13-14.3.2009, 19.3.2009.

3 OECD, *Economic Outlook - Interim Report,* 31.3.2009.

4 Περιλαμβάνονται οι χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ, η Βραζιλία, η Ρωσία, η Ινδία και η Κίνα, που συνολικά καλύπτουν το 82% του παγκόσμιου ΑΕΠ.

θωρισμό σε πολύ χαμηλά ή και αρνητικά επίπεδα. Σύμφωνα με το ΔΝΤ, υπάρχει και ο κίνδυνος εμφάνισης σταθερά αρνητικών ρυθμών πληθωρισμού για σχετικά μακρές περιόδους σε ορισμένες προηγμένες οικονομίες, ιδίως στην Ιαπωνία και τις ΗΠΑ.

• Ειδικότερα στη **ζώνη του ευρώ,** ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ υποχώρησε σημαντικά το 2008, στο 0,8% (από 2,6% το 2007), καθώς οι επιπτώσεις από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση άρχισαν να γίνονται περισσότερο αισθητές ήδη από το δεύτερο τρίμηνο του έτους. Σύμφωνα με τις τελευταίες εκτιμήσεις του ΔΝΤ, το ΑΕΠ της ζώνης του ευρώ θα μειωθεί κατά 3,2% το 2009 (κατά 4,1% σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ), αντανακλώντας την κατάρρευση της εξωτερικής ζήτησης, τη διόρθωση στην αγορά κατοικιών ορισμένων χωρών-μελών και την πιστωτική στενότητα. Πρέπει να σημειωθεί ότι στη ζώνη του ευρώ, σε σύγκριση με τις ΗΠΑ, η επίδραση από την πτώση της εξωτερικής ζήτησης θα είναι μεγαλύτερη, ενώ η επίδραση της δημοσιονομικής επέκτασης θα είναι μικρότερη παρά το σημαντικά μεγαλύτερο μέγεθος των "αυτόματων σταθεροποιητών" στη ζώνη του ευρώ. Ο πληθωρισμός στη ζώνη του ευρώ βρισκόταν στο 1,6% το Δεκέμβριο του 2008 και αναμένεται να διαμορφωθεί σε πολύ χαμηλά, ή και αρνητικά, επίπεδα στη διάρκεια του 2009 (το Μάρτιο ήταν 0,6% σύμφωνα με προσωρινές εκτιμήσεις), αντανακλώντας κυρίως την επίδραση της πτώσης των τιμών των καυσίμων και τροφίμων.

• Στις **αναδυόμενες και τις αναπτυσσόμενες οικονομίες,** ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ παρέμεινε σχετικά υψηλός το 2008 (6,1% από 8,3% το 2007), αλλά επιβραδύνθηκε σημαντικά το τέταρτο τρίμηνο, αντανακλώντας κυρίως τη συρρίκνωση των εξαγωγικών αγορών τους στις προηγμένες οικονομίες. Η επιβράδυνση ήταν εντονότερη για εκείνες τις οικονομίες που βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε εξαγωγές πετρελαίου και άλλων βασικών εμπορευμάτων των οποίων οι τιμές μειώθηκαν σημαντικά από τα μέσα του 2008. Το ΔΝΤ προβλέπει για το 2009 περαιτέρω υποχώρηση του ρυθμού ανάπτυξης των αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών στο 1,5% έως 2,5% (ο ΟΟΣΑ προβλέπει ότι ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ θα επιβραδυνθεί σε 6,3% στην Κίνα και σε 4,3% στην Ινδία, από 9,0% και 6,0% αντίστοιχα το 2008, ενώ για τη Ρωσία προβλέπει μείωση του ΑΕΠ κατά 5,6%, μετά από αύξηση 5,6% το 2008). Ο πληθωρισμός στις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες μειώθηκε λόγω της πτώσης της τιμής του πετρελαίου και άλλων βασικών εμπορευμάτων, παραμένοντας όμως σημαντικά υψηλότερος από ό,τι στις προηγμένες οικονομίες.

• Ειδικότερα, οι **αναδυόμενες οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης** —οι οποίες, σε αντίθεση με άλλες αναδυόμενες οικονομίες, χαρακτηρίζονται από υψηλά ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών— είναι περισσότερο ευάλωτες στην επιδείνωση του διεθνούς περιβάλλοντος, καθώς έχουν επηρεαστεί δυσμενώς όχι μόνο από τη μείωση της εξωτερικής ζήτησης, αλλά και από την απότομη μείωση των εισροών κεφαλαίου και την αύξηση του κόστους εξωτερικού δανεισμού. Οι ανωτέρω εξελίξεις έχουν οδηγήσει σε μείωση της εμπιστοσύνης των επενδυτών και σε πτωτικές πιέσεις στις αγορές συναλλάγματος και —ακόμη περισσότερο— στις χρηματιστηριακές αξίες. Ιδιαίτερα έχουν επηρεαστεί η Κροατία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία. Είναι ενθαρρυντικό ότι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν ήδη ενισχύσει τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

2.2 ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η διεθνής κοινότητα έχει προχωρήσει σε συντονισμένες και τολμηρές παρεμβάσεις που δεν έχουν ιστορικό προηγούμενο

Λόγω της σοβαρότητας της παγκόσμιας κρίσης, η διεθνής κοινότητα —κυβερνήσεις, κεντρικές τράπεζες, φορείς εποπτείας και διεθνείς οργανισμοί— έχει προχωρήσει σε συντονισμένες και τολμηρές παρεμβάσεις που

δεν έχουν ιστορικό προηγούμενο. Οι παρεμβάσεις αυτές έχουν στόχο αφενός τη διοχέτευση ρευστότητας καθώς και τη στήριξη και εξυγίανση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και αφετέρου την απευθείας στήριξη της ζήτησης, προκειμένου να διακοπεί ο φαύλος κύκλος που προκύπτει όταν οι αρνητικές εξελίξεις στο χρηματοπιστωτικό και τον πραγματικό τομέα της παγκόσμιας οικονομίας τείνουν να αλληλοτροφοδοτούνται. Παράλληλα, έχουν ενταθεί οι διαβουλεύσεις για μια αποτελεσματική μεταρρύθμιση του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος η οποία θα διασφαλίσει τη χρηματοοικονομική σταθερότητα στο μέλλον. Σημαντικές αποφάσεις στον τομέα αυτό έλαβε η τελευταία σύνοδος των ηγετών των 20 μεγαλύτερων οικονομιών (G-20) στις 2 Απριλίου.

• **Τα μέτρα στο χρηματοπιστωτικό τομέα** έχουν εστιαστεί ως επί το πλείστον στην παροχή ρευστότητας, εγγυήσεων και κεφαλαιακών ενισχύσεων στο τραπεζικό σύστημα, συμβάλλοντας έτσι στην αποτροπή πιστωτικής ασφυξίας καθώς και συνθηκών πανικού μεταξύ των καταθετών και των πιστωτών λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Όμως, έως τώρα τουλάχιστον, οι παρεμβάσεις στο χρηματοπιστωτικό σύστημα ήταν κυρίως *άμεσες* αντιδράσεις σε πολύ σοβαρά επεισόδια κρίσης και σε συμπτώματα δυσλειτουργίας των αγορών χρήματος, πιστώσεων και κεφαλαίων. Σε μικρότερο βαθμό ήταν συστηματικά μέτρα για την αντιμετώπιση των βαθύτερων προβλημάτων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και την εξυγίανσή τους σε σταθερή βάση. Γι' αυτό και εξακολουθεί να υπάρχει γενικευμένη έλλειψη εμπιστοσύνης στους ισολογισμούς μεγάλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, η οποία θα εξαλειφθεί σταδιακά καθώς θα λαμβάνονται αποφασιστικά μέτρα για την αφαίρεση των προβληματικών στοιχείων ενεργητικού και την ενίσχυση της κεφαλαιακής θέσης των εν λόγω ιδρυμάτων.

• Όσον αφορά τη δημιουργία μιας **νέας αρχιτεκτονικής για το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα,** έχουν ήδη διατυπωθεί σημαντικές προτάσεις από το ΔΝΤ και το Φόρουμ Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, η εφαρμογή των οποίων προωθείται με τις αποφάσεις που έλαβαν οι ηγέτες των G-20 στις 2 Απριλίου. Στον ευρωπαϊκό χώρο, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι προτάσεις που περιλαμβάνονται στην έκθεση της "Ομάδας Υψηλού Επιπέδου για τη χρηματοπιστωτική εποπτεία" υπό τον Jacques de Larosière.[5] Βασικές κατευθύνσεις της προτεινόμενης μεταρρύθμισης είναι:[6]

— Η διεύρυνση του ρυθμιστικού και εποπτικού πλαισίου, ώστε να περιλαμβάνει το σύνολο του χρηματοπιστωτικού τομέα, και η αύξηση της διαφάνειας.

— Η ενίσχυση της μακροπροληπτικής εποπτείας, με στόχο την αποτροπή των συστημικών κινδύνων.

— Η ελάττωση της υπερκυκλικότητας τόσο του πιστωτικού συστήματος όσο και του ίδιου του κανονιστικού πλαισίου της εποπτείας.

— Η διεύρυνση της συνεργασίας, όσον αφορά την εποπτεία, σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε **ευρωπαϊκό επίπεδο,** η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι έτοιμη να αναλάβει αυξημένο ρόλο. Σε **διεθνές επίπεδο,** οι ηγέτες των G-20 αποφάσισαν την ίδρυση της Επιτροπής Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Financial Stability Board), η οποία θα διαδεχθεί το Φόρουμ Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας με σημαντικά αυξημένες αρμοδιότητες και διευρυμένη σύνθεση. Η νέα Επιτροπή θα συνεργάζεται με το ΔΝΤ, του οποίου ο ρόλος και οι διαθέσιμοι πόροι ενισχύονται.

• Τα **μέτρα για τη στήριξη της ζήτησης** περιλαμβάνουν κατ' αρχάς **δραστικές μειώσεις, από πολλές κεντρικές τράπεζες, των βασικών επιτοκίων τους** σε ιστορικώς χαμηλά επίπεδα

5 The High-Level Group on Financial Supervision in the EU, Report, 25.2.2009.

6 Βλ. "G-20 Finance Ministers' and Central Bank Governors' Communiqué", 14.3.2009, "Συμπεράσματα της Προεδρίας" του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών, 19-20.3.2009, και "G-20 Final Communiqué", 2.4.2009. Επίσης, Jean-Claude Trichet, "What lessons can be learned from the economic and financial crisis?", 17.3.2009, και Lucas Papademos, "Strengthening macroprudential supervision in Europe", 24.3.2009 (και οι δύο ομιλίες δημοσιεύονται στο δικτυακό τόπο της ΕΚΤ).

(ιδίως μετά την έξαρση της χρηματοπιστωτικής κρίσης το Σεπτέμβριο του 2008), καθώς και τη **σχεδόν απεριόριστη παροχή ρευστότητας.** Οι μειώσεις των βασικών επιτοκίων δεν έχουν πλήρως μετουσιωθεί σε χαμηλότερα επιτόκια δανεισμού για τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, καθώς οι τράπεζες έχουν υιοθετήσει αυστηρότερους όρους χορήγησης πιστώσεων. Οι δυσκολίες αυτές έχουν οδηγήσει αρκετές κεντρικές τράπεζες σε "μη συμβατικά" μέτρα για τη στήριξη της ζήτησης, π.χ. υπό τη μορφή παρεμβάσεων σε μη τραπεζικές χρηματοπιστωτικές αγορές ή απευθείας χρηματοδότησης επιχειρήσεων.

• Τα μέτρα στήριξης της ζήτησης επίσης περιλαμβάνουν **μέτρα επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής** που εφαρμόζονται στις περισσότερες προηγμένες και αναδυόμενες οικονομίες – **βεβαίως εκείνες που έχουν περιθώρια δημοσιονομικής χαλάρωσης επειδή ξεκινούν από χαμηλά αρχικά επίπεδα δημοσιονομικού ελλείμματος και δημόσιου χρέους.** Τα μέτρα δημοσιονομικής ώθησης που λαμβάνονται κατά τη "διακριτική ευχέρεια" των κυβερνήσεων (discretionary fiscal stimulus) στις προηγμένες οικονομίες εκτιμώνται από το ΔΝΤ σε 1,6% του ΑΕΠ των οικονομιών αυτών το 2009 και 1,2% το 2010, ενώ για τις μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες που είναι μέλη της ομάδας των G-20 τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 2,0% και 1,4% (με μεγάλη συμβολή της Κίνας). Το μέγεθος της δημοσιονομικής ώθησης μέσω των ανωτέρω μέτρων διαφέρει σημαντικά μεταξύ των οικονομιών. Οι χώρες της ΕΕ, εν μέρει επειδή το μέγεθος των "αυτόματων δημοσιονομικών σταθεροποιητών" είναι μεγαλύτερο σ' αυτές, έχουν γενικά επιλέξει μικρότερη δημοσιονομική ώθηση από ό,τι χώρες όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Ιαπωνία και οι ΗΠΑ. Συνολικά, το ΔΝΤ εκτιμά ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα των προηγμένων οικονομιών θα αυξηθεί από 4,1% του ΑΕΠ το 2008 σε 6,7%[7] το 2009 και 7,6% το 2010, συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στη στήριξη της ζήτησης. Παράλληλα βεβαίως, οι κυβερνήσεις των περισσότερων χωρών έχουν αναγνωρίσει ότι υπάρχουν κίνδυνοι για τη διατηρησιμότητα της δημοσιονομικής τους θέσης και προετοιμάζουν τη σταδιακή μείωση των ελλειμμάτων στο πλαίσιο του μεσοπρόθεσμου σχεδιασμού της δημοσιονομικής τους πολιτικής, λαμβάνοντας υπόψη αφενός τις αυξημένες δαπάνες εξαιτίας της κρίσης και αφετέρου τις πιο μακροχρόνιες δημοσιονομικές συνέπειες της γήρανσης του πληθυσμού.

2.3 Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΤ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΖΩΝΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

Η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ και η παροχή ρευστότητας από το Ευρωσύστημα έχουν αποτελέσει βασικό παράγοντα για τη διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών, τη στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας και τη σταθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ προσδιορίζει το επίπεδο των βασικών επιτοκίων έτσι ώστε να επιτυγχάνεται μεσοπρόθεσμα ο πρωταρχικός σκοπός του Ευρωσυστήματος, η σταθερότητα των τιμών στη ζώνη του ευρώ, δηλαδή η διατήρηση του ρυθμού πληθωρισμού κάτω αλλά πλησίον του 2%. Η περίοδος περιορισμού του διευκολυντικού χαρακτήρα της νομισματικής πολιτικής, η οποία είχε αρχίσει το Δεκέμβριο του 2005 και περιέλαβε εννέα αυξήσεις των βασικών επιτοκίων κατά 25 μονάδες βάσης κάθε φορά, διήρκεσε μέχρι το γ΄ τρίμηνο του 2008. Από τον Οκτώβριο του 2008, λαμβάνοντας υπόψη την προοδευτική υποχώρηση των πληθωριστικών πιέσεων, **το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ προχώρησε σε έξι διαδοχικές μειώσεις (συνολικά κατά 300 μονάδες βάσης) του επιτοκίου των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης.** Έτσι, το επιτόκιο αυτό διαμορφώθηκε στο 1,25% στις 2 Απρι-

7 Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του ΔΝΤ, το δημοσιονομικό έλλειμμα των ΗΠΑ θα είναι 7,7% του ΑΕΠ το 2009, χωρίς όμως να περιλαμβάνεται το κόστος των μέτρων της στήριξης του χρηματοπιστωτικού τομέα (που εκτιμάται σε 5,7% του ΑΕΠ). *Επομένως, το συνολικό δημοσιονομικό έλλειμμα των ΗΠΑ θα φθάσει το 13,4% το 2009 βάσει των εκτιμήσεων του ΔΝΤ (το 10,2% του ΑΕΠ βάσει των εκτιμήσεων του ΟΟΣΑ).* Εξάλλου, σύμφωνα με υπολογισμούς του Γραφείου Προϋπολογισμού του Κογκρέσου των ΗΠΑ, το δημοσιονομικό έλλειμμα θα φθάσει το 13,1% του ΑΕΠ (Congressional Budget Office, *A Preliminary Analysis of the President's Budget and an Update of CBO's Budget and Economic Outlook,* 20.3.2009).

λίου 2009. Την περίοδο αυτή πολλές άλλες κεντρικές τράπεζες προέβησαν επίσης σε διαδοχικές μειώσεις των επιτοκίων.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ έχει βασίσει τις διαδοχικές μειώσεις των επιτοκίων του Ευρωσυστήματος στην εκτίμηση ότι η έξαρση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής αναταραχής μετά τα μέσα του Σεπτεμβρίου 2008 έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στη συνολική ζήτηση επί παρατεταμένη χρονική περίοδο και επομένως συντελεί σε συγκράτηση των πληθωριστικών πιέσεων. Επίσης, στην εξασθένηση των πληθωριστικών πιέσεων συμβάλλει και η υποχώρηση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων, ενώ ο πληθωρισμός αποκλιμακώνεται ήδη από τον Αύγουστο του 2008. Παράλληλα συνεχίζεται η υποχώρηση των ρυθμών αύξησης των νομισματικών και πιστωτικών μεγεθών.

Όσον αφορά τις προοπτικές για τις τιμές, μετά τις τελευταίες μειώσεις των βασικών επιτοκίων, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ αναμένει ότι μεσοπρόθεσμα θα διατηρηθεί η σταθερότητα των τιμών. Σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες μακροοικονομικές προβολές των εμπειρογνωμόνων της ΕΚΤ, που όμως ολοκληρώθηκαν πριν από τις τελευταίες μειώσεις των επιτοκίων, ο μέσος ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού αναμένεται να διαμορφωθεί μεταξύ 0,1% και 0,7% το 2009 και μεταξύ 0,6% και 1,4% το 2010. Ο ρυθμός πληθωρισμού που *τελικά* θα διαμορφωθεί θεωρείται εξίσου πιθανό να υπερβεί τις προβολές ή να υπολείπεται αυτών, ανάλογα με την εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας και των τιμών των βασικών εμπορευμάτων. Τους αμέσως επόμενους μήνες πάντως ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού αναμένεται ότι θα επιβραδυνθεί περαιτέρω και θα γίνει αρνητικός στα μέσα του 2009, ακολούθως όμως θα αυξηθεί εκ νέου.

Όσον αφορά τις προοπτικές για την οικονομική δραστηριότητα στη ζώνη του ευρώ, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ πρόσφατα δήλωσε ότι αναμένει σταδιακή ανάκαμψη το 2010, αφενός λόγω της επίδρασης των μέτρων στήριξης του χρηματοπιστωτικού τομέα και, γενικότερα, των μέτρων επεκτατικής μακροοικονομικής πολιτικής που έχουν ληφθεί σε όλο τον κόσμο και αφετέρου διότι η υποχώρηση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων πρόκειται να συμβάλει σε ενίσχυση του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος και, ως εκ τούτου, της ιδιωτικής κατανάλωσης.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 2008 παρατηρήθηκαν εντάσεις και δυσλειτουργίες στη διατραπεζική αγορά της ζώνης του ευρώ, οι οποίες οξύνθηκαν μετά την πτώχευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers των ΗΠΑ. Μεταξύ άλλων, η απόκλιση μεταξύ της εξέλιξης του επιτοκίου Euribor και εκείνης του προσδοκώμενου επιτοκίου EONIA αυξήθηκε σημαντικά, ενώ συρρικνώθηκε ο όγκος των πράξεων που συνομολογούνταν μεταξύ των τραπεζών. Το Ευρωσύστημα αντιμετώπισε τα φαινόμενα αυτά με παρεμβάσεις στην αγορά χρήματος, οι οποίες ενισχύθηκαν μετά τα μέσα Σεπτεμβρίου. Οι παρεμβάσεις αποσκοπούσαν στην παροχή ρευστότητας σε πιστωτικά ιδρύματα τα οποία, παρότι δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα φερεγγυότητας, συναντούσαν δυσκολίες ως προς την άντληση κεφαλαίων από τη διατραπεζική αγορά λόγω των εντάσεων που επικρατούσαν. Τελευταία πάντως, οι δυσλειτουργίες αμβλύνονται και οι εντάσεις στη διατραπεζική αγορά της ζώνης του ευρώ υποχωρούν σταδιακά.

Στην άμβλυνση των δυσλειτουργιών και την υποχώρηση των εντάσεων έχουν συμβάλει καθοριστικά οι παρεμβάσεις του Ευρωσυστήματος. Συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 2008 το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ αποφάσισε, σε προσωρινή βάση και μέχρι να αποκατασταθεί η ομαλή λειτουργία της διατραπεζικής αγοράς:

— τη χορήγηση χρηματοδότησης προς τα πιστωτικά ιδρύματα (έναντι αποδεκτών τίτλων) χωρίς ποσοτικό περιορισμό και με σταθερό επιτόκιο,

— την αύξηση της συχνότητας των πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης,

— τη διεύρυνση της ποικιλίας των τίτλων έναντι των οποίων το Ευρωσύστημα παρέχει ρευστότητα και

— την αποδοχή, όσον αφορά τις έκτακτες πράξεις ανοικτής αγοράς, ευρύτερου υποσυνόλου των πιστωτικών ιδρυμάτων ως αντισυμβαλλομένων.

Επίσης, συνεχίστηκε η χρηματοδότηση των πιστωτικών ιδρυμάτων (της ζώνης του ευρώ) σε δολάρια ΗΠΑ μέσω τακτικών δημοπρασιών, έναντι των τίτλων που έχουν οριστεί ως αποδεκτοί για τις πράξεις νομισματικής πολιτικής, σε συνεργασία με την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ και άλλες κεντρικές τράπεζες.

Με τις ανωτέρω παρεμβάσεις του το Ευρωσύστημα ουσιαστικά υποκατέστησε τις τράπεζες στη διατραπεζική αγορά, παρέχοντας άφθονη ρευστότητα. Η εξέλιξη αυτή αποτυπώνεται στην εντυπωσιακή αύξηση του συνολικού ενεργητικού του Ευρωσυστήματος κατά 42% από τα μέσα Σεπτεμβρίου 2008 έως το τέλος του έτους. Η αύξηση του ενεργητικού αρχικά συμβάδισε με αύξηση του υπολοίπου των καταθέσεων στο πλαίσιο της πάγιας διευκόλυνσης αποδοχής καταθέσεων, εξέλιξη η οποία ήταν συνεπής με τη μείωση της διαφοράς μεταξύ των επιτοκίων των δύο πάγιων διευκολύνσεων του Ευρωσυστήματος (οριακής χρηματοδότησης και αποδοχής καταθέσεων) από τις αρχές Οκτωβρίου 2008 έως τα τέλη Ιανουαρίου 2009. Όταν στα τέλη Ιανουαρίου 2009 η μείωση της εν λόγω διαφοράς αντιστράφηκε, παρατηρήθηκε συρρίκνωση του υπολοίπου των ανωτέρω καταθέσεων. Τέλος, **η παροχή άφθονης ρευστότητας συνέβαλε στη διαμόρφωση του επιτοκίου ΕΟΝΙΑ κάτω από το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης μετά τις αρχές Οκτωβρίου 2008.**

Γενικότερα, η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ και η παροχή ρευστότητας από το Ευρωσύστημα έχουν αποτελέσει βασικό παράγοντα για την αντιμετώπιση του κινδύνου να διαμορφωθεί ο πληθωρισμός (σε μονιμότερη βάση) σε επίπεδο κάτω από αυτό που είναι συμβατό με τη σταθερότητα των τιμών, για τη στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας και για τη σταθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος.[8]

3 ΟΙ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2008 ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ 2009

3.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η διεθνής κρίση επηρεάζει αρνητικά την ελληνική οικονομία – Προβλέπεται στασιμότητα του ΑΕΠ το 2009

Η μεγάλη επιδείνωση του εξωτερικού περιβάλλοντος έχει επηρεάσει δυσμενώς την ελληνική οικονομία. Ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ υποχώρησε στο 2,9% το 2008 από 4,0% το 2007, κυρίως λόγω της μεγάλης μείωσης των επενδύσεων. Ο ρυθμός ανόδου της ιδιωτικής κατανάλωσης σημείωσε σταδιακή επιβράδυνση κατά τη διάρκεια του 2008 και για ολόκληρο το έτος υποχώρησε στο 2,2% από 3,0% το 2007. Ωστόσο, εξακολούθησε να αποτελεί τη σημαντικότερη συνιστώσα του ρυθμού ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Αντίθετα, οι επενδύσεις σε κατοικίες συρρικνώθηκαν (πτώση κατά 29,1%) και οι επενδύσεις σε εξοπλισμό μειώθηκαν κατά 9,6%, υπεραντισταθμίζοντας έτσι τη θετική συμβολή της αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης στην εγχώρια ζήτηση. Η εγχώρια ζήτηση τελικά μειώθηκε και έτσι η αύξηση του ΑΕΠ αντανακλούσε κυρίως τη βελτίωση του πραγματικού εξωτερικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών (καθώς οι εισαγωγές μειώθηκαν αισθητά, ενώ οι εξαγωγές σημείωσαν μικρή αύξηση) και τη σημαντική (μη επιδιωχθείσα) συσσώρευση αποθεμάτων. Με άλλα λόγια, η εγχώρια ζήτηση μειώθηκε, ενώ το άθροισμα της εγχώριας και της καθαρής εξωτερικής ζήτησης αυξήθηκε, αλλά λιγότερο από ό,τι η παραγωγή, με αποτέλεσμα μέρος του παραχθέντος προϊόντος να παραμείνει αδιάθετο και να αποθεματοποιηθεί.

8 Βλ. Lucas Papademos, "How to deal with the global financial crisis and promote the economy's recovery and sustained growth", 26.3.2009 (δημοσιεύεται στο δικτυακό τόπο της ΕΚΤ).

Καθώς οι βραχυχρόνιοι δείκτες σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο δεν παρουσιάζουν προς το παρόν σημεία βελτίωσης, **εκτιμάται ότι το ΑΕΠ θα εμφανίσει στασιμότητα το 2009.** Επισημαίνεται μάλιστα ότι τα υψηλά αποθέματα που συσσωρεύθηκαν το 2008 είναι δυνατόν, αν χρησιμοποιηθούν για την κάλυψη της ζήτησης στη διάρκεια του τρέχοντος έτους, να συντελέσουν σε μείωση της εγχώριας παραγωγής το 2009 (ακόμη και αν *δεν* χρησιμοποιηθούν και μείνει αμετάβλητο το ύψος τους, η συμβολή τους στη μεταβολή του ΑΕΠ θα είναι μηδενική, ενώ το 2008 ήταν θετική). Η πρόβλεψη για το ΑΕΠ περιβάλλεται από μεγάλη αβεβαιότητα και, όπως προαναφέρθηκε, **ενδέχεται η εξέλιξη της δραστηριότητας να είναι ακόμη δυσμενέστερη** αν οι διεθνείς οικονομικές συνθήκες επιδεινωθούν περισσότερο από ό,τι προβλέπεται (με αποτέλεσμα μείωση των ελληνικών εξαγωγών μεγαλύτερη από την αναμενόμενη).

Λόγω της αναμενόμενης περαιτέρω επιβράδυνσης της πιστωτικής επέκτασης προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις και της αυξημένης αβεβαιότητας, εκτιμάται ότι θα συνεχίσει να υποχωρεί ο ρυθμός ανόδου της ιδιωτικής κατανάλωσης, ενώ θα μειωθούν οι ιδιωτικές επενδύσεις σε κατοικίες, άλλες κατασκευές και εξοπλισμό. Επιπλέον, η πορεία της ιδιωτικής κατανάλωσης θα επηρεαστεί δυσμενώς και από τη (μάλλον περιορισμένη) μείωση της απασχόλησης και την επιβράδυνση της ανόδου των εισοδημάτων. Οι επιχειρηματικές επενδύσεις θα επηρεαστούν δυσμενώς από την εξασθένηση της εγχώριας και την υποχώρηση της εξωτερικής ζήτησης, καθώς και από τη μείωση της κερδοφορίας που καταγράφηκε το 2008 και αναμένεται να συνεχιστεί εφέτος.

Εξαιτίας της προβλεπόμενης σημαντικής μείωσης της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας και του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου, θα μειωθούν οι ελληνικές εξαγωγές αγαθών, που κυρίως κατευθύνονται προς τις χώρες της ΕΕ και τις εκτός ΕΕ χώρες των Βαλκανίων. Επίσης, θα μειωθούν αισθητά οι ταξιδιωτικές εισπράξεις από επισκέπτες που προέρχονται από τη Δυτική Ευρώπη, τις ΗΠΑ αλλά και τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και τη Ρωσία. Ακόμη, αναμένεται ότι θα μειωθούν οι εισπράξεις από υπηρεσίες μεταφορών (ναυτιλιακές), λόγω της πτώσης των ναύλων και της μείωσης του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου.

Βεβαίως **υπάρχουν και ορισμένοι παράγοντες που μπορούν να μετριάσουν τις δυσμενείς επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομική δραστηριότητα το 2009.** Ειδικότερα:

- Η πτώση των τιμών του πετρελαίου οδηγεί σε μεγάλη αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, ενισχύοντας το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα.

- Οι μέσες *πραγματικές* αποδοχές στο σύνολο της οικονομίας αναμένεται να αυξηθούν με ρυθμό της τάξεως του 2-2,5% (ακόμη και αφού ληφθεί υπόψη και ο παρατηρούμενος περιορισμός του μέσου χρόνου εργασίας). Εάν —όπως εκτιμάται— είναι συγκρατημένη η μείωση της απασχόλησης, το *συνολικό* εισόδημα των μισθωτών θα αυξηθεί κατά 1-1,5% σε πραγματικούς όρους, στηρίζοντας έτσι αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης της τάξεως του 1%, εφόσον δεν υπάρξει περαιτέρω σημαντική υποχώρηση της εμπιστοσύνης των νοικοκυριών.

- Η εφαρμογή του σχεδίου ενίσχυσης της ρευστότητας εκτιμάται ότι θα συμβάλει ώστε ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις να είναι υψηλότερος από το ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ σε ονομαστικούς όρους (σε τρέχουσες τιμές), ο οποίος θα είναι χαμηλός. **Βεβαίως, η τελική διαμόρφωση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης δεν εξαρτάται μόνο από την προσφορά, αλλά και από τη ζήτηση δανείων, η οποία έχει εξασθενήσει, επειδή η αυξημένη αβεβαιότητα επηρεάζει δυσμενώς τις προσδοκίες των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών.**

- Η μεγάλη πτώση των τιμών των μετοχών δεν φαίνεται να επηρεάζει ουσιαστικά την κατανάλωση των ελληνικών νοικοκυριών. Επίσης, αν και προβλέπεται υποχώρηση των τιμών των κατοικιών (οι οποίες —αντίθετα από τις μετοχές— αποτελούν βασικά περιουσιακά στοιχεία

των νοικοκυριών), η μεταβολή τη αγοραίας αξίας των κατοικιών εκτιμάται ότι δεν επηρεάζει αισθητά την καταναλωτική συμπεριφορά.

• Η ταχύτερη υλοποίηση των ήδη εγκεκριμένων έργων συμπράξεων δημόσιου-ιδιωτικού τομέα και των έργων που εντάχθηκαν στον αναπτυξιακό νόμο αλλά δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί, καθώς και το ενδεχόμενο σημαντικών επενδύσεων στον τομέα της ενέργειας (βλ. Κεφάλαιο XI), είναι δυνατόν να περιορίσουν τη μείωση των επιχειρηματικών επενδύσεων. Επίσης, η προβλεπόμενη στον Προϋπολογισμό μείωση των δημόσιων επενδύσεων είναι δυνατόν να μετριαστεί, εφόσον η χρηματοδότησή τους καταστεί ευκολότερη είτε μέσω των προκαταβολών της κοινοτικής χρηματοδότησης του ΕΣΠΑ είτε μέσω εξοικονόμησης άλλων κρατικών δαπανών.

• Τέλος, καθώς οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αναμένεται να υποχωρήσουν σημαντικά το 2009, αντανακλώντας την επιβράδυνση της καταναλωτικής και τη μείωση της επενδυτικής ζήτησης, η μεταβολή του πραγματικού εξωτερικού ισοζυγίου θα έχει μηδενική συμβολή στο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ (παρά την προβλεπόμενη μεγάλη μείωση των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών).

3.2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ

Προβλέπεται σχετικά περιορισμένη μείωση της απασχόλησης και μικρή αύξηση του ποσοστού ανεργίας, αλλά σημαντική μείωση του μέσου χρόνου εργασίας

Ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανόδου του συνολικού αριθμού των απασχολουμένων το 2008 διαμορφώθηκε στο 1,1%, έναντι 1,3% το 2007. Επειδή η απασχόληση αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό υψηλότερο από ό,τι το εργατικό δυναμικό (0,4%), το ποσοστό ανεργίας υποχώρησε στο 7,6% το 2008 από 8,3% το 2007.

Το 2009 εκτιμάται ότι θα ανακοπεί η ανοδική τάση της απασχόλησης και θα καταγραφεί μικρή μείωση του *αριθμού των απασχολουμένων*. Αντίθετα, σημαντική θα είναι η μείωση του *μέσου χρόνου εργασίας*, τόσο λόγω περικοπής των υπερωριών όσο και λόγω μείωσης του κανονικού ωραρίου εργασίας σε ορισμένες επιχειρήσεις (βλ. Πλαίσιο VI.1). Εκτιμάται ότι η μείωση του συνολικού αριθμού των απασχολουμένων θα είναι της τάξεως του 0,5-0,8%, δηλαδή μικρότερη από τη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων μισθωτών, που θα είναι της τάξεως του 1%. Πρέπει σχετικά να ληφθεί υπόψη ότι για το 35,4% των απασχολουμένων, που είναι αυτοαπασχολούμενοι ή βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση, η εξασθένηση της δραστηριότητας κατά κανόνα συνεπάγεται περιορισμό του χρόνου εργασίας (δηλαδή υποαπασχόληση) και μείωση του εισοδήματος. Είναι εξάλλου χαρακτηριστικό ότι το δεύτερο εξάμηνο του 2008 καταγράφηκε σημαντική αύξηση του αριθμού των αυτοαπασχολουμένων, ενδεχομένως επειδή η επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης (α) οδήγησε άτομα που δεν κατόρθωσαν να βρουν εργασία ως μισθωτοί να αναπτύξουν δική τους επιχειρηματική δραστηριότητα και (β) αποθάρρυνε την έξοδο από τον αγροτικό τομέα, όπου καταγράφηκε οριακή αύξηση της απασχόλησης.

Στην παρούσα φάση, **οι ευπαθέστερες κατηγορίες εργαζομένων** είναι οι ανειδίκευτοι και όσοι έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, οι προσωρινά απασχολούμενοι και οι μετανάστες. **Οι κατηγορίες επιχειρήσεων που βρίσκονται υπό ιδιαίτερη πίεση λόγω της χρηματοπιστωτικής και της οικονομικής κρίσης** είναι οι κατασκευαστικές, οι μεταποιητικές με εξαγωγικό προσανατολισμό, οι επιχειρήσεις εισαγωγικού εμπορίου (κυρίως κεφαλαιακών αγαθών και διαρκών καταναλωτικών αγαθών), καθώς και οι τουριστικές και οι χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις. Ωστόσο, **το ποσοστό ανεργίας ενδέχεται να μην αυξηθεί περισσότερο από 0,5-0,8 της εκατοστιαίας μονάδας,** δεδομένου ότι ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του εργατικού δυναμικού αναμένεται να είναι σχεδόν μηδενικός, εάν ενταθεί το φαινόμενο της "αποθάρρυνσης", δηλαδή εάν αυξηθεί ο αριθμός των ατόμων τα οποία αποφασίζουν —λόγω της εξασθένησης της οικονομικής δραστηριότητας— να μην αναζητήσουν εργασία και επομένως αποσύρονται από το εργατικό δυναμικό.

3.3 ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Προβλέπεται μεγάλη μείωση του γενικού πληθωρισμού, αλλά περιορισμένη υποχώρηση του πυρήνα του πληθωρισμού

Ο πληθωρισμός εμφάνισε μεγάλη μεταβλητότητα στη διάρκεια του 2008. Τους πρώτους επτά μήνες του έτους, όταν οι διεθνείς τιμές του πετρελαίου αυξάνονταν συνεχώς, ο ετήσιος ρυθμός του πληθωρισμού έφθασε στο υψηλότερο επίπεδο από το 1998. Στη συνέχεια όμως, λόγω της μεγάλης πτώσης των διεθνών τιμών του πετρελαίου και των άλλων βασικών εμπορευμάτων, ο πληθωρισμός υποχώρησε ραγδαία και το Δεκέμβριο διαμορφώθηκε στο 2,2%, δηλαδή στο χαμηλότερο επίπεδο από το 2000. Λόγω των εξελίξεων έως και τον Ιούλιο, ο *μέσος* ετήσιος πληθωρισμός διαμορφώθηκε το 2008 σε επίπεδο σημαντικά υψηλότερο από ό,τι το 2007 (4,2% έναντι 3,0%). Ο πυρήνας του πληθωρισμού (που δεν περιλαμβάνει τις τιμές της ενέργειας και των μη επεξεργασμένων ειδών διατροφής) διατηρήθηκε σε υψηλό επίπεδο το 2008 (3,4% κατά μέσο όρο), αλλά αυξήθηκε μόνο ελαφρά σε σύγκριση με το 2007, καθώς οι πληθωριστικές πιέσεις από την πλευρά της ζήτησης μειώθηκαν, ενώ ο ρυθμός ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος επιταχύνθηκε.

Ο ετήσιος ρυθμός του πληθωρισμού (βάσει του ΕνΔΤΚ) εξακολούθησε να υποχωρεί τους πρώτους μήνες του 2009 (ήταν 1,5% το Μάρτιο) και ενδέχεται να διαμορφωθεί γύρω στο 1% ή και χαμηλότερα περί τα μέσα του τρέχοντος έτους, ενώ στη συνέχεια θα αυξηθεί και πάλι, αντανακλώντας κυρίως την αναμενόμενη διαμόρφωση των διεθνών τιμών του πετρελαίου κάθε μήνα του 2009 σε σύγκριση με τα επίπεδά τους κάθε μήνα του 2008. **Εκτιμάται ότι το 2009 το μέσο ετήσιο επίπεδο του πληθωρισμού (βάσει του ΕνΔΤΚ) είναι δυνατόν να υποχωρήσει στο 1,5% ή και χαμηλότερα (στο 1,1-1,2%). Ο πυρήνας του πληθωρισμού προβλέπεται ότι θα παραμείνει σχετικά υψηλός γύρω στο 2,9%,** δηλαδή θα εμφανίσει μόνο μικρή υποχώρηση σε σύγκριση με το 2008, παραμένοντας σε υψηλότερο επίπεδο από ό,τι στη ζώνη του ευρώ. Ωστόσο, υπάρχουν συνθήκες που ευνοούν μεγαλύτερη μείωση του πυρήνα του πληθωρισμού. Συγκεκριμένα, οι συνθήκες υπερβάλλουσας ζήτησης, οι οποίες το 2008 εξασθένησαν, εφέτος αντιστρέφονται και αναμένεται να συνεχιστεί η μείωση των περιθωρίων κέρδους που καταγράφηκε πέρυσι. Επίσης, ο ρυθμός ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος προβλέπεται ότι θα επιβραδυνθεί αισθητά εφέτος. Επομένως, η πληθωριστική του επίδραση (όπως και εκείνη της εξέλιξης άλλων στοιχείων του κόστους παραγωγής) θα είναι μικρότερη από ό,τι το 2008. Επειδή όμως η ελληνική οικονομία εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού που επηρεάζουν δυσμενώς τη διαμόρφωση των τιμών, εκτιμάται ότι ο πυρήνας του πληθωρισμού θα υποχωρήσει λιγότερο από ό,τι θα ήταν κατ' αρχήν δυνατόν. Βεβαίως, οι προβλέψεις αυτές χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό αβεβαιότητας, η οποία αφορά την εξέλιξη, κατά το τρέχον έτος, τόσο των διεθνών τιμών των βασικών εμπορευμάτων και των συναλλαγματικών ισοτιμιών όσο και — σε εγχώριο επίπεδο — της ζήτησης και του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Ειδικότερα, εάν η εγχώρια ζήτηση εμφανίσει ακόμη μεγαλύτερη επιβράδυνση από ό,τι τώρα αναμένεται (ή εάν μειωθεί), δεν μπορεί να αποκλειστεί σημαντική υποχώρηση του πυρήνα του πληθωρισμού.

Η προβλεπόμενη επιβράδυνση της αύξησης των ονομαστικών αποδοχών το 2009 και η αναμενόμενη πολύ περιορισμένη αύξηση της παραγωγικότητας συνεπάγονται ότι ο ρυθμός ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος θα επιβραδυνθεί και θα συγκλίνει σημαντικά προς τον αντίστοιχο ρυθμό για τη ζώνη του ευρώ ως σύνολο, χωρίς όμως να διαμορφωθεί σε επίπεδο *χαμηλότερο* από ό,τι ο τελευταίος. Αυτό σημαίνει ότι **θα συνεχιστεί — έστω και με πολύ βραδύτερο ρυθμό από ό,τι έως το 2008 — η υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς το κόστος και τις τιμές,** η οποία ήταν σημαντική στη διάρκεια της τελευταίας οκταετίας, αντανακλώντας τη σχεδόν σταθερή διαφορά πληθωρισμού μεταξύ

της Ελλάδος και της ζώνης του ευρώ ως συνόλου (και, γενικότερα, των εμπορικών της εταίρων – βλ. Πίνακα IX.2).

3.4 ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε σε πολύ υψηλό επίπεδο το 2008, αλλά λόγω της συγκυρίας θα μειωθεί το 2009

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε σε 14,4% του ΑΕΠ το 2008 από 14,2% του ΑΕΠ το 2007. Το συνολικό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων, το οποίο αντιστοιχεί στις ανάγκες της οικονομίας για χρηματοδότηση από το εξωτερικό (δηλαδή στις καθαρές εισροές από δανεισμό, επενδύσεις χαρτοφυλακίου και άμεσες επενδύσεις), διαμορφώθηκε το 2008 σε 12,7% του ΑΕΠ, έναντι 12,3% το 2007.

Η διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αντανακλά κυρίως τις αυξημένες καθαρές πληρωμές για καύσιμα (παρά το γεγονός ότι η διεθνής τιμή του πετρελαίου υποχώρησε σημαντικά τους τελευταίους μήνες του 2008), καθώς και για τόκους-μερίσματα-κέρδη (προκειμένου να εξυπηρετηθεί το αυξανόμενο εξωτερικό χρέος). Επίσης, σε πολύ μικρότερο βαθμό αντανακλά την αύξηση του εμπορικού ελλείμματος εκτός καυσίμων και πλοίων. Οι εξελίξεις αυτές αντισταθμίστηκαν μόνο εν μέρει από την αύξηση των πλεονασμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών μεταβιβάσεων και του ισοζυγίου υπηρεσιών.

Η διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος εκτός καυσίμων και πλοίων συνεχίστηκε, αλλά ήταν σχετικά μικρή. Η διεύρυνση αυτή αντανακλά τη συνεχιζόμενη υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές και —γενικότερα τα τελευταία χρόνια— την αδυναμία της εγχώριας προσφοράς να ανταποκριθεί επαρκώς στη σύνθεση αλλά και το ρυθμό ανόδου της εγχώριας και της εξωτερικής ζήτησης. Πάντως, παρά την επιβράδυνση της ανόδου της συνολικής εξωτερικής ζήτησης, καταγράφηκε αξιόλογη άνοδος των εισπράξεων από εξαγωγές (βάσει των στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος), η οποία κυρίως συνδέεται με την **εμπορική διείσδυση των ελληνικών προϊόντων στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης,** οι οποίες εξακολουθούσαν να παρουσιάζουν σχετικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2008. **Η διείσδυση των ελληνικών επιχειρήσεων έχει στηριχθεί και από το εκτεταμένο δίκτυο των ελληνικών τραπεζικών ομίλων στις χώρες αυτές.**

Το 2009 το έλλειμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών θα επηρεαστεί σε σημαντικό βαθμό από την επιδείνωση του διεθνούς και του εγχώριου οικονομικού περιβάλλοντος, σε συνδυασμό με τις μακροχρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, και **αναμένεται ότι θα μειωθεί στο 12,5-13% του ΑΕΠ.** Ειδικότερα, οι εξαγωγές αγαθών θα επηρεαστούν δυσμενώς από την κάμψη της εξωτερικής ζήτησης, ιδίως από την επιδείνωση των συνθηκών στις αγορές των Βαλκανίων και των άλλων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Παράλληλα, οι εισαγωγές θα μειωθούν εξαιτίας της μεγάλης επιβράδυνσης της ανόδου της εγχώριας ζήτησης. Λόγω του μεγαλύτερου σχετικού βάρους των εισαγωγών, εκτιμάται ότι το εμπορικό έλλειμμα θα μειωθεί. Εξάλλου, οι εξελίξεις στις διεθνείς αγορές θα έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στις ταξιδιωτικές εισπράξεις, ενώ οι εισπράξεις από υπηρεσίες μεταφορών θα επηρεαστούν δυσμενώς από τη μεγάλη μείωση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου και από την υποχώρηση των ναύλων.

Παρά την προβλεπόμενη μείωση, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εξακολουθεί να είναι υψηλό και ενδέχεται, όταν αρχίσει η ανάκαμψη της οικονομίας, να διευρυνθεί και πάλι, λειτουργώντας ως περιοριστικός παράγοντας της ανάπτυξης. Εξακολουθεί συνεπώς να είναι αναγκαία **η εφαρμογή μέτρων πολιτικής με μεσομακροπρόθεσμο ορίζοντα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα μονιμότερα αίτια της διαμόρφωσης του ελλείμματος σε υψηλά επίπεδα.** Όπως έχει επισημανθεί επανειλημμένα, η διαμόρφωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλ-

λαγών σε υψηλά επίπεδα τα τελευταία χρόνια, στην οποία έχει συντελέσει η υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, αντανακλά τη σημαντική υστέρηση της εθνικής αποταμίευσης, που είναι σχετικά πολύ χαμηλή, έναντι των εγχώριων επενδύσεων, που είναι σχετικά υψηλές. Επομένως, μεταξύ άλλων **απαιτείται βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας μέσω διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και συγκράτησης της αύξησης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, καθώς και διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών, κυρίως μέσω της δημοσιονομικής εξυγίανσης.**

Η διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε υψηλά επίπεδα την οκταετία 2001-2008 έχει οδηγήσει σε σημαντική επιδείνωση της **αρνητικής διεθνούς επενδυτικής θέσης της Ελλάδος** (δηλαδή των καθαρών χρηματοοικονομικών υποχρεώσεων του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα έναντι μη κατοίκων) από -43,4% του ΑΕΠ στο τέλος του 2000 σε -94,0% στο τέλος του 2007 αλλά -75,7% του ΑΕΠ στο τέλος του 2008. Η αξιόλογη βελτίωση στη διάρκεια του 2008 οφείλεται εξ ολοκλήρου στη σημαντική κάμψη των χρηματιστηριακών αξιών, η οποία επέδρασε αρνητικά στην αποτίμηση κυρίως των επενδύσεων χαρτοφυλακίου και —σε μικρότερο βαθμό— των άμεσων επενδύσεων.

4 ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

4.1 ΤΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Το έλλειμμα υπερέβη το 3% το 2007 και το 2008, με αποτέλεσμα να ενεργοποιηθεί η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα

Η δημοσιονομική πολιτική παρέμεινε χαλαρή και το 2008. Παράλληλα, το τελευταίο δίμηνο του έτους οι επιπτώσεις της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης στην ελληνική οικονομία επηρέασαν αρνητικά τη δημοσιονομική διαχείριση, με αποτέλεσμα το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης (σε εθνικολογιστική βάση) να υπερβεί για δεύτερη συνεχή χρονιά την τιμή αναφοράς της Συνθήκης του Μάαστριχτ (3% του ΑΕΠ). Λόγω αυτών των εξελίξεων, **έχει ήδη ενεργοποιηθεί η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα** και για ορισμένες άλλες χώρες και αναμένεται να ολοκληρωθεί εντός του Απριλίου, όταν το Συμβούλιο Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ECOFIN) θα διαπιστώσει και επισήμως την ύπαρξη του υπερβολικού ελλείμματος. Όπως έχει προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με την ίδια απόφαση θα ζητηθεί από την Ελλάδα να λάβει μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και, εάν αυτά κριθούν επαρκή, η Διαδικασία θα παραμείνει στο στάδιο που προβλέπει το άρθρο 103 (7) της Συνθήκης του Μάαστριχτ για να δοθεί χρόνος να αποδώσουν τα μέτρα.

Το 2008 το **έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης** διαμορφώθηκε σε 3,7% του ΑΕΠ – σύμφωνα με εκτιμήσεις του Επικαιροποιημένου Προγράμματος Σταθερότητας και Ανάπτυξης 2008-2011 (ΕΠΣΑ – Ιανουάριος 2009). **Έκτοτε όμως και αφού ελήφθησαν υπόψη νεότερα δεδομένα, το μέγεθος αυτό έχει αναθεωρηθεί προς τα άνω από την ΕΣΥΕ και έχει υπερβεί το 4% του ΑΕΠ** (τα τελικά στοιχεία θα ανακοινωθούν από την Eurostat στις 22 Απριλίου). Σημειώνεται ότι ο στόχος για το 2008 ήταν 1,6% του ΑΕΠ, ενώ το έλλειμμα του 2007 ήταν 3,5% του ΑΕΠ. Το κυκλικά διορθωμένο έλλειμμα υπερέβη επί τρίτο συνεχές έτος το "ονομαστικό" (μη κυκλικά διορθωμένο) έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ. Αυτό δείχνει το μέγεθος της δημοσιονομικής προσαρμογής που απαιτείται για να επανέλθει το έλλειμμα κάτω του 3,0% του ΑΕΠ. Παράλληλα, το πρωτογενές πλεόνασμα της γενικής κυβέρνησης (σε εθνικολογιστική βάση) μειώθηκε από 1,3% του ΑΕΠ το 2006 σε 0,5% το 2007 και μεταστράφηκε σε πρωτογενές έλλειμμα της τάξεως του 0,5% το 2008.

Με βάση τις αρχικές εκτιμήσεις του ΕΠΣΑ, η διεύρυνση του ελλείμματος εντοπίζεται αποκλειστικά στην κεντρική κυβέρνηση, το έλλειμμα της οποίας αυξήθηκε κατά 1,4 εκατοστιαία μονάδα σε σχέση με το 2007 και διαμορφώθηκε στο 6,3% του ΑΕΠ. Η αύξηση αυτή αντισταθμίστηκε σε κάποιο βαθμό από

τη διεύρυνση του ενοποιημένου πλεονάσματος των ασφαλιστικών οργανισμών, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των λοιπών ΝΠΔΔ σε 2,6% του ΑΕΠ το 2008 από 1,4% του ΑΕΠ το 2007 (εκτιμήσεις ΕΠΣΑ 2008-2011). Η μεγάλη υπέρβαση του στόχου για το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης το 2008 οφείλεται τόσο σε σημαντική υστέρηση των εσόδων όσο και σε σημαντική υπέρβαση των δαπανών.

Σύμφωνα με το ΕΠΣΑ 2008-2011, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης (σε εθνικολογιστική βάση) αναμένεται ότι θα διαμορφωθεί στο 3,7% του ΑΕΠ το 2009 και ότι θα μειωθεί στο 3,2% το 2010 και στο 2,6% το 2011. Ο περιορισμός του ελλείμματος του Κρατικού Προϋπολογισμού αναμένεται να προέλθει από τη σημαντική αύξηση των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού (14,2%), ενώ οι δαπάνες θα αυξηθούν κατά 9,3%, όσο σχεδόν και το 2008 (ή κατά 12,8% και 6,7% αντίστοιχα, αν —προκειμένου να βελτιωθεί η συγκρισιμότητα— γίνει προσαρμογή για σημαντικές κατηγορίες εσόδων και δαπανών που εμφανίζονται για πρώτη φορά το 2009).[9] Σημειώνεται ότι η προβλεπόμενη (στο ΕΠΣΑ) αύξηση του ΑΕΠ σε ονομαστικούς όρους είναι μόνο 3,8%.

Η μεγάλη αύξηση των εσόδων του Τακτικού Προϋπολογισμού το 2009 συνδέεται εν μέρει με την είσπραξη του ενιαίου τέλους ακινήτων που αφορά δύο έτη (το 2008 και το 2009), με την εξίσωση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στο πετρέλαιο θέρμανσης με αυτόν του πετρελαίου κίνησης (που θα εφαρμοστεί για πρώτη φορά για όλο το έτος), καθώς και με τα φορολογικά μέτρα που ανακοινώθηκαν τον Αύγουστο του 2008.[10] Ωστόσο, η επίτευξη του στόχου για τα έσοδα θεωρείται δύσκολη, ιδίως εάν ληφθεί υπόψη η προβλεπόμενη στασιμότητα της οικονομικής δραστηριότητας το 2009. Τα έσοδα από φόρους όπως ο ΦΠΑ, το τέλος ταξινόμησης αυτοκινήτων, ο ειδικός φόρος κατανάλωσης καυσίμων, το τέλος επί των χρηματιστηριακών συναλλαγών και ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων είναι εύλογο να επηρεαστούν αρνητικά από την οικονομική συγκυρία. Λόγω της οικονομικής συγκυρίας αλλά και της αυστηρής εισοδηματικής πολιτικής στο δημόσιο τομέα, μειωμένη θα είναι και η απόδοση του φόρου εισοδήματος τόσο των νομικών όσο και των φυσικών προσώπων. Για τους λόγους αυτούς, στις 5.2.2009 αυξήθηκε από 75% σε 80% ο ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης στα τσιγάρα των οποίων η λιανική τιμή είναι μικρότερη της πλέον ζητούμενης τιμής, καθώς και ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα οινοπνευματώδη (κατά 20%). Επίσης, στις 18.3.2009 επιβλήθηκε έκτακτη εφάπαξ εισφορά στα φυσικά πρόσωπα το δηλωθέν ετήσιο εισόδημα των οποίων υπερβαίνει τα 60.000 ευρώ.

Σύμφωνα με εξαγγελίες της κυβέρνησης το Μάρτιο του 2009, αναμένεται εξοικονόμηση πρωτογενών δαπανών ύψους 500 εκατ. ευρώ (0,2% του ΑΕΠ) από την περικοπή κατά 10% των ελαστικών δαπανών (μετακινήσεις, προμήθειες, λειτουργικές δαπάνες, διάφορες δαπάνες και επιχορηγήσεις φορέων). Επίσης, η εισοδηματική πολιτική για το δημόσιο τομέα, που προβλέπει ότι δεν θα χορηγηθούν αυξήσεις στους βασικούς μισθούς και συντάξεις του Δημοσίου αλλά εφάπαξ ποσά έκτακτης οικονομικής παροχής στους δημοσίους υπαλλήλους με μηνιαίες αποδοχές έως 1.700 ευρώ και στους συνταξιούχους με μηνιαία σύνταξη έως 1.100 ευρώ, εκτιμάται ότι θα οδηγήσει σε καθαρή εξοικονόμηση δαπανών της τάξεως των 390 εκατ. ευρώ (0,15% του ΑΕΠ), ενώ με τον περιορισμό των προσλήψεων είναι δυνατόν να εξοικονομηθεί ακόμη 0,15% του ΑΕΠ.

4.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Σε πολύ υψηλό επίπεδο διαμορφώθηκε το χρέος της γενικής κυβέρνησης

Η εν εξελίξει διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε με τον πλέον έντονο και σαφή τρόπο

9 Οι προβλέψεις του Προϋπολογισμού του 2009 αναθεωρήθηκαν (με μείωση των εσόδων και αύξηση των δαπανών) με το ΕΠΣΑ 2008-2011 που υπέβαλε η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 30 Ιανουαρίου 2009. Ως εκ τούτου, το προβλεπόμενο έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού για το 2009 διαμορφώνεται σε 4,9% του ΑΕΠ, έναντι αρχικής πρόβλεψης για 3,5% του ΑΕΠ.

10 Κυρίως περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων, ρύθμιση οφειλών, αύξηση τελών κυκλοφορίας οχημάτων κατά 20%, αύξηση προκαταβολής φόρου εισοδήματος για ΑΕ και ΕΠΕ κ.ά.

τους κινδύνους που εγκυμονεί για μια χώρα το δημόσιο χρέος όταν παραμένει σε υψηλά επίπεδα επί μεγάλο χρονικό διάστημα. Το 2008, το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης (σύμφωνα με τις εκτιμήσεις που περιέχονται στο ΕΠΣΑ 2008-2011) αυξήθηκε και διαμορφώθηκε σε 95,4% του ΑΕΠ (βάσει του ΑΕΠ όπως τελικά εκτιμήθηκε από την ΕΣΥΕ), έναντι 94,8% το 2007. **Το μέγεθος αυτό όμως έχει αναθεωρηθεί προς τα άνω** με τη γνωστοποίηση στοιχείων στην Eurostat στις 31 Μαρτίου 2009 στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος. Η εν λόγω εξέλιξη του χρέους αντανακλά τη σημαντική διεύρυνση του ελλείμματος και τη μεταστροφή του πρωτογενούς πλεονάσματος σε πρωτογενές έλλειμμα το 2008. Ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ, αφού αυξήθηκε το 2008, αναμένεται (σύμφωνα με το ΕΠΣΑ 2008-2011) να αυξηθεί και εφέτος.

Τα τελευταία 15 χρόνια το δημόσιο χρέος έχει παραμείνει σταθερά υψηλό ως ποσοστό του ΑΕΠ (είναι τώρα το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ), παρά τις εξαιρετικά ευνοϊκές συνθήκες για τη μείωσή του που επικράτησαν από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 έως και το 2007 (δηλαδή τους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, τη σημαντική πτώση των επιτοκίων έως και το 2005, τα υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα έως και το 2001 και τα σημαντικά έσοδα από αποκρατικοποιήσεις). Σημειώνεται ότι το **χρέος παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα όχι μόνο λόγω των ετήσιων ελλειμμάτων, αλλά και λόγω των σημαντικών "προσαρμογών ελλείμματος-χρέους"** (βλ. Πίνακα VIII.9). Πρόκειται για συναλλαγές του προϋπολογισμού οι οποίες, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς, δεν καταγράφονται στο έλλειμμα, αλλά αυξάνουν το δημόσιο χρέος.

Το δημόσιο χρέος επομένως αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πηγές χρηματοοικονομικής ευπάθειας της οικονομίας. Είναι επίσης η κύρια αιτία για τη διεύρυνση σε υψηλά επίπεδα της διαφοράς απόδοσης των ελληνικών κρατικών ομολόγων έναντι των αντίστοιχων γερμανικών, ιδίως από τους τελευταίους μήνες του 2008 και μετά, η οποία συνεπάγεται αύξηση του κόστους δανεισμού του Δημοσίου. Το μέσο σταθμικό κόστος δανεισμού του Δημοσίου αυξήθηκε από 3,8% το 2006 σε 4,4% το 2007 και 4,6% το 2008, ενώ το πρώτο τρίμηνο του 2009 διαμορφώθηκε σε 5,0%. Όμως, στις αρχές Απριλίου υποχώρησε στο 4,7%, αλλά αποκλειστικά λόγω της προσφυγής σε έκδοση βραχυπρόθεσμων τίτλων, των οποίων το επιτόκιο ήταν πολύ χαμηλό.

4.3 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στις 24 Απριλίου αναμένεται η Σύσταση του ECOFIN για τη διόρθωση του υπερβολικού ελλείμματος της Ελλάδος

Όπως προαναφέρθηκε, έχει ήδη ενεργοποιηθεί η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα. Στις 24 Μαρτίου 2009 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε το συμπέρασμά της ότι η Ελλάδα, μεταξύ άλλων χωρών, παρουσιάζει υπερβολικό έλλειμμα και πρότεινε στο Συμβούλιο ECOFIN την υιοθέτηση σύστασης όσον αφορά τη διόρθωση του υπερβολικού ελλείμματος. Σύμφωνα με την εκτίμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδος υπερέβη την τιμή αναφοράς 3% το 2007 και το 2008 για λόγους που δεν οφείλονται στην εν εξελίξει διεθνή κρίση, ενώ αναμένεται ότι θα παραμείνει υψηλότερο από 3% το 2009 και θα υπερβεί το 4% το 2010, εφόσον δεν υπάρξει αλλαγή πολιτικής.

Λαμβάνοντας υπόψη τις υπάρχουσες μακροοικονομικές ανισορροπίες και την εν εξελίξει επανατιμολόγηση των κινδύνων στις χρηματαγορές, δηλαδή παράγοντες που ασκούν πρόσθετη πίεση στο ήδη μεγάλο βάρος του χρέους, η Επιτροπή έκρινε ότι ενδείκνυται η ταχεία διόρθωση του ελλείμματος έως το 2010, δηλαδή ταχύτερα από ό,τι προβλέπεται στο ΕΠΣΑ 2008-2011 (και από ό,τι πρότεινε η Επιτροπή για τις λοιπές χώρες με υπερβολικό έλλειμμα). Η Επιτροπή συνέστησε λοιπόν στο Συμβούλιο να συστήσει με τη σειρά του στην Ελλάδα να ενισχύσει τη δημοσιονομική προσαρμογή το 2009 με μόνιμα μέτρα περιορισμού των δαπανών και να θεσπίσει πρόσθετα

μόνιμα μέτρα το 2010 ώστε το έλλειμμα να μειωθεί σαφώς κάτω από την τιμή αναφοράς 3% του ΑΕΠ. Επίσης, η Επιτροπή τόνισε ότι η Ελλάδα θα πρέπει να καταβάλει προσπάθειες για τον έλεγχο των παραγόντων εκείνων, πέραν των καθαρών δανειακών αναγκών, που συμβάλλουν στη μεταβολή του δημόσιου χρέους, καθώς επίσης και για τη βελτίωση της συλλογής και επεξεργασίας των οικονομικών δεδομένων και ιδίως των δημοσιονομικών στοιχείων. Τέλος, η Επιτροπή κάλεσε την Ελλάδα να βελτιώσει την ποιότητα και τη διατηρησιμότητα των δημόσιων οικονομικών της και να εφαρμόσει επειγόντως τολμηρές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να ανακτήσει την απώλεια ανταγωνιστικότητας και να αντιμετωπίσει τις υφιστάμενες εξωτερικές ανισορροπίες. Η υιοθέτηση της Σύστασης από το Συμβούλιο ECOFIN αναμένεται στις 24 Απριλίου.

Μετά την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο Υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών επιβεβαίωσε την πρόθεση της κυβέρνησης να μειώσει το έλλειμμα κάτω από το 3% το 2010 με αξιόπιστο και βιώσιμο τρόπο. Συγκεκριμένα, ο Υπουργός δεσμεύθηκε ότι —όπως ζητεί η Επιτροπή— θα ενισχυθεί το σχέδιο δημοσιονομικής προσαρμογής με τη χρήση σαφώς προσδιορισμένων και μόνιμων μέτρων για τη μείωση των τρεχουσών δαπανών, συμπεριλαμβανομένης μιας συνετής εισοδηματικής πολιτικής στο δημόσιο τομέα, καθώς και ότι οι συνεχιζόμενες μεταρρυθμίσεις στην υγεία και το ασφαλιστικό σύστημα θα εφαρμοστούν πλήρως.

5 ΑΓΟΡΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ, ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

5.1 ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του υπολοίπου της συνολικής χρηματοδότησης της οικονομίας συνέχισε να επιταχύνεται έως το Σεπτέμβριο του 2008

Ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του υπολοίπου της συνολικής χρηματοδότησης της οικονομίας από τα εγχώρια ΝΧΙ,[11] μετά την επιτάχυνση που παρουσίασε την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2008, επιβραδύνθηκε τους τελευταίους μήνες του έτους (δ′ τρίμηνο 2008: 16,6%, δ′ τρίμηνο 2007: 13,5%) και το πρώτο δίμηνο του 2009 και διαμορφώθηκε σε 14,2% το Φεβρουάριο. Η επιβράδυνση αυτή αντανακλά την έντονη υποχώρηση που σημειώθηκε στο ρυθμό πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα την αντίστοιχη περίοδο. Αντίθετα, ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του υπολοίπου της χρηματοδότησης της γενικής κυβέρνησης συνέχισε να επιταχύνεται (Φεβρουάριος 2009: 21,3%, δ′ τρίμηνο 2008: 8,1%, δ′ τρίμηνο 2007: -16,1%), αντανακλώντας εν μέρει τις υψηλότερες τοποθετήσεις των ΝΧΙ σε κρατικούς τίτλους. (Σημειώνεται ωστόσο ότι ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς το σύνολο της οικονομίας και προς τον ιδιωτικό τομέα το πρώτο δίμηνο του 2009 έχει επηρεαστεί αρνητικά από μια πώληση στοιχείων χαρτοφυλακίου από ένα εγχώριο ΝΧΙ σε ένα ΝΧΙ άλλης χώρας της ζώνης του ευρώ.)

Ο ετήσιος ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά επιβραδύνθηκε το 2008 και θα συνεχίσει να επιβραδύνεται το 2009

Η πρόσφατη επιβράδυνση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα (επιχειρήσεις και νοικοκυριά) αντανακλά την υποχώρηση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης τόσο προς τις επιχειρήσεις όσο και προς τα νοικοκυριά. Η εν λόγω εξέλιξη αποδίδεται στη μετάδοση των επιπτώσεων της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και στις δυσμενείς προβλέψεις για την οικονομική δραστηριότητα στο μέλλον. Τα ανωτέρω ενισχύουν την αβεβαιότητα των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων όσον αφορά τις

11 Η χρηματοδότηση της οικονομίας από τα εγχώρια ΝΧΙ περιλαμβάνει τα δάνεια που αυτά έχουν χορηγήσει στις επιχειρήσεις, τα νοικοκυριά και τον τομέα της γενικής κυβέρνησης, το σύνολο των χρεογράφων του Δημοσίου και των ομολόγων των επιχειρήσεων που διακρατούνται από τα ΝΧΙ, καθώς και τα υπόλοιπα των δανείων και των εταιρικών ομολόγων που έχουν τιτλοποιηθεί. Για τον υπολογισμό των ρυθμών μεταβολής της συνολικής χρηματοδότησης λαμβάνονται επίσης υπόψη οι συναλλαγματικές διαφορές που προκύπτουν από την αποτίμηση σε ευρώ των δανείων σε ξένο νόμισμα, καθώς και το σύνολο των διαγραφών στις οποίες προέβησαν οι τράπεζες κατά την περίοδο αναφοράς.

προοπτικές των εισοδημάτων τους και των κερδών τους αντίστοιχα, καθώς και των ΝΧΙ όσον αφορά τη διατήρηση της πιστοληπτικής ικανότητας των δανειζομένων. Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με εποχικώς προσαρμοσμένα στοιχεία, από το Νοέμβριο του 2008 ο μηνιαίος ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα αναγόμενος σε ετήσια βάση είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο δωδεκάμηνο ρυθμό. Επίσης παρατηρείται ότι στο τετράμηνο Νοεμβρίου 2008-Φεβρουαρίου 2009 οι νέες καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα στα εγχώρια ΝΧΙ περιορίστηκαν περίπου κατά 30% έναντι της αντίστοιχης περιόδου ένα έτος νωρίτερα, ενώ ο λόγος της καθαρής ροής χρηματοδότησης προς τις νέες καταθέσεις μειώθηκε περισσότερο (από 142% σε 32%).

Ειδικότερα, ο ετήσιος ρυθμός **πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις,** που ακολουθούσε ανοδική πορεία από τα μέσα του 2005 περίπου, παρουσίασε έντονη επιβράδυνση από το Νοέμβριο του 2008 και διαμορφώθηκε σε 21,6% το δ΄ τρίμηνο του 2008 και 15,3% το Φεβρουάριο του 2009 (δ΄ τρίμηνο 2007: 20,1%). Ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο του 2009 έχει επηρεαστεί αρνητικά από την πώληση χαρτοφυλακίου εταιρικών ομολόγων από ένα εγχώριο ΝΧΙ σε ένα ΝΧΙ άλλης χώρας της ζώνης του ευρώ. Χωρίς την εν λόγω πώληση, ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης των επιχειρήσεων θα ήταν τον Ιανουάριο 18,3% και το Φεβρουάριο 16,6%. Η επιβράδυνση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις οφείλεται στη μεταβολή των όρων και των κριτηρίων χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από τα ΝΧΙ, ενώ η ζήτηση επιχειρηματικών δανείων παρέμεινε σχεδόν σταθερή. Η εν λόγω επιβράδυνση ενδέχεται να συνεχιστεί, καθώς οι προσδοκίες των τραπεζών για αύξηση των επισφαλειών στο μέλλον εκτιμάται ότι θα συνεχίσουν να αποτελούν περιοριστικό παράγοντα της προσφοράς νέων επιχειρηματικών δανείων και ενδεχομένως θα επηρεάζουν αρνητικά την ανανέωση των υφιστάμενων πιστωτικών ορίων.

Ο ετήσιος ρυθμός της **πιστωτικής επέκτασης από τα εγχώρια ΝΧΙ προς τα νοικοκυριά** παρουσίασε έντονη πτωτική τάση το 2008, η οποία συνεχίστηκε και το πρώτο δίμηνο του 2009, και διαμορφώθηκε σε 10,3% το Φεβρουάριο (δ΄ τρίμηνο 2008: 14,8%, δ΄ τρίμηνο 2007: 23,6%). Η πτώση υπήρξε εντονότερη το τετράμηνο Νοεμβρίου 2008-Φεβρουαρίου 2009, καθώς η καθαρή ροή χρηματοδότησης[12] υποχώρησε κατά 72% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο ένα έτος νωρίτερα. Ειδικότερα, η καθαρή ροή στεγαστικών δανείων το τετράμηνο Νοεμβρίου 2008-Φεβρουαρίου 2009 μειώθηκε κατά 67% έναντι της αντίστοιχης περιόδου ένα έτος νωρίτερα. Επίσης, η καθαρή ροή καταναλωτικών δανείων μειώθηκε κατά 78%. Η παρατηρούμενη επιβράδυνση οφείλεται, μεταξύ άλλων, στην υποχώρηση της ζήτησης τραπεζικού δανεισμού εξαιτίας της αντίστοιχης μείωσης των δαπανών για αγορά ή επισκευή κατοικίας, καθώς και στην αυξημένη επιφυλακτικότητα των καταναλωτών λόγω της αβεβαιότητας για την εξέλιξη των εισοδημάτων τους.

Η συνολική χρηματοδότηση των νοικοκυριών από τα ΝΧΙ (συμπεριλαμβανομένων των τιτλοποιημένων δανείων) ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε σε 48,2% το Δεκέμβριο του 2008 (Δεκέμβριος του 2007: 45,6%), ενώ αν δεν ληφθούν υπόψη οι τιτλοποιήσεις τα δάνεια των νοικοκυριών ανήλθαν σε 39,9% του ΑΕΠ στο τέλος του 2008, έναντι 53,2% στη ζώνη του ευρώ.

Η υποχώρηση του ρυθμού ανόδου του υπολοίπου της χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα αναμένεται ότι θα συνεχιστεί. Όσον αφορά την προσφορά δανείων, περιοριστικό παράγοντα εκτιμάται ότι θα αποτελέσει η εφαρμογή αυστηρότερων όρων και κριτηρίων χρηματοδότησης εκ μέρους των τραπεζών, με σκοπό την αποτροπή αύξησης των επισφαλειών λόγω

12 Η καθαρή ροή χρηματοδότησης περιλαμβάνει τη μεταβολή του υπολοίπου της χρηματοδότησης (δάνεια, εταιρικά ομόλογα, τιτλοποιημένα δάνεια και τιτλοποιημένα εταιρικά ομόλογα). Επίσης περιλαμβάνει τις συναλλαγματικές διαφορές που προκύπτουν από την αποτίμηση σε ευρώ των δανείων σε ξένο νόμισμα, καθώς και το σύνολο των διαγραφών στις οποίες προέβησαν οι τράπεζες κατά την περίοδο αναφοράς.

της περαιτέρω εξασθένησης της οικονομικής δραστηριότητας το 2009, καθώς και τη διατήρηση υψηλού βαθμού ρευστότητας, Αντίθετα, η ικανοποιητική έως σήμερα συμμετοχή των ελληνικών τραπεζών στο σχέδιο ενίσχυσης της ρευστότητας (βλ. Κεφάλαιο Χ) αναμένεται να έχει ευνοϊκή επίδραση. Επίσης, τα εγχώρια ΝΧΙ συνεχίζουν να ενισχύουν τη ρευστότητά τους μέσω του Ευρωσυστήματος, εκμεταλλευόμενα και τις τιτλοποιήσεις δανείων, οι οποίες εμφανίζονται σημαντικά αυξημένες, εξέλιξη που παρατηρείται και στη ζώνη του ευρώ ως σύνολο.

Όσον αφορά τη ζήτηση, η αβεβαιότητα των νοικοκυριών σχετικά με το μελλοντικό τους εισόδημα και η επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας αναμένεται να συνεχίσουν να επηρεάζουν αρνητικά τη διάθεση νοικοκυριών και επιχειρήσεων να προβούν σε αύξηση των δανειακών τους υποχρεώσεων. Η εξέλιξη αυτή θα συντελέσει στην περαιτέρω επιβράδυνση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα το 2009. Ωστόσο, ο ρυθμός αυτός εκτιμάται ότι διατηρηθεί σε επίπεδο υψηλότερο του ρυθμού αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ και κατά συνέπεια θα συνεχίσει να στηρίζει την εγχώρια οικονομική δραστηριότητα.

5.2 ΕΠΙΤΟΚΙΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ – ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΕΠΙΤΟΚΙΟΥ

Τα τραπεζικά επιτόκια δανείων και καταθέσεων μειώνονται τους τελευταίους μήνες – Το περιθώριο επιτοκίου επίσης μειώνεται

Το 2008 τα επιτόκια των **καταθέσεων** των νοικοκυριών αυξήθηκαν σημαντικά στις καταθέσεις με συμφωνημένη διάρκεια έως ένα έτος και παρέμειναν σχεδόν σταθερά στις καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας. Η εξέλιξη των επιτοκίων καταθέσεων στη διάρκεια του 2008 συνδέεται με το ότι οι ελληνικές τράπεζες προσέφεραν υψηλά επιτόκια στις καταθέσεις μεγαλύτερης διάρκειας, προκειμένου να ενισχύσουν την καταθετική τους βάση. Αντίθετα, το πρώτο δίμηνο του 2009 τα επιτόκια και των δύο κατηγοριών καταθέσεων μειώθηκαν, καθώς βελτιώθηκαν για τις τράπεζες οι συνθήκες άντλησης ρευστότητας (χάρη και στην άντληση ρευστότητας από το Ευρωσύστημα). Η μεγαλύτερη αύξηση του επιτοκίου των καταθέσεων προθεσμίας το 2008 σε σύγκριση με τα επιτόκια άλλων κατηγοριών καταθέσεων συνέβαλε στη μετατόπιση κεφαλαίων από τις καταθέσεις με υψηλό βαθμό ρευστότητας προς τις καταθέσεις προθεσμίας. Έτσι, ο ρυθμός ανόδου των καταθέσεων προθεσμίας, αν και επιβραδύνθηκε, παραμένει υψηλός, με αποτέλεσμα την αύξηση του μεριδίου τους στο Μ3. Αντίθετα, οι καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας συνέχισαν να μειώνονται, εξέλιξη η οποία συνέβαλε στον περιορισμό της συμμετοχής τους στο Μ3.

Τα επιτόκια των τραπεζικών **δανείων** προς τον ιδιωτικό τομέα στην Ελλάδα δεν εξελίχθηκαν ομοιόμορφα κατά το 2008. Τα επιτόκια των νέων δανείων υποχώρησαν σχεδόν σε όλες τις κατηγορίες το τελευταίο δίμηνο του 2008 και μειώθηκαν σημαντικά το πρώτο δίμηνο του τρέχοντος έτους. Ωστόσο, το Δεκέμβριο του 2008 τα επιτόκια των νέων δανείων προς τα νοικοκυριά ήταν υψηλότερα από ό,τι το Δεκέμβριο του 2007, ενώ τα επιτόκια των δανείων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις ήταν χαμηλότερα. Η συνολική μείωση των επιτοκίων των επιχειρηματικών δανείων το 2008, που ήταν μικρότερη από εκείνη των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς, αντισταθμίστηκε από την αύξηση των επιτοκίων που παρατηρήθηκε σε όλες τις κατηγορίες δανείων προς τα νοικοκυριά. Έτσι, το μέσο επιτόκιο του συνόλου των νέων δανείων κατέγραψε οριακή αύξηση το 2008.

Οι ανωτέρω εξελίξεις οφείλονται κυρίως στο ότι **οι τράπεζες, αντιμετωπίζοντας δυσχέρειες άντλησης κεφαλαίων από τη διατραπεζική αγορά και προκειμένου να αποκτήσουν ρευστότητα, προσέφεραν υψηλά επιτόκια στις προθεσμιακές καταθέσεις, οπότε αναγκάζονταν να διατηρούν υψηλά και τα επιτόκια των δανείων.** Επίσης, οι όροι δανεισμού των ελληνικών τραπεζών επηρεάστηκαν δυσμενώς από την αύξηση του περιθωρίου επιτοκίων των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου έναντι των αντίστοιχων γερμανικών. Οι μειώσεις των

βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ και των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς δεν επηρέασαν σημαντικά τα επιτόκια των νέων δανείων, καθώς αντισταθμίστηκαν μερικώς από την αύξηση του ασφαλίστρου κινδύνου που ζητούν οι ελληνικές τράπεζες λόγω των αυξημένων επισφαλειών που αντιμετωπίζουν. Αντίθετα, προκύπτει σημαντική ελάφρυνση των δανειακών υποχρεώσεων για όσους είχαν χρηματοδοτηθεί προγενέστερα με κυμαινόμενο επιτόκιο.

Στη **ζώνη του ευρώ** τα επιτόκια των τραπεζικών δανείων προς τα νοικοκυριά διαμορφώθηκαν στο τέλος του 2008 σε επίπεδο χαμηλότερο από ό,τι στο τέλος του 2007, σε αντίθεση με τα αντίστοιχα ελληνικά επιτόκια. Την ίδια περίοδο, τα επιτόκια των τραπεζικών δανείων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις μειώθηκαν, στις περισσότερες κατηγορίες, περισσότερο από ό,τι στην Ελλάδα. Λόγω αυτών των εξελίξεων, η διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ διευρύνθηκε και στις δύο επιμέρους κατηγορίες, ενώ αυξήθηκε περαιτέρω τον Ιανουάριο του 2009, κυρίως στα δάνεια προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις και δευτερευόντως στα δάνεια προς τα νοικοκυριά. Γενικώς, τα ελληνικά επιτόκια παραμένουν, λόγω διαρθρωτικών παραγόντων, σε επίπεδο υψηλότερο από ό,τι κατά μέσο όρο στη ζώνη του ευρώ και οι μεγαλύτερες διαφορές παρατηρούνται στην κατηγορία των καταναλωτικών δανείων, τα οποία πάντως δεν είναι τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών της ζώνης του ευρώ.

Το **περιθώριο επιτοκίου,** δηλαδή η διαφορά μεταξύ του μέσου σταθμικού επιτοκίου των νέων τραπεζικών δανείων και του αντίστοιχου επιτοκίου των νέων καταθέσεων στην Ελλάδα, μειώθηκε το 2008 κατά 70 μονάδες βάσης (Δεκέμβριος 2007-Ιανουάριος 2009: 75 μονάδες βάσης), λόγω της μεγαλύτερης αύξησης του επιτοκίου των καταθέσεων σε σύγκριση με το επιτόκιο των δανείων. Το αντίστοιχο περιθώριο στη ζώνη του ευρώ μειώθηκε κατά 45 μονάδες βάσης το 2008. Το περιθώριο επιτοκίου στην Ελλάδα, παρά τη μεγαλύτερη μείωσή του σε σχέση με το αντίστοιχο περιθώριο της ζώνης του ευρώ, διατηρείται σε υψηλότερο επίπεδο. Αυτό οφείλεται σε εγγενή χαρακτηριστικά του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, όπως είναι π.χ. ο σχετικά μεγάλος αριθμός μικρών καταθετών και δανειοληπτών, το υψηλότερο κόστος δανεισμού των τραπεζών στη διατραπεζική αγορά, το μεγαλύτερο ποσοστό καθυστερήσεων επί του συνολικού ποσού των δανείων και το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα που απαιτείται μέχρι την εκποίηση των ασφαλειών. Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες είναι επίσης η διαφορετική σύνθεση[13] τόσο των καταθέσεων όσο και των δανείων.

5.3 Η ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΑΓΟΡΑ ΤΙΤΛΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

Αυξάνεται τους τελευταίους μήνες (έως το Μάρτιο) το κόστος δανεισμού του Δημοσίου – Υποχώρησε ελαφρά στις αρχές Απριλίου

Οι δυσμενείς επιπτώσεις της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, που εκδηλώθηκαν εντονότερα τους τελευταίους μήνες του 2008 στην παγκόσμια οικονομία, επηρέασαν και τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν στην πρωτογενή και τη δευτερογενή αγορά τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου. **Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της πρωτογενούς αγοράς το 2008 ήταν η ανοδική τάση των επιτοκίων αλλά και η σημαντική αύξηση των αντληθέντων κεφαλαίων,** λόγω της αύξησης του δημοσιονομικού ελλείμματος και των αυξημένων χρεολυσίων. Η σημειωθείσα αύξηση των επιτοκίων δανεισμού του Δημοσίου στην πρωτογενή αγορά συνεχίστηκε με εντονότερο ρυθμό κατά το πρώτο τρίμηνο του 2009 (όπως προαναφέρθηκε, το μέσο κόστος δανεισμού υποχώρησε ελαφρά στις αρχές Απριλίου). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο ότι, λόγω της διεθνούς κρίσης, οι επενδυτές εκδήλωσαν τις επιφυλάξεις τους για την ελληνική αλλά και ορισμένες άλλες οικονομίες που παρουσιάζουν σημαντικές μακροοικονομικές ανισορροπίες και διαρ-

13 Στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τη ζώνη του ευρώ, είναι σχετικά υψηλότερη η συμμετοχή των καταθέσεων των νοικοκυριών διάρκειας μίας ημέρας. Όσον αφορά τα δάνεια, στην Ελλάδα είναι υψηλότερο το ποσοστό συμμετοχής των πιστωτικών καρτών, ενώ στη ζώνη του ευρώ η κατηγορία αυτή δεν είναι σημαντική.

θρωτικές αδυναμίες. **Η αύξηση των επιτοκίων των κρατικών ομολόγων επηρεάζει αρνητικά το κόστος εξυπηρέτησης των νέων εκδόσεων του Δημοσίου, επιπλέον δε επιβαρύνει και το σύνολο της οικονομίας,** καθώς οι τράπεζες και οι λοιπές επιχειρήσεις αντλούν κεφάλαια από τις αγορές με επιτόκιο που επηρεάζεται από το επιτόκιο δανεισμού του Δημοσίου. Ωστόσο, παρά το γενικότερο αρνητικό κλίμα, **το 2008 και το πρώτο τρίμηνο του 2009 δεν δημιουργήθηκαν προβλήματα στην υλοποίηση του προγράμματος δανεισμού του Δημοσίου.**

Στην Ηλεκτρονική **Δευτερογενή Αγορά** Τίτλων (ΗΔΑΤ) του Ελληνικού Δημοσίου οι εξελίξεις το 2008 ήταν ιδιαίτερα αρνητικές, με κυριότερα χαρακτηριστικά την αύξηση των αποδόσεων και την υψηλή μεταβλητότητά τους, καθώς και τη σημαντική υποχώρηση των συναλλαγών. Το τελευταίο τρίμηνο του έτους, η έντονη αβεβαιότητα που επικράτησε στις αγορές χρήματος και κεφαλαίων διεθνώς είχε αποτέλεσμα τη σημαντική προς τα άνω επανεκτίμηση των κινδύνων και —στη ζώνη του ευρώ— τη στροφή των επενδυτών κυρίως προς τα γερμανικά ομόλογα που θεωρούνται τα ασφαλέστερα. Κατά συνέπεια, οι αποδόσεις στην ελληνική δευτερογενή αγορά σημείωσαν άνοδο με έντονη μεταβλητότητα, σε αντίθεση με τις αποδόσεις των γερμανικών ομολόγων οι οποίες υποχώρησαν σε ιστορικώς χαμηλά επίπεδα. Οι εξελίξεις αυτές αποτυπώνονται και στη διαφορά αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών ομολόγων, η οποία παρουσίασε σημαντική διεύρυνση σε όλες τις διάρκειες, φθάνοντας στο τέλος του 2008 τα υψηλότερα επίπεδα από την ένταξη της Ελλάδος στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Ειδικότερα, η διαφορά απόδοσης μεταξύ του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου και του αντίστοιχου γερμανικού στο τέλος Δεκεμβρίου του 2008 διαμορφώθηκε σε 228 μονάδες βάσης, έναντι μόλις 29 μονάδων βάσης στο τέλος Δεκεμβρίου του 2007, ενώ το πρώτο τρίμηνο του 2009 η διαφορά αυτή αρχικά σημείωσε περαιτέρω άνοδο αλλά στη συνέχεια παρουσίασε διακυμάνσεις και στις 6 Απριλίου διαμορφώθηκε σε 243 μονάδες βάσης. Αισθητή διεύρυνση της διαφοράς αποδόσεων, σε μικρότερο ωστόσο βαθμό, παρατηρήθηκε και στα ομόλογα άλλων χωρών της ζώνης του ευρώ, όπως της Ιρλανδίας, της Ιταλίας, του Βελγίου, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Οι εξελίξεις αυτές αντανακλούν την αυξημένη διαφοροποίηση της συμπεριφοράς των επενδυτών με βάση τον πιστωτικό κίνδυνο και τη δημοσιονομική κατάσταση κάθε χώρας.

5.4 Η ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΑΚΗ ΑΓΟΡΑ ΜΕΤΟΧΩΝ

Καταγράφηκε μεγάλη πτώση των τιμών των μετοχών το 2008 και το πρώτο τρίμηνο του 2009 – Μειώθηκε η συμμετοχή των ξένων επενδυτών – Περιορίστηκαν σημαντικά τα κεφάλαια που οι επιχειρήσεις άντλησαν από το Χρηματιστήριο

Η πτωτική τάση του γενικού δείκτη τιμών των μετοχών στο Χρηματιστήριο Αθηνών (ΧΑ) που άρχισε το Νοέμβριο του 2007 συνεχίστηκε με έντονο ρυθμό το 2008, ενώ τους πρώτους τρεις μήνες του 2009 ο δείκτης αυτός μειώθηκε ελαφρά. Η υποχώρηση του γενικού δείκτη ήταν μεγαλύτερη από εκείνη του ευρωπαϊκού δείκτη τιμών μετοχών Dow Jones EURO STOXX. **Λόγω της πτώσης των τιμών των μετοχών στο ΧΑ, η συνολική χρηματιστηριακή αξία ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο τέλος του 2008 στο 1/3 περίπου εκείνης στο τέλος του 2007** (Δεκ. 2008: 28%, Δεκ. 2007: 86%).

Η ελληνική χρηματιστηριακή αγορά επηρεάστηκε αρνητικά κυρίως από τις εξελίξεις στις διεθνείς χρηματιστηριακές αγορές λόγω της εντεινόμενης αβεβαιότητας των επενδυτών για την έκταση και τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής αναταραχής καθώς και για την επίδρασή της στην κερδοφορία των επιχειρήσεων και στην πραγματική οικονομία. Επιπρόσθετες πιέσεις στις τιμές των μετοχών στο ΧΑ άσκησαν οι ρευστοποιήσεις στις οποίες προέβησαν οι επενδυτές του εξωτερικού, μέρος των οποίων οφείλεται στον επαναπατρισμό κεφαλαίων για την κάλυψη εγχώριων υποχρεώσεών τους. **Η συμμετοχή των επενδυτών του εξωτερικού στη συνολική χρηματιστηριακή αξία του ΧΑ διαμορφώνεται από τον Οκτώβριο του 2008, για πρώτη φορά μετά το Μάρτιο του 2007, σε επίπεδο κάτω του 50%.**

Οι ανωτέρω εξελίξεις αποτυπώνονται στη μείωση τόσο της συναλλακτικής δραστηριότητας όσο και των κεφαλαίων που αντλήθηκαν από επιχειρήσεις. Ειδικότερα, **η άντληση κεφαλαίων από τις επιχειρήσεις ήταν πολύ περιορισμένη το 2008, καθώς μειώθηκε κατά 94% περίπου σε σχέση με το 2007.**

6 ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Τα θεμελιώδη μεγέθη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος παραμένουν κατά βάση υγιή

Οι συνθήκες δυσλειτουργίας των διεθνών αγορών χρήματος και κεφαλαίων καθ' όλη τη διάρκεια του 2008, οι οποίες είχαν αποτέλεσμα και την επιδείνωση του διεθνούς και του εγχώριου μακροοικονομικού περιβάλλοντος ιδίως μετά το Σεπτέμβριο του 2008, επέδρασαν αρνητικά στους παράγοντες που προσδιορίζουν τη σταθερότητα και του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. **Στο τέλος του 2008, σε σχέση με το 2007, μείωση εμφάνισαν τα μεγέθη αποδοτικότητας και κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών, τα οποία όμως διατηρούνται σε υψηλότερο επίπεδο από εκείνο των τραπεζών στην ΕΕ ως σύνολο, ενώ μικρή επιδείνωση παρατηρήθηκε στην ποιότητα του χαρτοφυλακίου αλλά και στους δείκτες ρευστότητας των τραπεζών. Ωστόσο, οι σχετικοί δείκτες παραμένουν σε ικανοποιητικά επίπεδα, άνω των ελάχιστων απαιτουμένων, και η εφαρμογή αυστηρότερων κριτηρίων στις πιστοδοτήσεις και οι συνεχείς έλεγχοι από την Τράπεζα της Ελλάδος έχουν συμβάλει ώστε τα θεμελιώδη μεγέθη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος να παραμένουν κατά βάση υγιή.**

Ειδικότερα όσον αφορά τα βασικά μεγέθη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, τα **κέρδη μετά από φόρους** των τραπεζικών ομίλων υποχώρησαν σημαντικά το 2008 (κατά 42,8%) και ανήλθαν σε 2,6 δισεκ. ευρώ. Η μείωση των κερδών περιορίζεται σε 34,6% αν δεν ληφθούν υπόψη τα μη επαναλαμβανόμενα κέρδη που είχαν καταγραφεί το 2007. Στην υποχώρηση των κερδών συνέβαλαν ο υπερδιπλασιασμός των προβλέψεων για τον πιστωτικό κίνδυνο, το αυξημένο κόστος άντλησης κεφαλαίων και τα μειωμένα κέρδη από χρηματοοικονομικές πράξεις και από το επενδυτικό χαρτοφυλάκιο. Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν αναπόφευκτα την αποδοτικότητα του σταθμισμένου με βάση τον κίνδυνο ενεργητικού (2008: 1%, 2007: 2,1%), την αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων (2008: 10,1%, 2007: 17,9%) και το δείκτη αποτελεσματικότητας (2008: 56%, 2007: 52,7%). Οριακή μόνο ήταν η επιδείνωση του καθαρού επιτοκιακού περιθωρίου (2008: 2,9%, 2007: 3%). Ωστόσο, οι δείκτες για τους ελληνικούς τραπεζικούς ομίλους παρέμειναν σε καλύτερο επίπεδο από εκείνους των μεγάλων τραπεζικών ομίλων της ζώνης του ευρώ, όπου η επιδείνωση των αντίστοιχων δεικτών ήταν μεγαλύτερη.

Μείωση παρατηρήθηκε και στους **δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας** (2008: 9.5%, 2007: 11,2%) και βασικών κεφαλαίων (2008: 7,9%, 2007: 9,2%). Ο δείκτες αυτοί επηρεάστηκαν από την καταγραφή ζημιών αποτίμησης στα ίδια κεφάλαια, την αγορά ιδίων μετοχών από τις τράπεζες, την απομείωση συμμετοχών των ελληνικών τραπεζικών ομίλων λόγω συναλλαγματικών διαφορών, τον υπολογισμό για πρώτη φορά, λόγω της εφαρμογής του πλαισίου "Βασιλεία ΙΙ", κεφαλαιακών απαιτήσεων για το λειτουργικό κίνδυνο, αλλά και της αύξησης του σταθμισμένου για τον πιστωτικό κίνδυνο ενεργητικού, η οποία υπερκάλυψε τη μείωση του σταθμισμένου για τον κίνδυνο αγοράς ενεργητικού. **Παρ' όλα αυτά, ο βαθμός μόχλευσης των ελληνικών τραπεζικών ομίλων, αν και αυξήθηκε, παρέμεινε σχετικά χαμηλός** (2008: 17,6, 2007: 13,2). **Επίσης, η κεφαλαιακή επάρκεια παραμένει σε επίπεδο υψηλότερο των ελάχιστων απαιτουμένων και αναμένεται ότι θα ενισχυθεί, κυρίως μέσω της έκδοσης προνομιούχων μετοχών βάσει του Ν. 3723/2008 αλλά και της κεφαλαιακής ενίσχυσης των θυγατρικών των ξένων τραπεζών στην Ελλάδα από τις μητρικές τους εταιρίες.**

Όσον αφορά την ποιότητα του χαρτοφυλακίου δανείων στο εσωτερικό, **ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των**

δανείων αυξήθηκε σε 5% στο τέλος του 2008 από 4,5% στο τέλος του 2007. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται αποκλειστικά στα δάνεια προς τα νοικοκυριά, όπου αύξηση των καθυστερήσεων παρατηρήθηκε τόσο στα στεγαστικά όσο και στα καταναλωτικά δάνεια. Μικρή βελτίωση εμφάνισε ο σχετικός λόγος για τις επιχειρήσεις. Αύξηση του λόγου των δανείων σε καθυστέρηση παρατηρήθηκε και στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας), κυρίως το β΄ εξάμηνο του 2008. Παράλληλα, το ποσοστό κάλυψης των δανείων σε καθυστέρηση από συσσωρευμένες προβλέψεις εμφάνισε μείωση στην Ελλάδα (2008: 48,9%, Δεκέμβριος 2007: 53,4%), αλλά παρέμεινε αμετάβλητο περίπου στο 100% στις μονάδες του εξωτερικού. **Τα ανωτέρω ποσοστά κάλυψης και η διατήρηση της κεφαλαιακής επάρκειας σε επίπεδα άνω των ελάχιστων αποδεκτών εκτιμάται ότι θα αντισταθμίσουν σε μεγάλο βαθμό τις επιπτώσεις στην ποιότητα χαρτοφυλακίου των ελληνικών τραπεζών από την επιδείνωση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος στην εγχώρια και στις ξένες αγορές όπου δραστηριοποιούνται οι ελληνικές τράπεζες.**

Ο περιορισμός των πηγών άντλησης κεφαλαίων και το υψηλό κόστος τους επιδείνωσαν τους **δείκτες ρευστότητας** των τραπεζών. Παρά την αυξημένη μεταβλητότητα στις αγορές χρήματος και κεφαλαίων διεθνώς, το σταθμισμένο για τον κίνδυνο αγοράς ενεργητικό μειώθηκε τόσο σε επίπεδο ομίλων όσο και σε επίπεδο τραπεζών, κυρίως λόγω της μείωσης, από ορισμένες τράπεζες, των θέσεων που υπόκεινται σε κίνδυνο αγοράς.

Υλοποιείται βαθμιαία το σχέδιο για την ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας

Οι ανωτέρω παράγοντες πρέπει να αξιολογούνται και με βάση τις διαφαινόμενες εξελίξεις και προοπτικές, καθώς και τα μέτρα πολιτικής που έχουν ληφθεί τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και διεθνώς για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και την απορρόφηση των κραδασμών από την επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας. Στο πλαίσιο αυτό, ήδη υλοποιείται σταδιακά το ελληνικό σχέδιο για την ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας (Ν. 3723/2008), μέσω του οποίου αναμένεται να ενδυναμωθούν περαιτέρω η ρευστότητα και η κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών.

Υπενθυμίζεται ότι ο Ν. 3723/2008 περιλαμβάνει τρία μέτρα:

- την κεφαλαιακή ενίσχυση των τραπεζών, μέχρι του ποσού των 5 δισεκ. ευρώ, με τη συμμετοχή του Ελληνικού Δημοσίου στο κεφάλαιό τους μέσω της απόκτησης προνομιούχων μετοχών,

- την παροχή εγγυήσεων του Ελληνικού Δημοσίου, μέχρι του ποσού των 15 δισεκ. ευρώ, για δάνεια που θα συναφθούν από τα πιστωτικά ιδρύματα μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2009 και θα έχουν διάρκεια από τρεις μήνες έως πέντε έτη και

- την έκδοση, έως την 31η Δεκεμβρίου 2009, ειδικών τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου μέχρι του ποσού των 8 δισεκ. ευρώ και διάρκειας έως τριών ετών, οι οποίοι προβλέπεται ότι θα διατεθούν στα πιστωτικά ιδρύματα με σκοπό την ενίσχυση της ρευστότητάς τους. Οι τίτλοι αυτοί θα είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν ως ενέχυρο για τη λήψη χρηματοδότησης, είτε από το Ευρωσύστημα είτε μεταξύ τραπεζών στη διατραπεζική αγορά.

Επίσης, με τροποποίηση του εν λόγω νόμου δεν επιτρέπεται, κατά την περίοδο συμμετοχής ενός πιστωτικού ιδρύματος στα προγράμματα ενίσχυσης της ρευστότητας, η αγορά ιδίων μετοχών από αυτό, ενώ τα πιστωτικά ιδρύματα που θα λάβουν κεφαλαιακή ενίσχυση με τη μορφή έκδοσης προνομιούχων μετοχών και θα θελήσουν να διανείμουν μέρισμα για τη χρήση του 2008 υποχρεούνται να το διανείμουν αποκλειστικά με τη μορφή μετοχών.

Το συνολικό ποσό που αντιστοιχεί στα προαναφερθέντα μέτρα, δηλαδή 28 δισεκ. ευρώ,

ανέρχεται στο 11,5% του ΑΕΠ της χώρας το 2008. Το ποσοστό αυτό υπολείπεται εκείνου της *ζώνης του ευρώ ως συνόλου* (26,5% του ΑΕΠ του 2008) και της *ΕΕ-27* (της τάξεως του 23% του ΑΕΠ του 2008), όπου όμως παρατηρούνται μεγάλες αποκλίσεις από χώρα σε χώρα και όπου πολλές τράπεζες αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα (αντίστοιχα των οποίων δεν παρατηρήθηκαν στην Ελλάδα).

Όσον αφορά την έως τώρα αξιοποίηση των ρυθμίσεων του νόμου, οι γενικές συνελεύσεις των μετόχων 12 τραπεζών έχουν ήδη εγκρίνει την έκδοση προνομιούχων μετοχών συνολικού ύψους 4,1 δισεκ. ευρώ, οκτώ τράπεζες έχουν αντλήσει 4,4 δισεκ. ευρώ μέσω της έκδοσης ειδικών τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου (ενώ σε άλλες τρεις έχει εγκριθεί προς άντληση ποσό ύψους 0,1 δισεκ. ευρώ) και δύο τράπεζες έχουν κάνει χρήση και του μέτρου της παροχής εγγυήσεων από το Ελληνικό Δημόσιο συνολικού ύψους 1 δισεκ. ευρώ για τη σύναψη δανείων.

Η πλήρης εφαρμογή των μέτρων του νόμου εκτιμάται ότι θα αμβλύνει τις επιπτώσεις της κρίσης στην πραγματική οικονομία (συντελώντας, μαζί με τη μείωση των επιτοκίων της ΕΚΤ, στη σταδιακή αποκλιμάκωση του κόστους άντλησης κεφαλαίων και επιδρώντας θετικά στη χρηματοδότηση νοικοκυριών και επιχειρήσεων) και θα συμβάλει στη σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος, σε συνδυασμό βεβαίως με την υλοποίηση των αντίστοιχων μέτρων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Ο ρυθμός αξιοποίησης των ρυθμίσεων του νόμου είναι ανάλογος εκείνου που παρατηρείται και στη ζώνη του ευρώ, όπου έως τα τέλη Μαρτίου είχαν χρησιμοποιηθεί μόνο το 1/3 του ποσού που οι χώρες-μέλη έχουν διαθέσει για κεφαλαιακή ενίσχυση και το 12% του ποσού που προορίζεται για παροχή εγγυήσεων. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της ΕΚΤ, η περιορισμένη αξιοποίηση της δυνατότητας παροχής εγγυήσεων ενδεχομένως αντανακλά υποχώρηση της ζήτησης για πιστώσεις ή και την επιδίωξη των τραπεζών να συνεχίσουν τη διαδικασία "απομόχλευσης". Υπάρχουν όμως και ορισμένα αντικίνητρα που συνδέονται με την παροχή ή την τιμολόγηση των εν λόγω εγγυήσεων, τα οποία είναι απαραίτητο να αντιμετωπιστούν, προκειμένου να διευκολυνθεί η χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα από τις τράπεζες.[14]

Η Τράπεζα της Ελλάδος, εν όψει των αυξημένων κινδύνων που απορρέουν από την επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας, την υψηλή μεταβλητότητα στις αγορές χρήματος και κεφαλαίων, καθώς και τις επικρατούσες συνθήκες χαμηλής ρευστότητας και μειωμένης κερδοφορίας, συνεχίζει να ζητεί από τις τράπεζες την εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών για τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Στην κατεύθυνση αυτή, παροτρύνει τις τράπεζες να κάνουν χρήση των μέτρων του κυβερνητικού σχεδίου ενίσχυσης της ρευστότητας της οικονομίας, προκειμένου να αποτραπεί η δημιουργία συνθηκών πιστωτικής στενότητας και να ενισχυθεί η κεφαλαιακή τους βάση. Παράλληλα, η Τράπεζα της Ελλάδος παρακολουθεί τις εξελίξεις των τραπεζικών μεγεθών σε ενοποιημένη βάση (που περιλαμβάνει και τις θυγατρικές τους στο εξωτερικό) και έχει συστήσει στις ελληνικές τράπεζες που δραστηριοποιούνται στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας), οι οικονομίες των οποίων αντιμετωπίζουν αυξανόμενους κινδύνους στην παρούσα συγκυρία, να αξιολογούν προσεκτικά τις εγχώριες οικονομικές συνθήκες και το ενδεχόμενο —καθώς επιδεινώνονται οι συνθήκες αυτές— να βρεθούν εκτεθειμένες όχι μόνο σε πιστωτικό αλλά και σε συναλλαγματικό κίνδυνο. Τέλος, η Τράπεζα της Ελλάδος εγκαίρως ζήτησε από τις τράπεζες να αυξήσουν τις προβλέψεις τους έναντι επισφαλών δανείων και να συγκρατήσουν τις παροχές (bonus) προς τα υψηλόβαθμα στελέχη τους,

14 Βλ. Lucas Papademos, "How to deal with the global financial crisis and promote the economy's recovery and sustained growth", 26.3.2009 (δημοσιεύεται στο δικτυακό τόπο της ΕΚΤ).

7 ΟΙ ΜΕΣΟΠΡΟΘΕΣΜΕΣ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

7.1 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ, ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ

Έχουν αποδυναμωθεί οι παράγοντες που στήριζαν την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας – Στις σημερινές συνθήκες της Ελλάδος, μια εκ πρώτης όψεως συσταλτική δημοσιονομική πολιτική μπορεί τελικά να έχει επεκτατικό αποτέλεσμα – Υπάρχουν τρόποι στήριξης της οικονομικής δραστηριότητας, χωρίς δημοσιονομική χαλάρωση

Το αναπτυξιακό πρότυπο της ελληνικής οικονομίας την περίοδο μετά την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ δεν ήταν διατηρήσιμο επί μακρόν. Αυτό έχει γίνει πιο σαφές μετά την πρόσφατη επιδείνωση του διεθνούς περιβάλλοντος. Οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης της τελευταίας οκταετίας (4,1% κατά μέσο όρο την περίοδο 2001-2008) στηρίχθηκαν κατά κύριο λόγο στα οφέλη από την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ και στη γενικά ευνοϊκή διεθνή συγκυρία και σε μικρότερο βαθμό στην ενίσχυση της εγχώριας παραγωγικής βάσης. Η ταχεία ανάπτυξη, αλλά και η υποχώρηση του πληθωρισμού (σε σύγκριση με την περίοδο που είχε προηγηθεί) και οι προσδοκίες για διατήρησή του σε σχετικώς χαμηλά επίπεδα μεσοπρόθεσμα (τις οποίες στήριξε η αξιοπιστία της νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ) δημιούργησαν και στην Ελλάδα ένα κλίμα βεβαιότητας, ασφάλειας και —τελικά— εφησυχασμού. Στο περιβάλλον αυτό, η μείωση των επιτοκίων και η απελευθέρωση του εγχώριου πιστωτικού συστήματος οδήγησαν σε υψηλούς ρυθμούς πιστωτικής επέκτασης, συμβάλλοντας έτσι στην ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης. Επιπλέον, η ένταξη στη ζώνη του ενιαίου και ισχυρού νομίσματος ουσιαστικά εκμηδένισε τους συναλλαγματικούς κινδύνους, γεγονός που βελτίωσε τους όρους εξωτερικού δανεισμού και ενθάρρυνε τις εισροές ξένων κεφαλαίων. Καθώς όμως επί σειρά ετών η εγχώρια ζήτηση αυξανόταν ταχύτερα από την εγχώρια προσφορά, ο πληθωρισμός παρέμενε διαρκώς υψηλότερος από το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών διευρυνόταν συνεχώς και το εξωτερικό χρέος του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα διογκωνόταν. Το μέγεθος και η επιμονή των ανισορροπιών αυτών υποδήλωναν ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές που συντελέστηκαν δεν ήταν επαρκείς, ίσως λόγω και του εφησυχασμού που προαναφέρθηκε.

Στην παρούσα φάση, **η επιδείνωση του διεθνούς περιβάλλοντος έχει προφανώς αποδυναμώσει ακόμη περισσότερο τους παράγοντες που στήριζαν την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Για τους λόγους αυτούς, τώρα που η παγκόσμια κρίση πλήττει και την ελληνική οικονομία, δεν υπάρχουν περιθώρια για εφησυχασμό.** Κατά την περίοδο ταχύρρυθμης ανάπτυξης δεν έγιναν όσα θα επέτρεπαν στην οικονομία να αντιμετωπίζει σήμερα την κρίση από ευνοϊκότερη θέση. Γι' αυτό πρέπει να υιοθετηθεί ένα πολυετές σχέδιο, το οποίο θα περιλαμβάνει τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις που δεν υλοποιήθηκαν την τελευταία 15ετία, με άμεση προτεραιότητα τη δημοσιονομική εξυγίανση. Μόνο η προσέγγιση αυτή θα πείσει τις διεθνείς αγορές για τις θετικές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας, θα εξασφαλίσει λογικούς όρους δανεισμού του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για να τεθεί με ασφάλεια σε λειτουργία ο κινητήρας της ανάπτυξης, όταν η διεθνής οικονομία θα επανέρχεται σε ανοδική φάση του κύκλου.

Ειδικότερα, οι μακροοικονομικές ανισορροπίες και οι διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας θα πρέπει να αντιμετωπιστούν αποφασιστικά από τους φορείς οικονομικής πολιτικής, προκειμένου να διασφαλιστούν οι μακροχρόνιες προοπτικές της οικονομικής ανάπτυξης με βάση ένα αναπτυξιακό πρότυπο που θα στηρίζεται στην ενίσχυση της παραγωγικής βάσης και της παραγωγικότητας μέσω επενδύσεων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Αυτό προϋποθέτει, κατά κύριο λόγο, δημοσιονομική εξυγίανση και μισθολογικές και τιμολογιακές πολιτικές συμβατές με τη σταθερότητα των τιμών, προκειμένου να δια-

σφαλιστεί η μακροοικονομική σταθερότητα. Οι μισθολογικές και τιμολογιακές πολιτικές πρέπει να συντελούν και στη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές, η οποία αποτελεί αναγκαία —αν και όχι επαρκή— συνθήκη ώστε να περιοριστεί δραστικά το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και να στηριχθούν η ανάπτυξη και η απασχόληση. Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι τελικοί στόχοι απαιτούνται και θαρραλέες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της παραγωγικότητας και της προσαρμοστικότητας της οικονομίας.

Οι σημερινές συνθήκες —αφενός τα υψηλά επίπεδα του δημοσιονομικού ελλείμματος και του δημόσιου χρέους και αφετέρου η επαναξιολόγηση των κινδύνων από τους επενδυτές στις διεθνείς αγορές, η οποία έχει οδηγήσει σε μεγάλη αύξηση του κόστους κρατικού δανεισμού— καθιστούν επιτακτική την ταχεία και αποφασιστική διόρθωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων ούτως ώστε να μειωθεί σημαντικά το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Η δημοσιονομική προσαρμογή επίσης επιβάλλεται από τις δημογραφικές εξελίξεις και προοπτικές, οι οποίες είναι ιδιαίτερα δυσμενείς για την Ελλάδα και θα εντείνουν σοβαρά τις δημοσιονομικές πιέσεις μετά το 2015. Ήδη αναφέρθηκε ότι η ταχεία δημοσιονομική προσαρμογή επίσης απαιτείται και προκειμένου να διορθωθεί το "υπερβολικό έλλειμμα", όπως έχει προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προβλέπει η Σύσταση του Συμβουλίου ECOFIN που αναμένεται να υιοθετηθεί στις 24 Απριλίου.

Εφόσον η Ελλάδα δεν έχει περιθώρια δημοσιονομικής χαλάρωσης, στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας υπό τις παρούσες δυσμενείς συνθήκες μπορεί να επιτευχθεί με την ανακατανομή των δημόσιων δαπανών και την αύξηση της αποτελεσματικότητάς τους προκειμένου:

- πρώτον, να στηριχθούν, με στοχευμένες παρεμβάσεις, οι πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες που πλήττονται άμεσα από την κρίση (βλ. Πλαίσιο VII.1 σχετικά με τη χαμηλή αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών και τους τρόπους για τη βελτίωσή της) και

- δεύτερον, να ενισχυθούν οι δημόσιες επενδύσεις, οι οποίες έχουν μεγαλύτερο αναπτυξιακό αποτέλεσμα από τις άλλες κατηγορίες δημόσιων δαπανών.

Ταυτόχρονα, αν οι δημόσιες δαπάνες γίνουν πιο αποτελεσματικές και εφαρμοστεί μια πολιτική που αποσκοπεί στην εξάλειψη των δημοσιονομικών ανισορροπιών, θα κερδηθεί η εμπιστοσύνη των διεθνών αγορών αλλά και των εγχώριων οικονομικών φορέων.

Έτσι, μια εκ πρώτης όψεως συσταλτική δημοσιονομική πολιτική μπορεί τελικά να έχει επεκτατικό αποτέλεσμα. Αντίθετα, στις σημερινές συνθήκες της Ελλάδος, μια εκ πρώτης όψεως επεκτατική δημοσιονομική πολιτική θα είχε πολλαπλάσιο δημοσιονομικό κόστος, τόσο άμεσα όσο και μεσοπρόθεσμα, και επομένως εκ των πραγμάτων θα κατέληγε να είναι συσταλτική. Η αλήθεια αυτή πρέπει να κατανοηθεί από όσους πιστεύουν ότι τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα μπορούν να είναι παράγοντας *ανάπτυξης*. Πουθενά και ποτέ δεν υπήρξε παράδειγμα χώρας η οποία να επέτυχε διατηρήσιμη ανάπτυξη στη βάση χρόνιων δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Αντίθετα, υπάρχουν πολλά παραδείγματα χωρών όπου τα ελλείμματα και τα χρέη υπονόμευσαν την αναπτυξιακή διαδικασία. Επιπλέον, στις χώρες εκείνες που σήμερα εφαρμόζουν πολιτική ισχυρής δημοσιονομικής ώθησης —επειδή διαθέτουν τα δημοσιονομικά περιθώρια, που η Ελλάδα *δεν* διαθέτει— ο στόχος είναι καθαρά *αντικυκλικός. Οι ίδιες χώρες ήδη μελετούν πώς θα μειώσουν τα ελλείμματα όταν θα αρχίσει η ανάκαμψη.* Στις σημερινές συνθήκες της Ελλάδος όμως, τυχόν αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος *δεν θα είχε ούτε αντικυκλικό αποτέλεσμα,* δεδομένου ότι θα οδηγούσε άμεσα στην αύξηση του κόστους δανεισμού τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα, υπονομεύοντας ευθέως την ανάκαμψη.

Θετική συμβολή στην ανάπτυξη θα έχει επίσης η ταχεία προώθηση μεταρρυθμίσεων που δεν έχουν δημοσιονομικό κόστος, αλλά συντελούν

άμεσα σε βελτίωση της παραγωγικότητας, όπως είναι η μείωση της γραφειοκρατίας και η ενίσχυση των συνθηκών ανταγωνισμού. Το Σχέδιο Ανάκαμψης της Ευρωπαϊκής Οικονομίας που έχει υιοθετηθεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και αφορά όλες τις χώρες-μέλη της ΕΕ περιλαμβάνει 10 κατευθύνσεις για διαρθρωτικές παρεμβάσεις άμεσης απόδοσης (σε ορίζοντα διετίας), που μπορούν να στηρίξουν τη ζήτηση και να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα των οικονομιών. Οι κατευθύνσεις αυτές είναι ιδιαίτερα χρήσιμες και για την Ελλάδα.

Είναι φανερό ότι η δημοσιονομική εξυγίανση, που θα συντελέσει σε τόνωση της εμπιστοσύνης στις προοπτικές της οικονομίας και σε μείωση του κόστους δανεισμού του Δημοσίου, η εξοικονόμηση πόρων, με τους οποίους θα στηριχθούν οι πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και θα ενισχυθούν οι παραγωγικές δημόσιες επενδύσεις, και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ταχείας απόδοσης και μηδενικού δημοσιονομικού κόστους, που θα οδηγήσουν σε βελτίωση της παραγωγικότητας, μπορούν να συντελέσουν στην άμβλυνση των επιπτώσεων της κρίσης και να επισπεύσουν την ανάκαμψη. Γι' αυτό έχουν προτεραιότητα στο πλαίσιο του πολυετούς σχεδίου που έχει ανάγκη η χώρα.

7.2 ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΩΝ

Είναι απαραίτητος ο μεσοπρόθεσμος σχεδιασμός για διατηρήσιμη δημοσιονομική προσαρμογή και δημοσιονομική εξυγίανση – Η Τράπεζα της Ελλάδος έχει διατυπώσει επανειλημμένα τις προτάσεις της

Η εν εξελίξει χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε με έντονο και σαφή τρόπο τα δημοσιονομικά προβλήματα της οικονομίας. Όπως προαναφέρθηκε, από το Σεπτέμβριο του 2008 παρατηρήθηκε **πολύ μεγάλη διεύρυνση της διαφοράς των αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών και γερμανικών ομολόγων** (σε όλες τις διάρκειες). Η διαφορά αρχικά αυξήθηκε και στη συνέχεια παρουσίασε διακυμάνσεις το πρώτο τρίμηνο του 2009, ενώ πρόσφατα υποχώρησε ελαφρά. Επισημαίνεται ότι άλλες χώρες αναμένεται να παρουσιάσουν μεγαλύτερα δημοσιονομικά ελλείμματα από την Ελλάδα για την περίοδο 2008-2010, αλλά η διαφορά των αποδόσεων των ομολόγων τους από εκείνες των αντίστοιχων γερμανικών τίτλων είναι μικρότερη από ό,τι για τα ελληνικά ομόλογα. Αυτό οφείλεται στο ότι οι οικονομίες αυτές έχουν εισέλθει σε ύφεση και τα ελλείμματά τους έχουν κυρίως κυκλικό χαρακτήρα, ενώ το δημόσιο χρέος τους είναι σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο.[15] Η διεύρυνση της διαφοράς των αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών και γερμανικών ομολόγων αντανακλά τις ανησυχίες των αγορών για το πολύ υψηλό δημόσιο χρέος της Ελλάδος (το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ), καθώς και για την αδυναμία περιορισμού των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και επίτευξης μιας διατηρήσιμης δημοσιονομικής θέσης, παρά τους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης που επικράτησαν επί μια δεκαετία και πλέον. Υποδηλώνει επίσης τον έντονο προβληματισμό των αγορών για το εξαιρετικά μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο αυξάνεται συνεχώς από το 2004 και τροφοδοτείται και από το δημοσιονομικό έλλειμμα, καθώς και την απογοήτευσή τους για την καθυστέρηση των διαρθρωτικών μεταβολών. Τέλος, οι διεθνείς οργανισμοί δεν παύουν να τονίζουν τα προβλήματα που δημιουργούνται από τη συχνή αναθεώρηση των στατιστικών στοιχείων (ιδίως των δημοσιονομικών μεγεθών) και από το γεγονός ότι παραμένουν ακόμη σημαντικές εκκρεμότητες στην καταγραφή ορισμένων υποχρεώσεων του Δημοσίου (όπως π.χ. οι υποχρεώσεις των δημόσιων νοσοκομείων).

Η ύπαρξη υψηλού δημόσιου χρέους δημιουργεί σοβαρά προβλήματα, ιδίως όταν συνδυάζεται και με άλλα επιβαρυντικά χαρακτηριστικά της οικονομίας. Το υψηλό χρέος (α) καθιστά τα δημόσια οικονομικά ευάλωτα σε περίπτωση ανόδου του επιτοκίου δανεισμού του Δημοσίου, (β) περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα άσκησης αντικυκλικής δημοσιονομικής πολιτικής και (γ) οδηγεί σε αύξηση του κόστους αναχρηματοδότησης του χρέους. Η πλέον επικίνδυνη εξέλιξη όμως είναι η ενίσχυση της δυναμικής του χρέους, όταν

15 Στην περίπτωση της ιρλανδικής οικονομίας π.χ., η οποία βρίσκεται σε βαθιά οικονομική ύφεση, ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ στο τέλος του 2007 ήταν 24,8%.

παρατηρείται ταυτόχρονη αύξηση των πραγματικών επιτοκίων και μείωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης, όπως συμβαίνει σήμερα (και συνέβη επίσης την περίοδο 1990-1993). Σε τέτοιες περιόδους ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ τείνει να αυξάνεται, επιβαρύνοντας την ανάπτυξη. Είναι επομένως πολύ σημαντικό να ελεγχθεί αμέσως η δυναμική του χρέους, διότι, εάν ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ αρχίσει και πάλι να κινείται ανοδικά, τότε είναι πιθανό η διαφορά αποδόσεων των ελληνικών ομολόγων έναντι των γερμανικών να αυξηθεί περαιτέρω, δημιουργώντας ακόμη μεγαλύτερα προβλήματα στην ελληνική οικονομία και ενισχύοντας τη δυναμική του χρέους.

Μεσοπρόθεσμα, **ο περιορισμός των δημοσιονομικών ανισορροπιών απαιτεί τη δημιουργία σημαντικών πρωτογενών πλεονασμάτων (της τάξεως του 4,5-5% του ΑΕΠ,** με βάση ενδεικτικούς υπολογισμούς), προκειμένου να επιτευχθεί ουσιαστική μείωση του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ κάτω από την τιμή αναφοράς της Συνθήκης του Μάαστριχτ (60%) σε εύλογο χρονικό διάστημα, π.χ. εντός 10 ετών. Αυτό είναι απαραίτητο για να αντιμετωπιστεί και η αύξηση των δημόσιων δαπανών στο μέλλον λόγω της γήρανσης του πληθυσμού. Από το μεσοπρόθεσμο σχεδιασμό θα πρέπει να καθίσταται σαφές ότι επιδιώκεται διατηρήσιμη δημοσιονομική προσαρμογή που θα αλλάξει την εικόνα των δημόσιων οικονομικών και το ρόλο του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα (αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι η Γερμανία προτίθεται να αλλάξει ακόμη και το Σύνταγμά της προκειμένου να στείλει μήνυμα στις αγορές ότι η όποια δημοσιονομική απόκλιση για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι προσωρινή και θα διορθωθεί το συντομότερο δυνατόν). Μια πολιτική διατηρήσιμης δημοσιονομικής προσαρμογής θα στηρίξει την οικονομική ανάπτυξη —κυρίως μέσω της ενίσχυσης της εμπιστοσύνης, της μείωσης των επιτοκίων και της μεταβολής των προσδοκιών σχετικά με τα μελλοντικά επίπεδα φορολογικής επιβάρυνσης— θα είναι δηλαδή "επεκτατική δημοσιονομική προσαρμογή", όπως προαναφέρθηκε. **Μια δημοσιονομική προσαρμογή τέτοιας κλίμακας είναι εφικτή, αν συλληφθεί μέρος της τεράστιας φοροδιαφυγής και αν περισταλεί η σπατάλη και αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των δημόσιων πόρων.**

Όσον αφορά το ρόλο των **δαπανών** στη δημοσιονομική προσαρμογή, η διεθνής αλλά και η ελληνική εμπειρία δείχνει ότι η πιθανότητα η δημοσιονομική προσαρμογή να είναι διατηρήσιμη αυξάνεται όταν στηρίζεται σε μόνιμου χαρακτήρα συγκράτηση των πρωτογενών δαπανών, που συνήθως προϋποθέτει αύξηση της αποτελεσματικότητας τους. Ταυτόχρονα, επιβάλλεται και η αναδιάρθρωσή τους υπέρ των κατηγοριών εκείνων που προάγουν την οικονομική ανάπτυξη, όπως είναι οι δαπάνες για την παιδεία, την έρευνα και ανάπτυξη και τη δημιουργία υποδομών. Τα τελευταία χρόνια οι δαπάνες αυτές και ιδίως οι δαπάνες για δημόσιες επενδύσεις έχουν υποχωρήσει ως ποσοστό του ΑΕΠ. Η αναδιάρθρωση αυτή θα βελτιώσει την "ποιότητα" των δημόσιων οικονομικών.

Όπως έχει τονιστεί σε προηγούμενες εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, ένα πολύ χρήσιμο μέτρο για τον έλεγχο και περιορισμό των δημόσιων δαπανών είναι η **καθιέρωση αριθμητικών δημοσιονομικών κανόνων** (κατά προτίμηση με νόμο αυξημένης τυπικής ισχύος) όσον αφορά το ύψος (είτε σε απόλυτους όρους είτε σε σχέση με το ΑΕΠ) ή τον ετήσιο ρυθμό αύξησης των δημόσιων δαπανών. Οι εν λόγω εθνικοί κανόνες λειτουργούν συμπληρωματικά και ενισχύουν τους αντίστοιχους κανόνες της Συνθήκης του Μάαστριχτ και του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της ΕΕ που δεν έχει θεσπίσει τέτοιους κανόνες.

Η αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών συνδέεται άμεσα με τη **διαφάνεια**. Οι δημοσιονομικές μεταβλητές-στόχοι θα πρέπει να προσδιορίζονται επακριβώς, η εξέλιξή τους να παρακολουθείται συστηματικά και το αποτέλεσμα να είναι μετρήσιμο. Οι κανόνες πρέπει να θεωρούνται μόνιμοι και να καλύπτουν όλες τις συνιστώσες της γενικής κυβέρνησης (π.χ. Δημόσιο, νοσοκομεία, οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκηση, πανεπιστήμια κ.λπ.) και όχι μόνο την κεντρική κυβέρνηση, ενώ οι ετήσιοι στόχοι πρέπει να συνδέονται με αντίστοιχους

μεσοπρόθεσμους στόχους. Επίσης, η ύπαρξη του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των κανόνων θεωρείται κρίσιμης σημασίας. Μέτρα που εμπίπτουν σ' αυτή την περίπτωση είναι π.χ. η κατάρτιση πολυετών προϋπολογισμών, η καθιέρωση συστήματος αξιολόγησης των δημόσιων δαπανών κατά την κατάρτιση του προϋπολογισμού (π.χ. προϋπολογισμός μηδενικής βάσης), η έγκαιρη κατάρτιση και κατάθεση του προϋπολογισμού στη Βουλή μαζί με συνοδευτικές πληροφορίες, καθώς και η αναδιάρθρωση του προϋπολογισμού και η κατάρτιση και άλλων προϋπολογισμών, ώστε να καλύπτεται το σύνολο του τομέα της γενικής κυβέρνησης (ασφαλιστικοί οργανισμοί, ΟΤΑ, δημόσια νοσοκομεία, πανεπιστήμια κ.λπ.). Θα ήταν επίσης χρήσιμη η σύσταση ανεξάρτητης εξειδικευμένης υπηρεσίας, η οποία θα αναλύει και θα αξιολογεί τον προϋπολογισμό, θα παρακολουθεί την εκτέλεσή του κατά τη διάρκεια του έτους και θα υποβάλλει συχνές περιοδικές εκθέσεις στη Βουλή. Επίσης, όσον αφορά τους ΟΤΑ, οι οποίοι την τελευταία δεκαπενταετία παρουσιάζουν σημαντικά ελλείμματα, θα πρέπει να καταρτιστεί ένα "εσωτερικό σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης" μεταξύ κεντρικής κυβέρνησης και τοπικής αυτοδιοίκησης και παράλληλα να δημιουργηθούν αποτελεσματικοί ελεγκτικοί μηχανισμοί.

Παράλληλα με τη συγκράτηση των δαπανών, θα πρέπει να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια και προς την κατεύθυνση του **περιορισμού της φοροδιαφυγής.** Η ένταση, η έκταση και οι κοινωνικές προεκτάσεις του φαινομένου είναι τόσο μεγάλες που επιβάλλουν την ουσιαστική αντιμετώπισή του. Ο περιορισμός της φοροδιαφυγής είναι δυνατόν να αποφέρει τεράστια έσοδα στο Δημόσιο και να συμβάλει σημαντικά στη μείωση των ελλειμμάτων. Το πρόβλημα της φοροδιαφυγής είναι διαρθρωτικό και η αντιμετώπισή του απαιτεί συστηματική προσπάθεια, συνέπεια και συνέχεια, ευρύτερη κοινωνική συναίνεση και συνεργασία πολλών φορέων και κρατικών υπηρεσιών. Η φοροδιαφυγή συντελείται με διάφορους τρόπους, ανάλογα με το είδος του φόρου, τον τρόπο άσκησης της οικονομικής δραστηριότητας (π.χ. μικρές ή μεγάλες επιχειρήσεις) και το εργασιακό καθεστώς του φορολογουμένου (π.χ. μισθωτός, ελεύθερος επαγγελματίας κ.λπ.). Γι' αυτό και η φοροδιαφυγή δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί με ένα μόνο μέτρο. Αντίθετα απαιτείται ένα πλέγμα ρυθμίσεων και η συνεργασία πολλών φορέων.

Πέρα από τον οριακό φορολογικό συντελεστή που αντιμετωπίζει ο φορολογούμενος, το ύψος της φοροδιαφυγής προσδιορίζεται και από άλλους δύο παράγοντες: από την πιθανότητα να αποκαλυφθεί η φοροδιαφυγή και να επιβληθεί η αντίστοιχη ποινή και από το ύψος της ποινής. Και οι δύο παράγοντες ελέγχονται από τις φορολογικές αρχές. Στην Ελλάδα, οι ποινές είναι υψηλές και πολλές φορές δυσανάλογες με το ύψος της φοροδιαφυγής. Θα ήταν σκόπιμο να αποκατασταθεί κάποια αναλογία μεταξύ σοβαρότητας της παράβασης και της προβλεπόμενης ποινής. Το μεγάλο πρόβλημα όμως είναι ότι η πιθανότητα αποκάλυψης της φοροδιαφυγής και επιβολής της σχετικής ποινής είναι σχεδόν μηδενική, λόγω της ανεπάρκειας των αρμόδιων υπηρεσιών αλλά και της πολυπλοκότητας των φορολογικών διατάξεων, η οποία ευνοεί αδιαφανείς πρακτικές. Επίσης, υπάρχουν και ορισμένες απόψεις τις οποίες επικαλούνται οι ασυνεπείς φορολογούμενοι για να μην εκπληρώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, π.χ. ότι το φορολογικό σύστημα δεν είναι δίκαιο ή ότι δεν γίνεται σωστή διαχείριση των φορολογικών εσόδων από το κράτος. Οι αντιλήψεις αυτές συντελούν στην ύπαρξη εκτεταμένης φοροδιαφυγής.

Οποιαδήποτε προσπάθεια πάταξης της φοροδιαφυγής θα πρέπει λοιπόν να ξεκινήσει από τη βελτίωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού και την αύξηση των φορολογικών ελέγχων. Θα πρέπει με κάθε τρόπο να αυξηθεί η πιθανότητα εντοπισμού της φοροδιαφυγής και επιβολής της σχετικής ποινής. Αυτό συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, την κατάργηση των συνεχών "ρυθμίσεων" για την περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων με εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους για τους ασυνεπείς φορολογουμένους, οι οποίοι εύλογα ενσωματώνουν στις προσδοκίες τους την πρακτική αυτή. Η

αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και ο επιτυχής περιορισμός των δαπανών θα επιτρέψουν τη διαμόρφωση ενός σταθερού φορολογικού συστήματος, συμβάλλοντας έτσι στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Πρέπει να τονιστεί ότι η εξαιρετικά εκτεταμένη φοροδιαφυγή δημιουργεί σημαντικά προβλήματα όχι μόνο στην απρόσκοπτη εκτέλεση του προϋπολογισμού, αλλά και στην άσκηση ορθής και δίκαιης φορολογικής πολιτικής. Ο σχεδιασμός ενός αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος που θα κατανέμει τα φορολογικά βάρη με δίκαιο τρόπο στους φορολογουμένους *προϋποθέτει ότι δεν υπάρχει φοροδιαφυγή*. Αντίθετα, η φοροδιαφυγή —όσο δεν αντιμετωπίζεται— συχνά οδηγεί σε φορολογικές ρυθμίσεις άμεσου εισπρακτικού χαρακτήρα που προκαλούν αντιδράσεις, καθώς δεν αντιμετωπίζουν το πραγματικό πρόβλημα, που είναι η αναποτελεσματικότητα του φοροεισπρακτικού μηχανισμού. Όπως έχει επανειλημμένα τονιστεί[16] από την Τράπεζα της Ελλάδος, κανένα *φορολογικό μέτρο δεν είναι δυνατόν να υποκαταστήσει έναν άρτιο και αποτελεσματικό φοροεισπρακτικό μηχανισμό.*

Ταυτόχρονα με τις προσπάθειες για τη μείωση της φοροδιαφυγής, θα πρέπει να εφαρμοστεί και ένα πρόγραμμα **αντιμετώπισης της εισφοροδιαφυγής.** Όπως στην περίπτωση της φοροδιαφυγής, έτσι και εδώ θα πρέπει να βελτιωθεί ο μηχανισμός είσπραξης των εισφορών. Το σημαντικότερο πάντως μέτρο για την μείωση της εισφοροδιαφυγής είναι η **αύξηση της ανταποδοτικότητας του συνταξιοδοτικού συστήματος,** ώστε να ενισχυθούν τα κίνητρα για ασφάλιση και για καταβολή των εισφορών.

7.3 Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ

Μια ολοκληρωμένη και ουσιαστική ασφαλιστική μεταρρύθμιση είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο και δύσκολο εγχείρημα με πολύ σημαντικές κοινωνικές προεκτάσεις – Η διεθνής εμπειρία είναι πολύτιμη

Πέρα από τη μεγάλη εισφοροδιαφυγή, που πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα, υπάρχει το μεγάλο ζήτημα των επιπτώσεων στον προϋπολογισμό από τη γήρανση του πληθυσμού, οι οποίες αναμένεται να είναι ιδιαίτερα εκτεταμένες στην περίπτωση της Ελλάδος, τόσο λόγω των δυσμενών δημογραφικών εξελίξεων και προοπτικών όσο και λόγω ορισμένων χαρακτηριστικών του ασφαλιστικού συστήματος. Οι μελλοντικές (έμμεσες) υποχρεώσεις του ασφαλιστικού συστήματος υπολογίζεται ότι υπερβαίνουν το σημερινό ονομαστικό ΑΕΠ. **Τα μέτρα που ελήφθησαν το 2008** αφορούσαν κυρίως την ενοποίηση των πολυάριθμων ασφαλιστικών ταμείων και **αποτελούν ένα σημαντικό βήμα** στην κατεύθυνση της αναμόρφωσης του συστήματος. Βεβαίως, το πρόβλημα του ασφαλιστικού συστήματος είναι σύνθετο, δεν συνδέεται άμεσα με την εν εξελίξει κρίση, είναι διαρθρωτικό από τη φύση του και απαιτεί μια σφαιρική, μακρόπνοη προσέγγιση.

Σύμφωνα με εθνικολογιστικά στοιχεία, **το 1970 οι δαπάνες για συντάξεις απορροφούσαν το 6,2% του ΑΕΠ. Το 1980 το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σε 6,7% και το 1990 σε 10,4%.[17] Εξάλλου, σύμφωνα με νέες προβολές της Εθνικής Αναλογιστικής Αρχής (που περιλαμβάνονται στο ΕΠΣΑ του Ιανουαρίου του 2009), το εν λόγω ποσοστό, από 11,7% το 2007, θα φθάσει το 13,2% το 2020, το 17,1% το 2030, το 21,4% το 2040 και το 24,0% το 2050.[18]** Παράλληλα, σύμφωνα με δημογραφικές προβολές της ΕΣΥΕ,[19] **ο αριθμός των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω ως ποσοστό των ατόμων ηλικίας 15 έως και 64 ετών, από 26,8% το 2006, προβλέπεται να φθάσει το 32,1% το 2020, το 37,9% το 2030 και το 58,6% το 2050.**

16 Τράπεζα της Ελλάδος, *Νομισματική Πολιτική 2008-2009*, Φεβρουάριος 2009, σελ. 38.

17 Για τις εκτιμήσεις αυτές έχουν χρησιμοποιηθεί και στοιχεία του Κοινωνικού Προϋπολογισμού 2006.

18 Όπως αναφέρεται στο ΕΠΣΑ, "στις προβολές των δαπανών για συντάξεις δεν έχει ληφθεί υπόψη ένα σημαντικό μέρος των διατάξεων της πρόσφατης συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης (Ν. 3655/2008), λόγω περιορισμών στη μεθοδολογία, στα διαθέσιμα δεδομένα και στο χρόνο" και συνεπώς "οι αναφερόμενες προβολές δεν αντικατοπτρίζουν πλήρως τις επιπτώσεις από την υφιστάμενη νομοθεσία και είναι πιθανό ότι υπερεκτιμούν την αύξηση των δαπανών για συντάξεις". Πιο συγκεκριμένα αποτελέσματα όσον αφορά τις θετικές επιπτώσεις της μεταρρύθμισης θα είναι διαθέσιμα έως το τέλος του 2010.

19 ΕΣΥΕ, Στατιστικές Φυσικής Κίνησης Πληθυσμού – Ανάλυση Δημογραφικών Μεγεθών (Γάμων-Γεννήσεων-Θανάτων), http://www.statistics.gr/.

Είναι φανερό ότι οι προοπτικές αυτές καθιστούν αναγκαία την ολοκληρωμένη και ουσιαστική μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος, με στόχο αφενός τον έλεγχο των δαπανών και τη μεσοπρόθεσμη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών και αφετέρου τη διασφάλιση επαρκών συντάξεων (και παροχών υγείας) στο μέλλον για ένα συνεχώς αυξανόμενο τμήμα του πληθυσμού. Παράλληλα, η μεταρρύθμιση πρέπει να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και στην αύξηση του εργατικού δυναμικού.

Η μεταρρύθμιση ενός ασφαλιστικού συστήματος (ιδίως του συστήματος συντάξεων) δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση, καθώς το συνταξιοδοτικό σύστημα αλληλεπιδρά με την αγορά εργασίας, την αγορά κεφαλαίων, τη διανομή (και αναδιανομή) του εισοδήματος, το ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης και τα δημόσια οικονομικά. Γι' αυτό μια ολοκληρωμένη μεταρρύθμιση πρέπει να λάβει υπόψη και να αντιμετωπίσει μια μεγάλη σειρά θεμάτων.[20]

• Όσον αφορά την **αγορά εργασίας,** πρέπει να εξεταστούν και να ληφθούν υπόψη οι επιπτώσεις της μεταρρύθμισης στην προσφορά εργασίας, στις αποφάσεις των εργαζομένων για συνταξιοδότηση και στην κινητικότητα της εργασίας. Επίσης θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι συνέπειες της μεταρρύθμισης στις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο και στην αύξηση της παραγωγικότητας της οικονομίας. Ένα άλλο καίριο ερώτημα είναι το σε ποιο βαθμό η αύξηση των ορίων ηλικίας για θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος *πράγματι* οδηγεί σε μεγαλύτερη διάρκεια συμμετοχής των εργαζομένων στην αγορά εργασίας. Είναι γνωστό ότι **η πραγματική μέση ηλικία συνταξιοδότησης είναι σημαντικά χαμηλότερη από τη νομοθετικά καθορισμένη ηλικία.**

• Μια ασφαλιστική μεταρρύθμιση θα επηρεάσει τις αποφάσεις (και τις δυνατότητες) των εργαζομένων για αποταμίευση και επένδυση και επομένως την **αγορά κεφαλαίων.** Επίσης, πρέπει να αντιμετωπιστούν τα θέματα που θα προκύψουν από τυχόν ενίσχυση των κεφαλαιοποιητικών χαρακτηριστικών ενός συνταξιοδοτικού συστήματος, όπως π.χ. η ανάγκη για αποτελεσματική διαχείριση και υψηλή απόδοση των κεφαλαίων, αυξημένη εποπτεία των ταμείων κ.ά. Εξάλλου, ένα ερώτημα που ανακύπτει όλο και πιο συχνά την τελευταία περίοδο είναι αν η εν εξελίξει χρηματοπιστωτική κρίση έχει κλονίσει τα επιχειρήματα υπέρ της ενίσχυσης των κεφαλαιοποιητικών χαρακτηριστικών των ασφαλιστικών συστημάτων.

• Ως προς την **αναδιανομή του εισοδήματος,** είναι σκόπιμο να εξεταστεί αν η ασφαλιστική μεταρρύθμιση θα έχει αναδιανεμητικές επιδράσεις τόσο μεταξύ ατόμων της ίδιας γενεάς όσο και μεταξύ γενεών. Οι επιλογές πολιτικής όσον αφορά τον αναδιανεμητικό ρόλο ενός συνταξιοδοτικού συστήματος συνδέονται με τις επιλογές για τη σχέση μεταξύ εισφορών ("ασφαλιστικής προσπάθειας") και ύψους σύνταξης (δηλαδή την ανταποδοτικότητα του συστήματος) και τη σχετική σημασία του "ανταποδοτικού" και του "προνοιακού" τμήματος της σύνταξης. Όπως επισημάνθηκε σε προηγούμενη έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος,[21] η στενότερη σύνδεση μεταξύ της ασφαλιστικής προσπάθειας του ασφαλισμένου και του ύψους της σύνταξης θα οδηγήσει σε αυτόματο περιορισμό της εισφοροδιαφυγής, ιδίως σε ορισμένους κλάδους και επαγγέλματα. Για κάθε εργαζόμενο θα πρέπει να υπάρχει ένας "λογαριασμός", για το υπόλοιπο του οποίου θα πρέπει να ενημερώνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα (π.χ. κάθε εξάμηνο) ο ασφαλισμένος. Θα πρέπει να καταστεί σαφές σε κάθε ασφαλισμένο (από την αρχή του εργασιακού του βίου) ότι όσο μεγαλύτερο είναι το υπόλοιπο του λογαριασμού αυτού, τόσο μεγαλύτερη σύνταξη θα λάβει. Στο πλαίσιο αυτό, το προνοιακό τμήμα της σύνταξης θα πρέπει να πάψει να καταβάλλεται από τους ασφαλιστικούς φορείς και να αναληφθεί από τον προϋπολογισμό. Θα πρέπει όμως αυτό το προνοιακό τμήμα να μην

20 Έχουν ληφθεί υπόψη και οι μελέτες που παρουσιάστηκαν σε πρόσφατο συνέδριο (26-28 Μαρτίου 2009) που διοργάνωσε η Τράπεζα της Ιταλίας στην Περούτζια με θέμα "Pension Reform, Fiscal Policy and Economic Performance".

21 Βλ. *Νομισματική Πολιτική 2008-2009*, Φεβρουάριος 2009, σελ. 40-41.

αποτελεί αντικίνητρο που να οδηγεί σε μείωση της ασφαλιστικής προσπάθειας. Με τον τρόπο αυτό θα βελτιωθεί και η διαφάνεια του συστήματος και το αίσθημα δικαιοσύνης, με αποτέλεσμα να περιοριστεί περαιτέρω η εισφοροδιαφυγή, ενώ οι ασφαλισμένοι θα έχουν κίνητρα να παραμείνουν περισσότερα χρόνια στην αγορά εργασίας (γεγονός που ενισχύει σημαντικά τη βιωσιμότητα του συστήματος) και να είναι περισσότερο παραγωγικοί. Μια τέτοια εξέλιξη θα επηρέαζε θετικά και το μακροχρόνιο ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης.

Τα ανωτέρω επιβεβαιώνουν ότι μια ασφαλιστική μεταρρύθμιση είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο και δύσκολο εγχείρημα με πολύ σημαντικές κοινωνικές προεκτάσεις. Η διεθνής εμπειρία προσφέρει πολύτιμα διδάγματα όσον αφορά τους παράγοντες και τις προϋποθέσεις για μια επιτυχημένη ασφαλιστική μεταρρύθμιση, τα κυριότερα των οποίων είναι τα εξής:

- Όσο περισσότερο καθυστερεί η μεταρρύθμιση, τόσο πιο επώδυνα θα είναι τα μέτρα για τους ασφαλισμένους.[22]

- Οι αλλεπάλληλες και περιορισμένης εμβέλειας μεταρρυθμίσεις δημιουργούν στους ασφαλισμένους προσδοκίες για περαιτέρω μεταβολές, με αποτέλεσμα να επικρατεί μεγάλη αβεβαιότητα για το μέλλον, να δημιουργείται "μεταρρυθμιστική κόπωση" και μείωση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας για τους εργαζομένους άνω των 55 ετών (ενώ η μεταρρύθμιση επιδιώκει ακριβώς το αντίθετο). Οι εργαζόμενοι που βρίσκονται κοντά στη συνταξιοδότηση προτιμούν την πρόωρη αποχώρησή τους, ώστε να μη διακινδυνεύσουν την απώλεια ορισμένων παροχών.

- Πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη οι διασυνδέσεις με την αγορά εργασίας, την αγορά κεφαλαίων και τις προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης που προαναφέρθηκαν.

- Είναι σημαντικό να διενεργούνται συχνά αξιόπιστες και διαφανείς μετρήσεις και προβλέψεις των δημογραφικών εξελίξεων και των μεγεθών του ασφαλιστικού συστήματος. Η συνειδητοποίηση του μεγέθους και της πολυπλοκότητας των προβλημάτων βοηθά να γίνει κατανοητή η αναγκαιότητα της μεταρρύθμισης.

- Εάν επιλεγεί η ανάπτυξη δεύτερου και τρίτου πυλώνα[23] (κεφαλαιοποιητικού κυρίως χαρακτήρα), θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη η αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων πυλώνων. Οι υψηλές υποχρεωτικές ασφαλιστικές εισφορές στον πρώτο πυλώνα (ενδεχομένως μη κεφαλαιοποιητικό) περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες αλλά και την επιθυμία των ασφαλισμένων για συμμετοχή στο δεύτερο πυλώνα.

- Η αύξηση της πραγματικής μέσης ηλικίας συνταξιοδότησης, που αναμφισβήτητα είναι η πιο αποτελεσματική παραμετρική μεταβολή, απαιτεί ενίσχυση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας και άλλα κίνητρα για να παραμένουν στην εργασία οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ασφαλισμένοι. Τέτοια μέτρα είναι το ευνοϊκότερο ωράριο, η σημαντική προσαύξηση στη σύνταξη για κάθε επιπλέον έτος παραμονής στην εργασία κ.ά. Ταυτόχρονα, τυχόν μεταρρυθμίσεις στα όρια ηλικίας θα πρέπει να συνοδεύονται και από κατάλληλες πολιτικές επανακατάρτισης και ρυθμίσεις περιορισμού του κόστους για τους εργοδότες, ώστε να υπάρχει ζήτηση εργασίας μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων.

Είναι αυτονόητο ότι για μια τόσο σοβαρή μεταρρύθμιση που επηρεάζει καθοριστικά τη ζωή των ασφαλισμένων **απαιτείται η επίτευξη της ευρύτερης δυνατής κοινωνικής συναίνεσης.** Γι' αυτό θα πρέπει να υπάρχει ειλικρινής και ολοκληρωμένη πληροφόρηση της κοινής γνώμης για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το ασφαλιστικό σύστημα και κατά συνέπεια για την ανάγκη εκτεταμένης μεταρρύθμισης. Οι στόχοι, τα συγκεκριμένα μέτρα, ο χρόνος, η

22 Βλ. Τράπεζα της Ελλάδος, *Νομισματική Πολιτική 2007-2008*, Φεβρουάριος 2008, σελ. 183.

23 Ο πρώτος πυλώνας του συνταξιοδοτικού συστήματος αφορά τις κύριες συντάξεις. Ο δεύτερος πυλώνας αφορά τις συντάξεις των οποίων η χορήγηση συνδέεται με τη σχέση απασχόλησης, ενώ η χρηματοδότηση γίνεται αποκλειστικά από τους εργαζόμενους και τους εργοδότες (και όχι από το κοινωνικό σύνολο). Ο τρίτος πυλώνας αφορά ατομικές αποταμιευτικές επιλογές μέσω ασφαλιστικών εταιριών, π.χ. με ατομικά προγράμματα ασφάλισης ή με ατομικούς συνταξιοδοτικούς λογαριασμούς που έχουν αμιγώς κεφαλαιοποιητικά χαρακτηριστικά.

έκταση και οι επιπτώσεις των μεταβολών θα πρέπει να είναι δημοσίως γνωστά με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια και διαφάνεια. Επίσης, οι μεταβολές των παραμέτρων του συστήματος πρέπει να εφαρμόζονται με την κατάλληλη κατά περίπτωση μεταβατική περίοδο, ώστε να μην ανατρέπεται ο σχεδιασμός εκείνων των εργαζομένων οι οποίοι έχουν λάβει αποφάσεις με βάση το ισχύον σύστημα και —λόγω ηλικίας— δεν έχουν επαρκή χρόνο για να τις προσαρμόσουν στους νέους όρους.

7.4 ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Οι μεταρρυθμίσεις πρέπει να στοχεύουν στη μακροπρόθεσμα βιώσιμη ανάπτυξη που δεν καταστρέφει, αλλά σέβεται και προστατεύει το περιβάλλον – Η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων μπορεί να γίνει και με βάση τις γενικές κατευθύνσεις της Στρατηγικής της Λισσαβώνας

Οι εκτεταμένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που έχει ανάγκη η ελληνική οικονομία πρέπει να συντελούν στην ουσιαστική βελτίωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας και την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης και να διευκολύνουν την πλήρη εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών. Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις πρέπει να στοχεύουν στη μακροπρόθεσμα βιώσιμη, την αειφόρο, ανάπτυξη – δηλαδή την ανάπτυξη που δεν καταστρέφει, αλλά αντίθετα σέβεται και προστατεύει το περιβάλλον.

Τα τελευταία χρόνια, η απόκλιση του κατά κεφαλήν εισοδήματος στην Ελλάδα από το μέσο όρο των 15 "παλαιών" χωρών-μελών της ΕΕ (ΕΕ-15) έχει μειωθεί σημαντικά. Ωστόσο εξακολουθεί να υπάρχει απόκλιση, η οποία οφείλεται τόσο στο χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα όσο και στη χαμηλότερη παραγωγικότητα ανά απασχολούμενο.

Η απόκλιση του **ποσοστού απασχόλησης** στην Ελλάδα έναντι της ΕΕ-15 αντανακλά τα χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης των νέων, των γυναικών και των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας. Ειδικότερα, το χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης:

- Όσον αφορά τους **νέους**, εν μέρει συνδέεται με τη μεγαλύτερη διάρκεια παραμονής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

- Όσον αφορά τις **γυναίκες**, συνδέεται και με την ανεπάρκεια των υποδομών για τη φροντίδα των παιδιών, καθώς και των ρυθμίσεων για τη διευκόλυνση των εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις. Επίσης, αντανακλά τις ρυθμίσεις για πρόωρη συνταξιοδότηση (που τείνουν όμως να περιοριστούν).

- Όσον αφορά τα **άτομα μεγαλύτερης ηλικίας,** αντανακλά τις ρυθμίσεις για πρόωρη συνταξιοδότηση (ιδίως εκείνες για τους απασχολούμενους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα).

Πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό απασχόλησης, που είναι χαμηλότερο από ό,τι στην ΕΕ-15, μετρείται με βάση τον *αριθμό των απασχολούμενων ατόμων.* Αντίθετα, το μέσο πραγματικό ωράριο εργασίας στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερο από ό,τι στην ΕΕ-15, τόσο επειδή είναι μικρότερο το ποσοστό μερικής απασχόλησης όσο και επειδή είναι μεγαλύτερος ο μέσος χρόνος εργασίας των πλήρως απασχολουμένων. Το δεύτερο φαινόμενο εν μέρει αποδίδεται στη σύνθεση της οικονομικής δραστηριότητας και τον τρόπο οργάνωσης των επιχειρήσεων (τον σχετικά μεγάλο αριθμό μικρών επιχειρηματικών μονάδων, ιδίως στον τουριστικό τομέα, που στηρίζονται στην οικογενειακή απασχόληση).

Η απόκλιση της **παραγωγικότητας** είναι ιδιαίτερα υψηλή εάν μετρηθεί με βάση την παραγωγικότητα ανά ώρα εργασίας (περίπου 30% χαμηλότερη στην Ελλάδα) και αποδίδεται αφενός στη σύνθεση του παραγόμενου προϊόντος (χαμηλότερο σε σύγκριση με την ΕΕ-15 ποσοστό του συνολικού παραγόμενου προϊόντος είναι υψηλής τεχνολογίας και υψηλής προστιθέμενης αξίας) και αφετέρου στη χαμηλότερη, σε σύγκριση με την ΕΕ-15, παραγω-

γικότητα σε επιμέρους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

Παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση **χαμηλότερης παραγωγικότητας** είναι μεταξύ άλλων:

- η χαμηλή διείσδυση των νέων τεχνολογιών στους περισσότερους κλάδους,

- η περιορισμένη επαγγελματική και ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση και

- η αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης.

Ειδικότερα όσον αφορά τη **διείσδυση των νέων τεχνολογιών,** στοιχεία της **Eurostat** δείχνουν ότι ότι μόνο το 68% των μικρών επιχειρήσεων (με 10-49 απασχολουμένους) στην Ελλάδα έχει πρόσβαση σε ευρυζωνικά δίκτυα (84% στην ΕΕ-15), ενώ μόνο το 10% των επιχειρήσεων που χρησιμοποιεί ηλεκτρονικό υπολογιστή παρέχει εκπαίδευση στο προσωπικό για τη χρήση νέων τεχνολογιών (18% στην ΕΕ-15). Εξάλλου, η διείσδυση ευρυζωνικών τεχνολογιών συνολικά στον πληθυσμό παραμένει χαμηλή στην Ελλάδα. Ο αριθμός των συνδρομητών ευρυζωνικών δικτύων ως ποσοστό των κατοίκων είναι χαμηλότερος στην Ελλάδα από ό,τι σε όλες τις άλλες χώρες της ΕΕ-15, αλλά και από ό,τι σε άλλες χώρες με χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα (όπως η Ουγγαρία ή η Τσεχία). Τέλος, τα ευρυζωνικά δίκτυα στην Ελλάδα στηρίζονται σχεδόν αποκλειστικά στην τεχνολογία ADSL, ενώ οι οπτικές ίνες έχουν σαφή προτερήματα (η χρήση οπτικών ινών έχει αρχίσει μόνο πρόσφατα στην Ελλάδα).

Όσον αφορά την ενδοεπιχειρησιακή και επαγγελματική κατάρτιση, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, οι ώρες που αφιερώνονται σε επαγγελματική κατάρτιση στις ελληνικές επιχειρήσεις (ανεξαρτήτως μεγέθους) είναι πολύ λιγότερες από ό,τι σε όλες τις άλλες χώρες της ΕΕ-15.

Τέλος, όσον αφορά την **αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης,** σύμφωνα με έρευνα της **Παγκόσμιας Τράπεζας** και με βάση τις ρυθμίσεις που ίσχυαν έως τα μέσα του 2008, η Ελλάδα, κατατάσσεται 96η μεταξύ 181 χωρών ως προς την "ευχέρεια της επιχειρηματικής δραστηριότητας" ("ease of doing business"). Μάλιστα είναι τελευταία μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ και υστερεί σημαντικά έναντι των άλλων χωρών της ΕΕ.[24] Ο δείκτης αυτός στηρίζεται στις διαδικασίες και το κόστος που απαιτούν τα διάφορα στάδια επιχειρηματικής δραστηριοποίησης. Ανάμεσα στις διαδικασίες οι οποίες καταγράφονται από την έρευνα αυτή και αφορούν όχι μόνο την ίδρυση αλλά και τη λειτουργία των επιχειρήσεων υπάρχουν και ορισμένες που θα μπορούσαν να απλοποιηθούν χωρίς κόστος. Εξάλλου, μια ενδιαφέρουσα απόπειρα καταγραφής της "κακοδιοίκησης" γίνεται στην τελευταία ετήσια έκθεση του **Συνηγόρου του Πολίτη.**[25]

Η αντιμετώπιση διαρθρωτικών προβλημάτων όπως αυτά που προαναφέρθηκαν μπορεί να γίνει αφού ληφθούν υπόψη και οι γενικές κατευθύνσεις πολιτικής που προκύπτουν από τη δεσμευτική για όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης **Στρατηγική της Λισσαβώνας.** Κεντρική επιδίωξη της στρατηγικής αυτής είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών οικονομιών. Οι κυριότερες κατευθύνσεις πολιτικής βάσει της στρατηγικής αυτής είναι οι εξής:

- **Εξυγίανση του δημόσιου τομέα και αύξηση της αποτελεσματικότητάς του.** Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στις τελευταίες ετήσιες συστάσεις της[26] προς τις χώρες-μέλη της ΕΕ για την υλοποίηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που προβλέπει η Στρατηγική της Λισσαβώνας, για την Ελλάδα αναφέρει —εκτός από την προώθηση της δημοσιονομικής εξυγίανσης— ότι απαιτούνται μεταρρυθμίσεις ώστε (α) να

24 Βλ. World Bank, *Doing Business 2009,* Σεπτέμβριος 2008, Πίνακας 1.3.

25 Δελτίο τύπου, 26..2009. Για το πλήρες κείμενο (Συνήγορος του Πολίτη, 2008 – *Ετήσια Έκθεση*), βλ. *www.synigoros.gr.*

26 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Implementation of the Lisbon Strategy Structural Reforms in the context of the European Economic Recovery Plan - Annual country assessments: Recommendation for a Council Recommendation on the 2009 update of the broad guidelines for the economic policies of the Member States and the Community and on the implementation of Member States' employment policies,* COM(2009) 34/2, 28.1.2009.

αυξηθεί η ικανότητα της δημόσιας διοίκησης να ασκεί ρυθμιστικές και ελεγκτικές αρμοδιότητες και να εξασφαλίζει την εφαρμογή της νομοθεσίας και (β) να μειωθεί η γραφειοκρατία και να απλουστευθεί το ρυθμιστικό περιβάλλον της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στην ***Ενδιάμεση Έκθεση* της Τράπεζας της Ελλάδος** τον περασμένο Οκτώβριο είχε επίσης τονιστεί ότι η βελτίωση του περιβάλλοντος της επιχειρηματικής δραστηριότητας αλλά και του φοροεισπρακτικού μηχανισμού συναρτάται άμεσα και με την καταπολέμηση της διαφθοράς. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές είναι φανερό ότι μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση της παραγωγικότητας.

• **Ενίσχυση της παραγωγικής βάσης μέσω των επενδύσεων.** Εκτός από την αύξηση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης, τη μείωση της γραφειοκρατίας και την απλούστευση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, στην αύξηση της ποιότητας και της αποδοτικότητας των επενδύσεων είναι δυνατόν να συμβάλουν η υλοποίηση μεταρρυθμίσεων για την αύξηση των επενδύσεων σε "έρευνα και ανάπτυξη" και η αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων. Στην ίδια κατεύθυνση μπορεί να συμβάλει η τόνωση των συνθηκών ανταγωνισμού (βλ. πιο κάτω).

• **Αύξηση του ποσοστού απασχόλησης και διαρκής ποιοτική αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού.** Η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή** αναφέρει κατά προτεραιότητα την ενδυνάμωση των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, τη μετατροπή της αδήλωτης εργασίας σε επίσημη (νόμιμη) απασχόληση, τη μείωση του μη μισθολογικού κόστους της απασχόλησης χαμηλομίσθων, τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας για την προστασία της απασχόλησης, την επιτάχυνση των μεταρρυθμίσεων στα συστήματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης και στα προγράμματα διά βίου μάθησης, καθώς και τη διευκόλυνση της μετάβασης στον επαγγελματικό βίο. Ανάλογες συστάσεις για την εκπαίδευση διατυπώνει και πρόσφατη έκθεση του **ΟΟΣΑ.**[27] Η έκθεση αυτή του ΟΟΣΑ επίσης συνιστά να μειωθεί μεσοπρόθεσμα (όταν το επιτρέψουν οι δημοσιονομικές συνθήκες) η "φορολογική σφήνα", δηλαδή οι εργοδοτικές και οι εργατικές εισφορές καθώς και ο φόρος εισοδήματος που βαρύνει τις αποδοχές. (Όταν η "φορολογική σφήνα" είναι μεγάλη, μεγαλώνει η απόσταση μεταξύ του μισθού που προσφέρουν οι εργοδότες και του μισθού που απαιτούν οι ζητούντες εργασία, με αποτέλεσμα, κατ' αρχήν, χαμηλότερο επίπεδο απασχόλησης.) Ο ΟΟΣΑ προτείνει να χρηματοδοτηθεί αυτή η πολιτική με περικοπή των δαπανών λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης και με περιορισμό της φοροδιαφυγής. Επίσης, στην **παρούσα έκθεση (βλ. Πλαίσιο VI.1)** διατυπώνεται πρόταση να ενισχυθούν οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης ώστε να καλυφθεί ένα κενό της ισχύουσας νομοθεσίας. Συγκεκριμένα, προτείνεται —με βάση και την εμπειρία άλλων ευρωπαϊκών χωρών, όπως της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Γερμανίας— να εκσυγχρονιστεί το σύστημα της "διαθεσιμότητας" (που ισχύει από το 1955), έτσι ώστε να είναι δυνατόν να επωφεληθούν από μέτρα επιδότησης της απασχόλησης και όσοι εργαζόμενοι υφίστανται μείωση του χρόνου εργασίας και των αποδοχών τους αλλά δεν απολύονται. Εξάλλου, στην ***Ενδιάμεση Έκθεση* της Τράπεζας της Ελλάδος** τον περασμένο Οκτώβριο είχε επισημανθεί ότι η βελτίωση των συστημάτων φροντίδας των παιδιών, η προώθηση των ίσων ευκαιριών απασχόλησης ανδρών και γυναικών και η εξάλειψη των φορολογικών αντικινήτρων μπορούν να συμβάλουν ώστε να ενταχθούν στην αγορά εργασίας οι ομάδες του πληθυσμού που παρουσιάζουν σχετικώς χαμηλά ποσοστά συμμετοχής, ιδίως οι γυναίκες και άτομα σχετικά μεγαλύτερης ηλικίας.

• **Ενδυνάμωση του ανταγωνισμού σε όλες τις αγορές.** Η τόνωση του ανταγωνισμού στον τομέα των επαγγελματικών υπηρεσιών (των ελεύθερων επαγγελμάτων) αναφέρεται κατά προτεραιότητα από την **Ευρωπαϊκή Επιτροπή.** Απαιτούνται όμως παρεμβάσεις για ενίσχυση

27 OECD, *Economic Policy Reforms: Going for Growth 2009 – Structural Policy Indicators, Priorities and Analysis*, 3.3.2009.

του ανταγωνισμού και σε άλλους τομείς (π.χ. της ενέργειας ή των οδικών μεταφορών), όπως είχε επισημανθεί στην ***Ενδιάμεση Έκθεση* της Τράπεζας της Ελλάδος** τον περασμένο Οκτώβριο. Η πρόσφατη έκθεση του **ΟΟΣΑ** που προαναφέρθηκε συνιστά την ενίσχυση του ανταγωνισμού και την άρση περιοριστικών ρυθμίσεων στους τομείς της ηλεκτρικής ενέργειας, των τηλεπικοινωνιών και των οδικών μεταφορών εμπορευμάτων.

• **Αλλαγή του σημερινού προτύπου παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας.** Η ελληνική οικονομία είναι ιδιαιτέρως ενεργοβόρα και η πετρελαϊκή της εξάρτηση παραμένει μεγάλη, παρά την αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (της υδροηλεκτρικής και της αιολικής), αλλά και του λιγνίτη. Επίσης, σύμφωνα με τις υπάρχουσες εκτιμήσεις, η Ελλάδα ως μεσογειακή χώρα θα πληγεί πιο έντονα από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Η νέα ευρωπαϊκή πολιτική για την ενέργεια και την κλιματική αλλαγή που υιοθετήθηκε από το **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο** σταδιακά κατά τη διάρκεια της τελευταίας διετίας θέτει ως στόχους για όλες τις χώρες-μέλη της ΕΕ τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και την αύξηση της χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (βλ. ανάλυση στο Κεφάλαιο XI). Η εφαρμογή και από την Ελλάδα της πολιτικής αυτής προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, καλύτερη οργάνωση της παραγωγής με εισαγωγή λιγότερο ενεργοβόρας τεχνολογίας, καθώς και καλύτερη οργάνωση της ζωής στις πόλεις – με καλύτερη οργάνωση των δημόσιων συγκοινωνιών, ώστε να μειωθεί η χρήση των πιο ενεργοβόρων μέσων μεταφοράς, και με χρήση νέων τεχνολογιών και εναλλακτικών πηγών ενέργειας για τη μόνωση και τη θέρμανση των κατοικιών και των άλλων κτιρίων. Η πραγματοποίηση αυτών των αλλαγών απαιτεί σωστό σχεδιασμό και κατάλληλα κίνητρα. Η πρόοδος προς την επίτευξη των στόχων που θέτει η νέα ευρωπαϊκή πολιτική έχει εξαιρετικά μεγάλη σημασία για τη χώρα, καθώς δεν είναι μόνο απαραίτητη από τη σκοπιά της κλιματικής αλλαγής και της βελτίωσης της ποιότητας ζωής, αλλά μπορεί επιπλέον να οδηγήσει στην πραγματοποίηση μεγάλων επενδύσεων και να συμβάλει ουσιαστικά στην ενίσχυση των συνθηκών ανταγωνισμού στον τομέα της ενέργειας, την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, τη δημιουργία πολλών νέων θέσεων απασχόλησης, την αξιόλογη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της χώρας και τον αντίστοιχο περιορισμό του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η σημερινή συγκυρία δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί εμπόδιο για τέτοιες εξελίξεις. Αντιθέτως μάλιστα, οι επενδύσεις στην ενέργεια και οι λεγόμενες "πράσινες" επενδύσεις μπορούν να δώσουν μια εξαιρετικά χρήσιμη ώθηση στην ανάκαμψη των οικονομιών, όπως επισημαίνεται και στο Σχέδιο Ανάκαμψης της Ευρωπαϊκής Οικονομίας.

8 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Υπάρχουν κατευθύνσεις πολιτικής που μπορούν να στηρίξουν όχι μόνο την όσο το δυνατόν ταχύτερη έξοδο της οικονομίας από την κρίση, αλλά και την επάνοδο σε ρυθμούς ανάπτυξης που θα είναι διατηρήσιμοι

Από την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτουν ορισμένες βασικές κατευθύνσεις πολιτικής για την εφαρμογή ενός αξιόπιστου σχεδίου με μεσοπρόθεσμο ορίζοντα. Οι κατευθύνσεις αυτές μπορούν να στηρίξουν όχι μόνο την όσο το δυνατόν ταχύτερη έξοδο της οικονομίας από την κρίση, αλλά και την επάνοδο σε ρυθμούς ανάπτυξης που θα είναι διατηρήσιμοι. Ταυτόχρονα, είναι φανερό ότι το κατάλληλο μείγμα πολιτικής μπορεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη των ξένων επενδυτών, των διεθνών αγορών και των ελληνικών επιχειρήσεων και νοικοκυριών στις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας. Ο σχεδιασμός πρέπει να αποσκοπεί στη δημιουργία ασφαλών προϋποθέσεων για να τεθεί σε κίνηση μια αναπτυξιακή δυναμική που θα είναι μακρόπνοη, πιο εξωστρεφής, ισχυρή αλλά και βιώσιμη – με την έννοια ότι θα σέβεται και θα προστατεύει το περιβάλλον. Παράλληλα, μια τέτοια πολιτική μπορεί να εξασφαλίσει πρόσθετους πόρους

για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και θα εφαρμοστεί πιο αποτελεσματικά αν στηρίζεται σε ισχυρή κοινωνική συναίνεση. Η οικοδόμηση της συναίνεσης προϋποθέτει έναν ουσιαστικό δημόσιο διάλογο, που θα αφορά τη δίκαιη κατανομή των βαρών, δηλαδή των θυσιών που θα απαιτηθούν βραχυπρόθεσμα, και την ευρύτερη δυνατή διάχυση των ωφελειών, προκειμένου στο τέλος να βγει κερδισμένη όλη η κοινωνία.

III ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

I ΣΥΝΟΨΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ[1]

Το εξωτερικό περιβάλλον της ελληνικής οικονομίας επιδεινώθηκε δραματικά το 2008, ιδίως το δεύτερο εξάμηνο, καθώς **η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε στη δίνη της δυσμενέστερης μεταπολεμικά οικονομικής συγκυρίας, αντιμετωπίζοντας διπλή κρίση, αρχικά στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα και εν συνεχεία στην πραγματική οικονομία.** Η επιδείνωση του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος το 2008 οφείλεται κυρίως σε δύο εξωτερικές οικονομικές διαταραχές:

- αρχικά στην εξαιρετικά μεγάλη περαιτέρω αύξηση των διεθνών τιμών των βασικών εμπορευμάτων (κυρίως του αργού πετρελαίου και των τροφίμων) το πρώτο εξάμηνο του 2008, η οποία εκτίναξε τον πληθωρισμό και συμπίεσε το πραγματικό εισόδημα και την κατανάλωση, και

- κατόπιν στην απροσδόκητη αύξηση της έντασης και της έκτασης της διεθνούς χρηματοπιστωτικής αναταραχής το δεύτερο εξάμηνο του 2008. Η αναταραχή, εισερχόμενη στο δεύτερο έτος της, μετατράπηκε από κρίση ρευστότητας στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές σε κίνδυνο κατάρρευσης του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, προκάλεσε απότομη αύξηση της αβεβαιότητας και δραματική επιδείνωση των προσδοκιών και τελικά οδήγησε σε ύφεση την παγκόσμια οικονομία. Η οικονομική ύφεση ανατροφοδοτεί, με τη σειρά της, τις δυσκολίες του χρηματοπιστωτικού τομέα και δυσχεραίνει την έξοδο από την κρίση.

Οι δύο αυτές οικονομικές διαταραχές, μετά από μια περίοδο παρατεταμένης και ισχυρής οικονομικής ανόδου (2004-2007), επιτάχυναν την είσοδο της παγκόσμιας και ευρωπαϊκής οικονομίας στην καθοδική φάση του οικονομικού κύκλου και οδήγησαν, μεταξύ άλλων, σε αντιστροφή της τάσης των διεθνών τιμών των καυσίμων και των άλλων βασικών εμπορευμάτων.

Αξιοσημείωτο είναι ότι οι δυσμενείς οικονομικές εξελίξεις του 2008, ιδίως από τα μέσα Σεπτεμβρίου του 2008, όταν ανακοινώθηκε η πτώχευση της μεγάλης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ Lehman Brothers, υπήρξαν απροσδόκητα ραγδαίες και έλαβαν τελικά παγκόσμιο χαρακτήρα, ξεπερνώντας συνεχώς κάθε διαδοχική εκτίμηση των διεθνών οργανισμών. Η ταυτόχρονη εμφάνιση σε όλες σχεδόν τις οικονομίες, κυρίως τις προηγμένες, των επιπτώσεων της διπλής κρίσης, καθώς και το μεγάλο εύρος και βάθος τους, οδήγησαν σε πρωτοφανή στη σύγχρονη οικονομική ιστορία διεθνή συνεργασία για τη λήψη έκτακτων και μεγάλης κλίμακας μέτρων προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι συνέπειές της. **Με τις ισχυρές και συντονισμένες παρεμβάσεις κυβερνήσεων, κεντρικών τραπεζών και διεθνών οικονομικών οργανισμών για την παροχή ρευστότητας, κεφαλαίων και εγγυήσεων, αποφεύχθηκε ο κίνδυνος της συστημικής κατάρρευσης των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών,** ο οποίος είχε κορυφωθεί τον Οκτώβριο του 2008.

Ο ρυθμός ανόδου του **παγκόσμιου ΑΕΠ** υποχώρησε σημαντικά το 2008 και διαμορφώθηκε στο 3,2%, από 5,2% το 2007. Στις **προηγμένες οικονομίες** ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ επιβραδύνθηκε απότομα το 2008 (στο 0,8% από 2,7% το 2007), ενώ στις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες, αν και επίσης υποχώρησε, παρέμεινε σχετικά υψηλός (6,1% από 8,3% το 2007). Από τις **αναδυόμενες οικονομίες,** εκείνες της Κίνας, της Ινδίας, της Ρωσίας και της Βραζιλίας, οι οποίες παράγουν το 1/5 του παγκόσμιου προϊόντος, σημείωσαν επιβράδυνση, αλλά συνέχισαν να στηρίζουν την παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα, καθώς οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ τους το 2008 ήταν μεταξύ 5,1% και 9,0% (βλ Πίνακα III.1). Μεταξύ των προηγμένων οικονομιών, συγκριτικά μεγαλύτερη επιδείνωση όσον αφορά το ΑΕΠ παρουσίασαν το 2008 η Ιαπωνία (-0,6% από 2,4% το 2007), το Ηνωμένο Βασίλειο (0,7% από 3,0% το 2007), ο Καναδάς (0,5%

1 Όπου δεν υπήρχαν νεότερες εκτιμήσεις, έχουν ληφθεί υπόψη οι προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (*Interim Forecast,* 19.1.2009) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (*World Economic Outlook Update,* 28.1.2009, και *Global economic policies and prospects,* 19.3.2009), οι προβολές των εμπειρογνωμόνων της ΕΚΤ (5.3.2009), καθώς και οι προβλέψεις του ΟΟΣΑ (*Economic Outlook – Interim Report,* 31.3.2009).

Πίνακας III.1 Παγκόσμιο ΑΕΠ

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές όγκου)

	Αριθμός κρατών	Μερίδιο στο ΑΕΠ*	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008**	2009**
Παγκόσμιο σύνολο	172	100,0	2,8	3,6	4,9	4,5	5,1	5,2	3,2	-1,0 έως -0,5
1. Προηγμένες οικονομίες	**31**	**56,3**	**1,6**	**1,9**	**3,2**	**2,6**	**3,0**	**2,7**	**0,8**	**-3,5** έως **-3,0**
ΗΠΑ		21,3	1,6	2,5	3,6	2,9	2,8	2,0	1,1	-2,6 έως -4,0
Ιαπωνία		6,6	0,3	1,4	2,7	1,9	2,4	2,4	-0,6	-5,8 έως -6,6
Ευρωπαϊκή Ένωση	27		1,4	1,5	2,7	2,0	3,1	2,9	0,9	...
Ζώνη του ευρώ	15	16,1	0,9	0,8	2,1	1,7	2,9	2,7	0,8	-3,2 έως -4,1
2. Αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες	**141**	**43,7**	**4,8**	**6,3**	**7,5**	**7,1**	**7,9**	**8,3**	**6,1**	**1,5** έως **2,5**
Αφρικής	47	3	6,2	5,4	6,5	5,8	6,1	6,2	5,2	...
Ασίας	23	20,1	6,9	8,2	8,6	9,0	9,9	10,6	7,8	...
Ινδία		4,6	4,6	6,9	7,9	9,1	9,8	9,0	6,0	4,3
Κίνα		10,8	9,1	10,0	10,1	10,4	11,6	13,0	9,0	6,3
Μέσης Ανατολής	13	3,8	3,8	7,1	5,8	5,7	5,7	6,4	6,1	...
Λατινικής Αμερικής και Δυτ. Ημισφαιρίου	32	8,3	0,5	2,2	6,1	4,7	5,5	5,7	4,6	...
Βραζιλία		2,8	2,7	1,1	5,7	3,2	3,8	5,4	5,1	-0,3
Μεξικό		2,1	0,8	1,7	4,0	3,1	4,9	3,2	1,8	...
Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ)	13	4,0	4,2	4,8	6,9	6,1	6,7	5,4	3,2	...
Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ)	13	4,5	5,2	7,8	8,2	6,8	8,2	8,6	6,0	...
Ρωσία		3,2	4,7	7,3	7,2	6,4	7,4	8,1	5,6	-5,6
Άλλες ομαδοποιήσεις χωρών:										
Νέες βιομηχανικές οικονομίες Ασίας	4	3,7	5,5	3,2	5,9	4,8	5,6	5,6	2,1	...

Πηγές: ΔΝΤ, *World Economic Outlook*, Οκτώβριος 2008, *WEO Update*, 28.1.2009 και *Global economic prospects and policies*, 19.3.2009. Επίσης: ΟΟΣΑ, *Economic Outlook – Interim Report*, 31.3.2009.
Σημείωση: Σύμφωνα με την κατάταξη του ΔΝΤ: Προηγμένες οικονομίες: οι 15 χώρες-μέλη της ζώνης του ευρώ, οι 4 νέες βιομηχανικές οικονομίες της Ασίας (Κορέα, Σιγκαπούρη, Ταϊβάν-Επαρχία Κίνας και Χονγκ Κονγκ-Ειδική Διοικ. Περιφέρεια) και ΗΠΑ, Ιαπωνία, Αυστραλία, Δανία, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισλανδία, Ισραήλ, Καναδάς, Νορβηγία, Ν. Ζηλανδία και Σουηδία. Χώρες ΚΑΕ: Αλβανία, Βουλγαρία, Εσθονία, Κροατία, Λεττονία, Λιθουανία, Ουγγαρία, ΠΓΔΜ, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβακία, Τουρκία και Τσεχία. Χώρες ΚΑΚ: 12 χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και Μογγολία.
* Ποσοστό % συμμετοχής στο παγκόσμιο ΑΕΠ του 2007, με βάση τις ισοτιμίες των αγοραστικών δυνάμεων (PPP).
**2008: τελικά στοιχεία ή εκτιμήσεις, 2009: προβλέψεις.

από 2,7% το 2007) και η ζώνη του ευρώ (0,8% από 2,6%). Στις ΗΠΑ η οικονομική επιβράδυνση ήταν συγκριτικά μικρότερη το 2008 (1,1% από 2,0% το 2007), καθώς οι επιπτώσεις από την κρίση των στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης είχαν ήδη γίνει αισθητές από το τελευταίο τρίμηνο του 2007.

Στις **προηγμένες οικονομίες** η επιδείνωση του ρυθμού μεταβολής του **ΑΕΠ** σε τριμηνιαία βάση κατά τη διάρκεια του έτους υπήρξε εντονότερη από ό,τι δείχνει ο μέσος ετήσιος ρυθμός (βλ. Διάγραμμα III.1). Σε ύφεση (με την τεχνική έννοια[2]) βρέθηκαν, ήδη από το γ′ τρίμηνο του 2008, η ζώνη του ευρώ και η Ιαπωνία και από το δ′ τρίμηνο οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο. Η επιβράδυνση του ΑΕΠ στις προηγμένες οικονομίες το 2008 αντανακλά την υποχώρηση του ρυθμού αύξησης τόσο της εγχώριας όσο και της εξωτερικής ζήτησης. Η μεγάλη επιβράδυνση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων οφειλόταν στην αυξημένη αβεβαιότητα και τη γενικευμένη υποχώρηση της εμπιστοσύνης και των προσδοκιών. Στη δυσμενή εξέλιξη της εγχώριας ζήτησης συνέβαλαν η επιδείνωση των πιστωτικών συνθηκών, η σταδιακή άνοδος του ποσοστού ανεργίας, η διάβρωση της αγοραστικής δύναμης των εισοδημάτων λόγω της ανόδου του πληθωρισμού το πρώτο εξάμηνο του έτους και η μείωση της αξίας του πλούτου των νοικοκυριών, εξαιτίας της εκτεταμένης προσαρμογής της αγοράς ακινήτων σε πολλές οικονομίες και της μεγάλης πτώσης των τιμών των μετοχών διεθνώς εντός του 2008 (βλ. Διάγραμμα III.2). Επιπλέον, η χειροτέρευση των καθαρών εξαγωγών των κυριότερων εξαγωγικών οικονομιών εκτός των ΗΠΑ οφειλόταν στη σημαντική υποχώρηση της διεθνούς ζήτησης και την επιβράδυνση της ανόδου του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου (σε 4,1% από 7,2% το 2007, σύμφωνα με το ΔΝΤ, ή σε 2,5% από 6,9%, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ).

Ο **πληθωρισμός** σημείωσε έντονη άνοδο το πρώτο εξάμηνο του 2008 και στη συνέχεια

2 Μείωση του επιπέδου (αρνητικός ρυθμός μεταβολής) του ΑΕΠ επί δύο ή περισσότερα συνεχή τρίμηνα.

Διάγραμμα III.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη

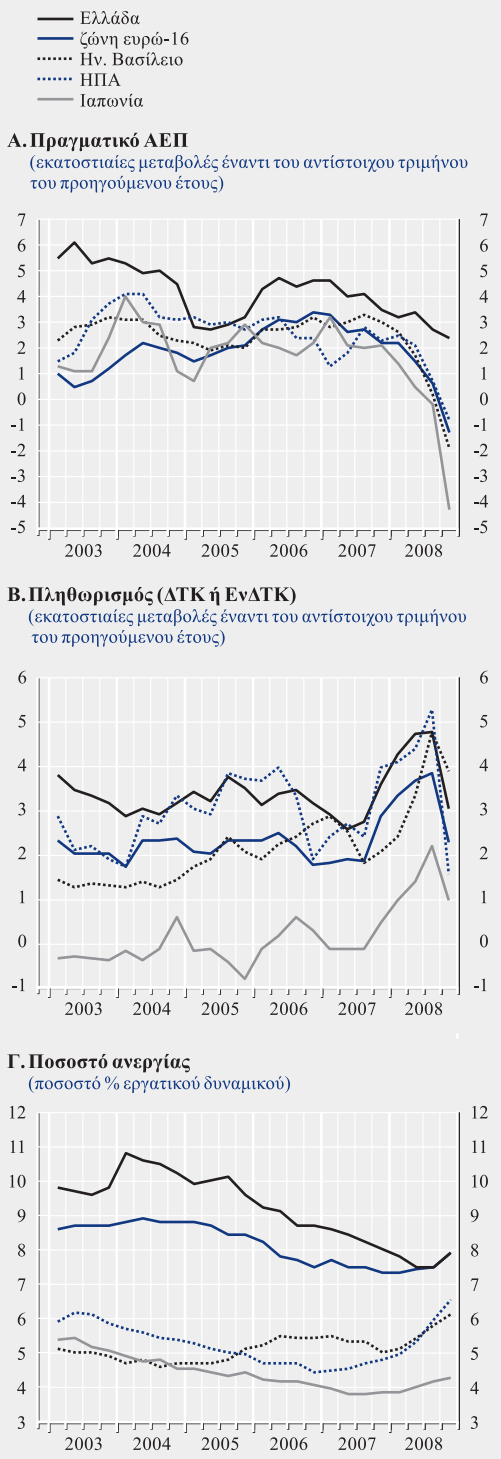

Πηγές: Επεξεργασία στοιχείων Eurostat, ΟΟΣΑ και εθνικών πηγών.

Διάγραμμα ΙΙΙ.2 Χρηματιστηριακοί δείκτες*

(Δεκέμβριος 1994=100)

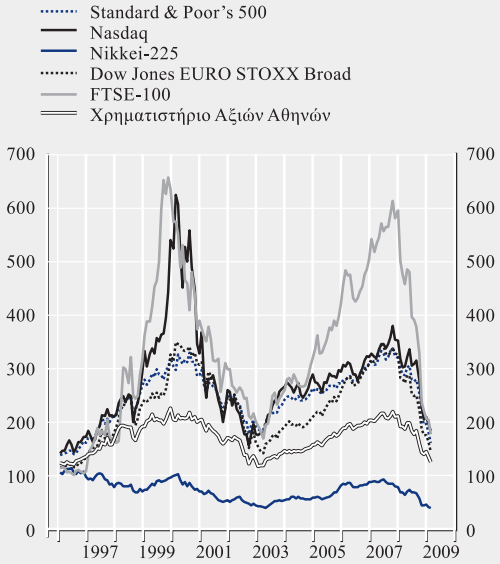

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Bloomberg.
* Μηνιαίες παρατηρήσεις (τέλος περιόδου).

Διάγραμμα ΙΙΙ.3 Διεθνείς τιμές βασικών εμπορευμάτων, πετρελαίου και χρυσού[1]

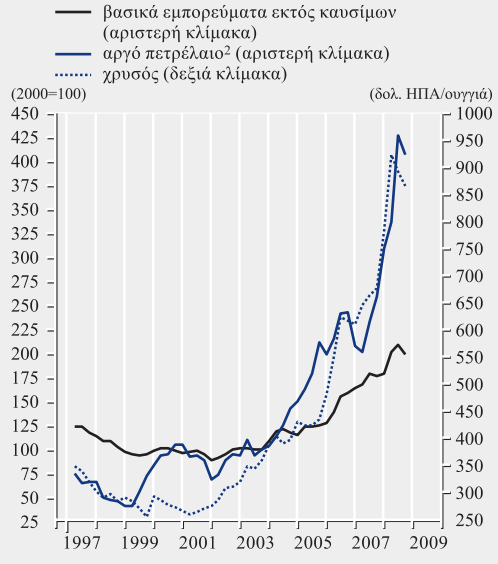

Πηγή: ΔΝΤ, *International Financial Statistics*.
1 Τριμηνιαίες παρατηρήσεις, μέσα επίπεδα περιόδου.
2 Δείκτης μέσης τιμής (δολ. ΗΠΑ ανά βαρέλι) τριών τύπων αργού πετρελαίου.

αποκλιμακώθηκε ραγδαία σε όλες τις οικονομικές περιοχές, ακολουθώντας σε μεγάλο βαθμό την αντίστοιχη εξέλιξη των διεθνών τιμών των βασικών εμπορευμάτων, κυρίως του πετρελαίου. Σε μέσα επίπεδα έτους, παρά τη σημαντική υποχώρησή του τους τελευταίους μήνες, ο πληθωρισμός στις προηγμένες οικονομίες αυξήθηκε στο 3,5% το 2008, από 2,1% το 2007 (βλ. Πίνακα ΙΙΙ.2). Τους πρώτους δύο μήνες του 2009 ο πληθωρισμός υποχώρησε αισθητά στις προηγμένες οικονομίες, κυρίως λόγω της ταχείας πτώσης των διεθνών τιμών των καυσίμων και των αγροτικών προϊόντων (οι οποίες είχαν φθάσει σε πολύ υψηλά επίπεδα το πρώτο εξάμηνο του προηγούμενου έτους).

Η **διεθνής τιμή του αργού πετρελαίου** συνέχισε να αυξάνεται επί έκτο κατά σειρά έτος και μάλιστα αυξήθηκε ραγδαία το πρώτο εξάμηνο του 2008 (βλ. Διάγραμμα ΙΙΙ.3), φθάνοντας σε νέα ιστορικώς υψηλά επίπεδα (ονομαστικά αλλά και αποπληθωρισμένα) στο μέσο του έτους.[3] Το δεύτερο εξάμηνο όμως υποχώρησε έντονα, καθώς οι προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας επιδεινώθηκαν απότομα και το δολάριο άρχισε να ανατιμάται. Τελικά, η μέση ετήσια τιμή των βασικών τύπων αργού πετρελαίου σε δολάρια ΗΠΑ αυξήθηκε το 2008 κατά 36,4% (έναντι αύξησης 10,7% το 2007),[4] ενώ η σωρευτική άνοδός της σε σύγκριση με το 2002 ήταν σχεδόν 300%. Σε όρους ευρώ, η μέση ετήσια τιμή του αργού πετρελαίου, η οποία λόγω της σημαντικής ενίσχυσης του ευρώ έναντι του δολαρίου είχε παραμείνει σχεδόν αμετάβλητη το 2007 (51,9 ευρώ το βαρέλι), το 2008 αυξήθηκε στα 66,0 ευρώ (+27%). Το πρώτο τρίμηνο του 2009 η μέση τιμή του πετρελαίου κυμαινόταν περί τα 45 δολ. το βαρέλι.

Οι **διεθνείς τιμές των βασικών εμπορευμάτων εκτός ενέργειας,** σε δολάρια ΗΠΑ, υποχώρησαν ραγδαία το δεύτερο εξάμηνο του 2008, αλλά το μέσο ετήσιο επίπεδό τους αυξήθηκε

3 Στις 3.7.2008 η τιμή του αργού πετρελαίου τύπου WTI έφθασε τα 145,3 δολ./βαρέλι, ενώ το πετρέλαιο τύπου UK Brent έφθασε τα 145 δολ./βαρέλι.
4 Στοιχεία του ΔΝΤ.

Πίνακας III.2 Παγκόσμιος πληθωρισμός: δείκτης τιμών καταναλωτή

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

	Αριθμός κρατών	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*
1. Προηγμένες οικονομίες	**31**	**1,5**	**1,8**	**2,0**	**2,3**	**2,4**	**2,1**	**3,5**	**0,3**
ΗΠΑ		1,6	2,3	2,7	3,4	3,2	2,9	4,2	1,8
Ιαπωνία		-0,9	-0,3	0,0	-0,3	0,3	0,0	1,6	0,9
Ευρωπαϊκή Ένωση**	27	2,5	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4	3,7	1,2
Ζώνη του ευρώ**	15	2,3	2,1	2,2	2,2	2,2	2,1	3,3	1,0
2. Αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες	**141**	**6,8**	**6,6**	**5,9**	**5,7**	**5,4**	**6,4**	**9,2**	**5,8**
Αφρικής	47	9,0	8,6	6,4	7,1	6,3	6,2	10,2	8,3
Ασίας	23	2,1	2,6	4,1	3,8	4,2	5,4	7,8	6,2
Ινδία		4,3	3,8	3,8	4,2	6,2	6,4	7,9	6,7
Κίνα		-0,8	1,2	3,9	1,8	1,5	4,8	6,4	4,3
Μέσης Ανατολής	13	5,3	6,1	7,1	6,2	7,0	10,6	15,8	14,4
Λατινικής Αμερικής και Δυτ. Ημισφαιρίου	32	8,7	10,5	6,6	6,3	5,3	5,4	7,9	7,3
Βραζιλία		8,4	14,8	6,6	6,9	4,2	3,6	5,7	5,1
Μεξικό		5,0	4,5	4,7	4,0	3,6	4,0	4,9	4,2
Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ)	13	16,4	10,1	6,3	5,1	5,4	5,6	7,8	5,7
Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ)	13	14,0	12,3	10,4	12,1	9,4	9,7	15,6	12,6
Ρωσία		15,8	13,7	10,9	12,7	9,7	9,0	14,0	12,0

Πηγές: ΔΝΤ, *World Economic Outlook*, Οκτώβριος 2008, και *WEO Update*, 28.1.2009, και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Interim Forecast*, Ιανουάριος 2009.
Σημείωση: Για τις ομαδοποιήσεις με βάση την ταξινόμηση του ΔΝΤ, βλ. σημείωση στον Πίνακα III.1.
* 2008: εκτιμήσεις, 2009: προβλέψεις.
**Εναρμονισμένος ΔΤΚ.

Διάγραμμα ΙΙΙ.4 Συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ έναντι του δολαρίου ΗΠΑ και του γιεν Ιαπωνίας

(μηνιαία στοιχεία)

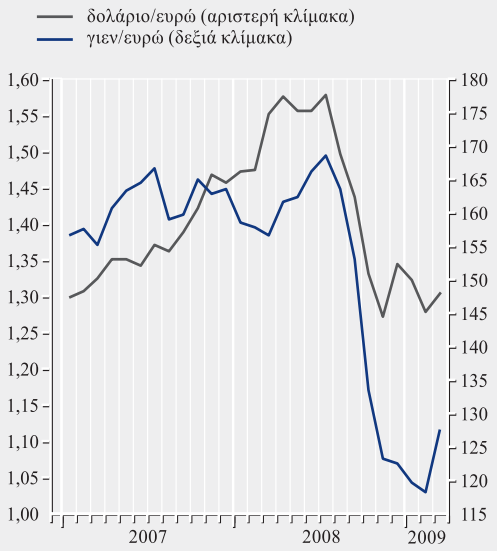

Πηγές: ΕΚΤ και Τράπεζα της Ελλάδος.

Διάγραμμα ΙΙΙ.5 Συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ έναντι της λίρας Αγγλίας και του φράγκου Ελβετίας

(μηνιαία στοιχεία)

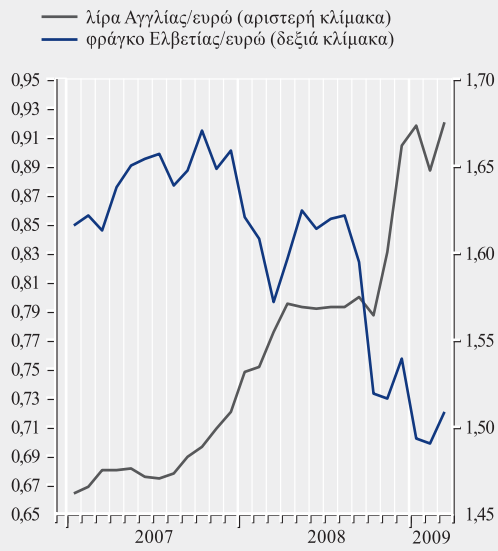

Πηγές: ΕΚΤ και Τράπεζα της Ελλάδος.

κατά 7,4%, ιδίως των αγροτικών προϊόντων και των ειδών διατροφής. Η αύξηση των τιμών των ειδών διατροφής οφειλόταν στην υψηλή και αυξανόμενη παγκόσμια ζήτηση, ιδίως από την Κίνα και την Ινδία (όπου η άνοδος των εισοδημάτων μεταβάλλει τις διατροφικές προτιμήσεις των νοικοκυριών), τη μεγάλη ζήτηση βασικών αγροτικών προϊόντων για παραγωγή βιοκαυσίμων, αλλά και την επιβολή περιορισμών στις εξαγωγές από σημαντικές χώρες-παραγωγούς.

Οι **συναλλαγματικές ισοτιμίες** των κυριότερων νομισμάτων παρουσίασαν ασυνήθιστα έντονες και συχνές μεταβολές εντός του 2008, επηρεαζόμενες από τις μεταβαλλόμενες προσδοκίες των αγορών σχετικά με το εύρος των επιπτώσεων της κρίσης, τα λαμβανόμενα μέτρα πολιτικής και τη μελλοντική πορεία των επιτοκίων των μεγάλων οικονομιών. Το δολάριο ΗΠΑ, αφού υποχώρησε σε ιστορικώς χαμηλά επίπεδα ως προς το ευρώ το πρώτο επτάμηνο του 2008, στη συνέχεια ενισχύθηκε έντονα, ενώ υποχώρησε εκ νέου το Δεκέμβριο. Το Μάρτιο του 2009 η ισοτιμία ήταν περίπου 1,30 δολ.=1 ευρώ – βλ. Διάγραμμα ΙΙΙ.4. Σε μέσα επίπεδα έτους το δολάριο εξασθένησε έναντι του ευρώ κατά 6,8% το 2008. Μεγάλη υποχώρηση έναντι του ευρώ μέσα στο 2008, ιδίως το τελευταίο δίμηνο του έτους, σημείωσε η βρετανική στερλίνα (βλ. Διάγραμμα ΙΙΙ.5) και το Δεκέμβριο η ισοτιμία της διαμορφώθηκε σε 0,9045 λίρες ανά ευρώ, από 0,6843 κατά μέσο όρο το 2007.

Οι δυσμενείς αλληλεπιδράσεις των χρηματοπιστωτικών και των μακροοικονομικών εξελίξεων, ο διαφαινόμενος κίνδυνος μετεξέλιξης της τρέχουσας ύφεσης σε βαθιά οικονομική κρίση σε παγκόσμιο επίπεδο και τα διδάγματα από το παρελθόν ώθησαν τις οικονομικές αρχές στην εξαγγελία και τη λήψη έκτακτων μακροοικονομικών μέτρων, ιδίως το διάστημα Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου, για την τόνωση της επιβραδυνόμενης οικονομικής δραστηριότητας. Επίσης οδήγησαν στη **λήψη μέτρων για την ενίσχυση των εθνικών χρηματοπιστωτικών συστημάτων και τη μεταρρύθμιση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος** (βλ. Πλαίσιο ΙΙΙ.1). Τα **εκτεταμένα δημοσιονομικά μέτρα** (αύξησης των δαπανών και

μείωσης των φόρων) εκτιμάται ότι θα επιδεινώσουν τα δημοσιονομικά ελλείμματα και το δημόσιο χρέος κυρίως το 2009 και το 2010. Το 2008 το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ διευρύνθηκε στις ΗΠΑ στο 5,8% από 2,9% το 2007, ενώ στην Ιαπωνία έμεινε ουσιαστικά αμετάβλητο (2,6% έναντι 2,5% το 2007). Το δημοσιονομικό έλλειμμα της ζώνης του ευρώ επίσης αυξήθηκε το 2008, στο 1,8% του ΑΕΠ από το ιστορικά χαμηλό επίπεδο 0,7% του 2007 (εκτιμήσεις ΟΟΣΑ).

Πλαίσιο III.1

ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Συνεχίστηκαν τους τελευταίους μήνες σε ευρωπαϊκό, παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο οι προσπάθειες για τη στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας, την εύρυθμη λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών και το σχεδιασμό μιας νέας αρχιτεκτονικής του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος.

1. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Άτυπη Σύνοδος της ΕΕ, 1 Μαρτίου 2009

Οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων της ΕΕ συμφώνησαν ότι η Ευρώπη θα μπορέσει να αντιμετωπίσει την παρούσα χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση μόνο εάν εξακολουθήσει να δρα με συντονισμένο τρόπο, εντός του πλαισίου της ενιαίας αγοράς και της ΟΝΕ. Εξέφρασαν εμπιστοσύνη στη μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη προοπτική όλων των οικονομιών της ΕΕ και συμφώνησαν να λάβουν μέτρα για την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης και την προώθηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, την ανάκαμψη της οικονομίας και τη συνεργασία σε παγκόσμιο επίπεδο.

Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 19-20 Μαρτίου 2009

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέφρασε εμπιστοσύνη στην ικανότητα της ΕΕ να αντιμετωπίσει την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση. Εξέτασε τη σημαντική δημοσιονομική ώθηση που δίνεται τώρα στην οικονομία της ΕΕ (περισσότερα από 400 δισεκ. ευρώ) και τόνισε ότι η από κοινού δράση και ο συντονισμός αποτελούν ουσιαστικό τμήμα της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την ανάκαμψη και ότι η Ευρώπη θα καταβάλει όλες τις απαιτούμενες προσπάθειες για αποκατάσταση της ανάπτυξης. Τόνισε επιπλέον ότι ο ρόλος της ενιαίας αγοράς είναι κεντρικός προκειμένου να είναι βραχύτερη και λιγότερο σοβαρή η ύφεση στην Ευρώπη. Υπογραμμίζοντας την ανάγκη να αποκατασταθεί η ροή πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, συμφώνησε να επισπεύσει τις νομοθετικές διαδικασίες σχετικά με το χρηματοπιστωτικό τομέα. Καθόρισε επίσης τη θέση της ΕΕ εν όψει της συνόδου κορυφής της Ομάδας των G-20 στις 2 Απριλίου στο Λονδίνο με βάση την εμπειρία της Ένωσης και την επιθυμία της να συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση της μελλοντικής διεθνούς διακυβέρνησης του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Ειδικότερα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο:

- Συμφώνησε ως προς την ανάγκη για καλύτερη ρύθμιση και εποπτεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων εντός της ΕΕ. Βάση για δράση θα αποτελέσει η έκθεση την οποία συνέταξε η

Ομάδα Υψηλού Επιπέδου για την εποπτεία του χρηματοπιστωτικού συστήματος υπό την προεδρία του Jacques de Larosière. Στο Συμβούλιο ανατίθεται να εξετάσει την εν λόγω έκθεση και τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εν όψει των πρώτων αποφάσεων που θα ληφθούν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου του 2009.

• Επιβεβαίωσε τη σταθερή προσήλωσή του σε υγιή δημόσια οικονομικά στο πλαίσιο του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και επισήμανε ότι τα κράτη-μέλη πρέπει να επανέλθουν στους μεσοπρόθεσμους δημοσιονομικούς στόχους τους το συντομότερο δυνατόν. Τόνισε επίσης την ανάγκη να αξιοποιηθεί πλήρως η ανανεωμένη Στρατηγική της Λισσαβώνας για την ανάπτυξη και την απασχόληση, ώστε να συνεχιστούν και να επιταχυνθούν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που θα ενισχύσουν την αξιοπιστία και την αποτελεσματικότητα των μέτρων τόνωσης της οικονομικής δραστηριότητας.

• Τόνισε ότι η αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών-μελών αποτελεί θεμελιώδη αξία της ΕΕ και κάλεσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο να λάβουν τα αναγκαία κατά περίπτωση μέτρα. Η ΕΕ είναι έτοιμη να στηρίξει τα κράτη-μέλη που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο ισοζύγιο πληρωμών τους και το Συμβούλιο έκρινε ότι, προς τούτο, είναι ευπρόσδεκτη η πρόθεση της Επιτροπής να προτείνει διπλασιασμό του ανώτατου ορίου του κοινοτικού μηχανισμού στήριξης του ισοζυγίου πληρωμών ώστε να φθάσει τα 50 δισεκ. ευρώ.

• Συμφώνησε σχετικά με τη σημαντική αύξηση των πόρων του ΔΝΤ, ώστε το Ταμείο να βοηθά γρήγορα και ευέλικτα τα μέλη του εάν αντιμετωπίζουν προβλήματα ισοζυγίου πληρωμών. Όσον αφορά την παροχή στήριξης στην περίπτωση συγκεκριμένων κρίσεων, τα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι πρόθυμα να παράσχουν, σε εθελοντική βάση, ταχεία προσωρινή στήριξη της δανειοδοτικής ικανότητας του ΔΝΤ υπό μορφή δανείου συνολικού ύψους 75 δισεκ. ευρώ.

Άλλες αποφάσεις και πρωτοβουλίες από κοινοτικά όργανα[1]

Εκτός από αποφάσεις και κατευθύνσεις που ανακοινώθηκαν στο πλαίσιο κανονικών και άτυπων συνόδων κορυφής της ΕΕ, υπήρξαν και άλλες πρωτοβουλίες και μέτρα για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, που αποφασίστηκαν από το ECOFIN, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.[2]

• Απόφαση του Συμβουλίου ECOFIN[3] για αύξηση του ανώτατου ορίου του κοινοτικού μηχανισμού χορήγησης δανείων για την αντιμετώπιση δυσκολιών στο ισοζύγιο πληρωμών κρατών-μελών της ΕΕ εκτός ζώνης του ευρώ, από 12 δισεκ. ευρώ σε 25 δισεκ. ευρώ (όπως προαναφέρθηκε, το εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφώνησε για την περαιτέρω αύξηση του ανώτατου ορίου του μηχανισμού σε 50 δισεκ. ευρώ). Στο πλαίσιο του μηχανισμού αυτού, και σε συνεργασία με το ΔΝΤ, ελήφθησαν αποφάσεις για τη χορήγηση δανείου στην Ουγγαρία (Νοέμβριος 2008) και τη Λεττονία (Ιανουάριος 2009), ενώ υπήρξε συμφωνία για τη χορήγηση δανείου στη Ρουμανία.

• Σε Ανακοίνωση[4] της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προτείνονται, μεταξύ άλλων, εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστή-

1 Ενίοτε σε συνεργασία με διεθνή όργανα.
2 Στο παρόν πλαίσιο δεν εξετάζονται μέτρα νομισματικής πολιτικής και ενίσχυσης της ρευστότητας του τραπεζικού συστήματος που ελήφθησαν από την ΕΚΤ.
3 Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1360/2008 του Συμβουλίου της 2ας Δεκεμβρίου 2008 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 332/2002 για τη θέσπιση ενός μηχανισμού μεσοπρόθεσμης οικονομικής στήριξης του ισοζυγίου πληρωμών των κρατών-μελών, *Επίσ. Εφημ.* L 53 της 23.2.2002, σελ. 1.
4 "Driving European Recovery", Communication for the Spring European Council, European Commission, 4.3.2009.

ματος με βάση τις συστάσεις της Έκθεσης de Larosière, καθώς και προτάσεις για τη μεταρρύθμιση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

• Με κοινή τους ανακοίνωση,[5] η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και η Παγκόσμια Τράπεζα γνωστοποιούν ότι θα διαθέσουν συνολικά 24,5 δισεκ. ευρώ την περίοδο 2009-2010 για την ενίσχυση του τραπεζικού τομέα και τη χρηματοδότηση της οικονομίας στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη.

2. Σε παγκόσμιο επίπεδο

Σύνοδος της Ομάδας των G-20, Λονδίνο, 2 Απριλίου 2009

Οι ηγέτες της Ομάδας των 20[6] τόνισαν ότι η παγκόσμια οικονομία αντιμετωπίζει τη μεγαλύτερη πρόκληση της σύγχρονης εποχής και ότι η παγκόσμια κρίση απαιτεί λύσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι ηγέτες δεσμεύθηκαν να πράξουν ό,τι είναι αναγκαίο προκειμένου:

• να αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη, την ανάπτυξη και τις θέσεις εργασίας,

• να αποκαταστήσουν την λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος και τη ροή των πιστώσεων,

• να ενισχύσουν το ρυθμιστικό πλαίσιο της χρηματοπιστωτικής αγοράς ώστε να ανακτηθεί η εμπιστοσύνη,

• να παράσχουν χρηματοδότηση στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς και να τους μεταρρυθμίσουν, ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν την παρούσα κρίση και να προλάβουν μελλοντικές κρίσεις,

• να προωθήσουν το παγκόσμιο εμπόριο και τις επενδύσεις και να απορρίψουν τον προστατευτισμό ώστε να στηριχθεί η ευημερία,

• να θεμελιώσουν μια δίκαιη οικονομική ανάπτυξη (για όλες τις χώρες) που θα είναι διατηρήσιμη,

• να αξιοποιήσουν τις επενδύσεις που χρηματοδοτούνται από τα προγράμματα δημοσιονομικής ώθησης ώστε η ανάκαμψη να είναι "πράσινη" – δηλαδή να επιτευχθεί η μετάβαση σε καθαρές, καινοτόμες και αποτελεσματικές τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα και σε αντίστοιχη υποδομή.

Οι ηγέτες συμφώνησαν σε ένα πρόγραμμα ύψους 1,1 τρισεκ. δολαρίων (πέραν των μέτρων που έχουν ήδη ληφθεί σε εθνικό επίπεδο), κυρίως για την πρόσθετη στήριξη – μέσω των διεθνών οικονομικών οργανισμών – του εμπορίου και της οικονομικής δραστηριότητας στις αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες οικονομίες, καθώς και για την ενίσχυση της ρευστότητας στην παγκόσμια οικονομία. Όπως αναφέρεται στο ανακοινωθέν της συνόδου, οι χώρες της Ομάδας των G-20 ήδη εφαρμόζουν μέτρα επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής ύψους 5 τρισεκ. δολαρίων έως το τέλος του 2010.

5 "Joint IFI Action Plan in Support of Banking Systems and Lending to the Real Economy in Central and Eastern Europe", EBRD, EIB, WB Group, 27.2.2009.

6 Στην Ομάδα των 20 μετέχουν 19 χώρες (η Αργεντινή, η Αυστραλία, η Βραζιλία, η Γαλλία, η Γερμανία, οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιαπωνία, η Ινδία, η Ινδονησία, η Ιταλία, ο Καναδάς, η Κίνα, το Μεξικό, η Νότια Αφρική, η Νότια Κορέα, η Ρωσία, η Σαουδική Αραβία και η Τουρκία), καθώς και η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Επίσης, αποφάσισαν να συνεχίσουν την εφαρμογή του προγράμματος δράσης για την ενίσχυση της εποπτείας και της ρύθμισης του χρηματοπιστωτικού τομέα (που είχαν υιοθετήσει το Νοέμβριο του 2008) και προχώρησαν στην **ίδρυση της Επιτροπής Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Financial Stability Board),** η οποία θα διαδεχθεί το Φόρουμ Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας με σημαντικά αυξημένες αρμοδιότητες και διευρυμένη σύνθεση (θα συμμετέχουν όλες οι χώρες των G-20, τα μέλη του Φόρουμ, η Ισπανία και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή). Η νέα Επιτροπή θα συνεργάζεται με το ΔΝΤ, ο ρόλος του οποίου επίσης ενισχύεται.

Τέλος, οι ηγέτες τόνισαν ότι είναι αποφασισμένοι να διασφαλίσουν τη **βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών και τη σταθερότητα των τιμών** σε μακροχρόνια βάση και να καταστρώσουν **αξιόπιστες "στρατηγικές εξόδου"** από τις πολιτικές που είναι σήμερα αναγκαίες για τη στήριξη του χρηματοπιστωτικού τομέα και την αποκατάσταση της παγκόσμιας ζήτησης.

3. Σχέδια για την ανάκαμψη της οικονομίας και την ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού τομέα και της ρευστότητας στην ΕΕ και τις ΗΠΑ

Στην ΕΕ, η εφαρμογή του **Ευρωπαϊκού Σχεδίου Ανάκαμψης** και τα μέτρα στήριξης της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα και ενίσχυσης της ρευστότητας της οικονομίας αναμένεται να συμβάλουν στην τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας και στην ταχύτερη έξοδο από την ύφεση. Όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Ανάκαμψης, σύμφωνα με υπολογισμούς της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το συνολικό ύψος της ενίσχυσης των οικονομιών της ΕΕ μέσω των δημοσιονομικών μέτρων σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο, συμπεριλαμβανόμενης της επίδρασης των αυτόματων σταθεροποιητών, θα ανέλθει σε 400 δισεκ. ευρώ (3,3% του ΑΕΠ της ΕΕ) την περίοδο 2009-2010. Στην ανακοίνωση της Επιτροπής (Driving European Recovery, 4.3.2009) σημειώνεται ότι μέσω της ενιαίας αγοράς όλα τα κράτη-μέλη θα επωφεληθούν άμεσα ή έμμεσα από τις ευνοϊκές επιδράσεις του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Ανάκαμψης. Εξάλλου, τα **μέτρα ενίσχυσης της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της ρευστότητας της οικονομίας** εκτιμάται ότι ανήλθαν στο σύνολο της ΕΕ και της ζώνης του ευρώ περίπου σε 25% του ΑΕΠ. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της στήριξης (μεταξύ 19% και 20% του ΑΕΠ) έλαβε τη μορφή κρατικών εγγυήσεων για την άντληση κεφαλαίων εκ μέρους των τραπεζών, ενώ το υπόλοιπο αφορά κεφαλαιακές ενισχύσεις και παροχή ρευστότητας.

Στις ΗΠΑ, η νέα κυβέρνηση έθεσε σταδιακά σε εφαρμογή το **σχέδιο οικονομικής ανάκαμψης και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας** (Economic Recovery and Financial Stability Plan). Το **σχέδιο οικονομικής ανάκαμψης,** ύψους 787 δισεκ. δολαρίων, εγκρίθηκε από τα νομοθετικά σώματα (Βουλή και Γερουσία) στα μέσα του Φεβρουαρίου. Περιλαμβάνει δαπάνες για επενδύσεις και μειώσεις φόρων και αναμένεται, σύμφωνα με την αμερικανική κυβέρνηση, να δημιουργήσει (ή να διατηρήσει) τουλάχιστον 3,5 εκατομμύρια θέσεις εργασίας την περίοδο 2009-2010. Όσον αφορά το **σχέδιο χρηματοπιστωτικής σταθερότητας,** στις 23 Μαρτίου το Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ ανακοίνωσε τις λεπτομέρειες για την απορρόφηση επισφαλών απαιτήσεων από τους ισολογισμούς των τραπεζών με σκοπό να εξυγιανθεί το τραπεζικό σύστημα και να διευκολυνθεί η ομαλή ροή των πιστώσεων προς την οικονομία. Το σχέδιο αυτό (**"Πρόγραμμα Επενδύσεων με τη Σύμπραξη Δημοσίου-Ιδιωτών"** – Public Private Partnership Investment Program) στοχεύει στην κινητοποίηση επενδυτικών κεφαλαίων ύψους 500 δισεκ. δολαρίων — με δυνατότητα τα κεφάλαια να φθάσουν το ένα δισεκατομμύριο — έχοντας ως βάση 75 έως 100 δισεκ. δολάρια από το σχέδιο TARP, το οποίο έχει ήδη εγκριθεί από τα νομοθετικά σώματα των ΗΠΑ, και προσελκύοντας επίσης ιδιωτικά κεφάλαια, κυρίως από θεσμικούς επενδυτές.

Η **νομισματική πολιτική** κινήθηκε δραστικά στις περισσότερες οικονομίες, έχοντας να αντιμετωπίσει διαφορετικό "μείγμα" διαταραχών στη διάρκεια του έτους. Οι κεντρικές τράπεζες έχουν παράσχει έκτακτη ρευστότητα και εγγυήσεις και έχουν μειώσει σημαντικά τα επιτόκια, ιδίως μετά το Σεπτέμβριο, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν προβεί σε αγορά προβληματικών περιουσιακών στοιχείων. Στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο τα βασικά επιτόκια μειώθηκαν ήδη από τις αρχές του 2008. Στη ζώνη του ευρώ η ΕΚΤ προχώρησε σε μείωση των επιτοκίων μετά τη ραγδαία υποχώρηση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων το δεύτερο εξάμηνο του 2008. Στις ΗΠΑ τα επιτόκια παρέμβασης της Ομοσπονδιακής Τράπεζας διαμορφώθηκαν σχεδόν στο μηδέν το Δεκέμβριο του 2008, της ΕΚΤ στο 1,25% στις 2.4.09 και της Τράπεζας της Αγγλίας στο 0,5% στις 5.3.09 – βλ. Διάγραμμα ΙΙΙ.6).

Οι **προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας για το 2009** είναι γενικά δυσμενείς, ενώ υψηλός βαθμός αβεβαιότητας περιβάλλει όλες τις προβλέψεις. Σύμφωνα με τις τελευταίες εκτιμήσεις του ΔΝΤ (19.3.2009), το **παγκόσμιο ΑΕΠ** θα εμφανίσει μείωση κατά 0.5% έως 1,0% το 2009,[5] η οποία θα είναι η πρώτη μείωση από τη δεκαετία του 1940. Το ΔΝΤ προβλέπει επίσης βαθμιαία ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας το 2010 (ετήσιο ρυθμό ανόδου του παγκόσμιου ΑΕΠ 1,5% έως 2,5% σε μέσα επίπεδα και 2% έως 3% το τελευταίο τρίμηνο του 2010), αλλά υπό ορισμένες προϋποθέσεις, όπως είναι η εφαρμογή αποτελεσματικών μέτρων για τη χρηματοοικονομική σταθερότητα και τη βελτίωση των πιστωτικών συνθηκών, η αξιόλογη δημοσιονομική ώθηση, η έναρξη της ανάκαμψης στην αγορά ακινήτων των ΗΠΑ και η διατήρηση των τιμών του πετρελαίου και άλλων βασικών εμπορευμάτων σε χαμηλά επίπεδα. Οι **προηγμένες οικονομίες** θα σημειώσουν τη χειρότερη μεταπολεμικά επίδοση, καθώς η οικονομική δραστηριότητα αναμένεται να μειωθεί κατά 3-3,5%, ενώ προβλέπεται να μείνει στάσιμη ή να εμφανίσει μικρή αύξηση έως 0,5% το 2010. Υπάρχουν σημαντικοί κίνδυνοι για ακόμη μεγαλύτερη μείωση και βραδύτερη ανάκαμψη ιδίως αν το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα αντιμετωπίσει μεγαλύτερες πιέσεις και η εμπιστοσύνη των καταναλωτών και των επενδυτών επιδεινωθεί περαιτέρω. Στις **ΗΠΑ**, το ΑΕΠ προβλέπεται ότι θα μειωθεί κατά 2,6% το 2009, κυρίως λόγω της πτώσης της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων. Στην **Ιαπωνία** το ΑΕΠ προβλέπεται να μειωθεί κατά 5,8% το 2009. Στη **ζώνη του ευρώ** (βλ. πιο κάτω στο παρόν κεφάλαιο) το ΑΕΠ θα μειωθεί κατά 3,2% σύμφωνα με το ΔΝΤ και κατά 2,2% έως 3,2% με βάση τις προβολές των εμπειρογνωμόνων της ΕΚΤ (5.3.2009[6]), ενώ η ανάκαμψη προβλέπεται να είναι βραδεία. **Περισσότερο δυσμενείς είναι οι πρόσφατες (31.3.2009) προβλέψεις του ΟΟΣΑ,** σύμφωνα με τις οποίες το ΑΕΠ θα μειωθεί το 2009 κατά 4,0% στις ΗΠΑ, 6,6% στην Ιαπωνία και 4,1% στη ζώνη του

Διάγραμμα ΙΙΙ.6 Βασικά επιτόκια κεντρικών τραπεζών

(ποσοστά % ετησίως, ημερήσια στοιχεία)

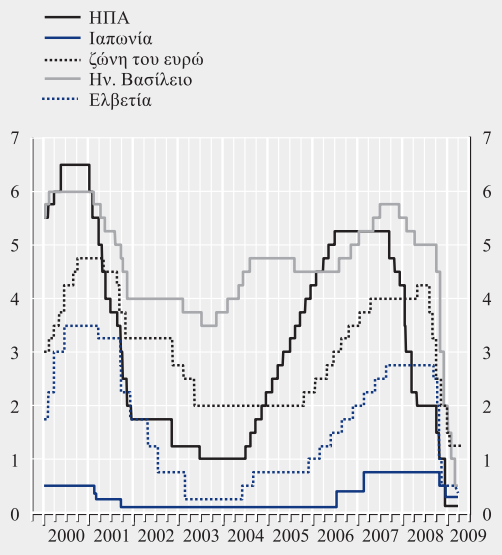

Πηγές: Ζώνη του ευρώ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), επιτόκιο στις πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης. ΗΠΑ: Ομοσπονδιακή Τράπεζα ΗΠΑ, επιτόκιο-στόχος για τα ομοσπονδιακά κεφάλαια. Ιαπωνία: Τράπεζα της Ιαπωνίας, επίσημο προεξοφλητικό επιτόκιο. Ην. Βασίλειο: Τράπεζα της Αγγλίας, επιτόκιο συμφωνιών επαναγοράς. Ελβετία: κεντρική τράπεζα της Ελβετίας, μέσος ορίων στόχου για το τριμηνιαίο επιτόκιο Libor.

5 Τον Ιανουάριο του 2009 ο ρυθμός ανόδου του παγκόσμιου ΑΕΠ προβλεπόταν από το ΔΝΤ ότι θα επιβραδυνθεί στο 0,5% εφέτος.
6 ECB staff macroeconomic projections for the euro area, 5 Μαρτίου 2009.

ευρώ. Ο ΟΟΣΑ προβλέπει επίσης ότι το παγκόσμιο[7] ΑΕΠ θα μειωθεί κατά 2,7% και ο όγκος του παγκόσμιου εμπορίου κατά 13,2%, ενώ το ΑΕΠ των χωρών-μελών του θα μειωθεί κατά 4,3% το 2009 και κατά 0,1% το 2010.

Ο κίνδυνος να είναι η μείωση του ΑΕΠ το 2009 μεγαλύτερη της προβλεπόμενης είναι υπαρκτός, ωστόσο δεν αποκλείεται και θετικότερη της αναμενόμενης μεταβολή των προσδοκιών και της εμπιστοσύνης, καθώς θα υλοποιούνται οι εκτεταμένες δημοσιονομικές παρεμβάσεις που έχουν εξαγγελθεί από τις περισσότερες κυβερνήσεις. Το **ποσοστό ανεργίας** στις προηγμένες οικονομίες, αφού υποχώρησε στο χαμηλότερο εδώ και δεκαετίες επίπεδο, ήδη αυξάνεται εκ νέου παντού, λόγω της σφοδρότητας των επιπτώσεων της διεθνούς κρίσης στην επιχειρηματική δραστηριότητα και στις προσδοκίες καταναλωτών και επενδυτών. Στις ΗΠΑ το ποσοστό ανεργίας έφθασε στο 7,2% το Δεκέμβριο, το υψηλότερο επίπεδο από το 1993, έναντι 5% το Δεκέμβριο του 2007, ενώ το Μάρτιο του 2009 αυξήθηκε στο 8,5% (το υψηλότερο επίπεδο της τελευταίας 25ετίας).

Ο **πληθωρισμός** εκτιμάται ότι θα υποχωρήσει σημαντικά στις προηγμένες οικονομίες το 2009 και μάλλον θα διαμορφωθεί σε ελαφρώς αρνητικά επίπεδα, έναντι 3,5% το 2008. Ο κίνδυνος παρατεταμένης μείωσης του γενικού επιπέδου των τιμών σε ορισμένες προηγμένες οικονομίες αποτελεί μία ακόμη πρόκληση για την οικονομική πολιτική το 2009, αν και εκτιμάται ότι είναι πολύ μικρή η πιθανότητα γενικευμένης εμφάνισης ενός τέτοιου φαινομένου. Στις αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες οικονομίες ο πληθωρισμός προβλέπεται να επιβραδυνθεί αισθητά (από 9,2% το 2008).

2 ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΖΩΝΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ[8]

Σε ένα ιδιαίτερα δυσμενές διεθνές περιβάλλον, η οικονομική δραστηριότητα στη ζώνη του ευρώ σημείωσε σταδιακή επιβράδυνση κατά το μεγαλύτερο μέρος του 2008 και ραγδαία επιδείνωση το τελευταίο τρίμηνο του έτους. Σύμφωνα με τις προβλέψεις που προαναφέρθηκαν, ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ στη ζώνη του ευρώ θα είναι έντονα αρνητικός το 2009, καθώς οι επιπτώσεις της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης θα γίνουν περισσότερο αισθητές. Η οικονομική ανάκαμψη προβλέπεται να είναι βραδεία στη διάρκεια του 2010, ενώ μεγάλη αβεβαιότητα χαρακτηρίζει τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της ευρωπαϊκής οικονομίας. Ο πληθωρισμός σημείωσε σημαντική υποχώρηση τους τελευταίους μήνες του 2008 και στις αρχές του 2009 και προβλέπεται να κινηθεί σε χαμηλά επίπεδα σε χρονικό ορίζοντα δύο ετών.

Ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στη ζώνη του ευρώ υποχώρησε σε 0,8% το 2008, από 2,6% το 2007, καθώς η επιδείνωση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης από το δεύτερο εξάμηνο του 2008 και η αυξημένη αβεβαιότητα επηρέασαν δυσμενώς τόσο τη ζήτηση εξαγωγών όσο και την εγχώρια ζήτηση για κατανάλωση και επενδύσεις. Ο τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ στη ζώνη του ευρώ υποχώρησε από 0,7% το α΄ τρίμηνο σε -0,3% το β΄ και γ΄ τρίμηνο και σε -1,6% το τελευταίο τρίμηνο του έτους, υπό την επίδραση κυρίως της πτώσης των καθαρών εξαγωγών και των επενδύσεων.

Το 2009 η μείωση του ΑΕΠ στη ζώνη του ευρώ θα αντανακλά κυρίως την πτώση των εξαγωγών αλλά και τη μειωμένη εγχώρια ζήτηση. Η δαπάνη για επενδύσεις αναμένεται να εμφανίσει σημαντική πτώση εξαιτίας της επιδείνωσης του διεθνούς οικονομικού κλίματος και του υψηλού βαθμού αβεβαιότητας, ενώ ιδιαίτερα αναμένεται να πληγούν οι επενδύσεις σε κατοικίες λόγω της συνεχιζόμενης "διόρθωσης" στις αγορές κατοικίας σε ορισμένες χώρες-μέλη. Η ιδιωτική κατανάλωση προβλέπεται να επηρεαστεί δυσμενώς από την επιδείνωση των δεικτών στην αγορά εργασίας

7 Περιλαμβάνονται οι χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ, η Βραζιλία, η Ρωσία, η Ινδία και η Κίνα, που συνολικά καλύπτουν το 82% του παγκόσμιου ΑΕΠ.

8 Από την 1η Ιανουαρίου 2009 η Σλοβακία εντάχθηκε στη ζώνη του ευρώ. Έτσι ο αριθμός των κρατών μελών της ΕΕ που έχουν υιοθετήσει το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα ανέρχεται πλέον σε 16.

και την αυξημένη αβεβαιότητα των καταναλωτών.

Ο **πληθωρισμός** στη ζώνη του ευρώ, μετρούμενος βάσει του ΕνΔΤΚ, κινήθηκε ανοδικά κατά το πρώτο εξάμηνο του 2008, καθώς από 3,2% τον Ιανουάριο ανήλθε σε 4,0% τον Ιούνιο και τον Ιούλιο, εξαιτίας της έντονης αύξησης των διεθνών τιμών του πετρελαίου και των τροφίμων, και καθοδικά το δεύτερο εξάμηνο, αντανακλώντας κυρίως τη ραγδαία υποχώρηση των διεθνών τιμών των εν λόγω προϊόντων, ιδιαίτερα του πετρελαίου. **Ο πληθωρισμός υποχώρησε σε 1,6% το Δεκέμβριο και περαιτέρω το πρώτο τρίμηνο του 2009. Το Μάρτιο διαμορφώθηκε σε 0,6% (σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία του Eurostat).** Ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός ήταν 3,3% το 2008, έναντι 2,1% το 2007. Ο πυρήνας του πληθωρισμού —χωρίς τις τιμές της ενέργειας και των μη επεξεργασμένων ειδών διατροφής— ανήλθε σε 2,4%, από 2,0% το 2007.

Για το 2009, ο πληθωρισμός στη ζώνη του ευρώ προβλέπεται να διαμορφωθεί σε πολύ χαμηλά επίπεδα (μεταξύ 0,1% και 0,7%), καθώς οι πληθωριστικές πιέσεις θα είναι μειωμένες λόγω της οικονομικής ύφεσης και των χαμηλών διεθνών τιμών των καυσίμων και των τροφίμων. Συγκεκριμένα, μέχρι τα μέσα του έτους ο πληθωρισμός προβλέπεται να επιβραδυνθεί περαιτέρω και να γίνει αρνητικός, ενώ ανοδικά θα κινηθεί το δεύτερο εξάμηνο, υπό την επίδραση της μεγάλης μεταβολής των διεθνών τιμών των καυσίμων σε σύγκριση με το αντίστοιχο διάστημα του 2008 ("επίδραση έτους βάσης").

Η επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών στη διάρκεια του 2008 και τους πρώτους μήνες του τρέχοντος έτους επηρέασε με χρονική υστέρηση και τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας. **Ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης στη ζώνη του ευρώ έβαινε μειούμενος, από 0,4% το α' τρίμηνο του 2008 έναντι του προηγούμενου τριμήνου σε 0,2% το β' τρίμηνο και σε μηδενικό και αρνητικό επίπεδο (-0,3%) το γ' και δ' τρίμηνο αντίστοιχα. Πιο πρόσφατα στοιχεία για την ανεργία επιβεβαιώνουν την επιδείνωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας. Το ποσοστό ανεργίας ανήλθε στο 8,5% το Φεβρουάριο του 2009 (από 7,2% τον αντίστοιχο μήνα του 2008).** Οι μέσοι όροι του ποσοστού ανεργίας στη ζώνη του ευρώ υποκρύπτουν ωστόσο αρκετά διαφορετικές διαρθρωτικές συνθήκες στην αγορά εργασίας, αλλά και διαφορετικές επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις επιμέρους χώρες της ζώνης του ευρώ. Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας σημειώνεται στην Ισπανία (15,5% το Φεβρουάριο του 2009, έναντι 9,3% ένα έτος ενωρίτερα) και την Ιρλανδία (10,0% έναντι 4,8%). **Το ποσοστό ανεργίας στη ζώνη του ευρώ προβλέπεται να αυξηθεί σε 9,3% του εργατικού δυναμικού το 2009 και σε 10,2% το 2010, σύμφωνα με τις ενδιάμεσες προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.[9] Πιο πρόσφατα, ο ΟΟΣΑ προβλέπει ότι το ποσοστό ανεργίας στη ζώνη του ευρώ θα ανέλθει σε 10,1% το 2009.**

Η δημοσιονομική θέση της ζώνης του ευρώ ως συνόλου επιδεινώθηκε το 2008, καθώς το έλλειμμα του τομέα της γενικής κυβέρνησης εκτιμάται ότι αυξήθηκε σε 1,8% του ΑΕΠ από 0,7% το 2007 (εκτιμήσεις ΟΟΣΑ). Το χρέος του τομέα της γενικής κυβέρνησης εκτιμάται ότι επίσης αυξήθηκε σε 68,7% του ΑΕΠ, από 66,1% το 2007.

Οι **δημοσιονομικές προοπτικές για το 2009 επιβαρύνονται σημαντικά** τόσο από κυκλικούς παράγοντες —την υποχώρηση των φορολογικών εσόδων λόγω της προβλεπόμενης πτώσης της οικονομικής δραστηριότητας— όσο και από τα κυβερνητικά μέτρα —κυρίως πρόσθετες δαπάνες για επενδύσεις αλλά και φορολογικές ελαφρύνσεις— που ελήφθησαν σε πολλές χώρες της ζώνης του ευρώ για την αντιμετώπιση των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Σύμφωνα με τις ενδιάμεσες προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το δημοσιονομικό έλλειμμα στη ζώνη του ευρώ θα σημειώσει

9 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Interim Forecast, Ιανουάριος 2009.

αύξηση μεγαλύτερη από 2 εκατοστιαίες μονάδες το 2009 σε 4,0% του ΑΕΠ, ενώ ο ΟΟΣΑ προβλέπει αύξηση σε 5,4% του ΑΕΠ. Επτά χώρες-μέλη της ζώνης του ευρώ —η Γαλλία, η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Σλοβενία— προβλέπεται να εμφανίσουν το 2009 δημοσιονομικό έλλειμμα άνω του 3% του ΑΕΠ και πέντε χώρες-μέλη έλλειμμα μεταξύ 2,5% και 3,0% του ΑΕΠ.

Το ευρώ ανατιμήθηκε και το 2008, όμως σταμάτησε να φέρει το κύριο βάρος των πιέσεων που ασκούν στις συναλλαγματικές ισοτιμίες οι παγκόσμιες ανισορροπίες στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών. Το βάρος αυτό έφεραν το 2008 και το ιαπωνικό γιεν και το κινεζικό γιουάν, τα οποία ανατιμήθηκαν σημαντικά, κυρίως το δεύτερο εξάμηνο, ακόμη και έναντι του ευρώ. Η ονομαστική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ, αφού έφθασε στο ανώτατο επίπεδο τον Ιούλιο (ανατίμηση 7,5% σε σύγκριση με το 2007), στη συνέχεια άρχισε να υποχωρεί. Σε μέσα επίπεδα έτους το ευρώ ενισχύθηκε επί όγδοο συνεχές έτος, κατά 5% το 2008.[10]

3 ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ[11]

Παρά την έξαρση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης το Σεπτέμβριο του 2008, οι οικονομίες των χωρών της Νοτιοανατολικής (ΝΑ) Ευρώπης κατέγραψαν σχετικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης για το σύνολο του έτους. Αυτό κατά κύριο λόγο οφείλεται στο ότι κατά το διάστημα που προηγήθηκε η εγχώρια ζήτηση συνέχισε να αυξάνεται με υψηλούς ρυθμούς,[12] τροφοδοτούμενη από την άνοδο των πραγματικών μισθών και το συνεχιζόμενο υψηλό ρυθμό πιστωτικής επέκτασης.

Το 2009 όμως αναμένεται να αποτελέσει ένα ιδιαίτερα δύσκολο έτος για τις χώρες της περιοχής. Η συνεχιζόμενη επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών διεθνώς, λόγω της αυξανόμενης έντασης και της παρατεινόμενης διάρκειας της χρηματοπιστωτικής κρίσης, αρχίζει να έχει ιδιαίτερα σοβαρές επιπτώσεις στην πραγματική οικονομία των χωρών της ΝΑ Ευρώπης. Έτσι, το 2009 η οικονομική δραστηριότητα, μετά από δέκα χρόνια συνεχών και υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, αναμένεται να μειωθεί στις περισσότερες χώρες. Αυτό επιβεβαιώνεται και από νεότερες εκτιμήσεις (πέραν όσων περιλαμβάνει ο Πίνακας ΙΙΙ.3Α). Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με τη **σημαντική εξασθένηση της εγχώριας ζήτησης, λόγω της υποχώρησης του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης και της μείωσης των καθαρών εισροών κεφαλαίων.**

Οι εξελίξεις δείχνουν ότι η κρίση μεταδίδεται από τις ανεπτυγμένες προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομίες, όπως είναι οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Αυτό συντελείται μέσω της κάμψης των εμπορικών ροών αλλά κυρίως μέσω της δημιουργίας συνθηκών χρηματοδοτικής στενότητας, οι οποίες προκαλούνται από τη μείωση των κεφαλαιακών ροών προς τις χώρες αυτές, λόγω των σοβαρών χρηματοπιστωτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ανεπτυγμένες οικονομίες. Σημειώνεται ότι στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης το τραπεζικό σύστημα σε πολύ μεγάλο βαθμό ελέγχεται από μεγάλες τράπεζες άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Η αναζωπύρωση των πληθωριστικών πιέσεων κατά το πρώτο εξάμηνο του 2008, κυρίως λόγω της ταχείας ανόδου των μισθών και του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, των ανατιμήσεων του πετρελαίου και άλλων βασικών εμπορευμάτων στη διεθνή αγορά αλλά και των υψηλών ρυθμών πιστωτικής επέκτασης, συνέβαλε σε αύξηση του μέσου ετήσιου πληθωρισμού το 2008 (βλ. Πίνακα ΙΙΙ.3.Β). Μάλιστα, στη Βουλγαρία, τη Σερβία και την Τουρκία ο πληθωρισμός διαμορφώθηκε σε διψήφιο ποσοστό. Ωστόσο, η διεθνής κρίση συνέβαλε στη μερική αποκλιμάκωση του πληθωρισμού κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2008

10 Βλ. ΕΚΤ, *Μηνιαίο Δελτίο*, Στατιστικό Τμήμα, Πίνακας 8.1.
11 Η ανάλυση για τις οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης αναφέρεται στις εξής χώρες: Αλβανία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Μαυροβούνιο, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), Ρουμανία, Σερβία και Τουρκία.
12 Εξαίρεση αποτέλεσαν η Κροατία και η Τουρκία, ο ρυθμός ανάπτυξης των οποίων, ιδίως της δεύτερης, παρουσίασε σημαντική κάμψη κατά το β' τρίμηνο του 2008.

Πίνακας ΙΙΙ.3Α Ρυθμός αύξησης του πραγματικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) των χωρών της ΝΑ Ευρώπης

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

Χώρα	2006	2007	2008	2009* (πρόβλεψη)
Αλβανία	5,0	6,0	6,0	3,5
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	6,2	5,8	5,5	1,5
Βουλγαρία	6,3	6,2	4,4	-1,0
Κροατία	4,8	5,6	2,2	0,4
Μαυροβούνιο	2,3	7,6	7,7	2,0
Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	3,9	5,0	5,3	2,0
Ρουμανία	7,9	6,0	7,7	-1,8
Σερβία	5,6	7,1	5,4	-1,0
Τουρκία	6,9	4,6	1,4	-3,0

Πηγές: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, ΔΝΤ, Reuters, Economist Intelligence Unit και Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
* Αναμένεται ότι οι προβλέψεις για το 2009 θα αναθεωρηθούν προς τα κάτω.

Πίνακας ΙΙΙ.3Β Πληθωρισμός των χωρών της ΝΑ Ευρώπης

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

Χώρα	2006	2007	2008	2009 (πρόβλεψη)
Αλβανία	2,5	3,1	2,2	2,0
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	6,1	4,9	7,5	10,0
Βουλγαρία	7,3	8,4	12,4	7,4
Κροατία	3,2	2,9	6,1	2,9
Μαυροβούνιο	2,1	3,5	9,4	3,6
Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	3,2	2,3	8,5	3,8
Ρουμανία	6,9	4,8	7,8	6,0
Σερβία	12,7	6,8	11,0	7,9
Τουρκία	9,7	8,4	10,2	6,4

Πηγές: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, Economist Intelligence Unit, Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας, Κεντρική Τράπεζα Τουρκίας, Reuters, EDC Economics και ΔΝΤ.

στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης Η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού συνεχίζεται και τους πρώτους μήνες του 2009, αντανακλώντας τη σταθερή υποχώρηση των πληθωριστικών προσδοκιών, η οποία κατά κύριο λόγο συνδέεται με την κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας.

Οι οικονομίες με το μεγαλύτερο βαθμό εξάρτησης από την εξωτερική χρηματοδότηση είναι και οι πιο ευάλωτες στους κινδύνους που δημιουργούνται από την κρίση. Επομένως, τα υψηλά ελλείμματα που εμφανίζουν όλες οι χώρες της περιοχής στο ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών τους υποδηλώνουν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, και το μέγεθος του κινδύνου που αντιμετωπίζουν (βλ. Πίνακα ΙΙΙ.3.Γ). Βεβαίως, στις περισσότερες περιπτώσεις η σημαντική εισροή κεφαλαίων για ξένες άμεσες επενδύσεις (ΞΑΕ) έχει συμβάλει τα τελευταία χρόνια στη —μερική έστω— κάλυψη των ελλειμμάτων αυτών. Η κάμψη όμως των εισροών για ΞΑΕ το τελευταίο τρίμηνο του 2008 και η αναμενόμενη περαιτέρω μείωσή τους το 2009 θα επιτείνουν το πρόβλημα.

Πίνακας ΙΙΙ.3Γ Βασικοί δείκτες μακροοικονομικής ευπάθειας των χωρών της ΝΑ Ευρώπης για το 2008

(ως % του ΑΕΠ)

	Αλβανία	Βοσνία - Ερζεγοβίνη	Βουλγαρία	Κροατία	Μαυροβούνιο	ΠΓΔΜ	Ρουμανία	Σερβία	Τουρκία
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών	-10,8	-15,4	-24,5	-9,8	-31,3	-12,1	-13,3	-17,9	-6,1
Ξένες άμεσες επενδύσεις	5,0	6,2	16,1	6,5	16,7	4,3	6,6	6,1	19,6
Δημοσιονομικό αποτέλεσμα	-5,2	-1,6	0,1	0,9	1,5	-1,0	-4,8	-2,5	1,0
Χρέος γενικής κυβέρνησης	53,5	18,0	16,2	34,5	32,4	28,0	15,2	33,8	37,0
Εξωτερικό χρέος	20,4	15,0	108,4	86,7	77,2	54,2	55,0	66,6	43,8

Πηγές: Εθνικές κεντρικές τράπεζες, Reuters, Export Development Canada, World Bank, World Economic Outlook database και ΔΝΤ.

Τα υψηλά ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι σημαντικό μέρος της υψηλής πιστωτικής επέκτασης των τελευταίων ετών έγινε σε ξένα νομίσματα, οδήγησαν στην αύξηση του εξωτερικού χρέους των χωρών αυτών, μεγάλο τμήμα του οποίου βαρύνει τον ιδιωτικό τομέα. Αν και για τις περισσότερες χώρες το εξωτερικό χρέος δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό, η σημειωθείσα το τελευταίο διάστημα σημαντική υποχώρηση των νομισμάτων αρκετών χωρών (κυρίως εκείνων που λειτουργούν σε καθεστώς κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών) έναντι του ευρώ και άλλων ισχυρών νομισμάτων έχει διογκώσει το πραγματικό κόστος δανεισμού του ιδιωτικού τομέα, αυξάνοντας τον κίνδυνο πτώχευσης των δανειοληπτών.[13] Αυτό σημαίνει ότι περιορίζεται σημαντικά η δυνατότητα ανάκαμψης των οικονομιών αυτών μέσω μεταβολών στη συναλλαγματική ισοτιμία.

Ένα ενθαρρυντικό στοιχείο για τις χώρες της περιοχής είναι ότι ο δημόσιος τομέας δεν εμφανίζει μεγάλα ελλείμματα και το δημόσιο χρέος δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό (βλ. Πίνακα ΙΙΙ.3.Γ). Σε περιόδους μεγάλης οικονομικής αβεβαιότητας, ιδίως όταν αυτή συνδέεται με κρίσεις στο χρηματοπιστωτικό τομέα, είναι σημαντικό η δημοσιονομική πολιτική να παραμένει αξιόπιστη και ικανή να συνδράμει στην αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης. Βεβαίως, η δημοσιονομική κατάσταση των χωρών αυτών αναμένεται να επιδεινωθεί το 2009, ιδίως εκείνων οι οποίες θα υποστούν τη μεγαλύτερη κάμψη στους ρυθμούς ανάπτυξης.

Οι συνέπειες της κρίσης για τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης εξαρτώνται τόσο από εγχώριους όσο και από εξωτερικούς παράγοντες. Στους τελευταίους περιλαμβάνεται το μέγεθος της μείωσης των εισαγωγών των χωρών της ΕΕ από την περιοχή. Ένας άλλος, ίσως σπουδαιότερος, εξωτερικός παράγοντας αφορά το βαθμό στον οποίο οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης και οι διεθνείς οργανισμοί θα συμβάλουν στη χρηματοδότηση των εξωτερικών ελλειμμάτων των χωρών της ΝΑ Ευρώπης, επιτρέποντάς τους έτσι να αναχρηματοδοτήσουν το συσσωρευμένο εξωτερικό χρέος τους και περιορίζοντας παράλληλα την ανάγκη δραστικής προσαρμογής, η οποία θα ήταν ιδιαίτερα επαχθής. Ήδη υπάρχουν θετικές εξελίξεις όσον αφορά την αρωγή από την ΕΕ και τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς (βλ. και Πλαίσιο ΙΙΙ.1).

13 Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ρουμανίας, όπου σημαντικό μέρος του τραπεζικού δανεισμού έγινε σε άλλα νομίσματα εκτός του ευρώ, όπως το ελβετικό φράγκο, με αποτέλεσμα η σημαντική υποτίμηση του εγχώριου νομίσματος έναντι του ελβετικού να έχει επιβαρύνει σε μεγάλο βαθμό τους δανειολήπτες. Στον αντίποδα, στη Βουλγαρία ο τραπεζικός δανεισμός σε ξένο συνάλλαγμα γινόταν αποκλειστικά σε ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι, εφόσον το καθεστώς "επιτροπής συναλλάγματος" παραμένει αξιόπιστο, δεν δημιουργείται συναλλαγματικός κίνδυνος για τους οφειλέτες.

Με βάση ένα σενάριο δραστικής προσαρμογής, οι χώρες της ΝΑ Ευρώπης θα έπρεπε να διαμορφώσουν πλεονάσματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών για να καλύψουν τις εκροές κεφαλαίων που πιθανώς θα προκαλούσε η κρίση.[14] Αυτό θα συνεπαγόταν μεγάλη προσαρμογή στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, βαθιά ύφεση και δραματική αύξηση των καθυστερούμενων δανείων, η οποία θα οδηγούσε σε σοβαρή τραπεζική κρίση. Δεδομένου ότι πολλές τράπεζες στις χώρες αυτές αποτελούν θυγατρικές ευρωπαϊκών τραπεζών, αυτό θα συνεπαγόταν άμεση μετάδοση της κρίσης στις χώρες της ΕΕ, με σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις.

Ένα ρεαλιστικό σενάριο προσαρμογής, το οποίο λαμβάνει υπόψη την πραγματικότητα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των χωρών της ΝΑ Ευρώπης, είναι η εφαρμογή ενός συνεπούς και αξιόπιστου μείγματος μακροοικονομικής πολιτικής και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, το οποίο θα περιορίσει βαθμιαία αλλά αποφασιστικά τις εξωτερικές και εσωτερικές μακροοικονομικές ανισορροπίες, θα εξασφαλίσει την εισροή επενδυτικών κεφαλαίων και θα αναβαθμίσει το παραγωγικό δυναμικό των χωρών της περιοχής.

14 Κατά την ασιατική κρίση της περιόδου 1996-97, τα ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας μετατράπηκαν σε πλεονάσματα εντός ενός έτους. Βέβαια υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο περιπτώσεων. Ορισμένες από τις διαφορές υπέρ των χωρών της ΝΑ Ευρώπης είναι η πιο αποτελεσματική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων, το υψηλότερο ποσοστό ξένων άμεσων επενδύσεων, το μεγαλύτερο ύψος των συναλλαγματικών διαθεσίμων και το γεγονός ότι οι περισσότερες χώρες είναι μέλη ή υποψήφια μέλη της ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, το ύψος του εξωτερικού χρέους ήταν μικρότερο στην περίπτωση των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας.

IV Η ΕΝΙΑΙΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

1 ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΚΤ[1]

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ προσδιορίζει το επίπεδο των βασικών επιτοκίων έτσι ώστε να επιτυγχάνεται μεσοπρόθεσμα ο πρωταρχικός σκοπός του Ευρωσυστήματος, η σταθερότητα των τιμών στη ζώνη του ευρώ, δηλαδή η διατήρηση του ρυθμού πληθωρισμού κάτω αλλά πλησίον του 2%. Ιδιαίτερη σημασία για την επίτευξη του σκοπού αυτού αποδίδεται στη σταθεροποίηση των μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων πληθωριστικών προσδοκιών σε επίπεδο συμβατό με τη σταθερότητα των τιμών. Σε αυτό το πλαίσιο, κατά τη διάρκεια του 2008 το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος αυξήθηκε μία φορά, τον Ιούλιο, κατά 25 μονάδες βάσης. Έτσι, ολοκληρώθηκε ο περιορισμός του διευκολυντικού χαρακτήρα της νομισματικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ. Ο περιορισμός αυτός είχε αρχίσει το Δεκέμβριο του 2005 και είχε περιλάβει 9 αυξήσεις των βασικών επιτοκίων, κατά 25 μονάδες βάσης κάθε φορά. Στη συνέχεια, τον Οκτώβριο του 2008, δεδομένης της προοδευτικής υποχώρησης των πληθωριστικών πιέσεων, ξεκίνησε η διαδικασία σταδιακής προσαρμογής των επιτοκίων προς τα κάτω, μέσω της οποίας **το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης μειώθηκε συνολικά κατά 300 μονάδες βάσης έως τον Απρίλιο του 2009, σε 1,25%** (βλ. Πίνακα IV.1 και Διάγραμμα IV.1).

1 Με βάση τις εισαγωγικές δηλώσεις του Προέδρου της ΕΚΤ στις συνεντεύξεις τύπου οι οποίες ακολουθούσαν την πρώτη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ κάθε μήνα – όπου γίνεται η χάραξη της νομισματικής πολιτικής – το 2008 και το πρώτο τετράμηνο του 2009.

Πίνακας IV.1 Προσαρμογές των βασικών επιτοκίων του Ευρωσυστήματος

(ποσοστά % ετησίως)

Ημερομηνία μεταβολής επιτοκίων[1]	Πάγια διευκόλυνση αποδοχής καταθέσεων	Πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης		Πάγια διευκόλυνση οριακής χρηματοδότησης
		Δημοπρασίες σταθερού επιτοκίου (σταθερό επιτόκιο)	Δημοπρασίες ανταγωνιστικού επιτοκίου (ελάχιστο επιτόκιο προσφορών)	
6 Οκτωβρίου 2000	3,75	-	4,75	5,75
11 Μαΐου 2001	3,50	-	4,50	5,50
31 Αυγούστου 2001	3,25	-	4,25	5,25
18 Σεπτεμβρίου 2001	2,75	-	3,75	4,75
9 Νοεμβρίου 2001	2,25	-	3,25	4,25
6 Δεκεμβρίου 2002	1,75	-	2,75	3,75
7 Μαρτίου 2003	1,50	-	2,50	3,50
6 Ιουνίου 2003	1,00	-	2,00	3,00
6 Δεκεμβρίου 2005	1,25	-	2,25	3,25
8 Μαρτίου 2006	1,50	-	2,50	3,50
15 Ιουνίου 2006	1,75	-	2,75	3,75
9 Αυγούστου 2006	2,00	-	3,00	4,00
11 Οκτωβρίου 2006	2,25	-	3,25	4,25
13 Δεκεμβρίου 2006	2,50	-	3,50	4,50
14 Μαρτίου 2007	2,75	-	3,75	4,75
13 Ιουνίου 2007	3,00	-	4,00	5,00
9 Ιουλίου 2008	3,25	-	4,25	5,25
8 Οκτωβρίου 2008	2,75	-	-	4,75
9 Οκτωβρίου 2008	3,25	-	-	4,25
15 Οκτωβρίου 2008	3,25	3,75	-	4,25
12 Νοεμβρίου 2008	2,75	3,25	-	3,75
10 Δεκεμβρίου 2008	2,00	2,50	-	3,00
21 Ιανουαρίου 2009	1,00	2,00	-	3,00
11 Μαρτίου 2009	0,50	1,50	-	2,50
8 Απριλίου 2009	0,25	1,25	-	2,25

Πηγή: ΕΚΤ.
1 Από τις 10 Μαρτίου 2004 και με εξαίρεση τις αυξομειώσεις στις 8 και 9 Οκτωβρίου 2008, οι μεταβολές των επιτοκίων των πάγιων διευκολύνσεων αποδοχής καταθέσεων και οριακής χρηματοδότησης ισχύουν όχι από την ημερομηνία της συνεδρίασης του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ κατά την οποία λαμβάνεται η απόφαση για προσαρμογή των επιτοκίων, αλλά από την ημερομηνία που διενεργείται η πρώτη πράξη κύριας αναχρηματοδότησης μετά την απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου (οπότε μεταβάλλεται και το ελάχιστο επιτόκιο προσφορών/σταθερό επιτόκιο στις πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης).

Διάγραμμα IV.1 Επιτόκιο στις πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος και επιτόκιο για καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας στη διατραπεζική αγορά (EONIA)

(ποσοστά % ετησίως, ημερήσια στοιχεία)

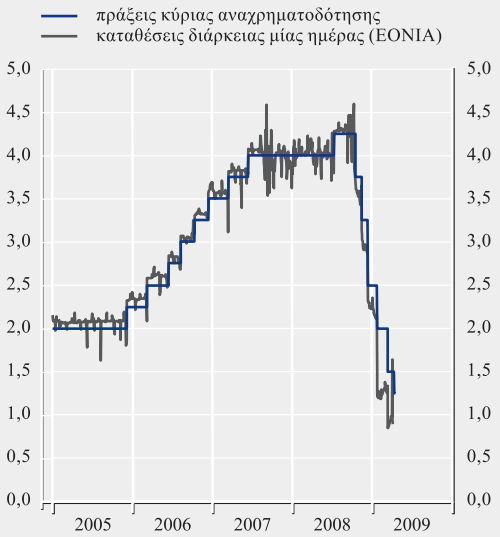

Πηγή: ΕΚΤ.

Αναλυτικότερα, στη διάρκεια του πρώτου επταμήνου του 2008, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ διαπίστωνε την ύπαρξη πληθωριστικών κινδύνων. Ιδιαίτερη ανησυχία εκφραζόταν όσον αφορά το ενδεχόμενο να εκδηλωθούν προσπάθειες για αντιστάθμιση —μέσω προσαρμογών των μισθών και των περιθωρίων κέρδους— των επιπτώσεων που είχε η αύξηση των διεθνών τιμών της ενέργειας και των τροφίμων στην αγοραστική δύναμη των εργαζομένων και των επιχειρηματιών αντίστοιχα (δευτερογενείς επιδράσεις[2]). Παράγοντες που καθιστούσαν πιθανότερο αυτό το ενδεχόμενο ήταν αφενός η στενότητα που ακόμη παρατηρούνταν στις αγορές εργασίας και ο σχετικά υψηλός βαθμός χρησιμοποίησης του εργοστασιακού δυναμικού που ακόμη επικρατούσε στη βιομηχανία και αφετέρου η λειτουργία (σε ορισμένα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ) συστημάτων αναπροσαρμογής των μισθών με βάση τις τιμές καταναλωτή. Όπως τόνισε επανειλημμένα το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ, η λειτουργία των εν λόγω συστημάτων είναι δυνατόν να προκαλέσει πληθωριστική "δίνη" μισθών-τιμών. Εξάλλου, ήδη σημειωνόταν επιτάχυνση του ρυθμού ανόδου των μισθών, η οποία, σε συνδυασμό με την επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου της παραγωγικότητας στο πλαίσιο της καθοδικής φάσης του οικονομικού κύκλου, οδηγούσε σε επιτάχυνση του ρυθμού αύξησης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Η επικράτηση πληθωριστικών κινδύνων επιβεβαιωνόταν και από τη διατήρηση του "υποκείμενου" ρυθμού νομισματικής επέκτασης[3] σε πολύ υψηλά επίπεδα. Επειδή υπήρχε αβεβαιότητα ως προς την έκταση της περιοριστικής επίδρασης της χρηματοπιστωτικής αναταραχής στη συνολική ζήτηση, δεν μπορούσε να εκτιμηθεί με ακρίβεια σε ποιο βαθμό η επίδραση αυτή αντιστάθμιζε τις πληθωριστικές πιέσεις από την αύξηση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων. Ωστόσο, τον Ιούνιο του 2008 έγινε πλέον σαφές ότι οι πληθωριστικοί κίνδυνοι εντείνονταν, με αποτέλεσμα να καταστεί αναγκαία η αύξηση των βασικών επιτοκίων τον Ιούλιο.

Την περίοδο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2008, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ επισήμανε ότι, με δεδομένη την αύξηση των επιτοκίων που προαναφέρθηκε, η κατεύθυνση της νομισματικής πολιτικής ήταν η κατάλληλη ώστε να συμβάλλει στην επίτευξη της σταθερότητας των τιμών μεσοπρόθεσμα, εξακολουθούσαν όμως να διαφαίνονται πληθωριστικοί κίνδυνοι.

Τον Οκτώβριο του 2008 το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι πληθωριστικοί κίνδυνοι είχαν αρχίσει να υποχωρούν, κατ' αρχάς διότι η έξαρση της χρηματοπιστωτικής αναταραχής στα μέσα Σεπτεμβρίου αναμενόταν να ασκήσει αρνητική επίδραση στη συνολική ζήτηση, η οποία εξάλλου είχε ήδη αρχίσει να εξασθενεί στο πλαίσιο του οικονομικού κύκλου. Επιπρόσθετα, η υποχώρηση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων (αργού πετρελαίου, τροφίμων,

2 Βλ. Τράπεζα της Ελλάδος, *Νομισματική Πολιτική 2004-2005*, Φεβρουάριος 2005, Πλαίσιο ΙΙΙ.1, και ΕΚΤ, *Μηνιαίο Δελτίο*, Ιούλιος 2004, σελ. 28-30.

3 Ο "υποκείμενος" (underlying) ρυθμός νομισματικής επέκτασης υπολογίζεται από την ΕΚΤ με βάση διάφορες εναλλακτικές μεθόδους (βλ. ΕΚΤ, *Monthly Bulletin*, Μάιος 2008, Πλαίσιο 1, σελ. 15) και δεν δημοσιεύεται. Θεωρείται ότι το μέγεθος αυτό συσχετίζεται στενότερα με την εξέλιξη του πληθωρισμού, λαμβανομένων υπόψη των χρονικών υστερήσεων, από ό,τι ο ρυθμός αύξησης του Μ3.

βασικών μετάλλων), η οποία ξεκίνησε στα μέσα Ιουλίου του 2008, είχε συνεχιστεί επί ικανό χρονικό διάστημα και είχε λάβει πλέον σημαντική έκταση. Η συνέχιση της επιβράδυνσης τόσο του ρυθμού αύξησης του Μ3 όσο και της πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά και η συνακόλουθη αποκλιμάκωση του υποκείμενου ρυθμού νομισματικής επέκτασης επιβεβαίωσαν την υποχώρηση των πληθωριστικών κινδύνων. Έτσι, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ προέβη σε 6 μειώσεις του επιτοκίου των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης την περίοδο Οκτωβρίου 2008-Απριλίου 2009.

Όσον αφορά τις προοπτικές για την οικονομική δραστηριότητα στη ζώνη του ευρώ, **το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ πρόσφατα δήλωσε ότι αναμένει σταδιακή ανάκαμψη το 2010**, αφενός λόγω της επίδρασης των μέτρων στήριξης του χρηματοπιστωτικού τομέα και, γενικότερα, των μέτρων επεκτατικής μακροοικονομικής πολιτικής που έχουν ληφθεί σε όλο τον κόσμο και αφετέρου διότι η υποχώρηση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων συμβάλλει σε ενίσχυση του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος και, ως εκ τούτου, των ιδιωτικών καταναλωτικών δαπανών.

Όσον αφορά τις προοπτικές για τις τιμές, μετά και την τελευταία μείωση των επιτοκίων (Απρίλιος 2009), **το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ αναμένει ότι θα επιτευχθεί η σταθερότητα των τιμών μεσοπρόθεσμα**. Όμως, σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες μακροοικονομικές προβολές των εμπειρογνωμόνων της ΕΚΤ, οι οποίες δημοσιεύθηκαν το Μάρτιο αλλά βεβαίως δεν λαμβάνουν υπόψη τις τελευταίες μειώσεις των βασικών επιτοκίων, ο ρυθμός πληθωρισμού αναμένεται να διαμορφωθεί μεταξύ 0,1% και 0,7% το 2009 και μεταξύ 0,6% και 1,4% το 2010. Οι προβολές αυτές αντανακλούν την υποχώρηση των διεθνών τιμών των βασικών εμπορευμάτων αλλά και των εγχώριων πληθωριστικών πιέσεων λόγω της μεγάλης επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας στη ζώνη του ευρώ. Ο ρυθμός πληθωρισμού που τελικά θα διαμορφωθεί θεωρείται εξίσου πιθανό να υπερβεί τις προβολές ή να υπολείπεται αυτών, ανάλογα με την εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας και των τιμών των βασικών εμπορευμάτων. **Τους αμέσως επόμενους μήνες πάντως ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού αναμένεται ότι θα επιβραδυνθεί περαιτέρω και θα γίνει αρνητικός στα μέσα του 2009, ακολούθως όμως θα αυξηθεί εκ νέου.**[4]

2 ΟΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Καθ' όλη τη διάρκεια του 2008 παρατηρήθηκαν εντάσεις και δυσλειτουργίες (συμπεριλαμβανομένης της συρρίκνωσης του όγκου των συναλλαγών) στη διατραπεζική αγορά της ζώνης του ευρώ,[5] οι οποίες οξύνθηκαν μετά την πτώχευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers στις ΗΠΑ (15 Σεπτεμβρίου). Το Ευρωσύστημα αντιμετώπισε τα φαινόμενα αυτά με παρεμβάσεις στην αγορά χρήματος, οι οποίες ενισχύθηκαν μετά τα μέσα Σεπτεμβρίου. Οι παρεμβάσεις αποσκοπούσαν κατ' αρχάς στην παροχή ρευστότητας σε πιστωτικά ιδρύματα τα οποία, παρότι δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα φερεγγυότητας, συναντούσαν δυσκολίες ως προς την άντληση κεφαλαίων από τη διατραπεζική αγορά λόγω των εντάσεων που επικρατούσαν. Σημειώνεται ότι τα βασικά επιτόκια προσδιορίζονται από το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ με μοναδικό γνώμονα την επίτευξη του πρωταρχικού σκοπού του Ευρωσυστήματος (δηλ. της σταθερότητας των τιμών). Ως εκ τούτου, οι μειώσεις τους από τον Οκτώβριο του 2008 δεν στόχευαν στην αντιμετώπιση των εντάσεων στην αγορά χρήματος αλλά, όπως προαναφέρθηκε, ήταν συνέπεια της υποχώρησης των πληθωριστικών πιέσεων.

Η διαφορά (spread) μεταξύ του επιτοκίου Euribor τριών μηνών και του σταθερού επι-

4 Επειδή η μείωση της τιμής του αργού πετρελαίου ξεκίνησε στα μέσα Ιουλίου του 2008, οι τιμές της ενέργειας που αναμένεται να παρατηρηθούν εφέτος έως τα μέσα Ιουλίου θα είναι πολύ χαμηλότερες από τις περυσινές, με αποτέλεσμα πολύ χαμηλούς ρυθμούς πληθωρισμού καταναλωτή μέχρι τα μέσα περίπου του 2009. Όμως, καθώς οι τιμές της ενέργειας που αναμένεται να παρατηρηθούν την περίοδο Αυγούστου-Δεκεμβρίου 2009 θα υπολείπονται σχετικά λιγότερο των αντίστοιχων περυσινών τιμών, ο ρυθμός του πληθωρισμού δεν θα είναι υπερβολικά χαμηλός το δεύτερο εξάμηνο του 2009.

5 Η αγορά βραχυπρόθεσμων δανείων σε ευρώ *άνευ εξασφαλίσεων* μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων της ζώνης του ευρώ.

Διάγραμμα IV.2 Διαφορά μεταξύ του επιτοκίου Euribor τριών μηνών και του σταθερού επιτοκίου στις συμφωνίες ανταλλαγής (διάρκειας τριών μηνών) του επιτοκίου μίας ημέρας

(ποσοστά % ετησίως και μονάδες βάσης, ημερήσια στοιχεία)

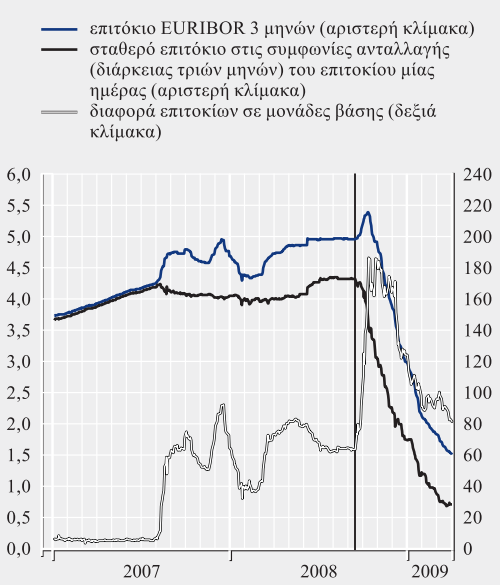

Πηγές: ΕΚΤ και European Banking Federation.
Η κάθετη γραμμή δείχνει την ημερομηνία που ανακοινώθηκε η πτώχευση της Lehman Brothers (15 Σεπτεμβρίου 2008).

τοκίου (EONIA swap rate) στις συμφωνίες ανταλλαγής, αντίστοιχης διάρκειας, του επιτοκίου μίας ημέρας (overnight index swaps)[6] αντανακλά την επιφυλακτικότητα των τραπεζών ως προς τη χορήγηση διατραπεζικών δανείων και έτσι αποτελεί μέτρο των εντάσεων στην αγορά χρήματος. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα IV.2, **οι εντάσεις έχουν υποχωρήσει σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2008, παραμένουν όμως κατά τι ισχυρότερες σε σύγκριση με την περίοδο πριν από την πτώχευση της Lehman Brothers και πολύ ισχυρότερες σε σύγκριση με την περίοδο πριν αρχίσει να επηρεάζεται η διατραπεζική αγορά από τη χρηματοπιστωτική αναταραχή (δηλ. πριν από τον Αύγουστο του 2007). Όσον αφορά τον όγκο των συναλλαγών στη διατραπεζική αγορά, καταγράφεται σταδιακή αύξηση, τουλάχιστον προκειμένου για τις πράξεις διάρκειας μίας ημέρας.**

Αναλυτικότερα, **την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2008**, στο πλαίσιο της πολιτικής παρεμβάσεων του Ευρωσυστήματος συνεχίστηκαν:

- Η παροχή περισσότερης ρευστότητας μέσω πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης παρά μέσω πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης. Έτσι, η συμμετοχή των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης στο σύνολο της παρεχόμενης ρευστότητας παρέμεινε περίπου στο 40%. Στο πλαίσιο αυτό θεσπίστηκε η διεξαγωγή πράξεων εξάμηνης διάρκειας και συνέχισαν να διεξάγονται "συμπληρωματικές" πράξεις διάρκειας τριών μηνών. Ωστόσο, δεν αυξήθηκε το συνολικό ποσό της χορηγούμενης ρευστότητας προς τα πιστωτικά ιδρύματα.

- Όσον αφορά ειδικότερα τις πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης, η χορήγηση μεγαλύτερων ποσών στις αρχές κάθε περιόδου τήρησης[7]

6 Σε μια συμφωνία ανταλλαγής του επιτοκίου μίας ημέρας, συνομολογείται ένα επιτόκιο (EONIA swap rate) το οποίο παραμένει σταθερό για όλη τη διάρκεια της συμφωνίας (π.χ. 3 μήνες). Με βάση το εν λόγω επιτόκιο, ο συμβαλλόμενος πρέπει να καταβάλει τόκους επί δεδομένου ποσού. Ως αντάλλαγμα, εισπράττει από τον αντισυμβαλλόμενο τους τόκους που προκύπτουν εάν το δεδομένο ποσό τοκιστεί με βάση το επιτόκιο διάρκειας μίας ημέρας που ισχύει στη διατραπεζική αγορά (EONIA) και ανατοκίζεται ημερησίως καθ' όλη τη διάρκεια της συμφωνίας (3 μήνες). Οι τόκοι καταβάλλονται συνήθως αμέσως μετά τη λήξη της συμφωνίας και γίνεται συμψηφισμός των οφειλών σε τόκους μεταξύ των δύο συμβαλλομένων. Το επιτόκιο που συνομολογείται στις εν λόγω συμφωνίες ("σταθερό επιτόκιο") ενσωματώνει τις προσδοκίες για την εξέλιξη του επιτοκίου διάρκειας μίας ημέρας στη διατραπεζική αγορά. Εύλογα μπορεί να θεωρηθεί ότι οι εν λόγω συμφωνίες ανταλλαγής ενέχουν ελάχιστο κίνδυνο σε σύγκριση με το διατραπεζικό δανεισμό *άνευ εξασφαλίσεων* ανάλογης διάρκειας. Συνεπώς, η διαφορά μεταξύ του επιτοκίου Euribor (3 μηνών) και του επιτοκίου στις συμφωνίες ανταλλαγής (διάρκειας 3 μηνών) του επιτοκίου μίας ημέρας αποτελεί δείκτη του ασφαλίστρου που ενσωματώνει το επιτόκιο Euribor (3 μηνών), επιπλέον από τις προσδοκίες για το επίπεδο του επιτοκίου μίας ημέρας κατά τους τρεις μήνες που ακολουθούν. Το ασφάλιστρο είναι έναντι του κινδύνου είτε να μην αποπληρωθεί το διατραπεζικό δάνειο είτε, αν χρειαστεί εκτάκτως η δανείστρια τράπεζα να αναπληρώσει τα κεφάλαια που έχει τοποθετήσει στο διατραπεζικό δάνειο, να μην το επιτύχει παρά με μεγάλο κόστος ή και καθόλου, λόγω της κατάστασης της αγοράς χρήματος ή ανεπάρκειας των εξασφαλίσεων τις οποίες μπορεί να προσφέρει σε αντισυμβαλλομένους. Βλ. "The Eurosystem's open market operations during the recent period of financial market volatility", ECB, *Monthly Bulletin*, Μάιος 2008, Πλαίσιο 2, σελ. 93, και "Liquidity risk premia in money market spreads", ECB, *Financial Stability Review*, Δεκέμβριος 2008, Special Feature D.

7 Η περίοδος τήρησης διαρκεί περίπου 30 ημέρες. Σε αυτό το χρονικό διάστημα, η κατάθεση την οποία κάθε πιστωτικό ίδρυμα – με ελάχιστες εξαιρέσεις – είναι υποχρεωμένο να διατηρεί στην αντίστοιχη εθνική κεντρική τράπεζα πρέπει να φθάσει ένα δεδομένο ύψος κατά μέσον όρο. Όμως το ημερήσιο ύψος της υποχρεωτικής κατάθεσης μπορεί να κυμαίνεται. Εξαιτίας της αναταραχής έχει παρατηρηθεί ότι τα πιστωτικά ιδρύματα προτιμούν να συγκεντρώνουν υψηλά υπόλοιπα στο λογαριασμό υποχρεωτικής κατάθεσης ενωρίς στη διάρκεια της περιόδου τήρησης ώστε να επιτευχθεί, ήδη αρκετές ημέρες πριν από το τέλος της περιόδου τήρησης, το μέσο επίπεδο της υποχρεωτικής κατάθεσης. Τα πιστωτικά ιδρύματα ενεργούν με αυτόν τον τρόπο προφανώς για να προφυλαχθούν έναντι του ενδεχομένου να αντιμετωπίσουν στενότητα ρευστότητας αργότερα και προς τα τέλη της περιόδου τήρησης.

(frontloading) παρά στα τέλη της περιόδου, ώστε να διευκολύνονται τα πιστωτικά ιδρύματα να συμπληρώνουν τις υποχρεωτικές καταθέσεις τους ήδη από τις πρώτες ημέρες της περιόδου τήρησης. Το Ευρωσύστημα απορροφούσε τυχόν πλεονάζουσα ρευστότητα στα τέλη της περιόδου τήρησης μέσω έκτακτων πράξεων ανοικτής αγοράς. Με αυτόν τον τρόπο περιορίστηκε η διακύμανση των πολύ βραχυπρόθεσμων επιτοκίων γύρω από το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης.

- Η χρηματοδότηση των πιστωτικών ιδρυμάτων (της ζώνης του ευρώ) σε δολάρια ΗΠΑ μέσω τακτικών δημοπρασιών, έναντι των τίτλων που έχουν οριστεί ως αποδεκτοί για τις πράξεις νομισματικής πολιτικής, σε συνεργασία με την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ και άλλες κεντρικές τράπεζες.[8]

Από τον **Οκτώβριο του 2008**, για να αντιμετωπιστεί η **έξαρση της χρηματοπιστωτικής αναταραχής** από το Ευρωσύστημα, κατέστη αναγκαία:

- η χορήγηση χρηματοδότησης χωρίς περιορισμό (εκτός από την παροχή επαρκών εξασφαλίσεων από τα πιστωτικά ιδρύματα προς το Ευρωσύστημα) και με σταθερό επιτόκιο, μέσω όλων των πράξεων ανοικτής αγοράς,

- η αύξηση της συχνότητας των πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης. Σημειώνεται ότι από τα τέλη Σεπτεμβρίου του 2008 άρχισαν να διεξάγονται και πράξεις "ειδικής αναχρηματοδότησης" με διάρκεια ίση με αυτή της περιόδου τήρησης (περίπου ένα μήνα).

- η διεύρυνση της ποικιλίας των τίτλων έναντι των οποίων το Ευρωσύστημα παρέχει ρευστότητα.[9]

Τα ανωτέρω μέτρα πολιτικής είχαν αποτέλεσμα να αυξηθεί σημαντικά το συνολικό ενεργητικό του Ευρωσυστήματος – κατά 42% από τα μέσα Σεπτεμβρίου του 2008 έως το τέλος του έτους.[10] Η αύξηση αυτή συμβάδισε με αύξηση του υπολοίπου των καταθέσεων στο πλαίσιο της πάγιας διευκόλυνσης αποδοχής καταθέσεων, εξέλιξη η οποία ήταν συνεπής με τη μείωση της διαφοράς μεταξύ των επιτοκίων των δύο πάγιων διευκολύνσεων του Ευρωσυστήματος (οριακής χρηματοδότησης και αποδοχής καταθέσεων) από τις αρχές Οκτωβρίου του 2008 έως τα τέλη Ιανουαρίου του 2009 (βλ. Διάγραμμα IV.3). Όταν στα τέλη Ιανουαρίου του 2009 η μείωση αυτή αντιστράφηκε, παρατηρήθηκε συρρίκνωση του υπολοίπου των εν λόγω καταθέσεων. Τέλος, **η παροχή άφθονης ρευστότητας συνέβαλε στη διαμόρφωση του επιτοκίου ΕΟΝΙΑ κάτω από το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης μετά τις αρχές Οκτωβρίου του 2008.**

Διάγραμμα IV.3 Επιτόκια στις πάγιες διευκολύνσεις του Ευρωσυστήματος και επιτόκιο για καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας στη διατραπεζική αγορά (ΕΟΝΙΑ)

(ποσοστά % ετησίως, ημερήσια στοιχεία)

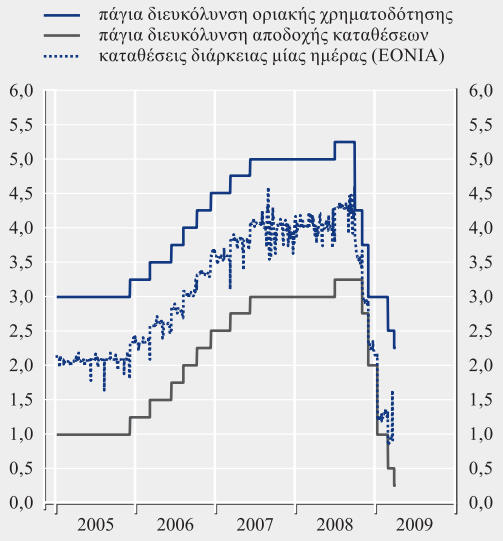

Πηγή: ΕΚΤ.

8 Οι πράξεις αυτές είναι σημαντικές για τη γενικότερη αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής αναταραχής, συμβάλλουν όμως έμμεσα και στον περιορισμό των πιέσεων στη διατραπεζική αγορά της ζώνης του ευρώ.

9 Σημειώνεται ότι το Σεπτέμβριο του 2008, όπως και το Φεβρουάριο του 2009, αποφασίστηκαν τροποποιήσεις των μέτρων ελέγχου κινδύνου που εφαρμόζονται επί των τίτλων έναντι των οποίων παρέχεται ρευστότητα, ώστε να περιοριστεί ο χρηματοοικονομικός κίνδυνος στον οποίο εκτίθεται το Ευρωσύστημα. Επίσης, το Σεπτέμβριο 2008 διευρύνθηκε και το σύνολο των πιστωτικών ιδρυμάτων που γίνονται αποδεκτά ως αντισυμβαλλόμενοι στις έκτακτες πράξεις ανοικτής αγοράς.

10 Συγκρίνεται το σύνολο του ενεργητικού του Ευρωσυστήματος μεταξύ 12ης Σεπτεμβρίου και 31ης Δεκεμβρίου 2008 σύμφωνα με τις αντίστοιχες λογιστικές καταστάσεις.

V Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Από το τέταρτο τρίμηνο του 2007 ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας εμφάνισε επιβράδυνση και κατά τη διάρκεια του 2008 η υποχώρηση της δραστηριότητας σταδιακά έγινε εντονότερη, επηρεάζοντας όλους τους τομείς της οικονομίας. Ο μέσος ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ το 2008 υποχώρησε στο 2,9%, από 4% το 2007, ενώ στασιμότητα της δραστηριότητας αναμένεται το 2009.

Η σταδιακή επιβράδυνση των ρυθμών ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και η διαμόρφωσή τους —σε όλη τη διάρκεια του 2008— σε επίπεδα που σαφώς υπολείπονται του μεσοπρόθεσμου δυνητικού ρυθμού οφείλεται αφενός στην αποδυνάμωση μιας σειράς παραγόντων που επηρέαζαν ευνοϊκά την οικονομία συνεχώς τα τελευταία έτη και αφετέρου στις επιπτώσεις της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής αναταραχής (που εξελίχθηκε σε κρίση), οι οποίες έγιναν αισθητές στην Ελλάδα με κάποια καθυστέρηση, κυρίως από το δεύτερο εξάμηνο του 2008.

Ειδικότερα, οι υψηλές αναπτυξιακές επιδόσεις των τελευταίων ετών οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην υπερβάλλουσα αισιοδοξία που δημιούργησε η ένταξη στη νομισματική ένωση και η αίσθηση μακροοικονομικής σταθερότητας την οποία αυτή συνεπάγεται. Η αισιοδοξία των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών μετουσιώθηκε σε ενεργό ζήτηση, σαφώς υποστηριζόμενη από τις τότε επικρατούσες ευνοϊκές συνθήκες χρηματοδότησης – δηλαδή τα χαμηλά επιτόκια και την ευρεία διαθεσιμότητα πιστώσεων. Η οικονομία, με κύριο προωθητικό παράγοντα την εγχώρια ζήτηση (κατά βάση την κατανάλωση και τις επενδύσεις σε κατοικίες), κατέγραψε την τελευταία πενταετία ρυθμούς ανόδου που δεν ήταν συμβατοί με το μεσοπρόθεσμο δυνητικό ρυθμό ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, μια περιορισμένη επιβράδυνση για το 2008 ήταν αναμενόμενη, όπως άλλωστε είχε επισημανθεί και σε προηγούμενες Εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος.[1]

Τα διαθέσιμα στοιχεία για τη δραστηριότητα σε επιμέρους κλάδους και τομείς της οικονομίας, καθώς και τα αποτελέσματα ερευνών συγκυρίας (που καταγράφουν τις εκτιμήσεις και τις προσδοκίες των επιχειρήσεων και των

Διάγραμμα V.1 Δείκτες οικονομικής δραστηριότητας

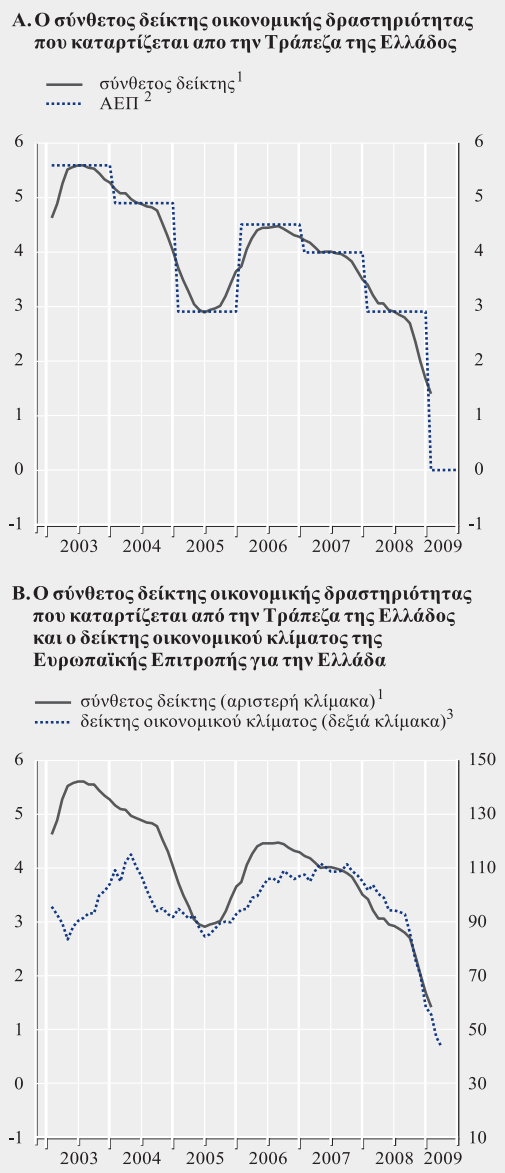

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος (για το σύνθετο δείκτη, καθώς και για το ΑΕΠ του 2009), ΕΣΥΕ (για το ΑΕΠ 2003-2008) και Ευρωπαϊκή Επιτροπή (για το δείκτη οικονομικού κλίματος).

1 Μηνιαίοι ρυθμοί εκατοστιαίας μεταβολής, που έχουν αναχθεί σε ετήσια βάση.
2 Ετήσιος ρυθμός μεταβολής.
3 Μηνιαία στοιχεία.

1 Π.χ., *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2007.*

Πίνακας V.1 Ακαθάριστη δαπάνη της οικονομίας και ακαθάριστο εγχώριο προϊόν

(σταθερές αγοραίες τιμές έτους 2000)

	Αξία σε εκατ. ευρώ	Ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές						
	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1. Ιδιωτική κατανάλωση	98.627	4,7	3,3	3,7	4,3	4,8	3,0	2,2
2. Δημόσια κατανάλωση	24.271	7,2	-1,0	2,9	1,2	0,0	7,7	3,2
3. Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου	29.450	9,5	13,2	1,9	-0,5	9,2	4,9	-11,5
3.1α Κατά φορέα: γενική κυβέρνηση	...	...	...	...	...	...	...	...
3.1β λοιποί φορείς	...	...	...	...	...	...	...	...
3.2α Κατά είδος: κατασκευές	17.944	-1,6	23,2	-5,6	0,6	5,8	1,6	-14,6
3.2β εξοπλισμός	10.416	28,5	1,7	12,7	-1,0	14,2	9,1	-9,6
3.2γ λοιπές	1.090	25,1	-13,0	26,7	-11,1	7,8	9,4	11,9
4. Εγχώρια τελική ζήτηση[1]	152.348	6,0	4,6	3,2	2,8	5,0	4,1	-0,6
5. Αποθέματα και στατιστικές διαφορές (% του ΑΕΠ)	2.328	-0,2	0,6	0,1	-0,6	-0,9	0,2	1,6
6. Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	33.882	-8,4	3,5	13,9	4,2	10,9	3,1	2,2
6.1 Εξαγωγές αγαθών	14.253	-6,8	10,0	3,1	11,1	20,1	-7,3	-1,1
6.2 Εξαγωγές υπηρεσιών	19.629	-9,5	-1,1	22,1	-0,3	4,5	11,8	4,4
7. Τελική ζήτηση	188.558	2,2	5,1	4,5	2,5	5,8	4,7	1,0
8. Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	52.277	-1,3	3,4	3,3	1,4	9,7	6,7	-4,4
8.1 Εισαγωγές αγαθών	40.730	4,4	6,9	3,0	-5,4	10,3	6,7	-7,3
8.2 Εισαγωγές υπηρεσιών	11.547	-19,2	-11,5	4,5	34,6	7,0	6,9	10,4
ΑΕΠ σε αγοραίες τιμές	**136.281**	**3,4**	**5,6**	**4,9**	**2,9**	**4,5**	**4,0**	**2,9**
		Συμβολή στη μεταβολή του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος						
1. Ιδιωτική κατανάλωση		3,5	2,4	2,7	3,1	3,5	2,2	1,6
2. Δημόσια κατανάλωση		1,2	-0,2	0,5	0,2	0,0	1,2	0,5
3. Ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου		2,1	3,0	0,5	-0,1	2,1	1,2	-2,8
3.1α Κατά φορέα: γενική κυβέρνηση		...	...	...	...	...	...	...
3.1β λοιποί φορείς		...	...	...	...	...	...	...
3.2α Κατά είδος: κατασκευές		-0,2	3,0	-0,8	0,1	0,8	0,2	-1,9
3.2β εξοπλισμός		2,1	0,2	1,1	-0,1	1,3	0,9	-1,0
3.2γ λοιπές		0,2	-0,1	0,2	-0,1	0,1	0,1	0,1
4. Εγχώρια τελική ζήτηση[1]		6,8	5,3	3,6	3,2	5,6	4,6	-0,7
5. Αποθέματα και στατιστικές διαφορές		-1,8	0,8	-0,4	-0,7	-0,3	1,0	1,5
6. Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών		-2,0	0,7	2,9	0,9	2,5	0,8	0,5
6.1 Εξαγωγές αγαθών		-0,7	0,9	0,3	1,0	2,0	-0,8	-0,1
6.2 Εξαγωγές υπηρεσιών		-1,3	-0,1	2,5	0,0	0,6	1,5	0,6
7. Τελική ζήτηση		3,0	6,9	6,1	3,4	7,8	6,4	1,4
8. Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών		0,5	-1,2	-1,1	-0,5	-3,3	-2,4	1,6
8.1 Εισαγωγές αγαθών		-1,2	-2,0	-0,9	1,5	-2,7	-1,8	2,1
8.2 Εισαγωγές υπηρεσιών		1,7	0,8	-0,3	-2,0	-0,5	-0,5	-0,8
9. Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών		-1,5	-0,4	1,7	0,5	-0,8	-1,6	2,1
ΑΕΠ σε αγοραίες τιμές		**3,4**	**5,6**	**4,9**	**2,9**	**4,5**	**4,0**	**2,9**

Πηγή: ΕΣΥΕ, Εθνικοί Λογαριασμοί, προσωρινές εκτιμήσεις για τα στοιχεία των ετών 2003-2008, Μάρτιος 2009.
1 Δεν περιλαμβάνονται αποθέματα και στατιστικές διαφορές.

νοικοκυριών), κατέγραψαν σε όλη τη διάρκεια του 2008 αλλά και το πρώτο τρίμηνο του 2009 σταδιακή και επιταχυνόμενη εξασθένηση. Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος[2] υποχωρούσε σε όλη τη διάρκεια του 2008 και η πτώση του ήταν ιδιαίτερα απότομη από τον Οκτώβριο και μετά. Ο δείκτης εξακολούθησε να μειώνεται στις αρχές του 2009 και διαμορφώθηκε σε ιστορικά χαμηλό επίπεδο το Μάρτιο. Ο σύνθετος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας (που καταρτίζεται από την Τράπεζα της Ελλάδος και συνοψίζει επαρκώς τη δραστηριότητα) επιβραδύνθηκε σταδιακά από την αρχή του 2008 και το Δεκέμβριο κατέγραψε ετήσιο ρυθμό ανόδου 1,7% (1,4% τον Ιανουάριο του 2009 – βλ. Διάγραμμα V.1).

Η **εγχώρια τελική ζήτηση** το 2008 υποχώρησε (κατά 0,6%) για πρώτη φορά από την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ, συμβάλλοντας αρνητικά κατά 0,7 της εκατοστιαίας μονάδας στο ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ. Συγκεκριμένα, η αρνητική συμβολή (2,8 εκατ. μονάδες) της μείωσης των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου υπεραντιστάθμισε τη θετική συμβολή (2,1 εκατ. μονάδες) της αύξησης της ιδιωτικής και της δημόσιας κατανάλωσης. Η συρρίκνωση των επενδύσεων σε κατοικίες (κατά 29,1%) καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την αρνητική εξέλιξη της εγχώριας ζήτησης. Αντίθετα, η μεταβολή του πραγματικού εξωτερικού ισοζυγίου σε εθνικολογιστική βάση συνέβαλε θετικά (κατά 2,1 εκατ. μονάδες) στην άνοδο του ΑΕΠ, αποκλειστικά λόγω της σημαντικής μείωσης των εισαγωγών. Στην άνοδο του ΑΕΠ συνέβαλε (κατά 1,5 εκατ. μονάδα) και η καταγραφείσα συσσώρευση των αποθεμάτων (βλ. Πίνακα V.1). Με απλούστερη διατύπωση, η εγχώρια ζήτηση μειώθηκε, ενώ το άθροισμα της εγχώριας και της εξωτερικής ζήτησης αυξήθηκε, αλλά λιγότερο από ό,τι η παραγωγή, με αποτέλεσμα να αποθεματοποιηθεί μέρος του παραχθέντος προϊόντος.

Οι δείκτες που συνδέονται με την εξέλιξη της **καταναλωτικής ζήτησης** (βλ. Πίνακα V.2 και Διάγραμμα V.2) υποχωρούσαν σταθερά καθ' όλη τη διάρκεια του 2008,[3] το ίδιο και οι δεί-

2 Καταρτίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όπως και για τις άλλες χώρες της ΕΕ.

3 Ο όγκος του λιανικού εμπορίου υποχώρησε κατά 1,4% το 2008, έναντι ανόδου 2,3% το 2007, ενώ τον Ιανουάριο του 2009 ο ετήσιος ρυθμός *μείωσης* ήταν 5,8% (*μη* συμπεριλαμβανομένων των καυσίμων και λιπαντικών αυτοκινήτων – αναθεωρημένος δείκτης). Ο αριθμός των ΙΧ αυτοκινήτων που τέθηκαν για πρώτη φορά σε κυκλοφορία μειώθηκε κατά 7,0% το 2008, και το πρώτο τρίμηνο του 2009 εμφάνισε περαιτέρω μείωση κατά 38,7%.

Πίνακας V.2 Δείκτες καταναλωτικής ζήτησης

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

	2007	2008	2009 (διαθέσιμη περίοδος)
Όγκος λιανικού εμπορίου (εκτός καυσίμων και λιπαντικών)[1]	2,3	-1,4	-5,8 (Ιαν.)
Είδη διατροφής-ποτά-καπνός[2]	0,9	-0,1	-4,1 »
Ένδυση-υπόδηση	1,1	-5,5	12,1 »
Έπιπλα-ηλεκτρικά είδη-οικιακός εξοπλισμός	6,7	-4,3	-15,5 »
Βιβλία-χαρτικά-λοιπά είδη	6,7	-1,3	-24,8 »
Έσοδα από ΦΠΑ (σταθερές τιμές)	6,8	0,8	...
Δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στο λιανικό εμπόριο	9,0	-15,3	-47,4 (Ιαν.-Μάρτ.)
Νέες κυκλοφορίες Ι.Χ. επιβατικών αυτοκινήτων	4,3	-7,0	-38,7 »
Φορολογικά έσοδα από πάγια τέλη κινητής τηλεφωνίας[3]	114,2	5,3	3,1 (Ιαν.-Φεβρ.)
Υπόλοιπο συνολικής τραπεζικής χρηματοδότησης της κατανάλωσης[4]	22,4 (Δεκ.)	16,0 (Δεκ.)	12,3 (Φεβρ.)

Πηγές: ΕΣΥΕ (λιανικό εμπόριο, αυτοκίνητα), Τράπεζα της Ελλάδος (καταναλωτική πίστη), ΙΟΒΕ (προσδοκίες), Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (έσοδα ΦΠΑ και τέλη κινητής τηλεφωνίας).
1 Αναθεωρημένος δείκτης 2005=100.
2 Περιλαμβάνει τα μεγάλα καταστήματα τροφίμων και τα ειδικευμένα καταστήματα τροφίμων-ποτών-καπνού.
3 Αναπροσαρμογή των πάγιων μηνιαίων τελών από 1 Νοεμβρίου 2006.
4 Οι ρυθμοί μεταβολής υπολογίζονται αφού περιληφθούν τα τιτλοποιημένα δάνεια και οι διαγραφές δανείων.

κτες που συνδέονται με την επενδυτική ζήτηση (βλ. Πίνακα V.3).[4]

Διάγραμμα V.2 Δείκτες καταναλωτικής ζήτησης

(ετήσιοι ρυθμοί εκατοστιαίας μεταβολής)

Α. Όγκος λιανικού εμπορίου και επιχειρηματικές προσδοκίες

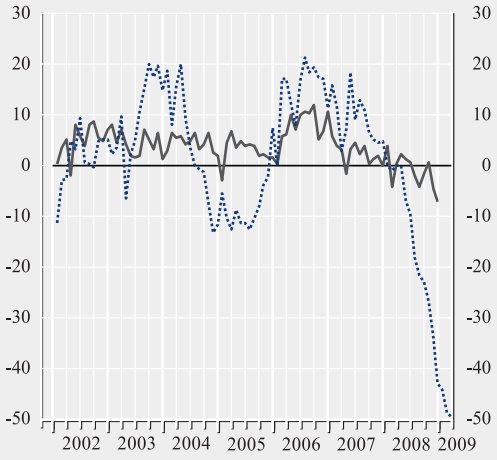

Β. Νέες κυκλοφορίες Ι.Χ. επιβατικών αυτοκινήτων

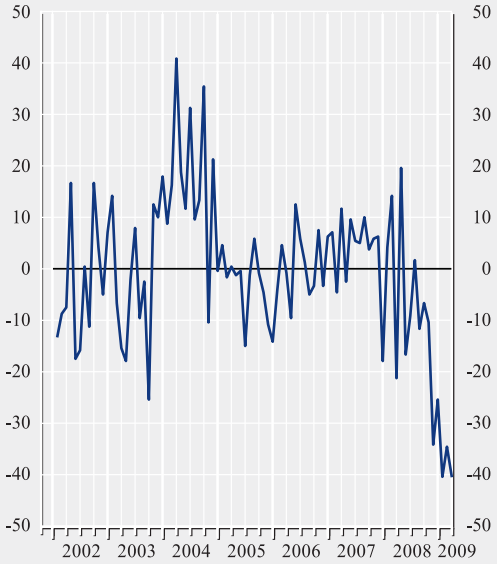

Πηγές: ΕΣΥΕ (για το λιανικό εμπόριο και τα αυτοκίνητα) και ΙΟΒΕ (για τις προσδοκίες). Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών υπολογίζεται με βάση τις εκτιμήσεις των επιχειρήσεων για τις πωλήσεις και το ύψος των αποθεμάτων, καθώς και τις προβλέψεις για την επιχειρηματική δραστηριότητα στο επόμενο εξάμηνο.

Ο ρυθμός ανόδου της ιδιωτικής κατανάλωσης σημείωσε σταδιακή επιβράδυνση κατά τη διάρκεια του 2008 και για ολόκληρο το έτος διαμορφώθηκε στο 2,2%, έναντι 3,0% το 2007. Ωστόσο, εξακολούθησε να αποτελεί τη σημαντικότερη συνιστώσα του ρυθμού ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Στην άνοδο της ιδιωτικής κατανάλωσης το 2008 συνέβαλε η αύξηση του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, αλλά και η επέκταση της καταναλωτικής πίστης, ο ετήσιος ρυθμός της οποίας παρέμεινε υψηλός, αν και επιβραδύνθηκε το τελευταίο τρίμηνο του 2008. Η βελτίωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών αντανακλά κυρίως τη σημαντική άνοδο των μέσων προ φορολογίας αποδοχών, την αύξηση της απασχόλησης, την παρατηρηθείσα υστέρηση των εσόδων από τη φορολογία φυσικών προσώπων, αλλά και τη σημαντική αύξηση των μεταβιβαστικών πληρωμών κοινωνικού χαρακτήρα προς ορισμένες ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού. Επιπλέον, τα εισοδήματα των νοικοκυριών ενισχύθηκαν από την πτώση του πληθωρισμού τους τελευταίους μήνες του έτους. Η αυξανόμενη αβεβαιότητα που συνδέεται με τη χρηματοπιστωτική κρίση οδήγησε σε μικρή αύξηση του ποσοστού αποταμίευσης.

Η άνοδος της **δημόσιας κατανάλωσης** (σε εθνικολογιστική βάση και σε σταθερές τιμές) παρέμεινε υψηλή στο 3,2% το 2008, αν και περιορίστηκε κάπως σε σύγκριση με το 2007 (7,7%).

Η μεγάλη μείωση της ζήτησης επενδυτικών αγαθών το 2008 (κατά 11,5%, έναντι ανόδου κατά 4,9% το 2007) προήλθε κυρίως από την καθίζηση των **επενδύσεων σε κατοικίες,** αλλά και την υποχώρηση των **επενδύσεων σε εξοπλισμό** κατά 9,6% (έναντι αύξησης κατά 9,1% το 2007). Επισημαίνεται ότι η σημαντική επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου του υπολοίπου των στεγαστικών δανείων επηρέασε αρνητικά

4 Ο όγκος της ιδιωτικής οικοδομικής δραστηριότητας βάσει αδειών μειώθηκε κατά 17,1% το 2008 (2007: -5,0%). Επίσης, η παραγωγή τσιμέντου μειώθηκε κατά 3,1%. Επιπλέον, σύμφωνα με την έρευνα επενδύσεων του ΙΟΒΕ (Οκτώβριος-Νοέμβριος 2008), οι βιομηχανικές επιχειρήσεις (δημόσιες και ιδιωτικές) εκτιμούσαν ότι η επενδυτική τους δαπάνη μειώθηκε το 2008 κατά 20,9% και ότι θα μειωθεί περαιτέρω το 2009 κατά 5,4%.

Πίνακας V.3 Δείκτες επενδυτικής ζήτησης

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)[1]

	2007	2008	2009 (διαθέσιμη περίοδος)
Παραγωγή κεφαλαιακών αγαθών[2]	-1,0	-6,8	-17,9 (Ιαν.)
Βαθμός χρησιμοποίησης εργοστασιακού δυναμικού στη βιομηχανία παραγωγής κεφαλαιακών αγαθών	(80,4)	(77,5)	74,3 (Ιαν.-Μάρτ.)
Υπόλοιπο δανείων διάρκειας μεγαλύτερης του έτους προς επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στο χρηματοπιστωτικό τομέα[3]	25,7 (Δεκ.)	21,4 (Δεκ.)	19,4 (Φεβρ.)
Εκταμιεύσεις Προγράμματος Δημόσιων Επενδύσεων (ΠΔΕ)	7,6	9,3	272,8 (Ιαν.-Μάρτ.)
Όγκος νέων οικοδομών και προσθηκών βάσει αδειών	-5,0	-17,1	...
Παραγωγή τσιμέντου	-9,2	-3,1	-37,0 (Ιαν.)
Δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις κατασκευές	1,5	3,0	-31,8 (Ιαν.-Μάρτ.)
Υπόλοιπο συνολικής τραπεζικής χρηματοδότησης του οικισμού[4]	21,9 (Δεκ.)	11,4 (Δεκ.)	9,6 (Φεβρ.)

Πηγές: ΕΣΥΕ (παραγωγή κεφαλαιακών αγαθών, όγκος οικοδομών, παραγωγή τσιμέντου), ΙΟΒΕ (βαθμός χρησιμοποίησης, προσδοκίες), Τράπεζα της Ελλάδος (δάνεια προς επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στο χρηματοπιστωτικό τομέα, εκταμιεύσεις ΠΔΕ, χρηματοδότηση οικισμού).
1 Με εξαίρεση το βαθμό χρησιμοποίησης εργοστασιακού δυναμικού στη βιομηχανία παραγωγής κεφαλαιακών αγαθών (ποσοστά %).
2 Αναθεωρημένος δείκτης 2005=100.
3 Διορθωμένο κατά το ποσό των δανείων που διαγράφηκαν.
4 Οι ρυθμοί μεταβολής υπολογίζονται αφού περιληφθούν τα τιτλοποιημένα δάνεια και οι διαγραφές δανείων.

την απορρόφηση του πλεονάσματος νεόδμητων και παλαιότερων κατοικιών και λειτούργησε αποτρεπτικά για νέες επενδύσεις (βλ. και Πλαίσιο V.1). Σημειώνεται πάντως ότι οι **επενδύσεις σε κατασκευές εκτός κατοικιών** αυξήθηκαν κατά 8,7% το 2008, περιορίζοντας κάπως την υποχώρηση των συνολικών επενδύσεων σε κατασκευές στο -14,6%. Από την άλλη πλευρά οι **δημόσιες επενδύσεις** έμειναν σχεδόν αμετάβλητες, έναντι αύξησης της τάξεως του 2% το 2007, ενώ οι επιχειρηματικές επενδύσεις μειώθηκαν, εξέλιξη που εν μέρει αντανακλά την καθυστέρηση ή και την αναβολή υλοποίησης των επενδυτικών σχεδίων των επιχειρήσεων.

Οι **εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών** σε εθνικολογιστική βάση αυξήθηκαν κατά 2,2% το 2008, αντανακλώντας τη σημαντική αύξηση των εισπράξεων από υπηρεσίες μεταφορών (ναυτιλιακές) που καταγραφόταν έως και τον Οκτώβριο. Το τέταρτο τρίμηνο του έτους όμως, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής των εξαγωγών υπηρεσιών μεταστράφηκε σε αρνητικό. Οι εξαγωγές αγαθών εξακολούθησαν να υποχωρούν και το 2008, αλλά με σαφώς ασθενέστερο ρυθμό (-1,1% έναντι -7,3% το 2007). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στη συνεχιζόμενη μείωση της ανταγωνιστικότητας. Οι **εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών** σημείωσαν έντονη πτώση κατά 4,4% το 2008, μετά από άνοδο κατά 6,7% το 2007. Η αντιστροφή αυτή αντανακλά την υποτονικότητα της εγχώριας ζήτησης, συγκεκριμένα την επιβράδυνση της ανόδου της ιδιωτικής κατανάλωσης και τη μείωση της επενδυτικής ζήτησης.

Όσον αφορά τις εξελίξεις στην **πλευρά της προσφοράς,** σύμφωνα με τα προσωρινά εθνικολογιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ (Μάρτιος 2009), η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ) σε βασικές τιμές αυξήθηκε το 2008 με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,6%, έναντι 4,0% το 2007. Η άνοδος οφείλεται στην αύξηση του προϊόντος τόσο του πρωτογενούς τομέα όσο και του τομέα των υπηρεσιών. Αντίθετα, το προϊόν του δευτερογενούς τομέα μειώθηκε.

Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του **πρωτογενούς τομέα** σε σταθερές τιμές 2000, όπως καταγράφεται από την ΕΣΥΕ στους Εθνικούς Λογαριασμούς, αυξήθηκε κατά 5,2% το 2008, έναντι μεγάλων μειώσεων κατά 10,8% το 2007 και 18,0% το 2006 (βλ. και Πίνακα V.4).

Πίνακας V.4 Παραγωγή των κυριότερων αγροτικών προϊόντων

(χιλιάδες τόνοι)

Προϊόν	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*
Σιτάρι μαλακό	427	323	274	270	432	466	525
Σιτάρι σκληρό	1.902	1.309	1.500	1.491	1.144	918	1.414
Αραβόσιτος	2.194	2.206	2.210	2.169	1.647	1.928	2.472
Καπνός	116	116	112	108	22	22	24
Βαμβάκι	1.137	972	1.035	1.100	481	432	362
Τομάτες βιομηχανίας	1.000	985	1.180	900	990	758	735
Ζαχαρότευτλα	2.531	2.200	2.095	2.800	1.650	855	903
Ελαιόλαδο	414	310	435	424	366	449	397
Λεμόνια	109	102	36	42	41	45	31
Πορτοκάλια	1.176	849	765	1.017	856	970	802
Μήλα	262	203	275	247	263	262	235
Ροδάκινα	706	123	948	769	618	737	734
Κρέας, σύνολο	488	480	486	483	464	469	480
Γάλα, σύνολο	1.928	1.927	1.948	1.866	1.866	1.895	1.890

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας.
* Προσωρινά στοιχεία.

Πίνακας V.5 Απολαμβανόμενες και καταβαλλόμενες τιμές[1] στον αγροτικό τομέα

(2000=100)

Προϊόν	Συντελεστές στάθμισης	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	Εκατοστιαίες μεταβολές στους δείκτες τιμών τις οποίες απολαμβάνουν οι παραγωγοί (τιμές εκροών)								
Φυτικά προϊόντα	70,7	5,4	11,0	11,6	-3,2	2,4	7,1	12,8	-0,1
Κτηνοτροφικά προϊόντα	29,3	7,7	-2,2	1,3	2,0	5,2	4,9	0,2	4,4
Απολαμβανόμενες τιμές (σύνολο)	**100,0**	**6,1**	**7,1**	**8,8**	**-1,9**	**3,1**	**6,5**	**9,5**	**1,0**
	Εκατοστιαίες μεταβολές στους δείκτες τιμών τις οποίες καταβάλλουν οι παραγωγοί (τιμές εισροών)								
Αναλώσιμα μέσα	74,9	1,4	2,3	4,2	9,0	5,6	4,2	7,4	14,6
Πάγιο κεφάλαιο	25,1	4,0	4,4	3,2	3,1	3,8	3,3	3,0	3,9
Καταβαλλόμενες τιμές (σύνολο)	**100,0**	**2,1**	**2,8**	**4,0**	**7,5**	**5,1**	**3,9**	**6,4**	**12,1**

Πηγή: ΕΣΥΕ.
1 Οι δείκτες απολαμβανόμενων τιμών δεν περιλαμβάνουν τις εισοδηματικές ενισχύσεις (επιδοτήσεις) στα προϊόντα.

Ωστόσο, λόγω της αύξησης του κόστους παραγωγής,[5] το πραγματικό γεωργικό εισόδημα[6] ανά πλήρως απασχολούμενο, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, υποχώρησε κατά 7,1% το 2008, έναντι μείωσης 4,3% στην ΕΕ-27. Επισημαίνεται ότι οι χρόνιες παθογένειες του

5 Δυσανάλογα μικρή, σε σχέση με την αύξηση των τιμών των εισροών της αγροτικής παραγωγής, που έφθασε στο 12,1% έναντι 7,4% το 2007, υπήρξε η άνοδος των τιμών που απολαμβάνουν οι παραγωγοί (χωρίς να υπολογιστούν οι επιδοτήσεις), η οποία δεν ξεπέρασε το 1%, κυρίως λόγω της σημαντικής μείωσης των τιμών των σιτηρών (βλ. Πίνακα V.5).

6 Το γεωργικό εισόδημα προκύπτει αν από το προϊόν του αγροτικού τομέα αφαιρεθούν η αξία των φόρων, της ενδιάμεσης κατανάλωσης και της χρήσης κεφαλαίου και προστεθούν οι επιδοτήσεις.

Διάγραμμα V.3 Παραγωγή και επιχειρηματικές προσδοκίες στη μεταποίηση

Α. Δείκτες

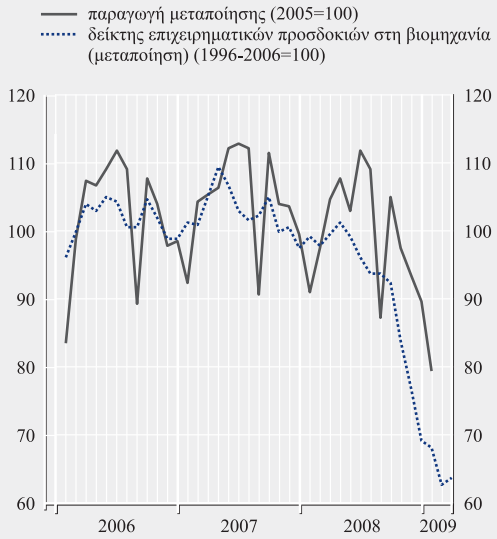

Β. Εκατοστιαίες μεταβολές έναντι του ίδιου μηνός του προηγούμενου έτους

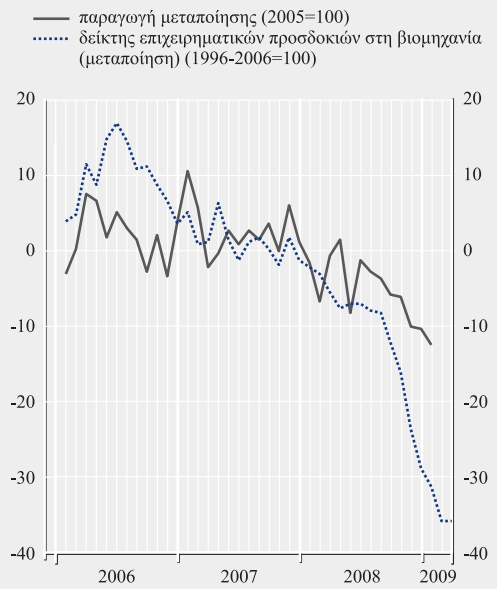

Πηγές: ΕΣΥΕ (για την παραγωγή) και ΙΟΒΕ (για τις προσδοκίες). Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών υπολογίζεται με βάση τις εκτιμήσεις των επιχειρήσεων για τη συνολική ζήτηση και το ύψος των αποθεμάτων, καθώς και τις προβλέψεις για την παραγωγή στους επόμενους 3-4 μήνες.

Διάγραμμα V.4 Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών για τη Μεταποίηση (PMI)

(εποχικά διορθωμένος δείκτης, τιμή άνω του 50 υποδηλώνει αύξηση της δραστηριότητας)

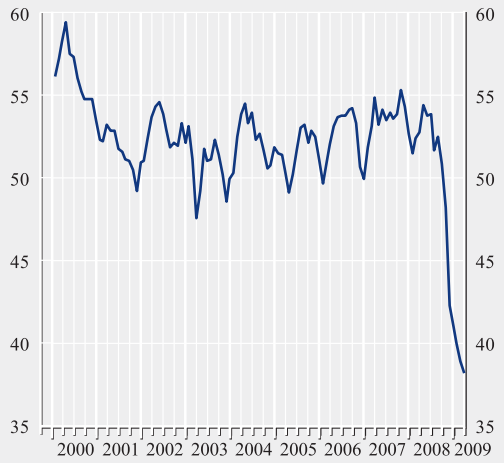

Πηγές: Markit Economics και Ελληνικό Ινστιτούτο Προμηθειών.

αγροτικού τομέα στη χώρα μας,[7] σε συνδυασμό με την ένταση του ανταγωνισμού στις διεθνείς αγορές, καθιστούν προβληματική την επιβίωση του σημερινού προτύπου αγροτικής ανάπτυξης, το οποίο χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από έλλειψη σχετικών επενδυτικών πρωτοβουλιών, υπερβολική εξάρτηση του αγροτικού εισοδήματος από τις κοινοτικές επιδοτήσεις,[8] επιδείνωση του αγροτικού ισοζυγίου της χώρας και περιβαλλοντική επιβάρυνση της υπαίθρου.

Η προστιθέμενη αξία του **δευτερογενούς τομέα** (βιομηχανία, ενέργεια, κατασκευές), σε σταθερές τιμές, μειώθηκε το 2008 κατά 2,4%, έναντι αύξησης κατά 3,8% το 2007, λόγω της μεγάλης κάμψης του κατασκευαστικού κλάδου (-9,4%).[9] Εξάλλου, σύμφωνα με τους διαθέσιμους βραχυχρόνιους δείκτες της ΕΣΥΕ (βλ. Πίνακα V.6), η συνολική βιομηχανική παραγωγή και η μεταποιητική παραγωγή, που είχαν αυξηθεί τη διετία 2006-2007, παρουσίασαν σημαντική υποχώρηση κατά τη διάρκεια του 2008, η οποία εντάθηκε το τελευταίο

7 Όπως π.χ. η εξειδίκευση σε προϊόντα χαμηλής προστιθέμενης αξίας και η έλλειψη τυποποίησης και εμπορικής στρατηγικής.

8 Σύμφωνα με στοιχεία που αναφέρει η αρμόδια Επίτροπος της ΕΕ κα Μπόελ (σε απάντησή της προς Έλληνα ευρωβουλευτή), το μερίδιο των επιδοτήσεων στο ελληνικό γεωργικό εισόδημα αυξήθηκε από 27% το 1996 σε 39% το 2007.

9 Αντίθετα, η προστιθέμενη αξία της βιομηχανίας, συμπεριλαμβανομένης της ενέργειας, αυξήθηκε το 2008 κατά 1,8%, ενώ το τέταρτο τρίμηνο σημείωσε υποχώρηση (-0,1%).

Πίνακας V.6 Βιομηχανική παραγωγή

(2005=100)

	Συντελεστές στάθμισης έτους 2005	Ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές μέσου επιπέδου δεικτών			Επίπεδο 2008 (2005=100)
		2006	2007	2008	
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	**100,0**	**0,9**	**2,6**	**-4,0**	**99,3**
1. Ορυχεία-Λατομεία	***6,1***	***100,0***	***-2,9***	***0,1***	***-4,8***	***92,6***
Εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη		56,6	-6,0	0,7	0,4	95,1
Άντληση αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου		1,9	-7,1	-18,2	-17,1	63,0
Εξόρυξη μεταλλευμάτων		9,1	-16,7	-2,1	2,2	83,3
Άλλες εξορυκτικές και λατομικές δραστηριότητες		32,4	6,6	0,7	-13,7	92,6
2. Μεταποίηση	***69,8***	***100,0***	***2,0***	***2,6***	***-4,6***	***99,8***
Τρόφιμα		18,2	-0,9	3,3	1,2	103,6
Ποτά		6,0	1,6	8,0	-0,5	109,3
Καπνός		1,9	-7,7	4,1	-3,3	92,8
Κλωστοϋφαντουργικές ύλες		3,1	-9,3	1,8	-22,8	71,3
Είδη ένδυσης		3,4	-7,9	13,2	-14,5	89,1
Δέρμα-είδη υπόδησης		0,6	-1,1	1,8	-5,7	95,0
Ξύλο και φελλός		1,2	-5,1	-10,6	-9,3	76,9
Χαρτί και προϊόντα από χαρτί		2,3	3,4	3,6	-3,8	103,1
Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων		1,9	8,0	-3,7	-4,8	99,0
Παράγωγα πετρελαίου και άνθρακα		11,3	6,5	3,0	-4,3	105,0
Χημικά προϊόντα		5,3	-0,6	3,5	-4,7	98,1
Βασικά φαρμακευτικά προϊόντα και σκευάσματα		2,5	13,2	14,6	3,4	134,2
Προϊόντα από ελαστική και πλαστική ύλη		4,2	4,6	4,2	-2,8	106,0
Μη μεταλλικά ορυκτά		10,3	4,2	-6,1	-6,5	91,5
Βασικά μέταλλα		8,0	5,5	2,0	-9,0	98,0
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων		5,1	10,9	-3,9	-10,1	95,8
Ηλεκτρονικοί υπολογιστές, ηλεκτρονικά και οπτικά προϊόντα		1,2	2,1	-17,6	-4,3	80,5
Ηλεκτρολογικός εξοπλισμός		3,0	3,7	1,1	-1,0	103,8
Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού		2,1	13,1	-0,3	-0,8	111,8
Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα, ημιρυμουλκούμενα		0,8	-23,5	28,2	-16,7	81,7
Λοιπός εξοπλισμός μεταφορών		1,6	-7,4	14,8	-3,0	103,1
Έπιπλα		1,5	3,6	1,9	-1,4	104,0
Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες		0,5	0,8	-1,7	-15,1	84,1
Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού		4,1	-6,0	6,4	-6,7	93,3
3. Ηλεκτρισμός	***20,8***	***100,0***	***-1,7***	***3,5***	***-2,8***	***98,9***
4.Παροχή νερού	***3,3***	***100,0***	***2,5***	***1,1***	***2,5***	***106,2***
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	**100,0**		**0,9**	**2,6**	**-4,0**	**99,3**
Βασικές ομάδες αγαθών						
Ενέργεια	36,8		0,1	2,8	-2,4	100,4
Ενδιάμεσα αγαθά	28,0		2,6	1,0	-7,2	96,1
Κεφαλαιακά αγαθά	8,6		2,3	-1,0	-6,8	94,3
Διαρκή καταναλωτικά αγαθά	2,3		2,5	-0,7	-4,6	97,2
Μη διαρκή καταναλωτικά αγαθά	24,3		-0,5	5,6	-1,6	103,4

Πηγή: ΕΣΥΕ. Αναθεωρημένος δείκτης με έτος βάσης το 2005.

Πίνακας V.7 Δείκτες δραστηριότητας στον τομέα των υπηρεσιών

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

	2007	2008	2009 (διαθέσιμη περίοδος)
Δείκτες κύκλου εργασιών στις υπηρεσίες			
Εμπορία αυτοκινήτων	6,8	-2,3	...
Χονδρικό εμπόριο	11,4	9,4	...
Τηλεπικοινωνίες-ταχυδρομεία	1,2	0,3	...
Πληροφορική	9,9	-1,0	...
Χερσαίες μεταφορές	18,2	5,1	...
Θαλάσσιες και ακτοπλοϊκές μεταφορές	8,1	10,2	...
Εναέριες μεταφορές	7,0	6,5	...
Βοηθητικές και συναφείς προς τις μεταφορές δραστηριότητες και δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων	12,6	3,3	...
Τουρισμός (ξενοδοχεία και εστιατόρια)	6,5	3,2	...
Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες[1]	18,3	3,6	...
Χιλιομετρικοί επιβάτες ΟΑ	2,7	-8,6	...
Χιλιομετρικοί επιβάτες Aegean Airlines[2]	25,5	21,1	...
Επιβατική κίνηση Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ)	2,0	0,7	...
Δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις υπηρεσίες	2,8	-8,3	-41,2 (Ιαν.-Μάρτ.)

Πηγές: ΕΣΥΕ (δείκτες κύκλου εργασιών στις υπηρεσίες), ΟΑ, Aegean Airlines, ΟΛΠ και ΙΟΒΕ (προσδοκίες).
1 Περιλαμβάνονται κυρίως οι δραστηριότητες των αρχιτεκτόνων-μηχανικών, οι νομικές υπηρεσίες και ο κλάδος της διαφήμισης.
2 Περιλαμβάνονται και οι ναυλωμένες πτήσεις (charter).

τρίμηνο του έτους. Συγκεκριμένα, η παραγωγή του συνόλου της βιομηχανίας μειώθηκε το 2008 κατά 4,0% (2007: +2,6%) και η μεταποιητική παραγωγή κατά 4,6% (2007: +2,6%), λόγω της μεγάλης κάμψης της παραγωγής όλων των βασικών ομάδων αγαθών, κυρίως των ενδιάμεσων αγαθών (-7,2%), η συμμετοχή των οποίων στην πτώση της παραγωγής του συνόλου της βιομηχανίας ήταν καθοριστική. Ειδικότερα στον τομέα της μεταποίησης, το προϊόν των περισσότερων κλάδων μειώθηκε σημαντικά, με εξαίρεση τους κλάδους τροφίμων και φαρμάκων, οι οποίοι εμφάνισαν άνοδο παραγωγής.[10]

Η αρνητική εικόνα για τη δραστηριότητα της μεταποίησης (βλ. Διαγράμματα V.3 και V.4) αποτυπώνεται και στη σχετική έρευνα συγκυρίας του ΙΟΒΕ. Η καθοδική πορεία του δείκτη επιχειρηματικών προσδοκιών στη βιομηχανία το 2008 (-10,6% κατά μέσο όρο, 2007: +1,3%), που ήταν ιδιαίτερα αισθητή το τελευταίο τρίμηνο του έτους, συνεχίστηκε με εντονότερο ρυθμό το πρώτο τρίμηνο του 2009, καθώς ενισχύθηκαν περαιτέρω οι αρνητικές προβλέψεις για την πορεία των παραγγελιών και της ζήτησης, ιδίως από το εξωτερικό.[11] Το ποσοστό χρησιμοποίησης του εργοστασιακού δυναμικού για το σύνολο της βιομηχανίας, το οποίο διαμορφώθηκε στο 75,9% το 2008 (2007: 77%), περιορίστηκε περαιτέρω το πρώτο τρίμηνο του 2009, όταν κατέγραψε τη χαμηλότερη τιμή των τελευταίων τεσσάρων ετών (71,3%). Επίσης, σημαντικά υποχώρησε ο ποσοτικός δείκτης μηνών εξασφαλισμένης παραγωγής, επιβεβαιώνοντας τις ποιοτικές προβλέψεις για υποχώρηση της δραστηριότητας στη βιομηχανία.[12]

10 Τον Ιανουάριο του 2009 η βιομηχανική παραγωγή *μειώθηκε* με ετήσιο ρυθμό 10,2% (παραγωγή μεταποίησης: -12,6%).

11 Ακόμη, ο Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών (PMI) για τη μεταποίηση, ο οποίος τους πρώτους εννέα μήνες υποδήλωνε επέκταση της παραγωγής, το τελευταίο τρίμηνο του 2008 υποχώρησε για πρώτη φορά κάτω από το όριο των 50 (υποδηλώνοντας μείωση). Η υποχώρηση συνεχίστηκε τους πρώτους τρεις μήνες του 2009 με επιταχυνόμενο ρυθμό και το Φεβρουάριο ο δείκτης διαμορφώθηκε στα χαμηλότερα επίπεδα από το 1999.

12 Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας συγκυρίας του Φεβρουαρίου του 2009 για τη βιομηχανία επισημαίνεται από το ΙΟΒΕ ότι "η διάρκεια της περιόδου των χαμηλών προσδοκιών και των απαισιόδοξων προβλέψεων παρατείνεται και η αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει την οικονομική δραστηριότητα του τομέα επιτείνεται".

Η προστιθέμενη αξία του **τριτογενούς τομέα** (υπηρεσίες) αυξήθηκε το 2008 κατά 5,2% σε σταθερές τιμές, έναντι 5,1% το 2007. Ορισμένοι κλάδοι του τομέα των υπηρεσιών (μεταφορές, τηλεπικοινωνίες-ταχυδρομεία, χονδρικό εμπόριο), παρά την επιβράδυνση που παρατηρήθηκε το τέταρτο τρίμηνο του 2008, παρουσίασαν θετική δραστηριότητα στο έτος συνολικά, ενώ αισθητή υποχώρηση εμφάνισαν ο όγκος του λιανικού εμπορίου και οι πωλήσεις αυτοκινήτων, που ήδη αναφέρθηκαν (βλ. Διάγραμμα V.2), καθώς και ο τουρισμός (βλ. Κεφάλαιο IX).

Ειδικότερα, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ, ο κύκλος εργασιών (σε τρέχουσες τιμές) αυξήθηκε το 2008 κατά 5,1% στις χερσαίες μεταφορές, 10,2% στις θαλάσσιες-ακτοπλοϊκές και 6,5% στις εναέριες, ενώ σημαντική υποχώρηση (-16,5%) παρουσίασε το τέταρτο τρίμηνο του 2008 ο κύκλος εργασιών στις βοηθητικές και συναφείς με τις μεταφορές δραστηριότητες και τα ταξιδιωτικά πρακτορεία. Επίσης, ο κύκλος εργασιών (σε τρέχουσες τιμές) στις υπηρεσίες πληροφορικής μειώθηκε κατά 1,0% το 2008, στις τηλεπικοινωνίες-ταχυδρομεία παρέμεινε σχεδόν στάσιμος (+0,3%) και στις "άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες"[13] αυξήθηκε κατά 3,6%. Ο κύκλος εργασιών (σε τρέχουσες τιμές) στο χονδρικό εμπόριο αυξήθηκε το 2008 κατά 9,4% (βλ. Πίνακα V.7). Εξάλλου, σύμφωνα με την έρευνα συγκυρίας του ΙΟΒΕ, ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις υπηρεσίες (εκτός λιανικού εμπορίου και τραπεζών), μετά από παρατεταμένη και μεγάλη υποχώρηση στο διάστημα Ιουλίου 2008-Ιανουαρίου 2009, το Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 2009 εμφάνισε πολύ μικρή άνοδο.

Καθώς οι βραχυχρόνιοι δείκτες σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο δεν δείχνουν προς το παρόν σημεία βελτίωσης, εκτιμάται ότι η **οικονομική δραστηριότητα θα είναι στάσιμη το 2009** και δεν αποκλείεται μέσα στο έτος να σημειωθούν και αρνητικοί ρυθμοί ετήσιας μεταβολής. Οι προοπτικές της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα εξακολουθούν να είναι λιγότερο αρνητικές από ό,τι για τη ζώνη του ευρώ ως σύνολο (βλ. Κεφάλαιο III). Πάντως, η πρόβλεψη για μηδενικό ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ περιβάλλεται από μεγάλη αβεβαιότητα και ενδέχεται η εξέλιξη της δραστηριότητας να είναι ακόμη δυσμενέστερη αν οι διεθνείς οικονομικές συνθήκες επιδεινωθούν περισσότερο από ό,τι προβλέπεται (με αποτέλεσμα μείωση των εξαγωγών μεγαλύτερη από την αναμενόμενη). Επιπλέον, αν τα υψηλά αποθέματα που συσσωρεύθηκαν πέρυσι (ενισχύοντας το ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ το 2008) χρησιμοποιηθούν για την κάλυψη της ζήτησης στη διάρκεια του τρέχοντος έτους, είναι δυνατόν να συντελέσουν σε μείωση της εγχώριας παραγωγής το 2009 (ακόμη και αν δεν χρησιμοποιηθούν και το ύψος τους μείνει αμετάβλητο, η συμβολή τους στο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ θα είναι μηδενική, ενώ το 2008 ήταν θετική). Επίσης, δεν πρέπει να αγνοηθεί το ενδεχόμενο, σε περίπτωση που θα ληφθούν και άλλα μέτρα για τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος, να υπάρξουν μεν θετικές επιδράσεις (ενίσχυση της εμπιστοσύνης των αγορών και των εγχώριων οικονομικών φορέων στις προοπτικές της οικονομίας και βελτίωση των όρων δανεισμού στη διεθνή αγορά), αλλά βραχυχρόνια να μην αποφευχθούν απώλειες πραγματικού προϊόντος και θέσεων εργασίας.

Βεβαίως **υπάρχουν και ορισμένοι παράγοντες που μπορούν να μετριάσουν τις δυσμενείς επιπτώσεις της κρίσης στην οικονομική δραστηριότητα.** Ειδικότερα, η πτώση των τιμών του πετρελαίου έχει ευνοϊκότερη επίδραση στον ελληνικό πληθωρισμό, καθώς και στο δυνητικό ρυθμό ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, λόγω της σχετικά υψηλής "πετρελαϊκής έντασης" της ελληνικής οικονομίας (βλ. Κεφάλαια VII και XI). Προβλέπεται λοιπόν μεγάλη αποκλιμάκωση του πληθωρισμού εξαιτίας αυτού του παράγοντα. Επίσης, για τους περισσότερους μισθωτούς του επιχειρηματικού τομέα οι ονομαστικές αυξήσεις των μισθών έχουν καθοριστεί από τις διετούς διάρκειας συλλογικές συμβάσεις που υπογράφηκαν το 2008. Βεβαίως, εκτιμάται ότι σε επίπεδο επιχειρή-

13 Κατά το μεγαλύτερο ποσοστό πρόκειται για τις δραστηριότητες των αρχιτεκτόνων-μηχανικών και των δικηγόρων-συμβολαιογράφων, καθώς και για τον κλάδο της διαφήμισης.

σεων στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα οι πράγματι καταβαλλόμενες αποδοχές θα αυξηθούν αισθητά λιγότερο από ό,τι οι συμβατικές αποδοχές (βλ. Κεφάλαιο VII). Σύμφωνα άλλωστε με την εισοδηματική πολιτική που ανακοίνωσε η κυβέρνηση, η αύξηση των μέσων αποδοχών στο Δημόσιο θα είναι μικρότερη από ό,τι αναμενόταν βάσει των προβλέψεων του Προϋπολογισμού. Ωστόσο, οι μέσες πραγματικές αποδοχές στο σύνολο της οικονομίας αναμένεται να αυξηθούν με ρυθμό που μπορεί να στηρίξει αύξηση της **εγχώριας καταναλωτικής ζήτησης** της τάξεως του 1% (έναντι 2,2% το 2008), εφόσον είναι συγκρατημένη η μείωση της απασχόλησης —βλ. Κεφάλαιο VI— και δεν υπάρξει περαιτέρω σημαντική υποχώρηση της εμπιστοσύνης των νοικοκυριών. Επιπλέον, η εφαρμογή του σχεδίου ενίσχυσης της ρευστότητας (βλ. Κεφάλαιο X) εκτιμάται ότι θα συμβάλει ώστε να διατηρηθεί ο ρυθμός της πιστωτικής επέκτασης προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις σε επίπεδο που θα αποτρέψει σημαντική εξασθένηση της οικονομικής δραστηριότητας και θα στηρίξει μικρή αύξηση του ΑΕΠ σε *ονομαστικούς* όρους. Εξάλλου, οι μεγάλες απώλειες των μετοχικών τίτλων στο Χρηματιστήριο Αθηνών δεν φαίνεται να επηρεάζουν ουσιωδώς την κατανάλωση των ελληνικών νοικοκυριών. Επίσης, αν και προβλέπεται υποχώρηση των τιμών των κατοικιών (βλ. Πλαίσιο V.1), οι οποίες αποτελούν βασικά περιουσιακά στοιχεία των νοικοκυριών, η μεταβολή της αγοραίας αξίας των κατοικιών δεν επηρεάζει αισθητά την καταναλωτική συμπεριφορά.

Η επιβάρυνση του επιχειρηματικού κλίματος, ιδίως από το τελευταίο τρίμηνο του 2008 και μετά, σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη υποχώρηση της ζήτησης και την αβεβαιότητα στις χρηματοπιστωτικές αγορές, συνηγορούν στην εκτίμηση ότι, τουλάχιστον για το τρέχον έτος, οι επενδυτικές πρωτοβουλίες των ιδιωτικών φορέων της οικονομίας θα περιοριστούν περαιτέρω. Αναλυτικότερα, σε ό,τι αφορά τις **επενδύσεις σε κατοικίες** θα πρέπει να αναμένεται περαιτέρω συρρίκνωση των σχετικών επενδύσεων με ρυθμό της τάξεως του 20%. Αυτή η πρόβλεψη βασίζεται στη συνεχιζόμενη πτωτική τάση των σχετικών προπορευόμενων δεικτών και την ταχεία αποκλιμάκωση του ρυθμού ανόδου του υπολοίπου των στεγαστικών δανείων προς τα νοικοκυριά (11,5% το 2008 έναντι 21,9% το 2007 και 26,3% το 2006). Πτωτική πορεία αναμένεται και για τις **υπόλοιπες (πλην κατοικιών) επενδύσεις στις κατασκευές,** καθώς οι χαμηλότερες αποδόσεις και οι χρηματοοικονομικές δυσχέρειες ενδέχεται να επηρεάσουν αρνητικά την αγορά των ακινήτων για επαγγελματική/εμπορική χρήση και την πορεία υλοποίησης των μεγάλων έργων υποδομής αντίστοιχα. Όσον αφορά τις **επενδύσεις των επιχειρήσεων σε εξοπλισμό,** θεωρείται πιθανό να σημειώσουν κάμψη, με δεδομένα την επιβάρυνση του επιχειρηματικού κλίματος, την ολοένα εντονότερη εξασθένηση της εγχώριας και διεθνούς ζήτησης, τους περιορισμούς στην πρόσβαση των επιχειρήσεων σε δανειακά κεφάλαια, αλλά και τις ιδιαίτερα επιφυλακτικές προβλέψεις μεσαίων και μεγάλων επιχειρήσεων για τα αποτελέσματά τους στο τρέχον έτος. Αντισταθμιστικά σε αυτές τις επιβαρυντικές για τις επενδύσεις τάσεις του εγχώριου και διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος ενδέχεται να επενεργήσουν η επιτάχυνση των συμπράξεων δημόσιου-ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ), οι προγραμματισμένες στο πλαίσιο του αναπτυξιακού νόμου επενδυτικές πρωτοβουλίες των επιχειρήσεων, καθώς και η υλοποίηση σημαντικών επενδύσεων στον τομέα της ενέργειας. Όσον αφορά τις **δημόσιες επενδύσεις,** σημειώνεται ότι η μείωση των δαπανών του ΠΔΕ, κατά 8,8% σε τρέχουσες τιμές, σύμφωνα με τον κατατεθειμένο Προϋπολογισμό του 2009, συνεπάγεται ότι οι επενδύσεις του τομέα της γενικής κυβέρνησης θα μειωθούν πάνω από 11% σε σταθερές τιμές το τρέχον έτος, εκτός εάν η χρηματοδότησή τους καταστεί ευκολότερη είτε μέσω των προκαταβολών της κοινοτικής χρηματοδότησης του ΕΣΠΑ είτε μέσω εξοικονόμησης άλλων κρατικών δαπανών.

Μεγάλη πτώση, της τάξεως του 12% σε σταθερές τιμές, αναμένεται να σημειώσουν οι **εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών** το 2009 (το 2008 είχαν αυξηθεί κατά 2,2%). Η αναμενόμενη δραστική μείωση των μεταφορικών

εισπράξεων και η προβλεπόμενη υποχώρηση της τουριστικής δραστηριότητας είναι οι κύριοι λόγοι της μείωσης των εξαγωγών υπηρεσιών, ενώ μείωση προβλέπεται να εμφανίσουν και οι εξαγωγές αγαθών. Οι **εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών** αναμένεται να υποχωρήσουν το 2009 με ρυθμό της τάξεως του 8-8,5% (2008: -4,4%), αντανακλώντας την υποτονικότητα της εγχώριας ζήτησης. Η συμβολή της μεταβολής του πραγματικού εξωτερικού ισοζυγίου στο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ θα είναι μηδενική.

Πλαίσιο V.I

Η ΑΓΟΡΑ ΑΚΙΝΗΤΩΝ – ΤΑΣΕΙΣ 2006-2008 ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ 2009

Η αγορά ακινήτων αποτελεί μια ιδιαίτερη αγορά που ασκεί σημαντική επίδραση στη χρηματοοικονομική και, κατ' επέκταση, μακροοικονομική σταθερότητα. Οι μεταβολές των τιμών των ακινήτων, των ενοικίων και των επιτοκίων των στεγαστικών δανείων επηρεάζουν τη συνολική ζήτηση και τον πληθωρισμό και γι' αυτό η αγορά ακινήτων παίζει σημαντικό ρόλο στο μηχανισμό μετάδοσης της νομισματικής πολιτικής και τις οικονομικές εξελίξεις. Παράλληλα, τα ακίνητα αποτελούν το κύριο μέσο εξασφάλισης των τραπεζών έναντι των πιστωτικών κινδύνων για τα στεγαστικά δάνεια και για σημαντικό μέρος των επιχειρηματικών δανείων. Για το λόγο αυτό έχει μεγάλη σημασία η συστηματική καταγραφή και ανάλυση των εξελίξεων στην αγορά ακινήτων, καθώς και των πιθανών επιδράσεών τους σε άλλες σημαντικές μεταβλητές, όπως είναι η κατανάλωση και η αποταμίευση των νοικοκυριών, η αξία του πλούτου και η διάρθρωση του χαρτοφυλακίου τους κ.ά. Με στόχο τη συγκέντρωση αναλυτικών στοιχείων που απαιτούνται για την παρακολούθηση των εξελίξεων στην αγορά ακινήτων, εκδόθηκε πρόσφατα από την Τράπεζα της Ελλάδος η Πράξη Διοικητή υπ' αριθ. 2610/31.10.2008 με θέμα: "Υποβολή από τα πιστωτικά ιδρύματα στοιχείων σχετικά με τα οικιστικά ακίνητα τα οποία αποτελούν αντικείμενο χρηματοδότησης ή εξασφάλιση χορηγούμενων από τα πιστωτικά ιδρύματα δανείων". Σύμφωνα με την Πράξη αυτή, όλα τα πιστωτικά ιδρύματα που λειτουργούν στην Ελλάδα υποβάλλουν πλέον στην Τράπεζα της Ελλάδος σε μηνιαία βάση αναλυτικά στοιχεία σχετικά με την αξία και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των οικιστικών ακινήτων τα οποία αποτελούν αντικείμενο χρηματοδότησης ή εξασφάλιση χορηγούμενων δανείων.[1] Μέχρι το τέλος Μαρτίου του 2009, στη Βάση Δεδομένων (εκτιμήσεων) οικιστικών ακινήτων που έχει δημιουργηθεί στο Τμήμα Ανάλυσης Αγοράς Ακινήτων της Τράπεζας της Ελλάδος έχουν συγκεντρωθεί στοιχεία για περίπου 375 χιλιάδες οικιστικά ακίνητα, οι εκτιμήσεις της αξίας των οποίων έγιναν κυρίως την περίοδο Ιανουαρίου 2006-Φεβρουαρίου 2009. Το 72,1% των εκτιμήσεων αυτών (275 χιλ.) αφορά διαμερίσματα, το 18,3% μονοκατοικίες, το 4,5% οικόπεδα άρτια και οικοδομήσιμα και το 4,5% μεζονέτες. Το υλικό αυτό αξιοποιείται ήδη στην κατασκευή επιμέρους δεικτών τιμών των οικιστικών ακινήτων (βλ. στον πίνακα τα στοιχεία για την περιοχή της Αθήνας).

Τιμές κατοικιών

Η συνεχής επιβράδυνση, την τριετία 2006-2008, της ανοδικής τάσης των τιμών των κατοικιών στην Ελλάδα αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό της αγοράς κατοικιών. Ωστόσο, οι τιμές των κατοικιών διατήρησαν ελαφρά θετικούς ρυθμούς μεταβολής (σε ονομαστικούς όρους) *και* το 2008. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, οι τιμές των κατοικιών στις αστικές

1 Τα στοιχεία που αναγγέλλονται στην Τράπεζα της Ελλάδος με βάση την ΠΔ/ΤΕ 2610/31.10.2008 αναφέρονται χωριστά σε κάθε εκτίμηση οικιστικού ακινήτου και περιλαμβάνουν τον κωδικό και το είδος του ακινήτου (διαμέρισμα, μονοκατοικία κ.λπ.), τον ακριβή γεωγραφικό προσδιορισμό του (διεύθυνση, όροφος κ.λπ.), την παλαιότητα (έτος κατασκευής και έκδοσης της σχετικής άδειας οικοδομής), την περιγραφή και το εμβαδόν των κύριων και βοηθητικών του χώρων (αποθήκης, θέσεων στάθμευσης κ.λπ.) και τις αντίστοιχες εμπορικές αξίες των χώρων αυτών, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του (ποιότητα κατασκευής, περιβάλλων χώρος και θέση κ.ά.), το κόστος κατασκευής και την αντικειμενική του αξία, καθώς και τα στοιχεία του δανείου για το οποίο το ακίνητο αποτελεί μοναδική εξασφάλιση (κατηγορία δανείου, ποσό που έχει εγκριθεί και εκταμιευθεί, αξία υποθήκης κ.ά.).

περιοχές (σύνολο) αυξήθηκαν κατά 2,6% το 2008 (προσωρινά στοιχεία), από 4,6% το 2007, 12,2% το 2006 και 10,9% το 2005. Ειδικότερα, ο ετήσιος ρυθμός ανόδου των τιμών των κατοικιών στην περιοχή της Αθήνας διαμορφώθηκε στο 2,7% το 2008[2] έναντι 5,2% το 2007 και 11,3% το 2006 (επεξεργασία των στοιχείων που έχουν υποβάλει οι τράπεζες), ενώ στις αστικές περιοχές εκτός της Αθήνας παρουσίασε περαιτέρω επιβράδυνση στο 2,6% το 2008, από 3,8% το 2007 και 13% το 2006 (επεξεργασία στοιχείων που συλλέγουν τα υποκαταστήματα της Τράπεζας της Ελλάδος, κυρίως από μεσιτικά γραφεία – βλ. πίνακα).

Μετά την αποκλιμάκωση της ανοδικής τάσης των τιμών των κατοικιών έως το 2008, ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής γίνεται αρνητικός τους πρώτους μήνες του 2009. Με βάση τα στοιχεία που έχουν συγκεντρωθεί από τις τράπεζες, οι τιμές των κατοικιών στην περιοχή της Αθήνας εκτιμάται ότι *μειώθηκαν* με ετήσιο ρυθμό 1,4% (σε ονομαστικούς όρους) το πρώτο τρίμηνο του 2009.[3] Η μελλοντική πορεία των τιμών των ακινήτων θα εξαρτηθεί από τους παράγοντες που επηρεάζουν τόσο την πλευρά της προσφοράς (π.χ. κόστος κατασκευής, πολεοδομικές και φορολογικές ρυθμίσεις) όσο και την πλευρά της ζήτησης (π.χ. μεταβολή του πληθυσμού και ειδικότερα του αριθμού των νοικοκυριών, κόστος δανεισμού και ύψος επιτοκίων, σχέση ενοικίων και αξίας ακινήτων). Πάντως, ο κίνδυνος απότομης διόρθωσης στην ελληνική αγορά κατοικίας είναι περιορισμένος, τουλάχιστον στο βαθμό που η εξέλιξη των τιμών επηρεάζεται από την εξέλιξη και τις προοπτικές των ενοικίων και των μακροπρόθεσμων επιτοκίων.

Ζήτηση και προσφορά στην αγορά ακινήτων

Η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου των τιμών των ακινήτων την τελευταία διετία εκτιμάται ότι οφείλεται τόσο στη σχετική υποχώρηση της ζήτησης όσο και στην αυξημένη προσφορά. Συγκεκριμένα, η ανακοίνωση στο τέλος του 2006 για αύξηση των αντικειμενικών αξιών από το Μάρτιο του 2007 οδήγησε σε πρόσκαιρη αύξηση της ζήτησης το τελευταίο τρίμηνο του 2006 και τους δύο πρώτους μήνες του 2007, η οποία εν μέρει τουλάχιστον αντισταθμίστηκε από χαλάρωση της ζήτησης τους επόμενους μήνες του 2007. Την πιο πρόσφατη περίοδο, η υποχώρηση της ζήτησης μπορεί να αποδοθεί έως ένα βαθμό στην επιφυλακτική στάση που τηρούν τα νοικοκυριά εν όψει των γενικότερων οικονομικών συνθηκών και κυρίως της αβεβαιότητας που επικρατεί σε σχέση με τις επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης, ιδίως όσον αφορά την απασχόληση και τα μελλοντικά τους εισοδήματα. Εξάλλου, οι αυξημένες προσδοκίες των νοικοκυριών για χαμηλότερα επίπεδα τιμών στο μέλλον είναι πιθανό να τα έχουν οδηγήσει σε αναβολή της απόφασης για αγορά κατοικίας. Από την άλλη πλευρά, η πιο προσεκτική και επιλεκτική στάση των τραπεζών όσον αφορά τη χορήγηση νέων στεγαστικών δανείων εκτιμάται ότι έχει και αυτή συμβάλει στην επιβράδυνση της αύξησης της ζήτησης. Σημειώνεται πάντως ότι, ενώ οι προαναφερόμενοι παράγοντες συνέβαλαν στην υποχώρηση της ζήτησης για αγορά ακινήτων συνολικά, παράλληλα έχουν στρέψει το ενδιαφέρον των αγοραστών τον τελευταίο χρόνο προς παλαιότερα και μικρότερου εμβαδού ακίνητα.

2 Σύμφωνα όμως με *άλλες* ενδείξεις (εκτιμήσεις που έγιναν τον Ιανουάριο του 2009 από εκπροσώπους των μεγαλύτερων κτηματομεσιτικών γραφείων της χώρας σε συζητήσεις με τις υπηρεσίες της Τράπεζας της Ελλάδος), εκτιμάται ότι από το καλοκαίρι του 2008 οι τιμές των κατοικιών μειώθηκαν (σε ονομαστικούς όρους) κατά 7% περίπου, ενώ, αν συνυπολογιστεί η αύξηση του πρώτου εξαμήνου, εκτιμάται ότι το μέσο ετήσιο επίπεδο των τιμών των κατοικιών (σε ονομαστικούς όρους) υποχώρησε ελαφρά το 2008.

3 Στη ζώνη του ευρώ οι τιμές των ακινήτων αυξήθηκαν με μέσο ετήσιο ρυθμό 6,6% την περίοδο 2000-2005, ενώ σταδιακή αποκλιμάκωση των υψηλών αυτών ρυθμών καταγράφηκε το 2006 (αύξηση 6,4%) και το 2007 (4,3%). Μάλιστα σε ορισμένες χώρες (Ισπανία, Ιταλία, Γαλλία, Βέλγιο) ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανόδου των τιμών των κατοικιών ήταν διψήφιος κατά την περίοδο 2000-2007, ενώ μόνο στη Γερμανία οι τιμές μειώθηκαν ελαφρά. Τα στοιχεία για το 2008 που είναι διαθέσιμα για τις χώρες της ζώνης του ευρώ δείχνουν ανομοιογένεια ως προς την εξέλιξη των τιμών, παρά τη γενική τάση αποκλιμάκωσης, η ταχύτητα της οποίας μάλιστα σχετίζεται σημαντικά με το μέγεθος των αυξήσεων των τιμών κατά τα προηγούμενα έτη: η μέση ονομαστική αύξηση είναι της τάξεως του 1-1,5%, αλλά στην Ιρλανδία καταγράφηκε σημαντική μείωση, καθώς και στην Ισπανία (το δεύτερο εξάμηνο μόνο). Βλ. ECB, *Housing Finance in the Euro Area*, Occasional Papers Series No. 101, Μάρτιος 2009, και ECB, "Recent Housing Market Developments in the Euro Area", *Monthly Bulletin*, Φεβρουάριος 2009 (Πλαίσιο 4). Επίσης, OECD, *Economic Outlook - Interim Report*, 31.3.2009, Πίνακας 1.2, σελ. 23.

Δείκτης τιμών κατοικιών

Περίοδος		Αστικές περιοχές-σύνολο			Αθήνα			Λοιπές αστικές περιοχές		
		Δείκτης	Εκατοστιαία μεταβολή		Δείκτης	Εκατοστιαία μεταβολή		Δείκτης	Εκατοστιαία μεταβολή	
		1997=100	Έναντι προηγούμενης περιόδου	Έναντι αντίστοιχης περιόδου προηγούμενου έτους	1997=100	Έναντι προηγούμενης περιόδου	Έναντι αντίστοιχης περιόδου προηγούμενου έτους	1993 IV=100	Έναντι προηγούμενης περιόδου	Έναντι αντίστοιχης περιόδου προηγούμενου έτους
1997		100,0	9,7	9,7	100,0	12,5	12,5	134,7	7,1	7,1
1998		114,4	14,4	14,4	115,5	15,5	15,5	152,6	13,3	13,3
1999		124,5	8,9	8,9	129,6	12,2	12,2	161,5	5,8	5,8
2000		137,7	10,6	10,6	149,1	15,1	15,1	171,3	6,1	6,1
2001		157,5	14,4	14,4	175,4	17,6	17,6	190,2	11,0	11,0
2002		179,3	13,9	13,9	203,8	16,2	16,2	211,7	11,3	11,3
2003		189,0	5,4	5,4	211,9	4,0	4,0	226,8	7,1	7,1
2004		193,4	2,3	2,3	212,4	0,3	0,3	237,4	4,7	4,7
2005		214,5	10,9	10,9	230,8	8,6	8,6	269,3	13,4	13,4
2006		240,6	12,2	12,2	256,8	11,3	11,3	304,2	13,0	13,0
2007		251,6	4,6	4,6	270,1	5,2	5,2	315,8	3,8	3,8
2008		258,2	2,6	2,6	277,3	2,7	2,7	323,9	2,6	2,6
1997	I	96,2	...	...	95,1	...	...	130,9	3,0	6,1
	II	98,2	2,1	...	97,8	2,9	...	132,6	1,3	6,2
	III	100,2	2,0	...	100,8	3,1	...	134,0	1,1	4,8
	IV	105,4	5,1	...	105,7	4,8	...	141,3	5,5	11,2
1998	I	110,1	4,5	14,4	109,3	3,4	14,9	149,4	5,7	14,1
	II	113,9	3,5	16,0	115,4	5,6	18,0	151,6	1,5	14,4
	III	115,0	0,9	14,8	116,5	1,0	15,6	153,0	0,9	14,2
	IV	118,4	2,9	12,3	120,9	3,7	14,4	156,3	2,1	10,6
1999	I	120,4	1,7	9,3	123,8	2,5	13,3	157,9	1,0	5,7
	II	123,6	2,7	8,5	128,1	3,4	11,0	161,0	2,0	6,2
	III	125,3	1,3	8,9	130,5	1,9	12,0	162,3	0,8	6,1
	IV	128,8	2,9	8,9	136,0	4,2	12,5	164,7	1,5	5,4
2000	I	132,1	2,5	9,7	141,6	4,1	14,3	166,1	0,8	5,2
	II	135,7	2,8	9,8	146,5	3,5	14,4	169,6	2,1	5,3
	III	138,8	2,2	10,8	150,4	2,7	15,3	172,6	1,8	6,4
	IV	144,2	3,9	11,9	158,0	5,0	16,2	177,1	2,6	7,5
2001	I	150,5	4,4	14,0	165,7	4,9	17,0	184,0	3,9	10,8
	II	156,1	3,7	15,0	174,2	5,1	18,9	188,0	2,2	10,8
	III	159,5	2,2	15,0	178,7	2,6	18,8	191,3	1,8	10,9
	IV	164,0	2,8	13,7	183,0	2,4	15,8	197,5	3,2	11,5
2002	I	171,5	4,6	14,0	193,6	5,8	16,8	204,0	3,3	10,8
	II	180,3	5,1	15,5	208,0	7,4	19,4	208,9	2,4	11,2
	III	180,7	0,2	13,3	205,4	-1,3	14,9	213,3	2,1	11,5
	IV	184,9	2,3	12,7	208,2	1,4	13,8	220,5	3,4	11,6
2003	I	188,6	2,0	10,0	214,6	3,1	10,8	222,5	0,9	9,1
	II	187,5	-0,6	4,0	210,6	-1,8	1,3	224,4	0,8	7,4
	III	189,0	0,8	4,6	210,6	0,0	2,6	228,1	1,7	7,0
	IV	190,9	1,0	3,3	211,5	0,4	1,6	232,1	1,7	5,3
2004	I	190,6	-0,2	1,0	209,7	-0,9	-2,3	233,6	0,6	5,0
	II	191,6	0,5	2,2	209,4	-0,2	-0,6	236,5	1,2	5,4
	III	193,3	0,9	2,3	211,1	0,8	0,2	238,8	1,0	4,7
	IV	198,0	2,4	3,7	219,4	3,9	3,7	240,9	0,9	3,8
2005	I	205,2	3,6	7,7	223,7	2,0	6,6	254,1	5,5	8,8
	II	211,6	3,1	10,5	228,9	2,3	9,3	264,1	3,9	11,7
	III	216,9	2,5	12,2	231,5	1,1	9,7	274,5	4,0	15,0
	IV	224,1	3,3	13,2	239,0	3,2	8,9	283,8	3,4	17,8
2006	I	233,3	4,1	13,7	249,9	4,6	11,7	294,1	3,6	15,7
	II	238,7	2,3	12,8	255,0	2,1	11,4	301,7	2,6	14,2
	III	240,9	0,9	11,1	254,9	0,0	10,1	307,4	1,9	12,0
	IV	249,2	3,4	11,2	267,2	4,8	11,8	313,7	2,0	10,5
2007	I	251,3	0,8	7,7	269,5	0,9	7,9	315,8	0,7	7,4
	II	249,5	-0,7	4,5	266,9	-1,0	4,7	314,3	-0,5	4,2
	III	252,1	1,0	4,6	272,1	1,9	6,7	314,5	0,1	2,3
	IV	253,5	0,6	1,7	271,9	-0,1	1,7	318,4	1,2	1,5
2008	I	255,6	0,9	1,7	274,2	0,8	1,7	321,1	0,8	1,7
	II	258,3	1,0	3,5	277,6	1,3	4,0	323,7	0,8	3,0
	III	258,1	-0,1	2,4	277,2	-0,2	1,9	323,6	0,0	2,9
	IV	260,9	1,1	2,9	280,3	1,1	3,1	327,1	1,1	2,7
2009*	I	...	...	...	270,4	-3,5	-1,4	...	...	...

Πηγές: Για τις λοιπές αστικές περιοχές: Τράπεζα της Ελλάδος (στοιχεία που συλλέγουν τα υποκαταστήματα, κυρίως από μεσιτικά γραφεία). Για την Αθήνα: επεξεργασία στοιχείων των εταιριών "Δανός & Συνεργάτες" (1993-1997), "Property ΕΠΕ" (1997-2005) και Τράπεζα της Ελλάδος (στοιχεία που συγκεντρώνονται από τα πιστωτικά ιδρύματα, 2006-2009). Για το σύνολο των αστικών περιοχών: σταθμισμένος δείκτης με βάση το απόθεμα των κατοικιών στην Αθήνα και τις λοιπές αστικές περιοχές.

* Εκτιμήσεις.

Η υποχώρηση της ζήτησης διαφαίνεται και από τη συνεχή επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου των στεγαστικών δανείων, κυρίως μετά την πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση. Συγκεκριμένα, ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του υπολοίπου των τραπεζικών δανείων προς τα νοικοκυριά για αγορά κατοικίας υποχώρησε στο 11,5% στο τέλος του 2008, από 21,9% και 25,8% στο τέλος του 2007 και 2006 αντίστοιχα, παραμένοντας ωστόσο υψηλός παρά την αύξηση των επιτοκίων των τραπεζικών δανείων έως τον Οκτώβριο του 2008[4] και τα σαφώς αυστηρότερα κριτήρια των τραπεζών όσον αφορά τη χορήγηση νέων στεγαστικών δανείων. Η καθαρή ροή νέων στεγαστικών δανείων το τελευταίο τρίμηνο του 2008 ήταν κατά 60% μικρότερη από ό,τι το αντίστοιχο τρίμηνο του 2007, ενώ κατά τους εννέα πρώτους μήνες του 2008 ήταν μικρότερη μόνο κατά 19,5% από ό,τι την αντίστοιχη περίοδο του 2007.[5] Η καθαρή ροή νέων στεγαστικών δανείων ανήλθε σε 318 εκατ. ευρώ το πρώτο δίμηνο του 2009, ενώ ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του υπολοίπου των στεγαστικών δανείων παρουσίασε περαιτέρω επιβράδυνση στο 10,6% τον Ιανουάριο και στο 9,6% το Φεβρουάριο του τρέχοντος έτους (βλ. και Κεφάλαιο Χ.2).

Η πλευρά της προσφοράς στην αγορά κατοικίας χαρακτηρίζεται από ένα σημαντικό απόθεμα νέων κατοικιών, το οποίο ωστόσο φαίνεται ότι απορροφάται σταδιακά, παρά τη σχετική επιφυλακτικότητα από την πλευρά της ζήτησης. Η υπερβάλλουσα αυτή προσφορά ήταν αποτέλεσμα κυρίως της εξαιρετικά αυξημένης ιδιωτικής κατασκευαστικής δραστηριότητας το 2006 (βάσει αδειών που εκδόθηκαν το 2005 υπό το ευνοϊκότερο φορολογικό καθεστώς που ίσχυε πριν από την επιβολή ΦΠΑ στις νέες κατοικίες στις αρχές του 2006). Σημειώνεται σχετικά ότι ο όγκος της ιδιωτικής οικοδομικής δραστηριότητας βάσει *αδειών* αυξήθηκε κατά 35,2% το 2005. Το μεγαλύτερο μέρος των εν λόγω αδειών εκδόθηκε στο τέλος του 2005, αλλά η εκτέλεσή τους εκτιμάται ότι καλύπτει το διάστημα από το 2006 ενδεχομένως έως και σήμερα. Έτσι, η προσφορά νέων κατοικιών διατηρήθηκε από τις αρχές του 2006 σε υψηλά επίπεδα, παρά το ότι ο όγκος της ιδιωτικής οικοδομικής δραστηριότητας βάσει αδειών μειώθηκε κατά 19,5% το 2006, 5,0% το 2007 και 17,1% το 2008.[6]

Η ύπαρξη σημαντικού αποθέματος αδιάθετων κατοικιών, σε συνδυασμό με την ασθενή ζήτηση στην αγορά ακινήτων τα δύο τελευταία χρόνια, έχει οδηγήσει σε στάση αναμονής τους εργολάβους οικοδομών ως προς την ανάληψη νέων επενδυτικών πρωτοβουλιών. Οι κατασκευαστές, έχοντας στην κατοχή τους μεγάλο αριθμό ακινήτων προς πώληση, περιορίζουν την έκδοση νέων οικοδομικών αδειών, ευελπιστώντας έτσι να διατηρήσουν τις τιμές πώλησης στα ίδια επίπεδα. Η συγκρατημένη αυτή τακτική, δηλαδή η περιορισμένη επέκταση των εργασιών από την πλευρά των οικοδομικών επιχειρήσεων, δεν αναμένεται να μεταβληθεί σημαντικά τους επόμενους μήνες. Αξίζει πάντως να επισημανθεί ότι η πλευρά της προσφοράς δεν φαίνεται να πιέζεται ιδιαίτερα, καθώς την τελευταία δεκαετία οι κατασκευαστές έχουν συσσωρεύσει σημαντικά κέρδη εξαιτίας της ραγδαίας ανόδου των τιμών των κατοικιών.

Εξάλλου, σημειώνεται ότι το συνολικό κόστος κατασκευής, όπως προκύπτει από τους δείκτες της ΕΣΥΕ για το κόστος κατασκευής νέων κτιρίων κατοικιών, παρουσίασε μέση ετήσια αύξηση 5,0% το 2008, έναντι 4,4% το 2007. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλε σημαντικά η αύξηση του δείκτη κόστους

4 Από το Νοέμβριο του 2008 τα επιτόκια των στεγαστικών δανείων άρχισαν να μειώνονται.

5 Από τα στοιχεία που συγκεντρώνονται στην Τράπεζα της Ελλάδος με βάση τις εκτιμήσεις που πραγματοποιούνται από τους συνεργάτες μηχανικούς των εμπορικών τραπεζών σχετικά με την αξία των οικιστικών ακινήτων τα οποία αποτελούν αντικείμενο χρηματοδότησης ή εξασφάλιση χορηγούμενων δανείων, προκύπτει ότι ο αριθμός των εν λόγω εκτιμήσεων μειώθηκε το 2008 περίπου στις 98 χιλιάδες, έναντι 125 χιλιάδων το 2007. Ο αριθμός των εκτιμήσεων αυτών φαίνεται να μειώνεται συνεχώς μετά το πρώτο τρίμηνο του 2007, φθάνοντας περίπου τις 24 χιλιάδες το τρίτο και τις 18 χιλιάδες το τέταρτο τρίμηνο του 2008 (από 28 και 31 χιλιάδες τα αντίστοιχα τρίμηνα του 2007).

6 Η εν λόγω μείωση της κατασκευαστικής δραστηριότητας καταγράφεται εντονότερα στο νομό Αττικής, καθώς η εξαιρετικά υψηλή αύξηση του όγκου της ιδιωτικής οικοδομικής δραστηριότητας βάσει αδειών κατά 49,8% το 2005 ακολουθήθηκε από σημαντική μείωση κατά 20,2% το 2006, 13,3% το 2007 και 24,1% το 2008.

υλικών κατασκευής κατά 6,3% τόσο το 2008 όσο και το 2007. Πιο περιορισμένη ήταν η άνοδος του δείκτη τιμών αμοιβής ή κόστους εργασίας (3,6% το 2008, έναντι 2,4% το 2007). Το αυξημένο κόστος κατασκευής εκτιμάται ότι λειτουργεί ανασταλτικά στην ανάληψη νέων επενδυτικών πρωτοβουλιών από την πλευρά των κατασκευαστών, καθώς αυξάνει το κόστος αντικατάστασης του διαθέσιμου αποθέματος των προς πώληση ακινήτων.

Επιχειρηματικές προσδοκίες στον τομέα κατασκευής κατοικιών και επενδύσεις σε κατοικίες

Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στις κατασκευές (που αφορά τόσο κατοικίες όσο και άλλες ιδιωτικές και δημόσιες κατασκευές) παρουσίασε μέση ετήσια αύξηση 3% το 2008, έναντι 1,5% το 2007 και 44,6% το 2006. Από το δεύτερο τρίμηνο του 2008 ο δείκτης αυτός παρουσιάζει σταδιακή μείωση, η οποία συνεχίστηκε έως και το πρώτο τρίμηνο του 2009 (ετήσιος ρυθμός μείωσης 31,8%). Ειδικότερα όσον αφορά τις επιχειρήσεις κατασκευής κατοικιών, σύμφωνα με την έρευνα του ΙΟΒΕ οι εξασφαλισμένοι μήνες παραγωγής, αν και μειώθηκαν μεταξύ Δεκεμβρίου 2008 και Μαρτίου 2009, δεν υπολείπονται του μέσου όρου του 2008.

Πάντως, το 2008 οι συνολικές επενδύσεις στις κατοικίες μειώθηκαν σημαντικά (κατά 29,1%), σύμφωνα με τα εθνικολογιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ, ύστερα από μείωση 6,8% το 2007. Όπως αναφέρεται και στο κυρίως κείμενο του παρόντος κεφαλαίου, η μείωση, που αφορά την κατασκευή κατοικιών, αναμένεται να συνεχιστεί και να είναι σημαντική και το 2009. Ωστόσο, υπάρχουν και ορισμένες ενδείξεις για λιγότερο δυσμενείς προοπτικές όσον αφορά τις συναλλαγές στην αγορά κατοικίας.[7]

Επιδράσεις στο ΑΕΠ και τον πληθωρισμό

Οι επιδράσεις στην ιδιωτική κατανάλωση των νοικοκυριών από τις εξελίξεις στην αγορά κατοικίας και ειδικότερα στις τιμές των κατοικιών και κατά συνέπεια στην αγοραία αξία των περιουσιακών στοιχείων (στον πλούτο) των νοικοκυριών εκτιμάται ότι είναι περιορισμένες.[8] Για το λόγο αυτό αναμένεται ότι η επίδραση των πρόσφατων εξελίξεων στο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ θα είναι οριακή. Όσον αφορά τον πληθωρισμό, στο βαθμό που οι τιμές των κατοικιών επηρεάζουν τα ενοίκια (αν και αυτό δεν έχει επιβεβαιωθεί με σαφήνεια για την Ελλάδα), η αγορά κατοικίας θα μπορούσε να επηρεάσει την εξέλιξη του δείκτη τιμών καταναλωτή. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά την τελευταία πενταετία ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των ενοικίων ήταν σημαντικά υψηλότερος από τον αντίστοιχο ρυθμό ανόδου του γενικού επιπέδου των τιμών. Πιο πρόσφατα, ενώ ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΔΤΚ υποχώρησε από 3,9% το Δεκέμβριο του 2007 στο 1,6% το Φεβρουάριο του τρέχοντος έτους, ο αντίστοιχος ρυθμός αύξησης των ενοικίων έμεινε σχεδόν σταθερός (από 4,0% το Δεκέμβριο του 2007 υποχώρησε στο 3,7% το Φεβρουάριο του 2009).

7 Σχετικά συγκρατημένη αισιοδοξία για την ανάκαμψη της αγοράς ακινήτων προέκυψε και από τις απαντήσεις που δόθηκαν από τα μεγάλα κτηματομεσιτικά γραφεία της χώρας το Φεβρουάριο του 2009 σε σχετικό ερωτηματολόγιο του Τμήματος Ανάλυσης Αγοράς Ακινήτων της Τράπεζας της Ελλάδος, που αποσκοπούσε να καταγράψει τις πρόσφατες τάσεις και τις προσδοκίες στην αγορά οικιστικών και επαγγελματικών ακινήτων. Συγκεκριμένα, στο ερώτημα πώς θα διαμορφωθεί η αγορά κατοικίας το επόμενο τρίμηνο, το 67% των ερωτηθέντων απάντησε ότι θα παραμείνει περίπου στα ίδια επίπεδα, το 17% ότι θα είναι ελαφρώς καλύτερη και το υπόλοιπο 16% ότι θα υπάρξει ελαφρά επιδείνωση. Στο ερώτημα πώς αναμένεται να διαμορφωθούν οι συναλλαγές επί κατοικιών το επόμενο τρίμηνο, το 50% των ερωτηθέντων απάντησε ότι θα παραμείνουν περίπου ίδιες, το 33% ότι θα αυξηθούν ελαφρά και το 17% ότι θα είναι ελαφρά μειωμένες. Ανάλογη αισιοδοξία προκύπτει και από τα αποτελέσματα έρευνας του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, σύμφωνα με την οποία ο σχετικός δείκτης προσδοκιών για την αγορά κατοικίας διαμορφώθηκε στο επίπεδο των 42,1 μονάδων για το πρώτο εξάμηνο του 2009, έναντι 40,8 μονάδων στο δεύτερο εξάμηνο του 2008 (αύξηση 3,2%).

8 Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη, η επίδραση της αγοραίας αξίας των κατοικιών, που αποτελούν βασική συνιστώσα του πλούτου των νοικοκυριών, στην ιδιωτική κατανάλωση εκτιμάται ότι είναι σχετικά περιορισμένη στη ζώνη του ευρώ ως σύνολο. Βλ. ΕΚΤ "Housing wealth and private consumption in the euro area", *Monthly Bulletin*, Ιανουάριος 2009, σελ. 59-71.

VI ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ: ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας το 2008 οδήγησε σε **υποχώρηση του μέσου ετήσιου ρυθμού αύξησης της απασχόλησης.** Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΣΥΕ, ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανόδου του αριθμού των απασχολουμένων διαμορφώθηκε σε 1,1% το 2008, σε σύγκριση με 1,3% το 2007. Λόγω της υστέρησης με την οποία μεταβάλλεται ο αριθμός των απασχολουμένων όταν επιβραδύνεται η οικονομική δραστηριότητα, η υποχώρηση του ρυθμού μεταβολής της απασχόλησης έγινε ιδιαίτερα εμφανής μόνο στο τελευταίο τρίμηνο του έτους, όταν ο ετήσιος ρυθμός ανόδου διαμορφώθηκε σε 0,8%, έναντι 1,3% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2007 (βλ. Διάγραμμα VI.1).

Ενώ το πρώτο εξάμηνο του 2008 η άνοδος της απασχόλησης προήλθε σχεδόν αποκλειστικά από την αύξηση του αριθμού των μισθωτών στον ιδιωτικό μη αγροτικό τομέα, το δεύτερο εξάμηνο καταγράφηκε σημαντική άνοδος του αριθμού των αυτοαπασχολουμένων (βλ. Διάγραμμα VI.2),[1] ιδίως των γυναικών. Η εξέλιξη αυτή είναι πιθανό να οφείλεται στο ότι η επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης οδήγησε άτομα που δεν κατόρθωσαν να βρουν εργασία ως μισθωτοί να αναπτύξουν δική τους επιχειρηματική δραστηριότητα. Ταυτόχρονα, φαίνεται ότι το δεύτερο εξάμηνο του 2008 η οικονομική συγκυρία αποθάρρυνε την έξοδο απασχολουμένων από τον αγροτικό τομέα, όπου για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια καταγράφηκε αύξηση της απασχόλησης, έστω και οριακή.

Στον ιδιωτικό μη αγροτικό τομέα, στον οποίο ο ετήσιος ρυθμός ανόδου της απασχόλησης το 2008 ήταν 1,7% κατά μέσον όρο (1,4% στο τελευταίο τρίμηνο), η εξέλιξη του αριθμού των

Διάγραμμα VI.1 Απασχόληση

(εκατοστιαίες μεταβολές έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του προηγούμενου έτους)

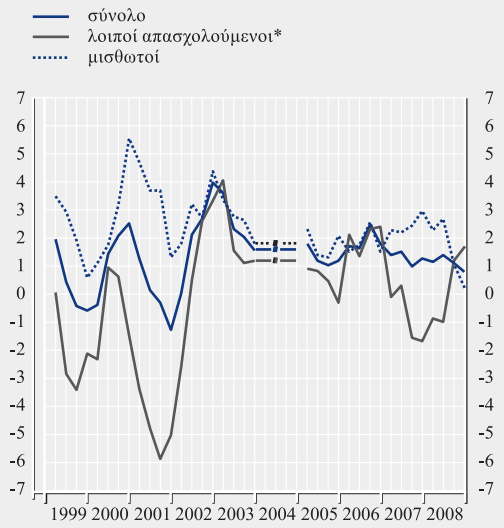

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού. Νέα αναθεωρημένα στοιχεία 1998-2003, τα οποία δημοσιεύθηκαν τον Ιανουάριο του 2005. Για το 2004 δεν εμφανίζονται μεταβολές, επειδή τα στοιχεία δεν είναι απολύτως συγκρίσιμα με τα προηγούμενα λόγω του νέου δείγματος με το οποίο έγινε η έρευνα.
* Λοιποί απασχολούμενοι = αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό (εργοδότες) + αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό + βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση.

Διάγραμμα VI.2 Συμβολή επί μέρους ομάδων στη μεταβολή της απασχόλησης[1]

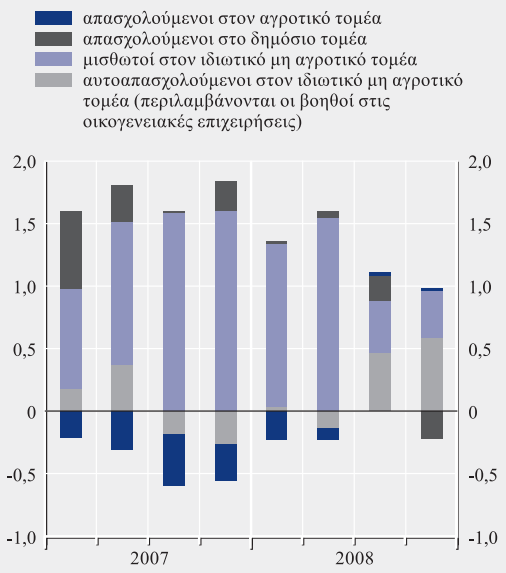

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 2007-2008.
1 Συμβολή στις ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές.

1 Ειδικότερα, το πρώτο εξάμηνο του 2008 οι μισθωτοί στον ιδιωτικό μη αγροτικό τομέα, οι αυτοαπασχολούμενοι στο μη αγροτικό τομέα, οι απασχολούμενοι στο δημόσιο τομέα και οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα συνέβαλαν στον ετήσιο ρυθμό μεταβολής της συνολικής απασχόλησης κατά 1,4 εκατ. μονάδα, -0,06 της εκατ. μονάδας, 0,03 της εκατ. μονάδας και -0,16 της εκατ. μονάδας αντίστοιχα. Το δεύτερο εξάμηνο του 2008 οι συμβολές αυτές διαμορφώθηκαν σε 0,4 της εκατ. μονάδας, 0,5 της εκατ. μονάδας, -0,007 της εκατ. μονάδας και 0,025 της εκατ. μονάδας αντίστοιχα.

Πίνακας VI.1 Πληθυσμός, εργατικό δυναμικό και απασχόληση

	2008 β΄ τρίμηνο (χιλ. άτομα)	Ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές β΄ τρίμηνο έτους[5]				
		2004[4]	2005	2006	2007	2008
Πληθυσμός ηλικίας 15 ετών και άνω[1]	9.230	...	0,5	0,5	0,6	0,2
Πληθυσμός ηλικίας 15-64 ετών[1]	7.228	...	0,1	0,3	0,8	0,3
Εργατικό δυναμικό[1]	4.939	...	0,5	0,6	0,8	0,4
Απασχόληση[1]	4.582	...	1,2	1,6	1,5	1,4
– Πρωτογενής τομέας[1]	518	...	-0,1	-1,7	-2,6	-0,7
– Δευτερογενής τομέας[1]	1.022	...	0,0	-0,2	3,1	1,1
– Τριτογενής τομέας[1]	3.042	...	1,5	2,9	1,7	1,9
Ποσοστό % συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό[2]		66,5	66,8	67,0	67,0	67,2
Ποσοστό % απασχόλησης[3]		59,6	60,3	61,0	61,5	62,2
Ανεργία ως ποσοστό % του εργατικού δυναμικού		10,2	9,6	8,8	8,1	7,2

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ).
1 Μεταβολή από β΄ τρίμηνο σε β΄ τρίμηνο.
2 Ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών στο εργατικό δυναμικό.
3 Απασχολούμενοι 15-64 ετών ως ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών.
4 Τα στοιχεία της ΕΕΔ για το 2004 δεν είναι πλήρως συγκρίσιμα με εκείνα για τα προηγούμενα έτη.
5 Στο κυρίως κείμενο αναφέρονται οι μέσες ετήσιες μεταβολές και τα μέσα επίπεδα έτους.

απασχολουμένων κατά κλάδο δραστηριότητας το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2008 έναντι της αντίστοιχης περιόδου του 2007,[2] βάσει της ΕΕΔ αλλά και ειδικών ερευνών (της ειδικής έρευνας της ΕΣΥΕ σε επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου, του Δείκτη Υπευθύνων Προμηθειών – PMI), ήταν αρνητική στη μεταποίηση (-1,9%), στις κατασκευές (-2,5%), στις μεταφορές-επικοινωνίες (-2,8%) και στην υγεία (-1,7%), ενώ αντίθετα στο εμπόριο και στον κλάδο των ξενοδοχείων και εστιατορίων παρατηρήθηκε άνοδος (+5% και +1,4% αντίστοιχα).

Οι **μέσες εβδομαδιαίες συνολικές (κανονικές και υπερωρίες) ώρες εργασίας** των μισθωτών στον ιδιωτικό μη αγροτικό τομέα μειώθηκαν κατά 0,3% το 2008.

Παρά την υποχώρηση του ετήσιου ρυθμού ανόδου της απασχόλησης το 2008, το **ποσοστό των ατόμων με περισσότερες της μιας εργασίας** δεν μειώθηκε.[3]

Ως προς τις μορφές απασχόλησης, το **ποσοστό των μισθωτών με συμβάσεις ορισμένου χρόνου** αυξήθηκε στο 11,5% το 2008 από 10,9% το 2007 (βλ. Πίνακα VI.2).[4] Η άνοδος καταγράφηκε κυρίως το τελευταίο τρίμηνο του 2008. Το **ποσοστό των μερικά απασχολουμένων** παρέμεινε το 2008 σταθερό έναντι του 2007 στο 5,6% (βλ. Πίνακα VI.2).[5]

Η άνοδος το 2008 της απασχόλησης με ρυθμό 1,1%, δηλαδή υψηλότερο από το ρυθμό ανόδου του εργατικού δυναμικού (0,4%), είχε ως συνέπεια την **υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας** από 8,3% το 2007 σε 7,6% το 2008 (βλ.

2 Η υιοθέτηση από την ΕΕΔ (από το α' τρίμηνο του 2008) νέας στατιστικής ταξινόμησης (ΣΤΑΚΟΔ-08) δυσχεραίνει τις συγκρίσεις του αριθμού των απασχολουμένων κατά κλάδο το 2008 έναντι του 2007. Οι συγκρίσεις σε επίπεδο τομέα (πρωτογενής, δευτερογενής και τριτογενής, βλ. Πίνακα VI.1) δεν επηρεάζονται σημαντικά από τη μεταβολή αυτή. Επί του παρόντος, στοιχεία της ΕΕΔ σε κλαδικό επίπεδο με τη νέα ταξινόμηση είναι διαθέσιμα για ολόκληρο το 2008, η σύγκριση με το 2007 όμως είναι εφικτή μόνο για το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου, για το οποίο τα στοιχεία είναι διαθέσιμα με βάση τόσο τη νέα όσο και την παλαιά ταξινόμηση.

3 Το ποσοστό των ατόμων στο μη αγροτικό ιδιωτικό τομέα που έχουν δύο εργασίες ως ποσοστό του συνόλου των απασχολουμένων στον τομέα αυτό ήταν 2,7% το 2008, έναντι 2,5% το 2007.

4 Το ποσοστό των μισθωτών με συμβάσεις ορισμένου χρόνου στον ιδιωτικό μη αγροτικό τομέα είναι λίγο υψηλότερο και διαμορφώθηκε σε 12,1% το 2008 από 11,7% το 2007.

5 Το ποσοστό των μερικά απασχολουμένων στον ιδιωτικό μη αγροτικό τομέα είναι λίγο χαμηλότερο και διαμορφώθηκε στο 5,2% το 2008 από 5,4% το 2007.

Πίνακας VI.2 Συνοπτική εικόνα της αγοράς εργασίας και του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού στην Ελλάδα και την ΕΕ

	Ελλάδα					
	2005	2006	2007	2008	EE-15[1]	EE-27[1]
I. Αγορά εργασίας						
1. Απασχόληση						
1.1 Ετήσια εκατοστιαία μεταβολή της απασχόλησης	1,0	2,1	1,3	1,1	1,0*	1,8
1.2 Ποσοστό % απασχόλησης (απασχολούμενοι 15-64 ετών ως ποσοστό του πληθυσμού της ίδιας ηλικίας)	60,1	61,0	61,4	61,9	67,0	65,4
1.2.α Κατά φύλο						
i. Άνδρες	74,2	74,6	74,9	75,0	74,2	72,5
ii. Γυναίκες	46,1	47,4	47,9	48,7	59,7	58,3
1.2.β Κατά εκπαιδευτικό επίπεδο[2]						
i.Χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο	50,5	51,9	52,3	52,4	51,9	48,6
ii. Μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο	60,5	60,5	60,8	61,2	72,3	70,3
iii. Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο	81,0	82,2	81,9	82,1	83,9	83,9
1.2.γ Κατά ηλικία:						
i.15-24 ετών	25,0	24,2	24,0	23,5	41.0	37,4
ii. 25-54 ετών	74,0	75,3	75,6	76,1	79,7	79,1
iii. 55-64 ετών	41,6	42,3	42,4	42,8	46,5	44,7
1.3 Απασχόληση κατά θέση στο επάγγελμα[3]						
1.3.α Ποσοστό % μισθωτών στο σύνολο των απασχολουμένων	63,6	63,6	64,3	64,6	85,0	84,0
1.3.β Ποσοστό % αυτοαπασχολουμένων στο σύνολο των απασχολουμένων (συμπεριλαμβάνονται οι βοηθοί στις οικογενειακές επιχειρήσεις)	36,4	36,4	35,7	35,4	15,0	16,0
1.4 Ποσοστό % μερικώς απασχολουμένων (στο σύνολο των απασχολουμένων)	5,0	5,7	5,6	5,6	20,9	18,2
1.4.α Κατά φύλο						
i. Άνδρες	2,3	2,9	2,7	2,8	8,3	7,7
ii. Γυναίκες	9,3	10,2	10,1	9,9	36,7	31,2
1.5 Ποσοστό % μισθωτών με συμβάσεις ορισμένου χρόνου	11,8	10,7	10,9	11,5	14,8	14,5
1.6 Συνήθεις εβδομαδιαίες ώρες εργασίας						
1.6.α Πλήρως απασχολουμένων	44,2	44,1	43,8	43,7	41,8	41,8
1.6.β Μερικώς απασχολουμένων	21,2	20,8	20,6	20,5	19,8	20,0
1.7 Μέση ηλικία ατόμων που αποχωρούν από το εργατικό δυναμικό λόγω συνταξιοδότησης	61,7	61,1	61,0	...	61,5	61,2
2. Ανεργία						
2.1 Ποσοστό % ανεργίας (άνεργοι ως ποσοστό % του εργατικού δυναμικού)	9,9	8,9	8,3	7,6	7,1*	7,0*
2.1.α Κατά φύλο						
i. Άνδρες	6,1	5,6	5,2	5,1	6,7*	6,6*
ii Γυναίκες	15,3	13,6	12,8	11,4	7,6*	7,5*
2.1.β Ποσοστό ανεργίας ατόμων 25-64 ετών κατά εκπαιδευτικό επίπεδο[2]						
i.Χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο	8,3	7,2	7,0	6,8	8,8	9,2
ii.Μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο	9,5	8,8	8,2	7,3	5,8	6,0
iii.Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο	7,0	6,3	6,0	5,6	3,7	3,6
2.2 Ανεργία νέων (άνεργοι 15-24 ετών ως ποσοστό % του εργατικού δυναμικού των ίδιων ηλικιών)	26	25,2	22,9	22,1	15,3*	15,5*
2.3 Ποσοστό % μακροχρόνιας ανεργίας (άνεργοι για 12 μήνες και άνω ως ποσοστό % του εργατικού δυναμικού)	5,1	4,8	4,1	3,6	2,8	3,1
2.3.α Κατά φύλο						
i. Άνδρες	2,6	2,6	2,2	2,1	2,6	2,8
ii. Γυναίκες	8,9	8,0	7,0	5,9	3,1	3,3
2.4 Ποσοστό % ιδιαίτερα μακροχρόνιας ανεργίας (άνεργοι για 24 μήνες και άνω ως ποσοστό % του εργατικού δυναμικού)	3,0	2,7	2,4	2,1	1,7	1,8
2.4.α Κατά φύλο						
i. Άνδρες	1,4	1,4	1,2	1,1	1,7	1,8
ii. Γυναίκες	5,2	4,6	4,1	3,5	1,9	2,0
2.5 Ποσοστό % ατόμων 18-59 ετών που ζουν σε άνεργα νοικοκυριά	8,9	8,1	8,0	...	9,0	9,3
II. Εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού						
1. Ποσοστό % του πληθυσμού 25-64 ετών με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο[2]	40,0	41,0	40,2	38,9	32,5	29,2
1.1.α Άτομα 25-34 ετών με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο ως ποσοστό % του πληθυσμού αυτών των ηλικιών	22,8	24,7	24,8	25,2	23,2	20,7
1.1.β Άτομα 55-64 ετών με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο ως ποσοστό % του πληθυσμού αυτών των ηλικιών	66,7	65,6	63,2	60,8	44,7	41,6
1.2 Ποσοστό % του πληθυσμού 25-64 ετών που έχει τελειώσει τουλάχιστον την υποχρεωτική εκπαίδευση	60,0	59,0	59,8	61,1	67,5	70,8
1.3 Ποσοστό % του πληθυσμού 18-24 ετών που έχει εγκαταλείψει την εκπαιδευτική διαδικασία έχοντας ολοκληρώσει το πολύ την υποχρεωτική εκπαίδευση	13,3	15,9	14,7	...	16,9	15,2
2. Διά βίου εκπαίδευση						
2.1 Ποσοστό % του πληθυσμού 25-64 ετών που συμμετέχει σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης	1,9	1,9	2,1	2,9	10,9	9,5

Πηγές: ΕΣΥΕ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού και Eurostat.
1 Τα στοιχεία για την ΕΕ-15 και ΕΕ-27, εκτός από εκείνα με*, αναφέρονται στο 2007. Εκείνα με * αναφέρονται στο 2008.
2 *Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης:* επίπεδα εκπαίδευσης ISCED 0-2 (προσχολική, πρωτοβάθμια και κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση), *μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης:* επίπεδα εκπαίδευσης ISCED 3-4 (ανώτερη δευτεροβάθμια, μεταδευτεροβάθμια, μη πανεπιστημιακή εκπαίδευση), *υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης:* επίπεδα εκπαίδευσης ISCED 5-6 (πανεπιστημιακή εκπαίδευση, μεταπτυχιακές σπουδές).
3 Για την Ελλάδα τα στοιχεία αναφέρονται στο σύνολο των απασχολουμένων, ενώ για την ΕΕ-15 και την ΕΕ-27 αναφέρονται στους απασχολουμένους 15-64 ετών.

Διάγραμμα VI.3 Ποσοστό συνολικής ανεργίας

(ποσοστό % του εργατικού δυναμικού)

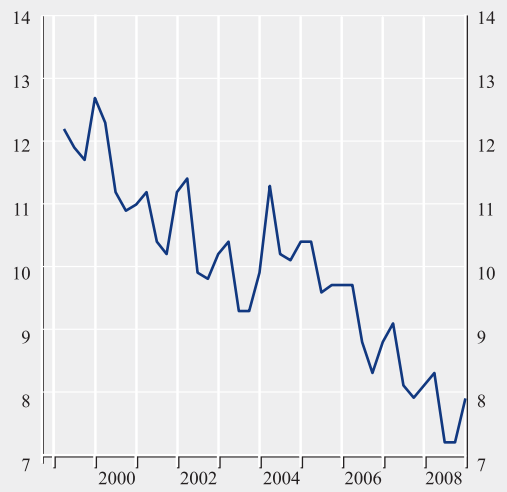

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού.

Διάγραμμα VI.3).[6] Υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας στο διάστημα Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2008 έναντι του αντίστοιχου διαστήματος του 2007 δείχνουν και τα διαθέσιμα στοιχεία του ΟΑΕΔ για τον αριθμό των εγγεγραμμένων ανέργων.

Η μείωση του συνολικού ποσοστού ανεργίας το 2008 αντανακλά κυρίως την υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας των γυναικών (από 12,8% το 2007 σε 11,4% το 2008), ενώ αντίθετα το ποσοστό ανεργίας των ανδρών μειώθηκε πολύ λιγότερο (από 5,2% το 2007 σε 5,1% το 2008) και στις ηλικίες 15-24 ετών αυξήθηκε (βλ. Πίνακα VI.3). Η άνοδος του ποσοστού ανεργίας των ανδρών ηλικίας 15-24 ετών αντανακλά την αύξηση του ποσοστού ανεργίας των ανδρών που δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα.[7] Υποχώρηση σημείωσε το 2008 το ποσοστό των ατόμων που έχουν παραμείνει άνεργα επί ένα έτος ή περισσότερο (μακροχρόνια άνεργοι) σε 49,5% του συνολικού αριθμού των ανέργων, από 51,7% το 2007.

Η εξέλιξη του αριθμού των απασχολουμένων θα εξαρτηθεί από τη διάρκεια και την ένταση της κρίσης τους επόμενους μήνες. Οι επιχειρήσεις δεν επιθυμούν γενικά να χάνουν ειδικευμένους απασχολουμένους και απασχολουμένους στους οποίους έχουν επενδύσει. Επομένως, **αν η κρίση δεν είναι μεγάλης διάρκειας, οι επιχειρήσεις θα αντιδράσουν στη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας κυρίως μέσω του περιορισμού των ωρών εργασίας** (βλ. Πλαίσιο VI.1). Οι ευπαθέστερες ομάδες απασχολουμένων είναι όσοι δεν είναι ειδικευμένοι και έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και εκείνοι με προσωρινές συμβάσεις εργασίας (στις ομάδες αυτές περιλαμβάνονται και πολλοί μετανάστες). Οι κατηγορίες επιχειρήσεων που βρίσκονται υπό ιδιαίτερη πίεση λόγω της χρηματοπιστωτικής και της οικονομικής κρίσης είναι οι κατασκευαστικές, οι μεταποιητικές με εξαγωγικό προσανατολισμό, οι επιχειρήσεις εισαγωγικού εμπορίου (κυρίως κεφαλαιακών αγαθών και διαρκών καταναλωτικών αγαθών), καθώς και οι τουριστικές και οι χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις. Στις κατασκευές και τον τουρισμό το ποσοστό των ανειδικεύτων είναι υψηλό (της τάξεως του 10%). Επειδή όμως πρόκειται, ως επί το πλείστον, για άτομα νέα στην ηλικία, ενδέχεται να μπορέσουν να απορροφηθούν από άλλους κλάδους.

Χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας που ενδεχομένως θα διαφοροποιήσουν τις εξελίξεις στην Ελλάδα έναντι άλλων χωρών της ζώνης του ευρώ αποτελούν το υψηλό ποσοστό των αυτοαπασχολουμένων[8] (το 35,4% του συνόλου των απασχολουμένων και το 37,5% των απασχολουμένων στον ιδιωτικό μη αγροτικό τομέα) και το υψηλό ποσοστό των απασχολουμένων στον αγροτικό τομέα (11,3% του συνόλου των απασχολουμένων).

Οι εκτιμήσεις των επιχειρήσεων για τις προσλήψεις τους επόμενους μήνες, όπως αυτές

6 Ο ενεργός πληθυσμός (πληθυσμός μεταξύ 15 και 64 ετών) αυξήθηκε κατά 0,3% το 2008.

7 Το ποσοστό ανεργίας των ατόμων με ελληνική υπηκοότητα μειώθηκε στο 7,7% το 2008 (άνδρες 5,1%, γυναίκες 11,4%) από 8,8% το 2007 (άνδρες 5,3%, γυναίκες 12,7%). Το ποσοστό ανεργίας των ατόμων που δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα διαμορφώθηκε χαμηλότερα, στο 6,7% το 2008 (άνδρες 4,2%, γυναίκες 11,1%), και επίσης μειώθηκε σε σύγκριση με το 2007 (σύνολο 7,5%, άνδρες 4%, γυναίκες 13,3%).

8 Δηλ. των αυτοαπασχολούμενων με ή χωρίς προσωπικό και των βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση.

Πίνακας VI.3 Πληθυσμός, εργατικό δυναμικό, απασχόληση και ανεργία: β′ τρίμηνο έτους

(χιλιάδες άτομα)

	Πληθυσμός					Εργατικό δυναμικό					Απασχολούμενοι					Άνεργοι					Ποσοστό ανεργίας (%)				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Άνδρες και γυναίκες																									
– σύνολο (15 ετών και άνω)	9.056	9.102	9.150	9.206	9.230	4.822	4.848	4.880	4.917	4.939	4.329	4.381	4.452	4.519	4.582	493	466	427	398	357	10,2	9,6	8,8	8,1	7,2
– 15-64 ετών	7.126	7.132	7.152	7.207	7.228	4.742	4.766	4.792	4.827	4.854	4.250	4.301	4.365	4.430	4.497	491	465	426	396	356	10,4	9,8	8,9	8,2	7,3
– 15-24 ετών	1.278	1.232	1.215	1.172	1.151	476	417	394	363	348	350	311	297	283	276	126	105	96	80	71	26,5	25,3	24,5	22,0	20,6
– 25 ετών και άνω	7.778	7.870	7.934	8.034	8.079	4.346	4.431	4.485	4.554	4.591	3.979	4.070	4.154	4.236	4.305	366	361	330	317	285	8,4	8,2	7,4	6,0	6,2
Άνδρες																									
– σύνολο (15 ετών και άνω)	4.405	4.428	4.453	4.489	4.502	2.861	2.872	2.886	2.905	2.925	2.679	2.705	2.725	2.761	2.788	182	166	160	144	136	6,4	5,8	5,6	4,0	4,7
– 15-64 ετών	3.543	3.550	3.566	3.602	3.615	2.802	2.811	2.821	2.841	2.862	2.620	2.645	2.661	2.698	2.726	181	166	160	143	136	6,5	5,9	5,7	5,0	4,8
– 15-24 ετών	640	615	611	589	579	259	228	222	202	196	210	188	184	174	167	48	39	38	28	29	18,7	17,5	17,3	14,1	15,1
– 25 ετών και άνω	3.765	3.812	3.842	3.899	3.923	2.602	2.644	2.663	2.702	2.728	2.469	2.517	2.541	2.587	2.621	133	126	122	115	106	5,1	4,8	4,6	4,3	3,9
Γυναίκες																									
– σύνολο (15 ετών και άνω)	4.650	4.674	4.696	4.717	4.727	1.961	1.976	1.993	2.012	2.014	1.650	1.676	1.727	1.758	1.793	311	300	266	253	220	15,9	15,2	13,4	12,6	10,9
– 15-64 ετών	3.583	3.582	3.585	3.605	3.613	1.939	1.955	1.970	1.986	1.991	1.629	1.655	1.704	1.732	1.770	310	299	266	253	220	16,0	15,3	13,5	12,8	11,1
– 15-24 ετών	637	616	604	582	572	217	188	172	160	151	139	123	113	109	109	77	65	58	51	42	35,7	34,8	33,9	32,1	27,7
– 25 ετών και άνω	4.013	4.058	4.092	4.134	4.155	1.743	1.787	1.821	1.851	1.862	1.510	1.553	1.613	1.648	1.683	233	234	208	202	178	13,4	13,1	11,4	10,9	9,6

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 2004-2008.

Διάγραμμα VI.4 Προσδοκίες των επιχειρήσεων[1] για την απασχόληση

(διαφορές ποσοστών θετικών και αρνητικών απαντήσεων)

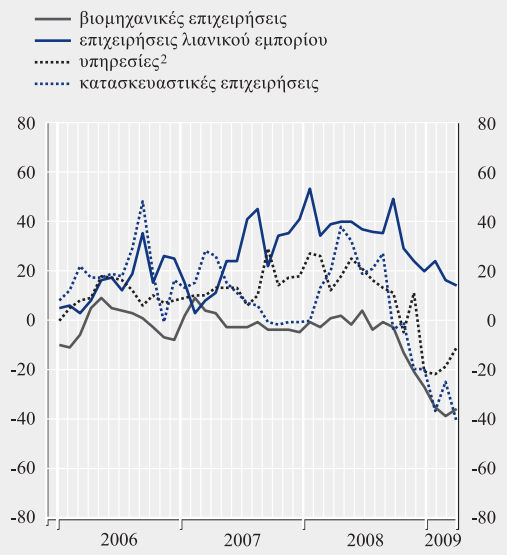

Πηγή: ΙΟΒΕ, Έρευνα Οικονομικής Συγκυρίας.
1 Οι απαντήσεις των επιχειρήσεων αφορούν την προοπτική αύξησης του αριθμού των απασχολουμένων κατά την προσεχή περίοδο.
2 Δεν περιλαμβάνονται οι τράπεζες και οι επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου.

καταγράφονται στην Έρευνα Συγκυρίας του ΙΟΒΕ για το Μάρτιο του 2009(βλ. Διάγραμμα VI.4), είναι αρνητικές και είναι πιθανό η απασχόληση να μειωθεί το 2009.[9] Ιδιαίτερα αρνητικές είναι οι προοπτικές στη **μεταποίηση.**[10] Οι προβλέψεις των επιχειρήσεων το πρώτο τρίμηνο του 2009 ήταν οι πιο αρνητικές που καταγράφηκαν την τελευταία δεκαετία. Στις **κατασκευές** επίσης αναμένεται μείωση της απασχόλησης, κυρίως στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην κατασκευή κατοικιών και άλλων κτιρίων (οι προβλέψεις των επιχειρήσεων που ασχολούνται με δημόσια έργα είναι λιγότερο αρνητικές). Στο **λιανικό εμπόριο,** οι επιχειρήσεις, παρότι αναμένουν τους επόμενους μήνες μείωση πωλήσεων, εκτιμούν ότι η απασχόληση θα αυξηθεί. Ακόμη πάντως και αν υπάρξει άνοδος, ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης στο λιανικό εμπόριο μάλλον θα επιβραδυνθεί, όπως υποδηλώνει και η σημαντική μείωση των κενών θέσεων εργασίας στον κλάδο το τελευταίο τρίμηνο του 2008.[11] Τέλος, αρνητικές είναι οι εκτιμήσεις των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στις **υπηρεσίες,**[12] αν και το Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 2009 καταγράφηκαν λιγότερο αρνητικές προβλέψεις από ό,τι τον Ιανουάριο του 2009.

Η υποχώρηση της απασχόλησης θα οδηγήσει σε αύξηση του ποσοστού ανεργίας, η μεταβολή του οποίου όμως θα εξαρτηθεί και από τη μεταβολή του εργατικού δυναμικού. Το 2007 και το 2008 η καταγραφείσα άνοδος του εργατικού δυναμικού (0,6% και 0,4% αντίστοιχα) προήλθε από άτομα που δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα και ενδεχομένως εξηγείται από τη νομιμοποίηση των ατόμων αυτών και όχι κατ' ανάγκην από πρόσφατη αύξηση της συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας. Το 2009 είναι πιθανό να ενταθεί το φαινόμενο της "αποθάρρυνσης", δηλ. να αυξηθεί ο αριθμός των ατόμων τα οποία αποφασίζουν —λόγω της εξασθένησης της οικονομικής δραστηριότητας— να μην αναζητήσουν εργασία και επομένως αποσύρονται από το εργατικό δυναμικό. Είναι επίσης πιθανό να μειωθεί η εισροή μεταναστών και να αποχωρήσουν από την αγορά εργασίας οι μακροχρόνια άνεργοι μεγάλης ηλικίας. Για τους λόγους αυτούς, **δεν αναμένεται αύξηση του εργατικού δυναμικού το 2009.**

Η αναμενόμενη στασιμότητα της οικονομικής δραστηριότητας το 2009 (βλ. Κεφάλαιο V) εκτιμάται ότι θα επηρεάσει το ακαθάριστο εισόδημα των νοικοκυριών και το μέσο χρόνο εργασίας περισσότερο από ό,τι τον αριθμό των απασχολουμένων. Σ' αυτό θα συντελέσουν οι εξής παράγοντες:

9 Εξάλλου, σε έρευνα που διεξήχθη το Μάρτιο του 2009 για λογαριασμό του ΕΒΕΑ σε δείγμα 635 επιχειρήσεων όλων των κλάδων, το 23,6% απάντησε ότι η κρίση έχει ήδη οδηγήσει την επιχείρηση σε απολύσεις και το 23,1% ότι είναι πιθανό να την οδηγήσει τους επόμενους μήνες.

10 Όπως επιβεβαιώνεται και από τον υποδείκτη απασχόλησης του Δείκτη Υπευθύνων Προμηθειών, ο οποίος βρίσκεται συνεχώς κάτω από το 50 από το Μάιο του 2008 (υποδηλώνοντας μείωση της απασχόλησης) και το Μάρτιο του 2009 διαμορφώθηκε στο 38,2.

11 Σε έρευνα που διεξήχθη το Φεβρουάριο-Μάρτιο του 2009 για λογαριασμό της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ελληνικού Εμπορίου σε δείγμα 2.000 λιανεμπορικών επιχειρήσεων, το 27% των επιχειρήσεων απάντησε ότι η αλλαγή των οικονομικών συνθηκών είχε ή θα έχει σημαντικές επιπτώσεις όσον αφορά τη μείωση του προσωπικού. Ωστόσο, μόνο το 2,6% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι θα προσπαθήσει να αντιμετωπίσει τις νέες συνθήκες με μείωση προσωπικού.

12 Δεν περιλαμβάνονται στην κατηγορία αυτή το λιανικό εμπόριο και οι τράπεζες.

• Για το 35,4% των απασχολουμένων που, όπως προαναφέρθηκε, είναι αυτοαπασχολούμενοι, η εξασθένηση της δραστηριότητας κατά κανόνα συνεπάγεται περιορισμό του χρόνου εργασίας (δηλαδή υποαπασχόληση) και μείωση του εισοδήματος.

• Δεν είναι αμελητέο το ποσοστό των ατόμων που έχουν πάνω από μία εργασίες (περίπου 3% στο σύνολο της οικονομίας): τα άτομα αυτά ενδέχεται να χάσουν τη μία θέση εργασίας αλλά να διατηρήσουν την άλλη.

• Ήδη πολλές επιχειρήσεις προχωρούν σε μέτρα περιορισμού του χρόνου εργασίας (βλ. Πλαίσιο VI.1).

Αν ληφθούν υπόψη τα ανωτέρω, η μείωση της μισθωτής απασχόλησης μπορεί να είναι σχετικά μικρή (της τάξεως του 1%) και η μείωση της συνολικής απασχόλησης ακόμη μικρότερη (κατά 0,5-0,8%). Αν, ταυτόχρονα, το εργατικό δυναμικό δεν αυξηθεί, το ποσοστό ανεργίας θα αυξηθεί κατά 0,5-0,8 της εκατοστιαίας μονάδας.

Πλαίσιο VI.1

Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ

Όταν μεταβάλλεται επί το δυσμενέστερον η εξωτερική και η εγχώρια ζήτηση, όπως συμβαίνει σήμερα στην ελληνική οικονομία, είναι αναμενόμενο ότι οι επιχειρήσεις θα επιδιώξουν να καταστήσουν το προϊόν τους πιο ανταγωνιστικό (μειώνοντας το κόστος λειτουργίας, τις τιμές και το περιθώριο κέρδους και αυξάνοντας την παραγωγικότητα), προκειμένου να βελτιώσουν το μερίδιό τους στη συρρικνούμενη αγορά και να αποφύγουν μείωση της παραγωγής τους. Εάν όμως η προσπάθειά τους δεν επιτύχει στον απαιτούμενο βαθμό, οι επιχειρήσεις θα αναγκαστούν να μειώσουν την παραγωγή. Τόσο στην πρώτη όσο και στη δεύτερη περίπτωση, είναι πολύ πιθανό ότι θα οδηγηθούν σε προσαρμογή της απασχόλησης.

Όπως προκύπτει από την ειδησεογραφία του τελευταίου τριμήνου, σημαντικός αριθμός ελληνικών επιχειρήσεων (κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, στη μεταποίηση) προσαρμόζει προς τα κάτω το επίπεδο της απασχόλησης, χρησιμοποιώντας κατ' αρχάς τις δυνατότητες που παρέχει το νομικό πλαίσιο της ελληνικής αγοράς εργασίας. Τα κυριότερα "εργαλεία" προσαρμογής της απασχόλησης που προβλέπει η νομοθεσία είναι τα εξής:

• **Περικοπή της υπερωριακής εργασίας.** Η επιλογή αυτή είναι στην απόλυτη διακριτική ευχέρεια του εργοδότη,[1] ενώ είναι η λιγότερο επώδυνη για τους εργαζομένους, δεδομένου ότι συνεπάγεται σχετικά περιορισμένη απώλεια εισοδήματος αλλά διατήρηση της θέσης εργασίας. Κατ' ανάλογο τρόπο, **είναι δυνατόν να μειωθούν και οι ομάδες ("βάρδιες") εργασίας.[2]**

• **Μη ανανέωση των συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου[3] όταν λήγουν**. Έχει παρατηρηθεί ότι κατά την τελευταία εικοσαετία οι βιομηχανικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν σε μεγάλη έκταση τις βάρδιες, τις υπερωρίες και τις συμβάσεις ορισμένου χρόνου (προσωρινή εργασία) για να αυξομειώνουν τις συνολικές εργατοώρες, χωρίς να μεταβάλλουν αισθητά τον αριθμό των απασχολουμένων.[4] Σημειώνεται ότι το 2007 το 10,9% των μισθωτών στην Ελλάδα ήταν προσωρινά απασχολούμενοι (κυρίως στον τουριστικό τομέα), έναντι 14,5% στην ΕΕ και 16,8% στη ζώνη του ευρώ.

1 Οι σχετικές ρυθμίσεις έχουν αναμορφωθεί με τον Ν. 3385/2005. Βλ. *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2005*, Οκτώβριος 2005, Πλαίσιο V.1, σελ. 120-123.
2 Οι βάρδιες εργασίας ρυθμίζονται βάσει του Ν. 1892/1990 (άρθρο 40).
3 Για εργαζομένους στον ιδιωτικό τομέα, οι συμβάσεις αυτές διέπονται από το Π.Δ. 180/2004 (που τροποποίησε το Π.Δ. 81/2003).
4 Βλ. *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2000*, Νοέμβριος 2000, Πλαίσιο 3, σελ. 66-69. Επίσης, Ι. Σαμπεθάι, "Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, προβλήματα και πολιτικές", Τράπεζα της Ελλάδος, *Οικονομικό Δελτίο*, τεύχος 16, Δεκέμβριος 2000.

• **Εκ περιτροπής εργασία.** Σύμφωνα με τη νομοθεσία,[5] υπό συνήθεις συνθήκες, κατά τη σύσταση της σύμβασης εργασίας ή κατά τη διάρκειά της ο εργοδότης και ο μισθωτός μπορούν με έγγραφη ατομική σύμβαση να συμφωνήσουν κάθε μορφή απασχόλησης εκ περιτροπής ανά ημέρα, εβδομάδα ή μήνα. Στην περίπτωση αυτή, επομένως, απαιτείται η συναίνεση του μισθωτού. Σε περίπτωση όμως "περιορισμού της δραστηριότητάς του" ο εργοδότης μπορεί μονομερώς να "επιβάλει σύστημα εκ περιτροπής απασχόλησης στην επιχείρησή του, μόνον εφόσον προηγουμένως προβεί σε διαβούλευση με τους νόμιμους εκπροσώπους των εργαζομένων" (δεν απαιτείται δηλαδή να καταλήξει σε συμφωνία). **Η μετατροπή της πλήρους (κανονικής) απασχόλησης σε εργασία εκ περιτροπής συνεπάγεται σημαντική μείωση αποδοχών.**

• **Μετατροπή της πλήρους σε μερική απασχόληση.** Σύμφωνα με τη νομοθεσία,[6] κατά τη σύσταση της σύμβασης εργασίας ή κατά τη διάρκειά της ο εργοδότης και ο μισθωτός μπορούν με έγγραφη ατομική σύμβαση να συμφωνήσουν, για ορισμένο ή αόριστο χρόνο, ημερήσια ή εβδομαδιαία ή μηνιαία εργασία, η οποία θα είναι μικρότερης διάρκειας από την κανονική (μερική απασχόληση). **Ανάλογη θα είναι και η μείωση των αποδοχών.**[7] Επισημαίνεται ότι ο νόμος προβλέπει ότι "καταγγελία της σύμβασης εργασίας [δηλαδή απόλυση] λόγω μη αποδοχής από το μισθωτό εργοδοτικής πρότασης για μερική απασχόληση είναι άκυρη". Σημειώνεται ότι το 2007 οι μερικά απασχολούμενοι αποτελούσαν το 5,6% της συνολικής απασχόλησης στην Ελλάδα, έναντι 18,2% στην ΕΕ και 19,7% στη ζώνη του ευρώ.

• **Θέση των μισθωτών σε διαθεσιμότητα.** Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία,[8] οι επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν περιορισμό της οικονομικής τους δραστηριότητας, μπορούν —αντί να προβαίνουν σε απολύσεις— να θέτουν μονομερώς σε διαθεσιμότητα το προσωπικό τους έως 3 μήνες το χρόνο, καταβάλλοντας μόνο το 50% των αποδοχών. Επιπρόσθετα καταβάλλεται το 10% των αποδοχών από τον ΟΑΕΔ (30% σε ειδικές περιπτώσεις).[9] Το σύστημα αυτό συνεπάγεται ότι ο εργοδότης καταβάλλει μέρος των αποδοχών χωρίς να του παρέχεται εργασία, ενώ για τον εργαζόμενο είναι σημαντική η μείωση του εισοδήματος (40%).

• **Ομαδικές απολύσεις.** Σύμφωνα με τη νομοθεσία,[10] το όριο πέρα από το οποίο οι απολύσεις *στη διάρκεια ενός μήνα* θεωρούνται ομαδικές (και μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο μετά από ειδική διαδικασία ενημέρωσης και διαβουλεύσεων) καθορίζεται σε τέσσερις (4) εργαζομένους, προκειμένου για επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις που στην αρχή του μήνα απασχολούν 20 έως 200 άτομα. Για τις επιχειρήσεις που απασχολούν περισσότερους από 200 εργαζομένους, το όριο πέρα από το οποίο οι απολύσεις θεωρούνται ομαδικές είναι ποσοστό 2% έως 3% του προσωπικού (παγίως όμως καθορίζεται σε 2% με υπουργική απόφαση) και μέχρι 30 άτομα.[11]

Η νομοθεσία προβλέπει επίσης τη δυνατότητα **διευθέτησης του χρόνου εργασίας,**[12] δηλαδή την αυξομείωση του ωραρίου εργασίας (ανάλογα με τις διακυμάνσεις της ζήτησης και της παραγωγής)

5 Ν. 2639/1998, άρθρο 2, παρ. 2. Βλ. και Γ. Λεβέντη, "Μερική απασχόληση και εκ περιτροπής εργασίας κατά Ν. 2639/98", *Δελτίον Εργατικής Νομοθεσίας*, 1999, τόμος 55, σελ. 81.
6 Ν. 2639/1998, άρθρο 2 παρ. 1.
7 Ωστόσο, η ωριαία αμοιβή του μερικώς απασχολουμένου για λιγότερες από 4 ώρες/ημέρα θα είναι προσαυξημένη κατά 7,5%, εφόσον αμείβεται με το "κατώτατο, κατά τις κείμενες διατάξεις, όριο αποδοχών" (Ν. 2874/2000, άρθρο 7) – δηλαδή είτε με το γενικό είτε με τα κλαδικά/ομοιοεπαγγελματικά κατώτατα όρια (βλ. Κ. Μαρκόπουλο "Μειωμένη ή διαλείπουσα απασχόληση μισθωτού", *Δελτίον Εργατικής Νομοθεσίας*, 2009, τόμος 65, σελ. 140).
8 Ν. 3198/1955 (άρθρο 10), όπως συμπληρώθηκε με το Ν.Δ. 206/1974 (άρθρο 1). Βλ. και Κ. Μαρκόπουλο, "Θέση του μισθωτού σε διαθεσιμότητα", *Δελτίον Εργατικής Νομοθεσίας*, 2008, τόμος 64, σελ. 705-717.
9 Άρθρο 20 του Ν. 1836/1989.
10 Ν. 1387/1983 (άρθρο 1), όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 2874/2000 (άρθρο 9).
11 Αυτό σημαίνει ότι επιχειρήσεις με προσωπικό άνω των 1.500 ατόμων μπορούν να απολύουν χωρίς περιορισμούς έως 30 άτομα το μήνα.
12 Ν. 3385/2005.

εντός μιας "περιόδου αναφοράς" (4 μηνών ή ενός έτους), στη διάρκεια της οποίας όμως το *μέσο* εβδομαδιαίο ωράριο εργασίας πρέπει να ισούται με το κανονικό. Είναι φανερό ότι, με δεδομένη την αβεβαιότητα όσον αφορά το πότε θα αρχίσει η ανάκαμψη της οικονομίας, η διευθέτηση (με τις ισχύουσες περιόδους αναφοράς) δεν προσφέρεται ιδιαίτερα στην παρούσα συγκυρία.

Εάν οι επιχειρήσεις φθάσουν σε απολύσεις, τότε η νομοθεσία προβλέπει την **επιδότηση των ανέργων**. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία,[13] η διάρκεια της επιδότησης της ανεργίας κυμαίνεται από 5 έως 12 μήνες, ανάλογα με τη διάρκεια της προηγούμενης απασχόλησης. Επίσης, από τον Ιανουάριο του 2008 το βασικό (ημερήσιο) επίδομα ανεργίας ισούται σταθερά με το 55% του εκάστοτε κατώτατου ημερομισθίου, ενώ προσαυξάνεται κατά 10% για κάθε προστατευόμενο μέλος της οικογένειας του ανέργου.[14] Εκτός από την επιδότηση της ανεργίας ("παθητικές πολιτικές απασχόλησης"), υπάρχουν και οι **"ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης"**, που αποσκοπούν στο να διευκολύνουν την επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας, με επιδότηση των αποδοχών των προσλαμβανόμενων ανέργων (ή των ασφαλιστικών εισφορών που καταβάλλουν οι εργοδότες τους), με επιδότηση της αυτοαπασχόλησης, καθώς και με προγράμματα κατάρτισης.[15]

* * *

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι σε περίοδο εξασθένησης της οικονομικής δραστηριότητας ή περίοδο κρίσης πρέπει ταυτόχρονα (α) να εξασφαλίζεται η δυνατότητα ευέλικτης προσαρμογής των επιχειρήσεων και (β) να στηρίζεται το εισόδημα των εργαζομένων – κατά πρώτο λόγο εκείνων οι οποίοι πλήττονται από τα μέτρα προσαρμογής που λαμβάνουν οι επιχειρήσεις. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την παρέμβαση των δημόσιων φορέων απασχόλησης-κατάρτισης, κυρίως του ΟΑΕΔ, ώστε να ενισχυθούν οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης. Η παρέμβαση που απαιτείται αφορά στο πώς θα καλυφθεί το κενό που αναδεικνύει η ανωτέρω επισκόπηση της νομοθεσίας: *όσοι εργαζόμενοι υφίστανται μείωση του χρόνου εργασίας και των αποδοχών τους (αλλά δεν απολύονται) δεν είναι δυνατόν να θεωρηθούν άνεργοι και επομένως – με το ισχύον καθεστώς – δεν μπορούν να επωφεληθούν από μέτρα επιδότησης της απασχόλησης, με μόνη εξαίρεση την κάλυψη από τον ΟΑΕΔ του 10% των αποδοχών των εργαζομένων που τίθενται σε διαθεσιμότητα.* Η λύση είναι να εκσυγχρονιστεί το σύστημα της διαθεσιμότητας ώστε να καλύψει αυτό το κενό. Η εμπειρία άλλων ευρωπαϊκών χωρών είναι ιδιαίτερα χρήσιμη. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στη **Γαλλία** η νομοθεσία αναγνωρίζει την **κατάσταση μερικής ανεργίας** (chômage partiel ή chômage technique) και προβλέπει την επιδότησή της.[16] Στην **Ιταλία**, υπάρχει η πλούσια εμπειρία του **Ταμείου Συμπλήρωσης Αποδοχών** (Cassa Integrazione Guadagni).[17] Το ιταλικό σύστημα προβλέπει παρεμβάσεις σε περίπτωση βραχυχρόνιων προβλημάτων και σε περίπτωση αναδιαρθρώσεων ή κρίσεων: ένα ποσοστό ή το σύνολο του προσωπικού μπορεί να τίθεται σε διαθεσιμότητα για το σύνολο ή μέρος του ωραρίου και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Οι αποδοχές που αντιστοιχούν στο ωράριο της διαθεσιμότητας καταβάλλονται από το Ταμείο, το οποίο χρηματοδοτείται κυρίως από εργοδοτικές εισφορές, καθώς και από κρατική επιχορήγηση. Έτσι, η σχέση εργασίας δεν λύεται, ο "κίνδυνος" της ανεργίας επιμερίζεται μεταξύ περισσότερων εργαζομένων και το κόστος των απολύσεων (αποζημιώσεις) αντικαθίσταται από το κόστος των διαθεσιμοτήτων, το οποίο δεν βαρύνει μόνο την

13 Πρόκειται κυρίως για το Ν.Δ. 2961/1954 και τους Νόμους 1545/1985, 1836/1989, 1874/1990, 1892/90 και 2224/1994.
14 Ν. 3552/2007 (άρθρο 5).
15 Η πιο πρόσφατη σχετική νομοθετική ρύθμιση είναι ο Ν. 3227/2004 (άρθρο 1).
16 Βλ. σχετικά στο δικτυακό τόπο του Υπουργείου Εργασίας της Γαλλίας:
http://www.travail-solidarite.gouv.fr/informations-pratiques/fiches-pratiques/chomage/chomage-partiel.html.
17 Βλ. τον ιταλικό Ν. 164/1975, όπως τροποποιήθηκε επανειλημμένα έως σήμερα. Επίσης βλ. το δικτυακό τόπο του INPS (κύριου οργανισμού κοινωνικής ασφάλισης της Ιταλίας):
http://www.inps.it/doc/TuttoINPS/Prestazioni/Le_prestazioni_a_sostegno_del_reddito/La_cassa_integrazione_guadagni_ordinaria/index.htm, καθώς και
http://www.inps.it/doc/TuttoINPS/Prestazioni/Le_prestazioni_a_sostegno_del_reddito/La_cassa_integrazione_guadagni_straordinaria/index.htm.

εμπλεκόμενη επιχείρηση (όπως οι αποζημιώσεις), αλλά το Ταμείο – δηλαδή τις επιχειρήσεις συλλογικά. Στη **Γερμανία** η νομοθεσία[18] προβλέπει ότι, σε περίπτωση περιορισμού του χρόνου εργασίας λόγω του οικονομικού κύκλου ή για οικονομικούς λόγους, ένα σημαντικό μέρος της προκύπτουσας περικοπής των αποδοχών καλύπτεται από τον Ομοσπονδιακό Οργανισμό Απασχόλησης (Bundesagentur für Arbeit – BA). Εάν, π.χ., ο χρόνος εργασίας μειωθεί κατά το ήμισυ, ο εργοδότης συνεχίζει να καταβάλλει το 50% των αποδοχών, ενώ ο BA καταβάλλει στο μισθωτό το 60% *του υπόλοιπου 50%* (ή το 67% για μισθωτούς με παιδιά). Πρόσφατα, με την πρώτη δέσμη μέτρων της Γερμανικής κυβέρνησης για την τόνωση της οικονομίας, η διάρκεια της ανωτέρω επιδότησης επεκτάθηκε στους 18 μήνες. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, οι μισθωτοί που έχουν επιδοτηθεί με βάση τη ρύθμιση αυτή στη Γερμανία αυξήθηκαν από 50.000 τον Οκτώβριο του 2008 σε σχεδόν 300.000 τον Ιανουάριο του τρέχοντος έτους.[19]

Αξίζει να σημειωθεί ότι στη χώρα μας η Εθνική Κοινωνική Αναπτυξιακή Συμφωνία, στην οποία κατέληξαν οι κοινωνικοί εταίροι και που δόθηκε στη δημοσιότητα από την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ) στις 19 Μαρτίου, αναφέρει μεταξύ άλλων ότι "απαιτείται αύξηση των διαθέσιμων πόρων για τις ενεργητικές όσο και τις παθητικές πολιτικές απασχόλησης".

18 Άρθρο 170 του γερμανικού Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλειας.
19 Βλ. και F. Zipfel, "Short-time work: an important and flexible instrument to fight the crisis", Deutsche Bank Research, Chart in focus, 23.2.2009.

VII ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ, ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΑ ΚΕΡΔΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

I ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΤΟΥ 2008 ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΤΡΕΧΟΝ ΕΤΟΣ: ΣΥΝΟΨΗ

Ο πληθωρισμός εμφάνισε μεγάλη μεταβλητότητα στη διάρκεια του 2008. Τους πρώτους επτά μήνες του έτους, όταν οι διεθνείς τιμές του πετρελαίου αυξάνονταν συνεχώς, ο ετήσιος ρυθμός του πληθωρισμού (βάσει του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή - ΕνΔΤΚ) είχε φθάσει στο υψηλότερο επίπεδο από το 1998 (4,9% το Μάιο, τον Ιούνιο και τον Ιούλιο). Στη συνέχεια όμως, λόγω της μεγάλης πτώσης των διεθνών τιμών του πετρελαίου και των άλλων βασικών εμπορευμάτων, ο πληθωρισμός υποχώρησε ραγδαία και το Δεκέμβριο διαμορφώθηκε στο 2,2% (βλ. Διάγραμμα VII.1),[1] δηλαδή στο χαμηλότερο επίπεδο από το 2000. Λόγω των εξελίξεων έως και τον Ιούλιο, ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός διαμορφώθηκε το 2008 σε επίπεδο σημαντικά υψηλότερο από ό,τι το 2007 (4,2% έναντι 3,0%). Ο πυρήνας του πληθωρισμού (που δεν περιλαμβάνει τις τιμές της ενέργειας και των μη επεξεργασμένων ειδών διατροφής) διατηρήθηκε σε υψηλό επίπεδο το 2008 (3,4% κατά μέσο όρο, σημειώνοντας μόνο μικρή αύξηση σε σύγκριση με το 2007 (3,2% – βλ. Διάγραμμα VII.3), καθώς δέχθηκε αντίρροπες επιδράσεις. Συγκεκριμένα, από την πλευρά της ζήτησης οι πληθωριστικές πιέσεις μειώθηκαν, ενώ από την πλευρά της προσφοράς ο ρυθμός ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος επιταχύνθηκε.

Διάγραμμα VII.1 Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή Ελλάδος και ζώνης του ευρώ

(εκατοστιαίες μεταβολές έναντι του ίδιου μηνός του προηγούμενου έτους)

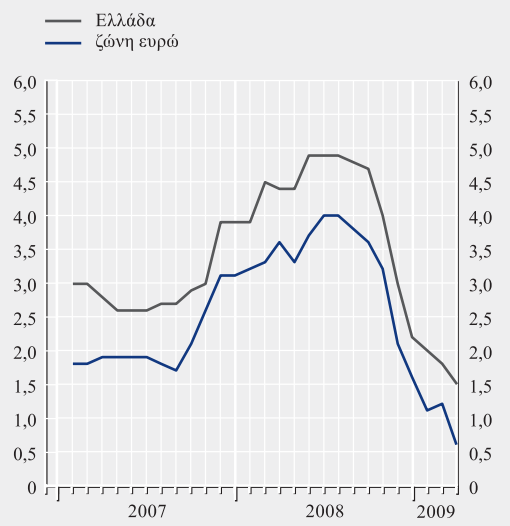

Πηγές: ΕΣΥΕ και Eurostat.

Διάγραμμα VII.2 Δείκτης τιμών καταναλωτή και πυρήνας πληθωρισμού

(εκατοστιαίες μεταβολές έναντι του ίδιου μηνός του προηγούμενου έτους)

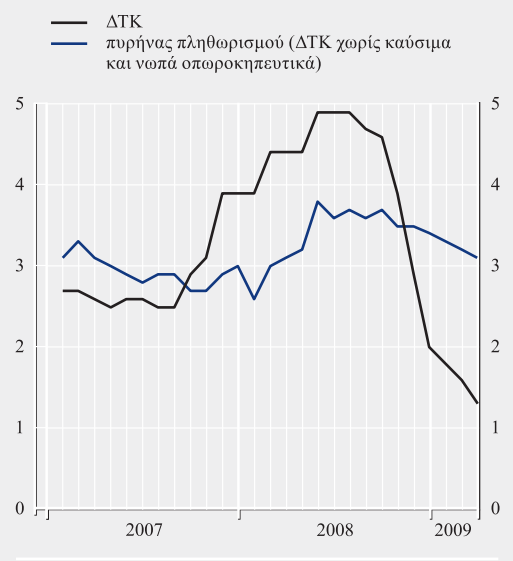

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ.

Ο ετήσιος ρυθμός του πληθωρισμού (βάσει του ΕνΔΤΚ) εξακολούθησε να υποχωρεί τους πρώτους μήνες του 2009 (στο 2,0% τον Ιανουάριο, στο 1,8% το Φεβρουάριο και στο 1,5% το Μάρτιο) και ενδέχεται να διαμορφωθεί γύρω στο 1% ή και χαμηλότερα περί τα μέσα του τρέχοντος έτους, ενώ στη συνέχεια θα αυξηθεί και πάλι. Αυτή η προβλεπόμενη διακύμανση αντανακλά κυρίως την αναμενόμενη διαμόρφωση των διεθνών τιμών του πετρελαίου κάθε μήνα του 2009 σε σύγκριση με τα επίπεδά τους κάθε μήνα του 2008. Εκτιμάται ότι το 2009 το μέσο ετήσιο επίπεδο του πληθωρισμού (βάσει του ΕνΔΤΚ) είναι δυνατόν να υποχωρήσει στο 1,5% ή και χαμηλότερα (στο 1,1-1,2%), από

1 2,0% βάσει του ΔΤΚ (βλ. Πίνακα VII.1 και Διάγραμμα VII.2).

Πίνακας VII.1 Δείκτες τιμών

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

Έτη ή τρίμηνα	Δείκτης τιμών καταναλωτή								Δείκτης τιμών παραγωγού στη βιομηχανία					Δείκτης τιμών εισαγωγών στη βιομηχανία	
		Ειδικοί δείκτες							Εγχώρια αγορά				Εξωτερική αγορά		
										Ειδικοί δείκτες					
	Γενικός	Αγαθά	Υπηρεσίες	ΔΤΚ χωρίς νωπά οπωρο-κηπευτικά & καύσιμα	ΔΤΚ χωρίς είδη δια-τροφής & καύσιμα	Διατροφή και μη αλκοο-λούχα ποτά	Νωπά οπωρο-κηπευτικά	Καύσιμα	Γενικός	Γενικός χωρίς τιμές ενέργειας	Ενδιάμεσα αγαθά	Καταναλω-τικά αγαθά	Γενικός	Γενικός	Γενικός χωρίς τιμές ενέργειας
2002	3,6	3,2	4,3	3,6	3,6	5,3	13,8	-1,7	2,3	2,3	1,3	3,2	1,1	0,3	0,4
2003	3,5	3,1	4,2	3,2	3,1	5,0	10,7	3,9	2,3	2,5	2,3	2,7	-0,3	0,7	0,6
2004	2,9	2,3	3,8	3,3	3,2	0,5	-11,9	7,5	3,5	4,7	3,2	6,0	5,0	3,1	0,8
2005	3,5	3,4	3,7	3,1	3,2	0,6	-8,1	18,0	5,9	3,0	3,8	2,5	3,7	8,8	1,2
2006	3,2	3,4	3,0	2,7	2,5	3,7	3,3	10,9	7,3	6,5	7,3	6,2	4,8	4,2	2,7
2007	2,9	2,5	3,5	2,9	3,0	3,2	5,6	1,3	4,1	2,7	6,1	-0,3	3,0	2,6	3,0
2008	4,2	4,3	3,9	3,4	3,0	5,4	4,6	14,7	10,0	6,4	8,4	4,5	6,4	7,1	2,5
2005 α′	3,3	3,1	3,6	3,3	3,5	-0,6	-11,5	15,1	4,6	2,6	4,9	0,8	2,7	8,2	1,4
β′	3,3	3,0	3,8	3,0	3,1	-0,3	-12,4	18,1	4,9	2,3	3,6	1,4	2,3	8,4	1,1
γ′	3,9	4,0	3,6	3,0	3,1	1,4	-4,1	21,6	6,3	2,6	3,3	2,2	4,5	9,8	1,1
δ′	3,7	3,6	3,7	3,0	3,0	2,1	-2,2	17,1	7,7	4,7	3,5	5,7	5,4	8,9	1,4
2006 α′	3,3	3,3	3,2	2,5	2,3	1,9	-5,8	19,6	9,4	6,8	4,6	8,9	7,2	7,6	1,8
β′	3,2	3,6	2,7	2,5	2,3	3,4	1,3	14,8	9,0	7,3	7,5	7,6	6,4	6,7	2,6
γ′	3,4	3,9	2,8	2,7	2,4	5,1	10,8	11,8	7,4	7,4	8,9	6,6	4,0	2,5	3,0
δ′	2,9	2,7	3,1	3,0	2,8	4,6	9,4	-1,2	3,7	4,6	8,2	2,0	1,8	0,4	3,2
2007 α′	2,7	2,1	3,4	3,2	3,3	3,1	4,9	-4,9	1,5	1,9	6,4	-1,7	0,4	-0,7	3,4
β′	2,6	1,9	3,6	2,9	3,1	2,0	2,9	-1,5	2,7	1,9	5,8	-1,5	2,1	0,9	3,2
γ′	2,7	2,0	3,6	2,8	3,0	3,3	11,8	-3,1	3,4	2,3	5,7	-0,7	2,5	3,0	3,0
δ′	3,6	3,9	3,2	2,8	2,5	4,5	3,7	15,8	8,9	4,7	6,6	2,9	7,1	7,4	2,6
2008 α′	4,3	5,0	3,3	2,9	2,3	6,1	7,1	24,0	11,5	6,9	9,3	4,9	8,5	8,1	2,5
β′	4,8	5,6	3,6	3,6	3,0	6,4	5,3	21,5	13,5	7,2	9,4	5,3	10,0	10,1	2,3
γ′	4,7	5,1	4,2	3,7	3,2	4,5	-3,1	22,9	14,2	7,2	9,7	4,9	9,8	10,1	2,8
δ′	2,9	1,7	4,5	3,5	3,4	4,5	8,9	-7,4	1,3	4,2	5,4	3,0	-2,4	0,4	2,3

Πηγή: ΕΣΥΕ.

Διάγραμμα VII.3 Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή χωρίς τις τιμές της ενέργειας και των μη επεξεργασμένων ειδών διατροφής: Ελλάδα και ζώνη του ευρώ

(εκατοστιαίες μεταβολές έναντι του ίδιου μηνός του προηγούμενου έτους)

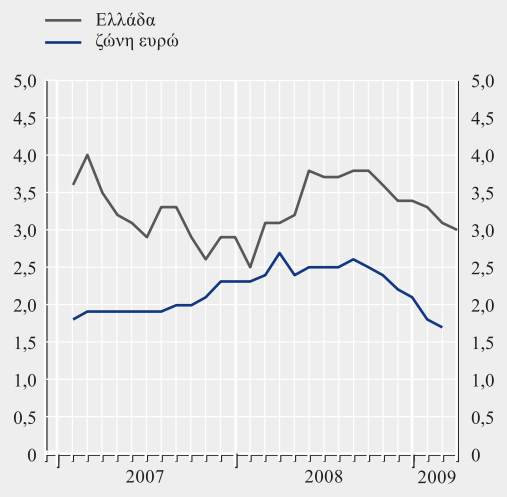

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ και ΕΚΤ.

4,2% το προηγούμενο έτος. Ο πυρήνας του πληθωρισμού προβλέπεται ότι θα παραμείνει σχετικά υψηλός γύρω στο 2,9%, δηλαδή θα εμφανίσει μόνο μικρή υποχώρηση σε σύγκριση με το 2008 (3,4%). Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν συνθήκες που ευνοούν τη μεγαλύτερη μείωση του πυρήνα του πληθωρισμού. Συγκεκριμένα, οι συνθήκες υπερβάλλουσας ζήτησης, οι οποίες το 2008 εξασθένησαν, εφέτος αντιστρέφονται και αναμένεται να συνεχιστεί η μείωση των περιθωρίων κέρδους που καταγράφηκε πέρυσι. Επίσης, ο ρυθμός ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος προβλέπεται ότι θα επιβραδυνθεί αισθητά εφέτος. Επομένως η πληθωριστική του επίδραση (όπως και εκείνη της εξέλιξης άλλων στοιχείων του κόστους παραγωγής) θα είναι μικρότερη από ό,τι το 2008. Ωστόσο, καθώς η ελληνική οικονομία εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού που επηρεάζουν δυσμενώς τη διαμόρφωση των τιμών, εκτιμάται ότι ο πυρήνας του πληθωρισμού θα υποχωρήσει λιγότερο από ό,τι θα ήταν κατ' αρχήν δυνατόν. Βεβαίως, οι προβλέψεις αυτές χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό αβεβαιότητας, η οποία αφορά την εξέλιξη, κατά το τρέχον έτος, τόσο των διεθνών τιμών των βασικών εμπορευμάτων και των συναλλαγματικών ισοτιμιών όσο και —σε εγχώριο επίπεδο— της ζήτησης και του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Ειδικότερα, εάν η εγχώρια ζήτηση εμφανίσει ακόμη μεγαλύτερη επιβράδυνση από ό,τι τώρα αναμένεται (ή εάν μειωθεί), δεν μπορεί να αποκλειστεί σημαντική υποχώρηση του πυρήνα του πληθωρισμού.

2 ΚΥΡΙΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ

2.1 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Η διεθνής τιμή του αργού πετρελαίου τύπου Brent σε δολάρια ΗΠΑ αυξανόταν συνεχώς έως τον Ιούλιο του 2008, στη συνέχεια όμως υποχώρησε σημαντικά έως το Δεκέμβριο. Εξαιτίας αυτής της μεταβλητότητας, η εν λόγω τιμή εμφάνισε μέση ετήσια αύξηση 33,9% το 2008, αλλά το Δεκέμβριο του 2008 ήταν μειωμένη κατά 52,8% σε σύγκριση με το Δεκέμβριο του 2007. Σε ευρώ, η τιμή του πετρελαίου μειώθηκε κατά 48,9% μεταξύ Δεκεμβρίου 2007 και Δεκεμβρίου 2008, αλλά το μέσο ετήσιο επίπεδό της αυξήθηκε κατά 24,8% το 2008.[2] Οι ανωτέρω εξελίξεις επηρέασαν ανάλογα τις τιμές των εισαγόμενων και των εγχωρίως πωλούμενων καυσίμων (βλ. Διάγραμμα VII.4).[3]

2 Η συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ έναντι του δολαρίου ΗΠΑ αυξανόταν έως τον Ιούλιο, αλλά στη συνέχεια άρχισε να υποχωρεί, με αποτέλεσμα να μειωθεί κατά 7,7% μεταξύ Δεκεμβρίου 2007 και Δεκεμβρίου 2008, ενώ το μέσο ετήσιο επίπεδό της αυξήθηκε κατά 7,3%.

3 Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Δείκτη Τιμών Εισαγωγών στη Βιομηχανία (ΕΣΥΕ – αναθεωρημένα στοιχεία), οι τιμές των εισαγόμενων ενεργειακών πρώτων υλών (αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου) αυξήθηκαν με μέσο ετήσιο ρυθμό 25,2% το 2008 και οι τιμές των εισαγόμενων τελικών προϊόντων καυσίμων με μέσο ετήσιο ρυθμό 16,0%, αλλά το Δεκέμβριο οι τιμές αυτές ήταν μειωμένες σε σύγκριση με το Δεκέμβριο του 2007 (κατά 11,7% και 30,0% αντίστοιχα). Εξάλλου, στην *εγχώρια αγορά* και σε *επίπεδο χονδρικής πώλησης*, οι τιμές των καυσίμων (τελικών προϊόντων) που περιλαμβάνονται στο Δείκτη Τιμών Παραγωγού στη Βιομηχανία για την εγχώρια αγορά αυξήθηκαν με μέσο ετήσιο ρυθμό 24,7% το 2008, αλλά το Δεκέμβριο εμφάνισαν μέσο ετήσιο ρυθμό μείωσης 40,0% (αναθεωρημένος δείκτης 2005=100). Οι *λιανικές τιμές των καυσίμων που περιλαμβάνονται στον ΔΤΚ* αυξήθηκαν το 2008 με μέσο ετήσιο ρυθμό 14,7% (Δεκέμβριος 2008/Δεκέμβριος 2007: -20,3%).

Το 2009 το μέσο ετήσιο επίπεδο της διεθνούς τιμής του πετρελαίου σε δολάρια ΗΠΑ αναμένεται ότι θα μειωθεί κατά 50-55%.[4]

Δεδομένου ότι στην Ελλάδα η "πετρελαϊκή ένταση" της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών παραμένει υψηλότερη από το αντίστοιχο μέγεθος στη ζώνη του ευρώ ως σύνολο,[5] η *αντιπληθωριστική* επίδραση της υποχώρησης της τιμής του πετρελαίου είναι στη χώρα μας μεγαλύτερη από ό,τι κατά μέσο όρο στη ζώνη του ευρώ. (Κατ' αντιστοιχία, ήταν μεγαλύτερη η *πληθωριστική* επίπτωση της *ανόδου* της τιμής του πετρελαίου τους πρώτους επτά μήνες του 2008.) Για το λόγο αυτό, μεταξύ Δεκεμβρίου 2007 και Δεκεμβρίου 2008 μειώθηκε ελαφρά η θετική διαφορά πληθωρισμού μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ (σε 0,6 από 0,8 της εκατοστιαίας μονάδας, βλ. Πίνακες VII.2 και VII.3 και Διάγραμμα VII.6). Αντίθετα, η θετική διαφορά του πυρήνα του πληθωρισμού αυξήθηκε το ίδιο διάστημα (σε 1,3 εκατ. μονάδα από 0,6 της εκατ. μονάδας), υποδηλώνοντας ότι *συνολικά* δεν εξασθένησαν

Διάγραμμα VII.4 Τιμές καυσίμων

(εκατοστιαίες μεταβολές έναντι του ίδιου μηνός του προηγούμενου έτους)

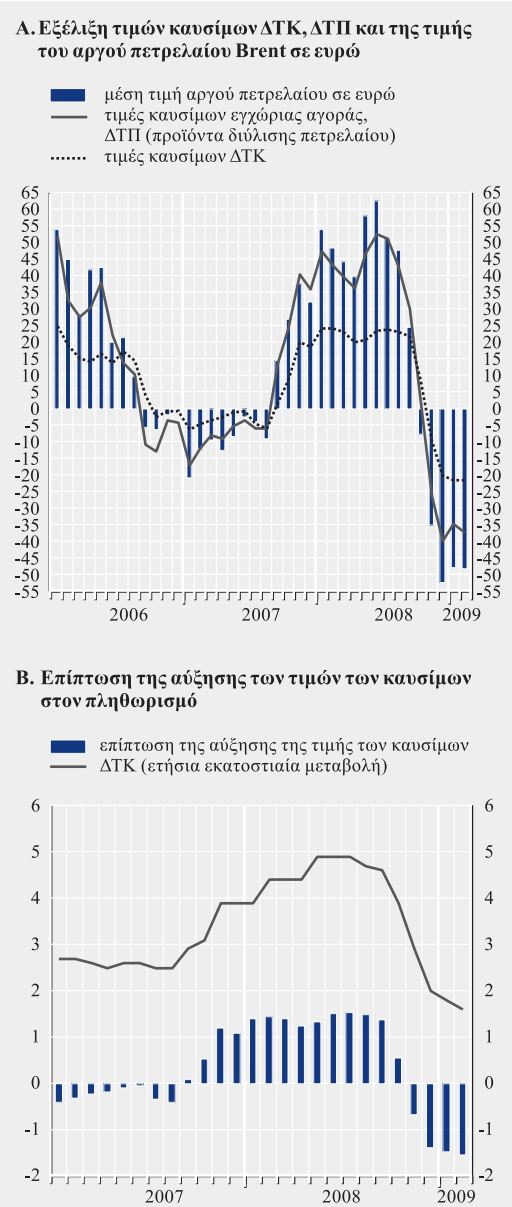

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ και στοιχείων από προθεσμιακά συμβόλαια στην αγορά του Λονδίνου για την τιμή (σε δολάρια) του πετρελαίου Brent.

Διάγραμμα VII.5 Δείκτης τιμών εισαγωγών στη βιομηχανία και αντίστροφο σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας του νομίσματος

(εκατοστιαίες μεταβολές έναντι του ίδιου μηνός του προηγούμενου έτους)

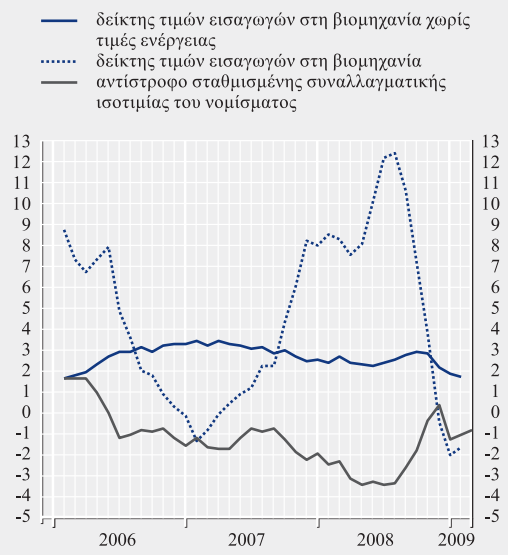

Πηγές: ΕΣΥΕ και Τράπεζα της Ελλάδος.

4 Σύμφωνα με τις υποθέσεις που περιλαμβάνονται στις προβολές των εμπειρογνωμόνων της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που δημοσιεύθηκαν στις 5 Μαρτίου του τρέχοντος έτους, η μείωση θα είναι σχεδόν 50% (ΕΚΤ, *Μηνιαίο Δελτίο*, Μάρτιος 2009). Σύμφωνα με πιο πρόσφατες υποθέσεις του ΟΟΣΑ, η μείωση θα φθάσει το 54% (OECD, *Economic Outlook – Interim Report*, 31.3.09).

5 Βλ. Κεφάλαιο XI της παρούσας έκθεσης καθώς και *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2008*, Οκτώβριος 2008, Παράρτημα 2 του Κεφαλαίου V.

Πίνακας VII.2 Η εξέλιξη των τιμών στην Ελλάδα και τη ζώνη του ευρώ

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

	2007	2008	2008 Ιούν.	2008 Ιούλ.	2008 Αύγ.	2008 Σεπτ.	2008 Οκτ.	2008 Νοέμ.	2008 Δεκ.	2009 Ιαν.	2009 Φεβρ.	2009 Μάρτ.
Α. Ζώνη ευρώ												
Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ) και συνιστώσες του												
Γενικός δείκτης	**2,1**	**3,3**	**4,0**	**4,0**	**3,8**	**3,6**	**3,2**	**2,1**	**1,6**	**1,1**	**1,2**	**0,6[2]**
Αγαθά	1,9	3,8	5,0	5,1	4,6	4,4	3,5	1,8	0,9	0,2	0,3	...
Είδη διατροφής	2,8	5,1	5,8	6,1	5,6	5,2	4,4	3,7	3,3	2,7	2,5	...
Επεξεργασμένα είδη διατροφής[1]	2,8	6,1	7,0	7,2	6,8	6,2	5,1	4,2	3,5	2,7	2,0	...
Μη επεξεργασμένα είδη διατροφής	3,0	3,5	4,0	4,4	3,7	3,6	3,4	2,8	2,8	2,6	3,3	...
Βιομηχανικά αγαθά	1,4	3,1	4,5	4,6	4,2	4,0	3,1	0,8	-0,3	-1,0	-0,7	...
Βιομηχανικά αγαθά εκτός ενέργειας	1,0	0,8	0,8	0,5	0,7	0,9	1,0	0,9	0,8	0,5	0,7	...
Ενέργεια	2,6	10,3	16,1	17,1	14,6	13,5	9,6	0,7	-3,7	-5,3	-4,9	...
Υπηρεσίες	2,5	2,6	2,5	2,6	2,7	2,6	2,6	2,6	2,6	2,4	2,4	...
Τιμές παραγωγού στη βιομηχανία	*2,8*	*6,2*	*8,0*	*9,2*	*8,5*	*7,9*	*6,3*	*3,3*	*1,6*	*...*	*...*	*...*
Β. Ελλάδα												
Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ) και συνιστώσες του												
Γενικός δείκτης	**3,0**	**4,2**	**4,9**	**4,9**	**4,8**	**4,7**	**4,0**	**3,0**	**2,2**	**2,0**	**1,8**	**1,5**
Αγαθά	2,5	4,5	5,7	5,7	5,5	5,0	3,8	2,0	0,4	0,2	0,1	...
Είδη διατροφής	3,1	4,6	5,1	4,7	4,0	3,6	3,8	4,5	3,6	3,4	3,2	...
Επεξεργασμένα είδη διατροφής[1]	3,7	5,0	6,1	6,1	5,8	5,1	3,7	2,6	2,3	2,2	1,8	...
Μη επεξεργασμένα είδη διατροφής	2,2	4,0	3,7	2,4	1,3	1,2	3,9	7,5	5,6	5,4	5,5	...
Βιομηχανικά αγαθά	2,2	4,4	6,0	6,3	6,4	5,8	3,7	0,4	-1,5	-1,8	-1,8	...
Βιομηχανικά αγαθά εκτός ενέργειας	2,2	2,0	2,2	2,2	2,5	2,2	2,2	2,3	2,2	2,1	2,3	...
Ενέργεια	2,1	13,8	20,9	22,2	21,1	19,9	9,2	-6,5	-15,6	-16,7	-17,0	...
Υπηρεσίες	3,7	3,8	4,0	3,9	3,9	4,4	4,4	4,4	4,5	4,4	4,1	...
Τιμές παραγωγού στη βιομηχανία	*4,1*	*10,0*	*15,5*	*16,7*	*14,3*	*11,8*	*6,7*	*0,5*	*-3,2*	*-3,4*	*-5,3*	*...*

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ και ΕΚΤ.
1 Περιλαμβάνονται τα αλκοολούχα ποτά και ο καπνός.
2 Προσωρινές εκτιμήσεις της Eurostat.

Πίνακας VII.3 Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή: Ελλάδα και ΕΕ

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

Χώρες	Μέσος όρος έτους 2007	Φεβρουάριος 2008	Μέσος όρος έτους 2008	Φεβρουάριος 2009
Αυστρία	2,2	3,1	3,2	1,4
Βέλγιο	1,8	3,6	4,5	1,9
Βουλγαρία	7,6	12,2	12,0	5,4
Γαλλία	1,6	3,2	3,2	1,0
Γερμανία	2,3	3,0	2,8	1,0
Δανία	1,7	3,3	3,6	1,7
Ελλάδα	3,0	4,5	4,2	1,8
Εσθονία	6,7	11,5	10,6	3,9
Ηνωμένο Βασίλειο	2,3	2,5	3,6	3,2
Ιρλανδία	2,9	3,5	3,1	0,1
Ισπανία	2,8	4,4	4,1	0,7
Ιταλία	2,0	3,1	3,5	1,5
Κύπρος	2,2	4,7	4,4	0,6
Λεττονία	10,1	16,5	15,3	9,4
Λιθουανία	5,8	10,9	11,1	8,5
Λουξεμβούργο	2,7	4,2	4,1	0,7
Μάλτα	0,7	4,0	4,7	3,5
Ολλανδία	1,6	2,0	2,2	1,9
Ουγγαρία	7,9	6,7	6,0	2,9
Πολωνία	2,6	4,6	4,2	3,6
Πορτογαλία	2,4	2,9	2,7	0,1
Ρουμανία	4,9	8,0	7,9	6,9
Σλοβακία	1,9	3,4	3,9	2,4
Σλοβενία	3,8	6,4	5,5	2,1
Σουηδία	1,7	2,9	3,3	2,2
Τσεχία	3,0	7,6	6,3	1,3
Φινλανδία	1,6	3,3	3,9	2,7
Ευρωπαϊκή Ένωση-27	2,3	3,5	3,7	1,7
Ζώνη ευρώ	2,1	3,3	3,3	1,2

Πηγή: Eurostat.

οι μονιμότεροι *εγχώριοι* παράγοντες που αυξάνουν την εν λόγω διαφορά και μειώνουν τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

2.2 ΕΓΧΩΡΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας[6] εκτιμάται ότι αυξήθηκε το 2008 κατά 5,4%, δηλαδή περισσότερο από ό,τι το 2007 (4,0%). Στον επιχειρηματικό τομέα (που περιλαμβάνει τις δημόσιες και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και τις τράπεζες) το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος εκτιμάται ότι αυξήθηκε κατά 4,7%, έναντι 4,8% το 2007. Η επιτάχυνση της ανόδου του κόστους εργασίας στο σύνολο της οικονομίας οφείλεται κυρίως στο ότι ο ρυθμός αύξησης των μέσων ονομαστικών προ φορολογίας αποδοχών επιταχύνθηκε στο 6,6%, από

6 Ο ρυθμός αυτός, όπως υπολογίζεται από την Τράπεζα της Ελλάδος, αποτελεί ικανοποιητική προσέγγιση του ρυθμού ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στον μη αγροτικό τομέα της οικονομίας (βλ. *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2008*, Οκτώβριος 2008, σελ. 94).

Διάγραμμα VII.6 Διαφορές ετήσιων ρυθμών πληθωρισμού μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ

(επιλεγμένοι δείκτες, εκατοστιαίες μονάδες)

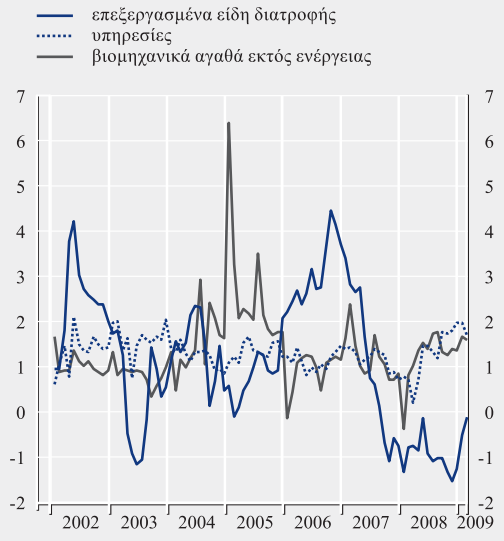

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ και Eurostat.

5,2% το 2007 (βλ. Πίνακα VII.4), ενώ ο ρυθμός ανόδου της παραγωγικότητας ήταν ελαφρά χαμηλότερος από ό,τι το 2007.

Το 2009, εκτιμάται ότι ο ρυθμός ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος θα επιβραδυνθεί αισθητά και θα διαμορφωθεί στο 3,3% στο σύνολο της οικονομίας και στο 2,6% στον επιχειρηματικό τομέα. Ο ρυθμός για το σύνολο της οικονομίας θα συγκλίνει σημαντικά προς το αντίστοιχο μέγεθος για τη ζώνη του ευρώ ως σύνολο.

Ειδικότερα, οι μέσες προ φορολογίας αποδοχές στο σύνολο της οικονομίας εκτιμάται ότι θα αυξηθούν κατά 3,7% το 2009, έναντι 6,6% το 2008,[7] ενώ η άνοδος της παραγωγικότητας θα είναι περιορισμένη (της τάξεως του 1%). Για να εκτιμηθεί η αύξηση των μέσων αποδο-

7 Η κατά κεφαλήν μισθολογική δαπάνη περιλαμβανομένων των εργοδοτικών εισφορών (και των συντάξεων των δημοσίων υπαλλήλων) εκτιμάται ότι θα αυξηθεί κατά 4,3% (έναντι 6,8% το 2008).

Πίνακας VII.4 Αποδοχές και κόστος εργασίας

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 (πρόβλ.)
Ελλάδα								
Μέσες ακαθάριστες αποδοχές (ονομαστικές)								
– στο σύνολο της οικονομίας	6,6	5,6	7,2	4,4	5,7	5,2	6,6	3,7
– στο Δημόσιο[1]	7,3	5,9	9,7	2,3	3,1	4,5	8,3	4,7
– στις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας	10,6	10,9	9,9	7,6	7,0	7,1	8,2	7,7
– στις τράπεζες	2,9[2]	3,1[2]	8,0	1,5[2]	10,8	8,9	0,0[2]	6,2
– στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα	6,5	5,8	5,8	5,6	6,8	6,1	6,5	2,8
Κατώτατες αποδοχές	*5,4*	*5,1*	*4,8*	*4,9*	*6,2*	*5,4*	*6,2*	*5,7*
Μέσες ακαθάριστες αποδοχές (πραγματικές)	*2,9*	*2,0*	*4,2*	*0,9*	*2,4*	*2,2*	*2,2*	
Καθαρό[3] εισόδημα μισθωτού με μέσες αποδοχές								
– ονομαστικό	6,3[4]	6,3[5]	5,3	3,6	4,3	5,5	...	...
– πραγματικό	2,6[4]	2,7[5]	2,3	0,1	1,1	2,5	...	...
Συνολική δαπάνη για αποδοχές και εργοδοτικές εισφορές	*9,1[6]*	*8,3[5]*	*8,9*	*5,8*	*7,8*	*8,2*	*8,5*	*3,3*
Δαπάνη για αποδοχές και εργοδοτικές εισφορές ανά μισθωτό	*5,9*	*5,5*	*7,6*	*3,9*	*5,9*	*5,7*	*6,8*	*4,3*
ΑΕΠ[7]	*3,4*	*5,6*	*4,9*	*2,9*	*4,5*	*4,0*	*2,9*	*0,0*
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος:								
– στο σύνολο της οικονομίας	5,5[6]	2,6[5]	3,8	2,8	3,2	4,0	5,4	3,3
– στον επιχειρηματικό τομέα[8]	4,9[6]	3,0[5]	2,5	3,2	3,8	4,8	4,7	2,6

Πηγές: ΕΣΥΕ/Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (αναθεωρημένο ΑΕΠ 2002-2008), εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος (για το ΑΕΠ το 2009 και για τα λοιπά ετήσια μεγέθη το 2002-2009).
1 Μέση μισθολογική δαπάνη.
2 Η σχετική χαμηλή αύξηση ή στασιμότητα των μέσων αποδοχών στις τράπεζες αντανακλά κυρίως μεταβολές στη διάρθρωση του προσωπικού.
3 Ακαθάριστες αποδοχές μείον εισφορές μισθωτού στην κοινωνική ασφάλιση μείον φόρος εισοδήματος.
4 Έχει ληφθεί υπόψη η κατάργηση (από 1.1.2002) του τέλους χαρτοσήμου (0,6% των ακαθάριστων αποδοχών) που βάρυνε τους μισθωτούς.
5 Έχει ληφθεί υπόψη η αύξηση τόσο της εργατικής όσο και της εργοδοτικής εισφοράς υπέρ της Εργατικής Εστίας κατά 0,1% επί των ακαθάριστων αποδοχών.
6 Έχει ληφθεί υπόψη η κατάργηση (από 1.1.2002) του τέλους χαρτοσήμου (0,6% επί των αποδοχών) που βάρυνε τους εργοδότες στον επιχειρηματικό τομέα.
7 ΕΣΥΕ/Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών για τα έτη 2002-2008 (αναθεωρημένα στοιχεία). Εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος για το 2009.
8 Ο επιχειρηματικός τομέας περιλαμβάνει τις ιδιωτικές και τις δημόσιες επιχειρήσεις και τις τράπεζες.

χών στο σύνολο της οικονομίας ελήφθησαν υπόψη τα εξής:

• **Στο Δημόσιο,** ο Προϋπολογισμός του 2009 προέβλεπε ότι η δαπάνη για αποδοχές θα αυξηθεί εφέτος κατά 6,3% (έναντι 9,1% το 2008) και η δαπάνη για αποδοχές και συντάξεις κατά 7,9%[8] (έναντι 10,2% το 2008).[9] Με βάση την υπόθεση ότι ο αριθμός των υπαλλήλων θα παρέμενε ουσιαστικά αμετάβλητος εφέτος (έναντι αύξησης κατά 0,7% το 2008), προέκυπτε το συμπέρασμα ότι η δαπάνη για αποδοχές ανά υπάλληλο θα αυξανόταν κατά 6,3% εφέτος (έναντι 8,3% το 2008). Επισημαίνεται ότι η **μεγάλη αύξηση των μισθολογικών δαπανών του Δημοσίου το 2008** αντανακλούσε —πέρα από τις γενικές αυξήσεις των βασικών μισθών των δημοσίων υπαλλήλων κατά 2,5% από 1.1.2008 και 2,0% από 1.10.2008[10]— την πρόσθετη αύξηση των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών από 1.1.2008,[11] τις αυξήσεις των μισθών ή των επιδομάτων των αστυνομικών, των λιμενικών, των στρατιωτικών, των εκπαιδευτικών και του νοσηλευτικού προσωπικού, καθώς και τις δαπάνες μισθοδοσίας του προσωπικού που μονιμοποιήθηκε βάσει του Π.Δ. 164/2004. **Το τρέχον έτος, όμως, η αύξηση των μισθολογικών δαπανών τελικά θα είναι μικρότερη από την προβλεπόμενη στον Προϋπολογισμό.** Σύμφωνα με την εισοδηματική πολιτική που ανακοινώθηκε στις 18 Μαρτίου, το 2009 θα χορηγηθεί εφάπαξ έκτακτο οικονομικό βοήθημα (αντί αύξησης των βασικών μισθών) στους δημοσίους υπαλλήλους με χαμηλές και μεσαίες αποδοχές, ενώ δεν θα χορηγηθούν αυξήσεις στους υπαλλήλους με υψηλές αποδοχές. Ανάλογες ρυθμίσεις θα ισχύσουν και για τους συνταξιούχους του Δημοσίου.[12] Επιπλέον, οι προσλήψεις θα είναι σαφώς λιγότερες από τις αποχωρήσεις.[13] Με βάση ορισμένους κατά προσέγγιση υπολογισμούς, εκτιμάται ότι λόγω των ανωτέρω μέτρων η δαπάνη για αποδοχές ανά δημόσιο υπάλληλο θα αυξηθεί εφέτος κατά 4,7%[14] (και όχι κατά 6,3%, όπως αναμενόταν). Εάν επιπλέον γίνει η υπόθεση ότι ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων τελικά θα μειωθεί κατά 2% εφέτος[15] (αντί να παραμείνει αμετάβλητος), εκτιμάται ότι η δαπάνη του Δημοσίου για αποδοχές τελικά θα αυξηθεί εφέτος κατά 2,6% (αντί κατά 6,3%) και η δαπάνη του Δημοσίου για αποδοχές και συντάξεις θα αυξηθεί κατά 4,6% (αντί κατά 7,9%), δηλαδή θα είναι χαμηλότερη κατά 740 εκατ. ευρώ[16] ή 0,3% του ΑΕΠ από ό,τι προβλεπόταν στον Προϋπολογισμό.

• **Στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα**, η διετούς διάρκειας Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (ΕΓΣΣΕ) που υπογράφηκε το 2008 προβλέπει *μέση ετήσια* αύξηση των κατώτατων αποδοχών 6,2% το 2008 και 5,7% το 2009. Εξάλλου, από τις επίσης διετούς διάρκειας κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές συλλογικές συμβάσεις προκύπτει μέση ετήσια αύξηση των συμβατικών αποδοχών 6,1% το 2008 και 5,8% εφέτος. Η προβλεπόμενη για το 2009 αύξηση

8 Η αναγραφόμενη στον Προϋπολογισμό του 2009 αύξηση είναι 10,2%, διότι οι πρόσθετες παροχές των καταργηθέντων Ειδικών Λογαριασμών έχουν ενσωματωθεί στα μεγέθη του 2009, τα οποία για το λόγο αυτό δεν είναι συγκρίσιμα με εκείνα του 2008.

9 Στους εν λόγω ρυθμούς μεταβολής περιλαμβανόταν και η τμηματική καταβολή της έκτακτης αναδρομικής παροχής στους δικαστικούς (το 2008 καταβλήθηκαν 190 εκατ. ευρώ, ενώ το 2009 προβλέπεται να καταβληθούν 131 εκατ. ευρώ). Αν η παροχή αυτή δεν ληφθεί υπόψη, η αύξηση της δαπάνης για αποδοχές και συντάξεις περιορίζεται σε 9,2% για το 2008, αλλά θα διαμορφωνόταν σε 8,2% για το 2009 (βάσει των προβλέψεων του Προϋπολογισμού).

10 Βάσει του Ν. 3670/2008.

11 Βάσει του άρθρου 57 του Ν. 3691/2008.

12 Συγκεκριμένα, στους μισθωτούς του Δημοσίου των οποίων οι μικτές αποδοχές (εξαιρουμένης της οικογενειακής παροχής) στις 31.12.2008 έφθαναν μέχρι και τα 1.500 ευρώ μηνιαίως θα δοθεί εφάπαξ έκτακτο οικονομικό βοήθημα 500 ευρώ. Το ποσό αυτό θα είναι αφορολόγητο και δεν θα επιβαρυνθεί με εισφορές και άλλες κρατήσεις. Αντίστοιχα, στους μισθωτούς του Δημοσίου με μικτές αποδοχές έως και 1.700 ευρώ μηνιαίως, θα δοθεί εφάπαξ έκτακτο επίδομα 300 ευρώ. Δεν θα δοθούν αυξήσεις για το 2009 στους μισθωτούς του Δημοσίου οι οποίοι έχουν μεγαλύτερες αποδοχές. Στους συνταξιούχους του Δημοσίου οι οποίοι λαμβάνουν βασική σύνταξη έως και 800 ευρώ θα δοθεί έκτακτο οικονομικό βοήθημα 500 ευρώ. Το ποσό αυτό επίσης θα είναι αφορολόγητο και χωρίς άλλες κρατήσεις. Αντίστοιχα, θα δοθεί βοήθημα 300 ευρώ στους συνταξιούχους που λαμβάνουν έως και 1.100 ευρώ ως βασική σύνταξη.

13 Όπως ανακοινώθηκε, το 2009 θα γίνουν μόνο 12.000 προσλήψεις μόνιμων εργαζομένων, ενώ το 2008 αποχώρησαν από το Δημόσιο 21.925 δημόσιοι υπάλληλοι.

14 Στο ποσοστό αυτό περιλαμβάνεται και η "μεταφερόμενη επιβάρυνση" (1,4%) από τις αυξήσεις που χορηγήθηκαν στη διάρκεια του 2008.

15 Αυτό το ποσοστό μείωσης προκύπτει αν υποτεθεί ότι οι αναμενόμενες εφέτος αποχωρήσεις μονίμων υπαλλήλων θα είναι ισάριθμες με εκείνες που καταγράφηκαν το 2008 (21.925), ότι οι προσλήψεις μονίμων θα περιοριστούν στις 12.000 και ότι ο αριθμός των άλλων υπαλλήλων του Δημοσίου (με σύμβαση αορίστου ή ορισμένου χρόνου) δεν θα μεταβληθεί. Στην περίπτωση αυτή, ο συνολικός αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων θα μειωθεί εφέτος κατά 9.925 άτομα.

16 Όπως υπολογίζεται κατά προσέγγιση, προκύπτει εξοικονόμηση 270 εκατ. ευρώ από τις ρυθμίσεις για τις αποδοχές των δημοσίων υπαλλήλων, 120 εκατ. ευρώ από τις ρυθμίσεις για τις συντάξεις του Δημοσίου και 350 εκατ. ευρώ από την αναμενόμενη μείωση του αριθμού των υπαλλήλων.

των συμβατικών αποδοχών θα οδηγούσε σε περίπου ανάλογη αύξηση των μέσων *καταβαλλόμενων* αποδοχών μόνο εάν ήταν πολύ περιορισμένες οι επιπτώσεις των δυσμενών οικονομικών συνθηκών. Ήδη όμως παρατηρείται ότι οι συνθήκες αυτές συντελούν σε περικοπή της υπερωριακής απασχόλησης και μείωση του μέσου χρόνου εργασίας (και της αντίστοιχης αμοιβής) σε αρκετές επιχειρήσεις, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις —σε σχετικά μικρό αριθμό επιχειρήσεων— περικοπής των τακτικών αποδοχών. Αν τα ανωτέρω ληφθούν υπόψη, ενδεικτικά υπολογίζεται[17] ότι η αύξηση των μέσων *καταβαλλόμενων* αποδοχών στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα θα περιοριστεί στο 2,8% εφέτος (έναντι 6,5% το 2008).

• **Στις τράπεζες,** η διαιτητική απόφαση που εκδόθηκε το Σεπτέμβριο του 2008 αφορούσε μόνο το παρελθόν έτος και προέβλεπε αυξήσεις βασικών μισθών 3,5% από 3.6.2008, 2,5% από 1.9.2008 και 2% από 1.12.2008, οι οποίες όμως συνεπάγονται "μεταφερόμενη επιβάρυνση" 4,7% για το 2009.[18] Πάντως, γίνεται η υπόθεση ότι εφέτος οι καταβαλλόμενες αποδοχές θα αυξηθούν περίπου κατά 6% (ενώ το 2008 η μισθολογική δαπάνη ανά υπάλληλο δεν μεταβλήθηκε, όπως προκύπτει από τα ετήσια αποτελέσματα χρήσεως, προφανώς λόγω αλλαγών στη σύνθεση του προσωπικού).

• Τέλος, από τις διετούς διάρκειας συλλογικές συμβάσεις που υπογράφηκαν πέρυσι σε ορισμένες επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας προκύπτει μέση ετήσια αύξηση των συμβατικών αποδοχών 6,7% το 2008 και 6,2% εφέτος. Για το 2009 γίνεται η υπόθεση ότι οι καταβαλλόμενες αποδοχές θα αυξηθούν (λόγω της "ωρίμανσης") περίπου κατά 7,5%.

Οι διετούς διάρκειας συλλογικές συμβάσεις που υπογράφηκαν στις αρχές του 2008 αντανακλούν την επίδραση την οποία είχε ασκήσει η άνοδος των τιμών των καυσίμων και του πληθωρισμού τους τελευταίους μήνες του 2007 στις πληθωριστικές προσδοκίες τόσο των μισθωτών όσο και των επιχειρήσεων (βλ. Διάγραμμα VII.7) και —μέσω αυτών— στις αυξήσεις των μισθών των εργαζομένων στον επιχειρηματικό τομέα το 2008 και το 2009. Εν τω μεταξύ όμως, το μακροοικονομικό περιβάλλον έχει μεταβληθεί δραστικά και —όπως προαναφέρθηκε— εκτιμάται ότι σε επίπεδο επιχειρήσεων στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα οι πράγματι καταβαλλόμενες αποδοχές θα αυξηθούν εφέτος αισθητά λιγότερο από ό,τι οι συμβατικές αποδοχές. Παράλληλα, ο πληθωρισμός προβλέπεται να διαμορφωθεί σε πολύ χαμηλότερο επίπεδο από ό,τι αναμενόταν κατά τη σύναψη των μισθολογικών συμφωνιών.

Διάγραμμα VII.7 Πληθωριστικές προσδοκίες[1] καταναλωτών και επιχειρήσεων

(διαφορά σταθμισμένων ποσοστών θετικών-αρνητικών απαντήσεων)

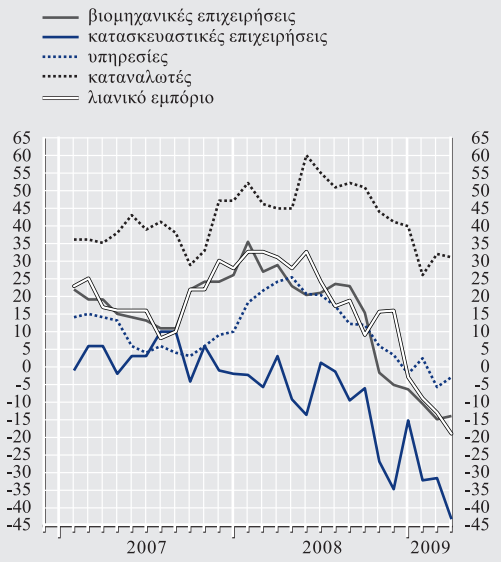

Πηγές: ΙΟΒΕ και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Business and Consumer Survey Results*.
1 Οι απαντήσεις των επιχειρήσεων αφορούν την προοπτική αύξησης των τιμών των προϊόντων τους κατά τους επόμενους 3-4 μήνες. Οι απαντήσεις των καταναλωτών αφορούν την προοπτική ταχύτερης αύξησης των τιμών καταναλωτή κατά το επόμενο δωδεκάμηνο. Τα στοιχεία για τους καταναλωτές είναι εποχικώς διορθωμένα.

17 Ο ενδεικτικός υπολογισμός στηρίζεται στις εξής υποθέσεις: (α) μόνο για το 40% των απασχολουμένων στο μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα η αύξηση των καταβαλλόμενων αποδοχών θα περιλαμβάνει την αύξηση των συμβατικών αποδοχών και μια πολύ μικρή θετική επίδραση της "ωρίμανσης", (β) για το 50% των απασχολουμένων στον ίδιο τομέα η τελική αύξηση των καταβαλλόμενων αποδοχών θα είναι πολύ μικρότερη από ό,τι εκείνη των συμβατικών, επειδή θα μειωθούν οι μέσες εβδομαδιαίες ώρες εργασίας κατά 4% λόγω μηδενισμού των υπερωριών και (γ) το 10% των απασχολουμένων θα αποδεχθεί προσωρινή (για το 2009) περικοπή των αποδοχών του, της τάξεως του 10%.

18 Δηλαδή η μέση ετήσια αύξηση των βασικών μισθών στις τράπεζες εφέτος θα είναι 4,7%, ακόμη και εάν δεν χορηγηθεί καμία αύξηση στη διάρκεια του 2009.

Οι ανωτέρω προβλέψεις συνεπάγονται ότι οι μέσες *πραγματικές* αποδοχές στο σύνολο της οικονομίας θα αυξηθούν το 2009 με ρυθμό της τάξεως του 2-2,5% (έναντι 2,5% το 2008). Η αύξηση αυτή των μέσων πραγματικών αποδοχών μπορεί να συμβάλει στη στήριξη της εγχώριας ζήτησης (βλ. Κεφάλαιο V), εκτός εάν η θετική της επίδραση περιοριστεί ή εξουδετερωθεί από ενδεχόμενη αισθητή μείωση του αριθμού των απασχολούμενων μισθωτών ή από άλλους παράγοντες (π.χ. σημαντική υποχώρηση της εμπιστοσύνης των νοικοκυριών). Πάντως, με βάση την εκτίμηση ότι η μισθωτή απασχόληση θα εμφανίσει μείωση της τάξεως του 1% εφέτος (βλ. Κεφάλαιο VI), το *συνολικό* εισόδημα των μισθωτών θα αυξηθεί κατά 1-1,5% σε πραγματικούς όρους. Από την άλλη πλευρά βεβαίως, η αύξηση των ονομαστικών αποδοχών, σε συνδυασμό με την πολύ περιορισμένη αύξηση της παραγωγικότητας, οδηγεί, όπως προαναφέρθηκε, σε επιβραδυνόμενο ρυθμό ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, ο οποίος θα συγκλίνει σημαντικά προς τον αντίστοιχο ρυθμό για τη ζώνη του ευρώ ως σύνολο, χωρίς όμως να διαμορφωθεί σε επίπεδο *χαμηλότερο* από ό,τι ο τελευταίος (βλ. Πίνακα VII.5). Αυτό σημαίνει ότι θα συνεχιστεί — έστω και με πολύ βραδύτερο ρυθμό από ό,τι έως το 2008 — η υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς το κόστος και τις τιμές (βλ. Πίνακα IX.2 στη σελίδα 147).[19]

Η διαμόρφωση σχετικά υψηλών ρυθμών αύξησης του κόστους εργασίας τα τελευταία χρόνια οφειλόταν σε *μονιμότερους* παράγοντες, δηλ. τις συνθήκες υπερβάλλουσας ζήτησης, τις συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού σε σημαντικές αγορές προϊόντων, τα στοιχεία δυσκαμψίας στην αγορά εργασίας, καθώς και την ανεπαρκή προσαρμογή των κοινωνικών εταίρων στις συνθήκες λειτουργίας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης.[20]

Το 2008 οι πληθωριστικές πιέσεις από την πλευρά της ζήτησης μειώθηκαν (όπως προαναφέρθηκε), αλλά η εξέλιξη αυτή δεν ήταν επαρκής για να αντισταθμίσει την αυξημένη

19 Τα πρώτα τρία τρίμηνα του 2008, ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στη ζώνη του ευρώ ήταν 3,1% (αύξηση μέσων αποδοχών: 3,3%, αύξηση παραγωγικότητας: 0,2% – βλ. ΕΚΤ, *Μηνιαίο Δελτίο*, Μάρτιος 2009), ενώ το 2009 ενδέχεται να υποχωρήσει στο 2,8%, αν υποτεθεί ότι η παραγωγικότητα θα μειωθεί κατά 0,3%, όπως προβλέπει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (*Interim Forecast*, Ιανουάριος 2009) και ότι ο ρυθμός αύξησης των μέσων αποδοχών θα επιβραδυνθεί στο 2,5%, από 3,3% το 2008.

20 Αναλυτικότερα βλ. *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2008*, Οκτώβριος 2008, σελ. 83-84.

Πίνακας VII.5 Μέσες αποδοχές και κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας: Ελλάδα και ζώνη του ευρώ

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

	Μέσες αποδοχές		Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος	
Έτος	Ελλάδα	Ζώνη του ευρώ	Ελλάδα	Ζώνη του ευρώ
2001	4,7	2,8	3,9	2,4
2002	6,6	2,7	5,5	2,5
2003	5,6	2,9	2,6	2,2
2004	7,2	2,6	3,8	0,9
2005	4,4	2,2	2,8	1,3
2006	5,7	2,5	3,2	1,1
2007	5,2	2,6	4,0	1,7
2008	6,6	3,6	5,4	3,3
2009 (πρόβλεψη)	3,7	2,5	3,3	2,8

Πηγές: Για την Ελλάδα: εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος. Για τη ζώνη του ευρώ: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Economic Forecasts, Autumn 2008*, και *Statistical Annex of European Economy*, Autumn 2008 (για το 2009: πρόβλεψη της Τράπεζας της Ελλάδος).

Διάγραμμα VII.8 Το παραγωγικό κενό της ελληνικής οικονομίας

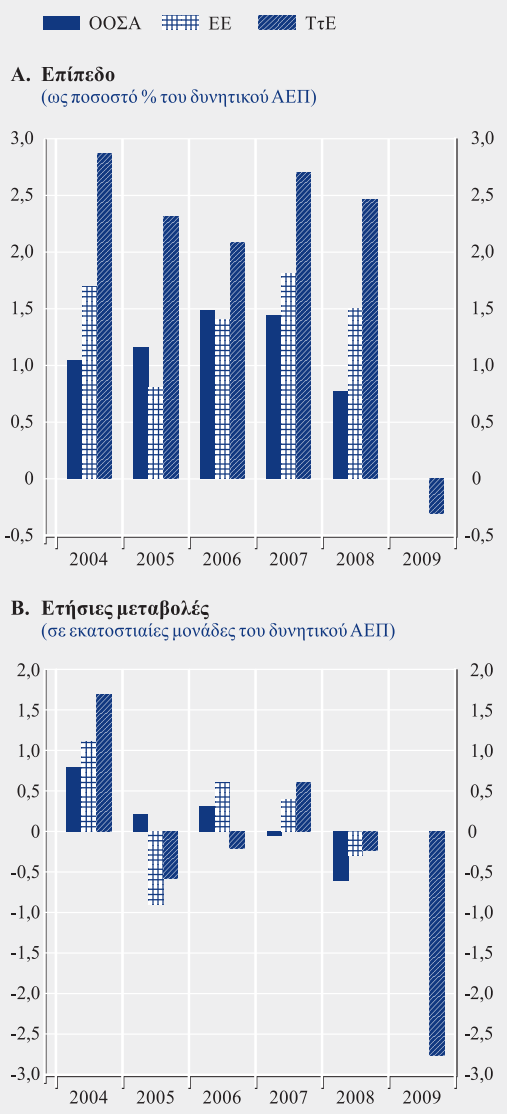

Πηγές: ΟΟΣΑ, *Economic Outlook*, No 84, Δεκέμβριος 2008, Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ), *Autumn 2008 Economic Forecasts,* Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ): Εκτιμήσεις υπηρεσιών Διεύθυνσης Οικονομικών Μελετών.

πληθωριστική επίδραση του κόστους παραγωγής, με αποτέλεσμα να αυξηθεί ελαφρά ο πυρήνας του πληθωρισμού. Εφέτος όμως η περαιτέρω σημαντική επιβράδυνση της ανόδου της ζήτησης συνεπάγεται, σύμφωνα με τις διαθέσιμες εκτιμήσεις (βλ. και το Διάγραμμα VII.8), ότι το παραγωγικό κενό[21] της ελληνικής οικονομίας θα είναι αρνητικό,[22] ενώ όλα τα τελευταία χρόνια ήταν θετικό. Το αρνητικό παραγωγικό κενό και η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος θα συντελέσουν σε υποχώρηση του πυρήνα του πληθωρισμού, η οποία όμως —όπως προαναφέρθηκε— μάλλον θα είναι περιορισμένη, λόγω των συνθηκών ατελούς ανταγωνισμού στην οικονομία,[23] εκτός εάν η επιβράδυνση της ζήτησης είναι σημαντικά μεγαλύτερη από ό,τι τώρα αναμένεται.

Το 2008 παρατηρήθηκε μείωση των περιθωρίων κέρδους, στην οποία συνετέλεσε η εξασθένηση των συνθηκών υπερβάλλουσας ζήτησης σε συνδυασμό με την επιτάχυνση της ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος. Λόγω της αντιστροφής των συνθηκών υπερβάλλουσας ζήτησης εφέτος, αναμένεται ότι η μείωση των περιθωρίων κέρδους θα συνεχιστεί (παρά την επιβράδυνση της ανόδου του κόστους παραγωγής). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σύμφωνα με στοιχεία που αφορούν δείγμα 229 επιχειρήσεων του μη χρηματοπιστωτικού τομέα με μετοχές εισηγμένες στο ΧΑ,[24] οι πωλήσεις (κύκλος εργασιών) αυξήθηκαν κατά 9,9% το 2008, αλλά τα μικτά κέρδη μειώθηκαν κατά 16,2% και τα καθαρά κέρδη προ φόρων κατά 44,5% σε σύγκριση με το 2007. Αν αφαιρεθούν από το δείγμα τα δύο διυλιστήρια (οι πωλήσεις και τα κέρδη των οποίων επηρεάστηκαν σημαντικά από τη μεγάλη διακύμανση των τιμών του πετρελαίου το 2008), στις υπόλοιπες επιχειρήσεις τα μικτά κέρδη εμφάνισαν μείωση κατά 8,3% και τα καθαρά κέρδη κατά 29,4%, ενώ η αύξηση των πωλήσεων περιορί-

21 Το παραγωγικό κενό ορίζεται ως η διαφορά του επιπέδου της τρέχουσας παραγωγής (ΑΕΠ) από την παραγωγική δυνατότητα της χώρας (*επίπεδο του δυνητικού* ΑΕΠ) ως ποσοστό του *επιπέδου* του δυνητικού ΑΕΠ. Πρόκειται για ένα μέγεθος που δεν είναι άμεσα μετρήσιμο, αλλά εκτιμάται με διάφορες μεθόδους. Οι εκτιμήσεις του δυνητικού προϊόντος και του παραγωγικού κενού ενέχουν μεγάλη αβεβαιότητα. Οι παράγοντες αυτοί πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν αξιολογούνται τα συμπεράσματα των σχετικών αναλύσεων. Ενδεχομένως περισσότερο αξιόπιστος δείκτης είναι η *μεταβολή* του παραγωγικού κενού, μετρούμενη σε εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ.

22 Σύμφωνα με τις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (*Greece: Macro Fiscal Assessment – An analysis of the January 2009 update of the Stability Programme*, 4.3.2009), το παραγωγικό κενό θα παραμείνει θετικό εφέτος, αλλά θα είναι πολύ μικρό (0,5%).

23 Βλ. και *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2008*, Οκτώβριος 2008, Παράρτημα 1 του Κεφαλαίου V, σελ. 101 κ.ε.

24 Έχουν ληφθεί υπόψη μόνο τα στοιχεία των μητρικών εταιριών και όχι τα ενοποιημένα των αντίστοιχων ομίλων. Στο δείγμα δεν περιλαμβάνονται η ΔΕΗ και ο ΟΤΕ.

στηκε στο 4,2%.[25] Οι εξελίξεις των κερδών το 2008 αντανακλούν —εκτός από την επιβράδυνση της ανόδου της συνολικής ζήτησης και την επιτάχυνση της αύξησης του κόστους παραγωγής— την καταγραφή στα αποτελέσματα έκτακτων εσόδων το 2007 και έκτακτων εξόδων το 2008.

Τα ανωτέρω στοιχεία αφορούν μόνο ένα δείγμα επιχειρήσεων. Πάντως με βάση μια μακροοικονομική προσέγγιση προκύπτει το ίδιο συμπέρασμα. Συγκεκριμένα, το 2008 ο αποπληθωριστής του ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 3,4%, δηλαδή αισθητά λιγότερο από ό,τι το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (5,7%) και ο αποπληθωριστής των εισαγωγών αγαθών (6,9%). Το γεγονός αυτό υποδηλώνει σαφή μείωση των περιθωρίων λειτουργικού κέρδους στο σύνολο της οικονομίας.

3 Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΜΙΣΘΩΝ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ

Σύμφωνα με εθνικολογιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ που αναθεωρήθηκαν πρόσφατα (Μάρτιος 2009), κατά την οκταετία 2001-2008 —δηλαδή την περίοδο συμμετοχής της Ελλάδος στη ζώνη του ευρώ— οι συνολικές αμοιβές των εργαζομένων (που περιλαμβάνουν τη συνολική δαπάνη για αποδοχές και τις εργοδοτικές εισφορές) αυξήθηκαν περισσότερο από ό,τι το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές. Έτσι, η συμμετοχή των μισθών στο συνολικό προϊόν αυξήθηκε ελαφρά. Συγκεκριμένα, μεταξύ του 2000 και του 2008 το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές αγοράς αυξήθηκε σωρευτικά κατά 78,3% (σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ). Στο ίδιο διάστημα η συνολική δαπάνη για αποδοχές και εργοδοτικές εισφορές αυξήθηκε περισσότερο – κατά 90,7% σύμφωνα με τα εθνικολογιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ ή κατά 86,9% σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος που δημοσιεύονται στην παρούσα έκθεση (βλ. Πίνακα VII.4). Το ποσοστό συμμετοχής των μισθών στο ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές αγοράς αυξήθηκε από 33,2% το 2000 σε 35,6% το 2008 σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ.

Η αύξηση του μεριδίου των μισθών αντανακλά αποκλειστικά την αύξηση της συμμετοχής των μισθωτών στη συνολική απασχόληση, καθώς ο αριθμός των απασχολούμενων μισθωτών αυξήθηκε ταχύτερα από ό,τι η συνολική απασχόληση μεταξύ του 2000 και του 2008 (κατά 20,3% έναντι 11,8%). Στη διάρκεια της οκταετίας 2001-2008 η μέση αμοιβή της εργασίας αυξήθηκε με *μέσο ετήσιο ρυθμό* 5,9% (σύμφωνα με την ΕΣΥΕ) ή 5,8% (σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος), δηλ. περίπου όσο το ΑΕΠ ή η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ) σε *τρέχουσες τιμές* ανά εν γένει απασχολούμενο (6,0% ή 6,1%), και επομένως δεν επηρέασε το μερίδιο των μισθών. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει ότι κατά την εξεταζόμενη οκταετία η αύξηση των μέσων ονομαστικών αποδοχών συνολικά ήταν περίπου ίση με το άθροισμα του πληθωρισμού και της ανόδου της παραγωγικότητας.

Το μερίδιο των μισθών στο συνολικό προϊόν μπορεί να μετρηθεί και με βάση τη συμμετοχή της συνολικής δαπάνης για αποδοχές και εργοδοτικές εισφορές στην ΑΠΑ σε τρέχουσες βασικές τιμές,[26] η οποία αυξήθηκε από 37,6% το 2000 σε 40,0% το 2008 σύμφωνα με τα εθνικολογιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ.[27] Εάν από την ΑΠΑ αφαιρεθεί η συνολική δαπάνη για αποδοχές και εργοδοτικές εισφορές, προκύπτει το "ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα", το οποίο αυξήθηκε σωρευτικά κατά 75,6% την οκταετία και περιλαμβάνει τα μικτά κέρδη των ιδιωτικών και των δημόσιων επιχειρήσεων (μικρών και μεγάλων), το αγροτικό εισόδημα και το εισόδημα των αυτοαπασχολουμένων. Το μερίδιο του "ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος" στο ΑΕΠ μειώθηκε ελαφρά, από 54,8% το 2000 σε 54,0% το 2008.

25 Ανάλογες είναι και οι εκτιμήσεις που αναφέρονται στο Κεφάλαιο Χ.5, σύμφωνα με τις οποίες τα καθαρά κέρδη προ φόρων (σε ενοποιημένο επίπεδο) του συνόλου των εταιριών (πλην του χρηματοπιστωτικού κλάδου) με μετοχές εισηγμένες στο ΧΑ εμφάνισαν πτώση κατά 40% περίπου το 2008.

26 Εάν στην ΑΠΑ προστεθούν οι καθαροί έμμεσοι φόροι, προκύπτει το ΑΕΠ σε τιμές αγοράς.

27 Εξάλλου, δεδομένου ότι η μισθωτή απασχόληση είναι πολύ περιορισμένη στον αγροτικό τομέα, σημειώνεται ενδεικτικά ότι η συμμετοχή των μισθών (όλων των τομέων) στην ΑΠΑ του μη αγροτικού τομέα (δηλαδή εκτός γεωργίας-θήρας-δασοκομίας-αλιείας) αυξήθηκε από 39,7% το 2000 σε 40,6% το 2008.

Πληροφορίες για την κατανομή του εισοδήματος παρέχουν και άλλοι δείκτες εκτός από τα ποσοστά συμμετοχής των μισθών και του λειτουργικού πλεονάσματος στο συνολικό προϊόν. Με στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών της Eurostat και της ΕΣΥΕ υπολογίζονται ειδικοί δείκτες της ανισότητας στην κατανομή του διαθέσιμου χρηματικού εισοδήματος των νοικοκυριών, καθώς και το ποσοστό των νοικοκυριών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας (βλ. Πλαίσιο VII.1). Η ανισοκατανομή του προσωπικού εισοδήματος, αφού μειώθηκε σημαντικά μεταξύ 1974 και 1982, παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητη κατά την περίοδο 1982-2005 (όπως προκύπτει από τις προαναφερθείσες έρευνες). Σύμφωνα με τις ίδιες έρευνες, η ανισοκατανομή είναι μεγαλύτερη στην Ελλάδα από ό,τι (κατά μέσο όρο) στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης, το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας κυμάνθηκε μεταξύ 20% και 21% κατά την τελευταία δεκαετία τουλάχιστον. Βεβαίως, το ποσοστό αυτό αφορά τη "σχετική" φτώχεια. Σύμφωνα με την Eurostat, φτωχοί θεωρούνται εκείνοι που το διαθέσιμο χρηματικό εισόδημά τους είναι μικρότερο από το 60% της "διαμέσου" του διαθέσιμου εισοδήματος για το σύνολο του πληθυσμού. Επομένως, στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας η σημαντική αύξηση του μέσου εισοδήματος ώθησε προς τα άνω και τη "γραμμή της φτώχειας". Για το λόγο αυτό, η σταθερότητα του ποσοστού της σχετικής φτώχειας υποδηλώνει ότι η απόλυτη φτώχεια στη χώρα μας μειώθηκε εντυπωσιακά.

Πλαίσιο VII.1

ΒΑΣΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ, ΤΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τα προβλήματα της φτώχειας, της ανισότητας και του κοινωνικού αποκλεισμού βρίσκονται πολύ συχνά στο επίκεντρο του δημόσιου κοινωνικού και πολιτικού διαλόγου. Ωστόσο, τα επιχειρήματα που προβάλλονται είναι ανεπαρκώς τεκμηριωμένα, πολλές φορές μάλιστα είναι αντίθετα από τα συμπεράσματα των επιστημονικών μελετών. Τα βασικά συμπεράσματα των μελετών αυτών συνοψίζονται στο παρόν Πλαίσιο προκειμένου να διευκολυνθεί, κατά το δυνατόν, ο πολιτικός και κοινωνικός διάλογος γύρω από τα εν λόγω ζητήματα και να ελεγχθεί το βάσιμο των ισχυρισμών που κάθε φορά διατυπώνονται.

1. Οι διαστάσεις της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα και στην ΕΕ

Με βάση τα πιο πρόσφατα επίσημα στοιχεία, το 20% του πληθυσμού της χώρας ή δύο και πλέον εκατομμύρια άτομα (2.190.000) βρίσκονται κάτω από το χρηματικό όριο της φτώχειας (εισοδήματα 2006).[1] Επισημαίνεται ότι ο ανωτέρω δείκτης του κινδύνου φτώχειας, υπολογιζόμενος με την ίδια μέθοδο, παρουσιάζει εντυπωσιακή σταθερότητα κατά τα τελευταία δέκα τουλάχιστον έτη, κυμαινόμενος μεταξύ 20% και 21% (στρογγυλοποιημένα ποσοστά). Σε κάθε περίπτωση, το ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερο από ό,τι στις περισσότερες χώρες της ΕΕ-15[2] (αλλά και της ΕΕ-27 με εξαίρεση τη Λεττονία: 21%, σύνολο ΕΕ-27: 16%). Κάτι ανάλογο ισχύει και με βάση το σχετικό χάσμα της φτώχειας, που μετρεί την απόσταση του εισοδήματος των φτωχών από τη γραμμή της φτώχειας ως ποσοστό της τελευταίας (Ελλάδα: 26%, το υψηλότερο όλων των χωρών της ΕΕ-27, σύνολο ΕΕ-27: 22%).

1 Στοιχεία Eurostat, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών – EU SILC 2007. Στην έρευνα του 2007, το χρηματικό όριο της φτώχειας για ένα μονομελές νοικοκυριό ήταν 6.120 ευρώ, ενώ για ένα τετραμελές νοικοκυριό με δύο ενήλικες και δύο παιδιά ήταν 12.852 ευρώ.

2 Ανάλογο με την Ελλάδα ποσοστό φτώχειας (20%) είχαν, σύμφωνα με την έρευνα του 2007 (που αφορά τα εισοδήματα του 2006), η Ιταλία και η Ισπανία.

Επιλεγμένοι δείκτες κοινωνικής συνοχής

Δείκτης	Ελλάδα 2005	Ελλάδα 2006	Ελλάδα 2007	ΕΕ-15[1]	ΕΕ-27[1]
I. Κίνδυνος φτώχειας					
1. Ποσοστό φτώχειας					
1.1 Σύνολο πληθυσμού	*20*	*21*	*20*	*16*	*16*
α. Ηλικιωμένοι (65 ετών και άνω)	28	26	23	20	19
β. Παιδική φτώχεια (παιδιά έως 15 ετών)	19	22	23	18	19
γ. Μονογονεϊκά νοικοκυριά	44	30	34	32	32
δ. Δύο ενήλικες και 3 ή περισσότερα παιδιά	33	38	30	22	25
1.2 Εργαζόμενοι	*13*	*14*	*14*	*7*	*8*
α. Μερική απασχόληση	24	26	27	10	11
β. Προσωρινή απασχόληση	19	19	19	12	12
1.3 Άνεργοι	*33*	*33*	*36*	*39*	*41*
2. Χάσμα φτώχειας[2]					
Σύνολο πληθυσμού	*24*	*26*	*26*	*22*	*22*
α. Ηλικιωμένοι (65 ετών και άνω)	24	24	24	18	18
β. Παιδιά έως 15 ετών	23	26	30	22	23
3. Γραμμή φτώχειας (σε ευρώ)					
α. Μονομελές νοικοκυριό	5.650	5.910	6.120	...	...
β. Δύο ενήλικες και δύο παιδιά	11.866	12.411	12.852	...	...
II. Ανισότητα					
1. Συντελεστής Gini	*33*	*34*	*34*	*29*	*30*
2. S80/S20[3]	*5,8*	*6,1*	*6,0*	*4,7*	*4,8*
III. Κοινωνική πρόνοια					
1. Κοινωνικές δαπάνες, % ΑΕΠ					
Σύνολο	*24,3*	*24,2*	...	*27,5*	*26,9*
α. Συντάξεις	11,9	11,9	...	12,1	11,9
β. Κοινωνικά επιδόματα	12,4	12,3	...	15,4	15,0
2. Μείωση ποσοστού φτώχειας λόγω:					
Συνόλου κοινωνικών δαπανών	*19*	*18*	*22*	*27*	*27*
α. Συντάξεων	16	16	18	17	17
β. Κοινωνικών επιδομάτων	3	2	4	10	10

Πηγή: Eurostat.
1 Τα στοιχεία για την ΕΕ-15 και την ΕΕ-27 αφορούν το τελευταίο διαθέσιμο έτος (2007, εισοδήματα 2006).
2 Βλ. το κυρίως κείμενο.
3 Ορίζεται ως ο λόγος του εισοδηματικού μεριδίου για το 20% των νοικοκυριών που βρίσκονται στο πάνω μέρος της κατανομής του εισοδήματος προς το αντίστοιχο μερίδιο για το 20% των νοικοκυριών που βρίσκονται στο κάτω μέρος της ίδιας κατανομής.

Σε όρους ανισότητας η Ελλάδα κατέχει την υψηλότερη θέση (συντελεστής Gini: 34) στις χώρες της ΕΕ, με εξαίρεση τα προσωρινά στοιχεία για την Πορτογαλία (Gini: 37) και τη Λεττονία (Gini: 35). Επιπλέον, το πλουσιότερο 20% των νοικοκυριών στη χώρα μας κατέχει 6 φορές μεγαλύτερο μερίδιο εισοδήματος από ό,τι το φτωχότερο 20%. Ο αντίστοιχος λόγος λαμβάνει τιμή 4,8 για το σύνολο των χωρών της ΕΕ-27 (βλ. πίνακα).

2. Η εξέλιξη της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα: 1974-2005

Κατά την περίοδο από τη μεταπολίτευση και εξής, η ανισότητα αρχικά μειώθηκε σημαντικά (μεταξύ του 1974 και του 1982), ενώ έκτοτε παρέμεινε σχετικά σταθερή με μικρές αυξομειώσεις σε ολόκληρη την περίοδο 1982-2005 για την οποία υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία (Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών – ΕΟΠ). Επίσης, αντίθετα από ό,τι συχνά διατυπώνεται στο δημόσιο διάλογο, οι οικονομικές ανισότητες οφείλονται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό (περίπου κατά τα 3/4) σε διαφορές που υπάρχουν εντός των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων (με κριτήρια δημογραφικά, γεωγραφικά, επαγγελματικά, εκπαιδευτικά κ.ά. για την ομαδοποίηση του πληθυσμού) παρά σε διαφορές ανάμεσα στις ομάδες αυτές. Ανάλογες εξελίξεις καταγράφονται στην περίοδο 1974-2005 και για τη *σχετική* φτώχεια.[3] Ωστόσο, αν αντί της σχετικής υιοθετηθεί η απόλυτη προσέγγιση στις διαχρονικές συγκρίσεις της φτώχειας, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η απόλυτη φτώχεια στη χώρα μας έχει μειωθεί εντυπωσιακά μετά τη μεταπολίτευση. Επιπλέον, όλοι οι σχετικοί δείκτες δείχνουν σχεδόν διαρκή αλλά όχι γραμμική βελτίωση του επιπέδου οικονομικής ευημερίας του πληθυσμού. Αρκετοί μη χρηματικοί δείκτες ευημερίας, όπως είναι οι ανέσεις κατοικίας, τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά, το προσδόκιμο διάρκειας ζωής, το μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο κ.ά., οδηγούν σε παρόμοια συμπεράσματα.

Κατά πάσα πιθανότητα ορισμένες αλλαγές μετά το 2005 δεν ήταν προς την κατεύθυνση της μείωσης της φτώχειας και των οικονομικών ανισοτήτων. Η φορολογία εισοδήματος έγινε λιγότερο προοδευτική, η αύξηση των συντελεστών του ΦΠΑ οδήγησε σε μεγαλύτερη μείωση της πραγματικής αγοραστικής δύναμης των φτωχότερων νοικοκυριών, που καταναλώνουν μεγαλύτερο μερίδιο του εισοδήματός τους, η κατάργηση του Φόρου Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας και η θέσπιση του Ενιαίου Τέλους Ακινήτων (ΕΤΑΚ) λειτούργησαν αντιστρόφως προοδευτικά, ενώ οι πολύ μεγάλες αυξήσεις τιμών στα είδη διατροφής και στα καύσιμα το 2008 επιβάρυναν τους οικονομικά ασθενέστερους πολύ περισσότερο από ό,τι τους ευπορότερους. Από την άλλη πλευρά, οι αξιοσημείωτες αυξήσεις των κατώτερων συντάξεων και του ΕΚΑΣ τα τελευταία χρόνια είχαν ως αποτέλεσμα τη συνεχή μείωση του ποσοστού φτώχειας στους ηλικιωμένους, από 28% το 1996, σε 25% το 2005 και πρόσφατα σε 23%.

3. Οι ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας και οι πρόσφατες εξελίξεις

Ως προς τις διαστάσεις της φτώχειας στις επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες, ιδιαίτερη σημασία έχει ότι το 27% του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών, το 23% των ηλικιωμένων (65 ετών και άνω) που ζουν μόνοι, το 34% των οικογενειών που αποτελούνται από ένα γονέα (μονογονεϊκές) με παιδιά, το 25% των συνταξιούχων, το 36% των ανέργων, το 27% των μερικώς απασχολουμένων και το 30% των νοικοκυριών με αρχηγό που δεν τελείωσε το δημοτικό σχολείο βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας. Εξάλλου, από τη σύνθεση του φτωχού πληθυσμού προκύπτει ότι το 35% των φτωχών είναι εργαζόμενοι, το 7% είναι άνεργοι που αναζητούν εργασία, το 25% είναι συνταξιούχοι, ενώ το υπόλοιπο 33% είναι οικονομικώς μη ενεργά άτομα. Επιπλέον, το 58% των φτωχών δεν έχει πάει καθόλου στο σχολείο ή έχει τελειώσει μόλις το Δημοτικό. Με άλλα λόγια, υψηλή συμβολή στη διαμόρφωση της συνολικής φτώχειας στη χώρα μας έχουν οι ηλικιωμένοι, τα μέλη νοικοκυριών με αρχηγό απασχολούμενο στον πρωτογενή τομέα, συνταξιούχο ή άνεργο, και τα μέλη νοικοκυριών με αρχηγό χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου (στοιχεία EU-SILC 2007, ΕΟΠ 2004/05).

3 Με την έννοια της σχετικής φτώχειας, ένα άτομο θεωρείται φτωχό όταν το εισόδημά του δεν επαρκεί για να του εξασφαλίσει επίπεδο διαβίωσης συνεπές με τις συνήθειες και τα πρότυπα της συγκεκριμένης κοινωνίας στην οποία ζει. Σύμφωνα με τη σχετική προσέγγιση, η γραμμή φτώχειας μεταβάλλεται κατ' αναλογία προς το μέσο βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού, ενώ σύμφωνα με την απόλυτη προσέγγιση η γραμμή φτώχειας διατηρείται σταθερή διαχρονικά σε όρους πραγματικής αγοραστικής δύναμης.

Η κατάσταση αυτή παραμένει εντυπωσιακά σταθερή κατά την τελευταία τριακονταετία. Ωστόσο, ορισμένες πρόσφατες εξελίξεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Ειδικότερα, τα τελευταία χρόνια η φτώχεια φαίνεται να μετατοπίζεται:

(α) Από την ομάδα των ηλικιωμένων προς την ομάδα των νεότερων ζευγαριών με παιδιά αλλά και προς τους νέους εργαζομένους. Στη χώρα μας το 24% των ατόμων ηλικίας 18-24 ετών είναι σήμερα φτωχά. Σε αυτό φαίνεται να έχει συμβάλει η δυσκολία πρόσβασης των νέων στην απασχόληση και οι σχετικά χαμηλές αμοιβές στις ολοένα επεκτεινόμενες νέες ευέλικτες μορφές απασχόλησης (μερική απασχόληση, συμβάσεις έργου, εργασία "φασόν" κ.ά.).

(β) Από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές. Παλαιότερα το μερίδιο των αγροτών στη συνολική φτώχεια ήταν ιδιαίτερα υψηλό, ενώ μειώνεται σημαντικά στα πιο πρόσφατα χρόνια με τη συρρίκνωση του αγροτικού τομέα και τη γήρανση του πληθυσμού αλλά και την καταβολή ανταποδοτικών πλέον συντάξεων στους νέους συνταξιούχους αγρότες.

(γ) Από τους λιγότερο εκπαιδευμένους (πχ. άτομα που δεν τελείωσαν το δημοτικό) προς τις μεσαίες και υψηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες (π.χ. απόφοιτους γυμνασίου, λυκείου). Αυτό αντανακλά κυρίως τη βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου του πληθυσμού ("εκπαιδευτική ωρίμανση") και όχι τόσο τη μείωση της πιθανότητας να βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας τα άτομα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης.

4. Είναι ανησυχητικές οι πρόσφατες διαστάσεις της παιδικής φτώχειας

Τα τελευταία χρόνια τα περισσότερα κράτη αναγνωρίζουν όλο και περισσότερο την ύπαρξη του προβλήματος της παιδικής φτώχειας. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με τις σημαντικές διαστάσεις αλλά και τη διεύρυνση του προβλήματος. Όπως αναφέρεται στις σχετικές εκθέσεις της UNICEF, περίπου 50 εκατομμύρια παιδιά του ανεπτυγμένου κόσμου (των χωρών του ΟΟΣΑ) ζουν σήμερα κάτω από το όριο της φτώχειας. Στην Ελλάδα, με βάση τα στοιχεία της Eurostat, καταγράφεται αύξηση των ποσοστών παιδικής φτώχειας μετά το 2002. Αντίθετα μάλιστα με ό,τι συνέβη στις περισσότερες άλλες χώρες της ΕΕ, το ποσοστό των παιδιών μέχρι 15 ετών που ζουν κάτω από το όριο της σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα αυξήθηκε κατά 3 εκατοστιαίες μονάδες το 2006 και μία επιπλέον μονάδα το 2007, φθάνοντας το 23%, από 19% το 2005. Με βάση τα στοιχεία του 2007, περίπου 450.000 παιδιά στη χώρα μας ζουν και μεγαλώνουν σε φτωχά νοικοκυριά.

Η μείωση του κινδύνου της παιδικής φτώχειας θα πρέπει πλέον να τεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της κοινωνικής πολιτικής. Η λήψη μέτρων που θα αποσκοπούν στη βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου κυρίως των φτωχότερων τμημάτων του πληθυσμού είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα συμβάλει στον περιορισμό της παιδικής φτώχειας. Επιπλέον, με βάση τα ευρήματα μελετών, εκτιμάται ότι ο περιορισμός της ανασφάλιστης εργασίας και η ταχύτερη ένταξη των οικονομικών μεταναστών στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας πιθανότατα θα αμβλύνουν τις διαστάσεις της παιδικής φτώχειας. Ανάλογο θα είναι το αποτέλεσμα από τα μέτρα πολιτικής που θα ενισχύσουν την πρόσβαση των νεαρών ζευγαριών με παιδιά στην απασχόληση και σε πιο ποιοτικές θέσεις εργασίας. Συνεπώς, για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας απαιτείται πολύπλευρη δράση όχι μόνο για αύξηση των κοινωνικών παροχών σε χρήμα αλλά και για παροχή υπηρεσιών (στους τομείς της παιδείας, της υγείας, της κοινωνικής ασφάλισης, του πολιτισμού κ.λπ.) και διευκόλυνση της πρόσβασης (των φτωχών οικογενειών με παιδιά) σε κοινωνικές υπηρεσίες και κυρίως στην αγορά εργασίας. Με άλλα λόγια, απαιτείται συντονισμένη και συμπληρωματική δράση κοινωνικών δαπανών, κοινωνικών επενδύσεων, καθώς και μη εισοδηματικής κοινωνικής βοήθειας σε είδος.

5. Το ελληνικό σύστημα κοινωνικής αλληλεγγύης είναι περιορισμένο και κυρίως αναποτελεσματικό

Παρά την αύξηση των κοινωνικών δαπανών στη χώρα μας, κυρίως στην περίοδο 1995-2001, το μέγεθός τους ως ποσοστό του ΑΕΠ υπολείπεται κατά 3,3 εκατοστιαίες μονάδες του μέσου όρου των 15 παλαιότερων χωρών της ΕΕ (Ελλάδα: 24,2%, ΕΕ-15: 27,5%, ΕΕ-27: 26,9%, στοιχεία 2006). Επιπλέον, η αύξηση των κοινωνικών δαπανών στη χώρα μας δεν έχει υπερβεί τη 1,3 εκατοστιαία μονάδα του ΑΕΠ από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 (22,9%) έως σήμερα (24,2%) με βάση τα επίσημα στοιχεία της Eurostat.

Η αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών παροχών του κατακερματισμένου κοινωνικού κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα είναι περιορισμένη σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΕΕ-15. Η μείωση της φτώχειας εξαιτίας του συνόλου των κοινωνικών δαπανών στην περίπτωση της Ελλάδας περιορίζεται στις 22 εκατοστιαίες μονάδες (εκ των οποίων 18 λόγω συντάξεων και 4 λόγω κοινωνικών επιδομάτων) έναντι 27 μονάδων (17 λόγω συντάξεων και 10 λόγω κοινωνικών επιδομάτων) για το μέσο όρο των χωρών της ΕΕ. Αυτός ο δείκτης αποτελεσματικότητας στην περίπτωση της Ελλάδος παραδόξως βελτιώθηκε σημαντικά μεταξύ 2006 και 2007, κατά 4 εκατοστιαίες μονάδες (από 18 το 2006 σε 22 το 2007).

Πέρα από την έκταση των διαθέσιμων πόρων, υπάρχουν και ορισμένοι άλλοι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών. Τέτοιοι παράγοντες είναι η σύνθεση των κοινωνικών παροχών και ο βαθμός στοχοθέτησής τους προς τους πραγματικούς δικαιούχους, δηλ. εκείνους που είναι οικονομικά ασθενέστεροι και έχουν μεγαλύτερη ανάγκη. Ειδικότερα, το μεγαλύτερο μέρος των κοινωνικών δαπανών στις μεσογειακές χώρες το κατέχουν οι συντάξεις και, σε μικρότερο βαθμό, οι μη συνταξιοδοτικές κοινωνικές παροχές, όπως είναι τα κοινωνικά επιδόματα (ανεργίας, αναπηρίας, πρόνοιας, ασθένειας, στέγασης, οικογενειακά κ.ά.), τα οποία είναι πιο "προοδευτικά", με την έννοια ότι ενισχύουν περισσότερο τα κατώτερα εισοδηματικά κλιμάκια. Επιπλέον, οι υπόλοιποι περιορισμένοι πόροι που διατίθενται για τα κοινωνικά επιδόματα δεν φθάνουν σε εκείνους που θα έπρεπε να είναι οι δικαιούχοι. Είναι χαρακτηριστικό ότι το φτωχότερο 10% του πληθυσμού λαμβάνει το 6,6% των κοινωνικών επιδομάτων (πλην συντάξεων), έναντι 12,5% που λαμβάνουν τα μεσαία στρώματα και 7,4% το πλουσιότερο 10% του πληθυσμού. Με τον τρόπο αυτό είναι προφανές ότι τελικά δεν διασφαλίζεται ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης για τα φτωχά και οικονομικώς ασθενέστερα νοικοκυριά, ενώ ο κατακερματισμός και η γραφειοκρατία του συστήματος παροχών είναι πιθανό να δημιουργούν εκ των πραγμάτων διακρίσεις μεταξύ διαφορετικών κατηγοριών δικαιούχων. Κατά συνέπεια, η ενίσχυση και η βελτίωση της στοχοθέτησης των κοινωνικών παροχών προς τις οικογένειες εκείνες που έχουν σχετικά μεγαλύτερη οικονομική ανάγκη είναι ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης και αναμένεται να συμβάλει στην άμβλυνση των οικονομικών ανισοτήτων και της φτώχειας. Ο κοινωνικός διάλογος πάνω στο θέμα του επαναπροσδιορισμού των πραγματικών δικαιούχων πρέπει να ανοίξει με γενναιότητα και είναι σίγουρο ότι μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των κοινωνικών παροχών στη χώρα μας.

6. Η εκπαίδευση παραμένει διαχρονικά ο ισχυρότερος παράγοντας άμβλυνσης της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας

Οι εκπαιδευτικές ανισότητες φαίνεται να είναι πολύ πιο στενά συνδεδεμένες με τις οικονομικές ανισότητες από ό,τι με άλλους δημογραφικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες (επάγγελμα, ηλικία, μέγεθος και σύνθεση νοικοκυριού, περιφέρεια διαμονής, φύλο κ.ά.). Η

εκπαίδευση μπορεί μόνη της να ερμηνεύσει σχεδόν το 1/4 της συνολικής ανισότητας. Κατά συνέπεια, πολιτικές που αποσκοπούν στην άμβλυνση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων είναι βέβαιο ότι μακροχρόνια οδηγούν στον περιορισμό των οικονομικών ανισοτήτων αλλά και της φτώχειας. Τέτοιες πολιτικές μπορεί να είναι π.χ. αυτές που αποσκοπούν σε αύξηση των ετών υποχρεωτικής εκπαίδευσης και μείωση της σχολικής διαρροής, ενθάρρυνση της συμμετοχής των φτωχότερων τμημάτων του πληθυσμού στις μη υποχρεωτικές βαθμίδες εκπαίδευσης, εκπαιδευτικές πολιτικές που διατηρούν "ανοικτά" τα σχολεία και τα πανεπιστήμια και μειώνουν τις χιλιάδες χαμένες διδακτικές ώρες, πολιτικές που περιορίζουν την "παραπαιδεία" για την εισαγωγή στα ΑΕΙ και ενισχύουν τα δημόσια σχολεία, όπου φοιτούν τα φτωχότερα τμήματα του πληθυσμού κ.ά.

Τα αποτελέσματα μελετών για την Ελλάδα έχουν δείξει ότι η πιθανότητα φτώχειας μειώνεται δραστικά όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού του νοικοκυριού. Η πιθανότητα φτώχειας για τα νοικοκυριά των οποίων ο αρχηγός δεν έχει ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι 3,4 φορές μεγαλύτερη από ό,τι για το σύνολο του πληθυσμού.

7. Παραμένει ζητούμενο η καθιέρωση μιας ρύθμισης που θα αποβλέπει στην εξάλειψη της "ακραίας φτώχειας"

Το σημερινό σύστημα κοινωνικής αλληλεγγύης στη χώρα μας έχει κενά και χαρακτηρίζεται από σημαντικές διαρροές. Π.χ., στα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και χωρίς εργαζόμενα μέλη το ποσοστό φτώχειας ανέρχεται σε 54%. Το υπάρχον σύστημα κοινωνικής αλληλεγγύης δυστυχώς δεν προβλέπει τίποτε γι' αυτούς μετά την παρέλευση του σχετικά μικρού χρονικού διαστήματος της επιδότησης της ανεργίας, όπως εξάλλου και για πολλές άλλες ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Όσο και αν βελτιωθεί η στόχευση του υπάρχοντος συστήματος, τα άτομα αυτά θα βρίσκονται πολύ κάτω από τη γραμμή της φτώχειας. Μια λύση θα μπορούσε να είναι η θέσπιση ενός καθολικού και ταυτόχρονα επιλεκτικού ως προς το εισόδημα μέτρου, που θα αποβλέπει στην εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και θα διασφαλίζει για όλους ένα ελάχιστο εισόδημα και επίπεδο διαβίωσης χωρίς, κατ' ανάγκη, ανταποδοτική βάση. Η εφαρμογή και διαχείριση ενός τέτοιου καθολικού μέτρου στην περίπτωση της Ελλάδος θα αντιμετώπιζε, πέρα από το ζήτημα του κόστους, σοβαρά πρακτικά προβλήματα, κυρίως όσον αφορά τον εντοπισμό των προσώπων που πράγματι θα δικαιούνταν τις συναφείς παροχές. Ωστόσο, η πιλοτική εφαρμογή ενός επιλεκτικού ως προς το εισόδημα προγράμματος διασφάλισης ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης για όλους θα επέτρεπε τη συστηματική διερεύνηση των κρίσιμων διαχειριστικών προβλημάτων του, όπως άλλωστε συνέβη σε άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης που, η μία μετά την άλλη, προχώρησαν στη θεσμοθέτησή του. Για να είναι επιτυχημένη η πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος απαιτείται η συνεργασία διαφορετικών τμημάτων του κρατικού μηχανισμού αλλά και η συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης, της "κοινωνίας των πολιτών" και των εθελοντικών οργανώσεων. Πάντως, η εμπειρία των ευρωπαϊκών χωρών δείχνει ότι η υιοθέτηση πολιτικών που είναι πράγματι καθολικές αλλά και στοχευμένες σε ομάδες υψηλού κινδύνου φτώχειας ή/και κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να μειώσει θεαματικά τις οικονομικές ανισότητες και τη φτώχεια. Εξάλλου, η καθιέρωση ανάλογου μέτρου για τον ευαίσθητο πληθυσμό των συνταξιούχων είχε εξαιρετικά αποτελέσματα στη χώρα μας. Είναι γεγονός ότι με την καθιέρωση της σύνταξης των ανασφαλίστων δεν υπάρχουν διαρροές στο δίκτυο κοινωνικής προστασίας των ηλικιωμένων, καθώς όλοι πλέον λαμβάνουν κάποιου είδους σύνταξη. Το μέτρο αυτό, σε συνδυασμό με τις αξιοσημείωτες αυξήσεις των κατώτερων συντάξεων και του ΕΚΑΣ, έχει πιθανότατα συμβάλει σημαντικά στην αξιόλογη μείωση του κινδύνου φτώχειας που καταγράφεται για την ομάδα των ηλικιωμένων στη χώρα μας τα τελευταία έτη (βλ. πίνακα).

VIII ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

I ΔΑΝΕΙΑΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥΣ

Η δημοσιονομική πολιτική παρέμεινε χαλαρή και το 2008. Παράλληλα, στο τελευταίο δίμηνο του έτους οι επιπτώσεις της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης στην ελληνική οικονομία επηρέασαν αρνητικά τη δημοσιονομική διαχείριση, με αποτέλεσμα το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης (σε εθνικολογιστική βάση) να υπερβεί για δεύτερη συνεχή χρονιά την τιμή αναφοράς της Συνθήκης του Μάαστριχτ (3,0% του ΑΕΠ). Λόγω αυτών των εξελίξεων, έχει ήδη ενεργοποιηθεί η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα και για ορισμένες άλλες χώρες και αναμένεται να ολοκληρωθεί εντός του Απριλίου, όταν το Συμβούλιο Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ECOFIN) θα διαπιστώσει και επισήμως την ύπαρξη του υπερβολικού ελλείμματος. Με την ίδια απόφαση θα ζητηθεί από την Ελλάδα να λάβει μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και, εάν αυτά κριθούν επαρκή, η Διαδικασία θα παραμείνει στο στάδιο που προβλέπει το άρθρο 103 (7) της Συνθήκης του Μάαστριχτ για να δοθεί χρόνος να αποδώσουν τα μέτρα.

Το 2008 το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης διαμορφώθηκε — σύμφωνα με εκτιμήσεις του Επικαιροποιημένου Προγράμματος Σταθερότητας και Ανάπτυξης 2008-2011 (ΕΠΣΑ – Ιανουάριος 2009) — σε 3,7% του ΑΕΠ. Αφού όμως ελήφθησαν υπόψη νεότερα δεδομένα, το μέγεθος αυτό έχει έκτοτε αναθεωρηθεί προς τα άνω και έχει υπερβεί το 4% του ΑΕΠ (τα σχετικά στοιχεία θα ανακοινωθούν από την Eurostat στις 22 Απριλίου). Σημειώνεται ότι ο στόχος για το 2008 ήταν 1,6% του ΑΕΠ, ενώ το έλλειμμα του 2007 ήταν 3,5% του ΑΕΠ (βλ. Πίνακα VIII.1). Εκτιμάται ότι το κυκλικά διορθωμένο έλλειμμα υπερέβη για τρίτο συνεχές έτος το "ονομαστικό" (μη διορθωμένο) έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ: αυτό δείχνει το μέγεθος της δημοσιονομικής προσαρμογής που απαιτείται για να επανέλθει το έλλειμμα

Πίνακας VIII.1 Ελλείμματα γενικής και κεντρικής κυβέρνησης

(ποσοστό % του αναθεωρημένου ΑΕΠ)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Έλλειμμα γενικής κυβέρνησης[1]	**-5,6**	**-7,5**	**-5,1**	**-2,8**	**-3,5**	**(-3,7)[4]**
(στοιχεία εθν. λογαριασμών – κριτήριο σύγκλισης)						
– Κεντρική κυβέρνηση	-8,1	-9,6	-6,1	-4,1	-4,9	(-6,3)[4]
– Ασφαλιστικοί οργανισμοί, οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και ΝΠΔΔ	2,5	2,1	1,0	1,3	1,4	(2,6)[4]
Έλλειμμα κεντρικής κυβέρνησης[2]						
(δημοσιονομικά στοιχεία)	**-5,7**	**-6,9**	**-5,7**	**-3,9**	**-4,6**	**-5,7**
Έλλειμμα κεντρικής κυβέρνησης[3]						
(ταμειακά στοιχεία)	**-6,1**	**-8,4**	**-7,3**	**-4,9**	**-6,0**	**-7,0**

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος, Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών και ΕΣΥΕ.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Στοιχεία Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, όπως γνωστοποιούνται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος).
2 Στοιχεία Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, όπως εμφανίζονται στον κρατικό προϋπολογισμό.
3 Στοιχεία Τράπεζας της Ελλάδος. Τα στοιχεία αυτά αφορούν μόνο τις δανειακές ανάγκες της κεντρικής κυβέρνησης σε ταμειακή βάση. Οι δανειακές ανάγκες των δημόσιων οργανισμών υπολογίζονται πλέον από την ΕΣΥΕ με βάση αναλυτικά στοιχεία που συλλέγονται απευθείας από τους οργανισμούς αυτούς στο πλαίσιο ειδικής τριμηνιαίας έρευνας σχετικά με τη διαμόρφωση του οικονομικού τους αποτελέσματος (έσοδα-έξοδα) και τη χρηματοοικονομική τους κατάσταση (δανεισμός, τοποθετήσεις σε τίτλους, καταθέσεις κ.λπ.), καθώς τα στοιχεία του τραπεζικού συστήματος δεν επαρκούν πλέον για αξιόπιστες εκτιμήσεις.
4 Τα στοιχεία αυτά, που προέρχονται από το ΕΠΣΑ 2008-2011, έχουν ήδη αναθεωρηθεί από την ΕΣΥΕ με τη γνωστοποίηση στην Eurostat, στις 31 Μαρτίου 2009, νεότερων στοιχείων στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος.

κάτω του ορίου του 3,0% του ΑΕΠ. Παράλληλα, το πρωτογενές πλεόνασμα της γενικής κυβέρνησης (σε εθνικολογιστική βάση) μειώθηκε από 1,3% του ΑΕΠ το 2006 σε 0,5% το 2007 και μεταστράφηκε σε πρωτογενές έλλειμμα της τάξεως του 0,5% το 2008.

Με βάση τις αρχικές εκτιμήσεις του ΕΠΣΑ, η διεύρυνση του ελλείμματος εντοπίζεται αποκλειστικά στην κεντρική κυβέρνηση, το έλλειμμα της οποίας αυξήθηκε κατά 1,4 εκατοστιαία μονάδα σε σχέση με το 2007 και διαμορφώθηκε στο 6,3% του ΑΕΠ. Η αύξηση αυτή αντισταθμίστηκε σε κάποιο βαθμό από τη διεύρυνση του ενοποιημένου πλεονάσματος (στοιχεία ΕΠΣΑ 2008-2011) των ασφαλιστικών οργανισμών, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και των λοιπών ΝΠΔΔ σε 2,6% του ΑΕΠ το 2008 από 1,4% του ΑΕΠ το 2007 (βλ. Πίνακα VIII.1).

Σημειώνεται ότι κατά τη διάρκεια του 2008 παρατηρήθηκε αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων σε όλες τις χώρες της ζώνης του ευρώ (το έλλειμμα της οποίας έφθασε το 1,8% του ΑΕΠ έναντι 0,7% το 2007), είτε διότι οι οικονομίες τους εισήλθαν σε ύφεση είτε διότι απαιτήθηκε να ενισχυθούν με μεγάλα χρηματικά ποσά ορισμένες τράπεζες. Σε αρκετές χώρες (όπως π.χ. Ιρλανδία, Ισπανία, Γαλλία, Μάλτα) το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης υπερέβη το 3% του ΑΕΠ. Στην περίπτωση της Ελλάδος όμως, το ΑΕΠ υπερέβη το όριο αυτό τόσο το 2007 όσο και το 2008 και συνεπώς τα ελλείμματα έχουν διαρθρωτικό και όχι κυκλικό χαρακτήρα, δηλαδή δεν επηρεάστηκαν σημαντικά (έως το τρίτο τρίμηνο του 2008) από την εν εξελίξει διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και τις επιπτώσεις της στην πραγματική οικονομία. Επίσης, τα μέτρα ενίσχυσης της ρευστότητας του τραπεζικού συστήματος δεν επηρέασαν το έλλειμμα του 2008 (ούτε θα επηρεάσουν το έλλειμμα του τρέχοντος έτους, αλλά θα αυξήσουν το δημόσιο χρέος), ενώ δεν έχουν ληφθεί δημοσιονομικά μέτρα για την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας.

Η επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών αντανακλάται και στο έλλειμμα της κεντρικής κυβέρνησης σε δημοσιονομική βάση,[1] το οποίο αυξήθηκε από 4,6% του ΑΕΠ το 2007 σε 5,7% το 2008 (βλ. Πίνακα VIII.1). Η εξέλιξη των μεγεθών του κρατικού προϋπολογισμού αναλύεται λεπτομερώς στο Τμήμα 2 του παρόντος κεφαλαίου.

Το ταμειακό έλλειμμα (δανειακές ανάγκες) της κεντρικής κυβέρνησης, όπως αυτό προκύπτει από την κίνηση των τραπεζικών λογαριασμών του Δημοσίου και του ΟΠΕΚΕΠΕ,[2] επίσης αυξήθηκε – από 4,9% του ΑΕΠ το 2006 σε 6,0% το 2007 και 7,0% το 2008 (βλ. Πίνακα VIII.1). Διευκρινίζεται ότι τα στοιχεία της κεντρικής κυβέρνησης σε δημοσιονομική, ταμειακή και εθνικολογιστική βάση είναι συγκρίσιμα μεταξύ τους αλλά όχι με τα στοιχεία της γενικής κυβέρνησης, η οποία επιπλέον περιλαμβάνει τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης και τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς και σημαντικό αριθμό ΝΠΔΔ. Διευκρινίζεται επίσης ότι η διαφορά που παρατηρείται μεταξύ του ελλείμματος της κεντρικής κυβέρνησης σε εθνικολογιστική βάση (6,3%του ΑΕΠ) και των αντίστοιχων ταμειακών αναγκών (7,0% του ΑΕΠ) οφείλεται κυρίως στο ότι ορισμένες συναλλαγές της κεντρικής κυβέρνησης, ενώ δεν προσμετρώνται στο εθνικολογιστικό αποτέλεσμα, περιλαμβάνονται στις δανειακές ανάγκες σε ταμειακή βάση. Επιπλέον, τα ταμειακά στοιχεία καταγράφουν το σύνολο των ταμειακών ροών εντός του έτους, ενώ τα εθνικολογιστικά στοιχεία, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών (ESA 95), καταρτίζονται με βάση το χρόνο γένεσης της υποχρέωσης ή δημιουργίας της απαίτησης, ανεξαρτήτως του χρόνου καταβολής ή είσπραξης του σχετικού ποσού. Για τους λόγους αυτούς οι δανειακές ανάγκες διαφέρουν συνήθως από το αντίστοιχο εθνικολογιστικό έλλειμμα και ενίοτε εξελίσσονται προς την αντίθετη κατεύθυνση.

1 Πρόκειται για στοιχεία του Κρατικού Προϋπολογισμού, ο οποίος καταρτίζεται από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους σε δημοσιονομική βάση.

2 Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων. Ο οργανισμός αυτός, που από 3.9.2001 αντικατέστησε τη ΔΙΔΑΓΕΠ, καταβάλλει τις εισοδηματικές ενισχύσεις των αγροτών, στο πλαίσιο της ΚΑΠ, μέσω λογαριασμού που τηρείται στην ΑΤΕ.

Δανειακές ανάγκες κεντρικής κυβέρνησης

Οι δανειακές ανάγκες (ταμειακό έλλειμμα) της κεντρικής κυβέρνησης[3] διευρύνθηκαν το 2008 στο 7,0% του ΑΕΠ έναντι 6,0% το 2007 (βλ. Πίνακα VIII.2). Η αύξηση του ελλείμματος εντοπίζεται κυρίως στον τακτικό προϋπολογισμό και σε μικρό μόνο βαθμό στον προϋπολογισμό δημόσιων επενδύσεων. Αντίθετα, ο λογαριασμός εισοδηματικής ενίσχυσης των αγροτών (ΟΠΕΚΕΠΕ) παρουσίασε μικρό πλεόνασμα, ύψους 254 εκατ. ευρώ, έναντι σημαντικού ελλείμματος (1.160 εκατ. ευρώ) το 2007, γεγονός που συνέβαλε στη συγκράτηση του ελλείμματος της κεντρικής κυβέρνησης το 2008 κατά 0,6% του ΑΕΠ. Το έλλειμμα του τακτικού προϋπολογισμού παρουσίασε σημαντική άνοδο λόγω της υστέρησης των εσόδων αλλά και της υπέρβασης των δαπανών σε σχέση με τις προβλέψεις του προϋπολογισμού του 2008, παρά το ότι τα έσοδα ενισχύθηκαν με μεταφορά ποσού ύψους 534 εκατ. ευρώ από τους "ειδικούς λογαριασμούς". Αντίθετα, η διεύρυνση του ελλείμματος του προϋπολογισμού επενδύσεων ήταν περιορισμένη λόγω είσπραξης (κυρίως από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) πρόσθετων, μη προϋπολογισμένων, εσόδων ύψους 446 εκατ. ευρώ.

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία άρχισε τον Αύγουστο του 2007 και επιδεινώθηκε σημαντικά από το Σεπτέμβριο του 2008, οδήγησε, μεταξύ άλλων, σε ριζική επανεκτί-

3 Σημειώνεται ότι η Τράπεζα της Ελλάδος δεν διαθέτει στοιχεία για την εκτίμηση του ταμειακού αποτελέσματος των δημόσιων οργανισμών, δηλαδή των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης, των ΟΤΑ και των λοιπών ΝΠΔΔ, και ως εκ τούτου από το 2003 δεν υπολογίζει τις δανειακές ανάγκες της γενικής κυβέρνησης. Τα σχετικά στοιχεία των εθνικών λογαριασμών προέρχονται από ειδική τριμηνιαία έρευνα της ΕΣΥΕ μέσω της οποίας συλλέγονται πρωτογενώς στοιχεία για τη διαμόρφωση του οικονομικού αποτελέσματος και της χρηματοοικονομικής κατάστασης των οργανισμών αυτών.

Πίνακας VIII.2 Καθαρές δανειακές ανάγκες κεντρικής κυβέρνησης σε ταμειακή βάση[1]

(εκατ. ευρώ)

	2005	2006	2007	2008*
1. Κρατικός προϋπολογισμός	**14.793**	**11.500**	**12.432**	**17.361**
% του ΑΕΠ	7,5	5,4	5,4	7,1
(Τακτικός προϋπολογισμός)[2]	10.033[4]	7.020[5]	8.512[6]	12.585[7, 8]
(Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων)	4.760	4.480	3.920	4.776
2. ΕΛΕΓΕΠ - ΟΠΕΚΕΠΕ[3]	**369**	**-1.033**	**1.160**	**-254**
3. Κεντρική κυβέρνηση (1+2)	**14.424**	**10.467**	**13.592**	**17.107**
% του ΑΕΠ	7,3	4,9	6,0	7,0

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Όπως προκύπτει από την κίνηση των σχετικών λογαριασμών στην Τράπεζα της Ελλάδος και τα πιστωτικά ιδρύματα.
2 Συμπεριλαμβάνεται η κίνηση των λογαριασμών διαχείρισης δημόσιου χρέους.
3 Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων. Αντικατέστησε τη ΔΙΔΑΓΕΠ από 3.9.2001.
4 Συμπεριλαμβάνονται επιχορήγηση προς τα νοσηλευτικά ιδρύματα 2.586 εκατ. ευρώ περίπου και δαπάνη για αύξηση μετοχικού κεφαλαίου της ΑΤΕ 1.239,3 εκατ. ευρώ, καθώς και εισπράξεις 1.090 εκατ. ευρώ από τη διάθεση του 16,4% των μετοχών του ΟΠΑΠ, 826 εκατ. ευρώ από τη διάθεση του 10% των μετοχών του ΟΤΕ και δαπάνη 425 εκατ. ευρώ για επιχορήγηση προς τον ΟΓΑ.
5 Συμπεριλαμβάνονται έκτακτα έσοδα 149,7 εκατ. ευρώ από εκκαθάριση εσόδων της Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών & Ταχυδρομείων, 299,3 εκατ. ευρώ από τη μείωση του μετοχικού κεφαλαίου του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου, 34 εκατ. ευρώ από τη μείωση του κεφαλαίου της ΑΤΕ, 290 εκατ. ευρώ από πρόσθετα μερίσματα Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων, 323 εκατ. ευρώ από πώληση μετοχών της ΑΤΕ, 597,4 εκατ. ευρώ από πώληση μετοχών του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου, 364,4 εκατ. ευρώ από πώληση μετοχών της Εμπορικής Τράπεζας, καθώς και δαπάνη 422,9 εκατ. ευρώ για επιχορήγηση προς τον ΟΓΑ.
6 Συμπεριλαμβάνονται εισπράξεις από αποκρατικοποιήσεις ύψους 1.107,5 εκατ. ευρώ από πώληση μετοχών του ΟΤΕ και 502,8 εκατ. ευρώ από πώληση μετοχών του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου. Επίσης περιλαμβάνεται δαπάνη ύψους 264,9 εκατ. ευρώ για ενίσχυση των πυροπλήκτων, καθώς και δαπάνη για επιχορήγηση προς τον ΟΓΑ ύψους 465,7 εκατ. ευρώ.
7 Περιλαμβάνεται είσπραξη ποσού 430,8 εκατ. ευρώ από πώληση μετοχών του ΟΤΕ. Επίσης περιλαμβάνεται δαπάνη για επιχορήγηση ύψους 570,8 εκατ. ευρώ προς τον ΟΓΑ. Αντίθετα δεν περιλαμβάνεται εξόφληση οφειλών του Ελληνικού Δημοσίου προς το ΙΚΑ με έκδοση ομολόγων ύψους 1.172 εκατ. ευρώ.
8 Σημειώνεται ότι το Μάρτιο του 2008, κατά τη διάρκεια της απεργίας του προσωπικού της Τράπεζας της Ελλάδος, πραγματοποιήθηκαν πληρωμές εξυπηρέτησης δημόσιου χρέους μέσω εμπορικών τραπεζών ύψους 1.537 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων τα 359 εκατ. ευρώ αφορούν τόκους. Αν αυτοί οι τόκοι προστεθούν στους υφιστάμενους τόκους, τότε οι καθαρές δανειακές ανάγκες του κρατικού προϋπολογισμού διαμορφώνονται από 7,1% σε 7,2% του ΑΕΠ και αντίστοιχα της κεντρικής κυβέρνησης από 7,0% σε 7,1% του ΑΕΠ.

Πίνακας VIII.3 Πηγές κάλυψης δανειακών αναγκών κεντρικής κυβέρνησης

(εκατ. ευρώ)

	2005		2006		2007		2008*	
	Ποσά	Εκατο-στιαία συμμε-τοχή	Ποσά	Εκατο-στιαία συμμε-τοχή	Ποσά	Εκατο-στιαία συμμε-τοχή	Ποσά	Εκατο-στιαία συμμε-τοχή
1. Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι Ελληνικού Δημοσίου που εκδόθηκαν στο εσωτερικό[1]	15.325	106,2	11.342	108,4	15.310	112,6	17.283[4]	101,0
2. Μεταβολή λογαριασμών κεντρικής κυβέρνησης στο πιστωτικό σύστημα[2]	-1.224	-8,5	-1.145	-10,9	418	3,1	-3.850	-22,5
3. Εκδόσεις τίτλων και σύναψη δανείων στο εξωτερικό[3]	323	2,2	270	2,6	-2.136	-15,7	3.674	21,5
Σύνολο	**14.424**	**100,0**	**10.467**	**100,0**	**13.592**	**100,0**	**17.107**	**100,0**

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Περιλαμβάνονται τα έντοκα γραμμάτια και τα ομόλογα του Δημοσίου που έχουν εκδοθεί στο εσωτερικό, καθώς και τα προμέτοχα.
2 Περιλαμβάνονται οι μεταβολές των λογαριασμών της κεντρικής κυβέρνησης στην Τράπεζα της Ελλαδος και τα πιστωτικά ιδρύματα, καθώς και η μεταβολή του λογαριασμού του ΟΠΕΚΕΠΕ. Δεν περιλαμβάνεται η αγορά τίτλων του Δημοσίου από τα εγχώρια ΝΧΙ, επειδή όλοι οι τίτλοι (ανεξαρτήτως αγοραστή) περιλαμβάνονται στο στοιχείο 1.
3 Περιλαμβάνονται οι εκδόσεις τίτλων στο εξωτερικό και η σύναψη δανείων (σε οποιοδήποτε νόμισμα). Δεν περιλαμβάνεται η διακράτηση από κατοίκους του εξωτερικού ομολόγων που έχουν εκδοθεί στο εσωτερικό της χώρας. Επίσης, περιλαμβάνεται και η μεταβολή καταθέσεων του Δημοσίου σε τράπεζες του εξωτερικού.
4 Δεν περιλαμβάνεται η έκδοση ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου για την εξόφληση οφειλών προς το ΙΚΑ. Βλ. και υποσημείωση 7 του Πίνακα VIII.2.

μηση των πιστωτικών κινδύνων, με αποτέλεσμα τη δραστική μεταβολή των όρων δανεισμού για τη χρηματοδότηση των δανειακών αναγκών του Ελληνικού Δημοσίου, ιδίως στο τελευταίο τρίμηνο του 2008. Η μεταβολή αυτή αντανακλάται στη μεγάλη διεύρυνση της διαφοράς των αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών κρατικών τίτλων. Το Δεκέμβριο του 2007 η διαφορά απόδοσης για το δεκαετές ομόλογο ήταν 29 μονάδες βάσης, στο τέλος Αυγούστου 2008 είχε διευρυνθεί σε 66 μονάδες βάσης, ενώ στο τέλος Δεκεμβρίου η διαφορά είχε εκτιναχθεί στις 228 μονάδες βάσης. Στις 20 Ιανουαρίου 2009, μετά την υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας από τον οίκο Standard & Poor's, η διαφορά αποδόσεων αυξήθηκε περαιτέρω στις 269 μονάδες βάσης.[4] Έκτοτε η διαφορά αυτή παρουσίασε μικρή μείωση και στις 6 Απριλίου διαμορφώθηκε στις 243 μονάδες βάσης. Παράλληλα από τον Οκτώβριο του 2008 η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (όπως και πολλές άλλες κεντρικές τράπεζες) προχώρησε σε διαδοχικές μειώσεις του επιτοκίου κύριας αναχρηματοδότησης, το οποίο από 4,25% διαμορφώθηκε σε 1,25% στις 2 Απριλίου 2009. Έτσι, η γενικευμένη μείωση των επιτοκίων αντιστάθμισε σε μεγάλο βαθμό τη διεύρυνση της διαφοράς των αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών ομολόγων. Λόγω αυτών των εξελίξεων, το μεσοσταθμικό επιτόκιο δανεισμού του Ελληνικού Δημοσίου αυξήθηκε από 3,8% το 2006 σε 4,4% το 2007 και 4,6% το 2008, ενώ το πρώτο τρίμηνο του 2009 διαμορφώθηκε σε 5,0%. Στις αρχές Απριλίου, όμως, υποχώρησε στο 4,7%, αποκλειστικά λόγω της προσφυγής σε έκδοση βραχυπρόθεσμων τίτλων, το επιτόκιο των οποίων ήταν πολύ χαμηλό.

Όπως και τα προηγούμενα έτη, το 2008 η χρηματοδότηση πραγματοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό με την έκδοση μεσομακροπρόθεσμων τίτλων του Δημοσίου (σε ευρώ) στην Ελλάδα, οι οποίοι διατέθηκαν κυρίως σε ξένους επενδυτές (βλ. Πίνακα VIII.3), ενώ αυξήθηκαν σημαντικά ο εξωτερικός δανεισμός και οι εκδόσεις τίτλων στο εξωτερικό (ανεξαρτήτως νομίσματος). Αντίθετα, τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα μείωσαν τις χορηγήσεις *δανείων* προς το Δημόσιο.

4 Την ίδια ημέρα, η διαφορά απόδοσης του πενταετούς ελληνικού ομολόγου από το αντίστοιχο γερμανικό ήταν 325 μονάδες βάσης.

2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ

2.1 ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Όπως προαναφέρθηκε, η επιδείνωση των δημοσιονομικών μεγεθών εντοπίζεται κυρίως στον κρατικό προϋπολογισμό, το έλλειμμα του οποίου (σε δημοσιονομική βάση) αυξήθηκε από 4,6% του ΑΕΠ το 2007 σε 5,7% το 2008, έναντι στόχου για έλλειμμα 3,4% του ΑΕΠ. Το ανωτέρω αποτέλεσμα έχει επηρεαστεί θετικά από την είσπραξη μη προϋπολογισμένων εσόδων από τους "ειδικούς λογαριασμούς", από τα Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από τα μέτρα που ελήφθησαν το Σεπτέμβριο του 2008 για την ενίσχυση των εσόδων. Η επιδείνωση αντανακλάται και στο πρωτογενές έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού, το οποίο από 0,3% του ΑΕΠ το 2007 έφθασε το 1,1% του ΑΕΠ το 2008, ενώ ο στόχος ήταν για πρωτογενές πλεόνασμα 0,9% του ΑΕΠ (βλ. Διάγραμμα VIII.1 και Πίνακα VIII.10).

Διάγραμμα VIII.1 Πρωτογενές αποτέλεσμα κρατικού προϋπολογισμού ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ

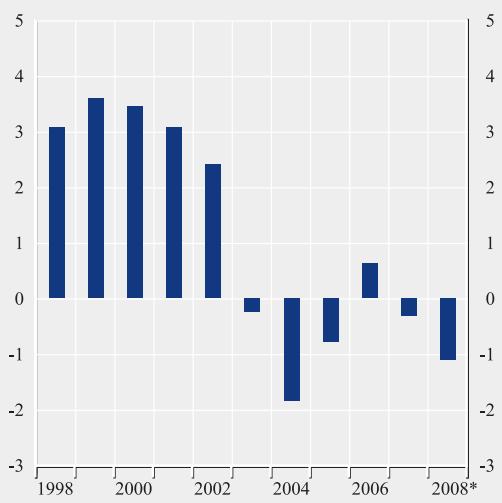

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
* Προσωρινά στοιχεία.

Η επιδείνωση εντοπίζεται αποκλειστικά στον τακτικό προϋπολογισμό, το έλλειμμα του οποίου διευρύνθηκε από 6.580 εκατ. ευρώ (ή 2,9% του ΑΕΠ) το 2007 σε 9.261 εκατ. ευρώ (ή 3,8% του ΑΕΠ) το 2008, έναντι στόχου 3.538 εκατ. ευρώ (ή 1,4% του ΑΕΠ). Αντίθετα, το έλλειμμα του προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων, παρά τη μικρή υπέρβαση των πληρωμών για επενδύσεις, διαμορφώθηκε 122 εκατ. ευρώ χαμηλότερα από την πρόβλεψη του προϋπολογισμού χάρη στην είσπραξη μη προϋπολογισμένων εσόδων ύψους 446 εκατ. ευρώ.

Ο υπερδιπλασιασμός του ελλείμματος του τακτικού προϋπολογισμού σε σχέση με τις προβλέψεις οφείλεται, για λόγους που αναλύονται στα επόμενα, τόσο στη μεγάλη υστέρηση των εσόδων όσο και στη σημαντική υπέρβαση των δαπανών σε σχέση με τους στόχους του προϋπολογισμού.

Έσοδα τακτικού προϋπολογισμού

Τα έσοδα του τακτικού προϋπολογισμού[5] αυξήθηκαν το 2008 κατά 6,8% έναντι του προηγούμενου έτους και διαμορφώθηκαν σε 55.317 εκατ. ευρώ (βλ. Πίνακα VIII.4). Χωρίς τα μη προϋπολογισμένα έσοδα ύψους 534 εκατ. ευρώ που μεταφέρθηκαν από τους "ειδικούς λογαριασμούς", ο ρυθμός μεταβολής περιορίζεται σε 5,8%, έναντι στόχου[6] για αύξηση 12,2%, και η συνολική υστέρηση των εσόδων διαμορφώνεται σε 3.287 εκατ. ευρώ ή 1,3% του ΑΕΠ. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει μικρή μείωση της εισοδηματικής "ελαστικότητας"[7] των φορολογικών εσόδων στο 0,9, ενώ η μακροχρόνια ελαστικότητα υπερβαίνει τη μονάδα.

Η υστέρηση αυτή οφείλεται κυρίως στη μη είσπραξη των αναμενόμενων εσόδων από την επιβολή του Ενιαίου Τέλους Ακινήτων (ΕΤΑΚ) και από το μέτρο της εξίσωσης του ειδικού φόρου κατανάλωσης του πετρελαίου θέρμανσης με αυτόν του πετρελαίου κίνησης. Επίσης, δεν εισπράχθηκαν τα έσοδα που αναμένονταν

5 Από τα έσοδα δεν έχουν εκπέσει οι επιστροφές φόρων, πρακτική που ακολουθείται από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
6 Ο στόχος για αύξηση των εσόδων το 2008 ήταν ουσιαστικά 13,1%, δεδομένου ότι το 2007 υπήρχαν έκτακτα έσοδα τα οποία ήταν γνωστό ότι δεν θα επαναλαμβάνονταν το 2008.
7 Για το 2008 δεν ελήφθησαν υπόψη τα έκτακτα έσοδα (δηλαδή χρησιμοποιήθηκε ο "διορθωμένος" ρυθμός 5,8%).

Πίνακας VIII.4 Έσοδα τακτικού προϋπολογισμού[1]

(εκατ. ευρώ)

	2005	2006	2007	2008*	Εκατοστιαίες μεταβολές 2006/2005	2007/2006	2008*/2007
I. Άμεσοι φόροι	**18.371**	**18.704**	**19.832**	**20.903**	**1,8**	**6,0**	**5,4**
1. Φόρος εισοδήματος	14.166	15.006	16.092	16.670	5,9	7,2	3,6
– Φυσικών προσώπων	8.292	9.275	10.160	10.816	11,9	9,5	6,5
– Νομικών προσώπων	4.731	4.438	4.659	4.191	-6,2	5,0	-10,0
– Ειδικές κατηγορίες φόρων εισοδήματος	1.143	1.293	1.272	1.663	13,1	-1,6	30,7
(φόρος πλοίων)	9	9	12	11	0,0	37,0	-13,0
(φορολογία τόκων ομολόγων, καταθέσεων κ.λπ.)	439	441	492	635	0,5	11,6	29,0
2. Φόροι κληρονομιών, δωρεών, γονικών παροχών και ακίνητης περιουσίας	548	464	434	486	-15,3	-6,4	11,8
3. Άμεσοι φόροι υπέρ τρίτων	2	2	5	1	0,0	150,0	-79,2
4. Άμεσοι φόροι παρελθόντων οικον. ετών	2.410	1.848	1.742	2.116	-23,3	-5,7	21,5
5. Έκτακτοι και λοιποί άμεσοι φόροι	1.245	1.384	1.559	1.630	11,2	12,6	4,6
II. Έμμεσοι φόροι	**23.722**	**26.287**	**28.573**	**30.231**	**10,8**	**8,7**	**5,8**
1. Δασμοί και ειδικές εισφορές εισαγωγών-εξαγωγών	260	276	326	320	6,2	18,1	-1,9
2. Φόροι κατανάλωσης στα εισαγόμενα	2.661	2.922	3.234	3.246	9,8	10,7	0,4
– ΦΠΑ	1.771	2.026	2.236	2.403	14,4	10,4	7,5
– Ειδικός φόρος κατανάλωσης αυτοκινήτων	833	839	936	783	0,7	11,5	-16,3
– Ειδικός φόρος κατανάλωσης	58	57	62	59	-1,0	8,8	-4,2
3. Φόροι κατανάλωσης εγχωρίων	18.547	20.372	22.190	23.798	9,8	8,9	7,2
– ΦΚΕ	270	296	17	1	9,7	-94,2	-96,6
– ΦΠΑ	12.360	13.799	15.145	15.840	11,6	9,8	4,6
– Καύσιμα	2.478	2.608	2.862	3.684	5,2	9,7	28,7
– Καπνά	2.257	2.415	2.582	2.516	7,0	6,9	-2,5
– Τέλη κυκλοφορίας	706	794	820	997	12,5	3,2	21,6
– Ειδικά τέλη και εισφορές αυτοκινήτων	60	72	76	73	20,2	5,1	-3,3
– Λοιποί[2]	417	388	690	687	-7,0	77,8	-0,4
4. Φόροι συναλλαγών	1.687	1.867	2.242	2.063	10,7	20,1	-8,0
– Μεταβίβαση κεφαλαίων	905	1.045	1.323	1.130	15,5	26,6	-14,6
– Τέλη χαρτοσήμου	681	710	684	685	4,3	-3,7	0,2
– Τέλη άδειας τυχερών παιχνιδιών	101	112	236	247	10,9	110,6	4,8
5. Λοιποί έμμεσοι φόροι	567	850	581	805	49,9	-31,6	38,5
III. Σύνολο φορολογικών εσόδων	**42.093**	**44.991**	**48.405**	**51.134**	**6,9**	**7,6**	**5,6**
IV. Μη φορολογικά έσοδα	**2.667**	**3.694**	**3.372**	**4.183**	**38,5**	**-8,7**	**24,0**
V. Σύνολο εσόδων τακτικού προϋπολογισμού	**44.760**	**48.685**	**51.777[3]**	**55.317**	**8,8**	**6,4**	**6,8**

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Για λόγους συγκρισιμότητας, οι επιστροφές φόρων δεν έχουν εκπέσει από τα έσοδα.
2 Συμπεριλαμβάνεται ο ειδικός φόρος κατανάλωσης που επιβάλλεται στα εγχωρίως παραγόμενα αγαθά.
3 Συμπεριλαμβάνονται "λογιστικά" έσοδα ύψους 437 εκατ. ευρώ από τη ρύθμιση των εκκρεμοτήτων με την Ολυμπιακή Αεροπορία.

από τις ρυθμίσεις του Σεπτεμβρίου του 2008 (περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων και είσπραξη ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο), ενώ σημαντική υστέρηση, σε σχέση με τις προβλέψεις του προϋπολογισμού, παρουσίασαν και τα έσοδα από τον ΦΠΑ που επιβάλλεται στα εγχώρια αγαθά και υπηρεσίες, καθώς και οι εισπράξεις από τη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων. Η ανεπαρκής απόδοση των φόρων εν μέρει μόνο συνδέεται με την εν εξελίξει οικονομική κρίση.

Συγκεκριμένα, οι εισπράξεις από άμεσους φόρους σημείωσαν άνοδο 5,4% έναντι πρό-

βλεψης[8] για αύξηση 11,1%. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως σε τρεις λόγους:

• Πρώτον, τα έσοδα από τη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων μειώθηκαν κατά 10,0% έναντι του προηγούμενου έτους και υστέρησαν κατά 13,9% σε σχέση με το στόχο του προϋπολογισμού, παρά τη σημαντική αύξηση[9] των κερδών το 2007. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στη μείωση του φορολογικού συντελεστή κατά 13,8% (από 29% σε 25%) για τα κέρδη του 2007 και στο ότι τα έσοδα του 2007 είχαν ενισχυθεί (εφάπαξ) από την κατάργηση της έκπτωσης του 1,5% λόγω έγκαιρης καταβολής του φόρου.

• Δεύτερον, τα έσοδα από τη φορολογία ακίνητης περιουσίας (ΕΤΑΚ), τα οποία είχαν προϋπολογιστεί σε 900 εκατ. ευρώ και αργότερα[10] σε 940 εκατ. ευρώ, τελικά περιορίστηκαν σε 316 εκατ. ευρώ.[11] Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στη μεγάλη καθυστέρηση που παρατηρήθηκε κατά την εφαρμογή του νέου αυτού φόρου.

• Τρίτον, τα έσοδα από τους φόρους παρελθόντων οικονομικών ετών, τα οποία, μετά τα μέτρα του Σεπτεμβρίου του 2008, προβλέπονταν σε 2.460 εκατ. ευρώ, τελικά διαμορφώθηκαν σε 2.116 εκατ. ευρώ. Αντίθετα με την εμπειρία από παρόμοιες ρυθμίσεις στο παρελθόν, η ανταπόκριση από την πλευρά των φορολογουμένων δεν υπήρξε ικανοποιητική, ενδεχομένως λόγω της έλλειψης ρευστότητας από πλευράς επιχειρήσεων εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

Αντίθετα με τα ανωτέρω, τα έσοδα από τη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων, παρά την εν εξελίξει μείωση των συντελεστών, αυξήθηκαν κατά 6,5% και διαμορφώθηκαν σχεδόν σύμφωνα με τις προβλέψεις του προϋπολογισμού (6,8%). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στη "δημοσιονομική απορρόφηση" λόγω της μη τιμαριθμοποίησης της φορολογικής κλίμακας, αλλά και στη μεγάλη αύξηση των μισθών το 2008. Επίσης, τα έσοδα από τη φορολόγηση των τόκων των καταθέσεων και των ομολόγων αυξήθηκαν σημαντικά (29%) και υπερέβησαν τη σχετική πρόβλεψη του προϋπολογισμού (άνοδος 1,6%) λόγω της αύξησης των επιτοκίων των καταθέσεων προθεσμίας και της στροφής των επενδυτών προς αυτή την κατηγορία καταθέσεων, ιδίως το δεύτερο εξάμηνο του έτους.

Τα έσοδα από έμμεσους φόρους σημείωσαν άνοδο 5,8% έναντι πρόβλεψης του προϋπολογισμού για αύξηση 14,1%. Η υστέρηση αυτή οφείλεται κυρίως στα εξής:

• Τα έσοδα από τον ΦΠΑ αυξήθηκαν μόνο κατά 5,0%, έναντι πρόβλεψης για άνοδο 14,5%. Οι εισπράξεις του ΦΠΑ ενισχύθηκαν σημαντικά από τα έσοδα που αντιστοιχούν στον ΦΠΑ που επιβάλλεται στα καύσιμα, λόγω των υψηλών τιμών των καυσίμων έως και το τρίτο τρίμηνο του έτους. Εάν αφαιρεθούν τα έσοδα αυτά (που αυξήθηκαν κατά 20,8%), ο ρυθμός αύξησης των υπόλοιπων εσόδων από ΦΠΑ περιορίζεται σε 2,7%, έναντι ανόδου 10,3% το 2007. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην έξαρση της φοροδιαφυγής και, σε κάποιο βαθμό, στην εν εξελίξει οικονομική κρίση, λόγω της οποίας η άνοδος της αξίας των λιανικών πωλήσεων το 2008 περιορίστηκε στο 2,1%, έναντι 5,7% το 2007. Ειδικά στην περίπτωση των προϊόντων εκείνων τα οποία επιβαρύνονται με τον κανονικό συντελεστή του ΦΠΑ (19%), όπως π.χ. τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά, παρατηρήθηκε ακόμη και μείωση των πωλήσεων. Συνολικά, η απόκλιση των εισπράξεων από τον ΦΠΑ σε σχέση με τον προϋπολογισμό ανήλθε σε 1.657 εκατ. ευρώ.

• Τα έσοδα από τον ειδικό φόρο κατανάλωσης καυσίμων, τα οποία προβλεπόταν να αυξηθούν (λόγω της ρύθμισης στο πετρέλαιο

8 Μετά την ψήφιση της δέσμης των φορολογικών μέτρων του Σεπτεμβρίου του 2008, ο στόχος του προϋπολογισμού για την αύξηση των άμεσων φόρων αναθεωρήθηκε στο Προσχέδιο του Προϋπολογισμού του 2009 σε 14,2% (5 Οκτωβρίου 2008).

9 Τα καθαρά κέρδη προ φόρων δείγματος 740 επιχειρήσεων του μη χρηματοπιστωτικού τομέα ήταν αυξημένα κατά 25,7%, ενώ παρόμοια ήταν και η αύξηση των κερδών του χρηματοπιστωτικού τομέα.

10 Στο Προσχέδιο του Προϋπολογισμού του 2009 (5 Οκτωβρίου 2008) η σχετική πρόβλεψη αναθεωρήθηκε από 900 σε 940 εκατ. ευρώ, παρά το γεγονός ότι έως τότε δεν είχαν εισπραχθεί καθόλου έσοδα και η όλη διαδικασία είχε καθυστερήσει.

11 Στο ποσό αυτό περιλαμβάνονται και έσοδα 8 εκατ. ευρώ περίπου από τον καταργηθέντα Φόρο Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας (ΦΜΑΠ).

θέρμανσης) κατά 45,0%, τελικά σημείωσαν άνοδο μόνο κατά 28,7%. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην καθυστέρηση εφαρμογής του μέτρου κατά ενάμιση μήνα, με συνέπεια την απώλεια του 25% των πρόσθετων εσόδων, καθώς και στην επικράτηση ευνοϊκών καιρικών συνθηκών το φθινόπωρο του 2008, που συνέβαλε στη μείωση της κατανάλωσης πετρελαίου θέρμανσης.

• Τα έσοδα από το τέλος ταξινόμησης αυτοκινήτων μειώθηκαν κατά 16,3% και περιορίστηκαν σε 783,4 εκατ. ευρώ, έναντι στόχου του προϋπολογισμού για άνοδο κατά 7,9%. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην πτώση των πωλήσεων αυτοκινήτων κατά 7,0% το 2008. Η κάμψη των πωλήσεων ήταν ορατή από την αρχή του έτους αλλά εντάθηκε στο τελευταίο τρίμηνο (μείωση πωλήσεων κατά 22,6%).

Εκτός από τις ανωτέρω κατηγορίες εσόδων, χαμηλότερη απόδοση έναντι του 2007 σημείωσαν και οι εισπράξεις από τη φορολογία επί των χρηματιστηριακών συναλλαγών (-32,3%), λόγω της μείωσης του όγκου των συναλλαγών και της τιμής των μετοχών στο χρηματιστήριο, ιδίως το δεύτερο εξάμηνο του έτους. Μειωμένες ήταν επίσης και οι εισπράξεις από τη φορολογία μεταβίβασης ακινήτων (-11,8%), λόγω της κάμψης στην αγορά ακινήτων μετά από τρία χρόνια έντονης δραστηριότητας (η οποία εν μέρει οφειλόταν στις αλλεπάλληλες αυξήσεις των αντικειμενικών τιμών,[12] την επίσπευση αγοράς λόγω επικείμενης επιβολής ΦΠΑ και την επικράτηση πολύ χαμηλών επιτοκίων για στεγαστικά δάνεια). Και στις δύο περιπτώσεις οι εξελίξεις ήταν έως ένα βαθμό αναμενόμενες, γι' αυτό και ο προϋπολογισμός του 2008 προέβλεπε μείωση των σχετικών εσόδων.

Τέλος, τα μη φορολογικά έσοδα υπερέβησαν την πρόβλεψη του προϋπολογισμού και σημείωσαν άνοδο 24,0% έναντι των αντίστοιχων εσόδων του 2007. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο ότι το υπόλοιπο (ύψους 534 εκατ. ευρώ) των "ειδικών λογαριασμών" που τηρούντο εκτός προϋπολογισμού από τα διάφορα υπουργεία μεταφέρθηκε στον προϋπολογισμό. Οφείλεται επίσης στις αυξημένες εισπράξεις από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, που υπερέβησαν τη σχετική πρόβλεψη του προϋπολογισμού.

Δαπάνες τακτικού προϋπολογισμού

Οι δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού[13] αυξήθηκαν κατά 10,7% το 2008 και έφθασαν τα 64.578 εκατ. ευρώ, έναντι στόχου για αύξηση 5,6%. Σε απόλυτο μέγεθος, οι δαπάνες υπερέβησαν το στόχο του προϋπολογισμού κατά 2.970 εκατ. ευρώ, ή 1,2% του ΑΕΠ (βλ. Πίνακα VIII.5), παρά το ότι στις 7 Σεπτεμβρίου 2008 το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών ανακοίνωσε περικοπή των πρωτογενών δαπανών (του 2008) κατά 500 εκατ. ευρώ. Ήδη από την κατάρτιση του προϋπολογισμού ορισμένες κατηγορίες δαπανών ήταν εξαιρετικά συμπιεσμένες[14] και ήταν πιθανό ότι θα υπήρχαν σημαντικές αποκλίσεις κατά την εκτέλεσή του. Επίσης, οι πρωτογενείς δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού (περιλαμβανομένων και των επιστροφών φόρων) σημείωσαν άνοδο κατά 9,9% το 2008 και έφθασαν τα 53.368 εκατ. ευρώ, έναντι στόχου για αύξηση κατά 5,2%.

Οι δαπάνες προσωπικού αυξήθηκαν κατά 9,5% έναντι αύξησης κατά 7,7% το 2007 και διαμορφώθηκαν σε 24.091 εκατ. ευρώ. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην αναπροσαρμογή από 1.1.2008 του μισθολογίου των αξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων (αύξηση 8 έως 9% πέραν της εισοδηματικής πολιτικής) και στην καταβολή αναδρομικών στους δικαστές.

12 Η τελευταία αύξηση των "αντικειμενικών τιμών" των ακινήτων πραγματοποιήθηκε το Μάρτιο του 2007. Μετά την αύξηση αυτή άρχισε η κάμψη στην αγορά ακινήτων, που συνεχίστηκε και το 2008 και προφανώς δεν σχετιζόταν, όπως σε άλλες χώρες, με την εν εξελίξει οικονομική κρίση.

13 Περιλαμβάνονται και οι δαπάνες για επιστροφές φόρων.

14 Ο προϋπολογισμός του 2008 προέβλεπε σημαντικές αυξήσεις για μισθούς (αναπροσαρμογή μισθολογίου αξιωματικών ενόπλων δυνάμεων και αναδρομικά δικαστών), για επιχορηγήσεις ασφαλιστικών οργανισμών (προκειμένου να αυξηθούν οι συντάξεις του ΟΓΑ και το ΕΚΑΣ), για συντάξεις (αναπροσαρμογή συντάξεων μελών των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας), καθώς και για προνοιακά επιδόματα (επέκταση επιδόματος πολυτέκνων στις τρίτεκνες οικογένειες και αύξηση επιδόματος ανεργίας). Αντίθετα, όλες οι άλλες κατηγορίες ήταν εξαιρετικά συμπιεσμένες. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στις δαπάνες για επιστροφές φόρων ο στόχος ήταν για μείωση 2,8% ενώ τελικά σημειώθηκε αύξηση 39,2%.

Πίνακας VIII.5 Δαπάνες τακτικού προϋπολογισμού και προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων

(εκατ. ευρώ)

	2005	2006	2007	2008*	Εκατοστιαίες μεταβολές 2006/05	2007/06	2008*/07
I. Δαπάνες τακτικού προϋπολογισμού	**51.239**	**52.508**	**58.357**	**64.578**	**2,5**	**11,1**	**10,7**
1. Δαπάνες προσωπικού	19.325	20.427	22.009	24.091	5,7	7,7	9,5
εκ των οποίων: για συντάξεις	(4.211)	(4.576)	(5.052)	(5.942)	(8,7)	(10,4)	(17,6)
2. Τόκοι[1]	9.774	9.589	9.796	11.210	-1,9	2,2	14,4
3. Αποδόσεις στην ΕΕ	2.224	2.172	3.265	2.649	-2,3	50,3	-18,9
εκ των οποίων: για αναδρομικές εισφορές	-	-	(1.108)	-	-	-	-
4. Αποδόσεις εσόδων τρίτων	4.056	4.085	4.313	4.731	0,7	5,6	9,7
5. Επιστροφές φόρων	2.554	2.392	2.624	3.653	-6,3	9,7	39,2
6. Επιδοτήσεις γεωργίας	634	694	733	748	9,5	5,6	2,0
7. Επιχορηγήσεις	9.960	10.600	11.984	14.828	6,4	13,1	23,7
– ασφαλιστικών οργανισμών[2]	(7.593)	(7.784)	(8.644)	(11.310)	(2,5)	(10,9)	(30,8)
– δημόσιων επιχειρήσεων	(2.367)	(2.835)	(3.073)	(3.518)	(19,8)	(8,4)	(14,5)
– πυροπλήκτων	-	-	(263)	-	-	-	-
8. Λοιπές δαπάνες	2.712[3]	2.549	3.633	2.668	-6,0	42,5	-26,6
εκ των οποίων:							
– για Ολυμπιακή Αεροπορία	-	-	(839)	-	-	-	-
– για διενέργεια εκλογών	-	(124)	(134)	-	-	-	-
II. Δαπάνες προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων	**7.524**	**8.184**	**8.809**	**9.624**	**8,8**	**7,6**	**9,3**
1. Εκτέλεση έργων	2.260	2.060	2.149	...	-8,8	4,3	...
2. Επιχορηγήσεις	5.206	6.058	6.569	...	16,4	8,4	...
3. Διοικητικές δαπάνες	58	66	91	...	13,8	37,9	...
III. Δαπάνες κρατικού προϋπολογισμού (I+II)	**58.763**	**60.692**	**67.166**	**74.202**	**3,3**	**10,7**	**10,5**
Πρωτογενείς δαπάνες κρατικού προϋπολογισμού	48.989	51.103	57.370	62.992	4,3	12,3	9,8
Πρωτογενείς δαπάνες τακτικού προϋπολογισμού	41.465	42.919	48.561	53.368	3,5	13,1	9,9
Χρεολύσια	21.752	16.954	23.543	26.275	-22,1	38,9	11,6
Εξοπλιστικά προγράμματα Υπουργείου Εθνικής Άμυνας	1.394	1.590	2.380	2.596	14,1	49,7	9,1

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Συμπεριλαμβάνονται οι "λοιπές δαπάνες" για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους.
2 Συμπεριλαμβάνονται δαπάνες για την εφαρμογή μέτρων κοινωνικής προστασίας (π.χ. ΕΚΑΣ, επίδομα πολυτέκνων κ.λπ.).
3 Συμπεριλαμβάνονται έκτακτες δαπάνες 345 εκατ. ευρώ για εξόφληση οφειλής του Ελληνικού Δημοσίου προς την ΑΤΕ και δαπάνες 39 εκατ. ευρώ για επίδομα που χορηγήθηκε αναδρομικά σε δασοφύλακες μετά από δικαστική απόφαση.

Σημαντικό μέρος της ανωτέρω αύξησης οφείλεται και στις δαπάνες για συντάξεις (άνοδος 17,6%), οι οποίες σημείωσαν υπέρβαση 530 εκατ. ευρώ. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην επίσπευση της αποχώρησης από την υπηρεσία περίπου διπλάσιου αριθμού δημοσίων υπαλλήλων από ό,τι συνήθως, καθώς και στην αναπροσαρμογή των συντάξεων των μελών των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας.

Οι πληρωμές για τόκους αυξήθηκαν το 2008 κατά 14,4% και έφθασαν τα 11.210 εκατ. ευρώ, υπερβαίνοντας τη σχετική πρόβλεψη του προϋπολογισμού κατά 710 εκατ. ευρώ. Η αύξηση αυτή αντανακλά αφενός την

Διάγραμμα VIII.2 Δαπάνες[1] κεντρικής κυβέρνησης για τόκους

(ποσοστό % του ΑΕΠ)

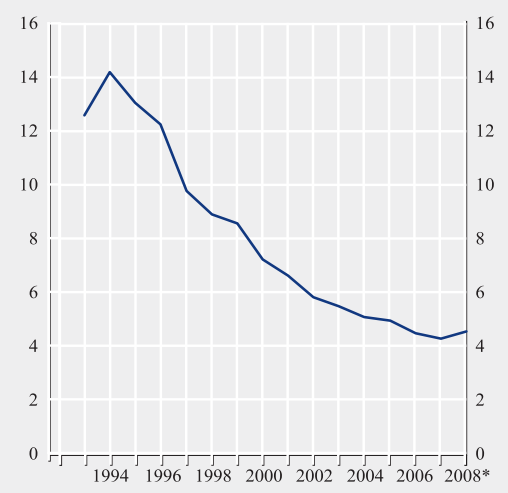

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Σε δημοσιονομική βάση. Συμπεριλαμβάνονται οι κεφαλαιοποιηθέντες τόκοι και οι λοιπές δαπάνες εξυπηρέτησης του χρέους.

άνοδο του μέσου κόστους δανεισμού και αφετέρου την αύξηση του χρέους (βλ. Διάγραμμα VIII.2).

Οι αποδόσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση μειώθηκαν το 2008 κατά 18,9%, καθώς το 2007 ήταν υπερβολικά υψηλές λόγω της έκτακτης εισφοράς ύψους 1.108 εκατ. ευρώ εξαιτίας της αναθεώρησης του ΑΕΠ.

Οι αποδόσεις εσόδων τρίτων (κυρίως προς τους ΟΤΑ α′ και β′ βαθμού και τον ΟΓΑ) παρουσίασαν σημαντική άνοδο 9,7% και έφθασαν τα 4.731 εκατ. ευρώ, λόγω πιέσεων από τους ΟΤΑ για απόδοση των πόρων.

Οι πληρωμές για επιστροφές φόρων σημείωσαν άνοδο 39,2% το 2008 (έναντι αύξησης 9,7% το 2007) και έφθασαν τα 3.653 εκατ. ευρώ, υπερβαίνοντας την σχετική πρόβλεψη του προϋπολογισμού κατά 1.103 εκατ. ευρώ. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται και στο ότι από το 2008 στις επιστροφές φόρων προστίθενται για πρώτη φορά οι επιστροφές του ΦΠΑ και του ειδικού φόρου κατανάλωσης που αντιστοιχούν στο πετρέλαιο θέρμανσης. Ο προϋπολογισμός προέβλεπε μείωση των δαπανών αυτών κατά 2,8%.

Οι δαπάνες για επιχορηγήσεις (προς ασφαλιστικούς οργανισμούς, συγκοινωνιακούς φορείς και λοιπά νομικά πρόσωπα), η δεύτερη σε μέγεθος κατηγορία δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού (20,6% του συνόλου των δαπανών, βλ. Διάγραμμα VIII.3), σημείωσαν άνοδο 23,7% έναντι του 2007 και έφθασαν τα 14.828 εκατ. ευρώ. Από τις επιμέρους κατηγορίες επιχορηγήσεων, τη μεγαλύτερη άνοδο σημείωσαν οι επιχορηγήσεις προς τους ασφαλιστικούς οργανισμούς (30,8%) λόγω της αύξησης των συντάξεων του ΟΓΑ και του Επιδόματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης Συνταξιούχων (ΕΚΑΣ), καθώς και των αυξημένων αναγκών άλλων ασφαλιστικών ταμείων, όπως του ΟΑΕΕ και του ΝΑΤ.

Τέλος, οι "λοιπές δαπάνες", οι οποίες το 2007 περιελάμβαναν (συμψηφιστικά) έκτακτες

Διάγραμμα VIII.3 Διάρθρωση δαπανών τακτικού[1] προϋπολογισμού κατά κατηγορία

(έτος 2008*)

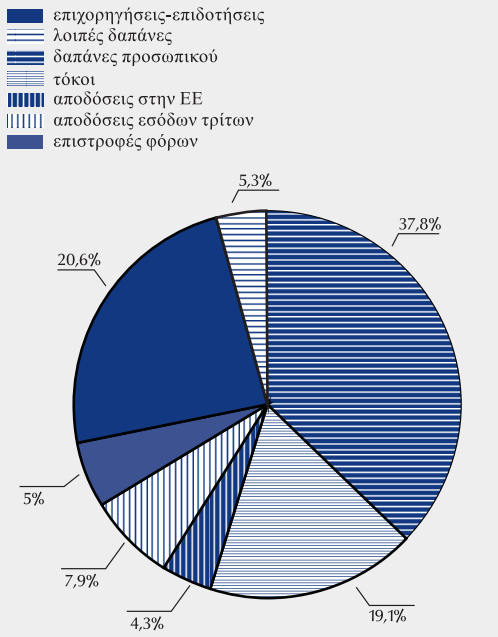

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Δεν περιλαμβάνονται πληρωμές χρεολυσίων.

δαπάνες για την Ολυμπιακή Αεροπορία,[15] ύψους 839 εκατ. ευρώ, και δαπάνες 134 εκατ. ευρώ για τη διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών, το 2008 μειώθηκαν κατά 26,6% (καθώς οι έκτακτες δαπάνες δεν επαναλήφθηκαν) και διαμορφώθηκαν σε 2.668 εκατ. ευρώ.

Ο προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων

Το 2008 οι δαπάνες για επενδύσεις αυξήθηκαν κατά 9,3% και έφθασαν τα 9.624 εκατ. ευρώ, υπερβαίνοντας τη σχετική πρόβλεψη του προϋπολογισμού κατά 324 εκατ. ευρώ (βλ. Πίνακες VIII.5 και VIII.10). Η υπέρβαση αυτή αντισταθμίστηκε από μη προβλεπόμενα έσοδα ύψους 446 εκατ. ευρώ, τα οποία προέρχονται κυρίως από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Μετά την εξέλιξη αυτή των εσόδων και των δαπανών, το έλλειμμα του προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων περιορίστηκε σε 4.646 εκατ. ευρώ, έναντι στόχου για έλλειμμα 4.768 εκατ. ευρώ. Ως ποσοστό του ΑΕΠ το έλλειμμα διαμορφώθηκε στο 1,9% έναντι 1,6% το 2007.[16]

2.2 ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Σύμφωνα με τα στοιχεία[17] που περιέχονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού για το 2009, καθώς και αναλυτικά στοιχεία του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, τα προσωρινά οικονομικά αποτελέσματα των έξι κυριότερων οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας για το έτος 2008 παρουσίασαν αυξημένο έλλειμμα σε σχέση με το 2007 (βλ. Πίνακα VIII.6).

Το 2008 τα συνολικά έσοδα των ως άνω οργανισμών σημείωσαν σημαντική άνοδο κατά 13,7%, έναντι αύξησης 4,7% το 2007, και ανήλθαν σε 20.497 εκατ. ευρώ. Σημαντική άνοδος σημειώθηκε στα έσοδα του ΙΚΑ (8,7%), του ΟΓΑ (8,8%) και του ΝΑΤ (11,4%). Όσον αφορά τις δαπάνες διαχείρισης, αυτές αυξήθηκαν κατά 16,3% το 2008, έναντι αύξησης κατά 6,2% το 2007, και έφθασαν τα 29.466 εκατ. ευρώ. Η άνοδος των δαπανών με ταχύτερο ρυθμό από τα έσοδα οδήγησε στη διεύρυνση του διαχειριστικού ελλείμματος. Όσον αφορά τους επιμέρους οργανισμούς, σημαντική άνοδος καταγράφεται στις δαπάνες διαχείρισης της Εργατικής Εστίας (36,2%), του ΝΑΤ (16,3%), του ΟΑΕΔ (50,5%), του ΟΓΑ (19,8%) και του ΙΚΑ (11,4%). Ειδικά στην περίπτωση του ΟΓΑ, η άνοδος των δαπανών οφείλεται στη σημαντική αύξηση των συντάξεων των αγροτών από 1.1.2008 (κατά 52,25 ευρώ μηνιαίως), ενώ στην περίπτωση στου ΙΚΑ και του ΝΑΤ η άνοδος οφείλεται στην αύξηση του ΕΚΑΣ (32,25 ευρώ μηνιαίως) από την ίδια ημερομηνία.

Οι δαπάνες κεφαλαίου αυξήθηκαν κατά 16,5% το 2008, έναντι αύξησης 84,2% το 2007, και ανήλθαν σε 605 εκατ. ευρώ, αλλά μόνο το 35,7% του ποσού αυτού αφορά επενδύσεις. Η αύξηση των δαπανών κεφαλαίου, σε συνδυασμό με την αύξηση του διαχειριστικού ελλείμματος των ανωτέρω οργανισμών (κατά 22,7%), είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω διεύρυνση του συνολικού ελλείμματος, το οποίο αυξήθηκε από 7.828 εκατ. ευρώ το 2007 σε 9.574 εκατ. ευρώ το 2008. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, το έλλειμμα διευρύνθηκε κατά μισή εκατοστιαία μονάδα (2008: 3,9% του ΑΕΠ, 2007: 3,4% του ΑΕΠ).

Το μεγαλύτερο μέρος του ελλείμματος καλύφθηκε από επιχορηγήσεις του κρατικού προϋπολογισμού. Συγκεκριμένα, οι επιχορηγήσεις του τακτικού προϋπολογισμού έφθασαν τα 8.713 εκατ. ευρώ και χρηματοδότησαν το 91,0% του ελλείμματος, ενώ το υπόλοιπο καλύφθηκε κατά 5,3% (505 εκατ. ευρώ) από επιχορηγήσεις μέσω του προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά 3,7% από αποσβέσεις και με καθαρό δανεισμό. Οι επιχορηγήσεις του

15 Πρόκειται για "λογιστικές" δαπάνες ύψους 839 εκατ. ευρώ που αφορούν συμψηφιστική εξόφληση υποχρεώσεων του Δημοσίου προς την Ολυμπιακή Αεροπορία.

16 Υπενθυμίζεται ότι το 2007 είχαν επίσης εισπραχθεί έσοδα, πέραν των προβλέψεων του προϋπολογισμού, ύψους 982 εκατ. ευρώ, με αποτέλεσμα το έλλειμμα του ΠΔΕ να διαμορφωθεί σε ιδιαιτέρως χαμηλά επίπεδα.

17 Τα στοιχεία αυτά διαφέρουν σημαντικά από τα στοιχεία του Πίνακα VIII.1, τα οποία καλύπτουν το σύνολο των ασφαλιστικών οργανισμών και είναι σε εθνικολογιστική βάση.

Πίνακας VIII.6 Αποτελέσματα οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας[1] και χρηματοδότησή τους

(εκατ. ευρώ)

	2006	2007	2008*	Προϋπ/σμός 2009	Εκατοστιαίες μεταβολές 2007/2006	2008*/2007	2009/2008*
Α. Λογαριασμός διαχείρισης							
1. Έσοδα	17.219	18.021	20.497	22.490	4,7	13,7	9,7
2. Δαπάνες	23.862	25.330	29.466	32.614	6,2	16,3	10,7
3. Αποτέλεσμα (1 - 2)	-6.643	-7.309	-8.969	-10.124			
Β. Λογαριασμός κεφαλαίου							
4. Έσοδα	0	0	0	0			
5. Δαπάνες	282	519	605	873	84,2	16,5	44,3
(Επενδύσεις)	171	227	216	446	32,9	-5,1	107,2
(Κεφάλαια κίνησης)	111	187	275	300	68,7	46,8	9,1
(Λοιπές δαπάνες)		105	114	127		9,0	10,7
6. Αποτέλεσμα (4 - 5)	-282	-519	-605	-873			
7. Ειδικοί πόροι							
Συνολικό αποτέλεσμα (3+6+7)	*-6.925*	*-7.828*	*-9.574*	*-10.997*	*13,0*	*22,3*	*14,9*
% του ΑΕΠ	*3,2*	*3,4*	*3,9*	*4,3*			
Χρηματοδότηση							
8. Επιχορηγήσεις	6.568	7.578	9.218	9.799	15,4	21,6	6,3
(Τακτικού προϋπολογισμού)	6.286	7.204	8.713	9.318	14,6	20,9	6,9
(ΠΔΕ - ΕΕ κ.λπ.)	282	374	505	481	32,6	35,1	-4,7
9. Αποσβέσεις	3	2	3	3	-12,3	18,5	1,9
10. Καθαρές δανειακές ανάγκες	354	248	353	1.195	-29,9	42,5	238,5
Σύνολο χρηματοδότησης	6.925	7.828	9.574	10.997	13,0	22,3	14,9
11. Χρεολύσια δανείων	167						
12. Νέες εμπορικές πιστώσεις							
13. Ακαθάριστες δανειακές ανάγκες (10+11-12)	521	248	353	1.195	-52,4	42,5	238,5

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.
* Εκτιμήσεις.
1 Περιλαμβάνονται έξι οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας (ΙΚΑ, ΝΑΤ-ΚΑΑΝ, ΟΓΑ, ΟΑΕΔ, ΟΕΚ και Εργατική Εστία).

τακτικού προϋπολογισμού αυξήθηκαν κατά 20,9% έναντι του 2007 και του προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων κατά 35,1%, ενώ σημαντική ήταν και η αύξηση του καθαρού δανεισμού, από 248 εκατ. ευρώ το 2007 σε 353 εκατ. ευρώ το 2008.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι τα οικονομικά αποτελέσματα των κυριότερων οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας παραμένουν αρνητικά και εμφανίζουν συνεχή επιδείνωση τα τελευταία έτη (2006-2008). Το έλλειμμα των οργανισμών αυτών διευρύνθηκε, από 6.925 εκατ. ευρώ (3,2% του ΑΕΠ) το 2006 σε 9.574 εκατ. ευρώ (3,9% του ΑΕΠ) το 2008. Για το 2009 το έλλειμμα προβλέπεται να αυξηθεί στο 4,3% του ΑΕΠ και ως απόλυτο μέγεθος να φθάσει τα 10.997 εκατ. ευρώ (βλ. Πίνακα VIII.6).

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, η οποία αρχίζει να επηρεάζει αισθητά και την ελληνική οικονομία, εκτιμάται ότι θα επηρεάσει αρνητικά τα οικονομικά αποτελέσματα των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας και θα διευρύνει περαιτέρω τα ελλείμματά τους για τους ακόλουθους λόγους:

- Πρώτον, τα έσοδα των οργανισμών εκτιμάται ότι θα μειωθούν λόγω της αύξησης της ανεργίας και της μείωσης των ωρών εργασίας (που συνεπάγονται απώλεια ασφαλιστικών

εισφορών εργοδοτών και εργαζομένων), της εντεινόμενης εισφοροδιαφυγής, της συμπίεσης των συνολικών αποδοχών και της αύξησης των χρεών προς τα ασφαλιστικά ταμεία λόγω της μειωμένης ρευστότητας των επιχειρήσεων. Επίσης, μείωση εσόδων θα προκύψει από την είσπραξη μικρότερων ή και μηδενικών μερισμάτων που θα αναλογούν στα μετοχικά τους χαρτοφυλάκια εξαιτίας, μεταξύ άλλων, της απαγόρευσης καταβολής μερισμάτων από τις τράπεζες που κάνουν χρήση κεφαλαίων από το πρόγραμμα ενίσχυσης της ρευστότητας των τραπεζών.

• Δεύτερον, αναμένεται περαιτέρω διόγκωση των δαπανών λόγω της αύξησης του συνολικού κόστους για επιδόματα ανεργίας και πρόωρες συντάξεις. Η αύξηση αυτή συνδέεται, αντίστοιχα, με την αύξηση του αριθμού των ανέργων και την επίσπευση της συνταξιοδότησης από εργαζομένους που πληρούν τις προϋποθέσεις.

2.3 ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τον Ν. 3429/2005, δημόσιες επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται οι μη εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών επιχειρήσεις, στη διαμόρφωση των χρηματοοικονομικών μεγεθών των οποίων το Δημόσιο ασκεί άμεσα ή έμμεσα καθοριστική επιρροή. Τα οικονομικά αποτελέσματα αυτών των επιχειρήσεων, οι οποίες περιλαμβάνονται στον πίνακα των δημόσιων επιχειρήσεων[18] από το έτος 2005 και μετά, παρουσιάζονται στον Πίνακα VIII.7. Από την ανάλυση των στοιχείων προκύπτουν τα εξής:

Τα συνολικά έσοδα του λογαριασμού εκμετάλλευσης αυξήθηκαν κατά 6,4% το 2008 και διαμορφώθηκαν σε 1.929 εκατ. ευρώ, ενώ οι λειτουργικές δαπάνες σημείωσαν άνοδο κατά 9,0% και έφθασαν τα 3.572 εκατ. ευρώ. Έτσι, το 2008 το διαχειριστικό έλλειμμα διαμορφώθηκε σε 1.643 εκατ. ευρώ, έναντι ελλείμματος 1.464 εκατ. ευρώ το 2007. Το έλλειμμα του λογαριασμού εκμετάλλευσης των δημοσίων επιχειρήσεων βαίνει συνεχώς αυξανόμενο από το 2005 έως και το 2008, επειδή οι δαπάνες αυξάνονται ταχύτερα από τα έσοδα.

Το 2008 οι δαπάνες του λογαριασμού κεφαλαίου μειώθηκαν κατά 26,0% και περιορίστηκαν στα 1.443 εκατ. ευρώ. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στη σημαντική μείωση κατά 96,0% των αναγκών για κεφάλαια κίνησης το 2008 έναντι του 2007, καθώς και στη μείωση των επενδύσεων κατά 11,2% (βλ. Πίνακα VIII.7).

Το ενοποιημένο έλλειμμα των λογαριασμών εκμετάλλευσης και κεφαλαίου των δημόσιων επιχειρήσεων διαμορφώθηκε το 2008 σε 2.346 εκατ. ευρώ ή 1,0% του ΑΕΠ, όσο περίπου και το 2007 (2.335 εκατ. ευρώ). Το έλλειμμα αυτό χρηματοδοτήθηκε κατά 79,1% με δανεισμό, κατά 9,6% με επιχορηγήσεις του τακτικού προϋπολογισμού και κατά το υπόλοιπο από αποσβέσεις κεφαλαίου. Λόγω των αυξημένων επιχορηγήσεων ο καθαρός δανεισμός μειώθηκε κατά 2,1% και περιορίστηκε σε 1.855 εκατ. ευρώ, έναντι 1.894 εκατ. ευρώ το 2007.

Η διαμόρφωση του ελλείμματος στο επίπεδο του 1,0% του ΑΕΠ οφείλεται κυρίως στα μεγάλα ελλείμματα των δημόσιων επιχειρήσεων που αφορούν τις συγκοινωνίες. Αυτό υποδηλώνει ότι οποιαδήποτε προσπάθεια ουσιαστικού περιορισμού του ελλείμματος των δημόσιων επιχειρήσεων και των αντίστοιχων επιδοτήσεων του κρατικού προϋπολογισμού θα πρέπει να αποβλέπει στη βελτίωση της οικονομικής αποτελεσματικότητας των συγκοινωνιακών φορέων.

2.4 ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

Η εν εξελίξει διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε με τον πλέον έντονο και σαφή τρόπο τους κινδύνους που εγκυμονεί για μια χώρα το δημόσιο χρέος (βλ. Πίνακα VIII.8), ιδίως όταν παραμένει σε υψηλά επίπεδα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Παρά τη σημαντική μείωση του λόγου του χρέους εξαιτίας της αναθεώρησης του ΑΕΠ το 2007, αυτός παραμένει σε υψηλά επίπεδα (είναι ο δεύτερος κατά σειρά στην ΕΕ) και αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πηγές μακροοικονομικής

18 Ο πίνακας αυτός δημοσιεύεται κάθε χρόνο στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού.

Πίνακας VIII.7 Αποτελέσματα δημόσιων επιχειρήσεων και χρηματοδότησή τους

(εκατ. ευρώ)

					Προϋπ/σμός	Εκατοστιαίες μεταβολές			
	2005[2]	2006[2]	2007[2]	2008*	2009	2006/2005	2007/2006	2008*/2007	2009/2008*
Α. Λογαριασμός εκμετάλλευσης									
1. Έσοδα	1.419	1.492	1.814	1.929	2.049	5,2	21,6	6,4	6,2
2. Δαπάνες	2.587	2.797	3.278	3.572	3.684	8,1	17,2	9,0	3,1
3. Αποτέλεσμα (1 - 2)	-1.168	-1.305	-1.464	-1.643	-1.635				
Β. Λογαριασμός κεφαλαίου									
4. Έσοδα	0	0	0	0	0				
5. Δαπάνες	1.322	1.313	1.950	1.443	1.403	-0,7	48,5	-26,0	-2,8
(Επενδύσεις)	1.017	1.004	1.322	1.174	1.333	-1,3	31,7	-11,2	13,5
(Κεφάλαια κίνησης)	76	132	380	15	12	73,7	188,1	-96,0	-20,3
(Λοιπές δαπάνες)	229	177	248	254	58	-22,7	40,0	2,6	-77,1
6. Αποτέλεσμα (4 - 5)	-1.322	-1.313	-1.950	-1.443	-1.403				
7. Ειδικοί πόροι[1]	894	761	1.079	740	617	-14,8	41,7	-31,4	-16,6
Συνολικό αποτέλεσμα (3+6+7)	*-1.596*	*-1.857*	*-2.335*	*-2.346*	*-2.421*				
% του ΑΕΠ	*0,8*	*0,9*	*1,0*	*1,0*	*1,0*				
Χρηματοδότηση									
8. Επιχορηγήσεις τακτικού προϋπολογισμού[3]	154	163	185	226	228	5,9	13,3	22,3	0,9
9. Αποσβέσεις	245	254	256	265	253	3,6	0,9	3,5	-4,5
10. Καθαρές δανειακές ανάγκες	1.197	1.440	1.894	1.855	1.940	20,3	31,6	-2,1	4,6
Σύνολο χρηματοδότησης	*1.596*	*1.857*	*2.335*	*2.346*	*2.421*	*16,3*	*25,8*	*0,5*	*3,2*
11. Χρεολύσια δανείων[4]	696	229	134	360	465	-67,1	-41,5	168,7	29,2
12. Εξοφλήσεις πιστώσεων[4]	26	8	5	14	19	-67,9	-40,1	180,0	35,7
13. Νέες εμπορικές πιστώσεις	15	96	132	3	4	542,3	36,6	-97,6	23,5
14. Ακαθάριστες δανειακές ανάγκες (10+11+12-13)	1.904	1.581	1.901	2.226	2.419	-17,0	20,2	17,1	8,7

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.
* Εκτιμήσεις.
1 Προκαταβολές και συμμετοχές καταναλωτών της ΔΕΗ, εφάπαξ εισφορά συνδρομητών του ΟΤΕ, συμμετοχή ιδιωτών σε έργα της ΕΥΔΑΠ και ίδια διαθέσιμα (από πλεονάσματα) ορισμένων δημόσιων επιχειρήσεων. Από το 1997 οι επιχορηγήσεις μέσω του προϋπολογισμού δημόσιων επενδύσεων και της ΕΕ έλαβαν βαθμιαία τη μορφή αυξήσεων μετοχικού κεφαλαίου, με αποτέλεσμα να παύσουν σταδιακά να εμφανίζονται στις "επιχορηγήσεις" και να καταγράφονται πλέον ως "ειδικοί πόροι".
2 Σύμφωνα με τον Ν. 3429/2005 (ΦΕΚ 314Α/27.12.2005), 20 νέες δημόσιες επιχειρήσεις αντικατέστησαν 19 παλαιότερες στον πίνακα των ΔΕΚΟ ο οποίος περιλαμβάνεται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού 2007 (σελ. 131).
3 Επιχορηγήσεις από τον τακτικό προϋπολογισμό προς τις ελλειμματικές δημόσιες επιχειρήσεις, μειωμένες κατά τις αποδόσεις εσόδων των πλεονασματικών επιχειρήσεων.
4 Η διάσπαση του αθροίσματος των χρεολυσίων και των εξοφλήσεων πιστώσεων έγινε κατ' εκτίμηση, ελλείψει σχετικών πληροφοριών.

Πίνακας VIII.8 Ενοποιημένο χρέος γενικής κυβέρνησης[1]

(εκατ. ευρώ)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις	1.398	3.409	2.839	1.346	1.108	1.668	...
– τίτλοι	982	3.084	2.568	1.156	943	1.625	...
– δάνεια	416	325	271	190	165	43	...
Μεσομακροπρόθεσμες υποχρεώσεις	156.974	163.860	179.342	192.757	202.298	214.020	...
– τίτλοι	134.040	140.922	156.969	170.863	180.968	194.658	...
– δάνεια	22.934	22.938	22.373	21.894	21.330	19.362	...
Κέρματα και καταθέσεις	842	756	976	1.235	988	693	...
Σύνολο	**159.214**	**168.025**	**183.157**	**195.338**	**204.394**	**216.381**	**(231.861)[4]**
% του ΑΕΠ	*100,8*	*97,9*	*98,6*	*98,8*	*95,9*	*94,8*	*(95,4)[5]*
– εσωτερικό χρέος	154.517	164.643	180.654	192.591	202.338	214.465	(230.229)[4]
(από το οποίο: προς την Τράπεζα της Ελλάδος)[2]	(9.561)	(9.018)	(8.488)	(7.988)	(7.991)	(7.520)	(7.051)
– εξωτερικό χρέος[3]	4.697	3.382	2.503	2.747	2.056	1.916	1.632

Πηγές: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους και Τράπεζα της Ελλάδος.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Σύμφωνα με τον ορισμό της Συνθήκης του Μάαστριχτ.
2 Η αναστροφή της πτωτικής τάσης του χρέους σε ευρώ προς την Τράπεζα της Ελλάδος το 2006 οφείλεται στη μετατροπή σε ευρώ χρέους προς την Τράπεζα που είχε συναφθεί σε ξένο νόμισμα και περιλαμβανόταν στον εξωτερικό δανεισμό. Η μετατροπή αυτή αντανακλάται και στη σημαντική μείωση του εξωτερικού χρέους.
3 Χρέος σε νομίσματα εκτός ευρώ.
4 Τα στοιχεία αυτά, που προέρχονται από το ΕΠΣΑ 2008-2011, έχουν ήδη αναθεωρηθεί από την ΕΣΥΕ με τη γνωστοποίηση στην Eurostat, στις 31 Μαρτίου 2009, νεότερων στοιχείων στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος.
5 Το ποσοστό αυτό προκύπτει με τη χρήση του νέου μεγέθους για το ΑΕΠ (νεότερη εκτίμηση) που ανακοίνωσε η ΕΣΥΕ το Μάρτιο του 2009.

ανισορροπίας. Αποτελεί επίσης έναν από τους κυριότερους λόγους για του οποίους η διαφορά αποδόσεων των ελληνικών από τα γερμανικά ομόλογα έχει διευρυνθεί το τελευταίο εξάμηνο σε πρωτοφανή επίπεδα.

Τα τελευταία 15 χρόνια το χρέος παρέμεινε στο 99% περίπου του ΑΕΠ, παρά την αναθεώρηση του ΑΕΠ και τις εξαιρετικά ευνοϊκές συνθήκες για τη μείωσή του που επικράτησαν από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 έως και το 2007 (δηλαδή τους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, τη σημαντική πτώση των επιτοκίων έως και το 2005, τα υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα έως και το 2001 και τα σημαντικά έσοδα από αποκρατικοποιήσεις). Σημειώνεται ότι το χρέος παρέμεινε σε υψηλά επίπεδα όχι μόνο λόγω των ετήσιων ελλειμμάτων, αλλά και των σημαντικών "προσαρμογών ελλείμματος-χρέους". Πρόκειται για συναλλαγές του προϋπολογισμού οι οποίες, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς, δεν καταγράφονται στο έλλειμμα, αλλά αυξάνουν το δημόσιο χρέος (βλ. Πίνακα VIII.9).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που περιέχονται στο ΕΠΣΑ 2008-2011, το 2008 το ενοποιημένο χρέος της γενικής κυβέρνησης παρουσίασε μικρή άνοδο και διαμορφώθηκε σε 95,4% του ΑΕΠ (όπως αυτό τελικά εκτιμήθηκε από την ΕΣΥΕ) έναντι 94,8% το 2007. Τονίζεται, όμως, ότι το μέγεθος αυτό έχει αναθεωρηθεί προς τα άνω με τη γνωστοποίηση στοιχείων στη Eurostat στις 31 Μαρτίου 2009 στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος. Η εξέλιξη αυτή αντανακλά τη σημαντική διεύρυνση του ελλείμματος και τη μεταστροφή του πρωτογενούς πλεονάσματος σε πρωτογενές έλλειμμα το 2008. Ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ, αφού αυξήθηκε το 2008, αναμένεται (σύμφωνα με το ΕΠΣΑ 2008-2011) να αυξηθεί και εφέτος.

Η αναστροφή της πτωτικής τάσης του χρέους οφείλεται στην εξασθένηση και τελικά στην

Πίνακας VIII.9 Ανάλυση των μεταβολών του λόγου του χρέους της γενικής κυβέρνησης προς το ΑΕΠ[1]

(εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ)[2]

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 *
Λόγος χρέους γενικής κυβέρνησης προς το ΑΕΠ	103,4	103,7	101,7	98,0	98,6	98,8	95,9	94,8	95,4
Μεταβολές λόγου χρέους γενικής κυβέρνησης προς το ΑΕΠ	-8,9	0,3	-2,1	-3,6	0,5	0,3	-3,0	-1,0	0,6
– Επίδραση του πρωτογενούς αποτελέσματος	-3,6	-2,0	-0,7	0,7	2,6	0,7	-1,3	-0,6	-0,3
– Επίδραση από τη μεταβολή του ΑΕΠ και τη μεταβολή των επιτοκίων	-12,5	-0,9	-1,4	-4,0	-2,9	-1,6	-3,2	-2,3	-1,8
– Προσαρμογή ελλείμματος-χρέους[3]	7,3	3,2	0,1	-0,4	0,9	1,2	1,5	1,9	2,8

Πηγές: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Γενική Διεύθυνση Οικονομικής Πολιτικής, "Μακροοικονομικά Μεγέθη" (διάφορα τεύχη).
*Προσωρινά στοιχεία.

1 Η μαθηματική σχέση που χρησιμοποιείται για την ανάλυση των μεταβολών του λόγου του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ είναι η εξής:

$$\left(\frac{D_t}{Y_t} - \frac{D_{t-1}}{Y_{t-1}}\right) = \frac{PB_t}{Y_t} + \left(\frac{D_{t-1}}{Y_{t-1}} * \frac{i_t - g_t}{1+g}\right) + \frac{SF_t}{Y_t}$$

όπου D_t = χρέος γενικής κυβέρνησης
PB_t = πρωτογενές αποτέλεσμα (έλλειμμα ή πλεόνασμα)
Y_t = ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές
g_t = ονομαστικός ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ
i_t = μέσο ονομαστικό επιτόκιο δανεισμού του Δημοσίου
SF_t = προσαρμογή ελλείμματος-χρέους

2 Έχει ληφθεί υπόψη το ΑΕΠ όπως αναθεωρήθηκε το Μάρτιο του 2009 από την ΕΣΥΕ.

3 Η "προσαρμογή ελλείμματος-χρέους" περιλαμβάνει και δαπάνες ή ανάληψη υποχρεώσεων που, ενώ δεν επηρεάζουν το έλλειμμα, αυξάνουν το χρέος, καθώς και εισπράξεις (π.χ. από αποκρατικοποιήσεις) οι οποίες δεν επηρεάζουν το έλλειμμα αλλά μειώνουν το χρέος.

ανατροπή των συνθηκών εκείνων που καθορίζουν την πορεία του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ, γεγονός που είχε ήδη επισημανθεί από την Τράπεζα της Ελλάδος[19] από τον Απρίλιο του 2008. Συγκεκριμένα, το μέσο επιτόκιο δανεισμού του Δημοσίου αυξήθηκε βαθμιαία από 3,2% το 2005 σε 4,6% το 2008, ενώ το πρώτο τρίμηνο του 2009, λόγω της αύξησης της διαφοράς αποδόσεων των ελληνικών από τα γερμανικά ομόλογα, έφθασε στο 5,0%. Όπως προαναφέρθηκε, στις αρχές Απριλίου το μέσο επιτόκιο μειώθηκε σε 4,7% χάρη στην έκδοση έντοκων γραμματίων με πολύ χαμηλό επιτόκιο. Παράλληλα, η επιβράδυνση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης από 4,0% το 2007 σε 2,9% το 2008 και η προβλεπόμενη στασιμότητα το 2009, σε συνδυασμό με το πολύ χαμηλό πρωτογενές πλεόνασμα (που μεταστράφηκε σε πρωτογενές έλλειμμα το 2008), θα ενισχύσουν σημαντικά τη δυναμική του χρέους και θα οδηγήσουν σε αύξηση του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ.

Σημειώνεται τέλος ότι τα εγγυημένα από το Δημόσιο δάνεια δεν περιλαμβάνονται στο δημόσιο χρέος, παρά μόνο εάν και όταν καταπέσουν, οπότε το αυξάνουν. Τα εγγυημένα από το Δημόσιο δάνεια έφθασαν στο τέλος του 2008 στα 22.200 εκατ. ευρώ (ή 9,0% του ΑΕΠ). Το ποσό αυτό ενδέχεται έως το τέλος του τρέχοντος έτους να αυξηθεί περαιτέρω στο βαθμό που οι τράπεζες θα κάνουν χρήση της δυνατότητας δανεισμού από τη διατραπεζική αγορά με την εγγύηση του Δημοσίου. Εξάλλου, σύμφωνα με τις υπάρχουσες πληροφορίες, το υπόλοιπο των εγγυημένων δανείων θα αυξηθεί περαιτέρω ύστερα από τη ρύθμιση των χρεών των νοσοκομείων προς τους προμηθευτές τους.

3 Ο ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 2009

3.1 ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ο Προϋπολογισμός του 2009, ο οποίος ψηφίσθηκε στο τέλος του 2008, έχει υποστεί εκ των πραγμάτων σημαντικές αναθεωρήσεις λόγω της

19 Τράπεζα της Ελλάδος, *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2007*, Απρίλιος 2008, σελ. 129.

αναπροσαρμογής των μακροοικονομικών προβλέψεων για τις επιπτώσεις που θα έχει η εν εξελίξει κρίση στην ελληνική οικονομία. Η αναπροσαρμογή οφείλεται εν μέρει στις συνεχείς μεταβολές των προβλέψεων των διεθνών οργανισμών που αφορούν την παγκόσμια οικονομία. Εξάλλου, οι σημαντικές μεταβολές στα δημοσιονομικά στοιχεία του 2008 αύξησαν την αβεβαιότητα και κατέστησαν αναγκαία την αναθεώρηση των προβλέψεων και των δημοσιονομικών στόχων του 2009. Για τους ίδιους λόγους και άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ έχουν προβεί σε σημαντικές αναθεωρήσεις των προϋπολογισμών τους για το 2009.

Οι περισσότερες μεταβολές στα στοιχεία του Προϋπολογισμού του 2009 περιλαμβάνονται[20] στο ΕΠΣΑ 2008-2011 που υπέβαλε η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 30 Ιανουαρίου 2009. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το ΕΠΣΑ, τα έσοδα του τακτικού προϋπολογισμού αναμένεται να είναι λιγότερα κατά 2.420 εκατ. ευρώ σε σχέση με τις προβλέψεις του προϋπολογισμού και οι δαπάνες (περιλαμβανομένων και των επιστροφών φόρων) να είναι αυξημένες κατά 1.300 εκατ. ευρώ. Ως εκ τούτου, το προβλεπόμενο έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού για το 2009 διαμορφώνεται σε 12.526 εκατ. ευρώ ή 4,9% του ΑΕΠ, ενώ αρχικά προβλεπόταν έλλειμμα 8.806 εκατ. ευρώ ή 3,5% του ΑΕΠ (βλ. Πίνακα VIII.10). Λόγω της ρευστής διεθνούς οικονομικής κατάστασης και προκειμένου να υπάρχει ένα περιθώριο ασφαλείας για να αποφευχθούν αποκλίσεις κατά την εκτέλεση του τρέχοντος προϋπολογισμού, το πρώτο τρίμηνο του έτους ελήφθησαν μέτρα συγκράτησης των δαπανών και ενίσχυσης των εσόδων,[21] τα οποία περιορίζουν το έλλειμμα κατά 0,6-0,7% του ΑΕΠ.

Σε σχέση με το 2008, το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού (όπως αυτό αναθεωρήθηκε από τα στοιχεία του ΕΠΣΑ 2008-2011) για το 2009 αναμένεται να είναι μειωμένο κατά 1.381 εκατ. ευρώ. Ο περιορισμός αυτός του ελλείμματος αναμένεται να προέλθει από τη σημαντική αύξηση των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού (14,2%), ενώ οι δαπάνες θα αυξηθούν κατά 9,3%, όσο σχεδόν και το 2008. Σημειώνεται ότι η αύξηση του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές θα είναι —σύμφωνα με το ΕΠΣΑ— μόνο 3,8%. Επισημαίνεται όμως ότι τόσο στα έσοδα όσο και στις δαπάνες σημαντικά κονδύλια εμφανίζονται για πρώτη φορά, όπως αναλύεται παρακάτω. Εάν γίνουν οι απαραίτητες προσαρμογές για την αποκατάσταση της συγκρισιμότητας, ο ρυθμός αύξησης των εσόδων περιορίζεται σε 12,8% και των δαπανών σε 6,7% του ΑΕΠ.

Η μεγάλη αύξηση των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού, τα οποία προβλέπεται να φθάσουν τα 63.152 εκατ. ευρώ, συνδέεται εν μέρει με την είσπραξη του ενιαίου τέλους ακινήτων που αφορά δύο έτη (το 2008 και το 2009), με το μέτρο της εξίσωσης του ειδικού φόρου κατανάλωσης του πετρελαίου θέρμανσης με εκείνον του πετρελαίου κίνησης,[22] καθώς και με τα μέτρα του Αυγούστου του 2008.[23] Οφείλεται επίσης στο ότι στον προϋπολογισμό του 2009 περιλαμβάνονται έκτακτα έσοδα ύψους 972 εκατ. ευρώ από τους "ειδικούς λογαριασμούς", έναντι μόνο 534 εκατ. ευρώ το 2008, και 400 εκατ. ευρώ από τις προμήθειες που θα λάβει το Δημόσιο από το πρόγραμμα ενίσχυσης της ρευστότητας των τραπεζών.

Παρά τα μέτρα που έχουν ληφθεί, η επίτευξη του στόχου για τα έσοδα θεωρείται δύσκολη, ιδίως εάν ληφθεί υπόψη η προβλεπόμενη στασιμότητα της οικονομικής δραστηριότητας. Τα έσοδα από φόρους όπως ο ΦΠΑ, το τέλος ταξινόμησης αυτοκινήτων,[24] ο ειδικός φόρος κατανάλωσης καυσίμων, το τέλος επί των χρηματιστηριακών συναλλαγών και ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων αναμένεται να επηρεα-

20 Οι νέες προβλέψεις που περιλαμβάνονται στο ΕΠΣΑ έχουν ληφθεί υπόψη κατά την κατάρτιση του Πίνακα VIII.10, γι' αυτό και στη σχετική στήλη αναγράφεται "Πρόγραμμα Σταθερότητας". Σημειώνεται ότι με το Πρόγραμμα Σταθερότητας αναθεωρήθηκαν σημαντικά και οι εκτιμήσεις για το 2008 που περιέχονταν στον Προϋπολογισμό του 2009.

21 Τα μέτρα αναλύονται παρακάτω.

22 Το μέτρο αυτό για πρώτη φορά θα εφαρμοστεί για όλο το έτος.

23 Πρόκειται για οκτώ μέτρα τα οποία ανακοινώθηκαν στις 28 Αυγούστου και ψηφίστηκαν στα τέλη Σεπτεμβρίου του 2008 (Ν. 3697/25.9.2008). Τα μέτρα περιγράφονται λεπτομερώς στο Παράρτημα του παρόντος κεφαλαίου. Σημειώνεται ότι η εφαρμογή δύο εξ αυτών των μέτρων αναβλήθηκε για την 1.1.2010 (αντί της 1.1.2009).

24 Το οποίο για τέσσερις μήνες θα είναι μειωμένο κατά 50%.

Πίνακας VIII.10 Έσοδα, δαπάνες και έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού

(εκατ. ευρώ)

	2005	2006	2007	2008*	Πρόγραμμα Σταθερότητας 2009**	Εκατοστιαίες μεταβολές 2006/2005	2007/2006	2008*/2007	Πρόγραμμα Σταθερότητας 2009**/2008*
I. Έσοδα[1]	**47.446**	**52.460**	**56.649**	**60.295**	**66.852**	**10,6**	**8,0**	**6,4**	**10,9**
1. Τακτικός προϋπολογισμός	44.760	48.685	51.777	55.317	63.152	8,8	6,4	6,8	14,2
(εκ των οποίων: έκτακτα έσοδα)	0	773[4]	437[5]	534[7]	1.372[9]				
2. Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων	2.686	3.775	4.872	4.978	3.700	40,5	29,1	2,2	-25,7
– Ίδια έσοδα	63	212	64	310	200	236,5	-69,8	384,4	-35,5
– Έσοδα από ΕΕ	2.623	3.563	4.811	4.668	3.500	35,8	35,0	-3,0	-25,0
II. Δαπάνες[1]	**58.763**	**60.692**	**67.166[6]**	**74.202**	**79.378**	**3,3**	**10,7**	**10,5**	**7,0**
1. Τακτικός προϋπολογισμός	51.239[3]	52.508	58.357[6]	64.578	70.578	2,5	11,1	10,7	9,3
–Τόκοι[2]	9.774	9.589	9.796	11.210	12.000	-1,9	2,2	14,4	7,0
– Πρωτογενείς δαπάνες τακτικού προϋπολογισμού	41.465[3]	42.919	48.561	53.368	58.578[10]	3,5	13,1	9,9	9,8
(εκ των οποίων: επιστροφές φόρων)	2.554	2.392	2.624	3.653	3.700	-6,3	9,7	39,2	1,3
2. Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων	7.524	8.184	8.809	9.624	8.800	8,8	7,6	9,3	-8,6
III. Αποτέλεσμα Κρατικού Προϋπολογισμού (ΚΠ)	**-11.318**	**-8.232**	**-10.517**	**-13.907**	**-12.526**				
% του ΑΕΠ	*-5,7*	*-3,9*	*-4,6*	*-5,7*	*-5,0*				
1. Τακτικός προϋπολογισμός	-6.479	-3.823	-6.580	-9.261	-7.426				
2. Προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων	-4.838	-4.409	-3.937	-4.646	-5.100				
IV. Πρωτογενές πλεόνασμα ΚΠ	**-1.544**	**1.357**	**-721**	**-2.697**	**-526**				
% του ΑΕΠ	*-0,8*	*0,6*	*-0,3*	*-1,1*	*-0,2*				
V. Έλλειμμα γενικής κυβέρνησης									
% του ΑΕΠ (εθνικολογιστική βάση)	*5,1*	*2,8*	*3,5*	*(3,7)[8]*	*3,7*				
Χρεολύσια[2]	21.752	16.954	22.544	26.278	29.158	-22,1	33,0	16,6	11,0
Εξοπλιστικά προγράμματα Υπουργείου Εθνικής Άμυνας[2]	1.394	2.076	2.129	2.596	2.200	48,9	2,6	21,9	-15,3
ΑΕΠ (τρέχουσες τιμές)	197.645	213.207	228.180	242.946	252.250	7,9	7,0	7,4	3,8

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
* Προσωρινά στοιχεία.
** Στοιχεία του Προϋπολογισμού 2009, αναθεωρημένα σύμφωνα με το Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης 2008-2011 που δημοσιεύθηκε τον Ιανουάριο του 2009. Συγκεκριμένα, έχει υπολογιστεί μείωση εσόδων ύψους 2.420 εκατ. ευρώ, καθώς και αύξηση δαπανών ύψους 1.300 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων τα 400 εκατ. ευρώ αφορούν αύξηση των επιστροφών φόρων.
1 Για λόγους συγκρισιμότητας, οι επιστροφές φόρων περιλαμβάνονται στις δαπάνες και δεν έχουν εκπέσει από τα έσοδα, πρακτική που ακολουθείται από το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών τα τελευταία έτη.
2 Απο το 2003 και μετά, οι τόκοι και τα χρεολύσια που εξυπηρετούνται από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας εμφανίζονται στην εκτός προϋπολογισμού αλλά υπό κατανομή κατηγορία "Εξοπλιστικά προγράμματα Υπουργείου Εθνικής Άμυνας".
3 Περιλαμβάνεται επιχορήγηση 330 εκατ. ευρώ προς το ΤΑΠ-ΟΤΕ, καθώς και εξόφληση οφειλής 345 εκατ. ευρώ του Ελληνικού Δημοσίου προς την ΑΤΕ. Οι δαπάνες αυτές δεν περιλαμβάνονταν στις εκτιμήσεις του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών για το 2005, όπως αυτές δημοσιεύθηκαν στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού του 2006, τελικά όμως εμφανίστηκαν στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού του 2007.
4 Περιλαμβάνονται ποσά 149,7 εκατ. ευρώ από εκκαθάριση εσόδων της ΕΕΤΤ, 299,3 εκατ. ευρώ (που δεν είχαν προβλεφθεί στον Προϋπολογισμό του 2006) από τη μείωση του μετοχικού κεφαλαίου του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου, 34 εκατ. ευρώ από τη μείωση του μετοχικού κεφαλαίου της ΑΤΕ και 290 εκατ. ευρώ απο πρόσθετα μερίσματα του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων.
5 Πρόκειται για "λογιστικά" έσοδα ύψους 437 εκατ. ευρώ από τη ρύθμιση των εκκρεμοτήτων με την Ολυμπιακή Αεροπορία.
6 Περιλαμβάνονται "λογιστικές" δαπάνες ύψους 840 εκατ. ευρώ από τη ρύθμιση των εκκρεμοτήτων με την Ολυμπιακή Αεροπορία, καθώς και οι αναδρομικές εισφορές στον κοινοτικό προϋπολογισμό (1.108 εκατ. ευρώ) λόγω αναθεώρησης του ΑΕΠ.
7 Πρόκειται για έσοδα καταργηθέντων ειδικών λογαριασμών, ύψους 534 εκατ. ευρώ.
8 Τα στοιχεία αυτά, που προέρχονται από το ΕΠΣΑ 2008-2011, έχουν ήδη αναθεωρηθεί από την ΕΣΥΕ με τη γνωστοποίηση, στις 31 Μαρτίου 2009, νεότερων στοιχείων στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος.
9 Περιλαμβάνονται έσοδα καταργηθέντων ειδικών λογαριασμών ύψους 972 εκατ. ευρώ, καθώς και έσοδα από το πρόγραμμα ενίσχυσης της ρευστότητας λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης, ύψους 400 εκατ. ευρώ.
10 Περιλαμβάνονται δαπάνες καταργηθέντων ειδικών λογαριασμών ύψους 882 εκατ. ευρώ, καθώς και δαπάνες για το Ασφαλιστικό Κεφάλαιο Αλληλεγγύης Γενεών, ύψους 790 εκατ. ευρώ.

στούν αρνητικά από την οικονομική συγκυρία. Για τον ίδιο λόγο, αλλά και λόγω της αυστηρής εισοδηματικής πολιτικής στο δημόσιο τομέα, μειωμένη θα είναι και η απόδοση του φόρου εισοδήματος τόσο των φυσικών όσο και των νομικών[25] προσώπων.

Για τους λόγους αυτούς, στις 5 Φεβρουαρίου 2009 αυξήθηκαν από 75% σε 80% ο ελάχιστος ειδικός φόρος κατανάλωσης στα τσιγάρα των οποίων η λιανική τιμή είναι μικρότερη της πλέον ζητούμενης τιμής, καθώς και ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα οινοπνευματώδη κατά 20%. Επίσης, στις 18 Μαρτίου 2009 επιβλήθηκε έκτακτη εφάπαξ εισφορά (το ύψος της οποίας αργότερα διευρύνθηκε σημαντικά για τα πολύ υψηλά εισοδήματα) στα φυσικά πρόσωπα το δηλούμενο εισόδημα των οποίων υπερβαίνει τα 60.000 ευρώ. Λόγω της οικονομικής συγκυρίας η απόδοση των μέτρων είναι δύσκολο να εκτιμηθεί.

Στον Προϋπολογισμό του 2009, όπως αυτός αναθεωρήθηκε από το ΕΠΣΑ 2008-2011, οι δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού[26] προβλέπεται να αυξηθούν κατά 9,3% και να φθάσουν τα 70.587 εκατ. ευρώ, έναντι 64.578 εκατ. ευρώ το 2008. Όμως ο προϋπολογισμός του 2009 περιλαμβάνει για πρώτη φορά και πιστώσεις ύψους 790 εκατ. ευρώ για το Ασφαλιστικό Κεφάλαιο Αλληλεγγύης Γενεών, καθώς και δαπάνες ύψους 882 εκατ. ευρώ που οφείλονται στην ενσωμάτωση των ειδικών λογαριασμών. Εάν γίνουν οι αναγκαίες προσαρμογές προκειμένου να αποκατασταθεί η συγκρισιμότητα των στοιχείων, τότε ο ρυθμός αύξησης περιορίζεται σε 6,7%. Οι πρωτογενείς δαπάνες (μετά την ως άνω προσαρμογή) αναμένεται να αυξηθούν κατά 6,6%, ενώ οι δαπάνες για τόκους κατά 7,0%.

Σύμφωνα με σχετική κυβερνητική απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 2009, περικόπτονται κατά 10% οι ελαστικές δαπάνες (μετακινήσεις, προμήθειες, λειτουργικές δαπάνες, διάφορες δαπάνες και επιχορηγήσεις φορέων). Από το μέτρο αυτό αναμένεται εξοικονόμηση πρωτογενών δαπανών ύψους 500 εκατ. ευρώ. Επίσης, μετά την ανακοίνωση της εισοδηματικής πολιτικής για το δημόσιο τομέα στις 18 Μαρτίου,[27] που προβλέπει ότι δεν θα χορηγηθούν αυξήσεις στους βασικούς μισθούς και συντάξεις του Δημοσίου αλλά εφάπαξ ποσά έκτακτης οικονομικής παροχής στους δημοσίους υπαλλήλους με μηνιαίες αποδοχές έως 1.700 ευρώ και στους συνταξιούχους με μηνιαία σύνταξη έως 1.100 ευρώ, εκτιμάται ότι θα υπάρξει καθαρή εξοικονόμηση δαπανών από αυτό το μέτρο της τάξεως των 390 εκατ. ευρώ (0,15% του ΑΕΠ), ενώ με τον περιορισμό των προσλήψεων είναι δυνατόν να εξοικονομηθεί άλλο 0,15% του ΑΕΠ.[28] Συνολικά, χάρη στο σύνολο των μέτρων που ανακοινώθηκαν από τις 5 Φεβρουαρίου 2009 και μετά αναμένεται να περιοριστεί το έλλειμμα κατά 0,6-0,7% του ΑΕΠ, ενώ η επαναφορά του αφορολόγητου για τους ελεύθερους επαγγελματίες θα επιβαρύνει τον προϋ-πολογισμό κατά 0,25% του ΑΕΠ περίπου.

Το ΕΠΣΑ 2008-2011 αναφέρει ότι οι δαπάνες σε σχέση με τον Προϋπολογισμό του 2009 θα είναι αυξημένες κατά 1.300 εκατ. ευρώ. Το ποσό αυτό αφορά αυξημένες δαπάνες για επιστροφές φόρων κατά 400 εκατ. ευρώ, αυξημένες επιχορηγήσεις προς ασφαλιστικά ταμεία, καθώς και αυξημένες δαπάνες προσωπικού προκειμένου να αναπροσαρμοστούν οι αμοιβές των εργαζομένων στο χώρο της Υγείας (Ν. 3754/3.3.09).

Οι δαπάνες για τόκους προβλέπεται να αυξηθούν το 2009 κατά 7,0% και να φθάσουν τα 12.000 εκατ. ευρώ. Οι δαπάνες αυτές ενδέχεται να σημειώσουν υπέρβαση, εάν υπάρξει σημαντικός δανεισμός με βραχυχρόνιους τίτλους (έντοκα γραμμάτια κ.λπ.), όπου οι σχετικοί τόκοι καταγράφονται εντός του έτους. Η αύξηση των επιτοκίων των ομολόγων θα επηρεάσει τις δαπάνες για τόκους του 2010 και των επόμενων ετών.

25 Σημειώνεται όμως ότι τα έσοδα από το φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων θα ενισχυθούν από το ότι το 2008 έληξε η επίπτωση στα έσοδα από τη μείωση των συντελεστών από 35 σε 25%.
26 Περιλαμβανομένων και των δαπανών για επιστροφές φόρων.
27 Η σχετική τροπολογία κατατέθηκε στις 26 Μαρτίου 2009.
28 Η εξοικονόμηση δαπανών από μισθούς και συντάξεις του Δημοσίου θα είναι της τάξης των 550 περίπου εκατ. ευρώ, ενώ το κόστος των εφάπαξ παροχών εκτιμάται σε 160 εκατ. ευρώ περίπου.

Πίνακας VIII.11 Χρηματικές δοσοληψίες με την Ευρωπαϊκή Ένωση

(εκατ. ευρώ)

	2005	2006	2007	2008*	Προϋπο-λογισμός 2009	Εκατοστιαίες μεταβολές 2006/2005	2007/2006	2008*/2007	Προϋπο-λογισμός 2009/2008*
Α. Απολήψεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση	**5.455**	**6.733**	**7.274**	**7.482**	**6.634**	**23,4**	**8,0**	**2,9**	**-11,3**
1. Επιστροφή 10% για έξοδα είσπραξης ιδίων πόρων	67	68	77	79	79	1,5	13,2	2,6	0,0
2. Κοινωνικό Ταμείο	576	552	783	992	587	-4,2	41,8	26,7	-40,8
3. ΕΓΤΠΕ - Τμήμα Προσανατολισμού	376	382	589	504	188	1,6	54,2	-14,4	-62,7
4. Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης	1.341	2.146	3.065	2.858	2.169	60,0	42,8	-6,8	-24,1
5. ΕΓΤΠΕ - Τμήμα Εγγυήσεων	2.754	3.072	2.374	2.718	3.040	11,5	-22,7	14,5	11,8
6. Λοιπές απολήψεις	5	10	17	100	31	100,0	70,0	488,2	-69,0
7. Ταμείο Συνοχής	311	482	334	200	492	55,0	-30,7	-40,1	146,0
8. Απολήψεις από χώρες ΕΖΕΣ	3	3	2	2	6	0,0	-33,3	0,0	200,0
9. Ταμείο Αλιείας	22	18	33	29	42	-18,2	83,3	-12,1	44,8
Β. Αποδόσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση	**2.224**	**2.172**	**3.265**	**2.647**	**2.540**	**-2,3**	**50,3**	**-18,9**	**-4,0**
1. Γεωργικές εισφορές	12	12	11	7	8	0,0	-8,3	-36,4	14,3
2. Εισφορές ζάχαρης	4	3	0	0	1	-25,0	-100,0	-	-
3. Δασμοί ΚΕΔ και ΕΚΑΧ	250	258	297	298	305	3,2	15,1	0,3	2,3
4. Συνεισφορές με βάση τον ΦΠΑ	424	467	473	577	619	10,1	1,3	22,0	7,3
5. Συνεισφορές με βάση το ΑΕΠ	1.211	1.222	1.184	1.415	1.498	0,9	-3,1	19,5	5,9
6. Πρόσθετες έκτακτες συνεισφορές	41	2	1.108	136	15	-95,1	-	-87,7	-89,0
7. Συμμετοχή στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης	33	33	36	40	44	0,0	9,1	11,1	10,0
8. Επιστροφές από ανεκτέλεστα προγράμματα	249	175	156	174	50	-29,7	-10,9	11,5	-71,3
Καθαρές εισπράξεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Α - Β)	**3.231**	**4.561**	**4.009**	**4.835**	**4.094**	**41,2**	**-12,1**	**20,6**	**-15,3**

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.
* Προσωρινά στοιχεία.

Τέλος, στον προϋπολογισμό δημόσιων επενδύσεων το 2009 προβλέπεται μείωση των δαπανών κατά 8,6% αλλά και των εσόδων. Ουσιαστικά τα έσοδα δεν μειώνονται αλλά επανέρχονται στα συνήθη επίπεδα μετά την είσπραξη έκτακτων εσόδων ύψους 982 εκατ. ευρώ το 2007 και 446 εκατ. ευρώ το 2008. Έτσι, και το έλλειμμα του προϋπολογισμού επενδύσεων, μετά τη μείωσή του στο 1,7% του ΑΕΠ το 2007, επανέρχεται στο επίπεδο του 2,0% (2009: 2,0%, 2008: 1,9%, 2006: 2,1%). Όμως, οι προβλέψεις αυτές ενδεχομένως θα μεταβληθούν, δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δέχεται να χρηματοδοτήσει ακόμη και το 100% των συγχρηματοδοτούμενων έργων για ένα ή δύο χρόνια, υπό την προϋπόθεση ότι η εθνική συμμετοχή θα αυξηθεί αργότερα σημαντικά, ώστε έως τη λήξη του Δ΄ ΚΠΣ η εθνική συμμετοχή (κατά μέσο όρο) να έχει επανέλθει στα προβλεπόμενα επίπεδα.

Όσον αφορά τις χρηματοοικονομικές δοσοληψίες της Ελλάδος με την ΕΕ, το 2008 οι καθαρές εισπράξεις παρουσίασαν σημαντική αύξηση 20,6%, έναντι μείωσης 12,1% το 2007, και διαμορφώθηκαν σε 4.835 εκατ. ευρώ (βλ. Πίνακα VIII.11). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στη μείωση των αποδόσεων κατά 18,9% (έναντι αύξησης 50,3%) επειδή στις δοσοληψίες για το 2007 περιλαμβάνεται και η έκτακτη εισφορά ύψους 1.108 εκατ. ευρώ λόγω της αναθεώρησης του ΑΕΠ. Αντίθετα, οι εισπράξεις από τα διάφορα ταμεία της ΕΕ αυξήθηκαν μόνο κατά 2,9%. Σημαντική αύξηση (26,7%) παρατηρείται στις απολήψεις από το Κοινωνικό Ταμείο, καθώς και από το Τμήμα Εγγυήσεων του ΕΓΤΠΕ (14,5%), που χορηγεί τις εισοδηματικές ενισχύσεις στους αγρότες. Αντίθετα, οι απολήψεις από όλα τα άλλα κύρια ταμεία (Ταμείο Συνοχής, Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης κ.λπ.) είναι μειωμένες.

Για το 2009, προβλέπεται μείωση των καθαρών εισπράξεων κατά 15,3%. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται ουσιαστικά στη μείωση των απολήψεων κατά 11,3%, δεδομένου ότι οι αποδόσεις στην ΕΕ θα είναι επίσης μειωμένες κατά 4,0% (βλ. Πίνακα VIII.11).

3.2 ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Σύμφωνα με τα στοιχεία[29] της Εισηγητικής Έκθεσης του Προϋπολογισμού για το 2009, τα οικονομικά αποτελέσματα των έξι κυριότερων οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας προβλέπεται ότι θα επιδεινωθούν και θα παρουσιάσουν διευρυμένο έλλειμμα κατά 1.423 εκατ. ευρώ. Όπως αναλύεται στον Πίνακα VIII.6, το συνολικό έλλειμμα θα φθάσει τα 10.997 εκατ. ευρώ (ή το 4,3% του ΑΕΠ) αυξημένο κατά 14,9% έναντι του 2008. Το 84,7% του ελλείμματος θα καλυφθεί από τις επιχορηγήσεις του κρατικού προϋπολογισμού, ενώ προβλέπεται και μεγάλη αύξηση των καθαρών δανειακών αναγκών, για τη χρηματοδότηση του 10,9% του ελλείμματος.

Όσον αφορά τις δημόσιες επιχειρήσεις προβλέπεται μικρή αύξηση του συνολικού ελλείμματος του ενοποιημένου λογαριασμού εκμετάλλευσης και κεφαλαίου, από 2.346 εκατ. ευρώ το 2008 σε 2.421 εκατ. ευρώ το 2009. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, το έλλειμμα αναμένεται να παραμείνει σταθερό στο 1% (βλ. Πίνακα VIII.7).

Το έλλειμμα αυτό πρόκειται να χρηματοδοτηθεί κατά 9,4% από τις επιχορηγήσεις του τακτικού προϋπολογισμού και κατά 10,4% από τις αποσβέσεις κεφαλαίου, ενώ το υπόλοιπο 80,2% θα καλυφθεί από καθαρό δανεισμό. Η συνεχής αύξηση του δανεισμού των δημόσιων επιχειρήσεων, ο οποίος κατά κανόνα διενεργείται με την εγγύηση του Δημοσίου, οδηγεί σε αύξηση του υπολοίπου των εγγυημένων δανείων, τα οποία ήδη ανέρχονται σε 22.200 εκατ. ευρώ ή 9,0% του ΑΕΠ. Αν και σε σημαντικό βαθμό ο δανεισμός αυτός καλύπτει δαπάνες επενδύσεων (με εξαίρεση τον οργανισμό Ελληνικών Γεωργικών Ασφαλίσεων – ΕΛΓΑ), η συνεχής αύξησή του δεν παύει να αποτελεί δυσμενή εξέλιξη και σημαντικό κίνδυνο για το διαρκώς αυξανόμενο χρέος της χώρας.

29 Βλ. υποσημείωση 17.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ VIII
ΜΕΤΡΑ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ο κοινός παρονομαστής των μέτρων που ελήφθησαν κατά τη διάρκεια του 2008 είναι η προσπάθεια για την ενίσχυση των εσόδων και την περιστολή της φοροδιαφυγής. Στο πλαίσιο αυτό, από 1ης Ιανουαρίου 2008 εισήχθη το ενιαίο τέλος ακινήτων και από τις 15 Φεβρουαρίου 2008 εξομοιώθηκε ο φορολογικός συντελεστής του ειδικού φόρου κατανάλωσης πετρελαίου θέρμανσης με αυτόν του πετρελαίου κίνησης. Επίσης, με τις ρυθμίσεις του Αυγούστου 2008 λήφθηκε μια σειρά μέτρων με σκοπό τον περιορισμό των αποκλίσεων κατά την υλοποίηση του προϋπολογισμού του 2008 αλλά και την ενίσχυση των εσόδων του 2009. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν την περαίωση εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων, την είσπραξη ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο, την αύξηση των τελών κυκλοφορίας, την αύξηση της προκαταβολής φόρου εισοδήματος για τις ΑΕ, τη φορολόγηση της υπεραξίας μετοχών, τη φορολόγηση των δικαιωμάτων προαιρέσεως κ.ά. Τέλος, μετά την ενεργοποίηση της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα αυξήθηκε ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα καπνά και τα οινοπνευματώδη ποτά και επιβλήθηκε έκτακτη εισφορά στα φυσικά πρόσωπα.

Συγκεκριμένα, με τον Ν. 3634/2008[1] επιβλήθηκε από 1ης Ιανουαρίου 2008 το Ενιαίο Τέλος Ακινήτων (ΕΤΑΚ). Πρόκειται ουσιαστικά για φόρο ακίνητης περιουσίας. Το αφορολόγητο όριο για την πρώτη κατοικία ορίζεται στα 200 τ.μ. και αντικειμενική αξία έως 300.000 ευρώ. Από το 2009 καθιερώνεται αφορολόγητο ποσό για όλα τα ακίνητα (και όχι μόνο την κύρια κατοικία), που ανέρχεται στα 200.000 ευρώ με προσαύξηση 30.000 ευρώ για τις οικογένειες που έχουν τρία ή περισσότερα παιδιά. Για την αντικειμενική αξία της κατοικίας πάνω από το αφορολόγητο όριο θα επιβάλλεται φόρος με συντελεστή 0,1%. Λόγω καθυστερήσεων και ελλιπούς προετοιμασίας, το 2008 εισπράχθηκε μικρό μέρος των εσόδων από το φόρο και τα σχετικά έσοδα αναμένεται να εισπραχθούν κατά το τρέχον έτος.

Στο πλαίσιο της προσπάθειας για αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής στα καύσιμα, με τον Ν. 3634/2008 εξομοιώθηκε ο Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης για το πετρέλαιο θέρμανσης με εκείνον του πετρελαίου κίνησης. Συγκεκριμένα, μετά και την αύξηση κατά 6,2% του ΕΦΚ που ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 2008, ο ενιαίος φόρος σε πετρέλαιο κίνησης και πετρέλαιο θέρμανσης ανέρχεται στα 293 ευρώ ανά 1000λιτρο. Δεν υπάρχει καμία απολύτως επιβάρυνση των νοικοκυριών, τα οποία εξακολουθούν να προμηθεύονται το πετρέλαιο θέρμανσης με το μειωμένο φόρο που ίσχυε πριν τη ρύθμιση, δηλ. τα 21 ευρώ ανά 1000λιτρο. Η διαφορά του φόρου (272 ευρώ) επιστρέφεται από το Δημόσιο στους ιδιοκτήτες πρατηρίων, αφού αυτοί υποβάλουν ειδική κατάσταση με τις αγορές και τις πωλήσεις πετρελαίου. Η εξομοίωση της φορολογικής επιβάρυνσης, που ήταν προγραμματισμένη να ισχύσει από 1ης Ιανουαρίου 2008, τελικά ίσχυσε από 15ης Φεβρουαρίου 2008.

Με τον Ν. 3522/2006[2] μειώνονται περαιτέρω κατά δύο εκατοστιαίες μονάδες οι φορολογικοί συντελεστές για τα εισοδήματα που αποκτώνται από φυσικά πρόσωπα το 2009. Μετά τη μεταβολή αυτή, η νέα φορολογική κλίμακα της Φορολογίας Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων (ΦΕΦΠ) για τα εισοδήματα που αποκτώνται το 2009 (και θα φορολογηθούν το 2010) διαμορφώνεται ως εξής:

1 "Κατάργηση φόρου κληρονομιών και γονικών παροχών – Απαλλαγή πρώτης κατοικίας – Ενιαίο Τέλος Ακινήτων – Αντιμετώπιση λαθρεμπορίου καυσίμων και λοιπές διατάξεις".
2 "Μεταβολές στη φορολογία εισοδήματος, απλουστεύσεις στον Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων και άλλες διατάξεις".

Κλίμακα ΦΕΦΠ για μισθωτούς και συνταξιούχους

(ευρώ)

Κλιμάκιο εισοδήματος	Φορολογικός συντελεστής (%)	Φόρος κλιμακίου	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος
12.000	0	0	12.000	0
18.000	25	4.500	30.000	4.500
45.000	35	15.750	75.000	20.250
Υπερβάλλον	40			

Κλίμακα ΦΕΦΠ για όλους τους φορολογουμένους πλην μισθωτών και συνταξιούχων

(ευρώ)

Κλιμάκιο εισοδήματος	Φορολογικός συντελεστής (%)	Φόρος κλιμακίου	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος
10.500	0	0	10.500	0
1.500	15	225	12.000	225
18.000	25	4.500	30.000	4.725
45.000	35	15.750	75.000	20.475
Υπερβάλλον	40			

Με απόφαση του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών κωδικοποιήθηκαν οι Μοναδικοί Συντελεστές Καθαρού Κέρδους (ΜΣΚΚ) που εφαρμόζονται στα ακαθάριστα έσοδα των εμπορικών και βιομηχανικών επιχειρήσεων και των ελεύθερων επαγγελματιών και χρησιμοποιούνται για τον εξωλογιστικό προσδιορισμό των κερδών. Σημειώνεται ότι οι ΜΣΚΚ είχαν αναπροσαρμοστεί το 2006 για τη χρήση του 2005, καθώς μέχρι τότε είχαν παραμείνει αμετάβλητοι επί σειρά ετών.

Με άλλη υπουργική απόφαση αναπροσαρμόστηκαν κατά 23,5% κατά μέσο όρο οι αντικειμενικές αξίες των ακινήτων για τις περιοχές εκτός σχεδίου πόλης. Οι νέες αντικειμενικές αξίες ισχύουν από 8 Απριλίου 2008. Παράλληλα, με άλλη απόφαση αυξήθηκε η τιμή εκκίνησης για τον προσδιορισμό του "ελάχιστου κόστους κατασκευής των οικοδομών" (ΕΚΚΟ).

Ο Ν. 3697/25.09.2008[3] (Σεπτέμβριος 2008) περιελάμβανε σειρά φορολογικών μέτρων με σκοπό την ενίσχυση των εσόδων. Συγκεκριμένα:

(α) Δόθηκε εκ νέου η δυνατότητα σε επιχειρήσεις και σε ελεύθερους επαγγελματίες για περαίωση των εκκρεμών φορολογικών τους υποθέσεων για την επταετία 2000-2006, με εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους για τους φορολογουμένους. Οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε να υποβάλουν σχετική δήλωση έως τις 31 Δεκεμβρίου 2008 και να προκαταβάλουν το 20% του ποσού του φόρου που θα βεβαιωθεί. Το ελάχιστο ποσό φόρου είναι 200 ευρώ ανά έτος για όσους τηρούν βιβλία Α′ κατηγορίας, 500 ευρώ για βιβλία Β′ κατηγορίας και 700 ευρώ για βιβλία Γ′ κατηγορίας. Το σύνολο του φόρου θα καταβληθεί σε 24 δόσεις, έως το τέλος του 2010. Η ρύθμιση αυτή παρατάθηκε αρχικά για δύο μήνες, μέχρι τις 28 Φεβρουαρίου 2009 (με τροπολογία στον Ν. 3746/2009[4]), και στη συνέχεια για δύο ακόμη μήνες, μέχρι το τέλος Απριλίου του 2009.

(β) Δόθηκε η δυνατότητα σε όσους όφειλαν στο Δημόσιο να ρυθμίσουν τις οφειλές τους και να τις εξοφλήσουν σε 24 μηνιαίες δόσεις. Οι οφειλέτες του Δημοσίου έπρεπε να υποβάλουν σχετική δήλωση έως τις 20 Νοεμβρίου 2008 και μαζί με την πρώτη δόση να καταβάλουν και το 15% του συνόλου της οφειλής. Και στην περίπτωση αυτή οι όροι ήταν εξαιρετικά ευνοϊκοί για τους οφειλέτες, αφού μειώνονται σημαντικά (ή μηδενίζονται) οι σχετικές προσαυξήσεις και τα πρόστιμα. Η ρύθμιση παρατάθηκε αρχικά μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2008, στη συνέχεια (με τροπολογία στον Ν. 3746/2009) μέχρι τις 28 Φεβρουαρίου και, με νεότερη ρύθμιση, έως το τέλος Απριλίου του 2009.

(γ) Αυξήθηκαν τα τέλη κυκλοφορίας όλων των οχημάτων κατά 20%. Το μέτρο αφορά τα τέλη κυκλοφορίας του 2009, τα οποία εισπράχθηκαν το Δεκέμβριο του 2008 και καταχωρήθηκαν στα έσοδα του 2008. Εκτιμάται ότι από τη ρύθμιση αυτή εισπράχθηκαν εντός του 2008 πρόσθετα έσοδα ύψους 180 εκατ. ευρώ.

(δ) Από 1ης Ιανουαρίου 2009 αυξήθηκε η προκαταβολή του φόρου εισοδήματος για ΑΕ και ΕΠΕ από 65% σε 80%.

3 "Ενίσχυση της διαφάνειας του κρατικού προϋπολογισμού, έλεγχος των δημόσιων δαπανών, μέτρα φορολογικής δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις."

4 "Ταμείο Εγγύησης Καταθέσεων και Επενδύσεων (ΤΕΚΕ), ενσωμάτωση των Οδηγιών 2005/14/ΕΚ για την υποχρεωτική ασφάλιση οχημάτων και 2005/68/ΕΚ σχετικά με τις αντασφαλίσεις και λοιπές διατάξεις".

(ε) Καταργήθηκε το αφορολόγητο ποσό εισοδήματος (10.500 ευρώ) που ισχύει για εμπόρους, ελεύθερους επαγγελματίες κ.λπ. για τα εισοδήματα του 2008 και για το εισόδημα αυτό καθιερώθηκε φορολογικός συντελεστής 10%. Όμως, με τροπολογία στον Ν. 3756/2009[5] η εφαρμογή της ως άνω διάταξης αναβλήθηκε για το οικονομικό έτος 2010 (χρήση 2009), οπότε το αφορολόγητο παραμένει για τα εισοδήματα του 2008 (που θα φορολογηθούν το 2009).

(στ) Από την 1η Ιανουαρίου 2009 φορολογείται αυτοτελώς το εισόδημα από μερίσματα με συντελεστή 10%. Έτσι, τα μη διανεμόμενα κέρδη θα φορολογούνται με συντελεστή 25% και τα διανεμόμενα με συντελεστή 35%. Ο φόρος θα παρακρατείται στην πηγή (από τις ΑΕ κατά τη διανομή του μερίσματος) και θα αποδίδεται στις φορολογικές αρχές, χωρίς καμία άλλη υποχρέωση του φορολογούμενου φυσικού προσώπου. Αυξάνεται παράλληλα και η φορολόγηση των αμοιβών των μελών των διοικητικών συμβουλίων των ΑΕ από 25% σε 35%.

(ζ) Εισάγεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα η φορολόγηση της υπεραξίας που προκύπτει από την πώληση μετοχών εισηγμένων στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Παράλληλα, καταργείται σταδιακά ο φόρος 1,5‰ επί των συναλλαγών στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Για την επιβολή του φόρου, αρχικά ορίστηκε ότι τόσο η αγορά όσο και η πώληση της μετοχής θα έπρεπε να πραγματοποιηθούν μετά την 1η Ιανουαρίου 2009. Η εφαρμογή του μέτρου μετατέθηκε για την 1η Απριλίου 2009 και στη συνέχεια (με διάταξη του Ν. 3756/2009) για το 2010.

(η) Τέλος, επιβάλλεται φόρος στο δικαίωμα προαιρέσεως που παρέχεται σε στελέχη επιχειρήσεων. Πρόκειται ουσιαστικά για την επιβολή από 1ης Ιανουαρίου 2009 δύο φόρων. Κατ' αρχήν, η διαφορά μεταξύ της τρέχουσας τιμής της μετοχής (στο χρηματιστήριο) και της τιμής στην οποία η επιχείρηση πωλεί τη μετοχή στα στελέχη της θα θεωρείται ως ("λογιστικό") εισόδημα του υπαλλήλου, θα προστίθεται στα υπόλοιπα εισοδήματα του φορολογουμένου και θα φορολογείται σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις της ΦΕΦΠ. Δεύτερον, εάν κατά τη μεταγενέστερη πώληση της μετοχής από το φυσικό πρόσωπο προκύψουν και κεφαλαιακά κέρδη, θα επιβάλλεται και ο προαναφερθείς φόρος υπεραξίας.

Οι επιχειρήσεις που τηρούν βιβλία Γ' κατηγορίας υποχρεούνται να αναπροσαρμόζουν ανά τετραετία την αξία των πάγιων στοιχείων τους. Η σχετική αναπροσαρμογή θα λάβει χώρα στον ισολογισμό του 2008 και η υπεραξία που θα προκύψει φορολογείται με συντελεστές 2% για τα γήπεδα και 8% για τα κτίρια. Ο σχετικός φόρος θα καταβληθεί σε τέσσερις εξαμηνιαίες δόσεις έως τον Ιούλιο του 2010.

Έκτακτα μέτρα

Μετά την ενεργοποίηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή των προκαταρκτικών σταδίων της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα, και προκειμένου να αντισταθμιστούν οι απώλειες από την αναβολή ορισμένων από τα μέτρα του Αυγούστου του 2008, αποφασίστηκε η αύξηση, από 5 Φεβρουαρίου 2009, του ελάχιστου ειδικού φόρου κατανάλωσης που επιβάλλεται στα φθηνά τσιγάρα (των οποίων η λιανική τιμή είναι μικρότερη από την "πλέον ζητούμενη τιμή") από 75% σε 80%. Παράλληλα, από την ίδια ημερομηνία αυξήθηκε κατά 20% και ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα οινοπνευματώδη ποτά και τη μπύρα (εξαιρείται το κρασί).

Επίσης, στις 18 Μαρτίου 2009 ανακοινώθηκαν και νέα έκτακτα μέτρα, σύμφωνα με τα οποία επιβάλλεται έκτακτη εισφορά στα φυσικά πρόσωπα, που κυμαίνεται από 1.000 έως 5.000 ευρώ ανάλογα με το εισόδημα του φορολογουμένου (το οποίο αφορά τα εισοδήματα του 2007). Με νέα τροπολογία στις 2 Απριλίου αυξάνεται βαθμιαία το ύψος της εισφοράς έως και 25.000 ευρώ για τα πολύ υψηλά εισοδήματα.

5 "Σύστημα Άυλων Τίτλων, Διατάξεις Κεφαλαιαγοράς, φορολογικές και λοιπές διατάξεις".

IX ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

1 ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ: ΣΥΝΟΨΗ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ

Τα υψηλά ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τα τελευταία έτη αντανακλούν τις μακροοικονομικές ανισορροπίες και τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε υστέρηση της συνολικής αποταμίευσης έναντι της εγχώριας επενδυτικής δαπάνης, κυρίως επειδή η ιδιωτική αποταμίευση ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι πολύ χαμηλή και η δημόσια αποταμίευση είναι αρνητική. Η υστέρηση αυτή εξ ορισμού αντανακλάται στο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η *αύξηση* του ελλείμματος συνδέεται με τη συνεχιζόμενη υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας ως προς το κόστος και τις τιμές, ενώ το υψηλό επίπεδο του ελλείμματος συνδέεται με το χαμηλό επίπεδο της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας.[1]

Το 2008 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ανήλθε σε 35,0 δισεκ. ευρώ (ή 14,4% του ΑΕΠ), παρουσιάζοντας αύξηση κατά 2,7 δισεκ. ευρώ έναντι του 2007 (όταν είχε διαμορφωθεί σε 14,2% του ΑΕΠ). Το συνολικό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων, το οποίο αντιστοιχεί στις ανάγκες της οικονομίας για χρηματοδότηση από το εξωτερικό (δηλ. στις καθαρές εισροές από δανεισμό, επενδύσεις χαρτοφυλακίου και άμεσες επενδύσεις), διαμορφώθηκε το 2008 σε 12,7% του ΑΕΠ, έναντι 12,3% το 2007.

Ο ρυθμός αύξησης του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 2008 περιορίστηκε σε 8,2% (από 36,9% το 2007). Η διεύρυνση του ελλείμματος αντανακλά κυρίως τις αυξημένες καθαρές πληρωμές για καύσιμα και για τόκους, μερίσματα και κέρδη, καθώς και —σε πολύ μικρότερο βαθμό— την αύξηση του εμπορικού ελλείμματος εκτός καυσίμων και πλοίων. Οι εξελίξεις αυτές αντισταθμίστηκαν μόνο εν μέρει από την αύξηση των πλεονασμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών μεταβιβάσεων και του ισοζυγίου υπηρεσιών (βλ. Πίνακα IX.1).[2] Ειδικότερα:

- Η διεύρυνση του ελλείμματος του **εμπορικού ισοζυγίου** κατά 2,5 δισεκ. ευρώ οφείλεται κυρίως στην αύξηση των καθαρών πληρωμών για εισαγωγές καυσίμων κατά 2,9 δισεκ. ευρώ. Σε πολύ μικρότερο βαθμό οφείλεται στην αύξηση του εμπορικού ελλείμματος εκτός καυσίμων και πλοίων κατά 430 εκατ. ευρώ, καθώς οι εισπράξεις από εξαγωγές της κατηγορίας αυτής αυξήθηκαν κατά 1,8 δισεκ. ευρώ, ενώ οι πληρωμές για εισαγωγές αυξήθηκαν κατά 2,3 δισεκ. ευρώ. Ωστόσο, ο ρυθμός αύξησης των εξαγωγών αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων (15,2%, έναντι 4,7% το 2007) ήταν σχεδόν τριπλάσιος του ρυθμού αύξησης των αντίστοιχων εισαγωγών (5,8%, έναντι 12,0% το 2007). Αντίθετα, οι καθαρές πληρωμές για αγορές πλοίων μειώθηκαν κατά 815 εκατ. ευρώ.[3] Η διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος συνεχίστηκε, παρά την αξιόλογη αύξηση των εξαγωγών, δεδομένου ότι η δαπάνη για εισαγωγές παραμένει περίπου τριπλάσια των εισπράξεων από εξαγωγές. Η εν λόγω διεύρυνση αντανακλά τη **συνεχιζόμενη υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές** (βλ. Πίνακα IX.2) και —γενικότερα τα τελευταία χρόνια— την **αδυναμία της εγχώριας προσφοράς να ανταποκριθεί επαρκώς στη σύνθεση αλλά και στο ρυθμό ανόδου της εγχώριας και της εξωτερικής ζήτησης.** Αν και η διεθνής τιμή του πετρελαίου υποχώρησε σημαντικά τους τελευταίους μήνες του 2008, το μέσο ετήσιο επίπεδό της σημείωσε άνοδο, γεγονός το

1 Για αναλυτικότερη αναφορά στους μόνιμους και τους συγκυριακούς παράγοντες διαμόρφωσης του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, βλ. Τράπεζα της Ελλάδος, *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση*, Οκτώβριος 2008, Κεφάλαιο VI.3.

2 Η εξέλιξη των εξαγωγών και των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών σε *εθνικολογιστική βάση* παρουσιάζεται στο Κεφάλαιο V.

3 Σύμφωνα με τα διαθέσιμα προσωρινά στοιχεία της ΕΣΥΕ, το 2008 η αξία των εξαγωγών χωρίς πετρελαιοειδή και πλοία αυξήθηκε κατά 2,7%, ενώ το αντίστοιχο μέγεθος για τις εισαγωγές αυξήθηκε κατά 4,0%. Επίσης, η συνολική αξία των εξαγωγών αυξήθηκε κατά 1,1%, ενώ η συνολική αξία των εισαγωγών (εξαιρουμένων των πλοίων) αυξήθηκε κατά 10,1%. Υπενθυμίζεται ότι οι διαφορές μεταξύ των στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος και εκείνων της ΕΣΥΕ όσον αφορά τις εμπορευματικές συναλλαγές οφείλονται σε σημαντικό βαθμό στο γεγονός ότι τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος αφορούν εισπράξεις και πληρωμές κυρίως μέσω του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, ενώ της ΕΣΥΕ βασίζονται αφενός σε τελωνειακά στοιχεία για συναλλαγές με χώρες εκτός της ΕΕ και αφετέρου σε φορολογικά στοιχεία (INTRASTAT) για συναλλαγές εντός της ΕΕ.

Πίνακας IX.1 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

(εκατ. ευρώ)

	Ιανουάριος-Δεκέμβριος		
	2006	2007	2008*
I ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ (Ι.Α+Ι.Β+Ι.Γ+Ι.Δ)	**-23.668,1**	**-32.393,4**	**-35.043,6**
Ι.Α Εμπορικό ισοζύγιο (Ι.Α.1–Ι.Α.2)	**-35.286,3**	**-41.499,2**	**-44.048,8**
Ισοζύγιο καυσίμων	-8.761,3	-9.219,6	-12.154,6
Εμπορικό ισοζύγιο χωρίς καύσιμα	-26.525,0	-32.279,6	-31.894,3
Ισοζύγιο πλοίων	-3.390,5	-5.520,3	-4.705,0
Εμπορικό ισοζύγιο χωρίς καύσιμα και πλοία	-23.134,5	-26.759,3	-27.189,3
Ι.Α.1 Εξαγωγές αγαθών	*16.154,3*	*17.445,5*	*19.812,9*
Καύσιμα	2.939,8	3.037,3	4.254,5
Πλοία (εισπράξεις)	1.631,8	2.275,4	1.582,0
Λοιπά αγαθά	11.582,7	12.132,8	13.976,5
Ι.Α.2 Εισαγωγές αγαθών	*51.440,6*	*58.944,8*	*63.861,7*
Καύσιμα	11.701,1	12.256,9	16.409,0
Πλοία (πληρωμές)	5.022,3	7.795,7	6.286,9
Λοιπά αγαθά	34.717,2	38.892,2	41.165,8
Ι.Β Ισοζύγιο υπηρεσιών (Ι.Β.1–Ι.Β.2)	**15.337,1**	**16.591,7**	**17.135,6**
Ι.Β.1 Εισπράξεις	*28.364,1*	*31.337,3*	*34.066,2*
Ταξιδιωτικό	11.356,7	11.319,2	11.635,9
Μεταφορές	14.324,7	16.939,3	19.188,3
Λοιπές υπηρεσίες	2.682,7	3.078,9	3.242,0
Ι.Β.2 Πληρωμές	*13.027,0*	*14.745,6*	*16.930,6*
Ταξιδιωτικό	2.382,8	2.485,7	2.679,1
Μεταφορές	6.991,3	7.771,3	9.316,0
Λοιπές υπηρεσίες	3.652,9	4.488,6	4.935,5
Ι.Γ Ισοζύγιο εισοδημάτων (Ι.Γ.1–Ι.Γ.2)	**-7.118,8**	**-9.077,0**	**-10.889,0**
Ι.Γ.1 Εισπράξεις	*3.626,1*	*4.625,7*	*5.732,8*
Αμοιβές, μισθοί	318,1	366,9	344,7
Τόκοι, μερίσματα, κέρδη	3.308,0	4.258,9	5.388,1
Ι.Γ.2 Πληρωμές	*10.744,9*	*13.702,7*	*16.621,8*
Αμοιβές, μισθοί	280,7	332,6	410,1
Τόκοι, μερίσματα, κέρδη	10.464,2	13.370,1	16.211,7
Ι.Δ Ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων (Ι.Δ.1–Ι.Δ.2)	**3.399,9**	**1.591,1**	**2.758,6**
Ι.Δ.1 Εισπράξεις	*6.847,4*	*6.608,1*	*6.882,7*
Γενική κυβέρνηση (κυρίως μεταβιβάσεις από ΕΕ)	4.462,4	4.361,2	4.678,8
Λοιποί τομείς (μεταναστευτικά εμβάσματα κ.λπ.)	2.385,0	2.246,9	2.203,9
Ι.Δ.2 Πληρωμές	*3.447,5*	*5.017,0*	*4.124,1*
Γενική κυβέρνηση (κυρίως πληρωμές προς ΕΕ)	2.472,7	3.825,4	2.717,6
Λοιποί τομείς	974,8	1.191,6	1.406,4
II ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (ΙΙ.1–ΙΙ.2)	**3.041,3**	**4.332,3**	**4.090,8**
ΙΙ.1 Εισπράξεις	**3.310,7**	**4.673,9**	**4.637,8**
Γενική κυβέρνηση (κυρίως μεταβιβάσεις από ΕΕ)	3.116,5	4.401,4	4.241,9
Λοιποί τομείς	194,2	272,4	395,9
ΙΙ.2 Πληρωμές	**269,5**	**341,6**	**547,0**
Γενική κυβέρνηση (κυρίως πληρωμές προς ΕΕ)	32,2	27,1	192,0
Λοιποί τομείς	237,3	314,5	354,9
III ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (Ι+ΙΙ)	**-20.626,8**	**-28.061,1**	**-30.952,8**
IV ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜ/ΚΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ (IV.Α+IV.Β+IV.Γ+IV.Δ)	**20.363,7**	**27.361,4**	**30.160,2**
IV.Α Άμεσες επενδύσεις[1]	**953,8**	**-2.499,0**	**1.666,7**
Κατοίκων στο εξωτερικό	-3.321,6	-3.900,1	-1.810,0
Μη κατοίκων στην Ελλάδα	4.275,4	1.401,1	3.476,7
IV.Β Επενδύσεις χαρτοφυλακίου[1]	**8.115,4**	**17.441,7**	**16.428,0**
Απαιτήσεις	-6.961,2	-16.351,1	-268,9
Υποχρεώσεις	15.076,6	33.792,8	16.696,9
IV.Γ Λοιπές επενδύσεις[1]	**11.518,5**	**12.740,6**	**12.094,6**
Απαιτήσεις	-5.851,0	-16.266,1	-27.823,3
Υποχρεώσεις	17.369,5	29.006,8	39.917,8
(Δάνεια γενικής κυβέρνησης)	-447,7	-2341,7	-572,7
IV.Δ Μεταβολή συναλλαγματικών διαθεσίμων[2]	**-224,0**	**-322,0**	**-29,0**
V ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΤΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	**263,1**	**699,7**	**729,7**
ΥΨΟΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ	**2.169,0**	**2.491,0**	**2.521,0**

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 (+) καθαρή εισροή, (-) καθαρή εκροή.
2 (+) μείωση, (-) αύξηση.

Πίνακας IX.2 Ελλάδα: αναθεωρημένοι δείκτες ονομαστικής και πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας (ΣΣΙ)[1]

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές μέσου επιπέδου έτους)

	Ονομαστική ΣΣΙ	Πραγματική ΣΣΙ	
		Με βάση τις σχετικές τιμές καταναλωτή	Με βάση το σχετικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας
2001	1,1	1,0	0,7
2002	1,9	2,8	4,3
2003	4,5	5,3	4,3
2004	1,4	1,9	3,9
2005	-0,7	0,3	0,3
2006	0,1	1,0	1,9
2007	1,4	1,9	3,2
2008[2]	2,3	2,8	4,7
Σωρευτική εκατοστιαία μεταβολή οκταετίας 2001-2008	**12,4**	**18,3**	**25,7**

Πηγές: Συναλλαγματικές ισοτιμίες: ΕΚΤ, ισοτιμίες αναφοράς του ευρώ. Τιμές καταναλωτή ΔΤΚ: ΕΚΤ, εναρμονισμένος ΔΤΚ όπου υπάρχει. Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο σύνολο της οικονομίας: για την Ελλάδα, εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, για τις άλλες χώρες, ΕΚΤ.

1 Οι αναθεωρημένοι δείκτες (καταρτίζονται από την Τράπεζα της Ελλάδος) περιλαμβάνουν τους 28 κυριότερους εμπορικούς εταίρους της Ελλάδος (μεταξύ αυτών και τις άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ εκτός της Μάλτας). Οι συντελεστές στάθμισης υπολογίζονται με βάση τις εισαγωγές και εξαγωγές προϊόντων της μεταποίησης (κατηγορίες 5-8 της Τυποποιημένης Ταξινόμησης Διεθνούς Εμπορίου – SITC 5-8) κατά την τριετία 1999-2001, λαμβανομένου υπόψη και του ανταγωνισμού στις τρίτες αγορές.

2 Προσωρινά στοιχεία και εκτιμήσεις.

οποίο συνέβαλε στην αύξηση και της δαπάνης για καθαρές εισαγωγές καυσίμων. Πάντως, η καταγραφείσα (βάσει των στοιχείων της Τράπεζας της Ελλάδος) αξιόλογη άνοδος των εισπράξεων από εξαγωγές εκτός καυσίμων και πλοίων σε περίοδο επιβράδυνσης της ανόδου της συνολικής εξωτερικής ζήτησης συνδέεται κυρίως με την **εμπορική διείσδυση των ελληνικών προϊόντων στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης,** οι οποίες εξακολουθούσαν να παρουσιάζουν σχετικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2008 (βλ. και Κεφάλαιο III.3). Σύμφωνα με τα αναλυτικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, η άνοδος των εξαγωγικών εισπράξεων το 2008 οφείλεται κυρίως στις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων και μη ταξινομημένων προϊόντων. Παράλληλα, η αύξηση της δαπάνης για εισαγωγές οφείλεται κυρίως στις εισαγωγές μηχανημάτων και μέσων μεταφοράς εκτός πλοίων.

• Το πλεόνασμα του **ισοζυγίου των υπηρεσιών** αυξήθηκε κατά 544 εκατ. ευρώ. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της στην άνοδο των καθαρών εισπράξεων από υπηρεσίες μεταφορών κατά 704 εκατ. ευρώ. Σημειώνεται ότι οι ακαθάριστες εισπράξεις από υπηρεσίες μεταφορών (κυρίως από την εμπορική ναυτιλία) αυξήθηκαν σημαντικά το 2008 (κατά 2,2 δισεκ. ευρώ ή 13,3%), καθώς έως και τον Οκτώβριο οι εισπράξεις σε μηνιαία βάση ήταν υψηλότερες από ό,τι τους αντίστοιχους μήνες του 2007, ενώ το Νοέμβριο και το Δεκέμβριο ήταν μικρότερες, αντανακλώντας την υποχώρηση των ναύλων από το τρίτο τρίμηνο του 2008 (βλ. Πλαίσιο IX.1).[4] Οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες αυξήθηκαν μόνο κατά 123 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με το 2007, καθώς οι ακαθάριστες εισπράξεις (δηλ. οι ταξιδιωτικές δαπάνες στην Ελλάδα από μη κατοίκους) εμφάνισαν περιορισμένη αύξηση (κατά

4 Η αύξηση των εισπράξεων οφείλεται τόσο στο γεγονός ότι τα τρέχοντα μακροχρόνια ναυλοσύμφωνα είχαν συνομολογηθεί όταν ήταν υψηλότερα τα επίπεδα των ναύλων όσο και στην ανατίμηση του δολαρίου ΗΠΑ έναντι του ευρώ από τον Αύγουστο του 2008, δεδομένου ότι τα ναυλοσύμφωνα συνήθως τιμολογούνται σε δολάρια ΗΠΑ.

317 εκατ. ευρώ ή 2,8%), ενώ οι ακαθάριστες πληρωμές (δηλ. οι ταξιδιωτικές δαπάνες στο εξωτερικό από κατοίκους Ελλάδος) αυξήθηκαν κατά 194 εκατ. ευρώ (ή 7,8%). Η μέτρια επίδοση των ταξιδιωτικών εισπράξεων αντανακλά τόσο αδυναμίες της υπάρχουσας υποδομής, που επηρεάζουν δυσμενώς το *επίπεδο* της ανταγωνιστικότητας ως προς την ποιότητα, όσο και την *υποχώρηση* της ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές (βλ. Πλαίσιο IX.1). Τέλος, οι καθαρές πληρωμές για λοιπές υπηρεσίες αυξήθηκαν κατά 284 εκατ. ευρώ.

Πλαίσιο IX.1

ΝΑΥΤΙΛΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ, ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ, ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών συμβάλλει καθοριστικά στον περιορισμό του συνεχώς διευρυνόμενου ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου και χρηματοδοτεί περίπου το 40% αυτού. Τα τελευταία έτη όμως οι καθαρές εισπράξεις από την παροχή υπηρεσιών (ταξιδιωτικών, μεταφορών και λοιπών) καλύπτουν ολοένα μικρότερο ποσοστό του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, αφού το τελευταίο αυξάνεται με ταχύτερους ρυθμούς από ό,τι το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών. Οι εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες και από υπηρεσίες μεταφορών —κυρίως θαλάσσιων— αποτελούν τις κύριες συνιστώσες του ισοζυγίου υπηρεσιών, του οποίου

Πίνακας Α Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη τουρισμού και ναυτιλίας

(εκατ. ευρώ)

	Ιανουάριος-Δεκέμβριος					Μέσος όρος 5ετίας
	2004	2005	2006	2007	2008	2004-2008
Εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες	10.347,8	10.729,5	11.356,7	11.319,2	11.635,9	11.077,8
Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%)	9,0	3,7	5,8	-0,3	2,8	4,1
Πληρωμές για ταξιδιωτικές υπηρεσίες	2.310,4	2.445,7	2.382,8	2.485,7	2.679,2	2.460,8
Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%)	8,2	5,9	-2,6	4,3	7,8	4,6
Καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες	8.037,4	8.283,8	8.973,9	8.833,5	8.956,7	8.617,1
Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%)	9,2	3,1	8,3	-1,6	1,4	4,0
Καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες ως:						
– % του ΑΕΠ	4,3	4,2	4,2	3,9	3,7	4,0
– % του εμπορικού ισοζυγίου	31,6	30,1	25,4	21,3	20,3	24,8
– % του ισοζυγίου υπηρεσιών	52,0	53,8	58,5	53,2	52,3	53,9
Εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές	12.404,2	12.953,0	13.280,2	15.678,6	17.940,5	14.451,3
Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%)	38,4	4,4	2,5	18,1	14,4	14,9
Πληρωμές για θαλάσσιες μεταφορές	4.486,0	4.646,9	5.024,5	5.426,7	6.487,2	5.214,2
Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%)	17,5	3,6	8,1	8,0	19,5	11,2
Καθαρές εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές	7.918,3	8.306,1	8.255,7	10.251,9	11.453,3	9.237,1
Ετήσιος ρυθμός μεταβολής (%)	54,0	4,9	-0,6	24,2	11,7	17,4
Καθαρές εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές ως:						
– % του ΑΕΠ	4,3	4,2	3,9	4,5	4,7	4,3
– % του εμπορικού ισοζυγίου	31,1	30,1	23,4	24,7	26,0	26,6
– % του ισοζυγίου υπηρεσιών	51,2	54,0	53,8	61,8	66,8	57,8

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΣΥΕ.

Πίνακας Β Διαχρονική εξέλιξη δαπάνης κατά ταξίδι, δαπάνης κατά διανυκτέρευση και μέσης διάρκειας παραμονής ταξιδιωτών στην Ελλάδα

Έτος	Δαπάνη ανά ταξίδι (σε ευρώ)	Δαπάνη ανά διανυκτέρευση (σε ευρώ)	Μέση διάρκεια παραμονής (διανυκτερεύσεις)
2004	757,5	70,7	10,7
2005	745,7	69,9	10,7
2006	745,9	70,0	10,7
2007	700,2	70,2	10,0
2008	730,0	76,3	9,6

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Ταξιδιωτική Έρευνα Συνόρων.

καλύπτουν αθροιστικά περισσότερο από το 90%. Μέχρι το 2006, οι καθαρές εισπράξεις από την παροχή ταξιδιωτικών υπηρεσιών υπερέβαιναν τις αντίστοιχες από υπηρεσίες μεταφορών. Έκτοτε όμως οι ταξιδιωτικές εισπράξεις παρουσίασαν πολύ χαμηλούς ρυθμούς ανόδου, ενώ οι εισπράξεις από μεταφορές —λόγω και των υψηλών επιπέδων των ναύλων— συνέχισαν να αυξάνονται με υψηλούς ρυθμούς. Η χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση ωστόσο αναμένεται να επηρεάσει αρνητικά τον τουρισμό και την ποντοπόρο ναυτιλία.

Τουρισμός

Οι καθαρές εισπράξεις από την παροχή ταξιδιωτικών υπηρεσιών, που αντιπροσωπεύουν το 52,3% του συνόλου των καθαρών εισπράξεων από υπηρεσίες, ανήλθαν το 2008 σε 3,7% του ΑΕΠ και κάλυψαν το 20,3% περίπου του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου (βλ. Πίνακα Α). Το 2008 οι καθαρές εισροές από ταξιδιωτικές υπηρεσίες αυξήθηκαν κατά 1,4%, ενώ ο ρυθμός μεταβολής των αφίξεων παρουσίασε μικρή κάμψη, παρά την ανοδική τάση που παρατηρήθηκε το πρώτο εξάμηνο του 2008. Η μέση διάρκεια παραμονής παρουσιάζει μικρή πτώση, ενώ αυξημένη εμφανίζεται η δαπάνη ανά ταξίδι και η δαπάνη ανά διανυκτέρευση (βλ. Πίνακα Β).

Ο κύριος όγκος των εισπράξεων από την παροχή ταξιδιωτικών υπηρεσιών αφορά επισκέπτες προερχόμενους από χώρες της ΕΕ-27. Ωστόσο, το μερίδιό τους εμφανίζει πτωτική τάση την τελευταία διετία. Τα 2/3 περίπου των εισπράξεων αυτών αφορούν κατοίκους της ζώνης του ευρώ, η συμμετοχή των οποίων στο σύνολο των ταξιδιωτικών εισπράξεων διαμορφώθηκε στο 47,6% το 2008. Οι δύο πιο σημαντικές χώρες προέλευσης ταξιδιωτών είναι η Γερμανία (16,5%) και το Ηνωμένο Βασίλειο (16,1%). Το 2008 τα μερίδια των χωρών αυτών μειώθηκαν σε σύγκριση με το 2007 κατά 2 και 3 εκατοστιαίες μονάδες αντίστοιχα, γεγονός που αντανακλάται και στην προαναφερθείσα πτώση των μεριδίων των χωρών της ΕΕ-27 και της ζώνης του ευρώ. Από τις χώρες εκτός της ΕΕ-27, η συμμετοχή της Ρωσίας παρουσίασε ανοδική τάση.

Προβλήματα και προοπτικές του τουρισμού

Οι συνθήκες της αγοράς —εξάρτηση κυρίως από την ευρωπαϊκή αγορά και από μεγάλους Ευρωπαίους tour operators— τείνουν να προκαλούν συμπίεση των τιμών όταν οι τελευταίοι δείχνουν απροθυμία ανταπόκρισης στις αρχικά υψηλές προσφερόμενες τιμές των Ελλήνων ξενοδόχων. Τελικά οι Έλληνες ξενοδόχοι αναγκάζονται να προσφέρουν χαμηλότερες τιμές,

με στόχο πλέον την κάλυψη τουλάχιστον του κόστους. Δεδομένου όμως ότι το κόστος βαίνει αυξανόμενο, οι εξελίξεις αυτές, όπως είναι φυσικό, περιορίζουν σημαντικά την κερδοφορία του τουριστικού τομέα, ο οποίος καταφεύγει σε προσφορές "ολοκληρωμένων πακέτων".[1] Η τακτική αυτή έχει επίπτωση στη σχέση ποιότητας και τιμής, επειδή οι Έλληνες ξενοδόχοι αναγκάζονται να προσφέρουν τα προϊόντα τους σε ολοένα χαμηλότερες τιμές μειώνοντας το κόστος τους, με προφανείς επιπτώσεις στην ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών.

Για την εξέταση των προβλημάτων του τουρισμού πρέπει να ληφθούν υπόψη τα εξής:

- Η πλειοψηφία των τουριστών έχει μεσαία ή χαμηλά εισοδήματα.

- Το ελληνικό τουριστικό προϊόν παρουσιάζει έντονη εποχικότητα, με έμφαση στην προσφορά του συνδυασμού "ήλιος και θάλασσα", χωρίς να δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

- Υπάρχουν αδυναμίες της τουριστικής υποδομής και έλλειψη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού. Επίσης υπάρχουν ελλείψεις στην υποδομή των χερσαίων μεταφορών.

Οι προσπάθειες για αύξηση των ταξιδιωτικών εισπράξεων θα πρέπει να αποσκοπούν κατά κύριο λόγο στην αύξηση της δαπάνης ανά ταξίδι. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την παροχή περισσότερων και ανώτερης ποιότητας υπηρεσιών, καθώς και υπηρεσιών για ειδικά ενδιαφέροντα (π.χ. καταδυτικός τουρισμός). Σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης υπάρχουν και στον κλάδο των επαγγελματικών ταξιδιών προς ελληνικούς προορισμούς, ιδίως σε περιόδους εκτός αιχμής (συνεδριακός τουρισμός κ.λπ.). Επίσης, η κατανομή των εισπράξεων ανά χώρα προέλευσης δείχνει ότι υπάρχουν σημαντικά περιθώρια για περαιτέρω διείσδυση στις νέες αγορές, όπως της Ρωσίας, των νέων χωρών της ΕΕ και πολλών αναδυόμενων χωρών.

Το ελληνικό τουριστικό προϊόν παρουσιάζει υψηλή ελαστικότητα ζήτησης ως προς τις τιμές (μια αύξηση των τιμών στρέφει εύκολα τους τουρίστες προς ανταγωνιστικές αγορές) αλλά και ως προς τα εισοδήματα (μια δυσμενής οικονομική συγκυρία στις χώρες προέλευσης επηρεάζει αρνητικά την τουριστική δαπάνη).

Η διεθνής οικονομική κρίση αναμένεται να επηρεάσει δυσμενώς την ταξιδιωτική συμπεριφορά παγκοσμίως. Σύμφωνα με τις πρόσφατες εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, το 2009 οι τουριστικές αφίξεις θα παραμείνουν σταθερές ή ακόμη και θα παρουσιάσουν μείωση της τάξεως του 1% έως 2%. Ιδίως οι ευρωπαϊκές χώρες-προορισμοί αναμένεται ότι θα επηρεαστούν περισσότερο, καθώς πολλές από τις βασικές χώρες προέλευσης τουριστών προς αυτές βρίσκονται ήδη σε οικονομική ύφεση.

Ειδικά οι ρυθμοί ανάπτυξης των παραδοσιακών χωρών προέλευσης του ελληνικού τουρισμού (Ην. Βασίλειο, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία) προβλέπεται ότι θα είναι αρνητικοί το 2009. Επομένως, η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση θα μειωθεί περαιτέρω. Η εν λόγω πτώση των αφίξεων, σε συνδυασμό με την αναμενόμενη συρρίκνωση της μέσης διάρκειας παραμονής των επισκεπτών από τις χώρες αυτές, πρόκειται να επηρεάσει σημαντικά τα έσοδα από τον τουρισμό.

1 Τα "ολοκληρωμένα πακέτα" (all-inclusive packages) συνήθως περιλαμβάνουν τη μεταφορά, τη διαμονή και τη διατροφή των ταξιδιωτών και ορισμένες επιπλέον υπηρεσίες, π.χ. νυκτερινή διασκέδαση, αθλητικές δραστηριότητες κ.λπ.

Ποντοπόρος ναυτιλία

Οι καθαρές εισπράξεις από την παροχή υπηρεσιών θαλάσσιων μεταφορών ανήλθαν το 2008 σε 4,7% του ΑΕΠ, στο υψηλότερο επίπεδο της τελευταίας πενταετίας (βλ. Πίνακα Α). Ωστόσο, ο ρυθμός ανόδου των καθαρών εισπράξεων σε όρους ευρώ επιβραδύνθηκε από 24% το 2007 σε 12% το 2008.

Στις αρχές του 2009, ο ελληνόκτητος στόλος αποτελούσε περίπου το 15% του παγκόσμιου στόλου[2] (περίπου το 1/3 του ελληνόκτητου στόλου ήταν πλοία υπό ελληνική σημαία). Παράλληλα, ο υπό ναυπήγηση ελληνόκτητος στόλος αποτελεί το 55% του υπάρχοντος, ενώ καλύπτει περίπου το 16% των παραγγελιών σε παγκόσμιο επίπεδο.[3] Ο μεγάλος αριθμός παραγγελιών εκ μέρους των Ελλήνων εφοπλιστών υποδηλώνει ότι θα διατηρηθεί το μερίδιο της ελληνόκτητης ναυτιλίας στην παγκόσμια. Τα πλοία μεταφοράς ξηρού (χύδην) φορτίου αντιπροσωπεύουν περίπου το ήμισυ του ελληνόκτητου στόλου, ενώ τα πλοία μεταφοράς αργού πετρελαίου το 35%.[4]

Εξελίξεις στον κλάδο των πλοίων μεταφοράς ξηρού (χύδην) φορτίου

Το πρώτο εξάμηνο του 2008, ο δείκτης ναύλων για πλοία μεταφοράς ξηρού (χύδην) φορτίου BDI (Baltic Dry Index) διαμορφώθηκε σε υψηλά επίπεδα λόγω της ισχυρής ζήτησης πρώτων υλών – κυρίως σιδηρομεταλλεύματος – από τις αναπτυσσόμενες χώρες, πρωτίστως την Κίνα (βλ. *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2008,* Οκτώβριος 2008, Πλαίσιο VI.2). Το δεύτερο εξάμηνο όμως, ο δείκτης BDI παρουσίασε σημαντική μείωση, κατά 50% συγκριτικά με το πρώτο εξάμηνο (βλ. διάγραμμα). Η πτώση αυτή συνδέεται αφενός με τον περιορισμό των πιστώσεων (εγγυητικές επιστολές) του τραπεζικού συστήματος για εμπορικές συναλλαγές και αφετέρου με τη μείωση των εισαγωγών, κυρίως σιδηρομεταλλεύματος, από την Κίνα, εξαιτίας των δυσμενών προβλέψεων για την παγκόσμια οικονομία και τη ζήτηση χάλυβα. Σε μέση ετήσια βάση πάντως, ο δείκτης μειώθηκε μόνο κατά 10%, ενώ το Φεβρουάριο του 2009 ο δείκτης ναύλων σημείωσε άνοδο κατά 150% συγκριτικά με το Δεκέμβριο του 2008. Η άνοδος αυτή συνδέεται τόσο με την επίτευξη συμφωνίας (μεταξύ των εταιριών εξόρυξης σιδηρομεταλλεύματος και των εταιριών παραγωγής χάλυβα) για χαμηλότερη τιμή πώλησης του σιδηρομεταλλεύματος όσο και με την ανάγκη αποκατάστασης των αποθεμάτων που είχαν αναλωθεί κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2008.

Ωστόσο, οι προοπτικές για την αγορά ξηρού φορτίου το 2009 δεν είναι ευνοϊκές. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, η μεταφορική ικανότητα του στόλου των πλοίων μεταφοράς ξηρού φορτίου αναμένεται ότι θα αυξηθεί περίπου κατά 9% το 2009,[5] παρόλο που η μείωση των τιμών των μεταχειρισμένων πλοίων κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2008 ενθάρρυνε την απόσυρση και διάλυση παλαιών πλοίων. Παράλληλα, η προβλεπόμενη μείωση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου και του παγκόσμιου ΑΕΠ εφέτος (βλ. Κεφάλαιο ΙΙΙ) συνεπάγεται υποχώρηση της ζήτησης για θαλάσσιες μεταφορές. Πάντως, η υλοποίηση του διετούς προγράμματος στήριξης της κινεζικής οικονομίας,[6] που θα κατευθυνθεί και σε έργα υποδομής του οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας, μπορεί να ασκήσει σταθεροποιητική επίδραση στους ναύλους των πλοίων ξηρού φορτίου, αφού θα συντελέσει στην αύξηση των εισαγωγών δομικών υλικών και πρώτων υλών.

2 Σε όρους μεταφορικής ικανότητας (dwt – deadweight tonnes).
3 Greek Contolled Shipping (Φεβρουάριος 2009) – Greek Shipping Co-operation Committee με βάση τα στοιχεία του Lloyd's Register – Fairplay.
4 Το υπόλοιπο αποτελείται κυρίως από πλοία μεταφοράς παραγώγων του πετρελαίου (9%) και πλοία μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων (5%). Στον υπό ελληνική σημαία στόλο, τα πετρελαιοφόρα πλοία αντιστοιχούν στο 50% και τα πλοία μεταφοράς ξηρού φορτίου στο 34% του συνόλου.
5 Το σύνολο του παγκόσμιου "βιβλίου παραγγελιών" ως ποσοστό του υπάρχοντος στόλου υπερέβαινε το 70% το Φεβρουάριο του 2009, ενώ στο τέλος του 2009 θα έχει περιοριστεί στο 50% λόγω των παραδόσεων των νέων πλοίων από τα ναυπηγεία.
6 Το πρόγραμμα αυτό εξαγγέλθηκε από την κινεζική κυβέρνηση το Νοέμβριο του 2008.

Εξελίξεις στον κλάδο των πετρελαιοφόρων πλοίων

Αν και οι υψηλές τιμές του αργού πετρελαίου έως το καλοκαίρι του 2008 περιόρισαν τη ζήτηση θαλάσσιων μεταφορών πετρελαίου, ο χαμηλός ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου στόλου πετρελαιοφόρων (λόγω της διάλυσης πλοίων και της μετασκευής τους σε πλοία ξηρού φορτίου) συνέβαλε στην αύξηση των ναύλων των πετρελαιοφόρων μέχρι και τον Ιούλιο του 2008 (βλ. διάγραμμα). Η περαιτέρω όμως υποχώρηση της ζήτησης για πετρέλαιο λόγω της οικονομικής κρίσης και οι διαδοχικές αποφάσεις του ΟΠΕΚ για περιορισμό των ποσοστώσεων (quotas) άντλησης πετρελαίου μείωσαν τη ζήτηση θαλάσσιων μεταφορών πετρελαίου. Επιπροσθέτως, η μεγέθυνση του παγκόσμιου στόλου πετρελαιοφόρων συνέβαλε στην αύξηση των προσφερόμενων υπηρεσιών. Λόγω αυτών των συνθηκών, ο δείκτης ναύλων πετρελαιοφόρων πλοίων BDTI (Baltic Dirty Tanker Index) μειώθηκε. Σε σύγκριση με τα υψηλά επίπεδα του Ιουλίου 2008, ο δείκτης σημείωσε πτώση κατά 38% έως το Δεκέμβριο του 2008 (και 72% έως το Φεβρουάριο του 2009) αλλά, παρ' όλα αυτά, εμφάνισε μέση ετήσια άνοδο κατά 34% το 2008.

Εξέλιξη δεικτών ναύλων πλοίων ξηρού φορτίου (BDI) και πετρελαιοφόρων (BDTI)

(μέσα μηνιαία στοιχεία)

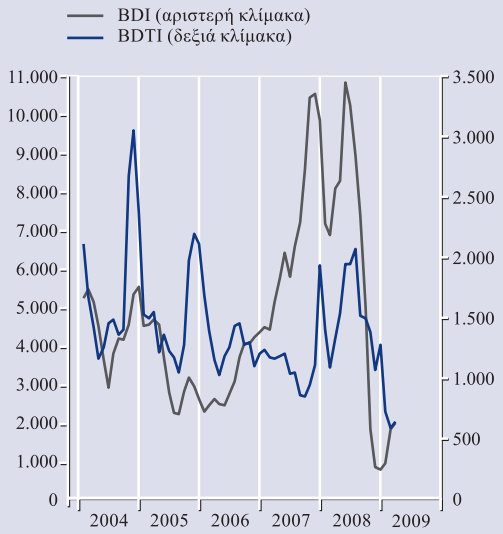

Πηγή: Clarkson Research Services.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις της αγοράς, περίπου 300 νέα πετρελαιοφόρα θα παραδοθούν το 2009 παγκοσμίως από τα ναυπηγεία, δηλ. αριθμός διπλάσιος από τον αντίστοιχο του 2008.[7] Η σημαντική αυτή αύξηση του παγκόσμιου στόλου και ο περιορισμός των φορτίων προς μεταφορά (λόγω της προβλεπόμενης μείωσης της κατανάλωσης πετρελαίου το 2009[8]) αναμένεται να οδηγήσουν σε περαιτέρω υποχώρηση των ναύλων των πετρελαιοφόρων πλοίων.

Γενικότερες προοπτικές των θαλάσσιων μεταφορών

Ο περιορισμός της ζήτησης θαλάσσιων μεταφορών και η μεγέθυνση της μεταφορικής ικανότητας του παγκόσμιου στόλου προοιωνίζονται τη διατήρηση των ναύλων σε χαμηλά επίπεδα το 2009. Ωστόσο, οι περαιτέρω ακυρώσεις ναυπήγησης νέων πλοίων και η αναμενόμενη αύξηση της διάλυσης παλαιών πλοίων θα περιορίσουν το ρυθμό ανάπτυξης του παγκόσμιου στόλου και θα συμβάλουν στην ταχύτερη αποκατάσταση της ισορροπίας των ναυλαγορών σε υψηλότερα επίπεδα. Επίσης, οι εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές εκτιμάται ότι θα υποχωρήσουν λιγότερο από ό,τι θα αναμενόταν με βάση την παρατηρούμενη μείωση των ναύλων, λόγω της ύπαρξης μακροχρόνιων ναυλοσυμφώνων που είχαν συνομολογηθεί σε υψηλότερα επίπεδα τιμών από τα σημερινά. Η κατ' αρχάς αναμενόμενη ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας το 2010 και η συνακόλουθη αύξηση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου εκτιμάται ότι θα συντελέσουν σε αύξηση των ναύλων.

7 Το σύνολο του παγκόσμιου "βιβλίου παραγγελιών" ως ποσοστό του υπάρχοντος στόλου ανερχόταν σε περίπου 40% το Φεβρουάριο του 2009, ενώ στο τέλος του 2009 θα έχει περιοριστεί στο 23% λόγω των παραδόσεων των νέων πλοίων από τα ναυπηγεία.

8 International Energy Agency – Oil Market Report – 13.3.09.

• Το έλλειμμα του **ισοζυγίου των εισοδημάτων** διευρύνθηκε κατά 1,8 δισεκ. ευρώ, κυρίως επειδή αυξήθηκαν οι καθαρές πληρωμές για τόκους, μερίσματα και κέρδη. Η εξέλιξη αυτή σε σημαντικό βαθμό συνδέεται με την αύξηση του τμήματος του δημόσιου χρέους που διακρατείται από κατοίκους εξωτερικού. Ταυτόχρονα, το υψηλό ακαθάριστο εξωτερικό χρέος του δημόσιου αλλά και του ιδιωτικού τομέα, το οποίο διαμορφώθηκε σε 149% του ΑΕΠ στο τέλος του 2008, τροφοδοτείται από τα ίδια τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.[5]

• Τέλος, η αύξηση του πλεονάσματος του **ισοζυγίου των τρεχουσών μεταβιβάσεων** κατά 1,2 δισεκ. ευρώ οφείλεται στην αύξηση των μεταβιβάσεων από την ΕΕ προς τον τομέα της γενικής κυβέρνησης (κατά 318 εκατ. ευρώ) αλλά και τη σημαντική μείωση των πληρωμών του τομέα αυτού προς την ΕΕ (κατά 1,1 δισεκ. ευρώ), δεδομένου ότι το Δεκέμβριο του 2007 οι εν λόγω πληρωμές περιελάμβαναν και την αναδρομική εισφορά (ύψους 1,1 δισεκ. ευρώ) που είχε καταβάλει η Ελλάδα στον Κοινοτικό Προϋπολογισμό λόγω της προς τα άνω αναθεώρησης του ΑΕΠ.

Το ισοζύγιο **κεφαλαιακών μεταβιβάσεων**[6] εμφάνισε πλεόνασμα 4,1 δισεκ. ευρώ το 2008, ελαφρά μικρότερο (κατά 242 εκατ. ευρώ) από ό,τι το 2007. Το συνολικό ισοζύγιο μεταβιβάσεων —τρεχουσών και κεφαλαιακών— παρουσίασε πλεόνασμα 6,8 δισεκ. ευρώ, αυξημένο κατά 926 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με το 2007. Οι συνολικές καθαρές μεταβιβάσεις πόρων από την ΕΕ (τρέχουσες μεταβιβάσεις συν κεφαλαιακές μείον αποδόσεις προς τον Κοινοτικό Προϋπολογισμό) ανήλθαν σε 6,0 δισεκ. ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 2,5% του ΑΕΠ. Επισημαίνεται ότι από την έναρξη υλοποίησης του Γ΄ ΚΠΣ μέχρι τέλους Δεκεμβρίου του 2008 είχαν εκταμιευθεί από τα Διαρθρωτικά Ταμεία 21,2 δισεκ. ευρώ, δηλαδή το 94% περίπου της προβλεπόμενης κοινοτικής χρηματοδότησης.[7]

Το 2009 το ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών θα επηρεαστεί σε σημαντικό βαθμό από την επιδείνωση του διεθνούς και του εγχώριου οικονομικού περιβάλλοντος, σε συνδυασμό με τις μακροχρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Ειδικότερα:

• Στο **εμπορικό ισοζύγιο (εκτός καυσίμων και πλοίων),** οι εξαγωγές αγαθών θα επηρεαστούν δυσμενώς από την κάμψη της εξωτερικής ζήτησης. Περισσότερο αισθητές θα γίνουν οι επιπτώσεις της επιδείνωσης των συνθηκών στις αγορές των Βαλκανίων και των άλλων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Παράλληλα, οι εισαγωγές θα μειωθούν λόγω της μεγάλης επιβράδυνσης της ανόδου της εγχώριας ζήτησης. Λόγω του μεγαλύτερου σχετικού βάρους των εισαγωγών, **αναμένεται ότι το εμπορικό έλλειμμα θα μειωθεί,** αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι (α) θα μειωθούν οι πληρωμές για εισαγωγές καυσίμων, επειδή το μέσο ετήσιο επίπεδο των τιμών των εισαγόμενων καυσίμων θα είναι το 2009 χαμηλότερο από ό,τι το 2008 και η επιβράδυνση της ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας θα επηρεάσει τη ζήτηση καυσίμων (σε όρους όγκου) και (β) θα μειωθούν οι καθαρές πληρωμές για εισαγωγές πλοίων, καθώς έχουν γίνει πολλές ακυρώσεις παραγγελιών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι —σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος— τον Ιανουάριο του τρέχοντος έτους οι εξαγωγές αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων μειώθηκαν κατά 17,6% σε σύγκριση με τον Ιανουάριο 2008, ενώ οι αντίστοιχες εισαγωγές μειώθηκαν κατά 23,5%[8] (οι πληρωμές για εισαγωγές καυσίμων μειώθηκαν κατά 34,5%).

• Στο **ισοζύγιο των υπηρεσιών** οι εξελίξεις στις διεθνείς αγορές αναμένεται ότι θα έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στις ταξιδιωτικές

5 Σχεδόν τα **3/5** του ακαθάριστου εξωτερικού χρέους βαρύνουν τον τομέα της **γενικής κυβέρνησης,** ενώ το υπόλοιπο βαρύνει κυρίως τον **επιχειρηματικό τομέα** (χρηματοπιστωτικές και μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις).

6 Οι κεφαλαιακές μεταβιβάσεις από την ΕΕ περιλαμβάνουν κυρίως τις απολήψεις από τα Διαρθρωτικά Ταμεία —πλην του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου— και από το Ταμείο Συνοχής βάσει των ΚΠΣ.

7 Ήδη σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία, μέχρι τέλους Μαρτίου του 2009 είχε εκταμιευθεί το 96% της συνολικής κοινοτικής χρηματοδότησης.

8 Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΣΥΕ, τον Ιανουάριο του 2009 η αξία των εξαγωγών χωρίς καύσιμα και πλοία μειώθηκε κατά 18,5%, ενώ η αξία των αντίστοιχων εισαγωγών μειώθηκε κατά 11,7%.

εισπράξεις. Οι εισπράξεις από υπηρεσίες μεταφορών θα επηρεαστούν δυσμενώς από τη μείωση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου και από την υποχώρηση των ναύλων που έχει ήδη καταγραφεί (βλ. και Πλαίσιο IX.1).

• Όσον αφορά το **ισοζύγιο κεφαλαιακών μεταβιβάσεων,** το 2009 αναμένεται, παράλληλα με τις υπολειπόμενες εκταμιεύσεις του Γ΄ ΚΠΣ, να εισρεύσουν πρόσθετες προκαταβολές και να υπάρξει επιτάχυνση των πληρωμών για έργα και προγράμματα του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς – ΕΣΠΑ 2007-2013 (Δ΄ ΚΠΣ). Εξάλλου, οι άμεσες ενισχύσεις και επιδοτήσεις στο πλαίσιο της ΚΑΠ θα παραμείνουν σημαντικές και εκτιμάται ότι θα προσεγγίσουν τα 2,3 δισεκ. ευρώ.[9] Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Οικονομικής Ανάκαμψης παρέχει στα κράτη-μέλη τη δυνατότητα εξάμηνης παράτασης για την απορρόφηση υπολειπόμενων πόρων του Γ΄ ΚΠΣ.[10] Όσον αφορά τις εκταμιεύσεις από το ΕΣΠΑ 2007-2013 (Δ΄ ΚΠΣ), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε τη χορήγηση πρόσθετης προκαταβολής 2,5% επί της συνολικής συνδρομής των Διαρθρωτικών Ταμείων.[11] Για την Ελλάδα το συγκεκριμένο ποσό αντιστοιχεί σε 409 εκατ. ευρώ, με αποτέλεσμα οι συνολικές προκαταβολές να ανέλθουν περίπου σε 500 εκατ. ευρώ το 2009. Παράλληλα, η Επιτροπή έχει προτείνει συγκεκριμένες αλλαγές στους κανονισμούς και τις διαδικασίες εκτέλεσης των επιχειρησιακών προγραμμάτων, με στόχο την επιτάχυνση των εκταμιεύσεων και την αποτελεσματικότερη στήριξη των τομέων οι οποίοι πλήττονται από την κρίση.[12] Ιδιαίτερα σημαντική είναι η δυνατότητα που παρέχεται στα κράτη-μέλη να αυξήσουν στην αρχή της προγραμματικής περιόδου 2007-2013 το ποσοστό της κοινοτικής συμμετοχής στο συνολικό κόστος των συγχρηματοδοτούμενων έργων και προγραμμάτων με αντίστοιχη μείωση της εθνικής συμμετοχής, υπό την προϋπόθεση όμως ότι έως το τέλος της προγραμματικής περιόδου θα καλυφθεί το απαιτούμενο ποσοστό εθνικής συμμετοχής.[13]

Με βάση τα ανωτέρω, **αναμένεται ότι το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών θα μειωθεί στο 12,5-13% του ΑΕΠ το 2009. Το έλλειμμα εξακολουθεί όμως να είναι υψηλό και ενδέχεται να διευρυνθεί και πάλι όταν αρχίσει η ανάκαμψη της οικονομίας.** Παραμένει επομένως η ανάγκη εφαρμογής μέτρων μεσοπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης πολιτικής, με σκοπό να αντιμετωπιστούν τα μονιμότερα αίτια της διαμόρφωσης του ελλείμματος σε υψηλά επίπεδα.

2 ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Το 2008 οι χρηματοοικονομικές επενδύσεις, δηλαδή το άθροισμα των άμεσων επενδύσεων, των επενδύσεων χαρτοφυλακίου και των "λοιπών" επενδύσεων (που περιλαμβάνουν κυρίως διατραπεζικές τοποθετήσεις σε καταθέσεις και repos), παρουσίασαν καθαρή εισροή κεφαλαίων ύψους 30,2 δισεκ. ευρώ, έναντι καθαρής εισροής ύψους 27,7 δισεκ. ευρώ το 2007 (βλ. Πίνακα IX.1). Ειδικότερα, καταγράφηκαν καθαρές εισροές κεφαλαίων ύψους 16,4 δισεκ. ευρώ για επενδύσεις χαρτοφυλακίου (έναντι καθαρής εισροής 17,4 δισεκ. ευρώ το 2007), 12,1 δισεκ. ευρώ για "λοιπές" επενδύσεις (έναντι 12,7 δισεκ. ευρώ το 2007) και 1,7 δισεκ.

9 Οι άμεσες ενισχύσεις και επιδοτήσεις θα χρηματοδοτούνται πλέον από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ), το οποίο αντικαθιστά το Τμήμα Εγγυήσεων του ΕΓΤΠΕ. Όσον αφορά το σύνολο της περιόδου μέχρι το 2013, διαφαίνεται ότι οι άμεσες ενισχύσεις και επιδοτήσεις στο πλαίσιο της ΚΑΠ θα διατηρηθούν, σε γενικές γραμμές, ως έχουν, εκτός εάν ισχύσουν πριν από το 2013 νέα μέτρα εφαρμογής της ΚΑΠ, δεδομένου ότι το μέλλον της επανεξετάζεται κατά τις διαπραγματεύσεις για τον Προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 (Βλ. Commission of the European Communities, Communication from the Commission, *Preparing for the "Health Check" of the CAP reform,* COM (2007)722, 20.11.2007).

10 Υπενθυμίζεται ότι, ενώ το Γ΄ ΚΠΣ ολοκληρώνεται σε επίπεδο υλοποίησης μέχρι 31.12.2008 σύμφωνα με το γνωστό κανόνα "n+2", η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ήδη δώσει στην Ελλάδα παράταση έως το τέλος του 2009 για τα προγράμματα των πυρόπληκτων περιοχών της χώρας (δελτίο τύπου Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, 2.1.2009).

11 Σύμφωνα με τους βασικούς κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), την περίοδο 2007-2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προκαταβάλλει στην Ελλάδα και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ–15 το 5% της συνολικής συνδρομής των Διαρθρωτικών Ταμείων (2% το 2007 και 3% το 2008) και το 7,5% της συνδρομής του Ταμείου Συνοχής (2% το 2007, 3% το 2008 και 2,5% το 2009). Η Ελλάδα για τη διετία 2007-2008 έχει ήδη εισπράξει προκαταβολές της τάξεως του ενός δισεκ. ευρώ.

12 Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *A European Economic Recovery Plan,* COM (2008) 800, 26.11.08, και Ομιλία της Επιτρόπου κ. Hübner στην άτυπη σύνοδο υπουργών της ΕΕ, "Cohesion Policy Response to the Financial Crisis", Μασσαλία, 26.11.08.

13 Δηλώσεις της επιτρόπου κ. Hübner στην Αθήνα, 24.2.2009.

Πίνακας IX.3 Διάρθρωση ξένων άμεσων επενδύσεων στην Ελλάδα κατά γεωγραφική περιοχή προέλευσης

(εκατ. ευρώ)

	2006	2007	2008*
Ευρωπαϊκή Ένωση-27[1]	3.994	1.196	3.200
Ζώνη ευρώ	3.253	1.435	3.297
Υπόλοιπες χώρες του ΟΟΣΑ[2]	203	108	143
Βαλκανικές χώρες[3]	0	0	1
Μέση Ανατολή, Μεσόγειος και πρώην ΕΣΣΔ[4]	13	19	7
Άλλες χώρες	65	78	124
Σύνολο άμεσων επενδύσεων μη κατοίκων	**4.275**	**1.401**	**3.475**

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Η Ευρωπαϊκή Ένωση περιλαμβάνει 25 χώρες για το 2006 και, μετά την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, 27 χώρες.
2 Αυστραλία, Καναδάς, Ισλανδία, Ιαπωνία, Ν. Κορέα, Μεξικό, Νέα Ζηλανδία, Νορβηγία, Ελβετία, Τουρκία και ΗΠΑ.
3 Αλβανία και χώρες πρώην Γιουγκοσλαβίας (Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, ΠΓΔΜ, Σερβία και Μαυροβούνιο).
4 Οι κυριότεροι εμπορικοί εταίροι της Ελλάδος στη Μέση Ανατολή, τη Μεσόγειο και στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ.

ευρώ για άμεσες επενδύσεις (έναντι καθαρής εκροής 2,5 δισεκ. ευρώ το 2007).

• Η καθαρή εισροή κεφαλαίων μη κατοίκων για **άμεσες επενδύσεις** στην Ελλάδα ανήλθε σε 3,5 δισεκ. ευρώ, έναντι 1,4 δισεκ. ευρώ το 2007. Η εξαγορά του 19,99% του μετοχικού κεφαλαίου του ΟΤΕ (ύψους 2,5 δισεκ. ευρώ) το Μάιο και του 3,03% (ύψους 0,4 δισεκ. ευρώ) το Νοέμβριο από τη γερμανική Deutsche Telekom αποτέλεσε την πιο σημαντική κίνηση στις εν λόγω εισροές.[14] Υπενθυμίζεται ότι το σχετικά χαμηλό επίπεδο των ξένων άμεσων επενδύσεων στην Ελλάδα οφείλεται μεταξύ άλλων στη δυσκαμψία των αγορών προϊόντων και εργασίας, στις αδυναμίες από πλευράς υποδομής και στις περίπλοκες και χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες.[15] Οι εκροές κεφαλαίων για επενδύσεις στο εξωτερικό από κατοίκους Ελλάδος ανήλθαν σε 1,8 δισεκ. ευρώ (έναντι 3,9 δισεκ. ευρώ το 2007) και κυρίως αφορούσαν τραπεζική επενδυτική δραστηριότητα στις βαλκανικές χώρες.[16] Ο Πίνακας IX.3 καταγράφει τη γεωγραφική κατανομή των άμεσων επενδύσεων στην Ελλάδα από μη κατοίκους. Αυτές προήλθαν πρωτίστως από τις χώρες της ΕΕ, ιδίως της ζώνης του ευρώ, και σε πολύ μικρότερο βαθμό από τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Στον Πίνακα IX.4 καταγράφεται η γεωγραφική

14 Εκτός από την εξαγορά μέρους του μετοχικού κεφαλαίου του ΟΤΕ, πραγματοποιήθηκαν και άλλες σημαντικές άμεσες επενδύσεις από μη κατοίκους το 2008 στην Ελλάδα. Αυτές αφορούν την εισροή 50 εκατ. ευρώ για τη συμμετοχή της Alapis Farma (Κύπρος) στο κεφάλαιο της μητρικής της Alapis AE, εισροή 22 εκατ. ευρώ για τη συμμετοχή της Xanatech Ltd. (Κύπρος) στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της Channel Nine AE, εισροή 103 εκατ. ευρώ για την συμμετοχή της Emirates International Telecommunications LLC στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της Forthnet, εισροή 30 εκατ. ευρώ για την εξαγορά του εντύπου "Χρυσή Ευκαιρία" από την Southeastern Europe Fund (Κύπρος), εισροή 26 εκατ. ευρώ που αφορά μέρος του τιμήματος για την εξαγορά του τηλεοπτικού σταθμού Alpha από τη γερμανική RTL, εισροή 46 εκατ. ευρώ που αφορά την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής της Credit Agricole στο μετοχικό κεφάλαιο της Εμπορικής Τράπεζας από 68,2% σε 77,5% και εισροή 28 εκατ. ευρώ από την αγγλική εταιρία Dixons για την εξαγορά του ποσοστού συμμετοχής της Fourlis στην εταιρεία Κωτσόβολος. Παράλληλα, καταγράφηκε εκροή ύψους 70 εκατ. ευρώ λόγω της πώλησης της αλυσίδας σουπερμάρκετ Plus Hellas από τη γερμανική Tengelmann KKG στην AB Βασιλόπουλος ΑΕ, εκροή 150 εκατ. ευρώ λόγω της πώλησης στην εταιρία Alapis της κατά 49% συμμετοχής που είχε η Boxwood στην εταιρία Γερολυμάτος ΑΕ και εκροή 30 εκατ. ευρώ – πρώτη δόση από έξι – λόγω της πώλησης στην Wind Hellas της συμμετοχής της Wind PPC Holding στην Tellas AE.

15 Βλ. και Τράπεζα της Ελλάδος, *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση*, Οκτώβριος 2006, Πλαίσιο IV.1, σελ. 145-151.

16 Οι πιο σημαντικές άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό από κατοίκους Ελλάδος αφορούν την εκροή: (α) 80 εκατ. ευρώ για την κεφαλαιακή ενίσχυση της πολωνικής EFG Spolka AK από την Eurobank, (β) 50 εκατ. ευρώ για την αύξηση της συμμετοχής της Τράπεζας Πειραιώς στο μετοχικό κεφάλαιο της θυγατρικής της Atlas Banka (Σερβία), (γ) 17 εκατ. ευρώ για την αύξηση της συμμετοχής της Eurobank στο μετοχικό κεφάλαιο της θυγατρικής της Eurobank Serbia (Σερβία), (δ) 47 εκατ. ευρώ για την κάλυψη της συμμετοχής της Εθνικής Τράπεζας στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της τράπεζας Romaneaska (Ρουμανία), (ε) 260 εκατ. ευρώ για τη μερική εξαγορά της νορβηγικής εταιρίας Ocean Rig ASA από τον Όμιλο Οικονόμου, (στ) 49 εκατ. ευρώ για τη συμμετοχή της Alpha Bank στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της θυγατρικής της Alpha Bank Srbija AD, (ζ) 492 εκατ. ευρώ από τη Forthnet για την εξαγορά των εταιριών που κατείχαν την πλατφόρμα της συνδρομητικής τηλεόρασης Nova και (η) 395 εκατ. ευρώ από την Τιτάν Τσιμέντα Ατλαντικού ΑΒΕΕ για τη συμμετοχή της στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου αφενός της Titan America LLC στις ΗΠΑ (298 εκατ. ευρώ) και αφετέρου της Columbus Properties στην Ολλανδία (97 εκατ. ευρώ). Τέλος, καταγράφηκε εκροή 42 εκατ. ευρώ για τη συμμετοχή της Εθνικής Τράπεζας στην αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της Τράπεζας Romaneaska (Ρουμανία) . Επίσης σημειώθηκε καθαρή εισροή (αποεπένδυση) 624 εκατ. ευρώ λόγω ρευστοποίησης της επένδυσης του Antenna σε τηλεοπτικό σταθμό στη Βουλγαρία.

Πίνακας IX.4 Διάρθρωση ελληνικών άμεσων επενδύσεων στο εξωτερικό κατά γεωγραφική περιοχή προορισμού

(εκατ. ευρώ)

	2006	2007	2008*
Ευρωπαϊκή Ένωση-27[1]	375	1.371	789
Ζώνη ευρώ	461	864	1.073
Υπόλοιπες χώρες του ΟΟΣΑ[2]	2.342	2.125	617
Βαλκανικές χώρες[3]	510	121	153
Μέση Ανατολή, Μεσόγειος και πρώην ΕΣΣΔ[4]	15	47	75
Άλλες χώρες	80	236	167
Σύνολο άμεσων επενδύσεων κατοίκων	**3.322**	**3.900**	**1.802**

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
* Προσωρινά στοιχεία.
1 Η Ευρωπαϊκή Ένωση περιλαμβάνει 25 χώρες για το 2006 και, μετά την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, 27 χώρες.
2 Αυστραλία, Καναδάς, Ισλανδία, Ιαπωνία, Ν. Κορέα, Μεξικό, Νέα Ζηλανδία, Νορβηγία, Ελβετία, Τουρκία και ΗΠΑ.
3 Αλβανία και χώρες πρώην Γιουγκοσλαβίας (Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, ΠΓΔΜ, Σερβία και Μαυροβούνιο).
4 Οι κυριότεροι εμπορικοί εταίροι της Ελλάδος στη Μέση Ανατολή, τη Μεσόγειο και στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ.

κατανομή των άμεσων επενδύσεων στο εξωτερικό από κατοίκους Ελλάδος. Οι χώρες της ζώνης του ευρώ και οι άλλες χώρες του ΟΟΣΑ απορρόφησαν το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων αυτών. Ιδιαίτερα σημαντικό ήταν το μερίδιο των βαλκανικών χωρών.

• Το κλίμα αβεβαιότητας που επικρατεί στη διεθνή κεφαλαιαγορά επηρέασε τις **επενδύσεις χαρτοφυλακίου.** Οι εισροές κεφαλαίων μη κατοίκων για επενδύσεις χαρτοφυλακίου ανήλθαν σε 16,7 δισεκ. ευρώ, παρουσιάζοντας σημαντική μείωση σε σχέση με το 2007 (33,8 δισεκ. ευρώ). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στη μείωση των τοποθετήσεων κεφαλαίων ξένων επενδυτών σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια του Ελληνικού Δημοσίου, οι οποίες ανήλθαν σε 19,9 δισεκ. ευρώ έναντι 25,7 δισεκ. ευρώ το 2007 και δευτερευόντως στις καθαρές πωλήσεις μετοχών ελληνικών επιχειρήσεων από μη κατοίκους, ύψους 3,7 δισεκ. ευρώ (έναντι καθαρών αγορών ύψους 8,1 δισεκ. ευρώ το 2007). Οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου στο εξωτερικό από κατοίκους παρουσίασαν επίσης μεγάλη κάμψη και ανήλθαν σε 0,3 δισεκ. ευρώ, έναντι 16,3 δισεκ. ευρώ το 2007. Η κάμψη αυτή αντανακλούσε κυρίως την καθαρή εισροή κεφαλαίων λόγω της πώλησης μετοχών του εξωτερικού από κατοίκους Ελλάδος ύψους 2,9 δισεκ. ευρώ (έναντι καθαρής εκροής 0,5 δισεκ. ευρώ το 2007), αλλά και τη μείωση των τοποθετήσεων κατοίκων σε ομόλογα και έντοκα γραμμάτια του εξωτερικού (2,2 δισεκ. ευρώ το 2008 έναντι 15,4 δισεκ .ευρώ το 2007).

• Στην κατηγορία των **"λοιπών" επενδύσεων,** η σημαντική καθαρή εισροή κεφαλαίων αντανακλά κυρίως το γεγονός ότι η εισροή κεφαλαίων μη κατοίκων για τοποθετήσεις σε καταθέσεις και repos στην Ελλάδα ήταν πολύ μεγαλύτερη από την εκροή κεφαλαίων εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων και θεσμικών επενδυτών για αντίστοιχες τοποθετήσεις στο εξωτερικό. Αναλυτικότερα, οι τοποθετήσεις μη κατοίκων σε καταθέσεις και repos στην Ελλάδα ανήλθαν σε 40,9 δισεκ. ευρώ έναντι 31,7 δισεκ. ευρώ το 2007, ενώ οι αντίστοιχες τοποθετήσεις στο εξωτερικό από κατοίκους Ελλάδος ανήλθαν σε 27,0 δισεκ. ευρώ έναντι 15,8 δισεκ. ευρώ το 2007. Η εισροή κεφαλαίων στην Ελλάδα αντισταθμίστηκε σε μικρό βαθμό από την αποπληρωμή δανείων που είχαν χορηγηθεί από μη κατοίκους προς κατοίκους (ύψους 0,9 δισεκ. ευρώ).

Τέλος τα **συναλλαγματικά διαθέσιμα** της χώρας, όπως ορίζονται από τη Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, διαμορφώθηκαν σε 2,5 δισεκ. ευρώ στο τέλος του 2008.

3 ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΘΕΣΗ

Το 2008 η **αρνητική διεθνής επενδυτική θέση** της Ελλάδος περιορίστηκε και διαμορφώθηκε σε 183,9 δισεκ. ευρώ στο τέλος του έτους (75,7% του ΑΕΠ) από 214,5 δισεκ. ευρώ στο τέλος του 2007 (94,0% του ΑΕΠ –βλ. Πίνακα IX.5)

Η εξέλιξη αυτή αντανακλά κυρίως τη συμπεριφορά των επενδύσεων χαρτοφυλακίου και σε μικρότερο βαθμό των άμεσων επενδύσεων. Η μείωση των υποχρεώσεων στις κατηγορίες των επενδύσεων χαρτοφυλακίου και των άμεσων επενδύσεων προήλθε κυρίως από την σημαντική κάμψη του χρηματιστηριακού δείκτη το 2008, που επηρέασε την αποτίμηση των εν λόγω μεγεθών.

Πίνακας IX.5 Διεθνής επενδυτική θέση

(εκατ. ευρώ)

	2006	2007[1]	2008*
1. Άμεσες επενδύσεις	-14.328	-14.653	-3.063
Κατοίκων στο εξωτερικό	17.022	21.500	23.310
Μη κατοίκων στην Ελλάδα	31.350	36.153	26.373
2. Επενδύσεις χαρτοφυλακίου	-127.172	-149.589	-123.099
Απαιτήσεις	67.195	86.848	85.880
Υποχρεώσεις	194.367	236.437	208.979
3. Παράγωγα	10	503	970
4. Λοιπές επενδύσεις	-38.842	-53.220	-61.273
Απαιτήσεις	62.640	78.717	106.695
Υποχρεώσεις	101.482	131.937	167.968
5. Συναλλαγματικά διαθέσιμα	2.169	2.491	2.521
Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (1+2+3+4+5)	-178.163	-214.468	-183.944
ΑΕΠ	213.207	228.181	242.946
% του ΑΕΠ	-83,6	-94,0	-75,7

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
* Προσωρινές εκτιμήσεις.
1 Τα στοιχεία για το 2007 έχουν αναθεωρηθεί.

X ΑΓΟΡΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ, ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1 ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΚΙΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

1.1 ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του **νομισματικού μεγέθους Μ3**,[1] μετά την επιτάχυνση που σημείωσε έως το Σεπτέμβριο του 2008, επιβραδύνθηκε τους τελευταίους τρεις μήνες του έτους. Η τάση αυτή συνεχίστηκε και το πρώτο δίμηνο του 2009 (Φεβρουάριος 2009: 10,9%, δ΄ τρίμηνο 2008: 14,4%, δ΄ τρίμηνο 2007: 14,7%, βλ. Πίνακα Χ.1). Η εν λόγω επιβράδυνση συνδέεται με τις αυστηρότερες συνθήκες χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα εκ μέρους των Νομισματικών Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων (ΝΧΙ) που παρατηρούνται από το δ΄ τρίμηνο του 2008,[2] καθώς και με την εξασθένηση της οικονομικής δραστηριότητας. Ο ρυθμός ανόδου του Μ3 θα ήταν γενικότερα σε χαμηλότερο επίπεδο αν κατά το προηγούμενο έτος δεν είχε σημειωθεί μετατόπιση κεφαλαίων από στοιχεία εκτός του Μ3[3] προς τοποθετήσεις που περιλαμβάνονται στο Μ3, ιδίως καταθέσεις προθεσμίας με διάρκεια έως δύο έτη. Στη μετατόπιση αυτή συνέβαλαν η αύξηση των βραχυπρόθεσμων επιτοκίων[4] (που ήταν αποτέλεσμα του ανταγωνισμού μεταξύ των ελληνικών τραπεζών με σκοπό την άντληση ρευστότητας) και οι αρνητικές αποδόσεις του συνόλου των αμοιβαίων κεφαλαίων κατά την επισκοπούμενη περίοδο. Σημειώνεται ωστόσο ότι ο εν λόγω ρυθμός διατηρήθηκε σε επίπεδο υψηλότερο από εκείνον του αντίστοιχου μεγέθους στη ζώνη του ευρώ, ο οποίος σημείωσε σημαντική επιβράδυνση το 2008 και τους πρώτους δύο μήνες του τρέχοντος έτους (Φεβρουάριος 2009: 5,5%, δ΄ τρίμηνο 2008: 7,8%, δ΄ τρίμηνο 2007: 12,3%).

Όσον αφορά τις επιμέρους συνιστώσες του Μ3, η εξέλιξη των **καταθέσεων** καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις μεταβολές των επιτοκίων. Συγκεκριμένα, η μεγαλύτερη αύξηση του επιτοκίου των καταθέσεων προθεσμίας το 2008 σε σύγκριση με τα επιτόκια άλλων κατηγοριών καταθέσεων[5] συνέβαλε στη μετατόπιση κεφαλαίων και εντός του Μ3, συγκεκριμένα από τις καταθέσεις με υψηλό βαθμό ρευστότητας προς τις καταθέσεις προθεσμίας. Έτσι, ο ρυθμός ανόδου των **καταθέσεων προθεσμίας**, αν και επιβραδύνθηκε, παραμένει υψηλός (Φεβρουάριος 2009: 28,9%, δ΄ τρίμηνο 2008: 39,1%, δ΄ τρίμηνο 2007: 42,2%, βλ. Πίνακα Χ.1), με αποτέλεσμα την αύξηση του μεριδίου τους στο Μ3 σε 58,5% στο τέλος του έτους. Αντίθετα, οι **καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας** συνέχισαν να μειώνονται (Φεβρουάριος 2009: -4,0%, δ΄ τρίμηνο 2008: -7,0%, δ΄ τρίμηνο 2007: -0,9%, βλ. Πίνακα Χ.1), εξέλιξη η οποία συνέβαλε στον περιορισμό της συμμετοχής τους στο Μ3 σε 38,6% στο τέλος του έτους. Λόγω των ανωτέρω εξελίξεων, ο ρυθμός ανόδου του συνόλου των καταθέσεων που περιλαμβάνονται στο Μ3 επιβραδύνθηκε οριακά και διαμορφώθηκε σε 15,3% το δ΄ τρίμηνο του 2008 (δ΄ τρίμηνο 2007: 15,9%). Η τάση αυτή ενισχύθηκε το πρώτο δίμηνο του τρέχοντος έτους (Φεβρουάριος 2009: 13,4%). Όσον αφορά τις υπόλοιπες συνιστώσες του Μ3, οι **τοποθετήσεις** τόσο **σε repos** όσο και **σε μερίδια αμοιβαίων κεφαλαίων διαθεσίμων** μειώθηκαν περαιτέρω (βλ. Πίνακα Χ.1).

1.2 ΕΠΙΤΟΚΙΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΚΑΤΑΘΕΣΕΩΝ

Κατά το 2008 τα **επιτόκια των καταθέσεων των νοικοκυριών**, οι οποίες είναι κυρίως βραχυπρόθεσμες, αυξήθηκαν σημαντικά στις καταθέσεις με συμφωνημένη διάρκεια έως ένα έτος και παρέμειναν σχεδόν σταθερά στις καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας. Τα επιτόκια των καταθέσεων ακολούθησαν έως τον Οκτώβριο την πορεία των επιτοκίων στη διατραπεζική αγορά, αλλά δεν επηρεάστηκαν από τη μείωσή τους το δ΄ τρίμηνο του έτους. **Η εξέλιξη των επιτοκίων των καταθέσεων στη διάρκεια του 2008 συνδέεται με τις συνθήκες περιορισμένης ρευστότητας που επικράτησαν στη διατραπεζική αγορά, καθώς και με τη**

1 Το μέγεθος αυτό αποτελεί την ελληνική συμβολή στο αντίστοιχο μέγεθος της ζώνης του ευρώ και δεν συμπεριλαμβάνει το νόμισμα σε κυκλοφορία.
2 Βλ. Τμήμα 2 του παρόντος κεφαλαίου.
3 Κυρίως από ομολογιακά αμοιβαία κεφάλαια και αμοιβαία κεφάλαια που επενδύουν σε μερίδια άλλων αμοιβαίων κεφαλαίων (funds of funds).
4 Βλ. Τμήμα 1.2 του παρόντος κεφαλαίου.
5 Βλ. Τμήμα 1.2 του παρόντος κεφαλαίου.

Πίνακας Χ.1 Ελληνική συμβολή στα βασικά νομισματικά μεγέθη της ζώνης του ευρώ

(μη εποχικώς διορθωμένα στοιχεία)

	Υπόλοιπα 31.12.2008 (εκατ. ευρώ)	Ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές[1]									
		2004	2005	2006	2007	2008					2009
		δ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	α΄ τρίμηνο[2]	β΄ τρίμηνο[2]	γ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	Δεκ.[3]	Φεβρ.[3]
1. Καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας	90.798,9	16,8	9,3	0,7	-0,9	-2,8	-4,4	-6,3	-7,0	-8,6	-4,0
1.1 Όψεως και τρεχούμενοι λογαριασμοί	25.916,3	19,1	20,2	1,8	10,3	6,2	2,6	-1,3	-3,6	-8,5	0,3
1.2 Απλού ταμιευτηρίου	64.882,6	16,1	6,3	0,2	-4,6	-5,8	-6,8	-8,1	-7,9	-8,6	-5,3
2. Καταθέσεις προθεσμίας έως 2 ετών	137.639,1	5,3	45,2	37,5	42,2	42,1	43,0	38,3	39,1	37,3	28,9
3. Καταθέσεις υπό προειδοποίηση έως 3 μηνών[4]	1.883,0	2,8	105,2	-24,4	-20,3	-20,0	-18,0	-22,9	-24,1	-23,2	-14,8
4. Σύνολο καταθέσεων (1+2+3)	**230.321,0**	**13,1**	**20,7**	**12,1**	**15,9**	**16,0**	**16,5**	**14,3**	**15,3**	**13,8**	**13,4**
5. Συμφωνίες επαναγοράς (repos)	377,4	-12,6	-72,8	-35,7	-54,3	-55,7	-50,9	-39,3	-11,4	-46,2	-52,9
6. Μερίδια αμοιβαίων κεφαλαίων διαθεσίμων	2.263,6	-1,9	-51,8	-2,5	40,5	28,1	9,3	-11,2	-58,8	-71,4	-76,3
7. Χρεόγραφα διάρκειας έως 2 ετών[5]	2.126,1	-0,3	-42,2	24,2	-	-	-	-	-	-	-
8. Μ3 χωρίς το νόμισμα σε κυκλοφορία (4+5+6+7)	**235.088,1**	**9,2**	**6,9**	**10,6**	**14,7**	**15,2**	**16,2**	**15,0**	**14,4**	**12,3**	**10,9**

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΚΤ.

1 Ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής του αντίστοιχου δείκτη. Κάθε δείκτης καταρτίζεται με βάση το υπόλοιπο του σχετικού νομισματικού μεγέθους το Δεκέμβριο του 2001 και τις σωρευμένες μηνιαίες ροές, διορθωμένες για διακυμάνσεις συναλλαγματικών ισοτιμιών, σφάλματα ταξινόμησης κ.ά.

2 Μέσοι όροι τριμήνου, οι οποίοι προκύπτουν από τους αριθμητικούς μέσους ετήσιους ρυθμούς για κάθε μήνα και όχι από τους ρυθμούς στο τέλος του μήνος. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός για κάθε μήνα υπολογίζεται ως ο μέσος όρος του ρυθμού στο τέλος του μηνός αναφοράς και στο τέλος του μηνός που προηγείται του μηνός αναφοράς (βλ. τις "Τεχνικές σημειώσεις" στο τμήμα "Στατιστικά στοιχεία για τη ζώνη του ευρώ" του Μηνιαίου Δελτίου της ΕΚΤ).

3 Ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής με βάση το σχετικό δείκτη στο τέλος του μηνός.

4 Περιλαμβάνονται και καταθέσεις ταμιευτηρίου σε λοιπά νομίσματα (εκτός ευρώ).

5 Το μέγεθος αυτό υπολογίζεται σε ενοποιημένη βάση με τις άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ. Επομένως, από τα χρεόγραφα διάρκειας έως δύο ετών που έχουν εκδοθεί από τα εγχώρια ΝΧΙ στην Ελλάδα, αφαιρούνται οι τοποθετήσεις τους σε χρεόγραφα έως δύο ετών που εκδίδονται από τα ΝΧΙ της ζώνης του ευρώ.

Διάγραμμα Χ.1 Επιτόκια νέων τραπεζικών καταθέσεων από τα νοικοκυριά στην Ελλάδα και στη ζώνη του ευρώ

(ποσοστά % ετησίως)

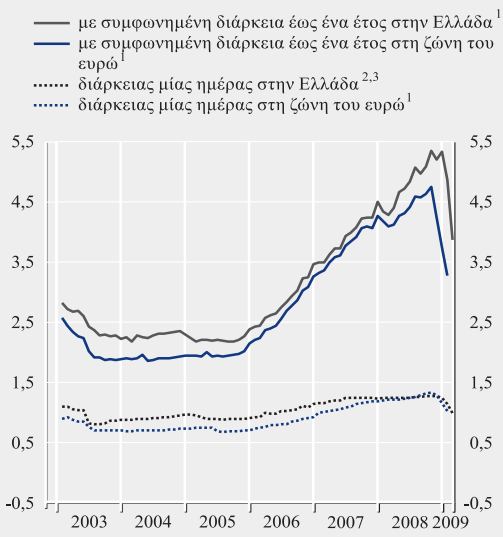

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΚΤ.
1 Μέσο επιτόκιο μηνός.
2 Ο κύριος όγκος των καταθέσεων μίας ημέρας αφορά καταθέσεις ταμιευτηρίου και το επιτόκιο καταθέσεων μίας ημέρας σχεδόν συμπίπτει με το επιτόκιο των καταθέσεων ταμιευτηρίου.
3 Επιτόκιο στο τέλος του μηνός.

δυσκολία πρόσβασης των ελληνικών τραπεζών στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίων. Οι ελληνικές τράπεζες, προκειμένου να ενισχύσουν την καταθετική τους βάση, προσέφεραν υψηλά επιτόκια στις καταθέσεις μεγαλύτερης διάρκειας. Έτσι, το επιτόκιο των καταθέσεων με συμφωνημένη διάρκεια έως 1 έτος, οι οποίες αποτελούν τη μεγαλύτερη κατηγορία καταθέσεων, αυξήθηκε κατά 84 μονάδες βάσης (Δεκέμβριος 2008: 5,36%), ενώ σχεδόν αμετάβλητο παρέμεινε το επιτόκιο των καταθέσεων διάρκειας μίας ημέρας (Δεκέμβριος 2008: 1,24%). Το πρώτο δίμηνο του 2009 τα επιτόκια και των δύο αυτών κατηγοριών καταθέσεων μειώθηκαν (βλ. Διάγραμμα Χ.1), καθώς βελτιώθηκαν οι συνθήκες άντλησης ρευστότητας (χάρη και στην άντληση ρευστότητας από το Ευρωσύστημα). Τέλος, το **επιτόκιο των repos** μειώθηκε αισθητά κατά τη διάρκεια του 2008 και το πρώτο δίμηνο του 2009 (Δεκέμβριος 2007-Φεβρουάριος 2009: μείωση κατά 243 μονάδες βάσης).

Το επιτόκιο των **καταθέσεων ταμιευτηρίου** (οι οποίες αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των

Πίνακας Χ.2Α Επιτόκια νέων τραπεζικών καταθέσεων από νοικοκυριά στην Ελλάδα και στη ζώνη του ευρώ

(ποσοστά % ετησίως)

	Δεκ. 2007	Ιούν. 2008	Οκτ. 2008	Δεκ. 2008	Ιαν. 2009	Μεταβολή μεταξύ Δεκ. 2007 και Ιαν. 2009 (σε εκατ. μονάδες)	Φεβρ. 2009[3]	Μεταβολή μεταξύ Δεκ. 2007 και Φεβρ. 2009 (σε εκατ. μονάδες)
Διάρκειας μίας ημέρας[1]								
Μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ	1,18	1,24	1,34	1,16	1,02	-0,16	...	...
Μέγιστο επιτόκιο	2,58	2,62	2,73	2,21	1,77	-0,81	...	...
Ελάχιστο επιτόκιο	0,19	0,21	0,17	0,17	0,16	-0,03	...	...
Επιτόκιο στην Ελλάδα	1,24	1,25	1,27	1,24	1,15	-0,09	0,98	-0,26
Διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ	0,06	0,01	-0,07	0,08	0,13	0,07	...	...
Με συμφωνημένη διάρκεια έως 1 έτος[2]								
Μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ	4,28	4,43	4,77	3,75	3,28	-1,00	...	...
Μέγιστο επιτόκιο	4,68	5,11	5,72	6,04	6,14	1,46	...	...
Ελάχιστο επιτόκιο	2,94	3,10	3,73	2,59	1,82	-1,12	...	...
Επιτόκιο στην Ελλάδα	4,52	4,84	5,37	5,36	4,89	0,37	3,87	-0,65
Διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ	0,24	0,41	0,60	1,61	1,61	1,37	...	...

Πηγές: ΕΚΤ και εθνικές κεντρικές τράπεζες της ζώνης του ευρώ.
1 Επιτόκιο στο τέλος του μηνός.
2 Μέσο επιτόκιο μηνός.
3 Τα τραπεζικά επιτόκια στη ζώνη του ευρώ για το Φεβρουάριο του 2009 δεν ήταν διαθέσιμα πριν από την εκτύπωση της Έκθεσης.

Πίνακας Χ.2Β Επιτόκια νέων τραπεζικών καταθέσεων από νοικοκυριά στις χώρες της ζώνης του ευρώ[1]

	Διάρκειας μίας ημέρας[2]		Με συμφωνημένη διάρκεια έως 1 έτος[3]	
	Δεκέμβριος 2007	Ιανουάριος 2009	Δεκέμβριος 2007	Ιανουάριος 2009
Αυστρία	1,93	1,50	4,28	2,79
Βέλγιο	1,16	0,73	4,21	2,23
Γαλλία	0,19	0,16	4,18	2,63
Γερμανία	1,83	1,77	4,22	2,67
Ελλάδα	**1,24**	**1,15**	**4,52**	**4,89**
Ιρλανδία	1,40	0,89	4,08[4]	2,60[4]
Ισπανία	0,70	0,61	4,49	3,43
Ιταλία	1,28	0,91	2,94	2,41
Κύπρος	-	1,58	-	6,14
Λουξεμβούργο	2,58	1,53	4,07	1,82
Μάλτα	1,10	0,46	3,88	2,71
Ολλανδία	0,80	0,65	4,25	4,28
Πορτογαλία	0,20	0,20	4,16	3,21
Σλοβακία	-	0,53	-	2,06
Σλοβενία	0,40	0,48	4,04	4,08
Φινλανδία	1,09	0,61	4,68	2,41

Πηγές: ΕΚΤ και εθνικές κεντρικές τράπεζες της ζώνης του ευρώ.
1 Παρά την προσπάθεια εναρμόνισης της μεθοδολογίας συλλογής των στατιστικών στοιχείων στη ζώνη του ευρώ, η ομαδοποίηση των επιτοκίων δεν έχει απαλείψει την ανομοιογένεια της σύνθεσης κατά προϊόν σε κάθε κατηγορία επιτοκίων, η οποία εν μέρει αντανακλά διαφορές μεταξύ των ακολουθούμενων εθνικών πρακτικών, καθώς και διαφορές ως προς τις κανονιστικές και δημοσιονομικές ρυθμίσεις.
2 Επιτόκιο στο τέλος του μηνός.
3 Μέσο επιτόκιο μηνός.
4 Το επιτόκιο αφορά όλες τις καταθέσεις προθεσμίας ανεξαρτήτως διάρκειας.

καταθέσεων μίας ημέρας) διαμορφώθηκε στο τέλος του 2008 στο επίπεδο στο οποίο βρισκόταν στο τέλος του 2007 (1,16%). Το **πραγματικό επιτόκιο** των καταθέσεων αυτών (που υπολογίζεται με βάση τον ετήσιο ρυθμό πληθωρισμού) παρέμεινε αρνητικό (Δεκέμβριος 2008: -2,99%) και μάλιστα εντονότερα αρνητικό σε σχέση με το 2007 (-1,7%). Το πραγματικό επιτόκιο των καταθέσεων προθεσμίας με διάρκεια έως 1 έτος, το οποίο ήταν θετικό το 2007, παρέμεινε κατά μέσο όρο θετικό το 2008 (0,71%), αλλά σε χαμηλότερο επίπεδο από ό,τι το 2007 (1,08%).

Το επιτόκιο των καταθέσεων προθεσμίας με διάρκεια έως 1 έτος στη ζώνη του ευρώ μειώθηκε το 2008 (κατά 53 μονάδες βάσης, Δεκέμβριος 2008: 3,75%) και τον Ιανουάριο του 2009 (κατά 47 μονάδες βάσης). Έτσι, η διαφορά του από το αντίστοιχο ελληνικό διευρύνθηκε περαιτέρω (Ιανουάριος 2009: 161 μονάδες βάσης). **Καθώς στην Ελλάδα το επιτόκιο των προθεσμιακών καταθέσεων με διάρκεια έως 1 έτος παραμένει από τα υψηλότερα στη ζώνη του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν συγκριτικά υψηλότερο κόστος άντλησης κεφαλαίων.** Στο τέλος του 2008 και τον Ιανουάριο του 2009 αυξήθηκε επίσης, αν και οριακά, η διαφορά των επιτοκίων μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ στις καταθέσεις μίας ημέρας (βλ. Πίνακες Χ.2Α και Χ.2Β).

2 Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ – ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ

2.1 Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του υπολοίπου της συνολικής χρηματοδότησης της οικονομίας

Πίνακας Χ.3 Χρηματοδότηση[1] της οικονομίας από τα ΝΧΙ στην Ελλάδα

(ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές)

	2005	2006	2007	2008*					2009*	
	δ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	α΄ τρίμηνο[2]	β΄ τρίμηνο[2]	γ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	Δεκέμβριος[3]	Ιανουάριος[3]	Φεβρουάριος[3]
1. Συνολική χρηματοδότηση της οικονομίας από τα ΝΧΙ	13,8	15,6	13,5	16,1	17,3	17,4	16,6	13,4	14,0	14,2
2. Χρηματοδότηση της γενικής κυβέρνησης	-0,6	-1,8	-16,1	-9,4	-3,2	3,8	8,1	1,3	10,9	21,3
3. Χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών	19,8	21,7	21,7	22,6	22,1	20,2	18,3	15,9	14,6	12,9
3.1 Χρηματοδότηση των επιχειρήσεων[4]	12,3	17,3	20,1	23,1	24,1	22,6	21,6	18,7	17,2	15,3
3.2 Χρηματοδότηση των νοικοκυριών	30,3	26,9	23,6	22,0	19,9	17,6	14,8	12,8	11,8	10,3
εκ της οποίας:										
3.2.1 Στεγαστικά δάνεια	31,1	28,4	23,3	20,9	18,5	16,3	13,4	11,5	10,6	9,6
3.2.2 Καταναλωτικά δάνεια	30,3	23,7	22,6	23,3	22,1	21,0	18,4	16,0	14,7	12,3

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
* Αναθεωρημένα στοιχεία από το α΄ τρίμηνο του 2008.
1 Περιλαμβάνονται τα τραπεζικά δάνεια, τα ομόλογα των επιχειρήσεων και τα χρεόγραφα του Δημοσίου που διακρατούν στα χαρτοφυλάκιά τους τα ΝΧΙ, τα τιτλοποιημένα τραπεζικά δάνεια και τα τιτλοποιημένα εταιρικά ομόλογα. Οι ρυθμοί μεταβολής υπολογίζονται αφού ληφθούν υπόψη οι διαγραφές απαιτήσεων και οι συναλλαγματικές διαφορές που προκύπτουν από την αποτίμηση σε ευρώ των δανείων σε ξένο νόμισμα.
2 Μέσοι όροι τριμήνου, οι οποίοι προκύπτουν από τους αριθμητικούς μέσους ετήσιους ρυθμούς για κάθε μήνα και όχι από τους ρυθμούς στο τέλος του μηνός. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός για κάθε μήνα υπολογίζεται ως ο μέσος όρος του ρυθμού στο τέλος του μηνός αναφοράς και στο τέλος του μηνός που προηγείται του μηνός αναφοράς. (βλ. τις "Τεχνικές Σημειώσεις" στο Τμήμα "Στατιστικά στοιχεία για τη ζώνη του ευρώ" του Μηνιαίου Δελτίου της ΕΚΤ).
3 Ετήσιος ρυθμός μεταβολής στο τέλος του μηνός.
4 Σημειώνεται ότι ο ρυθμός μεταβολής του υπολοίπου της χρηματοδότησης προς τις επιχειρήσεις για τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 2009 έχει επηρεαστεί αρνητικά από πώληση χαρτοφυλακίου εταιρικών ομολόγων από εγχώριο ΝΧΙ σε ΝΧΙ άλλης χώρας της ζώνης του ευρώ. Χωρίς αυτή την πώληση, ο εν λόγω ρυθμός μεταβολής θα ήταν 18,3% τον Ιανουάριο και 16,6% το Φεβρουάριο.

Διάγραμμα Χ.2 Χρηματοδότηση[1] της οικονομίας και των επιμέρους τομέων από τα ΝΧΙ στην Ελλάδα

(εκατοστιαίες μεταβολές έναντι του ίδιου μηνός του προηγούμενου έτους)

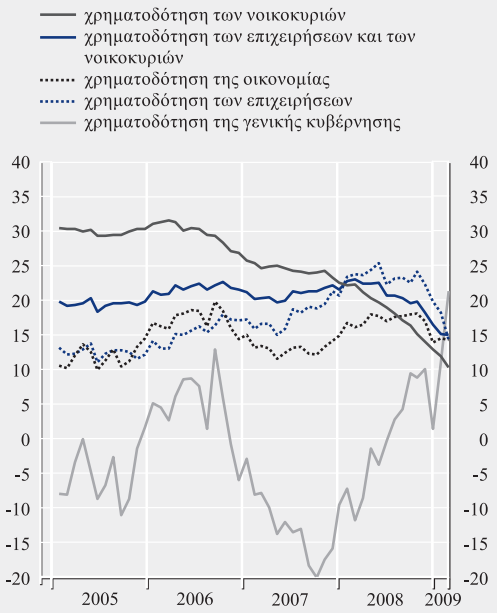

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

1 Η χρηματοδότηση της οικονομίας από τα εγχώρια ΝΧΙ περιλαμβάνει τα δάνεια που αυτά έχουν χορηγήσει στις επιχειρήσεις, τα νοικοκυριά και τον τομέα της γενικής κυβέρνησης, το σύνολο των χρεογράφων του Δημοσίου και των ομολόγων των επιχειρήσεων που διακρατούνται από τα ΝΧΙ, καθώς και τα υπόλοιπα των δανείων και των εταιρικών ομολόγων που έχουν τιτλοποιηθεί. Για τον υπολογισμό των ρυθμών μεταβολής της συνολικής χρηματοδότησης λαμβάνονται επίσης υπόψη οι συναλλαγματικές διαφορές, καθώς και το σύνολο των διαγραφών στις οποίες προέβησαν οι τράπεζες κατά την περίοδο αναφοράς.

από τα εγχώρια ΝΧΙ,[6] μετά την επιτάχυνση που παρουσίασε την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2008, επιβραδύνθηκε τους τελευταίους μήνες του έτους (δ′ τρίμηνο 2008: 16,6%, δ′ τρίμηνο 2007: 13,5%, βλ. Διάγραμμα Χ.2 και Πίνακα Χ.3) και το πρώτο δίμηνο του 2009 και διαμορφώθηκε σε 14,2% το Φεβρουάριο. Η επιβράδυνση αυτή αντικατοπτρίζει την έντονη **υποχώρηση που σημειώθηκε στο ρυθμό πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα** την αντίστοιχη περίοδο. Αντίθετα, **ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του υπολοίπου της χρηματοδότησης της γενικής κυβέρνησης συνέχισε να επιταχύνεται** (Φεβρουάριος 2009: 21,3%, δ′ τρίμηνο 2008: 8,1%, δ′ τρίμηνο 2007: -16,1%), αντανακλώντας εν μέρει τις μεγαλύτερες τοποθετήσεις των ΝΧΙ σε κρατικούς τίτλους.

2.2 ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ

Η πρόσφατη επιβράδυνση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα (επιχειρήσεις και νοικοκυριά) αντανακλά την υποχώρηση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης τόσο προς τις επιχειρήσεις όσο και προς τα νοικοκυριά. Η εν λόγω εξέλιξη αποδίδεται στη μετάδοση των επιπτώσεων της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και στις δυσμενείς προβλέψεις για την οικονομική δραστηριότητα στο μέλλον. Τα ανωτέρω ενισχύουν την αβεβαιότητα των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων αναφορικά με την πορεία των εισοδημάτων ή των κερδών τους αντίστοιχα, καθώς και των ΝΧΙ για τη διατήρηση της πιστοληπτικής ικανότητας των δανειζομένων.[7] Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με εποχικώς προσαρμοσμένα στοιχεία, από το Νοέμβριο του 2008 και μετά ο μηνιαίος ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα αναγόμενος σε ετήσια βάση είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο δωδεκάμηνο ρυθμό. Επίσης παρατηρείται ότι στο τετράμηνο Νοεμβρίου 2008-Φεβρουαρίου 2009 οι νέες καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα στα εγχώρια ΝΧΙ περιορίστηκαν περίπου κατά 30% έναντι της αντίστοιχης περιόδου ένα έτος νωρίτερα, ενώ ο λόγος της καθαρής ροής χρηματοδότησης[8] προς τις νέες καταθέσεις μειώθηκε περισσότερο (από 142% σε 32%). Η τελευταία εξέλιξη είναι συνεπής με την τάση των ΝΧΙ διεθνώς για περιορισμό της μόχλευσής τους.

6 Το υπόλοιπο της χρηματοδότησης της οικονομίας από τα εγχώρια ΝΧΙ περιλαμβάνει τα δάνεια που αυτά έχουν χορηγήσει στις επιχειρήσεις, τα νοικοκυριά και τον τομέα της γενικής κυβέρνησης, το σύνολο των χρεογράφων του Δημοσίου και των ομολόγων των επιχειρήσεων που διακρατούνται από τα ΝΧΙ, καθώς και τα υπόλοιπα των δανείων και των εταιρικών ομολόγων που έχουν τιτλοποιηθεί. Για τον υπολογισμό των ρυθμών μεταβολής του υπολοίπου της συνολικής χρηματοδότησης λαμβάνονται επίσης υπόψη οι συναλλαγματικές διαφορές που προκύπτουν από την αποτίμηση σε ευρώ των δανείων σε ξένο νόμισμα, καθώς και το σύνολο των διαγραφών στις οποίες προέβησαν οι τράπεζες κατά την περίοδο αναφοράς.

7 Η αβεβαιότητα των ΝΧΙ για την εξέλιξη της εξυπηρέτησης των δανείων στο μέλλον ενισχύεται από την αύξηση των επισφαλειών το 2008 (βλ. Τμήμα 7.2 του παρόντος κεφαλαίου).

8 Η καθαρή ροή χρηματοδότησης περιλαμβάνει τη μεταβολή του υπολοίπου της χρηματοδότησης (δάνεια, εταιρικά ομόλογα, τιτλοποιημένα δάνεια και τιτλοποιημένα εταιρικά ομόλογα). Επίσης περιλαμβάνει τις συναλλαγματικές διαφορές που προκύπτουν από την αποτίμηση σε ευρώ των δανείων σε ξένο νόμισμα, καθώς και το σύνολο των διαγραφών στις οποίες προέβησαν οι τράπεζες κατά την περίοδο αναφοράς.

Ειδικότερα, ο **ετήσιος ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις,** που ακολουθούσε ανοδική πορεία από τα μέσα του 2005 περίπου, παρουσίασε επιβράδυνση από το Νοέμβριο του 2008 (Φεβρουάριος 2009: 15,3%, δ΄ τρίμηνο 2008: 21,6%, δ΄ τρίμηνο 2007: 20,1%, βλ. Διάγραμμα Χ.2). Σημειώνεται ότι ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο του 2009 έχει επηρεαστεί αρνητικά από την πώληση χαρτοφυλακίου εταιρικών ομολόγων από εγχώριο ΝΧΙ σε ΝΧΙ άλλης χώρας της ζώνης του ευρώ. Χωρίς την εν λόγω πώληση, ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις θα ήταν τον Ιανουάριο 18,3% και το Φεβρουάριο 16,6%. Η επιβράδυνση του εν λόγω ρυθμού οφείλεται κυρίως στη **μεταβολή των όρων και των κριτηρίων χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από τα ΝΧΙ,** δεδομένου ότι η **ζήτηση επιχειρηματικών δανείων παρέμεινε σχεδόν σταθερή.**[9] Η ζήτηση τραπεζικών δανείων εκ μέρους των επιχειρήσεων αφορούσε κυρίως την κάλυψη αναγκών για κεφάλαιο κίνησης και ρευστότητα, καθώς οι επιχειρήσεις έχουν περιορίσει τα επενδυτικά τους σχέδια. Η επιβράδυνση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις ενδέχεται να συνεχιστεί, καθώς οι προσδοκίες των τραπεζών για αύξηση των επισφαλειών στο μέλλον εκτιμάται ότι θα συνεχίσουν να αποτελούν περιοριστικό παράγοντα της προσφοράς νέων επιχειρηματικών δανείων και ενδεχομένως θα επηρεάσουν αρνητικά την ανανέωση των υφιστάμενων πιστωτικών ορίων.

Καθώς ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις ήταν κατά πολύ υψηλότερος του ρυθμού ανόδου του ονομαστικού ΑΕΠ, **η συνολική χρηματοδότηση των επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανομένων των εταιρικών ομολόγων, των τιτλοποιημένων δανείων και των τιτλοποιημένων ομολογιακών δανείων) ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε σε 54,5% το Δεκέμβριο του 2008, από 48,8% το Δεκέμβριο του 2007.** Εάν ληφθούν υπόψη μόνο τα τραπεζικά δάνεια, η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων διαμορφώνεται σε 42,6% του ΑΕΠ το Δεκέμβριο του 2008 (Δεκέμβριος 2007: 39,3%), ποσοστό που είναι κατά 9,8 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από το αντίστοιχο για τη ζώνη του ευρώ.[10] **Σε υψηλό επίπεδο παρέμεινε η έκδοση νέων εταιρικών ομολόγων,** η οποία κάλυψε το 26,8% των συνολικών καθαρών κεφαλαίων που διοχέτευσαν οι τράπεζες στις επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του 2008. Έτσι, οι εν λόγω τίτλοι στο τέλος του 2008 αντιστοιχούσαν σε 18,6% της συνολικής χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από τα ΝΧΙ (Δεκέμβριος 2007: 17,0%).

Από την ανάλυση της πιστωτικής επέκτασης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας προκύπτει ότι την περίοδο Νοεμβρίου 2008-Φεβρουαρίου 2009 σημειώθηκε **επιβράδυνση του ετήσιου ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς όλους τους κλάδους** (βλ. Πίνακα Χ.4). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ρυθμός πιστωτικής επέκτασης προς τις **εμπορικές επιχειρήσεις** (από τις οποίες τουλάχιστον 300.000 είναι μικρομεσαίες) διατηρήθηκε σε υψηλό επίπεδο το 2008 και το πρώτο δίμηνο του τρέχοντος έτους.[11] Το Δεκέμβριο του 2008 ο ρυθμός αυτός ήταν υψηλότερος από ό,τι το Δεκέμβριο του 2007, αλλά και από το μέσο όρο των ετών 2006-2007.

Ο ετήσιος ρυθμός της πιστωτικής επέκτασης των εγχώριων ΝΧΙ προς τα νοικοκυριά παρουσίασε έντονη πτωτική τάση το 2008, η οποία συνεχίστηκε το πρώτο δίμηνο του 2009, και διαμορφώθηκε σε 10,3% το Φεβρουάριο (δ΄ τρίμηνο 2008: 14,8%, δ΄ τρίμηνο 2007: 23,6%, βλ. Διάγραμμα Χ.2). Η πτώση υπήρξε εντονότερη **το τετράμηνο Νοεμβρίου 2008-Φεβρουαρίου 2009, καθώς η καθαρή ροή χρηματοδότησης**[12] **υποχώ-**

9 Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα της Έρευνας Τραπεζικών Χορηγήσεων του Οκτωβρίου του 2008 και του Ιανουαρίου του 2009. Η Έρευνα Τραπεζικών Χορηγήσεων διενεργείται από την Τράπεζα της Ελλάδος σε τριμηνιαία βάση, στο πλαίσιο ευρύτερης αντίστοιχης έρευνας σε επίπεδο Ευρωσυστήματος.

10 Σημειώνεται ότι στοιχεία για τα δάνεια των ΝΧΙ προς τις επιχειρήσεις (και αντίστοιχα προς τα νοικοκυριά) που έχουν τιτλοποιηθεί στη ζώνη του ευρώ δεν είναι προς το παρόν διαθέσιμα. Αναμένεται να δημοσιευθούν από την ΕΚΤ μέχρι το 2010 (βλ. "Publication of data on MFI loans to the private sector adjusted for sales and securitisation", ΕΚΤ, *Monthly Bulletin*, Φεβρουάριος 2009, σελ. 19).

11 Στη διατήρηση σε υψηλό επίπεδο του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς τις εμπορικές επιχειρήσεις συνέβαλαν, κυρίως το πρώτο δίμηνο του 2009, και τα προγράμματα ενίσχυσης της ρευστότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που προσφέρει το **Ταμείο Εγγυοδοσίας Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (ΤΕΜΠΜΕ).**

12 Βλ. υποσημείωση 8.

Πίνακας Χ.4 Χρηματοδότηση[1] προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά από τα ΝΧΙ στην Ελλάδα

	Υπόλοιπα 31.12.08 (εκατ. ευρώ)	Ετήσιες εκατοστιαίες μεταβολές								
		2006	2007	2008*					2009*	
		δ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	α΄ τρίμηνο[2]	β΄ τρίμηνο[2]	γ΄ τρίμηνο[2]	δ΄ τρίμηνο[2]	Δεκέμβριος[3]	Ιανουάριος[3]	Φεβρουάριος[3]
Α. Επιχειρήσεις[4,7]	**132.458**	**17,3**	**20,1**	**23,1**	**24,1**	**22,6**	**21,6**	**18,7**	**17,2**	**15,3**
1. Εμπόριο	32.985	9,9	17,9	19,7	21,5	22,6	22,2	19,5	19,6	19,3
2. Βιομηχανία[5]	24.873	9,5	11,0	14,0	16,1	17,9	17,3	15,8	15,2	13,1
3. Κατασκευές	11.257	28,9	28,5	33,7	36,6	35,8	37,3	35,2	32,2	25,2
4. Ναυτιλία	10.228	17,8	25,3	25,5	25,1	23,6	22,7	17,2	20,9	19,8
5. Λοιπά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (πλην ΝΧΙ)	8.326	35,1	14,7	18,6	16,9	7,8	-2,1	-8,7	-22,3	-25,7
6. Τουρισμός	7.032	11,0	21,0	24,1	25,7	27,4	24,3	19,7	19,0	15,1
7. Μεταφορές, επικοινωνίες πλην ναυτιλίας	4.642	51,9	39,6	60,1	60,6	30,1	35,6	26,8	23,2	14,0
8. Γεωργία	3.856	11,0	10,7	15,0	22,8	19,7	20,4	20,3	17,6	14,1
9. Ηλεκτρισμός – φωταέριο – ύδρευση	3.518	3,0	40,2	39,5	20,4	26,8	36,4	29,8	29,4	19,0
10. Λοιποί κλάδοι	25.742	28,8	27,4	28,9	29,5	25,4	23,6	23,4	21,8	23,1
Β. Νοικοκυριά	**117.203**	**26,9**	**23,6**	**22,0**	**19,9**	**17,6**	**14,8**	**12,8**	**11,8**	**10,3**
1. Στεγαστικά δάνεια	77.700	28,4	23,3	20,9	18,5	16,3	13,4	11,5	10,6	9,6
2. Καταναλωτικά δάνεια	36.435	23,7	22,6	23,3	22,1	21,0	18,4	16,0	14,7	12,3
– Πιστωτικές κάρτες	10.044	5,7	6,3	11,2	13,5	13,9	12,4	10,0	8,3	7,2
– Λοιπά καταναλωτικά δάνεια[6]	26.391	35,4	30,9	29,1	25,9	23,9	20,9	18,4	17,3	14,3
3. Λοιπά δάνεια	3.068	30,6	42,2	34,1	30,7	13,8	7,5	9,5	8,9	5,8
ΣΥΝΟΛΟ	**249.661**	**21,7**	**21,7**	**22,6**	**22,1**	**20,2**	**18,3**	**15,9**	**14,6**	**12,9**

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
* Αναθεωρημένα στοιχεία από το α΄ τρίμηνο του 2008.
1 Περιλαμβάνονται τα τραπεζικά δάνεια, τα ομόλογα των επιχειρήσεων που διακρατούν στα χαρτοφυλάκιά τους τα ΝΧΙ, τα τιτλοποιημένα τραπεζικά δάνεια και τα τιτλοποιημένα εταιρικά ομόλογα. Οι ρυθμοί μεταβολής υπολογίζονται αφού ληφθούν υπόψη οι διαγραφές απαιτήσεων και οι συναλλαγματικές διαφορές που προκύπτουν από την αποτίμηση σε ευρώ των δανείων σε ξένο νόμισμα.
2 Μέσοι όροι τριμήνου, οι οποίοι προκύπτουν από τους αριθμητικούς μέσους ετήσιους ρυθμούς για κάθε μήνα και όχι από τους ρυθμούς στο τέλος του μηνός. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός για κάθε μήνα υπολογίζεται ως ο μέσος όρος του ρυθμού στο τέλος του μηνός αναφοράς και στο τέλος του μηνός που προηγείται του μηνός αναφοράς. (βλ. τις "Τεχνικές Σημειώσεις" στο τμήμα "Στατιστικά στοιχεία για τη ζώνη του ευρώ" του Μηνιαίου Δελτίου της ΕΚΤ).
3 Ετήσιος ρυθμός μεταβολής στο τέλος του μηνός.
4 Η κατάταξη των κλάδων γίνεται σύμφωνα με το ποσοστό συμμετοχής κάθε κλάδου στη συνολική χρηματοδότηση, με εξαίρεση την κατηγορία "λοιποί κλάδοι".
5 Περιλαμβάνει τους κλάδους της μεταποίησης (βιομηχανία, βιοτεχνία) και των ορυχείων-μεταλλείων-λατομείων.
6 Περιλαμβάνονται τα προσωπικά δάνεια και τα δάνεια έναντι δικαιολογητικών.
7 Βλ. υποσημείωση 4 στον Πίνακα Χ.3.

ρησε κατά 72% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο ένα έτος νωρίτερα. Στην επιβράδυνση του ετήσιου ρυθμού αύξησης του υπολοίπου της χρηματοδότησης των νοικοκυριών συνετέλεσε καθοριστικά, σε όλο το 2008, η εξασθένηση του ρυθμού ανόδου των στεγαστικών δανείων, ενώ από το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους συνέβαλε και η εντονότερη, σε σχέση με τους προηγούμενους μήνες, υποχώρηση του ρυθμού αύξησης των καταναλωτικών δανείων. **Η παρατηρούμενη επιβράδυνση οφείλεται, εκτός από τους παράγοντες που έχουν προαναφερθεί, και στην υποχώρηση της ζήτησης τραπεζικού δανεισμού λόγω της αντίστοιχης μείωσης των δαπανών για αγορά ή επισκευή κατοικίας. Επίσης συνδέεται με την αυξημένη επιφυλακτικότητα των καταναλωτών λόγω της αβεβαιότητας για την εξέλιξη των εισοδημάτων τους.**

Η συνολική χρηματοδότηση των νοικοκυριών από τα ΝΧΙ (συμπεριλαμβανομένων των τιτλοποιημένων δανείων) ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε σε 48,2% το Δεκέμβριο του 2008 (Δεκέμβριος 2007: 45,6%). Αν δεν συνυπολογιστούν οι τιτλοποιήσεις, τα δάνεια των νοικοκυριών ανέρχονται σε 39,9% του ΑΕΠ στο τέλος του 2008, ποσοστό που υπολείπεται σημαντικά του αντίστοιχου στη ζώνη του ευρώ (53,2%).

Αναλυτικότερα, ο ετήσιος ρυθμός ανόδου του υπολοίπου τόσο των στεγαστικών όσο και των καταναλωτικών δανείων παρουσίασε επιβράδυνση[13] κατά τη διάρκεια του 2008, η οποία συνεχίστηκε το πρώτο δίμηνο του 2009 (βλ. Πίνακα Χ.3). Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με την αυστηροποίηση των όρων και των κριτηρίων δανεισμού κατά την περίοδο αυτή, καθώς και, όπως ήδη αναφέρθηκε, με τη μειωμένη ζήτηση στεγαστικών δανείων. **Αξίζει να αναφερθεί ότι από το δ΄ τρίμηνο του 2008, για πρώτη φορά κατά τα τελευταία δύο έτη τουλάχιστον, παρατηρείται μείωση της ζήτησης καταναλωτικών δανείων, εξέλιξη που εξηγείται εν μέρει από τις χαμηλότερες δαπάνες των νοικοκυριών για διαρκή καταναλωτικά αγαθά.**[14]

Η υποχώρηση του ετήσιου ρυθμού ανόδου του υπολοίπου της χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα αναμένεται ότι θα συνεχιστεί το 2009, καθώς εκτιμάται ότι θα υπάρχει αρνητική επίπτωση από την πλευρά τόσο της προσφοράς όσο και της ζήτησης. Από την πλευρά της προσφοράς, οι παράγοντες που θα επηρεάσουν την εξέλιξη αυτή είναι η υιοθέτηση αυστηρότερων όρων και κριτηρίων χρηματοδότησης εκ μέρους των τραπεζών με σκοπό τον περιορισμό των επισφαλειών στο μέλλον (οι οποίες κατ' αρχάς αναμένεται να αυξηθούν λόγω της εκτιμώμενης περαιτέρω εξασθένησης της οικονομικής δραστηριότητας το 2009) και η διατήρηση υψηλού βαθμού ρευστότητας. Αναφέρεται ότι οι καταθέσεις αποτελούν τη βασική πηγή χρηματοδότησης των ΝΧΙ,[15] καθώς η δυνατότητα άντλησης κεφαλαίων μέσω της διατραπεζικής αγοράς έχει περιοριστεί σημαντικά.

Ειδικότερα όσον αφορά τη ρευστότητα των τραπεζών, η ικανοποιητική έως σήμερα συμμετοχή των ελληνικών τραπεζών στο σχέδιο ενίσχυσης της ρευστότητας αναμένεται να έχει ευνοϊκή επίδραση.[16] Η ευρωπαϊκή διατραπεζική αγορά, αν και υπάρχουν ενδείξεις βελτίωσης, παρουσιάζει ακόμη μειωμένο όγκο συναλλαγών. Τα εγχώρια ΝΧΙ, που αντιμετωπίζουν δυσκολίες πρόσβασης στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίων, συνεχίζουν να ενισχύουν τη ρευστότητά τους μέσω του Ευρωσυστήματος, εκμεταλλευόμενα και τις τιτλοποιήσεις δανείων, οι οποίες εμφανίζονται

13 Σημειώνεται ότι η καθαρή ροή στεγαστικών δανείων το τετράμηνο Νοεμβρίου 2008-Φεβρουαρίου 2009 μειώθηκε κατά 67% έναντι της αντίστοιχης περιόδου ένα έτος νωρίτερα, ενω η καθαρή ροή καταναλωτικών δανείων μειώθηκε κατά 78%.

14 Βλ. Κεφάλαιο V για τις τάσεις των δεικτών εμπιστοσύνης των καταναλωτών, όγκου λιανικών πωλήσεων και πωλήσεων αυτοκινήτων. Σε ό,τι αφορά τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά, ο σχετικός δείκτης της ΕΣΥΕ (για τον όγκο λιανικών πωλήσεων επίπλων, ηλεκτρικών ειδών και οικιακού εξοπλισμού) μειώθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,3% το 2008, έναντι μέσης ετήσιας αύξησης 6,7% το 2007 (αναθεωρημένα στοιχεία). Επίσης, η έρευνα καταναλωτών του ΙΟΒΕ, σε ειδικά ερωτήματα (ανά τρίμηνο) σχετικά με την πρόθεση των καταναλωτών για δαπάνες σε καταναλωτικά αγαθά μέσα στο 2009, καταγράφει μείωση, μεταξύ άλλων, και όσον αφορά τις αγορές αυτοκινήτων (βλ. ΙΟΒΕ, *Αποτελέσματα ερευνών οικονομικής συγκυρίας*, Ιανουάριος 2009).

15 Σημειώνεται ωστόσο ότι από το Σεπτέμβριο του 2008 παρουσιάζεται επιβράδυνση στο ρυθμό ανόδου του συνόλου των καταθέσεων στην Ελλάδα. Η συνέχιση της επιβράδυνσης αυτής θα επηρεαστεί και από την προβλεπόμενη υποχώρηση του ρυθμού αύξησης του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών.

16 Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της Έρευνας Τραπεζικών Χορηγήσεων, τα ΝΧΙ εκτιμούν ότι η ανακοίνωση του εν λόγω σχεδίου συνέβαλε σε μικρό βαθμό στη βελτίωση της πρόσβασής τους σε χρηματοδότηση το δ΄ τρίμηνο του 2008, ενώ παραμένει δύσκολη η πρόσβασή τους σε χρηματοδότηση μέσης και μακράς διάρκειας. Εκτιμούν όμως ότι η πρόσβαση αυτή θα βελτιωθεί αισθητά με την πλήρη υλοποίηση του σχεδίου.

σημαντικά αυξημένες, εξέλιξη που παρατηρείται και στη ζώνη του ευρώ.

Από την πλευρά της ζήτησης, η αβεβαιότητα των νοικοκυριών για το ύψος του μελλοντικού τους εισοδήματος και η επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας επηρεάζουν αρνητικά τη διάθεση νοικοκυριών και επιχειρήσεων να αυξήσουν τις δανειακές τους υποχρεώσεις, ιδίως τις πιο μακροπρόθεσμες. Η εξέλιξη αυτή θα συντελέσει στην **περαιτέρω επιβράδυνση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα το 2009. Ωστόσο, ο ρυθμός αυτός εκτιμάται ότι θα διατηρηθεί σε επίπεδο υψηλότερο του ρυθμού αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ και κατά συνέπεια θα συνεχίσει να στηρίζει την εγχώρια οικονομική δραστηριότητα.**

3 ΕΠΙΤΟΚΙΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΕΠΙΤΟΚΙΟΥ

Τα επιτόκια των τραπεζικών δανείων στην Ελλάδα δεν κινήθηκαν ομοιόμορφα κατά το προηγούμενο έτος (βλ. Διάγραμμα Χ.3). **Τα επιτόκια των νέων δανείων υποχώρησαν σχεδόν σε όλες τις κατηγορίες το τελευταίο δίμηνο του 2008 και μειώθηκαν σημαντικά το πρώτο δίμηνο του τρέχοντος έτους. Ωστόσο, το Δεκέμβριο του 2008 τα επιτόκια των νέων δανείων προς τα νοικοκυριά ήταν υψηλότερα από ό,τι το Δεκέμβριο του 2007, ενώ τα επιτόκια των δανείων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις ήταν χαμηλότερα. Η συνολική μείωση των επιτοκίων των επιχειρηματικών δανείων το 2008, που ήταν μικρότερη από εκείνη των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς, αντισταθμίστηκε από την αύξηση των επιτοκίων σε όλες τις κατηγορίες δανείων προς τα νοικοκυριά. Έτσι, το μέσο επιτόκιο του συνόλου των νέων δανείων κατέγραψε οριακή αύξηση το 2008.**

Οι ανωτέρω εξελίξεις οφείλονται κυρίως στο ότι οι τράπεζες, αντιμετωπίζοντας δυσχέρειες άντλησης κεφαλαίων από τη διατραπεζική αγορά και προκειμένου να αποκτήσουν ρευστότητα, προσέφεραν υψηλά επιτόκια στις προθεσμιακές καταθέσεις, οπότε αναγκάζονταν να διατηρούν υψηλά και τα επιτόκια των δανείων. Επίσης, οι όροι δανεισμού των ελληνικών τραπεζών επηρεάστηκαν δυσμενώς από την αύξηση του περιθωρίου επιτοκίων των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου έναντι των αντίστοιχων γερμανικών. Οι μειώσεις των βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ και των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς δεν επηρέασαν σημαντικά τα επιτόκια των νέων δανείων, καθώς αντισταθμίστηκαν μερικώς από την αύξηση του ασφαλίστρου κινδύνου που ζητούν οι ελληνικές τράπεζες λόγω των αυξημένων επισφαλειών που αντιμετωπίζουν. Αντίθετα, προκύπτει σημαντική ελάφρυνση των δανειακών υποχρεώσεων για όσους είχαν χρηματοδοτηθεί προγενέστερα με κυμαινόμενο επιτόκιο.

Στη ζώνη του ευρώ τα επιτόκια των τραπεζικών δανείων προς τα νοικοκυριά υποχώρησαν, σε αντίθεση με τα αντίστοιχα ελληνικά επιτόκια τα οποία συνέχισαν να αυξάνονται, και διαμορ-

Διάγραμμα Χ.3 Επιτόκια νέων τραπεζικών δανείων στην Ελλάδα

(ποσοστά % ετησίως)

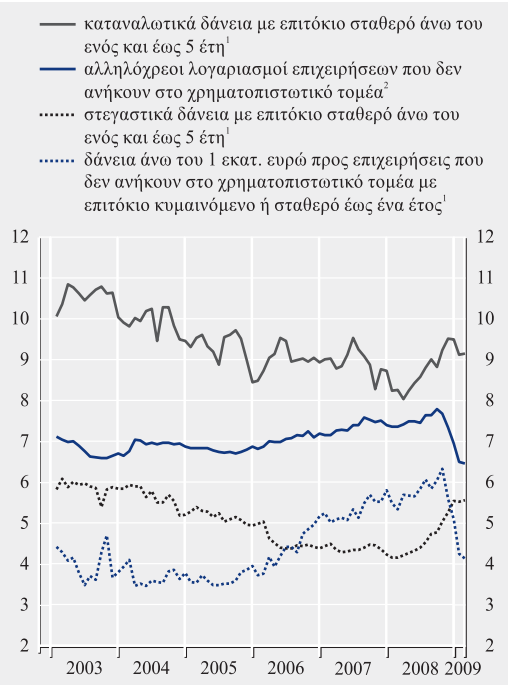

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.
1 Μέσο επιτόκιο μηνός.
2 Επιτόκιο στο τέλος του μηνός.

φώθηκαν στο τέλος του 2008 σε επίπεδο χαμηλότερο από ό,τι στο τέλος του 2007. Ανάλογη ήταν η εξέλιξη και στα επιτόκια των τραπεζικών δανείων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, των οποίων η μείωση στις περισσότερες κατηγορίες ήταν μεγαλύτερη από ό,τι στην Ελλάδα. Λόγω αυτών των εξελίξεων, η διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ διευρύνθηκε και στις δύο επιμέρους κατηγορίες. Η εν λόγω διαφορά αυξήθηκε περαιτέρω τον Ιανουάριο του 2009,[17] κυρίως στα επιτόκια των δανείων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις και δευτερευόντως των δανείων προς τα νοικοκυριά. Γενικώς τα ελληνικά επιτόκια παραμένουν, λόγω διαρθρωτικών παραγόντων,[18] σε επίπεδο υψηλότερο από ό,τι κατά μέσο όρο στη ζώνη του ευρώ. Ειδικότερα, οι μεγαλύτερες διαφορές παρατηρούνται στα επιτόκια των καταναλωτικών δανείων, τα οποία πάντως δεν είναι τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών της ζώνης του ευρώ (βλ. Πίνακες Χ.5Α-Β και Διάγραμμα Χ.4).

Αναλυτικότερα, το μέσο επιτόκιο των νέων δανείων (καταναλωτικών και στεγαστικών) προς τα νοικοκυριά αυξήθηκε το 2008 κατά 60 μονάδες βάσης, αντανακλώντας αντίστοιχες αυξήσεις σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες. Η εξέλιξη αυτή, που συνδέεται και με την αύξηση του ασφαλίστρου κινδύνου λόγω της ανόδου των καθυστερήσεων που καταγράφονται στα δάνεια προς τα νοικοκυριά, κυρίως από το β′ εξάμηνο του 2008, αντισταθμίστηκε μερικώς το πρώτο δίμηνο του τρέχοντος έτους από τις μειώσεις επιτοκίων που σημειώθηκαν.[19]

Το μέσο επιτόκιο των νέων καταναλωτικών δανείων αυξήθηκε το 2008 κατά 37 μονάδες βάσης και διαμορφώθηκε σε 11,29% το Δεκέμβριο (Δεκέμβριος 2007-Φεβρουάριος 2009: 68 μονάδες βάσης). Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στην άνοδο του επιτοκίου τόσο των δανείων με καθορισμένη διάρκεια όσο και των δανείων χωρίς καθορισμένη διάρκεια.[20] Η διαφορά μεταξύ των επιτοκίων στην Ελλάδα και εκείνων στη ζώνη του ευρώ όσον αφορά τα νέα καταναλωτικά δάνεια γενικά διευρύνθηκε κατά τη διάρκεια του 2008 αλλά και τον Ιανουάριο του τρέχοντος έτους. Η υψηλότερη απόκλιση εμφανίζεται στα δάνεια χωρίς καθορισμένη διάρκεια (Δεκέμβριος 2008: 440 μονάδες βάσης, Ιανουάριος 2009: 468 μονάδες βάσης).

Αισθητή αύξηση σημείωσε και το 2008 το μέσο επιτόκιο των νέων στεγαστικών δανείων (2008: 76 μονάδες βάσης, Δεκέμβριος 2007-Φεβρουάριος 2009: 20 μονάδες βάσης), το οποίο διαμορφώθηκε σε 5,21% το Δεκέμβριο του 2008. Σημειώνεται ότι το επιτόκιο των στεγαστικών δανείων ήταν ιδιαίτερα χαμηλό τα προηγούμενα έτη, λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των ελληνικών τραπεζών, και χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ. Το επιτόκιο της σημαντικότερης επιμέρους κατηγορίας (δάνεια με επιτόκιο σταθερό άνω του ενός και έως πέντε έτη) αυξήθηκε κατά 132 μονάδες βάσης το 2008, ενώ το επιτόκιο της δεύτερης σε σπουδαιότητα κατηγορίας στεγαστικών δανείων (με επιτόκιο κυμαινόμενο ή σταθερό έως ένα έτος) αυξήθηκε πολύ λιγότερο (κατά 16 μονάδες βάσης).

Το μέσο επιτόκιο των νέων δανείων προς τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις το τελευταίο δίμηνο του 2008 και το πρώτο δίμηνο του 2009 μειώθηκε αισθητά (κατά 171 μονάδες βάσης), αντισταθμίζοντας την αύξηση των προηγούμενων μηνών. Η μείωση αυτή αντανακλά κυρίως την επίδραση των μειώσεων των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς και δευτερευόντως τη μείωση της μέσης διάρκειας των δανείων αυτών. Σημαντικότερες μειώσεις το 2008 καταγράφηκαν στα επιτόκια των δανείων καθορισμένης διάρκειας (κατά 65 και 72 μονάδες βάσης για τις δύο σημαντικότερες επιμέρους κατηγορίες), τα οποία ωστόσο μειώθηκαν λιγότερο

17 Τα τραπεζικά επιτόκια στη ζώνη του ευρώ για το Φεβρουάριο του 2009 δεν ήταν διαθέσιμα πριν από την εκτύπωση της Έκθεσης.
18 Βλ. υποσημείωση 23.
19 Η συνολική αύξηση την περίοδο Δεκεμβρίου 2007-Φεβρουαρίου 2009 ήταν 33 μονάδες βάσης.
20 Όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενες εκθέσεις, το επιτόκιο των δανείων χωρίς καθορισμένη διάρκεια διαμορφώνεται σε υψηλό επίπεδο (Δεκέμβριος 2008: 15,72%), επειδή η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει κυρίως δάνεια μέσω πιστωτικών καρτών, τα οποία παρουσιάζουν υψηλό διαχειριστικό κόστος και αυξημένο πιστωτικό κίνδυνο.

Πίνακας Χ.5Α Επιτόκια νέων τραπεζικών δανείων στην Ελλάδα και στη ζώνη του ευρώ

(ποσοστά % ετησίως)

	Δεκέμβριος 2007	Ιανουάριος 2009	Μεταβολή μεταξύ Δεκ. 2007 και Ιαν. 2009 (σε εκατ. μονάδες)	Φεβρουάριος 2009[2]	Μεταβολή μεταξύ Δεκ. 2007 και Φεβρ. 2009 (σε εκατ. μονάδες)
Α. Δάνεια με επιτόκιο κυμαινόμενο ή επιτόκιο σταθερό έως 1 έτος					
Α.1. Δάνεια μέχρι 1 εκατ. ευρώ προς επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στο χρηματοπιστωτικό τομέα					
Μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ	6,08	4,73	-1,35	...	...
Μέγιστο επιτόκιο	7,25	7,13	-0,12	...	...
Ελάχιστο επιτόκιο	5,41	3,71	-1,70	...	...
Επιτόκιο στην Ελλάδα	6,83	5,45	-1,38	4,99	-1,84
Διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ	0,75	0,74	-0,01	...	...
Α.2. Δάνεια άνω του 1 εκατ. ευρώ προς επιχειρήσεις που δεν ανήκουν στο χρηματοπιστωτικό τομέα					
Μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ	5,35	3,51	-1,84	...	...
Μέγιστο επιτόκιο	6,72	6,58	-0,14	...	...
Ελάχιστο επιτόκιο	4,89	3,00	-1,89	...	...
Επιτόκιο στην Ελλάδα	5,79	4,24	-1,55	4,12	-1,67
Διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ	0,44	0,73	0,29	...	...
Α.3. Στεγαστικά δάνεια					
Μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ	5,32	4,39	-0,93	...	...
Μέγιστο επιτόκιο	6,45	6,70	0,25	...	...
Ελάχιστο επιτόκιο	4,76	3,18	-1,58	...	...
Επιτόκιο στην Ελλάδα	4,76	4,55	-0,21	4,16	-0,60
Διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ	-0,56	0,16	0,72	...	...
Α.4. Καταναλωτικά δάνεια					
Μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ	8,05	8,30	0,25	...	...
Μέγιστο επιτόκιο	11,30	11,93	0,63	...	...
Ελάχιστο επιτόκιο	5,51	4,13	-1,38	...	...
Επιτόκιο στην Ελλάδα	7,61	9,15	1,54	8,84	1,23
Διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ	-0,44	0,85	1,29	...	...
Β. Δάνεια με επιτόκιο σταθερό άνω του ενός και έως 5 έτη[1]					
Β.1. Στεγαστικά δάνεια					
Μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ	5,03	4,80	-0,23	...	...
Μέγιστο επιτόκιο	6,30	7,02	0,72	...	...
Ελάχιστο επιτόκιο	4,21	3,60	-0,61	...	...
Επιτόκιο στην Ελλάδα	4,21	5,50	1,29	5,56	1,35
Διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ	-0,82	0,70	1,52	...	...
Β.1. Καταναλωτικά δάνεια					
Μέσο σταθμικό επιτόκιο στη ζώνη του ευρώ	6,93	7,02	0,09	...	...
Μέγιστο επιτόκιο	11,79	15,81	4,02	...	...
Ελάχιστο επιτόκιο	5,46	5,44	-0,02	...	...
Επιτόκιο στην Ελλάδα	8,71	9,11	0,40	9,15	0,44
Διαφορά επιτοκίου μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ	1,78	2,09	0,31	...	...

Πηγές: ΕΚΤ και εθνικές κεντρικές τράπεζες της ζώνης του ευρώ.
1 Μέσο επιτόκιο μηνός.
2 Τα τραπεζικά επιτόκια στη ζώνη του ευρώ για το Φεβρουάριο του 2009 δεν ήταν διαθέσιμα πριν από την εκτύπωση της Έκθεσης.

Πίνακας Χ.5Β Επιτόκια νέων τραπεζικών δανείων στις επιμέρους χώρες της ζώνης του ευρώ[1]

(ποσοστά % ετησίως)

	Νέα δάνεια με επιτόκιο κυμαινόμενο ή σταθερό έως 1 έτος[2]								Νέα δάνεια με επιτόκιο σταθερό άνω του ενός και έως 5 έτη[2]	
	Προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις				Στεγαστικά		Καταναλωτικά		Καταναλωτικά	
	Για δάνεια μέχρι 1 εκατ. ευρώ		Για δάνεια άνω του 1 εκατ. ευρώ							
	Δεκ. 2007	Ιαν. 2009	Δεκ. 2007	Ιαν. 2009	Δεκ. 2007	Ιαν. 2009	Δεκ. 2007	Ιαν. 2009	Δεκ. 2007	Ιαν. 2009
Αυστρία	5,54	3,97	5,10	3,23	5,73	4,93	6,57	6,05	6,50	6,62
Βέλγιο	5,89	4,08	5,20	3,18	5,26	4,24	6,98	7,14	7,52	7,76
Γαλλία	5,82	4,34	5,00	3,00	5,01	5,35	8,03	8,07	6,93	7,22
Γερμανία	6,55	4,56	5,47	3,63	5,97	4,97	5,51	5,10	5,46	5,48
Ελλάδα	**6,83**	**5,45**	**5,79**	**4,24**	**4,76**	**4,55**	**7,61**	**9,15**	**8,71**	**9,11**
Ιρλανδία	6,75	5,25	6,53	4,30	5,07	3,74	6,81	5,13	...[3]	...[3]
Ισπανία	5,96	4,93	5,33	3,46	5,35	4,80	10,24	11,93	8,86	9,29
Ιταλία	5,98	4,59	5,21	3,42	5,48	4,33	11,30	11,50	7,91	8,66
Κύπρος	...[3]	7,13	...[3]	6,58	...[3]	6,70	...[3]	7,94	...[3]	...[3]
Λουξεμβούργο	5,95	3,86	5,25	3,69	4,83	3,47	...[3]	...[3]	6,29	5,44
Μάλτα	5,41	5,51	6,72	4,43	...[3]	3,29	...[3]	5,87	...[3]	...[3]
Ολλανδία	5,51	4,31	5,22	3,28	5,41	4,73	9,09	11,30	...[3]	...[3]
Πορτογαλία	7,25	7,02	5,72	5,31	5,18	4,12	7,82	7,61	11,79	13,44
Σλοβακία	...[3]	4,70	...[3]	3,02	...[3]	6,30	...[3]	8,34	...[3]	15,81
Σλοβενία	6,40	5,89	5,96	5,44	6,45	5,50	7,23	6,36	7,62	8,08
Φινλανδία	5,73	3,71	4,89	3,16	4,92	3,18	5,85	4,13	6,14	5,63

Πηγές: ΕΚΤ και εθνικές κεντρικές τράπεζες της ζώνης του ευρώ.
1 Παρά την προσπάθεια εναρμόνισης της μεθοδολογίας συλλογής των στατιστικών στοιχείων στη ζώνη του ευρώ, υπάρχει σημαντική ανομοιογένεια ως προς τα χαρακτηριστικά και τη σχετική βαρύτητα των προϊόντων σε κάθε κατηγορία επιτοκίων, η οποία εν μέρει αντανακλά διαφορές μεταξύ των ακολουθούμενων εθνικών πρακτικών καθώς και διαφορές ως προς τις κανονιστικές και δημοσιονομικές ρυθμίσεις.
2 Μέσο επιτόκιο μηνός.
3 Στις χώρες αυτές δεν δημοσιεύονται στοιχεία για τα εν λόγω επιτόκια.

από ό,τι τα αντίστοιχα στη ζώνη του ευρώ, με αποτέλεσμα να διευρυνθεί η μεταξύ τους διαφορά. Αντίθετα, η εν λόγω διαφορά περιορίστηκε οριακά στα δάνεια χωρίς καθορισμένη διάρκεια, που αποτελούν περίπου το 1/3 του συνόλου των επιχειρηματικών δανείων,[21] και το επιτόκιό τους μειώθηκε κατά 43 μονάδες βάσης το 2008.

Το περιθώριο επιτοκίου, δηλ. η διαφορά μεταξύ του μέσου σταθμικού επιτοκίου των νέων τραπεζικών δανείων και του αντίστοιχου επιτοκίου των νέων καταθέσεων στην Ελλάδα, μειώθηκε το 2008 κατά 70 μονάδες βάσης (Δεκέμβριος 2007-Ιανουάριος 2009: 75 μονάδες βάσης), λόγω της μεγαλύτερης αύξησης του επιτοκίου των καταθέσεων σε σύγκριση με το επιτόκιο των δανείων, και διαμορφώθηκε σε 345[22] μονάδες βάσης το Δεκέμβριο του 2008 (Ιανουάριος 2009: 340 μονάδες βάσης). Το περιθώριο αυτό στη ζώνη του ευρώ μειώθηκε κατά 45 μονάδες βάσης την επισκοπούμενη περίοδο και διαμορφώθηκε σε 264 μονάδες βάσης στο τέλος του 2008 (Ιανουάριος 2009: 239 μονάδες βάσης). Όπως φαίνεται, το περιθώριο επιτοκίου στην Ελλάδα διατηρείται σε υψηλότερο επίπεδο, παρά τη μεγαλύτερη μείωσή του σε σχέση με το αντίστοιχο περιθώριο της ζώνης του ευρώ (βλ. Πίνακα Χ.6 και Διάγραμμα Χ.5). Υπενθυμίζεται ότι οι λόγοι για τους οποίους το περιθώριο επιτοκίου είναι υψηλότερο στην Ελλάδα αφορούν εγγενή χαρακτηριστικά του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, όπως είναι π.χ. ο σχετικά μεγάλος αριθμός μικρών καταθετών και δανειοληπτών, το υψηλότερο κόστος δανεισμού των τραπεζών στη διατραπεζική αγορά, το μεγαλύτερο ποσοστό καθυστερήσεων επί του συνολικού ποσού των δανείων και το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα που απαιτείται μέχρι την εκποίηση των ασφα-

Διάγραμμα Χ.4 Διαφορές επιτοκίων νέων τραπεζικών δανείων μεταξύ Ελλάδος και ζώνης του ευρώ

(εκατοστιαίες μονάδες)

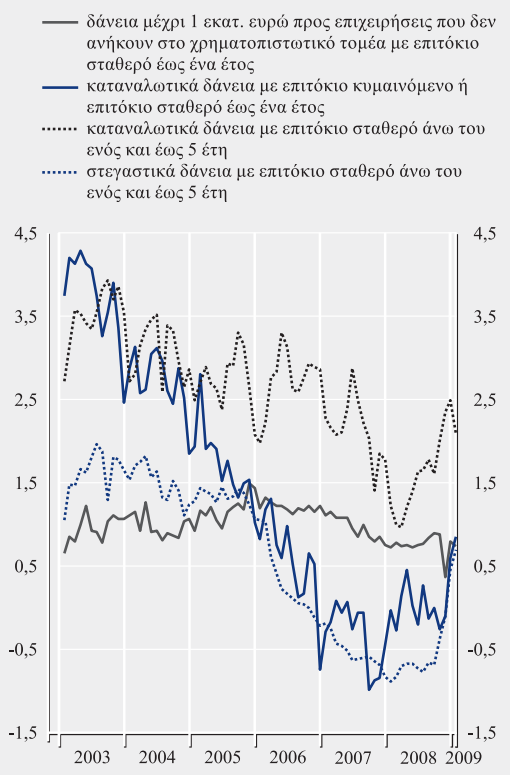

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΚΤ.

Διάγραμμα Χ.5 Διαφορά μέσου επιτοκίου μεταξύ νέων δανείων και νέων καταθέσεων (περιθώριο επιτοκίου) στην Ελλάδα και τη ζώνη του ευρώ

(εκατοστιαίες μονάδες)

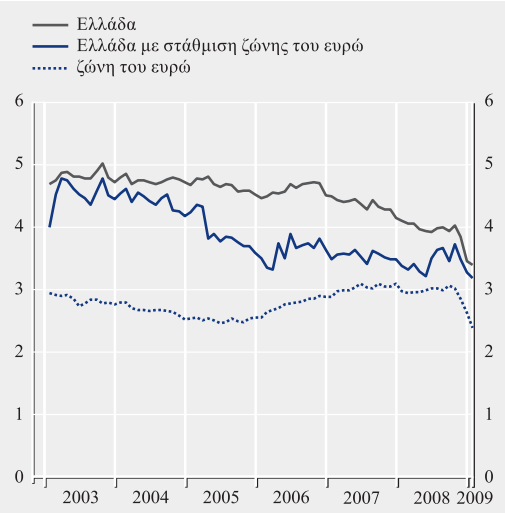

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΚΤ.

21 Το μεγαλύτερο τμήμα των δανείων αυτών αποτελούν οι αλληλόχρεοι λογαριασμοί.

22 Όπως υπολογίζεται από την Τράπεζα της Ελλάδος. Για ανάλογους υπολογισμούς της ΕΚΤ, βλ. την έκθεση "Differences in MFI interest rates across euro area countries", Σεπτέμβριος 2006.

Πίνακας Χ.6 Περιθώριο επιτοκίου (spread) στην Ελλάδα και στη ζώνη του ευρώ

(ποσοστά % ετησίως)

	Μέσο επιτόκιο νέων δανείων στην Ελλάδα[1]	Μέσο επιτόκιο νέων καταθέσεων στην Ελλάδα[1]	Περιθώριο επιτοκίου στην Ελλάδα (σε εκατ. μονάδες)	Περιθώριο επιτοκίου στην Ελλάδα με στάθμιση ζώνης του ευρώ (σε εκατ. μονάδες)	Περιθώριο επιτοκίου στη ζώνη του ευρώ (σε εκατ. μονάδες)
Δεκ. 1998	16,21	8,12	8,09	...	...
Δεκ. 1999	14,02	6,98	7,04	...	...
Δεκ. 2000	9,68	4,00	5,68	...	...
Δεκ. 2001	7,26	1,96	5,30	...	...
Δεκ. 2002	6,29	1,67	4,62	...	...
Δεκ. 2003	5,92	1,20	4,72	4,45	2,77
Δεκ. 2004	5,94	1,22	4,72	4,18	2,53
Δεκ. 2005	5,79	1,27	4,52	3,59	2,56
Δεκ. 2006	6,38	1,87	4,51	3,63	2,89
Δεκ. 2007	6,67	2,53	4,14	3,48	3,09
Δεκ. 2008	6,72	3,27	3,45	3,27	2,64
Ιαν. 2009	6,40	3,00	3,40	3,18	2,39
Φεβρ. 2009[2]	6,19	2,41	3,78	...	...

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΚΤ.
1 Το μέσο επιτόκιο εξαρτάται τόσο από το ύψος των επιτοκίων των επιμέρους κατηγοριών καταθέσεων/δανείων όσο και από τα μερίδια συμμετοχής κάθε μορφής κατάθεσης/δανείου στο αντίστοιχο σύνολο. Επομένως, το μέσο επιτόκιο μπορεί να μεταβληθεί, είτε λόγω μεταβολής των επιτοκίων είτε λόγω μεταβολής των μεριδίων των διαφόρων κατηγοριών καταθέσεων/δανείων. Για να μετριαστεί η επίδραση των απότομων μεταβολών των μεριδίων συμμετοχής, ο υπολογισμός του μέσου επιτοκίου γίνεται με βάση το μέσο όρο των μεριδίων συμμετοχής κατά το τελευταίο δωδεκάμηνο.
2 Τα τραπεζικά επιτόκια στη ζώνη του ευρώ για το Φεβρουάριο του 2009 δεν ήταν διαθέσιμα πριν από την εκτύπωση της Έκθεσης.

λειών, ενώ ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες είναι και η διαφορετική σύνθεση[23] τόσο των καταθέσεων όσο και των δανείων.

4 Η ΑΓΟΡΑ ΤΙΤΛΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

4.1 Η ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΑΓΟΡΑ

Οι δυσμενείς επιπτώσεις της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, που εκδηλώθηκαν εντονότερα τους τελευταίους μήνες του 2008 στην παγκόσμια οικονομία, επηρέασαν και τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν στην πρωτογενή και τη δευτερογενή αγορά τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου. **Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της πρωτογενούς αγοράς το 2008 ήταν η ανοδική τάση των επιτοκίων και η σημαντική αύξηση των αντληθέντων κεφαλαίων.**

Η ονομαστική αξία των τίτλων που εκδόθηκαν το 2008 ανήλθε σε 43,9 δισεκ. ευρώ, από 37,5 δισεκ. ευρώ το 2007 (βλ. Πίνακα Χ.7), λόγω της αύξησης του δημοσιονομικού ελλείμματος[24] αλλά και των αυξημένων πληρωμών του Δημοσίου για χρεολύσια.[25] Οι τίτλοι που προσφέρθηκαν ήταν κυρίως ομόλογα (95,7%) με διάρκεια από 3 έως 50 έτη, ενώ οι εκδόσεις έντοκων γραμματίων κάλυψαν μόλις το 4,3% της αξίας του συνόλου των εκδόσεων (βλ. Πίνακα Χ.7). Το Δημόσιο προέβη στην έκδοση τριών νέων ομολόγων, δηλαδή ενός 10ετούς μέσω κοινοπραξίας και δύο άλλων (3ετούς και 5ετούς διάρκειας) μέσω δημοπρασίας. Για την ενίσχυση της ρευστότητας αυτών των νέων εκδόσεων πραγματοποιήθηκαν επανεκδόσεις μέσω δημοπρασίας, ενώ

23 Στην Ελλάδα, σε σύγκριση με τη ζώνη του ευρώ, είναι σχετικά μεγαλύτερη η συμμετοχή των καταθέσεων των νοικοκυριών διάρκειας μίας ημέρας. Όσον αφορά τα δάνεια, στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερο το ποσοστό συμμετοχής των πιστωτικών καρτών, ενώ στη ζώνη του ευρώ η κατηγορία αυτή δεν είναι σημαντική. Το περιθώριο θα ήταν χαμηλότερο κατά 18 μονάδες βάσης το Δεκέμβριο του 2008, αν η σύνθεση των καταθέσεων και των δανείων ήταν στην Ελλάδα ίδια με αυτή της ζώνης του ευρώ.
24 Βλ. Κεφάλαιο VIII.
25 Το 2008 οι πληρωμές αυτές ανήλθαν σε 26,3 δισεκ. ευρώ, έναντι 22,5 δισεκ. ευρώ το 2007.

Πίνακας Χ.7 Εκατοστιαία διάρθρωση εκδοθέντων τίτλων του Δημοσίου με βάση τη διάρκεια

Τίτλοι	2006		2007		2008	
Έντοκα γραμμάτια	6,9		4,2		4,3	
Ομόλογα	93,1		95,8		95,7	
3ετή		19,1		4,2		23,5
5ετή		25,4		21,6		15,2
8ετή[1]		-		-		13,3
10ετή		29,1		31,2		20,1
12ετή		1,9		-		-
15ετή		-		19,3		8,2
23ετή		8,8		9,7		9,4
30ετή		15,7		11,2		8,9
50ετή[1]		-		2,8		1,4
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Αξία τίτλων (εκατ. ευρώ)	28.955		37.532		43.943	

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.
Σημείωση: Στην περίπτωση των επανεκδόσεων, η κατανομή των αντληθέντων κεφαλαίων έγινε με βάση την αρχική και όχι την εναπομένουσα διάρκεια των τίτλων.
1 Οι εκδόσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν μέσω ιδιωτικής τοποθέτησης.

επίσης επανεκδόθηκαν το 15ετές, το 30ετές και το 23ετές τιμαριθμοποιημένο ομόλογο με την κοινοπρακτική μέθοδο.

Σε αντίθεση με το 2007, το μεγαλύτερο μέρος των ομολογιακών εκδόσεων αφορούσε ομόλογα με διάρκεια κάτω των 10 ετών (2008: 52%, 2007: 25%), με αποτέλεσμα η μέση σταθμική διάρκεια του συνόλου των νέων τίτλων που εκδόθηκαν το 2008 να μειωθεί σε 11 έτη (2007: 13,3 έτη). **Η έκδοση τίτλων βραχείας και μέσης διάρκειας συνεχίστηκε εντονότερα το πρώτο τρίμηνο του 2009. Το Δημόσιο επέλεξε αυτές τις διάρκειες προκειμένου να μην επιβαρυνθεί το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους από τα υψηλότερα επιτόκια για μακρό χρονικό διάστημα, ενώ επιπλέον, λόγω της μεγάλης αβεβαιότητας, η ζήτηση των επενδυτών στράφηκε κυρίως προς τα ομόλογα με μικρότερη διάρκεια.**

Ακολουθώντας την πορεία των αποδόσεων στη δευτερογενή αγορά τίτλων, **τα επιτόκια δανεισμού του Δημοσίου στην πρωτογενή αγορά παρουσίασαν, όπως προαναφέρθηκε, άνοδο, η οποία συνεχίστηκε με εντονότερο ρυθμό κατά το πρώτο τρίμηνο του 2009.[26] Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο ότι, λόγω της διεθνούς κρίσης, οι επενδυτές εκδήλωσαν τις επιφυλάξεις τους για την ελληνική αλλά και ορισμένες άλλες οικονομίες που παρουσιάζουν σημαντικές μακροοικονομικές ανισορροπίες και διαρθρωτικές αδυναμίες.**

Η αύξηση των επιτοκίων επηρεάζει αρνητικά το κόστος εξυπηρέτησης των νέων εκδόσεων του Δημοσίου.[27] Επιπλέον, **επιβαρύνει και το σύνολο της οικονομίας, καθώς οι τράπεζες και οι λοιπές επιχειρήσεις αντλούν κεφάλαια από τις αγορές με επιτόκιο που επηρεάζεται από το επιτόκιο δανεισμού του Δημοσίου.**

Ωστόσο, παρά το γενικότερο αρνητικό κλίμα, **δεν δημιουργήθηκαν προβλήματα στην υλοποίηση του προγράμματος δανεισμού του Δημοσίου και ο δείκτης κάλυψης των δημοπρατούμενων εκδόσεων διατηρήθηκε το 2008 σε ικανοποιητικά επίπεδα, αφού διαμορφώθηκε σε 3,1 σε σύγκριση με 4,2 το 2007. Επίσης, το πρώτο τρίμηνο του 2009 οι δημοπρασίες έντοκων γραμματίων υπερκαλύφθηκαν κατά περίπου 5 φορές.**

4.2 Η ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΑΓΟΡΑ

Οι εξελίξεις στην Ηλεκτρονική Δευτερογενή Αγορά Τίτλων (ΗΔΑΤ) του Ελληνικού Δημοσίου το 2008 ήταν ιδιαίτερα αρνητικές, **με κυριότερα χαρακτηριστικά την αύξηση των αποδόσεων, την υψηλή μεταβλητότητά τους[28] και τη σημαντική υποχώρηση των συναλλαγών.**

26 **Το μέσο σταθμικό κόστος του νέου δανεισμού εμφάνισε το 2008 μικρή άνοδο και διαμορφώθηκε σε 4,63% από 4,42% το 2007. Το α΄ τρίμ. του 2009, το κόστος αυτό ανήλθε σε 5%, ενώ υποχώρησε ελαφρά σε 4,7% στις αρχές Απριλίου.** Η εν λόγω μικρή μόνο άνοδος σε σχέση με το 2008 οφείλεται στο ότι σημαντικό τμήμα των νέων εκδόσεων αφορούσε έντοκα γραμμάτια με επιτόκιο αισθητά χαμηλότερο από ό,τι σε παλαιότερες εκδόσεις. Ειδικότερα, στις 7.4.2009 εκδόθηκαν ετήσια και εξάμηνα έντοκα γραμμάτια με ιστορικά χαμηλό επιτόκιο (1,78% και 1,48% αντίστοιχα).

27 Επιπρόσθετα, το κόστος εξυπηρέτησης του τμήματος του χρέους που έχει συναφθεί με κυμαινόμενο επιτόκιο επιβαρύνθηκε το 2008 από την άνοδο των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς. Ωστόσο, στο τέλος του πρώτου τριμήνου του 2009, η υποχώρηση των επιτοκίων αυτών άσκησε ευνοϊκή επίδραση στο κόστος εξυπηρέτησης του χρέους κυμαινόμενου επιτοκίου. Σημειώνεται ότι το ποσοστό του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης που έχει συναφθεί με κυμαινόμενο επιτόκιο ανέρχεται σε 20% περίπου.

28 Η μεταβλητότητα των αποδόσεων του δεκαετούς ομολόγου το 2008 ήταν σχεδόν διπλάσια σε σχέση με το μέσο όρο των τελευταίων έξι ετών, ενώ σημαντικά αυξημένη ήταν και η μεταβλητότητα στις αγορές ομολόγων της ζώνης του ευρώ.

Οι **αποδόσεις των ομολόγων στην ελληνική δευτερογενή αγορά,** ακολουθώντας ανάλογες εξελίξεις στις αποδόσεις των αντίστοιχων τίτλων της ζώνης του ευρώ, αυξήθηκαν κατά το πρώτο εξάμηνο του 2008, λόγω της ενίσχυσης των πληθωριστικών πιέσεων και των προσδοκιών που είχαν διαμορφωθεί την περίοδο αυτή για αύξηση των επιτοκίων της ΕΚΤ (βλ. Διάγραμμα Χ.6). Το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου όμως, η υποχώρηση των πληθωριστικών πιέσεων λόγω της μείωσης των τιμών των βασικών εμπορευμάτων και της επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας στη ζώνη του ευρώ επηρέασε πτωτικά τις αποδόσεις των ομολόγων. Στη συνέχεια και μέχρι το τέλος του έτους, η έντονη αβεβαιότητα που επικράτησε στις αγορές χρήματος και κεφαλαίων διεθνώς είχε αποτέλεσμα τη σημαντική προς τα άνω επανεκτίμηση των κινδύνων και —στη ζώνη του ευρώ— τη στροφή των επενδυτών κυρίως προς τα γερμανικά ομόλογα, που θεωρούνται τα ασφαλέστερα. Γι' αυτό, **οι αποδόσεις στην ελληνική δευτερογενή αγορά σημείωσαν άνοδο με έντονη μεταβλητότητα,[29] σε αντίθεση με τις αποδόσεις κυρίως των γερμανικών ομολόγων, οι οποίες υποχώρησαν σε ιστορικώς χαμηλά επίπεδα.[30]**

Οι εξελίξεις αυτές αποτυπώνονται και στη **διαφορά αποδόσεων μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών ομολόγων,** η οποία παρουσίασε σημαντική διεύρυνση σε όλες τις διάρκειες, φθάνοντας στο τέλος του 2008 **τα υψηλότερα επίπεδα από την ένταξη της Ελλάδος στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.** Ειδικότερα, η διαφορά απόδοσης μεταξύ του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου και του αντίστοιχου γερμανικού διευρύνθηκε σημαντικά από τα τέλη Οκτωβρίου και μετά[31] και στο τέλος Δεκεμβρίου του 2008 διαμορφώθηκε σε 228 μονάδες βάσης, έναντι μόλις 29 μονάδων βάσης στο τέλος Δεκεμβρίου του 2007. Το πρώτο τρίμηνο του 2009 η διαφορά αυτή σημείωσε περαιτέρω αύξηση[32] (βλ. Διάγραμμα Χ.6). **Αισθητή διεύρυνση της διαφοράς αποδόσεων, σε μικρότερο ωστόσο βαθμό, παρατηρήθηκε και στα ομόλογα άλλων χωρών της ζώνης του ευρώ, όπως της Ιρλανδίας, της Ιταλίας, του Βελγίου, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας.** Οι εξελίξεις αυτές αντανακλούν την αυξημένη διαφοροποίηση της συμπεριφοράς των επενδυτών με βάση αφενός τον πιστωτικό κίνδυνο και τη δημοσιονομική κατάσταση κάθε χώρας και αφετέρου το βαθμό ρευστότητας των ομολόγων της.

Διάγραμμα Χ.6 Απόδοση 10ετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου και διαφορά έναντι του αντίστοιχου γερμανικού

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Η καμπύλη αποδόσεων του Ελληνικού Δημοσίου μετατοπίστηκε προς τα άνω στο τέλος του 2008 σε σχέση με το τέλος του 2007 και η κλίση

29 Την περίοδο αυτή, οι αποδόσεις επηρεάστηκαν θετικά από τη μείωση των επιτοκίων της ΕΚΤ και τα συντονισμένα κυβερνητικά μέτρα στήριξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος που ανακοινώθηκαν στη ζώνη του ευρώ. Αντίθετα, αρνητική επίδραση άσκησε η ανακοίνωση στοιχείων και εκτιμήσεων για παρατεταμένη ύφεση στις προηγμένες οικονομίες.

30 Οι αποδόσεις των ομολόγων των άλλων χωρών της ζώνης του ευρώ υποχώρησαν επίσης, αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό.

31 Στις 22.10.2008, ο διεθνής οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την προοπτική της ελληνικής οικονομίας ως προς την πιστοληπτική της αξιολόγηση σε σταθερή από θετική, διατηρώντας ωστόσο την πιστοληπτική αξιολόγηση της χώρας στο Α.

32 Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με την υποβάθμιση, στις 14.1.2009, της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας από το διεθνή οίκο αξιολόγησης Standard and Poor's από Α σε Α-. Επίσης, στις 25.2.2009 ο διεθνής οίκος αξιολόγησης Moody's υποβάθμισε την προοπτική της ελληνικής οικονομίας ως προς την πιστοληπτική της αξιολόγηση σε σταθερή από θετική. Εξάλλου, στις 6.3.2009 η διαφορά απόδοσης του ελληνικού 10ετούς ομολόγου έναντι του αντίστοιχου γερμανικού έφθασε τις 314 μονάδες βάσης λόγω της έναρξης διαπραγμάτευσης στην ΗΔΑΤ του νέου 10ετούς ομολόγου αναφοράς με τοκομερίδιο 6% το οποίο λήγει τον Ιούλιο του 2019, δηλαδή περίπου 7 μήνες αργότερα από το αντίστοιχο γερμανικό.

Διάγραμμα Χ.7 Μέση ημερήσια αξία συναλλαγών επί τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου

(εκατ. ευρώ)

Α. Στην ΗΔΑΤ

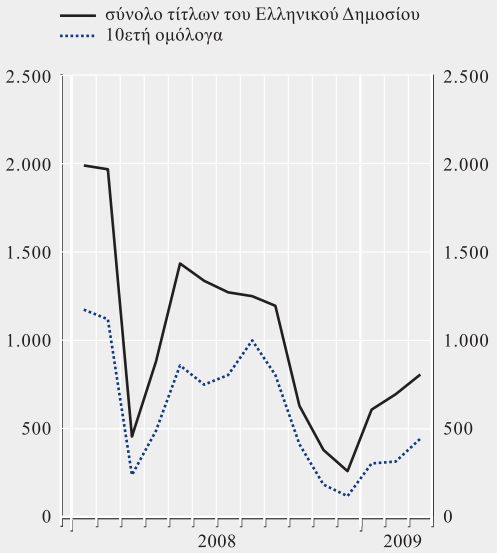

Β. Στο Σύστημα Άυλων Τίτλων

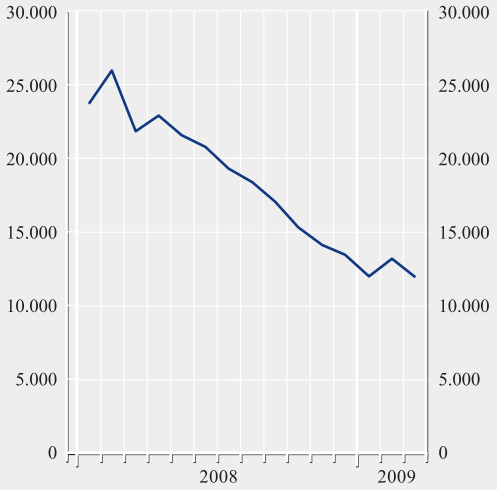

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

της αυξήθηκε σημαντικά, δεδομένου ότι η διαφορά απόδοσης μεταξύ του 10ετούς και του 3ετούς ομολόγου αυξήθηκε κατά 41 μονάδες βάσης και διαμορφώθηκε στο τέλος του Δεκεμβρίου του 2008 σε 86 μονάδες βάσης. Η απόδοση του 10ετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου ανήλθε στο τέλος Δεκεμβρίου του 2008 σε 5,23%, ήταν δηλαδή υψηλότερη κατά 57 μονάδες βάσης σε σύγκριση με το τέλος Δεκεμβρίου του 2007. Περαιτέρω άνοδο σημείωσε η απόδοση του 10ετούς ομολόγου κατά το πρώτο τρίμηνο του τρέχοντος έτους.

Οι αρνητικές συνθήκες που επικράτησαν στη δευτερογενή αγορά το 2008 αποτυπώνονται και στην πορεία των συναλλαγών, καθώς η μέση ημερήσια **αξία των συναλλαγών στην ΗΔΑΤ** υποχώρησε στο ήμισυ σε σχέση με το 2007 και διαμορφώθηκε σε 1,1 δισεκ. ευρώ περίπου (βλ. Διάγραμμα Χ.7Α). Ωστόσο, η μέση ημερήσια **αξία των συναλλαγών στο Σύστημα Άυλων Τίτλων (ΣΑΤ)** της Τράπεζας της Ελλάδος[33] διατηρήθηκε σε 19,6 δισεκ. ευρώ, όσο περίπου ήταν και το 2007 (βλ. Διάγραμμα Χ.7Β). Το μεγαλύτερο μέρος των συναλλαγών στην ΗΔΑΤ[34] αφορούσε 10ετή ομόλογα, τα οποία κάλυψαν το 59% της συνολικής αξίας των συναλλαγών (2007: 64%), ενώ αισθητά αυξημένες ήταν οι συναλλαγές σε 5ετή (2008: 17,9%, 2007: 14,0%) και 3ετή ομόλογα (2008: 7,2%, 2007: 3,1%). Η διαφορά μεταξύ προσφερόμενων και ζητούμενων τιμών των ομολογιακών τίτλων αυξήθηκε σε 55,9 μονάδες βάσης το Δεκέμβριο του 2008, από 9,7 μονάδες βάσης το Δεκέμβριο του 2007. Η μεγάλη αυτή άνοδος[35] αντανακλά την περιορισμένη ρευστότητα της δευτερογενούς αγοράς και την έντονη απροθυμία των επενδυτών να αναλάβουν κινδύνους.

5 Η ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΑΚΗ ΑΓΟΡΑ ΜΕΤΟΧΩΝ

Η **πτωτική τάση του γενικού δείκτη τιμών των μετοχών** στο Χρηματιστήριο Αθηνών (ΓΔΧΑ) που άρχισε το Νοέμβριο του 2007 συνεχίστηκε

33 Το ΣΑΤ περιλαμβάνει, εκτός από τις συναλλαγές στην ΗΔΑΤ, και τις αγοραπωλησίες τίτλων μεταξύ τραπεζών και πελατών τους στην εξωχρηματιστηριακή αγορά.

34 Η συμμετοχή των ξένων επενδυτών στις συναλλαγές στην ΗΔΑΤ το 2008 ανήλθε κατά μέσο όρο σε 45% περίπου, έναντι 55% το 2007. Επίσης, το 2008 ο αριθμός των ξένων και Ελλήνων διαπραγματευτών (βασικών και μη) που διενέργησαν συναλλαγές στην ΗΔΑΤ διαμορφώθηκε σε 21 και 10 αντίστοιχα, από 20 και 9 αντίστοιχα το 2007. Τέλος, οι καθαρές εισροές των ξένων επενδυτών διαμορφώθηκαν σε 19,9 δισεκ. ευρώ το 2008, από 25,7 δισεκ. ευρώ το 2007.

35 Λόγω των δυσμενών συνθηκών που επικράτησαν στη δευτερογενή αγορά το 2008, αυξήθηκαν σημαντικά οι επιτρεπόμενες από τον κανονισμό λειτουργίας της ΗΔΑΤ διαφορές μεταξύ προσφερόμενων και ζητούμενων τιμών ανάλογα με τη διάρκεια των τίτλων που αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης.

Διάγραμμα Χ.8 Τιμές μετοχών, αξία συναλλαγών και εμπορευσιμότητα στο Χρηματιστήριο Αθηνών

Πηγή: Χρηματιστήριο Αθηνών.
1 Αριθμός μετοχών που αποτέλεσαν αντικείμενο συναλλαγών προς το συνολικό αριθμό των εισηγμένων μετοχών.

με έντονο ρυθμό το 2008. Κατά το πρώτο τρίμηνο του 2009, ο δείκτης αυτός σημείωσε περαιτέρω ελαφρά υποχώρηση (βλ. Διάγραμμα Χ.8Α).

Αναλυτικότερα, ο ΓΔΧΑ μειώθηκε κατά 65,5% στο τέλος Δεκεμβρίου του 2008 σε σχέση με το τέλος Δεκεμβρίου του 2007. Η υποχώρηση του δείκτη αυτού ήταν εντονότερη από εκείνη του ευρωπαϊκού δείκτη τιμών μετοχών Dow Jones EURO STOXX (-46,3%) και η τρίτη μεγαλύτερη μεταξύ των βασικών χρηματιστηριακών δεικτών των χωρών της ζώνης του ευρώ. Λόγω της γενικότερης πτώσης των τιμών των μετοχών στο Χρηματιστήριο Αθηνών (ΧΑ),[36] η συνολική χρηματιστηριακή αξία ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο τέλος του 2008 περίπου στο 1/3 εκείνης στο τέλος του 2007 (Δεκ. 2008: 28%, Δεκ. 2007: 86% – βλ. Πίνακα Χ.8).

Η ελληνική χρηματιστηριακή αγορά επηρεάστηκε αρνητικά κυρίως από τις εξελίξεις στις διεθνείς χρηματιστηριακές αγορές λόγω της εντεινόμενης αβεβαιότητας των επενδυτών για την έκταση και τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής αναταραχής και την επίδρασή της στην κερδοφορία των επιχειρήσεων[37] και στην πραγματική οικονομία. Η κατάρρευση της Lehman Brothers στα μέσα Σεπτεμβρίου επέδρασε ιδιαιτέρως επιβαρυντικά, ενώ οι συντονισμένες παρεμβάσεις κυβερνήσεων, κεντρικών τραπεζών και διεθνών οργανισμών με στόχο την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης και την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεών της στην πραγματική οικονομία είχαν μόνο πρόσκαιρα θετική επίδραση.

Επιπρόσθετες πιέσεις στις τιμές των μετοχών στο ΧΑ άσκησαν οι ρευστοποιήσεις στις οποίες

36 Σημειώνεται ότι ο ΓΔΧΑ περιλαμβάνει τις μετοχές 60 επιχειρήσεων.

37 Στην Ελλάδα, τα κέρδη πριν από φόρους (σε ενοποιημένο επίπεδο) του συνόλου των εταιριών (πλην του χρηματοπιστωτικού κλάδου) με μετοχές εισηγμένες στο ΧΑ εμφάνισαν πτώση της τάξεως του 40% το 2008. Μείωση της κερδοφορίας τους εμφάνισαν και οι επιχειρήσεις της ζώνης του ευρώ. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα κέρδη ανά μετοχή των εταιριών που συμμετέχουν στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού δείκτη τιμών μετοχών Dow Jones EURO STOXX ήταν στο τέλος Δεκεμβρίου του 2008 μειωμένα κατά 13% σε σχέση με το Δεκέμβριο του 2007.

Πίνακας Χ.8 Εξελίξεις χρηματιστηριακών μεγεθών

Έτη	Δείκτες τιμών μετοχών[1] (1980=100)		Μέση ημερήσια αξία συναλλαγών σε μετοχές (εκατ. ευρώ)	Χρηματιστηριακή αξία[1] (εκατ. ευρώ)			Χρηματιστηριακή αξία ως ποσοστό του ΑΕΠ			Αντληθέντα κεφάλαια μέσω Χρηματιστηρίου Αθηνών[3] (εκατ. ευρώ)		
	Γενικός	Τραπεζών		Μετοχών	Δανείων[2]	Συνόλου	Μετοχών	Δανείων	Συνόλου	Εταιρίες με εισηγμένες μετοχές	Νέες εταιρίες	Σύνολο
2003	2.263,6	4.246,9	141,1	84.547	135.219	219.766	49	78	128	317	61	378
2004	2.786,2	6.129,0	140,8	92.140	157.905	250.045	49	85	135	397	79	476
2005	3.663,9	7.904,2	209,3	123.033	178.925	301.958	61	90	152	2.906	61	2.967
2006	4.394,1	6.194,5	343,3	157.928	191.549	349.477	73	90	163	3.396	86	3.482
2007	5.178,8	7.296,4	480,0	195.502	194.659	390.161	86	86	171	9.988	146	10.134
2008	1.786,5	1.899,4	316,4	68.176	201.859	270.035	28	83	111	623	9	632

Πηγές: Χρηματιστήριο Αθηνών, Τράπεζα της Ελλάδος και (για το ΑΕΠ) Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.
1 Τέλος έτους.
2 Περιλαμβάνονται έντοκα γραμμάτια και ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου, τραπεζικά ομόλογα, ομολογιακά δάνεια Ελληνικού Δημοσίου, επιχειρήσεων και διεθνών οργανισμών, καθώς και εθνικά δάνεια σε συνάλλαγμα, δάνεια οικονομικής εξυγίανσης, απαλλοτρίωσης, λαχειοφόρα και νομικών προσώπων και εταιριών.
3 Με αύξηση μετοχικού κεφαλαίου και έκδοση νέων μετοχών.

προέβησαν οι επενδυτές του εξωτερικού, και οι οποίες εν μέρει οφείλονται στον επαναπατρισμό κεφαλαίων για την κάλυψη εγχώριων υποχρεώσεών τους. Οι καθαρές εκροές από τις συναλλαγές των αλλοδαπών επενδυτών σε μετοχές του ΧΑ ανήλθαν σε 3,6 δισεκ. ευρώ την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου του 2008, ενώ η συμμετοχή των επενδυτών αυτών στη συνολική χρηματιστηριακή αξία του ΧΑ διαμορφώνεται από τον Οκτώβριο του 2008, για πρώτη φορά μετά το Μάρτιο του 2007, σε επίπεδο κάτω του 50%.

Οι ανωτέρω εξελίξεις αποτυπώνονται τόσο στη συναλλακτική δραστηριότητα όσο και στην άντληση κεφαλαίων (βλ. Πίνακα Χ.8). **Υποχώρηση κατά 34,2% εμφάνισε το 2008 η μέση ημερήσια αξία των συναλλαγών,** η οποία διαμορφώθηκε σε 316,4 εκατ. ευρώ (βλ. Πίνακα Χ.8 και Διάγραμμα Χ.8Β). Ωστόσο, αν ληφθεί υπόψη η σημαντική κάμψη των τιμών των μετοχών, **η μέση αξία των συναλλαγών σε σταθερές τιμές (όγκος συναλλαγών) έχει αυξηθεί.** Η πλειονότητα των συναλλαγών (96,7%) αφορούσε τις μετοχές της κατηγορίας αγοράς μεγάλης κεφαλαιοποίησης, ενώ μειωμένη συναλλακτική δραστηριότητα παρατηρήθηκε σε μετοχές των υπόλοιπων κατηγοριών (βλ. Πίνακα Χ.9). Οριακή συμμετοχή στο σύνολο των συναλλαγών του 2008 είχε η δραστηριότητα του πρώτου διαπραγματεύσιμου αμοιβαίου κεφαλαίου (ΔΑΚ), το οποίο αναπαράγει τη σύνθεση του δείκτη τιμών μετοχών FTSE/ATHEX 20. Ακολουθώντας ανάλογη πορεία με τη μέση ημερήσια αξία των συναλλαγών, **η μέση ετήσια εμπορευσιμότητα των μετοχών μειώθηκε** σε 4,3% το 2008 από 5,8% το 2007 (βλ. Διάγραμμα Χ.8Γ). Εξάλλου, **περιορισμένη ήταν η άντληση κεφαλαίων το 2008,** καθώς ανήλθε σε μόλις 632 εκατ. ευρώ, εμφανίζοντας μείωση κατά 94% περίπου σε σχέση με το 2007 (βλ. Πίνακα Χ.8). Τα κεφάλαια που άντλησαν οι νέες εταιρίες αποτελούσαν το 1,4% περίπου του συνόλου των αντληθέντων κεφαλαίων, ποσοστό παραπλήσιο με εκείνο του 2007.

Όσον αφορά τον **τραπεζικό κλάδο**, μεταξύ τέλους του 2007 και τέλους του 2008 **ο δείκτης τιμών των τραπεζικών μετοχών μειώθηκε κατά 73,9%** (βλ. Διάγραμμα Χ.8Α). Η πτώση αυτή ήταν μεγαλύτερη τόσο εκείνης του ΓΔΧΑ όσο και του αντίστοιχου δείκτη τιμών των τραπεζικών μετοχών της ζώνης του ευρώ (-63,7%) παρά το ότι ήταν έμμεση και περιορισμένη η

Πίνακας Χ.9 Αξία και διάρθρωση χρηματιστηριακών συναλλαγών

(εκατ. ευρώ)

	2006		2007		2008	
	Αξία συναλλαγών	Εκατο-στιαία διάρθρωση	Αξία συναλλαγών	Εκατο-στιαία διάρθρωση	Αξία συναλλαγών	Εκατο-στιαία διάρθρωση
Μετοχών	**85.334,0**	**100,0**	**121.266,6**	**100,0**	**78.145,8**	**100,0**
Κατηγορία μεγάλης κεφαλαιοποίησης	77.423,0	90,7	111.143,9	91,6	75.587,8	96,7
Κατηγορία μεσαίας και μικρής κεφαλαιοποίησης	6.873,0	8,2	9.081,3	7,5	1.814,9	2,3
Κατηγορία χαμηλής διασποράς, εμπορευσιμότητας και ειδικών χρημ/κών χαρακτηριστικών	187,9	0,2	839,4	0,7	588,1	0,8
Κατηγορία επιτήρησης	210,7	0,2	171,9	0,1	93,8	0,1
Διάθεση υφιστάμενων μετοχών	639,4	0,7	30,1	0,0	0,0	0,0
Διαπραγματεύσιμα αμοιβαία κεφάλαια	-	-	-	-	61,2	0,1
Δανείων[1]	**5,7**	**0,0**	**13,4**	**0,0**	**28,6**	**0,0**
Σύνολο	**85.339,7**	**100,0**	**121.280,0**	**100,0**	**78.174,4**	**100,0**

Πηγή: Χρηματιστήριο Αθηνών.
1 Περιλαμβάνονται έντοκα γραμμάτια και ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου, τραπεζικά ομόλογα και ομολογιακά δάνεια επιχειρήσεων.

έκθεση των τραπεζών σε κινδύνους που σχετίζονται με τη χρηματοπιστωτική αναταραχή. **Σ' αυτή την εξέλιξη των τιμών των μετοχών των ελληνικών τραπεζών συνέβαλαν η υποχώρηση της κερδοφορίας τους[38] κατά 43% και η προοπτική για μειωμένη κερδοφορία και το 2009, αλλά και η ανησυχία των επενδυτών για την έκθεση των ελληνικών τραπεζών στις χώρες της Νοτιοανατολικής και Ανατολικής Ευρώπης.**

Οι σημαντικότερες θεσμικές εξελίξεις στην ελληνική χρηματιστηριακή αγορά κατά το 2008 ήταν η απόφαση[39] του Διοικητικού Συμβουλίου της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς να απαγορεύσει τις "ανοικτές"[40] πωλήσεις μετοχών που αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης στο ΧΑ,[41] η οποία ισχύει έως το τέλος Μαΐου του 2009,[42] η λειτουργία αγοράς στο ΧΑ για πολύ μικρού μεγέθους επιχειρήσεις (Εναλλακτική Αγορά) και η δημιουργία του πρώτου Διαπραγματεύσιμου Αμοιβαίου Κεφαλαίου.

6 Η ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΑΜΟΙΒΑΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

Οι αρνητικές εξελίξεις στην εγχώρια και τις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίων επηρέασαν και τη δραστηριότητα των αμοιβαίων κεφαλαίων, η οποία εμφάνισε αισθητή υποχώρηση. Μεταξύ τέλους του 2007 και τέλους του 2008, **το συνολικό ενεργητικό των αμοιβαίων κεφαλαίων μειώθηκε** κατά 59,5% και διαμορφώθηκε σε 8,3 δισεκ. ευρώ (βλ. Διάγραμμα Χ.9), αν και ο αριθμός των αμοιβαίων κεφαλαίων αυξήθηκε σε 269 (2007: 260). Κατά το πρώτο δίμηνο του 2009 το ενεργητικό των αμοιβαίων κεφαλαίων υποχώρησε περαιτέρω.

Η μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση ενεργητικού παρατηρήθηκε το 2008 στα **αμοιβαία κεφάλαια διαχείρισης διαθεσίμων,** λόγω του ανταγωνισμού τον οποίο δέχθηκαν από τις τράπεζες μέσω των σχετικά υψηλών επιτοκίων καταθέσεων προθεσμίας που προσέφεραν οι τελευταίες. Σημαντική μείωση ωστόσο

38 Για την κερδοφορία των τραπεζών βλ. Τμήμα 7 του παρόντος κεφαλαίου.
39 Απόφαση 1/488/10.10.2008 (ΦΕΚ Β' 2176/23.10.2008).
40 Η δυνατότητα αυτή των επενδυτών αναφέρεται στην περίπτωση που ο πωλητής των μετοχών δεν έχει στην ιδιοκτησία του τις μετοχές αυτές, αλλά έχει προηγουμένως δανειστεί ισάριθμες και ομοειδείς μετοχές συνάπτοντας σύμβαση δανεισμού στο Χρηματιστήριο Παραγώγων.
41 Ανάλογες αποφάσεις ελήφθησαν στις περισσότερες ανεπτυγμένες χρηματιστηριακές αγορές διεθνώς.
42 Απόφαση 15/493/11.12.2008.

Διάγραμμα Χ.9 Αριθμός και ενεργητικό αμοιβαίων κεφαλαίων

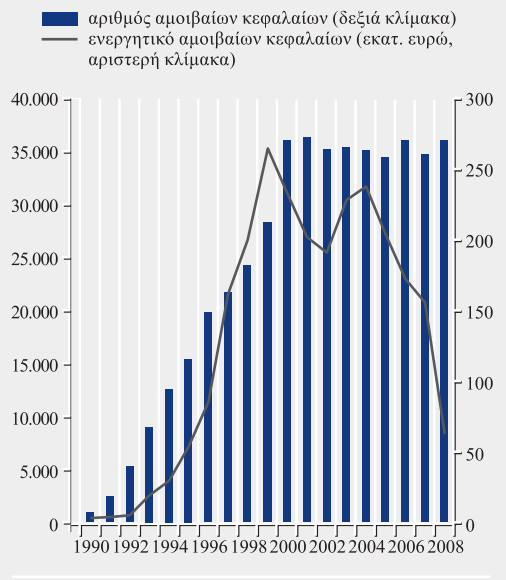

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

εμφάνισε και το ενεργητικό **των μετοχικών και των μικτών αμοιβαίων κεφαλαίων,** κυρίως λόγω της σημαντικής πτώσης των τιμών των μετοχών. Σχετικά μικρότερη υποχώρηση εμφάνισε το ενεργητικό των **ομολογιακών αμοιβαίων κεφαλαίων.**

Όσον αφορά τη διάρθρωση, το ενεργητικό των ομολογιακών αμοιβαίων κεφαλαίων στο τέλος Δεκεμβρίου του 2008 αποτελούσε το 31,4% του συνολικού ενεργητικού, έναντι 29,9% του ενεργητικού των αμοιβαίων κεφαλαίων διαθεσίμων, 23,6% των μετοχικών, 9,2% των μικτών και 6% των αμοιβαίων κεφαλαίων που επενδύουν σε μερίδια άλλων αμοιβαίων κεφαλαίων (funds of funds).

Κύριο χαρακτηριστικό της επενδυτικής συμπεριφοράς των αμοιβαίων κεφαλαίων το 2008 ήταν η μείωση που παρατηρήθηκε στις τοποθετήσεις σε όλες τις επιμέρους επενδυτικές κατηγορίες (μετοχές, κρατικά και εταιρικά ομόλογα, μερίδια άλλων αμοιβαίων κεφαλαίων, σύνθετες πράξεις ανταλλαγής νομισμάτων και μετρητά) τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Τέλος, η δραστηριότητα στην ευρωπαϊκή αγορά αμοιβαίων κεφαλαίων το 2008 εμφάνισε επίσης πτωτική τάση, ενώ αντίθετα το 2007 είχε σημειώσει άνοδο. Ωστόσο, στην ευρωπαϊκή αγορά η μείωση του ενεργητικού ήταν σημαντικά μικρότερη (-25,4%) σε σύγκριση με την ελληνική αγορά και το συνολικό ενεργητικό διαμορφώθηκε σε 4,6 τρισεκ. ευρώ στο τέλος του 2008.

7 ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ[43]

Οι συνθήκες δυσλειτουργίας των διεθνών αγορών χρήματος και κεφαλαίων το 2008, οι οποίες είχαν αποτέλεσμα και την επιδείνωση του διεθνούς και του εγχώριου μακροοικονομικού περιβάλλοντος, ιδίως μετά το Σεπτέμβριο του 2008, επέδρασαν αρνητικά στους παράγοντες που επηρεάζουν το ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Κατά τη διάρκεια του 2008 παρατηρήθηκε επιδείνωση των περισσότερων δεικτών του τραπεζικού συστήματος, αλλά τα θεμελιώδη μεγέθη του παραμένουν υγιή.

Επιπρόσθετα, οι παράγοντες αυτοί πρέπει να αξιολογούνται και δυναμικά, δηλαδή να λαμβάνονται υπόψη οι διαφαινόμενες εξελίξεις και προοπτικές σε συνδυασμό με τα μέτρα πολιτικής που έχουν ληφθεί τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και διεθνώς για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και την άμβλυνση των επιπτώσεων από την επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας. Στο πλαίσιο αυτό, εφαρμόζεται ήδη ο Ν. 3723/2008 για την ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας.[44] Η αξιοποίηση από τις ελληνικές τράπεζες των προβλεπόμενων μέτρων έχει ήδη ξεκινήσει και αναμένεται να ενδυναμώσει περαιτέρω τη ρευστότητα και την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών, αμβλύνοντας τις πιέσεις στα επιτόκια καταθέσεων και χορηγήσεων και διευκολύνοντας τα πιστωτικά ιδρύματα στη χορήγηση πιστώσεων

43 Η παρούσα ανάλυση είναι συνοπτική. Η Τράπεζα της Ελλάδος θα εκδώσει σύντομα αυτοτελή Έκθεση για τη Χρηματοπιστωτική Σταθερότητα, στην οποία θα αναλύονται λεπτομερώς τα σχετικά ζητήματα.

44 Αναλυτικότερα για το σχέδιο ενίσχυσης της ρευστότητας της οικονομίας, βλ. *Νομισματική Πολιτική 2008-2009,* Φεβρουάριος 2009.

Πίνακας Χ.10 Δείκτες αποδοτικότητας και δείκτης αποτελεσματικότητας των ελληνικών εμπορικών τραπεζών και ομίλων με μετοχές εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών

(ποσοστά %)

	Τραπεζικοί όμιλοι		Τράπεζες	
	2008	2007	2008	2007
Καθαρό επιτοκιακό περιθώριο	2,9	3,0	2,2	2,5
Δείκτης αποδοτικότητας του σταθμισμένου με βάση τον κίνδυνο ενεργητικού (μετά από φόρους)	1,0	2,1	0,3	1,5
Δείκτης αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων (μετά από φόρους)	10,1	17,9	3,0	14,7
Δείκτης αποτελεσματικότητας	56,0	52,7	60,9	52,9

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

προς τον ιδιωτικό τομέα. Συνεπώς, η πλήρης εφαρμογή των μέτρων του νόμου εκτιμάται ότι θα περιορίσει τις επιπτώσεις της κρίσης στην πραγματική οικονομία[45] και θα συμβάλει στη σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος, σε συνδυασμό βεβαίως με την υλοποίηση των αντίστοιχων μέτρων σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

7.1 Η ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

Τα **κέρδη μετά από φόρους** των τραπεζικών ομίλων **υποχώρησαν σημαντικά το 2008** σε σχέση με το 2007 (-42,8%) και ανήλθαν σε 2,6 δισεκ. ευρώ. Αυτή η μείωση των κερδών περιορίζεται σε -34,6% αν δεν ληφθούν υπόψη τα μη επαναλαμβανόμενα κέρδη που είχαν καταγραφεί το 2007. Στην υποχώρηση των κερδών συνέβαλαν:

- Ο **υπερδιπλασιασμός των ζημιών απομείωσης (δηλαδή των προβλέψεων για τον πιστωτικό κίνδυνο).** Οι τράπεζες υιοθέτησαν μια πιο συντηρητική πολιτική προβλέψεων, στην οποία συνεκτιμώνται όχι μόνο οι δείκτες ποιότητας χαρτοφυλακίου, αλλά και οι προοπτικές των οικονομικών και πιστωτικών συνθηκών καθώς και το περιθώριο των βασικών ιδίων κεφαλαίων (Tier I) για την κάλυψη της μη αναμενόμενης ζημίας.

- Το **αυξημένο κόστος άντλησης κεφαλαίων,** το οποίο οφείλεται στην προσπάθεια των τραπεζών —προκειμένου να εξασφαλίσουν την αναγκαία ρευστότητα και να αντιμετωπίσουν τις δυσλειτουργίες που εκδηλώθηκαν στη διατραπεζική αγορά— να προσελκύσουν προθεσμιακές καταθέσεις, οι οποίες όμως έχουν υψηλότερο κόστος σε σχέση με άλλες κατηγορίες καταθέσεων. Επίσης, αυξητική επίδραση άσκησαν η άνοδος των περιθωρίων των συμβολαίων ανταλλαγής πιστωτικής αθέτησης (CDS) των τραπεζών και, όπως προαναφέρθηκε, η αύξηση του κόστους δανεισμού του Ελληνικού Δημοσίου.

- **Τα μειωμένα κέρδη από χρηματοοικονομικές πράξεις και από το επενδυτικό χαρτοφυλάκιο.**

Οι ανωτέρω εξελίξεις επηρέασαν αναπόφευκτα τους βασικούς δείκτες αποδοτικότητας (καθαρό επιτοκιακό περιθώριο, αποδοτικότητα του σταθμισμένου με βάση τον κίνδυνο ενεργητικού και αποδοτικότητα των ιδίων κεφαλαίων)[46] **και το δείκτη αποτελεσματικότητας[47] τόσο των τραπεζών όσο και των τραπεζικών ομίλων** (βλ. Πίνακα Χ.10), καθώς η

45 Το σχέδιο ενίσχυσης της ρευστότητας της οικονομίας θα συμβάλει ώστε να ελαττωθεί η υπερκυκλικότητα (pro-cyclicality) του πιστωτικού συστήματος, δηλαδή η τάση του να μεγεθύνει τις διακυμάνσεις στη διάρκεια του οικονομικού κύκλου. Επισημαίνεται ότι η αυξημένη ευαισθησία στη μέτρηση των κινδύνων που έχει το εποπτικό πλαίσιο "Βασιλεία ΙΙ" αυξάνει την υπερκυκλικότητα.

46 Ο δείκτης του καθαρού επιτοκιακού περιθωρίου υπολογίζεται ως ο λόγος των καθαρών εσόδων από τόκους προς το ενεργητικό, ενώ οι δείκτες αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων και σταθμισμένου με βάση τον κίνδυνο ενεργητικού υπολογίζονται ως ο λόγος των κερδών προ φόρων προς τα ίδια κεφάλαια και το σταθμισμένο με βάση τον κίνδυνο ενεργητικό αντίστοιχα.

47 Ο δείκτης αποτελεσματικότητας είναι ο λόγος των λειτουργικών εξόδων προς τα λειτουργικά έσοδα.

κρίση επηρεάζει και τις θυγατρικές τους στο εξωτερικό, αν και προς το παρόν σε μικρότερο βαθμό. Ωστόσο, **η αποδοτικότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος παρέμεινε σε συγκριτικά καλύτερο επίπεδο από εκείνη των μεγάλων τραπεζικών ομίλων της ζώνης του ευρώ.**[48]

Όσον αφορά τις **προοπτικές για το 2009,** η λειτουργική κερδοφορία των τραπεζών αναμένεται να επηρεαστεί αρνητικά από την επιβράδυνση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης και τον περιορισμό των εσόδων από προμήθειες και των λοιπών εσόδων. Επίσης, αρνητική επίδραση στην κερδοφορία θα έχει η αναμενόμενη αύξηση των προβλέψεων για τον πιστωτικό κίνδυνο, δεδομένης της καθοδικής φάσης του οικονομικού κύκλου.

Μείωση παρατηρήθηκε και στο Δείκτη Κεφαλαιακής Επάρκειας (ΔΚΕ) αλλά και στο Δείκτη Βασικών Κεφαλαίων (ΔΒΚ) των τραπεζικών ομίλων, οι οποίοι διαμορφώθηκαν σε 9,5% και 7,9% αντίστοιχα (από 11,2% και 9,2% αντίστοιχα στο τέλος του 2007), καθώς το σταθμισμένο ενεργητικό αυξήθηκε, ενώ τα εποπτικά ίδια κεφάλαια μειώθηκαν οριακά.

Η αύξηση του σταθμισμένου με βάση τον κίνδυνο ενεργητικού οφείλεται:

- στον υπολογισμό για πρώτη φορά, λόγω της εφαρμογής του πλαισίου "Βασιλεία ΙΙ", κεφαλαιακών απαιτήσεων για το λειτουργικό κίνδυνο και

- στην αύξηση του σταθμισμένου ενεργητικού για τον πιστωτικό κίνδυνο λόγω της πιστωτικής επέκτασης, η οποία υπερκάλυψε τη μείωση του σταθμισμένου ενεργητικού για τον κίνδυνο αγοράς.

Η οριακή μείωση των εποπτικών ιδίων κεφαλαίων κατά 2% αποδίδεται:

- στην καταγραφή σημαντικών ζημιών αποτίμησης απευθείας στα ίδια κεφάλαια, όπως άλλωστε προβλέπεται από τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης,

- στην αγορά ιδίων μετοχών από τις τράπεζες, καθώς το μέγεθος αυτό αφαιρείται από τα ίδια κεφάλαια,

- στην απομείωση συμμετοχών των ελληνικών τραπεζικών ομίλων, κυρίως λόγω συναλλαγματικών διαφορών.

Η μείωση που προέκυψε από τους παραπάνω παράγοντες δεν αντισταθμίστηκε πλήρως από την εσωτερική δημιουργία κεφαλαίου λόγω της μειωμένης κερδοφορίας των τραπεζικών ομίλων.

Παρ' όλα αυτά, **ο βαθμός μόχλευσης των ελληνικών τραπεζικών ομίλων, αν και αυξήθηκε στο τέλος του 2008 σε σχέση με το τέλος του 2007, παραμένει σχετικά χαμηλός** (2008: 17,6, 2007: 13,2), **ενώ η κεφαλαιακή τους επάρκεια αναμένεται ότι θα ενισχυθεί κατά περίπου 190 μονάδες βάσης, κυρίως μέσω της έκδοσης προνομιούχων μετοχών στο πλαίσιο του Ν. 3723/2008,**[49] **αλλά και της ενίσχυσης των θυγατρικών των ξένων τραπεζών στην Ελλάδα από τις μητρικές τους εταιρίες.** Προς την ίδια κατεύθυνση αναμένεται ότι θα συμβάλει η τροπολογία του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών[50] σύμφωνα με την οποία:

- κατά την περίοδο συμμετοχής ενός πιστωτικού ιδρύματος στα προγράμματα ενίσχυσης της ρευστότητας δεν επιτρέπεται η αγορά ιδίων μετοχών από αυτό και

- τα πιστωτικά ιδρύματα που θα λάβουν κεφαλαιακή ενίσχυση με τη μορφή έκδοσης προνομιούχων μετοχών και θα θελήσουν να διανείμουν μέρισμα για τη χρήση του 2008, υποχρεούνται να το διανείμουν αποκλειστικά με τη μορφή μετοχών.

48 Με βάση ένα δείγμα τραπεζικών ομίλων μεγάλου μεγέθους που παρακολουθεί η ΕΚΤ, το πρώτο εξάμηνο του 2008 το μέσο καθαρό επιτοκιακό περιθώριο προσέγγισε το 1% (2007: 0,9%), η αποδοτικότητα του σταθμισμένου με βάση τον κίνδυνο ενεργητικού μειώθηκε σε 0,7% (2007: 0,9%), η αποδοτικότητα ιδίων κεφαλαίων μειώθηκε σε 7,9% (2007: 11,4%) και ο δείκτης αποτελεσματικότητας αυξήθηκε σε 78,5% (2007: 63,6%).

49 Οι γενικές συνελεύσεις των μετόχων 12 τραπεζών έχουν ήδη εγκρίνει την έκδοση προνομιούχων μετοχών υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου συνολικού ύψους 4,1 δισεκ. ευρώ, εκ των οποίων τα 3,8 δισεκ. ευρώ που αφορούν 10 τράπεζες έχουν ήδη εγκριθεί από το Ελληνικό Δημόσιο.

50 Τροπολογία της παραγράφου 3 του άρθρου 1 του Ν. 3723/2008.

7.2 ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Οι **κυριότεροι κίνδυνοι** που αντιμετωπίζουν οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι είναι:

- **η αναμενόμενη επιδείνωση της ποιότητας του χαρτοφυλακίου δανείων** εξαιτίας της σημαντικής υποχώρησης της οικονομικής δραστηριότητας, του αυξημένου ασφαλίστρου κινδύνου και της τάσης απομόχλευσης (deleveraging) των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που παρατηρείται διεθνώς.

- **η έκθεσή τους στις χώρες της Νοτιονατολικής Ευρώπης** (περιλαμβανομένης και της Τουρκίας)[51] και

- **οι επιπτώσεις από τη συνεχιζόμενη στενότητα ρευστότητας σε διεθνές επίπεδο.**

Όσον αφορά την ποιότητα του χαρτοφυλακίου δανείων στο εσωτερικό, **ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων ανήλθε σε 5% το 2008 από 4,5% το Δεκέμβριο του 2007.** Η εξέλιξη αυτή οφείλεται αποκλειστικά στη σημαντική επιδείνωση των σχετικών δεικτών για τα δάνεια προς τα νοικοκυριά (στεγαστικά δάνεια: 2008: 5,3%, Δεκέμβριος 2007: 3,6% – καταναλωτικά δάνεια: 2008: 8,2%, Δεκέμβριος 2007: 6,0%), η οποία αντιστάθμισε την οριακή βελτίωση του λόγου των επιχειρηματικών δανείων σε καθυστέρηση (2008: 4,3%, Δεκέμβριος 2007: 4,6%). Από την άλλη πλευρά, **ο σχηματισμός ιδιαίτερα υψηλών προβλέψεων συνέβαλε ώστε να αυξηθούν οι συσσωρευμένες προβλέψεις για τον πιστωτικό κίνδυνο** (2008: 6,6 δισεκ. ευρώ, 2007: 5,4 δισεκ. ευρώ). **Παρά τη σημαντική αύξηση των προβλέψεων, η σχετικά μεγαλύτερη αύξηση των καθυστερήσεων είχε αποτέλεσμα τη μείωση του ποσοστού κάλυψης των δανείων σε καθυστέρηση από προβλέψεις (2008: 48,9%, Δεκέμβριος 2007: 53,4%) και την αύξηση του λόγου των καθαρών καθυστερήσεων προς τα εποπτικά ίδια κεφάλαια (2008: 26%, Δεκέμβριος 2007: 16,8%).** Το ανωτέρω ποσοστό κάλυψης, καθώς και το υπερβάλλον κεφάλαιο των ελληνικών τραπεζών (δηλαδή εποπτικά κεφάλαια επιπλέον αυτών που είναι αναγκαία για την κάλυψη των ελάχιστων απαιτούμενων δεικτών κεφαλαιακής επάρκειας), σε συνδυασμό και με τα μέτρα που έχουν ληφθεί, εκτιμάται ότι θα αντισταθμίσουν σε μεγάλο βαθμό τις επιπτώσεις για την ποιότητα του χαρτοφυλακίου τους από την επιδείνωση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα το 2009.

Όσον αφορά τις δραστηριότητες των ελληνικών τραπεζών σε αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές χώρες (κυρίως στη Νοτιοανατολική Ευρώπη συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας), παρατηρήθηκε αύξηση του λόγου των δανείων σε καθυστέρηση, κυρίως το δεύτερο εξάμηνο του 2008. Ωστόσο, οι ελληνικές τράπεζες διατήρησαν αμετάβλητο στο 100% περίπου το ποσοστό κάλυψης των δανείων σε καθυστέρηση από συσσωρευμένες προβλέψεις, σχηματίζοντας σημαντικές προβλέψεις για τον πιστωτικό κίνδυνο. Επισημαίνεται ότι οι χώρες αυτές δεν αποτελούν ένα ομοιόμορφο σύνολο, αλλά παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά η καθεμία, τα οποία καθιστούν αναγκαία την επιμέρους αξιολόγησή τους. Πάντως, **σε περίπτωση επιδείνωσης των οικονομικών συνθηκών στις χώρες αυτές, οι ελληνικές τράπεζες θα βρεθούν εκτεθειμένες όχι μόνο σε πιστωτικό αλλά και σε συναλλαγματικό κίνδυνο.**

Η ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος παρουσίασε επιδείνωση, καθώς οι πηγές άντλησης ρευστότητας, τόσο στο ελληνικό όσο και στο διεθνές τραπεζικό σύστημα, παρέμειναν ιδιαίτερα περιορισμένες. Αναλυτικότερα, ο δείκτης ρευστών διαθεσίμων διαμορφώθηκε σε 19% (Δεκέμβριος 2007: 23,2%) και ο δείκτης ασυμφωνίας ληκτότητας απαιτήσεων-υποχρεώσεων σε -7,3% (Δεκέμβριος 2007: -2,8%), έναντι ελάχιστων απαιτούμενων ορίων 20% και -20% αντίστοιχα.

Εκτιμάται, ωστόσο, **ότι η αξιοποίηση εκ μέρους των τραπεζών των μέτρων του Ν. 3723/2008 θα συμβάλει μεσοπρόθεσμα στη βελτίωση της ρευ-**

51 Οι κίνδυνοι αυτοί έχουν αναλυθεί εκτενώς στην *Έκθεση για τη Νομισματική Πολιτική 2008-2009* (Φεβρουάριος 2009).

στότητας του τραπεζικού συστήματος. Συγκεκριμένα, εκτός από την κεφαλαιακή ενίσχυση των τραπεζών με τη συμμετοχή του Ελληνικού Δημοσίου, μέσω της απόκτησης προνομιούχων μετοχών όπως προαναφέρθηκε, 11 τράπεζες έχουν λάβει έγκριση από την Τράπεζα της Ελλάδος για να αντλήσουν 4,5 δισεκ. ευρώ μέσω της έκδοσης ειδικών τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου και οκτώ από αυτές έχουν ήδη αντλήσει 4,4 δισεκ. ευρώ. Επίσης, δύο τράπεζες έχουν κάνει χρήση και του μέτρου της παροχής εγγυήσεων από το Ελληνικό Δημόσιο συνολικού ύψους 1 δισεκ. ευρώ για τη σύναψη δανείων. Η υλοποίηση του σχεδίου ρευστότητας και η μείωση των βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ συμβάλλουν στη σταδιακή αποκλιμάκωση του κόστους άντλησης κεφαλαίων και εκτιμάται ότι θα επιδράσουν θετικά στη χρηματοδότηση νοικοκυριών και επιχειρήσεων.[52]

Τέλος, αυξημένη παρέμεινε η μεταβλητότητα στις αγορές χρήματος και κεφαλαίων διεθνώς. Εντούτοις, το 2008, το σταθμισμένο για τον κίνδυνο αγοράς ενεργητικό μειώθηκε σε επίπεδο ομίλων κατά 9% (17,8% σε επίπεδο τραπεζών) έναντι του Δεκεμβρίου 2007. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στη μείωση της αξίας των θέσεων που υπόκεινται σε κίνδυνο αγοράς, καθώς και στην αναταξινόμηση στοιχείων του ενεργητικού από το εμπορικό χαρτοφυλάκιο των τραπεζών στο χαρτοφυλάκιο δανείων και απαιτήσεων με χρήση της ευχέρειας που παρέχει το τροποποιημένο ΔΛΠ 39.[53]

52 Αναλυτικότερα για τις εξελίξεις στη χρηματοδότηση βλ. Τμήμα 2 του παρόντος κεφαλαίου.

53 Το ΔΛΠ 39 αναφέρεται στην αναγνώριση και αποτίμηση των χρηματοπιστωτικών μέσων. Η τροποποίησή του επιτρέπει υπό προϋποθέσεις την αναταξινόμηση των στοιχείων του ενεργητικού και έτσι παρέχει την ευχέρεια διαφορετικού τρόπου αποτίμησής τους ανάλογα με το χαρτοφυλάκιο στο οποίο κατατάσσονται.

XI ΕΙΔΙΚΟ ΘΕΜΑ: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ, Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

I Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Με τον όρο "κλιματική αλλαγή" νοείται η αλλαγή του παγκόσμιου κλίματος που οφείλεται στις ανθρώπινες δραστηριότητες και προκαλείται κυρίως από την αύξηση της συγκέντρωσης των αερίων θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα. **Ο πιο χαρακτηριστικός δείκτης της κλιματικής αλλαγής είναι η αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη.** Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της **Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC),**[1] η αύξηση αυτή μπορεί να φθάσει τους 6 βαθμούς έως το 2100. Πέρα όμως από την αύξηση της θερμοκρασίας, η κλιματική αλλαγή θα σημάνει και άνοδο της στάθμης της θάλασσας, πλημμύρες, ξηρασία, ακραία καιρικά φαινόμενα, εξαφάνιση ειδών και οικοσυστημάτων. Επιπλέον, η κλιματική αλλαγή θα έχει σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις, όπως εξάπλωση ασθενειών, μαζικά κύματα προσφύγων και μετανάστευση, μείωση της παραγωγής, άνοδο των τιμών των προϊόντων, απώλεια θέσεων εργασίας και, τελικά, σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ζωής. Σύμφωνα με την **έκθεση Στερν (2006),**[2] για την αποφυγή καταστροφικών επιπέδων κλιματικής αλλαγής η συγκέντρωση αερίων θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα πρέπει να σταθεροποιηθεί στα 450-550 ppm (μέρη στο εκατομμύριο). **Για να επιτευχθεί η σταθεροποίηση αυτή, οι παγκόσμιες εκπομπές πρέπει να μειωθούν κατά 80%-90% πριν από το τέλος του αιώνα. Για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής λοιπόν απαιτούνται αφενός άμεσες πολιτικές ενέργειες για δραστική μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και αφετέρου λήψη μέτρων προσαρμογής για το μετριασμό των αρνητικών επιπτώσεων.**

Το βασικό συμπέρασμα της έκθεσης Στερν ήταν ότι **αν η ανθρωπότητα δράσει έγκαιρα και αποφασιστικά για να αποτρέψει την αλλαγή του κλίματος,** τα οφέλη θα υπεραντισταθμίσουν κατά πολύ το κόστος. Όπως εκτιμούσε η εν λόγω έκθεση το 2006, αν συνεχιστούν οι τρέχουσες πολιτικές για τη χρήση της ενέργειας, το αποτέλεσμα θα είναι ισοδύναμο με μείωση της κατά κεφαλήν κατανάλωσης (δηλαδή του βιοτικού επιπέδου) κατά 5% έως 20% (και μάλλον πιο κοντά στο 20%) σε μόνιμη βάση από το 2050 και μετά. Αντίθετα, το κόστος των πολιτικών που χρειάζεται να ακολουθηθούν από τώρα ώστε οι εκπομπές αερίων θερμοκηπίου αρχικά να μειωθούν και στη συνέχεια να σταθεροποιηθούν έως το 2050 θα είναι σχετικά μικρό —της τάξεως του 1% του παγκόσμιου ΑΕΠ ετησίως. Στην έκθεση Στερν υπολογίστηκε ότι το καθαρό όφελος, αν η ανθρωπότητα ακολουθήσει τη σωστή πολιτική, θα είναι της τάξεως των 2,5 τρισεκατομμυρίων δολ. το χρόνο, σε επίπεδο παγκόσμιας οικονομίας.

Ένα σημαντικό εύρημα της έκθεσης Στερν ήταν ότι οι πολιτικές που ακολουθούνται σήμερα θα έχουν περιορισμένη μόνο επίδραση στο κλίμα τα επόμενα 40-50 χρόνια, *δηλαδή μέχρι το 2050.* Οι πολιτικές όμως που θα ακολουθηθούν τα επόμενα 10-20 χρόνια θα ασκήσουν μεγάλη επίδραση στο κλίμα *από το 2050 και μετά.* Επιπλέον, κάθε καθυστέρηση στην ανάληψη έγκαιρης δράσης συνεπάγεται ότι οι στόχοι για τη δραστική μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου που προαναφέρθηκαν γίνονται δυσπρόσιτοι και το κόστος των απαιτούμενων πολιτικών *μεγαλύτερο.*

Σύμφωνα με την έκθεση Στερν, η αλλαγή του κλίματος είναι η μεγαλύτερη αποτυχία του μηχανισμού της αγοράς (market failure) που έχει γνωρίσει ο κόσμος και μάλιστα αλληλεπιδρά με άλλες ατέλειες της αγοράς. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο, η έγκαιρη αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτεί μια πολιτική με τρεις άξονες:

- Πρώτον, **κατάλληλη τιμολόγηση των προϊόντων άνθρακα,** ώστε η τιμή να αντανακλά το πλήρες κοινωνικό κόστος της χρήσης τους και να ενθαρρύνεται η στροφή προς άλλες ενεργειακές πηγές και τεχνολογίες σε παγκόσμια κλίμακα: αυτό μπορεί να γίνει με φορολογικά

1 Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2007: Synthesis Report, IPCC Fourth Assessment Report*, 2007.

2 *Stern Review: The Economics of Climate Change*, Οκτώβριος 2006. Πρόκειται για έκθεση ομάδας ερευνητών υπό τον Sir Nicholas Stern, πρώην επικεφαλής οικονομολόγο της Παγκόσμιας Τράπεζας, στον οποίο η Βρετανική κυβέρνηση είχε αναθέσει από το 2005 να διερευνήσει τις οικονομικές διαστάσεις της αλλαγής του κλίματος.

μέτρα, με συστήματα εμπορίας των δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου, καθώς και με ρύθμιση της χρήσης των προϊόντων άνθρακα.

• Δεύτερον, **υιοθέτηση πολιτικών, και μάλιστα επειγόντως, για την ανάπτυξη εναλλακτικών τεχνολογιών** που θα χαρακτηρίζονται από περιορισμένη χρήση του άνθρακα και υψηλή αποτελεσματικότητα.

• Τρίτον, **εξάλειψη των παραγόντων που εμποδίζουν την αλλαγή της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων και των καταναλωτών όσον αφορά την αποτελεσματική χρήση της ενέργειας και τη μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου:** αυτό μπορεί να γίνει με σωστή πληροφόρηση και διαπαιδαγώγηση, με κατάλληλα ρυθμιστικά μέτρα και με οικονομικά κίνητρα. Ταυτόχρονα, χρειάζονται μέτρα προσαρμογής σ' εκείνες τις συνέπειες της αλλαγής του κλίματος που είναι αναπόφευκτες.

2 Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

2.1 ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΑΕΡΙΩΝ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Το σύνολο των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου στην ΕΕ-27, εξαιρουμένου του τομέα "χρήσεις γης, αλλαγή χρήσεων γης και δασοπονία", ανήλθε το 2006 στους 5.143 εκατ. τόνους ισοδύναμου διοξειδίου του άνθρακα και ήταν μειωμένο κατά 7,7% σε σύγκριση με το 1990. Το ίδιο έτος οι εκπομπές αερίων στην ΕΕ-15 (παλαιές χώρες-μέλη) ανήλθαν στους 4.151 εκατ. τόνους (μείωση κατά 2,2% σε σχέση με το 1990), αντιπροσωπεύοντας το 80,7% των συνολικών εκπομπών (έναντι 76,2% το 1990). Οι χώρες της ΕΕ-15 δηλαδή αφενός συμβάλλουν περισσότερο στη ρύπανση και αφετέρου εμφανίζουν την περίοδο 1990-2006 μικρότερη πρόοδο στη μείωση των εκπομπών από ό,τι οι νέες χώρες-μέλη. Από τις παλαιές χώρες-μέλη, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιταλία και η Γαλλία ευθύνονται για το μεγαλύτερο μέρος των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου, με μερίδια συμμετοχής 19,5%, 12,7% και 11,0% αντίστοιχα. Αντίθετα, οι χώρες-μέλη με την μικρότερη συμβολή είναι το Λουξεμβούργο (0,3%), η Σουηδία (1,3%), η Δανία (1,4%) και η Φιλανδία (1,6%). Είναι αυτονόητο ότι το μέγεθος της συμβολής συνδέεται *και* με το μέγεθος κάθε χώρας.

Όσον αφορά την εκατοστιαία κατανομή των εκπομπών των έξι αερίων θερμοκηπίου στην ΕΕ-27 το 2006, το διοξείδιο του άνθρακα (CO_2) κατέχει το μεγαλύτερο μερίδιο (82,8%). Ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά συμμετοχής το μεθάνιο (CH_4) και το υποξείδιο του αζώτου (N_2O), με 8,2% και 7,6% αντίστοιχα. Ως προς την προέλευση των εκπομπών αερίων (βλ. Πίνακα XI.1), οι δραστηριότητες που έχουν σχέση με την ενέργεια αποτελούν την μεγαλύτερη πηγή αερίων θερμοκηπίου με ποσοστό 79,7% το 2006 για την ΕΕ-27 (4.099 εκατ. τόνοι ισοδύναμου CO_2). Από αυτές τις δραστηριότητες, οι περισσότεροι ρύποι εκπέμπονται από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από δημόσιους φορείς (27,1%), από τις μεταφορές (19,3%) —κυρίως οδικές (18,0%)— και από τα νοικοκυριά (9,4%). Ειδικότερα όσον αφορά τη ρύπανση που προκαλείται από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, αξίζει να σημειωθεί ότι ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ-15 παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς το ποσοστό των συγκεκριμένων ρύπων στις συνολικές εκπομπές αερίων θερμοκηπίου κυμαίνεται από 9%-11% (Γαλλία, Λουξεμβούργο) μέχρι 37%-38% (Φιλανδία, Δανία, και Ελλάδα). Δηλαδή, η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας είναι περισσότερο ρυπογόνα δραστηριότητα σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης από ό,τι σε άλλες. Δεύτερη σε σπουδαιότητα πηγή αερίων θερμοκηπίου μετά την ενέργεια είναι η γεωργία (9,2%), ενώ ακολουθούν οι βιομηχανικές διεργασίες (8,1%) και τα απόβλητα (2,9%).

2.2 ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΟΥ ΚΙΟΤΟ

Το Πρωτόκολλο του Κιότο[3] είναι προσαρτημένο στη Σύμβαση-Πλαίσιο για την Κλιματική

3 United Nations, *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, 1998.

Πίνακας XI.1 Εκπομπές αερίων θερμοκηπίου ανά κατηγορία σε ΕΕ-27, ΕΕ-15 και Ελλάδα

(σε εκατ. τόνους ισοδύναμου CO_2)

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ΕΕ-27													
Ενέργεια	4.277	4.029	4.141	4.037	4.024	3.965	3.974	4.058	4.030	4.131	4.137	4.109	4.099
Βιομηχανικές διεργασίες	478	455	452	459	432	392	404	393	389	400	412	416	417
Διαλύτες	13	11	11	11	11	11	11	11	10	10	10	10	10
Γεωργία	592	513	515	515	513	509	501	493	487	482	481	474	473
Απόβλητα	216	210	206	198	191	185	179	171	167	161	155	151	148
*Σύνολο**	*5.572*	*5.214*	*5.320*	*5.216*	*5.167*	*5.058*	*5.066*	*5.121*	*5.080*	*5.180*	*5.191*	*5.157*	*5.143*
ΕΕ-15													
Ενέργεια	3.256	3.175	3.261	3.195	3.237	3.215	3.232	3.304	3.292	3.365	3.375	3.352	3.327
Βιομηχανικές διεργασίες	373	371	368	378	358	325	329	321	319	324	330	332	328
Διαλύτες		9	9	9	9	9	9	9	9	8	8	8	8
Γεωργία	434	413	417	417	417	416	413	404	399	395	393	387	384
Απόβλητα	175	169	165	157	151	144	139	130	125	118	113	110	107
*Σύνολο**	*4.244*	*4.133*	*4.216*	*4.152*	*4.168*	*4.105*	*4.118*	*4.164*	*4.139*	*4.207*	*4.216*	*4.186*	*4.151*
Ελλάδα													
Ενέργεια	78	82	84	89	94	93	99	101	101	105	106	105	105
Βιομηχανικές διεργασίες	9	11	12	13	13	14	13	13	13	13	13	13	13
Διαλύτες	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Γεωργία	14	12	13	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Απόβλητα	4	4	4	4	4	4	4	3	3	3	3	3	4
*Σύνολο**	*105*	*110*	*114*	*119*	*124*	*124*	*128*	*130*	*129*	*134*	*134*	*134*	*133*

Πηγές: European Environment Agency, *Annual European Community greenhouse gas inventory 1990-2006 and inventory report 2008*, No 6/2008, ΥΠΕΧΩΔΕ, *Annual inventory submission under the convention and the Kyoto Protocol for greenhouse and other gases for the years 1990-2006*, Απρίλιος 2008.

* Σύνολο εκπομπών εξαιρουμένου του τομέα "χρήσεις γης, αλλαγή χρήσεων γης και δασοπονία".

Πίνακας XI.2 Εκπομπές αερίων θερμοκηπίου* και στόχοι Πρωτόκολλου Κιότο

	1990	Πρωτόκολλο Κιότο (έτος βάσης)**	2006	Μεταβολή 1990-2006	Μεταβολή έτους βάσης 2006	Στόχοι Κιότο 2008-2012
	σε εκατ. τόνους ισοδύναμου CO_2			εκατοστιαίες μεταβολές		
Αυστρία	79,2	79,0	91,1	15,1	15,2	-13,0
Βέλγιο	144,5	145,7	137,0	-5,2	-6,0	-7,5
Δανία	69,0	69,3	70,5	2,1	1,7	-21,0
Φιλανδία	70,9	71,0	80,3	13,2	13,1	0,0
Γαλλία	563,3	563,9	541,3	-3,9	-4,0	0,0
Γερμανία	1.227,7	1232,4	1.004,8	-18,2	-18,5	-21,0
Ελλάδα	*104,6*	*107,0*	*133,1*	*27,3*	*24,4*	*25,0*
Ιρλανδία	55,5	55,6	69,8	25,6	25,5	13,0
Ιταλία	516,9	516,9	567,9	9,9	9,9	-6,5
Λουξεμβούργο	13,2	13,2	13,3	1,0	1,2	-28,0
Ολλανδία	211,7	213,0	207,5	-2,0	-2,6	-6,0
Πορτογαλλία	59,1	60,1	83,2	40,7	38,3	27,0
Ισπανία	287,7	289,8	433,3	50,6	49,5	15,0
Σουηδία	72,0	72,2	65,7	-8,7	-8,9	4,0
Ην. Βασίλειο	768,5	776,3	652,3	-15,1	-16,0	-12,5
ΕΕ-15	**4.243,8**	**4.265,5**	**4.151,1**	**-2,2**	**-2,7**	**-8,0**

Πηγή: European Environment Agency, *Annual European Community greenhouse gas inventory 1990-2006 and inventory report 2008*, No 6/2008.
* Σύνολο εκπομπών εξαιρουμένου του τομέα "χρήσεις γης, αλλαγή χρήσεων γης και δασοπονία".
** Για τα αέρια CO_2, CH_4 και N_2O το σύνολο των χωρών-μελών επέλεξε ως έτος βάσης το 1990. Για τα αέρια HFC, PFC και SF_6, 12 χώρες-μέλη επέλεξαν το 1995 ως έτος βάσης, ενώ η Αυστρία, η Γαλλία και η Ιταλία επέλεξαν το 1990.

Αλλαγή, η οποία είχε υπογραφεί στη Διάσκεψη του Ρίο τον Ιούνιο του 1992, και αποτελεί το πιο σημαντικό κανονιστικό εργαλείο για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών. Κεντρικός άξονας του Πρωτοκόλλου είναι οι δεσμεύσεις των βιομηχανικά ανεπτυγμένων κρατών να μειώσουν τις εκπομπές έξι αερίων θερμοκηπίου[4] την περίοδο 2008-2012 κατά 5,2% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990 (το ποσοστό αφορά τις χώρες που υπέγραψαν το Πρωτόκολλο *ως σύνολο* – η δέσμευση είναι διαφορετική για κάθε χώρα). Για τη μείωση των εκπομπών αερίων, το Πρωτόκολλο του Κιότο περιλαμβάνει τρεις ευέλικτους μηχανισμούς.[5] **Η Ευρωπαϊκή Ένωση επικύρωσε το Πρωτόκολλο του Κιότο στις 31 Μαΐου 2002 και δεσμεύθηκε για συνολική μείωση των εκπομπών των έξι αερίων θερμοκηπίου κατά 8% την περίοδο 2008-2012 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990.** Ωστόσο, ο διακανονισμός των επιμέρους υποχρεώσεων ανάμεσα στα κράτη-μέλη, βάσει της συμφωνίας επιμερισμού ή ανακατανομής των βαρών εντός της ΕΕ-15, παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις (βλ. Πίνακα XI.2). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα περισσότερα κράτη-μέλη της ΕΕ-15 δεν έχουν επιτύχει το στόχο του Κιότο και θα χρειαστεί να λάβουν επιπλέον μέτρα, πέραν αυτών που

4 Τα αέρια που αφορά το Πρωτόκολλο του Κιότο είναι τα εξής: διοξείδιο του άνθρακα (CO_2), που είναι το σημαντικότερο, μεθάνιο (CH_4), υποξείδιο του αζώτου (N_2O), υδροφθοράνθρακες (HFC), πλήρως φθοριωμένοι υδρογονάνθρακες (PFC) και εξαφθοριούχο θείο (SF_6).

5 Πρόκειται για το *μηχανισμό καθαρής ανάπτυξης*, ο οποίος δίνει τη δυνατότητα στις ανεπτυγμένες χώρες να καλύψουν μέρος των υποχρεώσεων τους με τη συμμετοχή σε έργα στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, το *μηχανισμό της κοινής εφαρμογής*, ο οποίος επιτρέπει στις ανεπτυγμένες χώρες και στις χώρες που η οικονομία τους βρίσκεται σε μετάβαση να εφαρμόσουν από κοινού προγράμματα μείωσης των εκπομπών, και το *μηχανισμό του εμπορίου δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου*.

εφαρμόζουν, προκειμένου να τον επιτύχουν μέχρι το 2012.[6]

2.3 Η ΝΕΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Η νέα στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενέργεια και το περιβάλλον υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 8-9 Μαρτίου 2007 και περιλαμβάνει τους ακόλουθους στόχους για το 2020:

- **Μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου κατά 20% μέχρι το 2020 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990.**

- **Αύξηση του μεριδίου των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) στη συνολική κατανάλωση ενέργειας σε 20% και του μεριδίου των βιοκαυσίμων στην κατανάλωση υγρών καυσίμων στον τομέα των μεταφορών σε 10% έως το 2020.**

- **Βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κατά 20% έως το 2020 (δηλαδή εξοικονόμηση κατανάλωσης ενέργειας κατά 20% σε σύγκριση με τις υπάρχουσες προβλέψεις για το 2020).**

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, λαμβάνοντας υπόψη την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,[7] ενέκρινε επίσης ένα σχέδιο δράσης για την ενέργεια και την κλιματική αλλαγή. Βασικές κατευθύνσεις του σχεδίου είναι η "ολοκλήρωση" (δηλαδή η ενοποίηση) της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου της ΕΕ, η συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών για τη διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, η βελτίωση του μηχανισμού εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου, η ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης και της ενεργειακής ασφάλειας, καθώς και η αύξηση της "διείσδυσης" των ΑΠΕ (δηλαδή η επέκταση της χρήσης τους).

Στις 23 Ιανουαρίου 2008 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή[8] παρουσίασε προτάσεις για τον περιορισμό των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και για τις ΑΠΕ την περίοδο 2013-2020. Στις προτάσεις επισημαίνεται ότι η μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου κατά 20% μπορεί να ανέλθει στο 30%, εάν υπάρξει διεθνής συμφωνία με την οποία και άλλες ανεπτυγμένες χώρες θα δεσμεύονται για ανάλογες μειώσεις των εκπομπών. Επίσης, επαναλαμβάνεται ο στόχος για αύξηση του μεριδίου των ΑΠΕ στο 20% της συνολικής ενεργειακής κατανάλωσης της ΕΕ έως το 2020. Για την εξοικονόμηση ενέργειας ισχύουν οι στόχοι της Οδηγίας 2006/32/ΕΚ, όπου προβλέπονται εξοικονόμηση ενέργειας στην τελική κατανάλωση κατά 9% μέχρι το 2016 και μείωση της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας κατά 20% μέχρι το 2020. Τα μέσα για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων είναι η αναβάθμιση του ευρωπαϊκού **Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ)** και του πλαισίου λειτουργίας των ΑΠΕ, όπως παρουσιάζονται παρακάτω.

Επιπλέον, όπως αποφάσισε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 19-20 Ιουνίου 2008, δίνεται έμφαση στην χρηματοδότηση δράσεων προσαρμογής και μετριασμού των αρνητικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, ιδίως στις επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη τεχνολογιών μετατροπής ορυκτών καυσίμων με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. Στο πλαίσιο αυτό, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στηρίζει την ίδρυση των νέων σταθμών παραγωγής ενέργειας, περιλαμβανομένων και των 12 σταθμών επίδειξης που θα ιδρυθούν έως το 2015, οι οποίοι θα διαθέτουν τεχνολογία δέσμευσης και αποθήκευσης του άνθρακα.

Τέλος, στις 19-20 Μαρτίου 2009 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε ότι δίνεται προτεραιότητα στην ενεργειακή ασφάλεια, η οποία πρέπει να επιτευχθεί με την βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και τη διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού και των ενεργειακών πόρων. Ειδικότερα, προτείνεται να αναπτυχθεί η ενεργειακή υποδομή, να αναθεωρηθεί η νομοθεσία σχετικά με την ασφά-

6 Στην κατεύθυνση των περιβαλλοντικών δεσμεύσεων που υιοθετήθηκαν σε ευρωπαϊκό επίπεδο με την επικύρωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, η ΕΕ προώθησε την ηλεκτροπαραγωγή από ανανεώσιμες πηγές με την Οδηγία 2001/77/ΕΚ, το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών αερίων με την Οδηγία 2003/87/ΕΚ, καθώς και την εξοικονόμηση ενέργειας, που καλύπτεται από μια σειρά Οδηγιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

7 Ανακοίνωση της Επιτροπής, COM(2007)1 final.

8 Ανακοίνωση της Επιτροπής, COM (2008) 30 τελικό, 23.1.2008.

λεια του εφοδιασμού σε φυσικό αέριο και να αναπτυχθεί ένας νότιος διάδρομος μεταφοράς φυσικού αερίου με παράλληλη δημιουργία μηχανισμών που θα διευκολύνουν την πρόσβαση στο φυσικό αέριο της Κασπίας. **Όσον αφορά τη χρηματοδοτική στήριξη των έργων στο τομέα της ενέργειας, το Συμβούλιο —στο πλαίσιο εφαρμογής του Σχεδίου Ανάκαμψης της Ευρωπαϊκής Οικονομίας— αποφάσισε οικονομική ενίσχυση 3.980 εκατ. ευρώ τη διετία 2009-2010.** Από το ποσό αυτό, 2.365 εκατ. ευρώ θα διατεθούν σε έργα υποδομής φυσικού αερίου και παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, 565 εκατ. ευρώ σε έργα αιολικής ενέργειας και 1.050 εκατ. ευρώ σε έργα δέσμευσης και αποθήκευσης άνθρακα.

2.3.1 ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ

Οι προτάσεις της Επιτροπής για την βελτίωση του ευρωπαϊκού Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ)[9] προβλέπουν τα ακόλουθα:

- Θα συμπεριληφθούν και άλλα αέρια θερμοκηπίου εκτός από το διοξείδιο του άνθρακα, καθώς και άλλοι σημαντικοί βιομηχανικοί παραγωγοί εκπομπών.

- Οι επιτρεπόμενες εκπομπές που υπάγονται στο σύστημα εμπορίας θα ξεκινούν από τον μέσο όρο της περιόδου 2008-2012 και θα βαίνουν μειούμενες κατά 1,74% το χρόνο μέχρι το 2020.

- Τα εθνικά σχέδια κατανομής δικαιωμάτων εκπομπών θα αντικατασταθούν από δημοπράτηση των δικαιωμάτων ή δωρεάν κατανομή τους με ενιαίους κανόνες για ολόκληρη την ΕΕ.

- Τα δικαιώματα εκπομπών για τον τομέα ηλεκτρικής ενέργειας θα υπόκεινται πλήρως σε δημοπράτηση από την έναρξη του νέου καθεστώτος το 2013. Τα δικαιώματα για τους περισσότερους από τους υπόλοιπους βιομηχανικούς τομείς και τις αερομεταφορές θα ενταχθούν σε διαδικασία δημοπράτησης σταδιακά έως το 2020 (οπότε θα ισχύσει πλήρης δημοπράτηση).

Για τις εκπομπές εκτός συστήματος εμπορίας, που αφορούν τομείς όπως είναι τα κτίρια, οι μεταφορές, η γεωργία, τα απόβλητα και οι βιομηχανικές μονάδες που δεν εμπίπτουν στο ΣΕΔΕ, στόχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι να μειωθούν οι εκπομπές κατά 10% σε σχέση με τα επίπεδα του 2005, ενώ καθορίζονται και ειδικοί στόχοι για ορισμένα κράτη-μέλη.

2.3.2 ΟΙ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

Σύμφωνα με την κοινοτική πολιτική για τις ΑΠΕ,[10] είχε τεθεί ο ενδιάμεσος στόχος να αυξηθεί το μερίδιο της προερχόμενης από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην τελική κατανάλωση ενέργειας στην ΕΕ στο 12% έως το 2010, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος του 20% το 2020. Εκτιμάται όμως ότι ο ενδιάμεσος στόχος δεν θα επιτευχθεί (σήμερα το μερίδιο είναι 9% περίπου). Η πολιτική της ΕΕ προβλέπει την εκπόνηση Εθνικών Σχεδίων Δράσης για κάθε χώρα με υιοθέτηση επιμέρους στόχων που θα λαμβάνουν υπόψη τις διαφορετικές δυνατότητες των χωρών. Επιπλέον, επειδή το κόστος αξιοποίησης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ποικίλλει, τα κράτη-μέλη χρειάζονται κάποιο βαθμό

9 Με την Οδηγία 2003/87/ΕΚ της 13ης Οκτωβρίου 2003, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνέβαλαν στην εκπλήρωση των δεσμεύσεων της ΕΕ σχετικά με το περιβάλλον. Σύμφωνα με την Οδηγία, κάθε κράτος-μέλος οφείλει να καταρτίσει εθνικό σχέδιο με τη συνολική ποσότητα δικαιωμάτων (ποσόστωση) που σκοπεύει να κατανείμει και τον τρόπο κατανομής για τις εξής περιόδους: (α) την τριετία που αρχίζει από την 1η Ιανουαρίου 2005 και (β) την πενταετία που αρχίζει από την 1η Ιανουαρίου 2008, και κάθε μετέπειτα πενταετία. Κατά την πρώτη τριετία, τα κράτη-μέλη κατανέμουν τουλάχιστον το 95% των δικαιωμάτων δωρεάν, ενώ κατά την επόμενη πενταετία τα κράτη-μέλη κατανέμουν δωρεάν τουλάχιστον το 90% των δικαιωμάτων. Τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να παρακολουθούν και να συντάσσουν εκθέσεις σχετικά με τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου. Στις περιπτώσεις παραβιάσεων του ορίου εκπομπών προβλέπονται πρόστιμα.

10 Η προαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας επιτεύχθηκε με την ψήφιση της Οδηγίας 2001/77/ΕΚ το Σεπτέμβριο του 2001. Σύμφωνα με αυτήν, τα κράτη-μέλη μπορούν να καθορίσουν σε εθνικό επίπεδο τους μηχανισμούς στήριξης των ΑΠΕ, να κάνουν προτάσεις που θα συμβάλουν στην επίτευξη του στόχου και να δημιουργήσουν τους κατάλληλους μηχανισμούς που θα εγγυώνται ότι η ενέργεια προέρχεται από ΑΠΕ. Παράλληλα, η Οδηγία ορίζει τις υποχρεώσεις των κρατών-μελών σχετικά με τη σύνταξη εκθέσεων προόδου αναφορικά με τον τομέα των ΑΠΕ, ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Βλ. επίσης: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (α) *Χάρτης πορείας για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, COM* (2006)848 τελικό, 10.1.2007, και (β) *Δεύτερη επισκόπηση της ενεργειακής στρατηγικής – Σχέδιο δράσης για την ενεργειακή ασφάλεια και αλληλεγγύη*, 13.11.2008.

ευελιξίας. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι τα κράτη-μέλη θα έχουν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας εντός και εκτός των συνόρων τους. Ειδικότερα, εάν τα κράτη-μέλη μπορούν να επιτύχουν τους στόχους τους συμβάλλοντας στην ανάπτυξη ΑΠΕ σε άλλο κράτος-μέλος στο οποίο η ανανεώσιμη ενέργεια παράγεται με πιο αποδοτικό τρόπο, τότε μπορούν να μειώσουν το κόστος λήψης μέτρων συμμόρφωσης και ταυτοχρόνως να παρέχουν στο άλλο κράτος-μέλος μια επιπλέον πηγή εισοδήματος. Η συγκεκριμένη επένδυση δεν απαιτεί φυσική μεταφορά των πόρων και μπορεί να πραγματοποιηθεί με μεταβιβάσιμες εγγυήσεις προέλευσης (απόδειξη ότι έχει παραχθεί ανανεώσιμη ενέργεια).

2.4 ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΚΟΠΕΓΧΑΓΗΣ – ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο παρουσίασαν στις 28 Ιανουαρίου και στις 19-20 Μαρτίου 2009, αντίστοιχα, τις προτάσεις τους ώστε να συναφθεί μια νέα παγκόσμια συμφωνία για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής στην επόμενη διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το κλίμα στην Κοπεγχάγη το Δεκέμβριο του 2009. Ειδικότερα, προκειμένου η αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη να μην υπερβεί τους 2° C, η ΕΕ προτείνει τα ακόλουθα:

- Οι παγκόσμιες εκπομπές πρέπει να έχουν μειωθεί έως το 2050 τουλάχιστον κατά 50% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990. Η ΕΕ έχει δεσμευθεί να μειώσει τις εκπομπές κατά 30% μέχρι το 2020 εάν οι υπόλοιπες ανεπτυγμένες χώρες δεσμευθούν για συγκρίσιμες περικοπές. Οι αναπτυσσόμενες χώρες, με εξαίρεση τις φτωχότερες, πρέπει να διατηρήσουν την αύξηση των εκπομπών τους, μέχρι το 2020, σε επίπεδα κατά 15-30% χαμηλότερα εκείνων που προβλέπει το "σενάριο" διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης.

- Για να μειωθούν οι εκπομπές, οι παγκόσμιες καθαρές πρόσθετες επενδύσεις πρέπει αυξηθούν έως το 2020 σε περίπου 175 δισεκ. ευρώ ετησίως.

- Πρέπει να διερευνηθούν καινοτομικές πηγές διεθνούς χρηματοδότησης με βάση την αρχή "ο ρυπαίνων πληρώνει".

- Τα κράτη-μέλη της ΕΕ θα μπορούσαν να χρησιμοποιούν μέρος των εσόδων από τον πλειστηριασμό (δημοπράτηση) δικαιωμάτων του ΣΕΔΕ για να στηρίξουν τις αναπτυσσόμενες χώρες.

- Πρέπει να δημιουργηθεί, μέχρι το 2015, μια αγορά εκπομπών άνθρακα που να εκτείνεται στις χώρες του ΟΟΣΑ, συνδέοντας το ευρωπαϊκό ΣΕΔΕ με άλλα ανάλογα συστήματα επιβολής ανώτατων ορίων και εμπορίας εκπομπών.

- Ο μηχανισμός "καθαρής ανάπτυξης" που προβλέπεται από το Πρωτόκολλο του Κιότο πρέπει να αντικατασταθεί από μηχανισμό κλαδικών πιστωτικών μορίων και συστήματα επιβολής ανώτατων ορίων και εμπορίας.

Εξάλλου, **οι ηγέτες των G-20 (Λονδίνο, 2 Απριλίου 2009) δεσμεύθηκαν να αξιοποιήσουν τις επενδύσεις που χρηματοδοτούνται από τα προγράμματα δημοσιονομικής ώθησης ώστε η ανάκαμψη να είναι "πράσινη" – δηλαδή να επιτευχθεί η μετάβαση σε καθαρές, καινοτομικές, αποτελεσματικές τεχνολογίες "χαμηλού άνθρακα" και σε αντίστοιχη υποδομή.**

3 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

3.1 ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΑΕΡΙΩΝ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το 2006 η Ελλάδα ήταν υπεύθυνη για το 2,6% των συνολικών εκπομπών αερίων στην ΕΕ-27 (έναντι 1,9% το 1990). Το σύνολο των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου στην Ελλάδα, εξαιρουμένου του τομέα "χρήσεις γης, αλλαγή χρήσεων γης και δασοπονία", ανήλθε το 2006 στους 133,1 εκατ. τόνους ισοδύναμου διοξειδίου του άνθρακα, έναντι 104,6 εκατ. τόνων το 1990, σημειώνοντας αύξηση 27,3%. Ωστόσο, η αύξηση έως το 2006 σε σύγκριση με το έτος βάσης του Πρωτοκόλλου του Κιότο ήταν

24,4% (οι εκπομπές αερίων το έτος βάσης έχουν προσδιοριστεί στους 106,9 εκατ. τόνους), έναντι στόχου για αύξηση το πολύ έως 25% μέχρι το 2008-2012. Επομένως, η Ελλάδα —σύμφωνα με την Έκθεση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος[11]— ήταν μεταξύ των τεσσάρων χωρών που το 2006 δεν εμφάνιζαν αύξηση μεγαλύτερη από το στόχο που το Πρωτόκολλο του Κιότο έθετε για καθεμιά τους.[12] **Το ζητούμενο βεβαίως είναι να μην υπάρξει περαιτέρω αύξηση των εκπομπών την περίοδο 2008-2012, έτσι ώστε η αύξηση μεταξύ του έτους βάσης και της περιόδου 2008-2012 να διατηρηθεί κάτω του 25%.**

Όσον αφορά την εκατοστιαία κατανομή των εκπομπών των έξι αερίων θερμοκηπίου, το 2006 το διοξείδιο του άνθρακα (CO_2) κατέχει το μεγαλύτερο μερίδιο (82,4%). Ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά συμμετοχής το υποξείδιο του αζώτου (N_2O) και το μεθάνιο (CH_4), με 7,8% και 6,3% αντίστοιχα. Ως προς την προέλευση των εκπομπών αερίων (βλ. Πίνακα XI.1), οι δραστηριότητες που έχουν σχέση με την ενέργεια αποτελούν την μεγαλύτερη πηγή αερίων θερμοκηπίου με ποσοστό 78,6% (104,7 εκατ. τόνοι ισοδύναμου CO_2). Από αυτές τις δραστηριότητες, οι περισσότεροι ρύποι εκπέμπονται από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από δημόσιους φορείς (38,4%), από τις μεταφορές (18,1%) —κυρίως οδικές (15,4%)— και τα νοικοκυριά (7,2%). Συνεπώς, ο εκσυγχρονισμός του ενεργειακού σχεδιασμού και η ανάπτυξη φιλικών προς το περιβάλλον μορφών ενέργειας πρέπει να αποτελέσουν βασικές προτεραιότητες της εθνικής ενεργειακής στρατηγικής. Δεύτερη σε σπουδαιότητα πηγή αερίων θερμοκηπίου μετά την ενέργεια είναι οι βιομηχανικές διεργασίες (9,8%), ενώ ακολουθούν η γεωργία (8,7%) και τα απόβλητα (2,7%).

3.2 ΟΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Σύμφωνα με τις διαθέσιμες εκτιμήσεις, η Ελλάδα ως μεσογειακή χώρα θα πληγεί πιο έντονα από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, διότι είναι χώρα με τοπογραφικές ιδιαιτερότητες (π.χ. μεγάλο μήκος ακτογραμμής, πολύ μεγάλο αριθμό νησιών). Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, η ερημοποίηση και η εξάντληση των υδάτινων πόρων ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις για ορισμένες περιοχές και για κλάδους με σημαντική συμμετοχή στην οικονομική δραστηριότητα, όπως ο τουρισμός και η γεωργία.

Η εφαρμογή και από την Ελλάδα της ευρωπαϊκής πολιτικής για την ενέργεια και την κλιματική αλλαγή προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, καλύτερη οργάνωση της παραγωγής με εισαγωγή λιγότερο ενεργοβόρας τεχνολογίας, καθώς και καλύτερη οργάνωση της ζωής στις πόλεις – με καλύτερη οργάνωση των δημόσιων συγκοινωνιών, ώστε να μειωθεί η χρήση των πιο ενεργοβόρων μέσων μεταφοράς, και με χρήση νέων τεχνολογιών και εναλλακτικών πηγών ενέργειας για τη μόνωση και τη θέρμανση των κατοικιών και των άλλων κτιρίων. Η πραγματοποίηση αυτών των αλλαγών απαιτεί σωστό σχεδιασμό και κατάλληλα κίνητρα. Η πρόοδος προς την επίτευξη των στόχων που θέτει η νέα ευρωπαϊκή πολιτική έχει εξαιρετικά μεγάλη σημασία για τη χώρα, καθώς δεν είναι μόνο απαραίτητη από τη σκοπιά της κλιματικής αλλαγής και της βελτίωσης της ποιότητας ζωής, αλλά μπορεί επιπλέον να οδηγήσει στην πραγματοποίηση μεγάλων επενδύσεων και να συμβάλει ουσιαστικά στην ενίσχυση των συνθηκών ανταγωνισμού στον τομέα της ενέργειας, την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, τη δημιουργία πολλών νέων θέσεων απασχόλησης, την αξιόλογη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της χώρας και τον αντίστοιχο περιορισμό του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η σημερινή συγκυρία δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί εμπόδιο για τέτοιες εξελίξεις. Αντιθέτως μάλιστα, οι επενδύσεις στην ενέργεια και οι λεγόμενες "πράσινες" επενδύσεις μπορούν να δώσουν μια εξαιρετικά χρήσιμη ώθηση στην ανάκαμψη των οικονομιών, όπως επισημαίνεται και στο Σχέδιο Ανάκαμψης της Ευρωπαϊκής Οικονομίας.

Οι βασικοί στόχοι της ελληνικής πολιτικής για την κλιματική αλλαγή και την ενέργεια —που

11 European Environment Agency, *Greenhouse gas emission trends and projections in Europe 2008*, No. 5/2008.
12 Οι άλλες χώρες ήταν η Γαλλία, η Σουηδία και το Ην. Βασίλειο.

έχουν καθοριστεί λαμβάνοντας υπόψη τη νέα ευρωπαϊκή πολιτική— είναι η μείωση των εκπομπών των αερίων θερμοκηπίου και η επίτευξη των στόχων του Πρωτοκόλλου του Κιότου, καθώς και η ενίσχυση της διείσδυσης των ΑΠΕ στην εγχώρια αγορά ενέργειας. Στην επίτευξη των στόχων αυτών επιδιώκεται να συμβάλουν η κατάρτιση του **Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Αναφοράς 2007-2013 για το Περιβάλλον** και των **Εθνικών Σχεδίων Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών,** η λειτουργία του **Μητρώου Δικαιωμάτων Εκπομπών Αερίων Θερμοκηπίου,** το **θεσμικό πλαίσιο για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας,** καθώς και μια σειρά λοιπών δράσεων, που μεταξύ άλλων αφορούν την "πράσινη" επιχειρηματικότητα, την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων, την εφαρμογή βέλτιστων τεχνικών από τις ρυπογόνες βιομηχανίες, την εκπόνηση επιχειρησιακών σχεδίων για την αντιμετώπιση της ρύπανσης στα μεγάλα αστικά κέντρα και την εντατικοποίηση των περιβαλλοντικών ελέγχων.

Παράλληλα βεβαίως, εκτός από την κρατική πολιτική και την επενδυτική δραστηριότητα των ιδιωτών, η αντιμετώπιση των μεγάλων προκλήσεων που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, την προστασία του περιβάλλοντος και την αλλαγή του ενεργειακού προτύπου απαιτεί την πιο **ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας**, η οποία μεταξύ άλλων προϋποθέτει **πλήρη και σωστή ενημέρωση**.

3.2.1 ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2007-2013 ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής αποτελεί έναν από τους βασικούς άξονες προτεραιότητας της περιβαλλοντικής πολιτικής για την επόμενη προγραμματική περίοδο.[13] Συγκεκριμένα, επιδιώκονται η μείωση των εκπομπών αερίων που συμβάλλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου, η προώθηση της διείσδυσης των ΑΠΕ στην εγχώρια αγορά ενέργειας, η πιο ορθολογική χρήση των φυσικών και ενεργειακών πόρων, καθώς και η βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας/αποτελεσματικότητας. Ειδικότερα, ορισμένες από τις δράσεις που έχουν ξεκινήσει να υλοποιούνται για τη μείωση των εκπομπών είναι η εισαγωγή της χρήσης του φυσικού αερίου στη βιομηχανία, τον οικιακό τομέα, τις μεταφορές και την ηλεκτροπαραγωγή, η εφαρμογή των βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών στις πλέον ρυπογόνες βιομηχανίες, η χρήση αποδοτικότερων και καθαρότερων καυσίμων στη βιομηχανία και τις μεταφορές, καθώς και η βελτίωση της "ενεργειακής συμπεριφοράς" των υφιστάμενων και των νέων κτιρίων. Η ολοκλήρωση του χωροταξικού σχεδιασμού της χώρας, καθώς και ο τομεακός χωροταξικός σχεδιασμός για τις ΑΠΕ είναι δυνατόν να συμβάλουν στην αύξηση της διείσδυσης των ΑΠΕ στην εγχώρια αγορά ενέργειας (χωρίς υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος).

3.2.2 ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ

Ο τρόπος κατανομής των δικαιωμάτων εκπομπών αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα για την πορεία του Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών. Ειδικότερα, η συνολική ποσότητα των δικαιωμάτων εκπομπών, η κατανομή τους ανά δραστηριότητα, καθώς και το σύνολο των βασικών κανόνων που διέπουν την κατανομή δικαιωμάτων προσδιορίζονται στα δύο Εθνικά Σχέδια Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών.[14] Το πρώτο αφορά την περίοδο 2005-2007 και περιλαμβάνει 141 επιχειρήσεις, ενώ το δεύτερο αφορά την περίοδο 2008-2012 και οι επιχειρήσεις ανέρχονται σε 140. Στο πλαίσιο της εκπόνησης του δεύτερου σχεδίου επικαιροποιήθηκαν οι προβλέψεις για την εξέλιξη των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου (Σενάριο Αναμενόμενης Εξέλιξης) που είχαν υιοθετηθεί στο 2ο Εθνικό Πρόγραμμα[15] για την

13 Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης – Τομέας Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη – περιόδου 2008-2012, Οκτώβριος 2006.

14 Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών για την περίοδο 2005-2007 (Δεκέμβριος 2004), Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών για την περίοδο 2008-2012 (Απρίλιος 2008).

15 Το 2ο Εθνικό Πρόγραμμα για την Κλιματική Αλλαγή υιοθετήθηκε το 2002 (ΠΥΣ 5/27.2.2003) και είχε ως στόχο τον προσδιορισμό μια δέσμης μέτρων και πολιτικών για τον περιορισμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (Σενάριο Αναμενόμενης Εξέλιξης), προκειμένου η Ελλάδα να εκπληρώσει τις εθνικές υποχρεώσεις που απορρέουν από την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο, και συγκεκριμένα τον περιορισμό της αύξησης των συνολικών εκπομπών στο 25% σε σχέση με τις εκπομπές του 1990.

κλιματική αλλαγή. Όσον αφορά την κατανομή των δικαιωμάτων εκπομπών των υφιστάμενων εγκαταστάσεων, **η δραστηριότητα με το μεγαλύτερο ποσοστό δικαιωμάτων, τόσο για την περίοδο 2005-2007 όσο και για την περίοδο 2008-2012, είναι η ηλεκτροπαραγωγή,** με μερίδια συμμετοχής 73,1% και 70,8% αντίστοιχα. Ακολουθεί η παραγωγή τσιμέντων (15,5% και 16,6%), ενώ οι υπόλοιπες κατηγορίες εγκαταστάσεων κατέχουν δικαιώματα εκπομπών με μερίδια που κυμαίνονται από 0,1% έως 6,3% (βλ. Πίνακα XI.3).

3.2.3 ΟΙ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού και η διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών, η προώθηση της ανταγωνιστικότητας μέσω "καθαρών" ενεργειακών τεχνολογιών, καθώς και η προστασία του περιβάλλοντος συνιστούν βασικούς άξονες της ενεργειακής πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, η διείσδυση των ΑΠΕ στην αγορά ενέργειας αποτελεί βασικό στόχο της ελληνικής πολιτικής.[16] Η παραγωγή ηλεκτρισμού από ΑΠΕ στην Ελλάδα υπόκειται σε πλήθος ρυθμίσεων, οι οποίες καθορίζουν τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες υλοποίησης έργων ΑΠΕ. Σήμερα, το καθεστώς ανάπτυξης των ΑΠΕ διέπεται από τον Ν. 3468/2006. Οι κύριοι άξονες του συγκεκριμένου νόμου είναι οι ακόλουθοι:

- Καθορισμός του εθνικού στόχου για το μερίδιο της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ΑΠΕ στην ακαθάριστη κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σε 20,1% το 2010 και 29% το 2020.

- Απλούστευση των διαδικασιών αδειοδότησης για εγκατάσταση ή λειτουργία σταθμών ηλεκτρικής ενέργειας που χρησιμοποιούν ΑΠΕ.

- Παρακολούθηση της εξέλιξης των έργων ΑΠΕ που έχουν λάβει άδεια παραγωγής.

- Αναπροσαρμογή του τιμολογιακού καθεστώτος.

- Δυνατότητα εγκατάστασης θαλάσσιων αιολικών σταθμών.

- Δημιουργία συστήματος έκδοσης εγγυήσεων προέλευσης της ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ.

- Βελτίωση των όρων αγοράς και πώλησης της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας, προκειμένου να διευκολύνεται η χρηματοδότηση των έργων από τις τράπεζες.

Για τα προβλήματα και την πορεία υλοποίησης των επενδύσεων σε ΑΠΕ βλ. πιο κάτω (Τμήμα 3.2.4).

3.2.4 "ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ"

Η έξαρση της οικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό με την επίταση του ενεργειακού προβλήματος και τις προβλεπόμενες επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή, έφερε στο προσκήνιο τη λεγόμενη **"πράσινη επιχειρηματικότητα", δηλαδή την επιχειρηματική δράση που αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος ή τουλάχιστον δεν οδηγεί στην επιβάρυνσή του.** Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της, η πράσινη επιχειρηματικότητα είναι σε θέση, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να συνδυάσει την επίτευξη ενεργειακών και ευρύτερα περιβαλλοντικών στόχων (όπως η μείωση του βαθμού εξάρτησης από συμβατικές πηγές ενέργειας και η ανάσχεση επιβαρυντικών για το περιβάλλον δραστηριοτήτων) με ικανοποιητική απόδοση των επενδυμένων κεφαλαίων, λόγω του γεγονότος ότι οι σχετικές αγορές επεκτείνονται και χαρακτηρίζονται από αυξανόμενη

16 Οι πρώτες προσπάθειες ανάπτυξης της παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ στην Ελλάδα υλοποιούνται με τον Ν. 1559/1985, με τον οποίο δόθηκε η δυνατότητα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ σε ιδιώτες αυτοπαραγωγούς, σε Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και στη ΔΕΗ. Μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση πραγματοποιήθηκε με τον Ν. 2244/1994, με τον οποίο δόθηκαν ισχυρά οικονομικά κίνητρα για την ανάπτυξη των ΑΠΕ στην Ελλάδα με την προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων. Ο νόμος καθόριζε τιμές πώλησης ανανεώσιμης ενέργειας σε επίπεδο 90% του γενικού τιμολογίου στη μέση τάση και επέβαλλε στη ΔΕΗ να αγοράζει την ενέργεια που παράγεται από τους ανεξάρτητους παραγωγούς. Ο Ν. 2773/1999 έδωσε έμφαση στο θέμα της προτεραιότητας πρόσβασης στο δίκτυο. Ο Ν. 2941/2001 αντιμετώπισε το θέμα εγκατάστασης ΑΠΕ σε δάση και δασικές εκτάσεις, ενώ ο Ν. 3175/2003 καθιέρωσε την ορθολογική χρήση της γεωθερμικής ενέργειας.

Πίνακας XI.3 Κατανομή δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου σε υφιστάμενες βιομηχανικές εγκαταστάσεις

(σε εκατ. τόνους ισοδύναμου CO_2)

Δραστηριότητες	Συνολικά δικαιώματα περιόδου 2005-2007	Συνολικά δικαιώματα περιόδου 2008-2012	% κατανομή 2005-2007	% κατανομή 2008-2012
Ηλεκτροπαραγωγή	156,2	230,1	73,1	70,8
Τσιμέντα	33,2	53,9	15,5	16,6
Διυλιστήρια	10,3	20,5	4,8	6,3
Λοιπές καύσεις	3,5	3,0	1,6	0,9
Ασβέστης	2,5	4,6	1,2	1,4
Φρύξη μετάλλων	2,4	4,0	1,1	1,2
Σίδηρος & χάλυβας	2,4	2,8	1,1	0,9
Κεραμικά	2,4	4,6	1,1	1,4
Χαρτί	0,6	0,9	0,3	0,3
Γυαλί	0,3	0,3	0,1	0,1
Σύνολο	213,8	324,8	100,0	100,0

Πηγή: ΥΠΕΧΩΔΕ, Εθνικό Σχέδιο Κατανομής Δικαιωμάτων Εκπομπών για την περίοδο 2005-2007 (Δεκέμβριος 2004) και για την περίοδο 2008-2012 (Απρίλιος 2008).

ζήτηση τελικών ή ενδιάμεσων προϊόντων και υπηρεσιών φιλικών προς το περιβάλλον.[17]

Οι οικονομικές αποδόσεις αλλά και τα περιβαλλοντικά οφέλη ποικίλλουν ανάλογα με τον τομέα στον οποίο εκδηλώνεται η πράσινη επιχειρηματική δράση. Έτσι, οι επενδύσεις που αφορούν την αναδιάρθρωση των παραγωγικών διαδικασιών[18] εκτιμάται ότι συνδέονται με μακροπρόθεσμα πιο ικανοποιητικές αποδόσεις, αλλά και με μονιμότερα περιβαλλοντικά οφέλη. Ισχυρές και βιώσιμες μπορούν όμως να είναι και οι επιχειρηματικές δράσεις που βελτιώνουν τους μηχανισμούς οι οποίοι ευθύνονται για πιεστικές επιβαρύνσεις (π.χ. αντιρρυπαντικές εφαρμογές), καθώς και την κατάσταση των περιβαλλοντικών πόρων (π.χ. αγροτουριστικές δράσεις που συντηρούν τοπικούς βιοτόπους). Ακόμη, επιχειρηματικές πρωτοβουλίες που βελτιώνουν τη διαχείριση των αποτελεσμάτων της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, όπως π.χ. η διαχείριση των αποβλήτων, μπορούν να αποφέρουν σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη, στο βαθμό που ο υπάρχων παραγωγικός μηχανισμός δεν έχει ακόμα αντικατασταθεί ή συμπληρωθεί με περιβαλλοντικά φιλική τεχνολογία. Σημειώνεται, ότι, ενώ ιστορικά προηγήθηκαν οι δράσεις που αφορούν τη *διαχείριση των συνεπειών* της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, σήμερα έχουν ωριμάσει οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες για δράσεις που αποσκοπούν στον *επηρεασμό των αιτίων που προκαλούν την υποβάθμιση,* δηλαδή στην τροποποίηση ή ριζική αλλαγή παραγωγικών μηχανισμών και διαδικασιών προκειμένου να είναι συμβατοί με τις σύγχρονες περιβαλλοντικές προδιαγραφές.

Οι δυνητικές επιπτώσεις της σημερινής οικονομικής κρίσης στην περαιτέρω ανάπτυξη της πράσινης επιχειρηματικότητας αποτελούν πάντως ένα στοιχείο αβεβαιότητας. **Τα ερωτήματα κυρίως εστιάζονται στο κατά πόσον η μείωση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων θα επηρεάσει τα σχέδιά τους για πράσινες επενδύσεις, καθώς και στο βαθμό στον οποίο οι μεγάλες διακυμάνσεις των τιμών των καυσίμων θα αποθαρρύνουν τα μεγάλα επενδυτικά προ-**

17 Σύμφωνα με τον Επίτροπο για θέματα περιβάλλοντος κ. Δήμα, η περιβαλλοντική βιομηχανία της Ευρώπης έχει κύκλο εργασιών 227 δισεκ. ευρώ, που αντιστοιχεί στο 2,2% του ΑΕΠ της ΕΕ (βλ. *Ναυτεμπορική, Ειδική Έκδοση – Η οικονομία 2009*, Μάρτιος 2009).

18 Όπως π.χ. η αντικατάσταση συμβατικών μορφών παραγωγής ενέργειας με μονάδες που βασίζονται σε ΑΠΕ.

γράμματα επιχειρηματικών ομίλων και κρατών σε ΑΠΕ.[19] Τίθεται επίσης το ερώτημα αν και πώς η πράσινη επιχειρηματικότητα μπορεί να συντελέσει στον περιορισμό των απωλειών θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας.[20] Στην αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων αναμένεται να συμβάλουν σημαντικά οι κρατικές πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη της έρευνας και της τεχνολογίας στους σχετικούς τομείς, τη θέσπιση κινήτρων για την παραγωγή και χρήση πράσινων προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και την έγκαιρη ρύθμιση των διαδικασιών αδειοδότησης αλλά και χωροταξικής και παραγωγικής ένταξης πράσινων παραγωγικών μονάδων, προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί το κόστος της γραφειοκρατίας και ο χρόνος αναμονής των υποψήφιων επενδυτών.

Σημαντικές θεσμικές πρωτοβουλίες, επιχειρηματικές δράσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη (κυρίως στον τομέα της ενέργειας) και το ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον των κοινωνικών εταίρων[21] για τα περιβαλλοντικά ζητήματα έχουν αναδείξει το θέμα της πράσινης επιχειρηματικότητας και στη χώρα μας. Η σχετική επιχειρηματολογία εδράζεται κυρίως στο γεγονός ότι μια σειρά από γεωμορφολογικές ιδιαιτερότητες και αναπτυξιακές υστερήσεις,[22] οι οποίες οδήγησαν σε σπατάλη οικονομικών και περιβαλλοντικών πόρων αλλά και σε παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών χαμηλής προστιθέμενης αξίας, αποκτούν, στις σημερινές συνθήκες, διαφορετική διάσταση. Για παράδειγμα, η αδυναμία της ελληνικής γεωργίας να ακολουθήσει με επιτυχία το μοντέλο εντατικής καλλιέργειας που επικράτησε στην Κεντρική Ευρώπη έχει πλέον μικρότερη σημασία, καθώς προβάλλει η δυναμική της βιολογικής καλλιέργειας, στην οποία η ποιότητα και ο τοπικός χαρακτήρας της παραγωγής αποτελούν βασικά στοιχεία. Κατ' αντιστοιχία, η παραγωγή μαζικών τουριστικών υπηρεσιών χαμηλής προστιθέμενης αξίας, στην οποία πλέον η χώρα μας έχει ιδιαίτερα ισχυρούς ανταγωνιστές, δεν εξασφαλίζει, όπως τις προηγούμενες δεκαετίες, ικανοποιητικές αποδόσεις κεφαλαίου και θέσεις εργασίας, εκτός εάν συνδυαστεί με τουριστικές δράσεις περιβαλλοντικού, αγροτουριστικού, αθλητικού και πολιτιστικού χαρακτήρα. Ακόμη περισσότερο, η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από πηγές που επιβαρύνουν το περιβάλλον (δηλ. από αυτόνομους πετρελαϊκούς σταθμούς) σε νησιά με εξαιρετικά υψηλό αιολικό και ηλιακό δυναμικό δεν διαθέτει πλέον ισχυρή οικονομική και τεχνολογική τεκμηρίωση ούτε είναι κοινωνικά αποδεκτή. Προβάλλεται συνεπώς η άποψη ότι **υπάρχουν σημαντικές προϋποθέσεις για να στηριχθεί η πράσινη επιχειρηματική δράση, και μάλιστα ως συνιστώσα ενός σταδίου αειφόρου ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο, οι όροι για την υλοποίηση μιας τέτοιας προοπτικής δεν είναι μόνο εξωγενείς (κρατική πολιτική υποβοήθησης, τεχνολογία), αλλά και ενδογενείς, δηλαδή συναρτώνται με το "οργανωτικό κεφάλαιο", την καινοτομική προδιάθεση και τη γενικότερη στάση και συμπεριφορά των παραγωγών και των καταναλωτών όσον αφορά τα θέματα του περιβάλλοντος.** Με αυτή την έννοια, είναι αναμενόμενο ότι η πράσινη επιχειρηματικότητα θα χρειαστεί να ενσωματώσει νεωτερικά στοιχεία όχι μόνο ως προς το περιβάλλον, αλλά και ως προς την ίδια τη μορφή και τη λειτουργία της επιχείρησης, τα οποία, μεταξύ άλλων, θα αφορούν τη σχέση της με την καινοτομία, τη σύνδεσή της με τα ερευνητικά ιδρύματα, την ενημέρωση του καταναλωτή και την αποδοχή της από τις τοπικές κοινωνίες.

Τα τελευταία χρόνια αυξήθηκαν οι πρωτοβουλίες της πολιτείας σε θέματα που αφορούν άμεσα ή έμμεσα την πράσινη επιχειρηματικότητα, με κύριο άξονα τις θεσμικές και άλλες παρεμβάσεις στον τομέα της ενέργειας. Όπως προαναφέρθηκε, με τον Ν. 3468/2006 προωθήθηκε ευρύ πρόγραμμα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ και καθορί-

19 Η απόφαση της Iberdrola (της μεγαλύτερης παγκοσμίως επιχείρησης στις ΑΠΕ) να περικόψει τις επενδύσεις της στο Ην. Βασίλειο κατά 40% περίπου αναμένεται να θέσει σε κίνδυνο το σχετικό προγραμματισμό της βρετανικής κυβέρνησης (*Ναυτεμπορική*, 26.3.2009).

20 Υπολογίζεται ότι μόνο η παραγωγή αιολικής ενέργειας στην Ευρώπη έχει ήδη δημιουργήσει 150.000 θέσεις εργασίας. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Επιτρόπου για θέματα Περιβάλλοντος κ. Δήμα, ο κλάδος των ΑΠΕ αναμένεται να δημιουργήσει έως το 2020 700.000 νέες θέσεις εργασίας στην Ευρώπη (βλ. υποσημείωση 17).

21 Αναφέρεται χαρακτηριστικά η πρωτοβουλία του ΣΕΒ για τη σύσταση Συμβουλίου για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Νοέμβριος 2008).

22 Όπως η ύπαρξη ορεινών ή ημιορεινών αγροτικών εκτάσεων με χαμηλή παραγωγικότητα, ο μεγάλος αριθμός νησιών, η αδυναμία ανάπτυξης βαριάς βιομηχανίας κ.λπ.

στηκαν οι όροι ένταξης των σχετικών επενδύσεων σε αναπτυξιακά προγράμματα. Η επιχειρηματική κοινότητα[23] αλλά και οι τοπικές κοινωνίες επέδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον, ιδίως για την ανάπτυξη φωτοβολταϊκών σταθμών και την αξιοποίηση μη καλλιεργήσιμης γης σε περιοχές με υψηλό ηλιακό δυναμικό.

Με τον Ν. 3734/2009 (άρθρα 27Α και 28) επιδιώκεται, μεταξύ άλλων, η επίλυση θεμάτων γραφειοκρατικών διαδικασιών και τιμολόγησης του συγκεκριμένου προγράμματος ώστε να διευκολυνθούν η άμεση προώθηση πολλών εκκρεμών[24] επενδυτικών σχεδίων, η προσέλκυση νέων επενδύσεων και η ρύθμιση διαφόρων χωροταξικών θεμάτων. Νομοθετική παρέμβαση αναμένεται σύντομα, σύμφωνα με δηλώσεις του Υπουργού Ανάπτυξης (συνεντεύξεις τύπου 10.2.2009 και 19.3.2009), *και* για τις επιχειρηματικές επενδύσεις σε αιολικά πάρκα, όπου παρόμοια προβλήματα κρατούν σε εκκρεμότητα πολλά σημαντικά επενδυτικά σχέδια.[25]

Η ανάπτυξη της πράσινης επιχειρηματικότητας, η οποία βεβαίως δεν αφορά μόνο την παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ, υποβοηθείται και από μια **σειρά δημόσιων πρωτοβουλιών,** πολλές από τις οποίες εντάσσονται στο ΕΣΠΑ 2007-2013.[26] Σ' αυτές περιλαμβάνονται το πρόγραμμα "Πράσινη Επιχείρηση",[27] το πρόγραμμα "Εξοικονομώ" για τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού,[28] το πρόγραμμα για την αντικατάσταση ή απόσυρση παλαιών ενεργειοβόρων οικιακών συσκευών, καθώς και το πιλοτικό πρόγραμμα για το "πράσινο νησί" (τον Άη-Στράτη), όπου η κατανάλωση ενέργειας θα καλύπτεται αποκλειστικά από ΑΠΕ. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται επίσης στην εφαρμογή των μέτρων για τη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης των κτιρίων (Ν. 3661/2008) τόσο επειδή αναμένεται ότι μεσοπρόθεσμα θα οδηγήσουν σε περιορισμό της ενεργειακής σπατάλης όσο και επειδή είναι δυνατόν να συμβάλουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας σε τεχνικά επαγγέλματα και στην ανάπτυξη σχετικής επιχειρηματικής δράσης.[29] **Εξίσου μεγάλη σημασία έχει να υπάρξει μεγαλύτερη πρόοδος στον τομέα της ανακύκλωσης**, η οποία αφορά την πρόληψη της παραγωγής απορριμμάτων, την επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωση υλικών, την αξιοποίηση αποβλήτων για την παραγωγή ενέργειας, καθώς και την ασφαλή τελική διάθεση σε οργανωμένους χώρους υγειονομικής ταφής. Οι βασικές νομικές ρυθμίσεις περιλαμβάνονται στον Ν. 2939/2001 και σε σειρά προεδρικών διαταγμάτων και υπουργικών αποφάσεων που εκδόθηκαν βάσει αυτού. Σύμφωνα με στοιχεία του ΥΠΕΧΩΔΕ, **το ποσοστό ανακύκλωσης των οικιακών απορριμμάτων έχει αυξηθεί από 6% το 2004 σε 25% το 2008, είναι όμως φανερό ότι παραμένει σχετικά χαμηλό**. Ταχύτερη πρόοδος είναι επίσης απαραίτητη όσον αφορά την εξοικονόμηση ενέργειας λόγω της ανακύκλωσης, η οποία έφθασε τα 2.600.000 **GJ** το 2008 (ήταν κάτω από 500.000 GJ το 2004), και τη μείωση των εκπομπών CO_2 για τον ίδιο λόγο, η οποία έφθασε τους 360.000 τόνους το 2008 (από 87.500 το 2004). Και σ' αυτόν τον τομέα, υπάρχουν πολλές δυνατότητες για εντονότερη δραστηριοποίηση τόσο των ΟΤΑ όσο και ιδιωτικών επιχειρήσεων.

23 Αναφέρονται ενδεικτικά τα σχέδια μεγάλων διεθνών ιδιωτικών ομίλων, των οποίων οι σχεδιαζόμενες – πριν από την εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης – επενδύσεις στην Ελλάδα έφθαναν, τα 3,2 δισεκ. ευρώ, σύμφωνα με δημοσιεύματα του τύπου (βλ. π.χ. *Ναυτεμπορική* 11.7.2008 και 10.1.2009). Επίσης, η "ΔΕΗ Ανανεώσιμες" (θυγατρική της ΔΕΗ) προγραμματίζει σχετικές επενδύσεις που φθάνουν τα 2 δισεκ. ευρώ έως το 2014.

24 Το ζωηρό ενδιαφέρον για σχετικές επενδύσεις, σε συνδυασμό με τη συσσώρευση πολλαπλών εκκρεμοτήτων (για θέματα σύνδεσης και ασφάλειας δικτύου της ΔΕΗ, για χωροταξικές και λοιπές περιβαλλοντικές ρυθμίσεις) και το μεγάλο φόρτο εργασίας ως προς την αξιολόγηση αιτήσεων από τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ), είχε οδηγήσει σε προσωρινή διακοπή υποβολής αιτήσεων (Υπουργική Απόφαση, 24.3.2008) και σε επιβράδυνση της υλοποίησης των επενδυτικών σχεδίων.

25 Σύμφωνα με μελέτη της ICAP για τον κλάδο παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ (βλ. *Ναυτεμπορική* 1.4.2009), ο κυριότερος ανασταλτικός παράγοντας της ταχύτερης ανάπτυξης του κλάδου των ΑΠΕ θεωρείται ο χαμηλός βαθμός υλοποίησης επενδύσεων, ο οποίος οφείλεται στην πολύπλοκη και χρονοβόρα αδειοδοτική διαδικασία.

26 Σύμφωνα με την Επίτροπο για θέματα Περιφερειακής Πολιτικής κυρία Hübner, οι επενδύσεις της πράσινης οικονομίας για την περίοδο 2007-2013 θα φθάσουν τα 105 δισεκ. ευρώ, ενώ η αντίστοιχη ελληνική συμμετοχή θα ανέλθει περίπου στα 5,5 δισεκ. ευρώ (δηλώσεις στον ελληνικό τύπο, 14.3.2009).

27 Πρόκειται για υποπρόγραμμα του προγράμματος "Επιχειρώ 2009", το οποίο επιδοτεί, για πρώτη φορά σε αυτή την έκταση, επιχειρήσεις που εφαρμόζουν φιλικές προς το περιβάλλον δράσεις. Αναμένεται να ξεκινήσει εντός του πρώτου εξαμήνου του 2009.

28 Πρόκειται για πρόγραμμα εξοικονόμησης ενέργειας σε όλα τα δημοτικά κτίρια, τουλάχιστον για τους δήμους με πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους.

29 Σύμφωνα με την WWF-Ελλάς, η εφαρμογή της Οδηγίας 2002/91/ΕΚ για την ενεργειακή κατανάλωση των κτιρίων αναμένεται να δημιουργήσει 530.000 νέες θέσεις εργασίας στην ΕΕ.

Προκειμένου να πολλαπλασιαστούν οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες που συνδέονται με υπηρεσίες και προϊόντα φιλικά προς το περιβάλλον, κρίσιμη σημασία έχει η δυνατότητα χρηματοδότησής τους, ιδίως στα αρχικά στάδια της επένδυσης. Καθώς στην ελληνική αγορά δεν είναι ανεπτυγμένη η παροχή χρηματοοικονομικών υπηρεσιών ανάληψης υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου (π.χ. venture capital, "business angels" κ.λπ.) —επιπλέον, η ανάπτυξή τους θα ήταν εξαιρετικά δύσκολη υπό τις παρούσες συνθήκες χρηματοοικονομικής κρίσης—, **η εξέλιξη της χρηματοδότησης θα εξαρτηθεί κυρίως από την δυνατότητα των τραπεζικών ιδρυμάτων να επιλέξουν και να στηρίξουν τις κατάλληλες πράσινες επιχειρηματικές ευκαιρίες.** Ήδη, με αφορμή το πρόγραμμα των φωτοβολταϊκών σταθμών, πολλές εμπορικές τράπεζες σχεδιάζουν ειδικά προγράμματα χρηματοδότησης τέτοιων πρωτοβουλιών, οι οποίες εκτείνονται από την παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ έως την αντικατάσταση συμβατικού μεταφορικού ή παραγωγικού εξοπλισμού από προϊόντα πράσινης τεχνολογίας.

4 Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΗΛΕΚΤΡΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα από το 1960 και μετά βασίστηκε κυρίως στην εκμετάλλευση των εγχώριων πηγών, δηλαδή των κοιτασμάτων λιγνίτη και —σε μικρότερο ποσοστό— των υδάτινων πόρων. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το 1990 οι λιγνιτικές μονάδες κάλυπταν το 71,5% της συνολικής καθαρής παραγωγής ηλεκτρισμού,[30] τα υδροηλεκτρικά έργα το 6,2%, ενώ το υπόλοιπο προερχόταν από τους πετρελαϊκούς σταθμούς, μεγάλο μέρος των οποίων καλύπτει έως σήμερα τις ανάγκες των μη διασυνδεδεμένων νησιών.

Η εισαγωγή της χρήσης του φυσικού αερίου στο ελληνικό ενεργειακό σύστημα από το 1997 και η σταδιακή —πολύ βραδεία στην αρχή— ανάπτυξη των ΑΠΕ κυρίως από το 1994 είχαν ως αποτέλεσμα την αλλαγή της διάρθρωσης της ηλεκτροπαραγωγής. Έτσι, το 2006 η συνολική καθαρή παραγωγή ανερχόταν σε 56,5 TWh, από 32,1 TWh που ήταν το 1990 (και αντιστοιχούσε σε συνολική εγκατεστημένη ισχύ 13,6 GW, έναντι 8,5 GW το 1990), από την οποία το 52,5% προερχόταν από λιγνιτικούς σταθμούς, το 17,3% από σταθμούς φυσικού αερίου, το 15,6% από πετρελαϊκούς σταθμούς, ενώ το 11,4% της συνολικής καθαρής παραγωγής προερχόταν από υδροηλεκτρικούς σταθμούς και το 3% από ανανεώσιμες πηγές (βλ. Διάγραμμα XI.1). Την περίοδο 1990-2006 η συνολική καθαρή παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,6%. Ωστόσο, ο ρυθμός ανόδου επιβραδύνθηκε από το 2001 (με εξαίρεση το 2003), με αποτέλεσμα την τριετία 2004-2006 η παραγωγή ηλεκτρισμού να αυξηθεί με μέσο ετήσιο ρυθμό 1,3% (βλ. Διάγραμμα XI.2).

Την περίοδο 1990-2006 η ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα από τους τελικούς καταναλωτές αυξήθηκε με ταχύτερους ρυθμούς (3,9% κατά μέσο ετήσιο όρο). Με υψηλότερο μέσο ετήσιο ρυθμό αυξήθηκε η ζήτηση από τον οικιακό τομέα (4,3%) και τον τομέα των υπηρεσιών (7,5%), όπου αφορούσε κυρίως τη χρήση για εμπορική δραστηριότητα, ενώ με χαμηλότερο ρυθμό αυξήθηκε η ζήτηση από τη βιομηχανία (1%). Έτσι, το 2006 ο οικιακός τομέας και οι υπηρεσίες αντιπροσώπευαν το 33,7% και το 33,8% αντίστοιχα της τελικής κατανάλωσης (βλ. Διάγραμμα XI.3). Αντίθετα, η συμμετοχή της βιομηχανίας στην τελική κατανάλωση περιορίστηκε στο 27% το 2006 (από 42,5% το 1990), ενώ μικρό παρέμεινε το μερίδιο του αγροτικού τομέα (5,2% το 2006, έναντι 5,5% το 1990).

Η απόκλιση μεταξύ παραγόμενης και απαιτούμενης ενέργειας για τα έτη από το 2000 και μετά είχε ως συνέπεια την αύξηση του μεριδίου των εισαγωγών στο ηλεκτρικό ενεργειακό σύστημα της χώρας, που έγινε εντονότερη την τριετία

30 Η καθαρή παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ισούται με τη συνολική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας μείον την εσωτερική κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας που οφείλεται στη διαδικασία παραγωγής.

Διάγραμμα XI.1 Διάρθρωση της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ανά καύσιμο το 2006

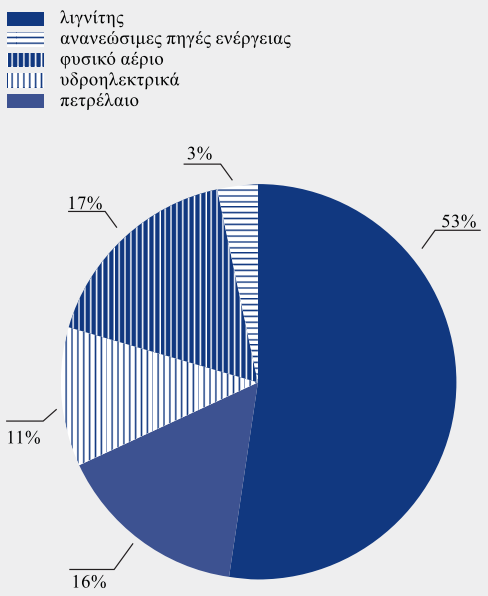

Πηγή: Eurostat.

Διάγραμμα XI.2 Καθαρή παραγωγή και ισοζύγιο εισαγωγών-εξαγωγών ηλεκτρικής ενέργειας την περίοδο 2000-2006

(σε GWh)

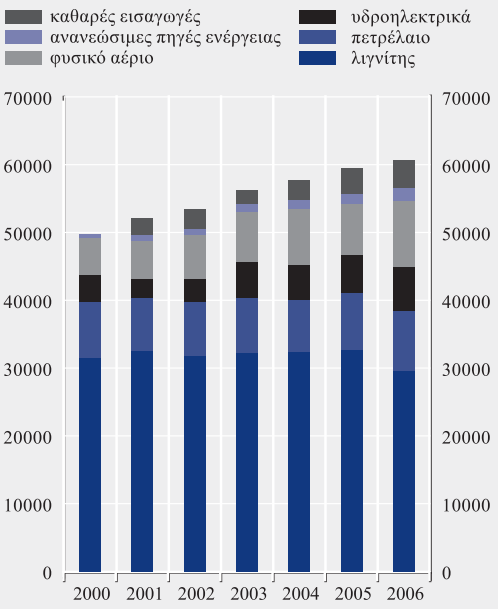

Πηγή: Eurostat.

2004-2006 (βλ. Διάγραμμα XI.2). Οι καθαρές εισαγωγές την περίοδο αυτή αυξήθηκαν με μέσο ετήσιο ρυθμό 26,2%.

Η διείσδυση των καθαρών εισαγωγών ηλεκτρικής ενέργειας στο ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας συνεχίστηκε και το 2007 (αυξήθηκαν κατά 3,6%), ενώ εντάθηκε ιδιαίτερα το 2008 (όταν αυξήθηκαν κατά 28,6%). Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του ΔΕΣΜΗΕ (Διαχειριστή του Συστήματος Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας), η συνολική ζήτηση στο διασυνδεδεμένο σύστημα της χώρας[31] αυξήθηκε το 2007 κατά 4% και συνοδεύθηκε από ανάλογη αύξηση της καθαρής παραγωγής. Το 2008 η άνοδος της συνολικής ζήτησης ήταν μικρότερη (+0,6%) και καλύφθηκε κατά κύριο λόγο από τις εισαγωγές, ενώ η καθαρή παραγωγή μειώθηκε (-1,7%), κυρίως λόγω της κάμψης της παραγωγής των λιγνιτικών και υδροηλεκτρικών σταθμών.[32] Ωστόσο, σημαντική αύξηση το 2008 (+26,1%) παρουσίασε η παραγωγή από σταθμούς ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ[33] (συμπεριλαμβανομένων και των φωτοβολταϊκών) στο διασυνδεδεμένο σύστημα και ανήλθε σε 2.203 GWh (έναντι 1.747 GWh το 2007 και 1.521 GWh το 2006), με αποτέλεσμα να διευρυνθεί περαιτέρω το μερίδιό τους στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.[34]

Με βάση την έκθεση του Συμβουλίου Εθνικής Ενεργειακής Στρατηγικής (ΣΕΕΣ)[35] για το 2008 *(Μέτρα και μέσα για μια βιώσιμη και ανταγωνιστική ενεργειακή πολιτική)*, η ζήτηση ηλεκτρισμού στο διασυνδεδεμένο σύστημα προβλέπεται να αυξηθεί την περίοδο 2010-2020 με

31 Ο ΔΕΣΜΗΕ – σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο της απελευθερωμένης αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας – είναι υπεύθυνος για το διασυνδεδεμένο σύστημα που εξυπηρετεί τις ανάγκες της ηπειρωτικής χώρας και ορισμένων διασυνδεδεμένων νησιών.

32 Εξάλλου, με βάση τα στοιχεία του ΔΕΣΜΗΕ, η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στο διασυνδεδεμένο σύστημα συνέχισε να υποχωρεί (-4,9%) και κατά το δίμηνο Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 2009, ενώ ακόμη μεγαλύτερη κάμψη το ίδιο διάστημα σημείωσε η ζήτηση (-5,9%).

33 Πρόκειται για μονάδες "Συμπαραγωγής Ηλεκτρισμού και Θερμότητας Υψηλής Απόδοσης"

34 Παράλληλα, η *εγκατεστημένη ισχύς* των μονάδων ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ μαζί με τα φωτοβολταϊκά συστήματα, στο διασυνδεδεμένο σύστημα, ανήλθε σε 1.098 MW το 2008 από 880 MW το 2007 και 768 MW το 2006.

35 Το Συμβούλιο Εθνικής Ενεργειακής Στρατηγικής (ΣΕΕΣ) συγκροτήθηκε με τον Ν. 3438/2006, υπάγεται στο Υπουργείο Ανάπτυξης και αποτελεί όργανο υποβολής προτάσεων στην κυβέρνηση και ιδίως στον Υπουργό Ανάπτυξης για θέματα που αφορούν τον μακροχρόνιο σχεδιασμό της ενεργειακής πολιτικής της χώρας.

Διάγραμμα XI.3 Διάρθρωση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας κατά τομέα το 2006

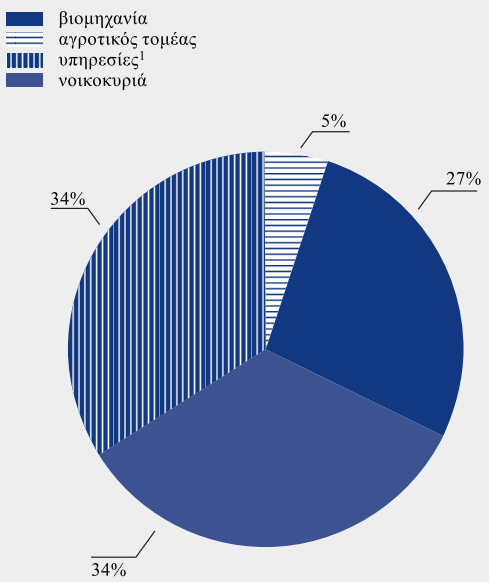

Πηγή: Eurostat.
1 Περιλαμβάνονται οι εμπορικές επιχειρήσεις, οι μεταφορές και τα δημόσια κτίρια.

μέσο ετήσιο ρυθμό 2,7% (εάν εφαρμοστούν μέτρα ενεργειακής εξοικονόμησης, ο μέσος ετήσιος ρυθμός περιορίζεται στο 1,7% την ίδια περίοδο).[36]

Παράλληλα, με βάση την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενέργεια και την κλιματική αλλαγή, έχουν τεθεί —όπως προαναφέρθηκε— στόχοι για τη χώρα μας που αφορούν τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, καθώς και την περαιτέρω διείσδυση των ανανεώσιμων πηγών στην εγχώρια αγορά ενέργειας.[37] Με δεδομένο όμως ότι ο τομέας του ηλεκτρισμού στη χώρα μας ευθύνεται για το 38,4% των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (στοιχεία 2006), καθίσταται επιτακτικά αναγκαία η διαφοροποίηση του σημερινού μείγματος των καυσίμων ώστε να καλυφθεί η αύξηση της ζήτησης έως το 2020.

Στην έκθεση του ΣΕΕΣ του 2008 διαπιστώνεται ότι οι στόχοι της εθνικής ενεργειακής πολιτικής μπορούν να επιτευχθούν με τη χρησιμοποίηση: (α) των λιγνιτικών μονάδων, σε μειούμενο όμως ποσοστό, (β) των μονάδων φυσικού αερίου, σε ποσοστό που θα είναι ανάλογο με τις εισαγωγές του καυσίμου βάσει των μακροχρόνιων συμβάσεων, (γ) των μεγάλων υδροηλεκτρικών σταθμών, (δ) των αιολικών και λοιπών ανανεώσιμων πηγών και (ε) ορισμένων μονάδων λιθάνθρακα νέας τεχνολογίας. Ωστόσο, με βάση τις πρόσφατες δηλώσεις του Υπουργού Ανάπτυξης[38] για τη **νέα Εθνική Ενεργειακή Στρατηγική** του ΥΠΑΝ, ακυρώνονται τα επενδυτικά προγράμματα σε λιθάνθρακα, ενώ τον πρωταγωνιστικό ρόλο στο ενεργειακό μείγμα της χώρας θα έχουν το φυσικό αέριο και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Παράλληλα, δίνεται προτεραιότητα στις διεθνείς ενεργειακές διασυνδέσεις (αγωγοί φυσικού αερίου και πετρελαιαγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη),[39]

36 Εξαιτίας της μεγάλης αβεβαιότητας λόγω της κρίσης, το ΣΕΕΣ ανακοίνωσε πρόσφατα ότι αναβάλλει για το Σεπτέμβριο του 2009 τη δημοσίευση της εφετινής του Έκθεσης για το μακροχρόνιο ενεργειακό σχεδιασμό (που ενδεχομένως θα περιλαμβάνει αναθεωρημένες προβλέψεις).

37 Η Ελλάδα οφείλει να περιορίσει την αύξηση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου κατά 25% για το διάστημα 2008-2012 σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, με σκοπό την επίτευξη των στόχων του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Επίσης, με βάση την Οδηγία 77/2001, έχει οριστεί ως εθνικός στόχος για την Ελλάδα η αύξηση του μεριδίου της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ΑΠΕ στην ακαθάριστη κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σε 20,1% έως το 2010. Επιπλέον, με βάση τη νέα ευρωπαϊκή πολιτική για την ενέργεια και την κλιματική αλλαγή που υιοθέτησε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατά τη διάρκεια της τελευταίας διετίας, ο στόχος για τη χώρα μας σχετικά με τις εκπομπές των αερίων θερμοκηπίου καθορίζεται σε μείωση κατά 4% σε σχέση με το 2005 (για τους κλάδους που είναι εκτός του συστήματος εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών), ενώ η συμμετοχή των ανανεώσιμων πηγών στη συνολική κατανάλωση ενέργειας πρέπει να αυξηθεί στο 18% έως το 2020 (που αντιστοιχεί σε μερίδιο 30-35% στην ακαθάριστη κατανάλωση *ηλεκτρικής* ενέργειας).

38 10.2.2009.

39 Ειδικότερα όσον αφορά τους αγωγούς φυσικού αερίου, σημειώνεται ότι το ΥΠΑΝ προγραμματίζει εντός του 2009 την ίδρυση εταιρίας για τον αγωγό South Stream, σε συνέχεια της υπογραφής μνημονίου συνεργασίας μεταξύ της ελληνικής και της ρωσικής κυβέρνησης τον Απρίλιο του 2008. Επίσης, τον Ιούνιο του 2008 υπογράφηκε η ιδρυτική πράξη της εταιρίας "IGI Ποσειδών", η οποία θα κατασκευάσει και θα αναπτύξει τον υποθαλάσσιο αγωγό φυσικού αερίου Ελλάδος-Ιταλίας. Η κατασκευή του αγωγού, ο οποίος είναι τμήμα του ευρύτερου συστήματος αγωγών Τουρκίας-Ελλάδος-Ιταλίας, αναμένεται να αρχίσει εντός του 2009, με προοπτική λειτουργίας το 2012. Σημειώνεται ότι η ΕΕ έχει εγκρίνει την εξαίρεση του έργου από την πρόσβαση τρίτων για 25 χρόνια, στη διάρκεια των οποίων η ΔΕΠΑ και η ιταλική εταιρία Edison θα έχουν την αποκλειστική εκμετάλλευση. Όσον αφορά την προμήθεια του καυσίμου, σημειώνεται ότι η Ελλάδα και η Ιταλία έχουν αρχίσει συνομιλίες με χώρες της περιοχής της Κασπίας και ιδίως με το Αζερμπαϊτζάν. Εξάλλου, όσον αφορά τον πετρελαιαγωγό Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, το ΥΠΑΝ προγραμματίζει έως τον Ιούνιο του 2009 την κύρωση από τη Βουλή της συμφωνίας διέλευσης του αγωγού, σε συνέχεια της υπογραφής (στις 18.1.2008) της συμφωνίας ίδρυσης της διεθνούς εταιρίας που αναλαμβάνει την κατασκευή και λειτουργία του. Υπενθυμίζεται ότι στην εταιρία συμμετέχουν κατά 51% ρωσικές εταιρίες και κατά το υπόλοιπο 49% ελληνικές και βουλγαρικές εταιρίες εξ ίσου. Η έναρξη κατασκευής του έργου προσδιορίζεται για τον Ιούνιο του 2010 και αναμένεται να αναβαθμίσει τη θέση της χώρας μας στον ενεργειακό χάρτη, εξασφαλίζοντας πλεονεκτήματα που σχετίζονται με την ενεργειακή ασφάλεια, την προσέλκυση επενδύσεων και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

καθώς και στις διαπραγματεύσεις με τη Ρωσία για την προμήθεια φυσικού αερίου από το 2016 και μετά. Επίσης, προωθείται η περαιτέρω επέκταση των αγωγών φυσικού αερίου στη χώρα, καθώς και η επιτάχυνση της διασύνδεσης των Κυκλάδων με το εθνικό δίκτυο. Για την προώθηση των ΑΠΕ αναμένεται η κατάθεση νέου νομοσχεδίου από το ΥΠΑΝ, το οποίο θα δίνει έμφαση στα αιολικά πάρκα.

4.2 ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως προαναφέρθηκε, το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπομπών των αερίων θερμοκηπίου στην Ελλάδα (79% το 2006 – βλ. Πίνακα XI.1) προέρχεται από την κατηγορία της ενέργειας, τόσο από την πλευρά της παραγωγής όσο και από την πλευρά της κατανάλωσης. Οι πλέον ρυπογόνες δραστηριότητες που σχετίζονται με τη χρήση της ενέργειας είναι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, οι μεταφορές και οι δραστηριότητες που αφορούν τα νοικοκυριά (όπως η οικιακή θέρμανση και η ιδιωτική χρήση αυτοκινήτων).

Αξιοσημείωτο είναι ότι **η παραγωγή ενέργειας, η οποία αφορά κυρίως την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, συμβάλλει στο σύνολο των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου περίπου όσο όλοι μαζί οι άλλοι κλάδοι της οικονομίας,** οι οποίοι όμως καταναλώνουν το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος (95% περίπου) της συνολικής ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας. Αυτό δεν φαίνεται να συμβαίνει στις άλλες χώρες της ΕΕ-15. Η διαφορά ενδεχομένως οφείλεται στο ότι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με τη χρήση λιγνίτη είναι σημαντικά πιο ρυπογόνα δραστηριότητα από ό,τι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από άλλες πρώτες ύλες στις άλλες χώρες.

4.3 ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΝΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ[40]

Η κατανάλωση ενέργειας συνδέεται άμεσα με την ενεργειακή ένταση της χώρας, δηλαδή το βαθμό στον οποίο η ενέργεια χρησιμοποιείται αποτελεσματικά (αποδοτικά) στην παραγωγική διαδικασία. Η ενεργειακή ένταση ορίζεται ως ο λόγος της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας[41] προς το ΑΕΠ. Χαμηλότερη ενεργειακή ένταση σημαίνει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στη χρήση της ενέργειας για κάθε μονάδα παραγόμενου προϊόντος, δηλαδή το παραγόμενο προϊόν αυξάνεται ταχύτερα από την αύξηση της κατανάλωσης ενέργειας. Αντίστοιχα, η πετρελαϊκή ένταση ορίζεται ως ο λόγος της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης πετρελαίου προς το ΑΕΠ.

Την περίοδο 1995-2006 η Ελλάδα έγινε πιο αποτελεσματική κατά 14,9% όσον αφορά τη χρήση της ενέργειας και 15% όσον αφορά τη χρήση του πετρελαίου για κάθε μονάδα παραγόμενου προϊόντος. Η ζώνη του ευρώ έγινε πιο αποτελεσματική κατά 9,6% και 17% αντίστοιχα. **Η Ελλάδα σε σύγκριση με τη ζώνη του ευρώ ως σύνολο παραμένει πιο ενεργειοβόρα (η διαφορά αυτή βαίνει μειούμενη, από 12,5% το 1995 σε 6% το 2006) και πετρελαιοβόρα (η διαφορά αυτή βαίνει αυξανόμενη, από 50% το 1995 σε 54% το 2006) σε όλους τους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας.**

Για κάθε μονάδα παραγόμενου προϊόντος στη βιομηχανία, η Ελλάδα καταναλώνει 47% περισσότερη ενέργεια και 319% περισσότερο πετρέλαιο από ό,τι η ζώνη του ευρώ, στη γεωργία 24% περισσότερη ενέργεια και 56% περισσότερο πετρέλαιο και στις μεταφορές 12% περισσότερη ενέργεια και 14% περισσότερο πετρέλαιο. Τέλος, χρειάζεται 5% περισσότερη ενέργεια αλλά 109% περισσότερο πετρέλαιο για κάθε μονάδα παραγόμενου προϊόντος στον κλάδο των νοικοκυριών και των υπηρεσιών (βλ. Διάγραμμα XI.4).

Το μερίδιο των πετρελαιοειδών στη συνολική κατανάλωση ενέργειας παραμένει αμετάβλητο

40 Βλ. και *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2008*, Οκτώβριος 2008, Παράρτημα 2 του Κεφαλαίου V, σελ. 106-109.

41 Η ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση (gross inland consumption) ή αλλιώς ο "εφοδιασμός πρωτογενούς ενέργειας" (primary energy supply) ορίζεται ως η ποσότητα ενέργειας που καταναλώνεται εντός των συνόρων μιας χώρας. Υπολογίζεται ως εξής: Πρωτογενής παραγωγή + προϊόντα ανάκτησης + εισαγωγές + μεταβολές αποθέματος – εξαγωγές – καύσιμα πλοίων (δηλ. ποσότητες για τον ανεφοδιασμό ποντοπόρων πλοίων). Η μονάδα μέτρησης είναι ο "ισοδύναμος τόνος πετρελαίου" (tonne of oil equivalent).

Διάγραμμα XI.4 Ενεργειακή ένταση κατά κλάδο στην Ελλάδα και τη ζώνη του ευρώ

(ισοδύναμοι τόνοι πετρελαίου ανά μονάδα προϊόντος, μέσος όρος περιόδου 2000-2006)

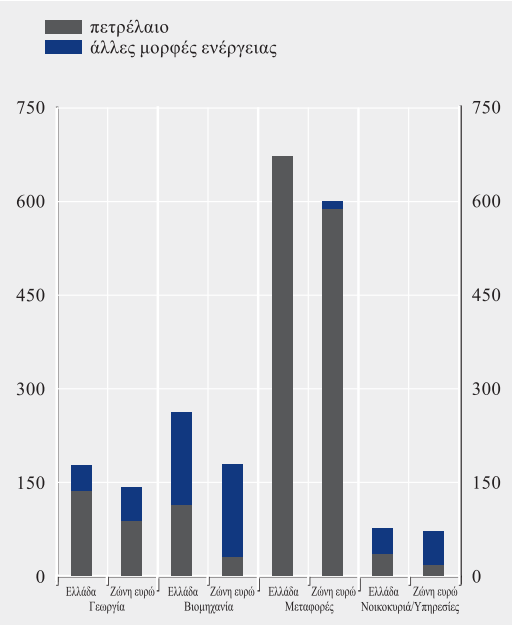

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (επεξεργασία στοιχείων Eurostat).

στην Ελλάδα από το 1990, ενώ στη ζώνη του ευρώ και την ΕΕ-27 έχει μειωθεί. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει ότι **στην Ελλάδα η υποκατάσταση των πετρελαιοειδών από άλλες μορφές ενέργειας, όπως το φυσικό αέριο, ο ηλεκτρισμός[42] και οι ΑΠΕ, προχωρεί με αργό ρυθμό και παραμένει πολύ χαμηλή.** Την περίοδο 1990-2006 τα πετρελαιοειδή αντιπροσώπευαν περίπου το 58% της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας στην Ελλάδα, το τρίτο υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ-27, ενώ σημαντικά υψηλότερο σε σύγκριση με την ΕΕ-27 και τη ζώνη του ευρώ ήταν το μερίδιο αυτό στον κλάδο της βιομηχανίας, των νοικοκυριών και της γεωργίας.

Η επιπλέον ποσότητα ενέργειας που χρειάζεται η Ελλάδα σε σχέση με τη ζώνη του ευρώ για την παραγωγή μίας μονάδας προϊόντος είναι εξ ολοκλήρου πετρέλαιο. Από την επιπλέον ποσότητα πετρελαίου που χρησιμοποιείται, το 4,4% στη βιομηχανία, το 15% στις μεταφορές, το 30% στη γεωργία και το 81% στα νοικοκυριά είναι για να καλυφθεί η έλλειψη προσφοράς ή η μειωμένη ζήτηση άλλων μορφών ενέργειας, ενώ το υπόλοιπο επιπλέον πετρέλαιο οφείλεται στην αναποτελεσματική χρήση του πετρελαίου ή σε διαρθρωτικούς παράγοντες. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Ελλάδος είναι ότι τα νοικοκυριά και ο τομέας των υπηρεσιών έχουν αυξήσει διαχρονικά τη χρήση πετρελαίου ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος,[43] σε αντίθεση με τη ζώνη του ευρώ και την ΕΕ-27, που την έχουν μειώσει.

Οι ανάγκες για ενέργεια και πετρέλαιο και η ενεργειακή συμπεριφορά των καταναλωτών διαφοροποιούνται μεταξύ των χωρών λόγω οικονομικών, κοινωνικών και άλλων χαρακτηριστικών, όπως οι κλιματολογικές συνθήκες, οι χιλιομετρικές αποστάσεις, η αφθονία ενεργειακών πόρων και οι υποδομές. Εξίσου σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι τιμές της ενέργειας, τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της οικονομίας και η εφαρμογή πολιτικών που ενθαρρύνουν την αποτελεσματικότερη χρήση της ενέργειας.

Σε πολλές χώρες, η αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των υπηρεσιών στο συνολικό ΑΕΠ σε σύγκριση με το αντίστοιχο ποσοστό της βιομηχανίας, ο εκσυγχρονισμός των παραγωγικών διαδικασιών στη βιομηχανία, η στροφή προς άλλες μορφές ενέργειας, η καλύτερη θερμομόνωση των κτιρίων και η στροφή από το πετρέλαιο θέρμανσης προς το φυσικό αέριο και η προώθηση οχημάτων χαμηλής κατανάλωσης καυσίμου ή υβριδικών έχουν συντελέσει τα τελευταία χρόνια στη μείωση της ενεργειακής και πετρελαϊκής έντασης. Επίσης, σημαντικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται να διαδραματίζουν οι πολιτικές πολλών χωρών που ενθάρρυναν την εξοικονόμηση ενέργειας και τη μείωση της χρήσης του πετρελαίου, όπως π.χ. η αύξηση του ανταγωνισμού με την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, η μείωση των επιδοτήσεων ή η αύξηση του φόρου καυσίμων, οι επιδοτήσεις των βιοκαυ-

42 Σημειώνεται ότι οι βασικές υδροηλεκτρικές και λιγνιτικές μονάδες στην Ελλάδα είχαν κατασκευαστεί πριν από το 1990.

43 Ως παραγόμενο προϊόν των νοικοκυριών υπολογίζονται κυρίως οι παραγόμενες υπηρεσίες ή τα παραγόμενα αγαθά που προορίζονται για ιδία χρήση.

Διάγραμμα XI.5 Σύγκριση ενεργειακής και πετρελαϊκής έντασης και εξάρτησης μεταξύ ΕΕ-27, ζώνης του ευρώ και Ελλάδος

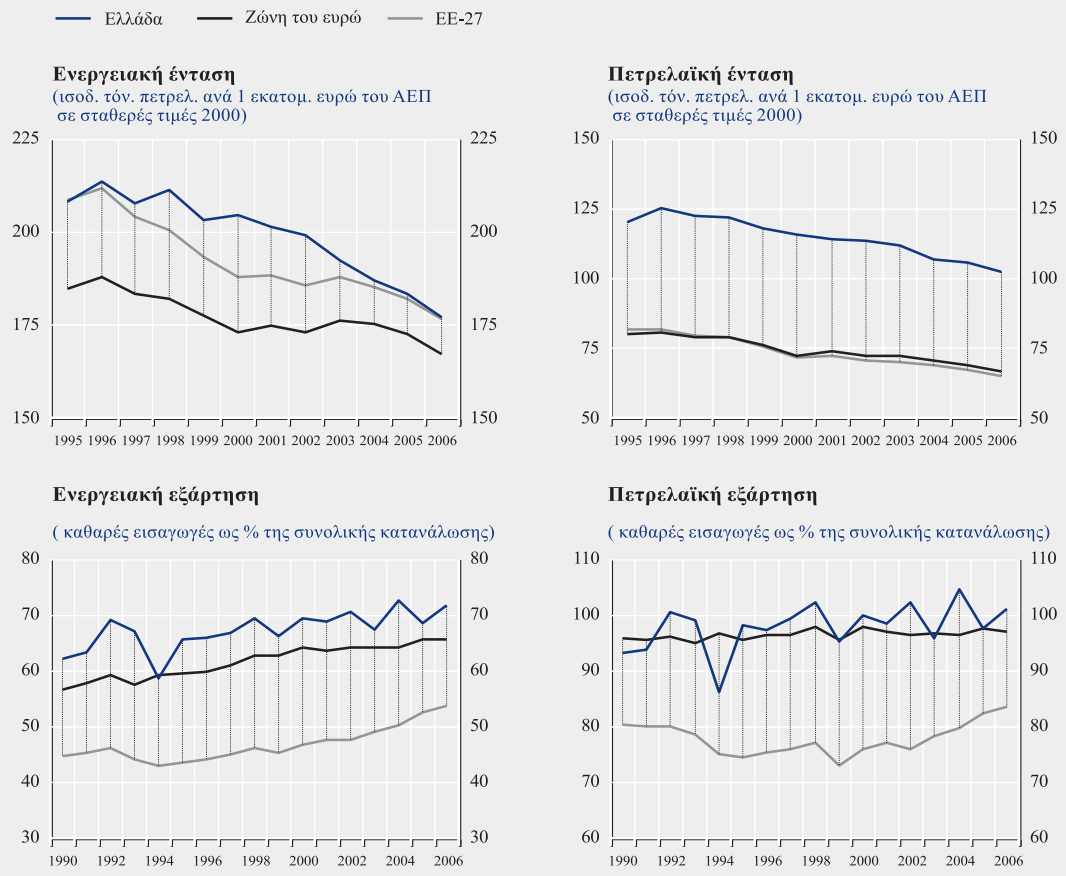

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (επεξεργασία στοιχείων Eurostat).

σίμων και η έρευνα σε νέες ενεργειακά πιο αποδοτικές τεχνολογίες.

Τα περιθώρια για περαιτέρω μείωση της ενεργειακής και ιδιαίτερα της πετρελαϊκής έντασης παραμένουν σημαντικά στην *Ελλάδα*, καθώς η διείσδυση του φυσικού αερίου στους τελικούς καταναλωτές είναι ακόμη πολύ περιορισμένη σε σύγκριση με τα ευρωπαϊκά δεδομένα, ενώ παράλληλα το ποσοστό παραγωγής πρωτογενούς ενέργειας από ΑΠΕ παραμένει πολύ χαμηλό. Σημαντικές επίσης είναι οι προκλήσεις από τη συνεχιζόμενη αύξηση του αριθμού των μέσων μεταφοράς, ιδίως των αυτοκινήτων ιδιωτικής χρήσης,[44] και της ζήτησης για οδικές μεταφορές και αερομεταφορές επιβατών και εμπορευμάτων.

4.4 ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ[45]

Η ενεργειακή εξάρτηση μιας χώρας, δηλαδή ο λόγος των καθαρών εισαγωγών ενέργειας προς τη συνολική ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας, έχει μεταβληθεί με μέσο ετήσιο ρυθμό περίπου ίδιο όπως και στη ζώνη του ευρώ ως σύνολο. Η πετρελαϊκή εξάρτηση όμως έχει αυξηθεί με τον υψηλότερο μέσο ετήσιο ρυθμό μεταξύ των χωρών-μελών της ζώνης του ευρώ (βλ. Διάγραμμα XI.5). Αντίθετα, σε χώρες συγκρίσιμες με την Ελλάδα, όπως η Πορτογαλία και η Ιρλανδία,

44 International Energy Agency, *Worldwide Trends in Energy Use and Efficiency*, 2008, σελ. 60, 62 και 64.

45 Βλ. και *Νομισματική Πολιτική – Ενδιάμεση Έκθεση 2008*, Οκτώβριος 2008, Παράρτημα 2 του Κεφαλαίου V, σελ. 106-109.

η πετρελαϊκή εξάρτηση μειώθηκε την περίοδο 1990-2006. Η ενεργειακή εξάρτηση της Ελλάδος ανήλθε σε 67% και η πετρελαϊκή εξάρτηση σε 98% κατά μέσο όρο την περίοδο 1990-2006. **Η αναμενόμενη αύξηση της διείσδυσης του φυσικού αερίου τα επόμενα χρόνια στην Ελλάδα εκτιμάται ότι θα περιορίσει τη χρήση πετρελαιοειδών, χωρίς όμως να μειώσει την εξάρτηση από καύσιμα, καθώς και το φυσικό αέριο εισάγεται. Η υποκατάσταση του πετρελαίου από εγχώριες πηγές ενέργειας, όπως είναι οι ΑΠΕ, θα μπορούσε να μειώσει διαχρονικά την πετρελαϊκή εξάρτηση της χώρας.**

5 ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

5.1 ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα έχει ξεκινήσει τυπικά από το Φεβρουάριο του 2001 με τον Ν. 2773/1999, προκειμένου να εναρμονιστεί η ελληνική νομοθεσία με την Οδηγία 1996/92/ΕΚ (για τη δημιουργία της ενιαίας εσωτερικής αγοράς ηλεκτρισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση).

Στην πορεία το θεσμικό πλαίσιο συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε από τις διατάξεις και άλλων νόμων. Οι κυριότεροι ήταν ο Ν. 3175/2003 και ο Ν. 3426/2005 "για την επιτάχυνση της διαδικασίας απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας". Συγχρόνως, το θεσμικό πλαίσιο εναρμονίστηκε προς τους κανόνες της Οδηγίας 2003/54/ΕΚ.

Με βάση το θεσμικό πλαίσιο όπως τελικά διαμορφώθηκε από τον Ν. 3426/2005, η αγορά ηλεκτρικής ενέργειας έχει απελευθερωθεί πλήρως από 1.7.2007, με την αναγνώριση του δικαιώματος επιλογής προμηθευτή ηλεκτρικού ρεύματος για όλους τους καταναλωτές.[46] Παράλληλα, έχει ενισχυθεί ο ρόλος των θεσμικών οργάνων της αγοράς με την ανάδειξη του Διαχειριστή του Συστήματος Μεταφοράς (ΔΕΣΜΗΕ) σε αποκλειστικά υπεύθυνο για την ανάπτυξη και τη συντήρηση του συστήματος μεταφοράς (δηλαδή του δικτύου υψηλής τάσης), καθώς και για τη λειτουργία της νέας αγοράς ηλεκτρισμού.[47] Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο προβλέπει επίσης τη διάκριση των δραστηριοτήτων της διαχείρισης του δικτύου διανομής (που αφορά τη μέση και χαμηλή τάση) από τις δραστηριότητες που αφορούν την *κυριότητα* του δικτύου.[48]

Όσον αφορά το κανονιστικό πλαίσιο, σημαντικό βήμα για τη λειτουργία της απελευθερωμένης αγοράς ηλεκτρισμού έχει αποτελέσει ο νέος Κώδικας Διαχείρισης Συστήματος και Συναλλαγών Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΚΔΣΣΗΕ), που εκδόθηκε το 2005 και τροποποιήθηκε περαιτέρω το 2006. Ωστόσο, **ο νέος κώδικας πρόκειται να τεθεί σε πλήρη εφαρμογή εντός του 2009, καθώς η μετάβαση στο νέο μοντέλο της αγοράς δεν ήταν άμεσα εφικτή, λόγω της πολυπλοκότητας των κανόνων λειτουργίας της, αλλά και της ανάγκης αφομοίωσής τους από τους συμμετέχοντες σε αυτήν.**[49] Εξάλλου, σε δημόσια διαβούλευση έχει τεθεί και ο Κώδικας Διαχείρισης του Δικτύου, καθώς και ο νέος Κώδικας Προμήθειας Ηλεκτρικής Ενέργειας. Όταν ισχύσουν οι κώδικες αυτοί, θα διευκολυνθεί η πρόσβαση των προμηθευτών ηλεκτρικής ενέργειας στο δίκτυο διανομής (χαμηλής και μέσης τάσης).

Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας επιτάχυνε τη διαδικασία απελευθέρωσης και στην αγορά φυσικού αερίου, δεδομένου ότι

46 Από τη ρύθμιση του νόμου εξαιρούνται οι καταναλωτές των απομονωμένων μικροδικτύων στα μη διασυνδεδεμένα νησιά.

47 Το δικαίωμα της αποκλειστικής κυριότητας των παγίων στοιχείων του συστήματος μεταφοράς διατηρεί η ΔΕΗ. Επιπλέον, παρέχεται η δυνατότητα και σε άλλες εταιρίες εκτός της ΔΕΗ να λαμβάνουν άδειες για την κατασκευή και διαχείριση γραμμών μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, ώστε να εφοδιάζουν απευθείας τις εγκαταστάσεις τους, τις θυγατρικές επιχειρήσεις τους, αλλά και τους πελάτες τους.

48 Το δικαίωμα της αποκλειστικής κυριότητας του δικτύου διανομής διατηρεί η ΔΕΗ, ενώ τη διαχείριση του δικτύου διανομής αναλαμβάνει νέα εταιρία, με την επωνυμία "Διαχειριστής του Δικτύου Διανομής", η οποία είναι 100% θυγατρική της ΔΕΗ.

49 Η νέα αγορά που καθιερώθηκε σύμφωνα με το νέο Κώδικα αποτελείται από δύο μέρη: (α) την *ημερήσια χονδρική αγορά ενέργειας*, στην οποία διενεργούνται συναλλαγές επί του συνόλου της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται και καταναλώνεται στην επικράτεια (δηλαδή, προσφέρουν ηλεκτρική ενέργεια και αμείβονται οι εγχώριοι παραγωγοί και εισαγωγείς και αντίστοιχα απορροφούν οι προμηθευτές και οι εξαγωγείς) και (β) *την αγορά μακροχρόνιας αξιοπιστίας ισχύος*, όπου οι παραγωγοί αμείβονται για τη διατήρηση των μονάδων τους σε λειτουργική ετοιμότητα και η οποία έχει ως στόχο τη μείωση του επιχειρηματικού κινδύνου των παραγωγών, ώστε να είναι δυνατή η εγκατάσταση και λειτουργία νέων μονάδων.

πάνω από το 70% του καυσίμου καταναλώνεται από τους ηλεκτροπαραγωγούς. Η αγορά φυσικού αερίου "άνοιξε" αρχικά με βάση τον Ν. 3175/2003 (από 1.7.2005) για τους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας που καταναλώνουν άνω των 25 εκατ. κ.μ. φυσικού αερίου ετησίως. Με την ψήφιση του Ν. 3248/2005 για την απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου, ο οποίος έθεσε το πλαίσιο για τη μεταφορά της Οδηγίας 2003/55/ΕΚ στο εθνικό δίκαιο, το δικαίωμα επιλογής προμηθευτή επεκτάθηκε σε όλους τους κατόχους άδειας παραγωγής-συμπαραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και θερμότητας με ετήσια ζήτηση άνω των 100MWh.[50]

Το νομοθετικό πλαίσιο αδειοδότησης των σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από *ανανεώσιμες πηγές ενέργειας* (ΑΠΕ) και *συμπαραγωγής ηλεκτρισμού και θερμότητας υψηλής απόδοσης* (ΣΗΘΥΑ) συστηματοποιήθηκε με τον Ν. 3468/2006. Με τις ρυθμίσεις του νόμου απλουστεύθηκαν και επιταχύνθηκαν σημαντικά οι διαδικασίες αδειοδότησης των σχετικών έργων ώστε να διασφαλιστεί η υλοποίησή τους. Παράλληλα, με τον νόμο αυτό επιδιώχθηκε η εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας προς την Κοινοτική Οδηγία 2001/77 και η προσαρμογή της προς τις προαναφερθείσες δεσμεύσεις που προκύπτουν από Πρωτόκολλο του Κιότο σχετικά με το μερίδιο των ΑΠΕ στην ηλεκτροπαραγωγή. Όσον αφορά την προώθηση της συμπαραγωγής δύο ή περισσότερων χρήσιμων μορφών ενέργειας, το θεσμικό πλαίσιο συμπληρώθηκε περαιτέρω με τις ρυθμίσεις του Ν. 3734/2009, εναρμονιζόμενο πλήρως και με την Οδηγία 2004/8/ΕΚ. Στο νέο νόμο που ψηφίστηκε πρόσφατα περιλαμβάνονται επίσης ρυθμίσεις με τις οποίες οριστικοποιείται το καθεστώς για την ίδρυση και λειτουργία των φωτοβολταϊκών σταθμών το οποίο αρχικά είχε θεσπίσει ο Ν. 3468/2006.

5.2 ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Το ενδιαφέρον των ιδιωτών για την πραγματοποίηση επενδύσεων στην ηλεκτροπαραγωγή υπήρξε έντονο από την έναρξη της τυπικής απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας με τον Ν. 2773/1999. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (ΡΑΕ), **από τον Φεβρουάριο του 2001 μέχρι τον Ιανουάριο του 2009 έχουν εκδοθεί 1.044 άδειες παραγωγής, που αφορούν μονάδες συνολικής ισχύος 16.888 MW** (βλ. Πίνακα XI.4). Από αυτές, το μεγαλύτερο ποσοστό (46%) καλύπτουν οι άδειες για σταθμούς ΑΠΕ (κυρίως μονάδες παραγωγής αιολικής ενέργειας: 40,6%), ενώ πολύ σημαντικό ποσοστό καλύπτουν και οι άδειες για μεγάλους θερμοηλεκτρικούς σταθμούς (41,3%).

Ειδικότερα όσον αφορά τους θερμοηλεκτρικούς σταθμούς, από τις 21 άδειες που έχουν εκδοθεί, οι 14 αφορούν ιδιωτικούς σταθμούς συνολικής ισχύος 5.476 MW.

Ωστόσο, η υλοποίηση των επενδυτικών σχεδίων που έχουν ήδη αδειοδοτηθεί για κατασκευή μεγάλων θερμοηλεκτρικών μονάδων δεν προχώρησε όπως αρχικά αναμενόταν. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με τις καθυστερήσεις που υπήρξαν τόσο στη δημιουργία του κανονιστικού πλαισίου για τη λειτουργία της απελευθερωμένης αγοράς όσο και στη διεξαγωγή των διαγωνισμών, από το Διαχειριστή του Συστήματος (ΔΕΣΜΗΕ), μεταξύ των ανεξάρτητων παραγωγών για τη σύναψη των συμβάσεων διαθεσιμότητας ισχύος που προβλέπει ο νόμος. Έτσι, μετά από διετή διαδικασία ο πρώτος διαγωνισμός ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο του 2008 (είχε προκηρυχθεί τον Δεκέμβριο του 2006): αυτός αφορούσε την κατασκευή μιας μονάδας φυσικού αερίου ισχύος 447 MW, η οποία αναμένεται να τεθεί σε εμπορική λειτουργία στο τέλος του 2010.[51]

50 Από το Νοέμβριο του 2008 περιλαμβάνονται σε αυτούς και οι μη οικιακοί πελάτες που είναι εγκατεστημένοι σε περιοχές εκτός δικαιοδοσίας των Εταιριών Παροχής Αερίου (ΕΠΑ), ενώ από το Νοέμβριο του 2009 η αγορά θα ανοίξει και για τους οικιακούς πελάτες, εκτός αυτών που είναι στη δικαιοδοσία των ΕΠΑ.

51 Ο διαγωνισμός κατακυρώθηκε στην εταιρία ENELCO ΑΕ. Σύμφωνα με το νόμο, η έναρξη της λειτουργίας της νέας μονάδας ορίζεται σε 27 μήνες από την ημερομηνία υπογραφής των συμβάσεων (15.7.2008) μεταξύ ΔΕΣΜΗΕ και ENELCO ΑΕ, ενώ την ισχύ της νέας μονάδας θα αγοράζει ο Διαχειριστής σε προσυμφωνημένη τιμή για 12 έτη. Υπενθυμίζεται ότι η διαδικασία της διενέργειας διαγωνισμού υπογραφής συμβάσεων παραγωγής ισχύος 900 MW είχε εισαχθεί αρχικά με τον Ν. 3175/2003, σύμφωνα με τον οποίο προβλεπόταν η ένταξη στο σύστημα της εγγυημένης ισχύος να γίνει έως το 2007. Όμως, λόγω της καθυστέρησης στην υλοποίηση των ιδιωτικών έργων ηλεκτροπαραγωγής, η προθεσμία παρατάθηκε έως το 2012.

Πίνακας XI.4 Άδειες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που έχουν εκχωρηθεί από 01.02.2001 έως 12.01.2009, ανά τύπο σταθμού

Τύποι σταθμών παραγωγής	αριθμός	Ισχύς (MW)
1. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ)	857	7739,1
1.1 Αιολικά	501	6858,8
1.2 Μικρά υδροηλεκτρικά	277	670,1
1.3 Βιομάζα-γεωθερμία	17	84,5
1.4 Φωτοβολταϊκά	62	125,7
2. Συμπαραγωγή Ηλεκτρισμού-Θερμότητας (ΣΗΘ)	31	430,9
3. Μεγάλα υδροηλεκτρικά	1	60,0
4. Μεγάλοι θερμοηλεκτρικοί (Θ.Η)	21	6976,2
4.1 Μεγάλοι ιδιωτικοί Θ.Η	14	5476,0
5. Λοιπά	134	1682,1
6. Σύνολο	1.044	16888,3

Πηγή: ΡΑΕ, Αρχείο μητρώου αδειών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

Πάντως, ανεξάρτητα από τις διαδικασίες των διαγωνισμών, **σήμερα στην αγορά δραστηριοποιούνται —εκτός της ΔΕΗ, που εξακολουθεί να έχει κυρίαρχη θέση τόσο στην παραγωγή όσο και στην προμήθεια ηλεκτρισμού— δύο ακόμη ιδιωτικές μονάδες, ενώ από το καλοκαίρι του 2008 τέθηκε σε δοκιμαστική λειτουργία και μια μεγάλη ιδιωτική μονάδα συμπαραγωγής θερμότητας και ηλεκτρισμού, με αποτέλεσμα η συνολική εγκατεστημένη ισχύς των ιδιωτικών μονάδων να ανέρχεται σε 884 MW.**[52]

Εξάλλου, κατά την τελευταία διετία παρατηρήθηκε έντονη κινητικότητα από πλευράς των ενεργειακών ομίλων για τη σύναψη συμφωνιών με διεθνείς ενεργειακούς φορείς και τη δημιουργία κοινοπραξιών, προκειμένου να διασφαλίσουν περισσότερο τη συμμετοχή τους στην εγχώρια παραγωγή και εμπορία ηλεκτρικής ενέργειας.[53] Ήδη **βρίσκονται σε φάση κατασκευής τρεις νέες μονάδες ηλεκτροπαραγωγής συνδυασμένου κύκλου με καύσιμο το φυσικό αέριο, συνολικής ισχύος περίπου 1300 MW, οι οποίες ανήκουν σε ισάριθμους μεγάλους ιδιωτικούς ομίλους και αναμένεται να ενταχθούν στο σύστημα εντός του 2010.**[54]

Παράλληλα, **σε φάση υλοποίησης βρίσκεται το πρόγραμμα της ΔΕΗ, προϋπολογισμού 4 δισεκ. ευρώ, για τη σταδιακή αντικατάσταση του πεπαλαιωμένου και ρυπογόνου δυναμικού της με νέες θερμικές μονάδες σύγχρονης τεχνολογίας οι οποίες θα είναι πιο φιλικές προς το περιβάλλον.**[55]

52 Πρόκειται για την αεριοστροβιλική μονάδα "ΗΡΩΝ Ι", ισχύος 160 MW, της εταιρίας "ΗΡΩΝ Θερμοηλεκτρική", η οποία λειτουργεί από το 2004 για τη διασφάλιση εφεδρικής ισχύος, τη μονάδα "Ενεργειακή Θεσσαλονίκης" των ΕΛΠΕ, ισχύος 390 MW, που έχει τεθεί σε λειτουργία από το 2006, καθώς και τη νέα μονάδα συμπαραγωγής της Endesa Hellas, ισχύος 334 MW.

53 Στο πλαίσιο αυτό σημαντική εξέλιξη στο χώρο της ηλεκτρικής ενέργειας αποτελεί η σύσταση της εταιρίας "Elpedison", μεταξύ των ΕΛΠΕ και της ιταλικής Edison, βάσει της συμφωνίας που είχαν υπογράψει οι δύο όμιλοι τον Ιούλιο του 2008, με σκοπό τη δημιουργία μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας συνολικής ισχύος 2000 MW. Ανάλογες κινήσεις σημειώθηκαν και από τους λοιπούς ομίλους, όπως αυτή που υπογράφηκε μεταξύ του ομίλου "ΓΕΚ Τέρνα" με την Gaz de France-Suez (στις 18.12.2008) και προβλέπει τη συμμετοχή της δεύτερης κατά 50% στο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρίας "ΗΡΩΝ Θερμοηλεκτρική". Επίσης, στις 31.3.2009 εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η δημιουργία κοινοπραξίας μεταξύ των ομίλων Μυτιληναίου και Motor Oil για την παραγωγή ενέργειας (αφορά στην κατασκευή σταθμού ηλεκτροπαραγωγής δυναμικότητας 396 MW).

54 Πρόκειται για μία μονάδα ισχύος 435 MW της εταιρίας "ΗΡΩΝ Θερμοηλεκτρική", μία μονάδα ισχύος 412 MW της εταιρίας Endesa Hellas και μία μονάδα ισχύος 421 MW της εταιρίας Edison.

55 Σημειώνεται ότι αρχικά, όπως προέβλεπε ο Ν. 3175/2003, η ΔΕΗ είχε το δικαίωμα να προβεί σε ανανέωση και αντικατάσταση του παλαιού δυναμικού της συνολικής ισχύος μέχρι 1600 MW. Ωστόσο, με βάση τις ρυθμίσεις του πρόσφατου νόμου 3734/2009 (άρθρο 33) παρέχεται η δυνατότητα στη ΔΕΗ να προχωρήσει στην αντικατάσταση των παλαιών μονάδων της με νέες σύγχρονης τεχνολογίας, χωρίς περιορισμό ισχύος. Στο πρόγραμμα έχουν ήδη ενταχθεί η κατασκευή της μονάδας του Αλιβερίου συνδυασμένου κύκλου, ισχύος 427 MW, καθώς και μία επιπλέον θερμοηλεκτρική μονάδα στη Μελίτη Φλώρινας, ισχύος 420 MW, με χρήση λιγνίτη και δυνατότητα παροχής θερμικής ενέργειας για τηλεθέρμανση. Επίσης, σε φάση ολοκλήρωσης βρίσκονται οι εργασίες κατασκευής 5 υδροηλεκτρικών σταθμών συνολικής ισχύος 725 MW.

Επίσης, **στο επενδυτικό πρόγραμμα της επιχείρησης, το οποίο έχει χρονικό ορίζοντα έως το 2014, περιλαμβάνεται και η υλοποίηση νέων έργων σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, συνολικής ισχύος 950 MW και προϋπολογισμού 2 δισεκ. ευρώ.**

Η πραγματοποίηση των επενδύσεων σε νέους σταθμούς σύγχρονης και καθαρής τεχνολογίας στο χώρο της παραγωγής ηλεκτρισμού, τόσο από πλευράς ιδιωτικών ομίλων όσο και από πλευράς της ΔΕΗ, αναμένεται —πέρα από την ενίσχυση της επάρκειας ηλεκτρικής ισχύος τα προσεχή έτη— να συμβάλει και στη μείωση των εκπομπών των συμβατικών ρύπων, βοηθώντας έτσι και στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας μας για την κλιματική αλλαγή.[56]

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι **την τελευταία διετία έχει αυξηθεί σημαντικά το ενδιαφέρον των ιδιωτών και σε ό,τι αφορά την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας. Έτσι, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΡΑΕ, μέχρι τον Ιανουάριο του 2009 είχαν χορηγηθεί 50 άδειες προμήθειας συνολικής ισχύος 21.284 MW, από τις οποίες οι 49, για ισχύ 9.784 MW, αφορούν ανεξάρτητους προμηθευτές εκτός ΔΕΗ. Επίσης, το τελευταίο διάστημα παρατηρείται στροφή των ιδιωτών προμηθευτών προς τους μεγάλους εμπορικούς καταναλωτές, καθώς τα τιμολόγια της ΔΕΗ για αυτήν την κατηγορία των πελατών (τιμολόγια μέσης τάσης) αφήνουν περιθώρια επικερδούς δραστηριοποίησης και άλλων "παικτών" στην αγορά.**[57] Εξάλλου, η οριστικοποίηση του ρυθμιστικού πλαισίου της αγοράς, όταν τεθεί σε ισχύ ο Κώδικας Διαχείρισης του Δικτύου, αναμένεται να διευκολύνει την πρόσβαση των ιδιωτών προμηθευτών και στους οικιακούς καταναλωτές.

56 Όσον αφορά την επάρκεια ισχύος για το 2009, σημειώνεται ότι οι ανάγκες της ζήτησης θα καλυφθούν από τις ήδη υπάρχουσες μονάδες της ΔΕΗ αλλά και από τις ιδιωτικές μονάδες που ήδη λειτουργούν, καθώς δεν προβλέπεται να ενταχτούν νέες μονάδες στο σύστημα. Ωστόσο, εκτιμάται ότι δεν θα υπάρξουν ιδιαίτερα προβλήματα στην κάλυψη της ζήτησης, λόγω της παρατηρούμενης μείωσης της κατανάλωσης (κυρίως στο βιομηχανικό τομέα), αλλά και της αύξησης των αποθεμάτων νερού για τη λειτουργία των υδροηλεκτρικών μονάδων.

57 Έτσι, έξι μεγάλες ελληνικές και ξένες εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον τομέα του ηλεκτρισμού έχουν ήδη υπογράψει συμβόλαια για παροχή ηλεκτρικού ρεύματος με μεγάλες αλυσίδες σούπερ μάρκετ και εμπορικά καταστήματα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 2008

ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ..... Π 4-5

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΧΡΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΚΑΘΑΡΩΝ ΚΕΡΔΩΝ ..... Π 6

ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΥ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ ΛΟΓΙΣΤΗ ..... Π 7

ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 2008 ..... Π 9-50

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗΣ ΕΤΗΣΙΑΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ ..... Π 51-52

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΥΝΑΜΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ..... Π 53

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ 31ης ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2008
ΕΤΟΣ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

(σε ευρώ)

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ	31.12.2008	31.12.2007
1. Χρυσός και απαιτήσεις σε χρυσό	**2.924.754.323**	**2.654.573.188**
2. Απαιτήσεις σε συνάλλαγμα έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ	**301.602.543**	**439.077.917**
2.1 Απαιτήσεις έναντι του ΔΝΤ	138.800.294	82.587.355
2.2 Καταθέσεις σε τράπεζες, χρεόγραφα, δάνεια και λοιπές απαιτήσεις	162.802.249	356.490.562
3. Απαιτήσεις σε συνάλλαγμα έναντι κατοίκων ζώνης ευρώ	**2.473.540.378**	**700.755.139**
3.1 Απαιτήσεις έναντι της γενικής κυβέρνησης	265.422.923	283.313.841
3.2 Λοιπές απαιτήσεις	2.208.117.455	417.441.298
4. Απαιτήσεις σε ευρώ έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ	**830.949.273**	**1.002.378.668**
4.1 Καταθέσεις σε τράπεζες, χρεόγραφα και δάνεια	830.949.273	1.002.378.668
4.2 Απαιτήσεις που απορρέουν από πιστωτικές διευκολύνσεις στο πλαίσιο του ΜΣΙ ΙΙ	0	0
5. Δάνεια σε ευρώ προς πιστωτικά ιδρύματα ζώνης ευρώ σχετιζόμενα με πράξεις νομισματικής πολιτικής	**38.354.900.000**	**8.727.274.500**
5.1 Πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης	22.765.300.000	6.759.000.000
5.2 Πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης	15.584.000.000	1.968.274.500
5.3 Διευκόλυνση οριακής χρηματοδότησης	5.600.000	0
6. Λοιπές απαιτήσεις σε ευρώ έναντι πιστωτικών ιδρυμάτων ζώνης ευρώ	**76.778.839**	**232.122.255**
7. Χρεόγραφα σε ευρώ κατοίκων ζώνης ευρώ	**14.529.148.987**	**17.006.126.881**
8. Μακροπρόθεσμες απαιτήσεις σε ευρώ έναντι της γενικής κυβέρνησης	**7.777.980.635**	**8.231.573.922**
9. Απαιτήσεις εντός του Ευρωσυστήματος	**1.483.347.572**	**1.443.521.602**
9.1 Συμμετοχή στο κεφάλαιο και τα αποθεματικά της ΕΚΤ	390.454.407	390.235.477
9.2 Απαιτήσεις από τη μεταβίβαση συναλλαγματικών διαθεσίμων στην ΕΚΤ	1.046.595.328	1.046.595.328
9.3 Απαιτήσεις συνδεόμενες με γραμμάτια τα οποία καλύπτουν την έκδοση χρεογράφων από την ΕΚΤ	0	0
9.4 Καθαρές απαιτήσεις που απορρέουν από την κατανομή, εντός του Ευρωσυστήματος, των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ	0	0
9.5 Καθαρές απαιτήσεις που απορρέουν από το υπόλοιπο του λογαριασμού δοσοληψιών με το ΕΣΚΤ (TARGET2)	0	0
9.6 Λοιπές απαιτήσεις εντός του Ευρωσυστήματος (καθαρές)	46.297.837	6.690.797
10. Στοιχεία ενεργητικού υπό τακτοποίηση	**623.195**	**3.352.187**
11. Λοιπά στοιχεία ενεργητικού	**2.166.856.607**	**2.138.966.098**
11.1 Κέρματα	44.783.716	50.594.774
11.2 Ενσώματα και ασώματα πάγια στοιχεία ενεργητικού	804.157.896	822.814.486
11.3 Λοιπά χρηματοοικονομικά στοιχεία ενεργητικού	29.013.836	28.863.993
11.4 Μεταβατικοί λογαριασμοί και προϋπολογισμένα έσοδα	713.208.538	710.243.489
11.5 Λοιπά στοιχεία	575.692.621	526.449.356
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ	**70.920.482.352**	**42.579.722.357**

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ ΕΚΤΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΥ (ΤΑΞΕΩΣ)	31.12.2008	31.12.2007
1. Τίτλοι του Ελληνικού Δημοσίου από τη διαχείριση του "Κοινού Κεφαλαίου Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου και Ασφαλιστικών Φορέων" σύμφωνα με τον Ν. 2469/97	19.345.001.939	19.361.048.419
2. Τίτλοι του Ελληνικού Δημοσίου και λοιπά χρεόγραφα από τη διαχείριση και θεματοφύλαξη κεφαλαίων δημόσιων οργανισμών, ασφαλιστικών φορέων και ιδιωτών	7.726.244.396	13.474.822.865
3. Λοιποί λογαριασμοί τάξεως	54.996.031.085	13.461.812.780
ΣΥΝΟΛΟ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ ΤΑΞΕΩΣ	**82.067.277.420**	**46.297.684.064**

Σημειώσεις:

1 Σύμφωνα με το άρθρο 54Α του Καταστατικού της Τράπεζας, οι οικονομικές καταστάσεις καταρτίζονται με βάση τους κανόνες και τις λογιστικές αρχές που έχουν καθοριστεί από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και ισχύουν για τα μέλη του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ).

2 Η κλείδα κατανομής για τη συμμετοχή της Τράπεζας στο καταβεβλημένο εξ ολοκλήρου κεφάλαιο της ΕΚΤ από τις 15 εθνικές κεντρικές τράπεζες του Ευρωσυστήματος είναι 2,60674%.

3 Οι απαιτήσεις και οι υποχρεώσεις σε ευρώ ή συνάλλαγμα διαχωρίζονται σε απαιτήσεις/υποχρεώσεις έναντι κατοίκων ή μη κατοίκων ζώνης ευρώ.

4 Τα υπόλοιπα των λογαριασμών που σχετίζονται με πράξεις νομισματικής πολιτικής εμφανίζονται σε διακριτές κατηγορίες.

5 Η αξία του χρυσού έχει υπολογιστεί με βάση την τιμή σε ευρώ ανά ουγγιά χρυσού που αναφέρεται στο δελτίο τιμών της ΕΚΤ της 31 Δεκεμβρίου 2008 (621,542 ευρώ ανά ουγγιά, έναντι 568,236 ευρώ στις 31 Δεκεμβρίου 2007).

(σε ευρώ)

ΠΑΘΗΤΙΚΟ	31.12.2008	31.12.2007
1. Τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία	**18.291.344.500**	**16.269.736.665**
2. Υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι πιστωτικών ιδρυμάτων ζώνης ευρώ σχετιζόμενες με πράξεις νομισματικής πολιτικής	**7.793.859.079**	**7.107.978.508**
2.1 Τρεχούμενοι λογαριασμοί (περιλαμβανομένων των υποχρεωτικών καταθέσεων)	4.930.859.079	6.602.978.508
2.2 Διευκόλυνση αποδοχής καταθέσεων	2.863.000.000	5.000.000
2.3 Καταθέσεις προθεσμίας	0	500.000.000
3. Λοιπές υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι πιστωτικών ιδρυμάτων ζώνης ευρώ	**0**	**33.400.000**
4. Υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι λοιπών κατοίκων ζώνης ευρώ	**1.597.505.489**	**1.215.526.026**
4.1 Γενική κυβέρνηση	1.520.711.578	1.159.332.273
4.2 Λοιπές υποχρεώσεις	76.793.911	56.193.753
5. Υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ	**803.627.501**	**838.556.609**
6. Υποχρεώσεις σε συνάλλαγμα έναντι κατοίκων ζώνης ευρώ	**103.335.707**	**81.162.206**
7. Υποχρεώσεις σε συνάλλαγμα έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ	**78.796.254**	**102.325.450**
7.1 Καταθέσεις και λοιπές υποχρεώσεις	78.796.254	102.325.450
7.2 Υποχρεώσεις που απορρέουν από πιστωτικές διευκολύνσεις στο πλαίσιο του ΜΣΙ ΙΙ	0	0
8. Λογαριασμός ειδικών τραβηκτικών δικαιωμάτων του ΔΝΤ	**114.395.563**	**111.207.295**
9. Υποχρεώσεις εντός του Ευρωσυστήματος	**37.833.037.850**	**13.195.830.237**
9.1 Υποχρεώσεις συνδεόμενες με γραμμάτια τα οποία καλύπτουν την έκδοση χρεογράφων από την ΕΚΤ	0	0
9.2 Καθαρές υποχρεώσεις που απορρέουν από την κατανομή, εντός του Ευρωσυστήματος, των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ	2.484.729.740	2.399.261.590
9.3 Καθαρές υποχρεώσεις που απορρέουν από το υπόλοιπο του λογαριασμού δοσοληψιών με το ΕΣΚΤ (TARGET2)	35.348.308.110	10.796.568.647
9.4 Λοιπές υποχρεώσεις εντός του Ευρωσυστήματος (καθαρές)	0	0
10. Στοιχεία παθητικού υπό τακτοποίηση	**25.895.521**	**43.934.772**
11. Λοιπές υποχρεώσεις	**728.834.622**	**666.204.432**
11.1 Μεταβατικοί λογαριασμοί και προϋπολογισμένα έξοδα	114.275.189	70.402.997
11.2 Λοιπά στοιχεία	614.559.433	595.801.435
12. Προβλέψεις	**1.506.799.733**	**1.173.625.858**
13. Λογαριασμοί αναπροσαρμογής	**1.249.112.781**	**965.418.437**
14. Μετοχικό Κεφάλαιο και Αποθεματικά	**793.937.752**	**774.815.862**
14.1 Μετοχικό κεφάλαιο	111.243.362	88.994.690
14.2 Τακτικό αποθεματικό	111.243.362	88.994.690
14.3 Έκτακτο αποθεματικό	55.000.000	55.000.000
14.4 Ειδικό αποθεματικό από την αναπροσαρμογή της αξίας των ακινήτων	516.175.995	541.550.688
14.5 Ειδικό αποθεματικό από δωρεάν παραχώρηση πάγιων στοιχείων	275.033	275.794
ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΘΗΤΙΚΟΥ	**70.920.482.352**	**42.579.722.357**

6 Οι απαιτήσεις και οι υποχρεώσεις σε συνάλλαγμα έχουν αποτιμηθεί με βάση τις ισοτιμίες του ευρώ έναντι των ξένων νομισμάτων που αναφέρονται στο δελτίο τιμών της ΕΚΤ της 31 Δεκεμβρίου 2008.

7 Η αξία των εμπορεύσιμων χρεογράφων έχει υπολογιστεί με βάση τις μέσες αγοραίες τιμές που ίσχυαν στις 31 Δεκεμβρίου 2008, εκτός των χρεογράφων που πρόκειται να διακρατηθούν έως τη λήξη τους, τα οποία αποτιμώνται στο κόστος κτήσης προσαρμοσμένο με τις υπό και τις υπέρ το άρτιο αποσβεσθείσες διαφορές. Τα χρεόγραφα αυτά, σύμφωνα με τη νέα λογιστική πολιτική που εφαρμόζεται από την ΕΚΤ, παρακολουθούνται από την 31 Δεκεμβρίου 2008 στα οικεία στοιχεία του ισολογισμού ανάλογα με το νόμισμα και την προέλευση του εκδότη και όχι στα λοιπά στοιχεία ενεργητικού. Στο πλαίσιο αυτό μεταφέρθηκε στο στοιχείο 7 του ενεργητικου "Χρεόγραφα σε ευρώ κατοίκων ζώνης ευρώ", ποσό 7,3 δισεκ. ευρώ, που αντιστοιχεί σε χρεόγραφα που πρόκειται να διακρατηθούν έως τη λήξη τους.

8 Τα πάγια στοιχεία ενεργητικού αποτιμώνται στις τιμές κτήσεως, εκτός από τα ακίνητα, τα οποία αποτιμώνται στις αγοραίες τιμές, όπως αυτές προσδιορίζονται από ανεξάρτητους εκτιμητές, μειωμένα κατά τις αποσβεσθείσες αξίες.

9 Οι αποσβέσεις της αξίας των κτιρίων και του κόστους παραγωγής τραπεζογραμματίων υπολογίζονται από τη χρήση 2005 με συντελεστές 2,5% και 20% αντίστοιχα, σύμφωνα με την εκτιμώμενη ωφέλιμη ζωή των κτιρίων (40 χρόνια) και τη διάρκεια ζωής των τραπεζογραμματίων (μέσος όρος 5 χρόνια).

10 Στις προβλέψεις της χρήσεως 2008 περιλαμβάνεται και ποσό 149,5 εκατ. ευρώ για την κάλυψη κινδύνων αντισυμβαλλομένων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος.

11 Με βάση την πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου 8/10.6.2008, αυξήθηκε το μετοχικό κεφάλαιο της Τράπεζας κατά 22.248.671,20 ευρώ. Το ποσό αυτό αφορά μέρος της υπεραξίας που προέκυψε από τις αναπροσαρμογές που έγιναν στις χρήσεις 2004 και 2007 της αξίας των εδαφικών εκτάσεων και της αναπόσβεστης αξίας των κτιρίων της Τράπεζας στην αγοραία αξία τους. Η παραπάνω αύξηση καλύφθηκε από την έκδοση 3.972.977 νέων μετοχών ονομαστικής αξίας 5,60 ευρώ έκαστη, οι οποίες διανεμήθηκαν δωρεάν στους μετόχους σε αναλογία μία νέα μετοχή για κάθε τέσσερις παλαιές. Ισόποσα αυξήθηκε και το τακτικό αποθεματικό προκειμένου να εξισωθεί με το μετοχικό κεφάλαιο, σύμφωνα με τα άρθρα 10 και 71 του Καταστατικού. Η διάθεση του ποσού έγινε από τα κέρδη της χρήσεως 2008.

12 Ορισμένα στοιχεία του ισολογισμού και των αποτελεσμάτων της χρήσεως 2007 έχουν αναμορφωθεί για να είναι συγκρίσιμα με τα αντίστοιχα της χρήσεως 2008.

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΧΡΗΣΕΩΣ 2008

(σε ευρώ)

	2008	2007
1. Καθαροί τόκοι - έσοδα	**706.174.175**	**540.872.459**
1.1 Τόκοι - έσοδα	1.656.126.765	1.195.032.737
1.2 Τόκοι - έξοδα	-949.952.590	-654.160.278
2. Καθαρό αποτέλεσμα από χρηματοοικονομικές πράξεις, αποσβέσεις και προβλέψεις για κινδύνους	**36.999.655**	**104.237.125**
2.1 Πραγματοποιηθέντα κέρδη από χρηματοοικονομικές πράξεις	36.999.655	119.570.378
2.2 Αποσβέσεις χρηματοοικονομικών στοιχείων ενεργητικού και θέσεων	-11.923.222	-43.333.253
2.3 Μεταφορές από προβλέψεις έναντι συναλλαγματικών κινδύνων και κινδύνων λόγω διακύμανσης των τιμών	11.923.222	28.000.000
3. Καθαρά έσοδα από αμοιβές και προμήθειες	**144.003.938**	**131.739.075**
3.1 Έσοδα από αμοιβές και προμήθειες	145.510.199	132.948.968
3.2 Έξοδα για αμοιβές και προμήθειες	-1.506.261	-1.209.893
4. Έσοδα από μετοχές και συμμετοχές	**38.150.051**	**3.383.702**
5. Καθαρό αποτέλεσμα από τη συγκέντρωση και την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος	**-134.653.569**	**6.690.797**
6. Λοιπά έσοδα	**32.872.186**	**38.574.547**
Σύνολο καθαρών εσόδων	**823.546.436**	**825.497.705**
7. Δαπάνες προσωπικού και συντάξεις	**-311.187.990**	**-291.754.246**
8. Διοικητικές δαπάνες και λοιπά έξοδα	**-47.320.801**	**-58.143.853**
9. Αποσβέσεις ενσώματων και ασώματων πάγιων στοιχείων ενεργητικού	**-42.567.026**	**-42.786.390**
10. Προβλέψεις	**-197.386.378**	**-148.129.355**
Σύνολο εξόδων	**-598.462.195**	**-540.813.844**
ΚΕΡΔΗ ΧΡΗΣΕΩΣ	**225.084.241**	**284.683.861**

Σημείωση: *Στο στοιχείο 5 "Καθαρό αποτέλεσμα από τη συγκέντρωση και την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος" περιλαμβάνεται ποσό 149.522.606 ευρώ που αφορά την πρόβλεψη που σχηματίστηκε για την κάλυψη κινδύνων αντισυμβαλλομένων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος.*

ΔΙΑΘΕΣΗ ΚΑΘΑΡΩΝ ΚΕΡΔΩΝ

(Άρθρο 71 του Καταστατικού)

(σε ευρώ)

	2008	2007
Μέρισμα 0,67 ευρώ ανά μετοχή σε 19.864.886 μετοχές	13.309.473	10.647.579
Τακτικό αποθεματικό	22.248.672	-
Έκτακτο αποθεματικό	-	36.000.000
Πρόσθετο μέρισμα 1,73 ευρώ ανά μετοχή σε 19.864.886 μετοχές*	34.366.253	40.206.530
Φόρος μερισμάτων (άρθρο 6 Ν. 3296/2004)	15.891.909	16.951.370
Υπόλοιπο περιεχόμενο στο Ελληνικό Δημόσιο	139.267.934	180.878.382
	225.084.241	**284.683.861**

* *Το συνολικό μέρισμα της χρήσης 2008 ανέρχεται σε 2,40 ευρώ ανά μετοχή έναντι 2,56 ευρώ ανά μετοχή (προσαρμοσμένο στο νέο αριθμό μετοχών) της χρήσης 2007. Στο διανεμόμενο μέρισμα θα γίνει παρακράτηση φόρου με συντελεστή 10% σύμφωνα με τον Ν. 3697/2008, άρθρο 18.*

Αθήνα, 11 Μαρτίου 2009

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΡΟΒΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Η. ΜΑΤΣΙΜΑΝΗΣ

Προς τους Μετόχους της ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΕ

Έκθεση επί των Οικονομικών Καταστάσεων

Ελέγξαμε τις συνημμένες Οικονομικές Καταστάσεις της ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε. (η Τράπεζα), που αποτελούνται από τον ισολογισμό της 31ης Δεκεμβρίου 2008, την κατάσταση αποτελεσμάτων και τον πίνακα διαθέσεως αποτελεσμάτων της χρήσεως που έληξε την ημερομηνία αυτή.

Ευθύνη Διοίκησης για τις Οικονομικές Καταστάσεις: Η Διοίκηση της Τράπεζας έχει την ευθύνη για την κατάρτιση και εύλογη παρουσίαση αυτών των Οικονομικών Καταστάσεων σύμφωνα με τις λογιστικές αρχές που έχει καθορίσει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) όπως αυτές έχουν υιοθετηθεί από την Τράπεζα στο άρθρο 54Α του Καταστατικού της και τα Λογιστικά Πρότυπα που προδιαγράφονται από την Ελληνική Νομοθεσία. Η ευθύνη αυτή περιλαμβάνει σχεδιασμό, εφαρμογή και διατήρηση συστήματος εσωτερικού ελέγχου σχετικά με την κατάρτιση και εύλογη παρουσίαση οικονομικών καταστάσεων, απαλλαγμένων από ουσιώδη ανακρίβεια, που οφείλεται σε απάτη ή λάθος. Η ευθύνη αυτή περιλαμβάνει επίσης την επιλογή και εφαρμογή κατάλληλων λογιστικών πολιτικών και τη διενέργεια λογιστικών εκτιμήσεων που είναι λογικές για τις περιστάσεις.

Ευθύνη Ελεγκτή: Δική μας ευθύνη είναι η έκφραση γνώμης επί αυτών των Οικονομικών Καταστάσεων, με βάση τον έλεγχό μας. Με εξαίρεση το θέμα που πραγματεύεται η μεθεπόμενη παράγραφος, διενεργήσαμε τον έλεγχο σύμφωνα με τα Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα, που είναι εναρμονισμένα με τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα. Τα Πρότυπα αυτά απαιτούν τη συμμόρφωσή μας με τους κανόνες δεοντολογίας και το σχεδιασμό και διενέργεια του ελέγχου μας με σκοπό την απόκτηση εύλογης διασφάλισης για το κατά πόσο οι οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη ανακρίβεια.

Ο έλεγχος περιλαμβάνει τη διενέργεια διαδικασιών για τη συγκέντρωση ελεγκτικών τεκμηρίων, σχετικά με τα ποσά και τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στις οικονομικές καταστάσεις. Οι διαδικασίες επιλέγονται κατά την κρίση του ελεγκτή και περιλαμβάνουν την εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους ανακρίβειας των οικονομικών καταστάσεων, λόγω απάτης ή λάθους. Για την εκτίμηση του κινδύνου αυτού, ο ελεγκτής λαμβάνει υπόψη το σύστημα εσωτερικού ελέγχου σχετικά με την κατάρτιση και εύλογη παρουσίαση των οικονομικών καταστάσεων, με σκοπό το σχεδιασμό ελεγκτικών διαδικασιών για τις περιστάσεις και όχι για την έκφραση γνώμης επί της αποτελεσματικότητας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της εταιρείας. Ο έλεγχος περιλαμβάνει επίσης την αξιολόγηση της καταλληλότητας των λογιστικών πολιτικών που εφαρμόσθηκαν και του εύλογου των εκτιμήσεων που έγιναν από τη Διοίκηση, καθώς και αξιολόγηση της συνολικής παρουσίασης των οικονομικών καταστάσεων. Πιστεύουμε ότι τα ελεγκτικά τεκμήρια που έχουμε συγκεντρώσει είναι επαρκή και κατάλληλα για τη θεμελίωση της γνώμης μας.

Από τον έλεγχό μας προέκυψε ότι στο κονδύλι του Ισολογισμού "Προβλέψεις" περιλαμβάνονται σχηματισμένες προβλέψεις για συντάξεις, λοιπές παροχές προσωπικού και για λοιπούς γενικούς κινδύνους στις 31 Δεκεμβρίου 2008 ύψους €1.188 εκατ. (31 Δεκεμβρίου 2007: €1.003 εκατ.), για τις οποίες δεν υφίσταται ανάλυση του τρόπου υπολογισμού τους και κατά συνέπεια δεν είμαστε σε θέση να αξιολογήσουμε τη λογικότητά τους.

Γνώμη: Με εξαίρεση τις προσαρμογές που ενδεχόμενα θα απαιτούντο αν είχε καταστεί εφικτή η από πλευράς μας επαλήθευση των προβλέψεων που μνημονεύονται στην προηγούμενη παράγραφο, κατά τη γνώμη μας, οι συνημμένες Οικονομικές Καταστάσεις παρουσιάζουν εύλογα από κάθε ουσιώδη άποψη την οικονομική κατάσταση της Εταιρείας κατά την 31η Δεκεμβρίου 2008 και τη χρηματοοικονομική της επίδοση για τη χρήση που έληξε την ημερομηνία αυτή, σύμφωνα με τις λογιστικές αρχές που έχει καθορίσει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, όπως αυτές έχουν υιοθετηθεί από την Τράπεζα στο άρθρο 54Α του Καταστατικού της, και τα Λογιστικά Πρότυπα που προδιαγράφονται από την Ελληνική Νομοθεσία.

Αναφορά επί άλλων νομικών θεμάτων: Επαληθεύσαμε τη συμφωνία του περιεχομένου της Έκθεσης του Γενικού Συμβουλίου με τις συνημμένες οικονομικές καταστάσεις.

Αθήνα, 11 Μαρτίου 2009

Οι Ορκωτοί Ελεγκτές Λογιστές

Χρήστος Γκλαβάνης (Α.Μ. ΣΟΕΛ 10 371)

Δέσποινα Ξενάκη (Α.Μ. ΣΟΕΛ 14 161)

11ο ΧΛΜ Εθνικής Οδού Αθηνών-Λαμίας
144 51 Μεταμόρφωση Αττικής

Ernst & Young (Hellas) Α.Ε.
Ορκωτοί Ελεγκτές Λογιστές
(Α.Μ. ΣΟΕΛ 107)
ERNST & YOUNG

ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 2008

ΛΟΓΙΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Γενικές αρχές κατάρτισης των οικονομικών καταστάσεων

Οι οικονομικές καταστάσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, σύμφωνα με το άρθρο 54Α του Καταστατικού της, καταρτίζονται με βάση τους κανόνες και τις λογιστικές αρχές που ισχύουν κάθε φορά για το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών, όπως καθορίζονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) (Κατευθυντήρια Γραμμή ΕΚΤ 2006/16 της 10.11.2006).

Οι κανόνες και οι αρχές αυτές, αν και βασίζονται σε γενικώς αποδεκτά διεθνή λογιστικά πρότυπα, έχουν σχεδιαστεί κατά τρόπο ώστε να λαμβάνουν υπόψη το ιδιαίτερο καθεστώς λειτουργίας των εθνικών κεντρικών τραπεζών (ΕθνΚΤ) του Ευρωσυστήματος.

Για τα θέματα που τυχόν δεν καλύπτονται από τους κανόνες και τις οδηγίες της ΕΚΤ, ή η εφαρμογή τους δεν είναι υποχρεωτική αλλά συνιστώμενη, ακολουθούνται είτε η σύσταση της ΕΚΤ είτε οι διατάξεις του Καταστατικού της Τράπεζας και ο Ν. 2190/20 “Περί ανωνύμων εταιριών”.

Βασικές λογιστικές αρχές

Οι βασικές λογιστικές αρχές οι οποίες ισχύουν για το Ευρωσύστημα (ΕΚΤ και ΕθνΚΤ των χωρών της ζώνης του ευρώ) και κατά συνέπεια εφαρμόζονται και από την Τράπεζα της Ελλάδος είναι οι εξής:

• ***Η αρχή της διαφάνειας*** στην απεικόνιση των χρηματοοικονομικών στοιχείων της Τράπεζας, ώστε να παρουσιάζουν την πραγματική οικονομική της κατάσταση.

• ***Η αρχή της συντηρητικότητας.*** Με βάση την αρχή αυτή, τα μη πραγματοποιηθέντα κέρδη από την αποτίμηση του χρυσού, των χρηματοοικονομικών μέσων σε ξένο νόμισμα και των χρεογράφων δεν λογίζονται ως έσοδα στο λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσεως, αλλά μεταφέρονται απευθείας σε λογαριασμούς αναπροσαρμογής (revaluation accounts). Αντίθετα, οι μη πραγματοποιηθείσες ζημίες από αποτίμηση που προκύπτουν στο τέλος της χρήσεως κατά το ποσό που υπερβαίνουν προηγούμενα μη πραγματοποιηθέντα κέρδη που έχουν καταγραφεί στους λογαριασμούς αναπροσαρμογής λογίζονται ως έξοδα και μεταφέρονται στο λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσεως.

• ***Η αρχή της αναγνώρισης γεγονότων*** που συνέβησαν μεταξύ της ημερομηνίας κλεισίματος του ετήσιου ισολογισμού και της ημερομηνίας έγκρισης των οικονομικών καταστάσεων. Εφόσον τα γεγονότα αυτά επηρεάζουν ουσιωδώς την οικονομική κατάσταση της Τράπεζας, πραγματοποιείται προσαρμογή των στοιχείων ενεργητικού και παθητικού.

• ***Η αρχή του ουσιώδους των λογιστικών γεγονότων και της μη παρέκκλισης από τους λογιστικούς κανόνες.***

• ***Η αρχή της συνεχιζόμενης δραστηριότητας.*** Οι οικονομικές καταστάσεις καταρτίζονται με βάση την αρχή της συνεχιζόμενης δραστηριότητας.

• ***Η αρχή των δεδουλευμένων στα έσοδα/έξοδα.*** Τα έσοδα και τα έξοδα αναγνωρίζονται στο οικονομικό έτος το οποίο αφορούν, ανεξάρτητα από το χρόνο είσπραξης ή πληρωμής τους.

• ***Η αρχή της συνέπειας και συγκρισιμότητας.*** Τα κριτήρια για την αποτίμηση των στοιχείων του ισολογισμού και τη λογιστικοποίηση των αποτελεσμάτων εφαρμόζονται με συνέπεια, προκειμένου να διασφαλίζεται η συγκρισιμότητα των στοιχείων στις οικονομικές καταστάσεις.

Μέθοδοι λογιστικής καταγραφής των συναλλαγών

• Η λογιστική καταγραφή των συναλλαγών σε ευρώ γίνεται την ημερομηνία του διακανονισμού της συναλλαγής (value date), σύμφωνα με τη μέθοδο της ταμειακής προσέγγισης.

• Για τη λογιστική καταγραφή των συναλλαγών σε ξένο νόμισμα, των χρηματοοικονομικών μέσων που είναι εκφρασμένα σε ξένο νόμισμα και των σχετικών δεδουλευμένων εσόδων/εξόδων, ακολουθείται η μέθοδος της οικονομικής προσέγγισης, σύμφωνα με την οποία:

– Την ημερομηνία συμφωνίας της συναλλαγής (transaction/trade date) γίνεται καταχώρηση του ποσού της συναλλαγής σε λογαριασμούς εκτός ισολογισμού (τάξεως).

– Την ημερομηνία διακανονισμού της συναλλαγής (settlement/value date) αντιλογίζονται οι εγγραφές στους λογαριασμούς τάξεως και γίνονται εγγραφές στους λογαριασμούς του ισολογισμού.

– Με την εφαρμογή της μεθόδου της οικονομικής προσέγγισης, η θέση κάθε ξένου νομίσματος, τα πραγματοποιηθέντα κέρδη και ζημίες που προκύπτουν από τις καθαρές πωλήσεις, καθώς και ο προσδιορισμός του μέσου κόστους επηρεάζονται από την ημερομηνία συμφωνίας της συναλλαγής.

• Οι δεδουλευμένοι τόκοι των χρηματοοικονομικών μέσων σε ξένο νόμισμα, καθώς και οι σχετικές διαφορές υπέρ ή υπό το άρτιο υπολογίζονται και λογιστικοποιούνται σε ημερήσια βάση.

Κανόνες αποτίμησης του ισολογισμού

• Οι απαιτήσεις και υποχρεώσεις της Τράπεζας σε ξένα νομίσματα και χρυσό αποτιμώνται με βάση τις ισχύουσες ισοτιμίες της ημερομηνίας κλεισίματος του ισολογισμού που αναφέρονται στο δελτίο συναλλαγματικών ισοτιμιών της ΕΚΤ.

• Τα έσοδα και τα έξοδα μετατρέπονται σε ευρώ με την ισοτιμία που ίσχυε κατά το χρόνο της συναλλαγής.

• Για το χρυσό δεν γίνεται καμία διάκριση μεταξύ των διαφορών από αναπροσαρμογή της τιμής και της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Λογιστικοποιείται μία και μόνη αποτίμηση της αξίας του χρυσού με βάση την τιμή του σε ευρώ ανά ουγγιά καθαρού χρυσού, όπως αυτή προκύπτει από τη συναλλαγματική ισοτιμία ευρώ/δολαρίου ΗΠΑ την ημερομηνία κλεισίματος του ισολογισμού.

• Η αναπροσαρμογή της αξίας των απαιτήσεων και υποχρεώσεων σε συνάλλαγμα γίνεται χωριστά κατά νόμισμα, συμπεριλαμβανομένων των εντός και εκτός ισολογισμού στοιχείων.

• Τα εμπορεύσιμα χρεόγραφα, εκτός από αυτά που πρόκειται να διακρατηθούν μέχρι τη λήξη τους, αποτιμώνται στις μέσες αγοραίες τιμές της ημερομηνίας κλεισίματος του ισολογισμού, χωριστά για κάθε τίτλο (κατά ISIN). Για τη χρήση που έληξε στις 31 Δεκεμβρίου 2008 χρησιμοποιήθηκαν οι μέσες αγοραίες τιμές της 31 Δεκεμβρίου 2008.

• Τα εμπορεύσιμα χρεόγραφα που πρόκειται να διακρατηθούν μέχρι τη λήξη τους, καθώς και οι διάφορες συμμετοχές, αποτιμώνται στο κόστος κτήσης προσαρμοσμένο με τις αποσβεσθείσες διαφορές υπέρ ή υπό το άρτιο.

Αναγνώριση εσόδων

• Τα πραγματοποιηθέντα κέρδη και οι πραγματοποιηθείσες ζημίες από πράξεις επί συναλ-

λάγματος και χρεογράφων μεταφέρονται στο λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσεως. Τα εν λόγω κέρδη και ζημίες υπολογίζονται με βάση το μέσο κόστος των αντίστοιχων στοιχείων κατά την ημερομηνία πραγματοποίησής τους.

• Τα μη πραγματοποιηθέντα κέρδη (κέρδη από αποτίμηση) δεν αναγνωρίζονται ως έσοδα, αλλά μεταφέρονται απευθείας σε λογαριασμούς αναπροσαρμογής (revaluation accounts).

• Οι μη πραγματοποιηθείσες ζημίες (ζημίες από αποτίμηση), κατά το ποσό που υπερβαίνουν προηγούμενα κέρδη από αποτίμηση, τα οποία έχουν καταγραφεί στον αντίστοιχο λογαριασμό αναπροσαρμογής, μεταφέρονται στο τέλος της χρήσεως στο λογαριασμό αποτελεσμάτων και δεν αντιλογίζονται έναντι νέων εξ αποτιμήσεως κερδών επόμενων χρήσεων. Επίσης, μη πραγματοποιηθείσες ζημίες που αφορούν οποιοδήποτε χρεόγραφο ή νόμισμα ή διαθέσιμα σε χρυσό δεν συμψηφίζονται με μη πραγματοποιηθέντα κέρδη από άλλα χρεόγραφα ή νομίσματα ή χρυσό. Το μέσο κόστος του χρηματοοικονομικού στοιχείου από το οποίο θα προκύψουν μη πραγματοποιηθείσες ζημίες στο τέλος του έτους προσαρμόζεται στη συναλλαγματική ισοτιμία ή στην αγοραία τιμή που ίσχυε στο τέλος του έτους.

• Οι διαφορές υπέρ ή υπό το άρτιο που προκύπτουν από αγορασθέντες τίτλους υπολογίζονται και εμφανίζονται ως τμήμα των εσόδων από τόκους και αποσβέννυνται κατά την εναπομένουσα διάρκεια ζωής των χρεογράφων.

Πράξεις εκτός ισολογισμού

Οι προθεσμιακές πράξεις σε συνάλλαγμα περιλαμβάνονται στην καθαρή συναλλαγματική θέση, προκειμένου να υπολογιστούν τα συναλλαγματικά κέρδη ή ζημίες.

Τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία

Η ΕΚΤ και οι 15 εθνικές κεντρικές τράπεζες (ΕθνΚΤ), οι οποίες συναποτελούν το Ευρωσύστημα, εκδίδουν τα τραπεζογραμμάτια ευρώ.[1]

Το 8% της συνολικής αξίας των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ εκδίδεται για λογαριασμό της ΕΚΤ και το υπόλοιπο 92% για λογαριασμό των ΕθνΚΤ. Η συνολική αξία των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ κατανέμεται στις ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος την τελευταία εργάσιμη ημέρα κάθε μηνός, σύμφωνα με την κλείδα κατανομής τραπεζογραμματίων.[2]

Το μερίδιο των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ που αναλογεί στην Τράπεζα της Ελλάδος απεικονίζεται στην κατάσταση του ισολογισμού στο στοιχείο 1 του παθητικού "Τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία".

Η διαφορά μεταξύ της αξίας των τραπεζογραμματίων ευρώ που κατανέμεται σε κάθε ΕθνΚΤ, σύμφωνα με την κλείδα κατανομής τραπεζογραμματίων, και της αξίας των τραπεζογραμματίων ευρώ που αυτή πράγματι θέτει σε κυκλοφορία δημιουργεί "υπόλοιπα απαιτήσεων ή υποχρεώσεων εντός του Ευρωσυστήματος". Οι εν λόγω απαιτήσεις ή υποχρεώσεις, οι οποίες είναι έντοκες,[3] απεικονίζονται αντίστοιχα στα στοιχεία του ισολογισμού "Καθαρές απαιτήσεις ή υποχρεώσεις που απορρέουν από την κατανομή, εντός του Ευρωσυστήματος, των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ".

1 Αποφάσεις της ΕΚΤ σχετικές με την έκδοση τραπεζογραμματίων ευρώ: 6.12.2001, 18.12.2003, 22.4.2004.
2 Με τον όρο "κλείδα κατανομής τραπεζογραμματίων" νοείται το 92% του ποσοστού με βάση το οποίο υπολογίζεται το μερίδιο συμμετοχής κάθε ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ.
3 Απόφαση της ΕΚΤ της 6ης Δεκεμβρίου 2001 σχετικά με την κατανομή του νομισματικού εισοδήματος των εθνικών κεντρικών τραπεζών των συμμετεχόντων κρατών–μελών από το οικονομικό έτος 2002 (ΕΚΤ/2001/16, τροπ. απόφ.18.12.2003 ΕΚΤ/2003/22, 19.5.2006 ΕΚΤ/2006/7).

Από το 2002 έως το 2007, τα "υπόλοιπα εντός του Ευρωσυστήματος" που απορρέουν από την κατανομή των τραπεζογραμματίων ευρώ προσαρμόστηκαν, προκειμένου να μην δημιουργηθούν σημαντικές μεταβολές στο νομισματικό εισόδημα των ΕθνΚΤ σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια.

Τα ποσά των προσαρμογών υπολογίστηκαν αφού ελήφθησαν υπόψη οι διαφορές μεταξύ του μέσου όρου της αξίας των τραπεζογραμματίων σε κυκλοφορία κάθε ΕθνΚΤ κατά την περίοδο από τον Ιούλιο του 1999 έως και τον Ιούνιο του 2001 και του μέσου όρου της αξίας των τραπεζογραμματίων που αναλογούσαν σε καθεμιά από τις ΕθνΚΤ κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου σύμφωνα με την κλείδα κατανομής στο κεφάλαιο της ΕΚΤ.

Η συνεχιζόμενη και το 2008 προσαρμογή των υπολοίπων, κατά ένα πολύ μικρό ποσό, οφείλεται στις προσαρμογές που γίνονται στα υπόλοιπα των ΕθνΚΤ που εντάσσονται στο Ευρωσύστημα και οι οποίες επηρεάζουν και τα υπόλοιπα των ήδη ενταγμένων ΕθνΚΤ.

Τα έσοδα και τα έξοδα από τόκους που απορρέουν από τις εν λόγω απαιτήσεις/υποχρεώσεις εκκαθαρίζονται μέσω των λογαριασμών της ΕΚΤ και απεικονίζονται στο λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσεως, στο στοιχείο "καθαρά έσοδα από τόκους" κάθε ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ έχει αποφασίσει ότι τα έσοδά της που απορρέουν από το μερίδιό της (8%) επί της συνολικής αξίας των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ που εκδίδονται για λογαριασμό της (εκδοτικό δικαίωμα της ΕΚΤ) θα αναγνωρίζονται στις ΕθνΚΤ στο οικονομικό έτος το οποίο αφορούν και θα διανέμονται τη δεύτερη εργάσιμη ημέρα του επόμενου έτους, με τη μορφή ενδιάμεσης διανομής κερδών.[4] Τα έσοδα αυτά θα διανέμονται εξ ολοκλήρου, εκτός εάν τα καθαρά κέρδη της ΕΚΤ για το συγκεκριμένο έτος είναι μικρότερα του εισοδήματός της από τα κυκλοφορούντα τραπεζογραμμάτια ευρώ και με την επιφύλαξη τυχόν απόφασης του Διοικητικού της Συμβουλίου να μειώσει αυτό το εισόδημα λόγω εξόδων της ΕΚΤ σε σχέση με την έκδοση και διαχείριση των τραπεζογραμματίων ευρώ.

Όσον αφορά το έτος 2008, το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ αποφάσισε να παρακρατηθεί ποσό 1.024,8 εκατ. ευρώ από τα συνολικά έσοδά της από το εκδοτικό δικαίωμα ύψους 2.230,5 εκατ. ευρώ, για σχηματισμό πρόβλεψης έναντι κινδύνων από τη διακύμανση των συναλλαγματικών ισοτιμιών, των επιτοκίων και της τιμής του χρυσού. Το υπόλοιπο ποσό 1.205,7 εκατ. ευρώ διανεμήθηκε στις ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος, σύμφωνα με τα μερίδια συμμετοχής τους στο κεφάλαιο της ΕΚΤ.

4 Απόφαση της ΕΚΤ της 17.11.2005 (ΕΚΤ/2005/11) σχετικά με τη διανομή του εισοδήματος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας από τα κυκλοφορούντα τραπεζογραμμάτια ευρώ μεταξύ των ΕθνΚΤ των συμμετεχόντων κρατών-μελών.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΥ

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ

1. Χρυσός και απαιτήσεις σε χρυσό

Διαθέσιμα και απαιτήσεις σε χρυσό	31.12.2008	31.12.2007	Μεταβολή
Βάρος σε χιλιάδες ουγγιές	4.706	4.673	33
Βάρος σε τόνους	146,4	145,3	1,1
Αξία χρυσού σε εκατ. ευρώ	2.924,8	2.654,6	270,2

Στην παραπάνω αξία του χρυσού περιλαμβάνονται τα διαθέσιμα της Τράπεζας σε χρυσό διεθνών προδιαγραφών (3.618 χιλιάδες ουγγιές), οι απαιτήσεις της σε χρυσό (986 χιλιάδες ουγγιές) έναντι του Ελληνικού Δημοσίου, οι οποίες απορρέουν από τη συμμετοχή της Ελλάδος στο ΔΝΤ (καταβολή από την Τράπεζα στο ΔΝΤ για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου του μεριδίου συμμετοχής του σε χρυσό), καθώς και ο χρυσός και τα χρυσά νομίσματα υπό εκκαθάριση (102 χιλιάδες ουγγιές). Το μεγαλύτερο μέρος των διαθεσίμων σε χρυσό φυλάσσεται σε τράπεζες του εξωτερικού.

Η αύξηση κατά 33 χιλιάδες ουγγιές που παρατηρείται αφορά αγορές χρυσού, στις οποίες προέβη η Τράπεζα από ιδιώτες, ενώ η σημαντική αύξηση κατά 270,2 εκατ. ευρώ της αξίας του χρυσού σε ευρώ οφείλεται κυρίως στην άνοδο της τιμής του κατά τη διάρκεια του 2008.

Το συνολικό ποσό που έχει προκύψει από την άνοδο της τιμής του χρυσού (σύγκριση της αξίας του στις 31.12.2008 με το μέσο κόστος κτήσης – μη πραγματοποιηθέν κέρδος) ανέρχεται σε 1.209,8 εκατ. ευρώ και απεικονίζεται στο στοιχείο 13 του παθητικού "Λογαριασμοί αναπροσαρμογής". Το ποσό αυτό αντιπροσωπεύει αποθεματικό ασφαλείας έναντι πιθανών μελλοντικών δυσμενών εξελίξεων στη διακύμανση της τιμής του χρυσού.

Η αποτίμηση του χρυσού γίνεται με βάση την τιμή του σε ευρώ ανά ουγγιά καθαρού χρυσού που ισχύει στο τέλος του έτους και αναφέρεται στο ειδικό δελτίο συναλλαγματικών ισοτιμιών της ΕΚΤ. Στις 31 Δεκεμβρίου 2008 η τιμή του χρυσού ήταν 621,542 ευρώ ανά ουγγιά, έναντι 568,236 ευρώ στις 31 Δεκεμβρίου 2007. Η τιμή αυτή προέκυψε με βάση την ισχύουσα τιμή του χρυσού σε δολάρια ΗΠΑ στην αγορά του Λονδίνου στις 31 Δεκεμβρίου 2008, σε συνάρτηση με την ισοτιμία ευρώ/δολαρίου ΗΠΑ την ίδια ημερομηνία.

2. Απαιτήσεις σε συνάλλαγμα έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ

Στο στοιχείο αυτό περιλαμβάνονται οι απαιτήσεις σε ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα (SDRs) έναντι του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), υπόλοιπα τρεχούμενων λογαριασμών σε τράπεζες του εξωτερικού (ανταποκριτές), προθεσμιακές καταθέσεις, τοποθετήσεις σε τίτλους, καθώς και η αξία των ξένων τραπεζογραμματίων που βρίσκονται στα ταμεία της Τράπεζας.

2.1 Απαιτήσεις σε SDRs έναντι του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου

Οι απαιτήσεις αυτές απορρέουν από τη συμμετοχή της Ελλάδος στο ΔΝΤ.

Ειδικότερα περιλαμβάνονται:

– Τα διαθέσιμα και οι καταθέσεις της Τράπεζας στο ΔΝΤ σε SDRs.

– Το μερίδιο της συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ που είναι εκφρασμένο σε SDRs. Η Τράπεζα της Ελλάδος έχει χρηματοδοτήσει το Ελληνικό Δημόσιο για τη συμμετοχή του αυτή και διαχειρίζεται τις εν λόγω απαιτήσεις. Το μερίδιο συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ που είναι εκφρασμένο σε ευρώ (795 εκατ. ευρώ) εμφανίζεται στο στοιχείο 5 του παθητικού "Υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ". Το συνολικό μερίδιο συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ (Quota) ανέρχεται σε 823 εκατ. SDRs και παραμένει αμετάβλητο.

Απαιτήσεις έναντι του ΔΝΤ *(σε εκατ.)*	**31.12.2008**		**31.12.2007**		**Μεταβολή**	
	SDRs	***Ευρώ***	***SDRs***	***Ευρώ***	***SDRs***	***Ευρώ***
Μερίδιο συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ σε SDRs	104,7	115,7	54,0	58,1	50,7	57,6
Διαθέσιμα σε SDRs	15,5	17,1	17,4	18,7	-1,9	-1,6
Ειδική άτοκη κατάθεση σε SDRs	5,4	6,0	5,4	5,8	0	0,2
Σύνολο	**125,6**	**138,8**	**76,8**	**82,6**	**48,8**	**56,2**

Η αύξηση σε SDRs οφείλεται αποκλειστικά στην αλλαγή της σύνθεσης του συνολικού μεριδίου (Quota), δηλαδή στην αύξηση του μεριδίου συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ σε SDRs έναντι αντίστοιχης μείωσης του μεριδίου συμμετοχής της σε ευρώ, λόγω πληρωμών που πραγματοποίησε η Τράπεζα σε τρίτες χώρες κατόπιν σχετικών εντολών του ΔΝΤ, στο πλαίσιο των διεθνών συναλλαγών του. Οι μεταβολές των επιμέρους μεριδίων λαμβάνουν χώρα προκειμένου να διατηρείται στο ίδιο ύψος (823 εκατ. SDRs) το συνολικό μερίδιο συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ (Quota).

Στην αύξηση του αντιτίμου σε ευρώ συνετέλεσε, εκτός από την παραπάνω αιτία, και η υποτίμηση του ευρώ έναντι του SDR το 2008.

Οι παραπάνω απαιτήσεις έναντι του ΔΝΤ αποτιμήθηκαν με την ισχύουσα στις 31 Δεκεμβρίου 2008 ισοτιμία του SDR έναντι του ευρώ, όπως αναφέρεται στο Δελτίο Ισοτιμιών Αναφοράς της ΕΚΤ, δηλαδή 1 SDR=1,1048 ευρώ, έναντι 1 SDR= 1,074 ευρώ στις 31 Δεκεμβρίου 2007.

2.2 Καταθέσεις σε τράπεζες, χρεόγραφα, δάνεια και λοιπές απαιτήσεις

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται απαιτήσεις σε συνάλλαγμα έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ, όπως: καταθέσεις (κυρίως προθεσμιακές), υπόλοιπα τρεχούμενων λογαριασμών σε ανταποκριτές εξωτερικού, χρεόγραφα και ξένα τραπεζογραμμάτια.

Κατηγορίες απαιτήσεων	**31.12.2008**	**31.12.2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
Προθεσμιακές καταθέσεις σε τράπεζες του εξωτερικού	63,9	109,4	-45,5
Υπόλοιπα τρεχούμενων λογαριασμών σε ανταποκριτές εξωτερικού	48,0	18,4	29,6

Εμπορεύσιμοι τίτλοι (ομόλογα, έντοκα γραμμάτια, commercial paper) οι οποίοι δεν αποτελούν πάγια επένδυση	10,8	196,1	-185,3
Ξένα τραπεζογραμμάτια στα ταμεία της Τράπεζας	40,1	32,6	7,5
Σύνολο	**162,8**	**356,5**	**-193,7**

Στις 31.12.2008 το μεγαλύτερο μέρος των παραπάνω απαιτήσεων αφορούσε τοποθετήσεις σε δολάρια ΗΠΑ.

3. Απαιτήσεις σε συνάλλαγμα έναντι κατοίκων ζώνης ευρώ

Περιλαμβάνονται απαιτήσεις έναντι του Ελληνικού Δημοσίου από χορήγηση μακροπρόθεσμων δανείων, προθεσμιακές καταθέσεις σε τράπεζες του εξωτερικού (ανταποκριτές), τοποθετήσεις σε εμπορεύσιμους τίτλους (commercial paper), καθώς και απαιτήσεις από αντιστρεπτέες συναλλαγές της Τράπεζας με εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα.

3.1 Απαιτήσεις έναντι της γενικής κυβέρνησης

Στις απαιτήσεις αυτές περιλαμβάνονται:

– Το μακροπρόθεσμο δάνειο, ύψους 75 εκατ. λιρών Αγγλίας, που είχε συναφθεί με τράπεζες του εξωτερικού στις 6.9.1985 για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου και έχει εκχωρηθεί σ' αυτό. Η αντίστοιχη υποχρέωση της Τράπεζας έναντι των τραπεζών του εξωτερικού απεικονίζεται στο στοιχείο του παθητικού 7.1 "Καταθέσεις και λοιπές υποχρεώσεις".

– Τα δάνεια σε SDRs που έχει χορηγήσει η Τράπεζα προς το Ελληνικό Δημόσιο για τη συμμετοχή του στο ΔΝΤ και αφορούν το μερίδιο συμμετοχής του που είναι εκφρασμένο σε SDRs.

– Τα δάνεια σε δολάρια ΗΠΑ και το δάνειο με ρήτρα χρυσού που έχουν χορηγηθεί στο Ελληνικό Δημόσιο για τη συμμετοχή του σε διεθνείς οργανισμούς.

Το ύψος των απαιτήσεων αυτών στις 31.12.2008 ανέρχεται σε 265,4 εκατ. ευρώ, έναντι 283,3 εκατ. ευρώ στις 31.12.2007. Η μείωση κατά 17,9 εκατ. ευρώ οφείλεται κυρίως στην ανατίμηση κατά το 2008 του ευρώ έναντι της λίρας Αγγλίας.

3.2 Λοιπές απαιτήσεις

Περιλαμβάνονται κυρίως οι απαιτήσεις που απορρέουν από αντιστρεπτέες συναλλαγές της Τράπεζας με αντισυμβαλλόμενα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα στο πλαίσιο της Συμφωνίας μεταξύ ΕΚΤ και Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ (Fed) για την παροχή βραχυπρόθεσμης ρευστότητας σε δολάρια ΗΠΑ μέσω δημοπρασιών καθορισμένης διάρκειας.

Με βάση τη συμφωνία αυτή, η Fed έθεσε στη διάθεση της ΕΚΤ δολάρια ΗΠΑ μέσω προσωρινής συμφωνίας ανταλλαγής νομισμάτων (πράξη swap), με σκοπό τη βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση, σε δολάρια ΗΠΑ, πιστωτικών ιδρυμάτων χωρών της ζώνης του ευρώ.

Ταυτόχρονα η ΕΚΤ διενήργησε πράξεις swap με τις ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος, οι οποίες χρησιμοποίησαν τα κεφάλαια αυτά για τη διενέργεια πράξεων χορήγησης ρευστότητας σε δολάρια ΗΠΑ σε πιστωτικά ιδρύματα χωρών της ζώνης του ευρώ μέσω αντιστρεπτέων συναλλαγών και πράξεων swap.

Οι πράξεις αυτές μεταξύ της ΕΚΤ και των ΕθνΚΤ δημιούργησαν υπόλοιπα εντός του Ευρωσυστήματος. Για την Τράπεζα της Ελλάδος το αντίστοιχο υπόλοιπο περιλαμβάνεται στο γενικό υπόλοιπο του λογαριασμού TARGET2 (στοιχείο 9.3 του παθητικού "Καθαρές υποχρεώσεις που απορρέουν από το υπόλοιπο του λογαριασμού δοσοληψιών με το ΕΣΚΤ - TARGET2").

Στο στοιχείο αυτό περιλαμβάνονται επίσης προθεσμιακές καταθέσεις σε συνάλλαγμα, σε ανταποκριτές της ζώνης του ευρώ, καθώς και τοποθετήσεις σε εμπορεύσιμους τίτλους σε συνάλλαγμα που έχουν εκδοθεί από κατοίκους της ζώνης του ευρώ.

Κατηγορίες απαιτήσεων	**31.12.2008**	**31.12.2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
Αντιστρεπτέες συναλλαγές με εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα	2.170,7	96,3	2.074,4
Προθεσμιακές καταθέσεις	8,7	216,5	-207,8
Εμπορεύσιμοι τίτλοι (ομόλογα, commercial paper) οι οποίοι δεν αποτελούν πάγια επένδυση	28,7	104,6	-75,9
Σύνολο	**2.208,1**	**417,4**	**1.790,7**

4. Απαιτήσεις σε ευρώ έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ

4.1 Καταθέσεις σε τράπεζες, χρεόγραφα και δάνεια

Το υπόλοιπο στις 31.12.2008 αφορά τοποθετήσεις σε ομόλογα σε ευρώ τα οποία έχουν εκδοθεί από μη κατοίκους της ζώνης του ευρώ.

Κατηγορίες απαιτήσεων	**31.12.2008**	**31.12.2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
Εμπορεύσιμοι τίτλοι οι οποίοι δεν αποτελούν πάγια επένδυση			
Ομόλογα	830,6	459,5	371,1
Έντοκα γραμμάτια	0	438,2	-438,2
Υπόλοιπα τρεχούμενων λογ/σμών σε ανταποκριτές εξωτερικού	0,3	0,2	0,1
Προθεσμιακές καταθέσεις	0	104,5	-104,5
Σύνολο	**830,9**	**1.002,4**	**-171,5**

5. Δάνεια σε ευρώ προς πιστωτικά ιδρύματα ζώνης ευρώ σχετιζόμενα με πράξεις νομισματικής πολιτικής

Στο στοιχείο αυτό περιλαμβάνονται τα υπόλοιπα των λογαριασμών χορηγήσεων της Τράπεζας προς τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα, στο πλαίσιο άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής στις χώρες της ζώνης του ευρώ.

Η χορήγηση ρευστότητας πραγματοποιείται κυρίως μέσω πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης (διάρκειας 7 ημερών) και μέσω πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (διάρκειας 3 και 6 μηνών). Η διενέργεια των πράξεων αυτών γίνεται έναντι ασφάλειας που παρέχουν οι αντισυμβαλλόμενοι με τη μορφή περιουσιακών στοιχείων αποδεκτών από το Ευρωσύστημα (εμπορεύσιμα χρεόγραφα, λοιποί τίτλοι).

– Οι πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης αποτελούν πράξεις ανοικτής αγοράς που διενεργούνται από το Ευρωσύστημα με τη μορφή αντιστρεπτέων συναλλαγών μέσω εβδομαδιαίων τακτικών δημοπρασιών. Έχουν διάρκεια μίας εβδομάδας και αποσκοπούν στην παροχή ρευστότητας προς το πιστωτικό σύστημα.

– Οι πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης αποτελούν πράξεις ανοικτής αγοράς που διενεργούνται από το Ευρωσύστημα με τη μορφή αντιστρεπτέων συναλλαγών μέσω μηνιαίων τακτικών δημοπρασιών. Είναι διάρκειας τριών και έξι μηνών και αποσκοπούν στην παροχή συμπληρωματικής ρευστότητας προς το πιστωτικό σύστημα.

Κατηγορίες πράξεων	**31.12.2008**	**31.12.2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
Πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης (διάρκειας 7 ημερών)	22.765,3	6.759,0	16.006,3
Πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (διάρκειας 3 και 6 μηνών)	15.584,0	1.968,3	13.615,7
Διευκόλυνση οριακής χρηματοδότησης	5,6	0	5,6
Σύνολο	**38.354,9**	**8.727,3**	**29.627,6**

Το μέσο ύψος των πράξεων αυτών κατά τη διάρκεια του 2008 ανήλθε σε 12.402 εκατ. ευρώ έναντι 4.653 εκατ. ευρώ κατά τη διάρκεια του 2007.

Η σημαντική μεταβολή οφείλεται στις παρεμβάσεις του Ευρωσυστήματος στην αγορά χρήματος, ιδιαίτερα κατά τους τρεις τελευταίους μήνες του 2008, προκειμένου να συμβάλει στην αποκατάσταση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Στο πλαίσιο αυτό η Τράπεζα της Ελλάδος, ως μέλος του Ευρωσυστήματος, χορήγησε την αναγκαία ρευστότητα στα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα έναντι επαρκούς ενεχύρου.

6. Λοιπές απαιτήσεις σε ευρώ έναντι πιστωτικών ιδρυμάτων ζώνης ευρώ

Στο στοιχείο αυτό παρακολουθούνται υπόλοιπα σε τρεχούμενους λογαριασμούς σε ανταποκριτές εξωτερικού, καθώς και προθεσμιακές καταθέσεις.

Το ύψος των απαιτήσεων αυτών στις 31.12.2008 διαμορφώθηκε σε 76,8 εκατ. ευρώ έναντι 232,1 εκατ. ευρώ στις 31.12.2007. Η μείωση οφείλεται στην αντικατάσταση των προθεσμιακών καταθέσεων με εμπορεύσιμα χρεόγραφα.

7. Χρεόγραφα σε ευρώ κατοίκων ζώνης ευρώ

Περιλαμβάνονται ομόλογα, έντοκα γραμμάτια και εμπορικά χρεόγραφα (commercial paper) σε ευρώ που έχουν εκδοθεί από κατοίκους της ζώνης του ευρώ, εκτός του Ελληνικού Δημοσίου, καθώς και ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου.

Είδη χρεογράφων	31.12.2008	31.12.2007	Μεταβολή
	(σε εκατ. ευρώ)		
Εμπορεύσιμα χρεόγραφα, κυβερνήσεων χωρών της ζώνης του ευρώ εκτός αυτών που θα διακρατηθούν έως τη λήξη τους			
Ομόλογα	1.382,6	4.742,6	-3.360,0
Έντοκα γραμμάτια	4.850,1	5.147,6	-297,5
Εμπορικά χρεόγραφα (commercial paper)	921,5	661,3	260,2
Ομόλογα χωρίς τοκομερίδιο (zero coupon)	49,6	55,2	-5,6
Σύνολο	**7.203,8**	**10.606,7**	**-3.402,9**
Εμπορεύσιμα χρεόγραφα που θα διακρατηθούν έως τη λήξη τους			
Ομόλογα Ελληνικού Δημοσίου	2.809,0	3.032,6	-223,6
Κρατικά ομόλογα άλλων χωρών της ζώνης του ευρώ	4.516,3	3.366,8	1.149,5
Σύνολο	**7.325,3**	**6.399,4**	**925,9**
Γενικό σύνολο	**14.529,1**	**17.006,1**	**-2.477,0**

Με την νέα λογιστική πολιτική που εφαρμόζεται από την ΕΚΤ από τις 31.12.2008 τα χρεόγραφα που προορίζονται να διακρατηθούν έως τη λήξη τους δεν απεικονίζονται πλέον στα "Λοιπά χρηματοοικονομικά στοιχεία ενεργητικού", αλλά στα οικεία στοιχεία του ενεργητικού ανάλογα με το νόμισμα (ευρώ ή συνάλλαγμα) και την προέλευση του εκδότη (κάτοικος εντός ή εκτός ζώνης ευρώ).

Στο πλαίσιο της απόφασης αυτής, μεταφέρθηκαν στις 31.12.2008 από το στοιχείο "Λοιπά χρηματοοικονομικά στοιχεία" στο παραπάνω στοιχείο τα χρεόγραφα τα οποία η Τράπεζα έχει σκοπό να διακρατήσει έως τη λήξη τους. Τα χρεόγραφα αυτά θα συνεχίσουν να αποτιμώνται στο κόστος κτήσης προσαρμοσμένο με τις υπό και τις υπέρ το άρτιο αποσβεσθείσες διαφορές.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η συγκρισιμότητα των δύο χρήσεων, αναμορφώθηκαν αναλόγως και τα στοιχεία της χρήσης 2007.

8. Μακροπρόθεσμες απαιτήσεις σε ευρώ έναντι της γενικής κυβέρνησης

Αφορούν τα μακροπρόθεσμα δάνεια σε ευρώ που είχε χορηγήσει η Τράπεζα στο Ελληνικό Δημόσιο μέχρι 31.12.1993.

Ειδικότερα πρόκειται για:

– έντοκα δάνεια τα οποία χορηγήθηκαν στο Ελληνικό Δημόσιο μέχρι 31.12.1993,

– έντοκα δάνεια που χορήγησε η Τράπεζα στο Ελληνικό Δημόσιο στις 31.12.1993 στο πλαίσιο της ρύθμισης του υπολοίπου του λογαριασμού "Συναλλαγματικές διαφορές Ν. 1083/80",

– άτοκα δάνεια σε ευρώ που έχουν χορηγηθεί από την Τράπεζα στο Ελληνικό Δημόσιο για τη συμμετοχή του στο ΔΝΤ και αφορούν το μερίδιο συμμετοχής του που είναι εκφρασμένο σε ευρώ. Το ποσό του μεριδίου είναι κατατεθειμένο από το ΔΝΤ στην Τράπεζα και απεικονίζεται στο στοιχείο 5 του παθητικού "Υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ".

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	7.778,0 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	8.231,6 εκατ. ευρώ
Μ ε ί ω σ η	453,6 εκατ. ευρώ

Η μείωση οφείλεται στη σταδιακή εξόφληση των έντοκων δανείων.

9. Απαιτήσεις εντός του Ευρωσυστήματος

9.1 Συμμετοχή στο κεφάλαιο και τα αποθεματικά της ΕΚΤ

Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται τα στοιχεία που αφορούν τις συμμετοχές της Τράπεζας της Ελλάδος στο κεφάλαιο και στα αποθεματικά της ΕΚΤ.

Στοιχεία 31.12.2008	*(σε ποσοστά %)*	*(σε εκατ. ευρώ)*
Εγγεγραμμένο κεφάλαιο της ΕΚΤ (συμμετέχουν και οι 27 χώρες-μέλη της ΕΕ)		**5.760,7**
Κλείδα κατανομής της Τράπεζας της Ελλάδος στο εγγεγραμμένο κεφάλαιο	1,8168	
Καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ από τις 15 ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος		**4.015,0**
Σταθμισμένη κλείδα κατανομής της Τράπεζας της Ελλάδος στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ από τις 15 ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος	2,60674	
Μερίδιο συμμετοχής της Τράπεζας της Ελλάδος στο εγγεγραμμένο και καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ		104,7
Συμμετοχή της Τράπεζας της Ελλάδος στα αποθεματικά της ΕΚΤ		285,8
Συνολικό μερίδιο συμμετοχής της Τράπεζας της Ελλάδος στο κεφάλαιο και τα αποθεματικά της ΕΚΤ στις 31.12.2008		**390,5**

Σύμφωνα με το άρθρο 28 του Καταστατικού του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και της ΕΚΤ, οι εθνικές κεντρικές τράπεζες του ΕΣΚΤ είναι οι μόνοι εγγεγραμμένοι μεριδιούχοι και κάτοχοι του κεφαλαίου της ΕΚΤ.

Η εγγραφή στο κεφάλαιο της ΕΚΤ πραγματοποιείται σύμφωνα με την κλείδα κατανομής κάθε ΕθνΚΤ, η οποία ισούται με το άθροισμα του 50% του μεριδίου συμμετοχής του οικείου κράτους-μέλους στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του 50% του μεριδίου συμμετοχής του στον πληθυσμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 29 παρ. 1 του Καταστατικού του ΕΣΚΤ).

Το ύψος του μεριδίου συμμετοχής της Τράπεζας της Ελλάδος στο κεφάλαιο, τα αποθεματικά και τις εξομοιούμενες με αυτά προβλέψεις της ΕΚΤ ανέρχεται σε 390,5 εκατ. ευρώ στις 31.12.2008.

Το μερίδιο συμμετοχής της Τράπεζας στο κεφάλαιο της ΕΚΤ ανέρχεται σε 104,7 εκατ. ευρώ και είναι εξ ολοκλήρου καταβεβλημένο. Αντιστοιχεί στο 1,8168% (κλείδα κατανομής) του συνολικού εγγεγραμμένου κεφαλαίου της ΕΚΤ (27 ΕθνΚΤ του ΕΣΚΤ), το οποίο ανέρχεται σε 5.760,7 εκατ. ευρώ, καθώς και στο 2,60674% (σταθμισμένη κλείδα κατανομής) του καταβεβλημένου από τις 15 ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος κεφαλαίου της ΕΚΤ, το οποίο, μετά τις αναπροσαρμογές που έλαβαν χώρα το 2008, ανέρχεται σε 4.015 εκατ. ευρώ.

Το υπόλοιπο ποσό, ύψους 285,8 εκατ. ευρώ, αφορά τη συμμετοχή της Τράπεζας στα αποθεματικά και τις εξομοιούμενες με αυτά προβλέψεις της ΕΚΤ. Το ποσό αυτό καταβλήθηκε αμέσως μετά την ένταξη της Τράπεζας της Ελλάδος στο Ευρωσύστημα (1.1.2001).

Με βάση το άρθρο 29 παρ. 3 του Καταστατικού του ΕΣΚΤ, οι κλείδες κατανομής των ΕθνΚΤ για τη συμμετοχή τους στο κεφάλαιο της ΕΚΤ αναπροσαρμόζονται ανά πενταετία μετά την ίδρυση του ΕΣΚΤ. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 49.3 του Καταστατικού του ΕΣΚΤ, το εγγεγραμμένο κεφάλαιο της ΕΚΤ αυξάνεται αυτομάτως όταν ένα νέο μέλος (χώρα) εντάσσεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η αντίστοιχη ΕθνΚΤ εντάσσεται στο ΕΣΚΤ.

Την 1η Ιανουαρίου 2008, λόγω της υιοθέτησης του ευρώ ως εθνικού νομίσματος από την Κύπρο και τη Μάλτα και της ένταξης των κεντρικών τραπεζών τους στο Ευρωσύστημα, η σταθμισμένη κλείδα κατανομής της Τράπεζας της Ελλάδος στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ μεταβλήθηκε από 2,61375% σε 2,60674%, όπως επίσης μεταβλήθηκε η κλείδα κατανομής τραπεζογραμματίων από 2,4045% σε 2,398%. Στα μερίδια συμμετοχής της Τράπεζας στο κεφάλαιο και στα αποθεματικά της ΕΚΤ δεν επήλθε καμία μεταβολή.

9.2 Απαιτήσεις από τη μεταβίβαση συναλλαγματικών διαθεσίμων στην ΕΚΤ

Στοιχεία 31.12.2008	*(σε ποσοστά %)*	*(σε εκατ. ευρώ)*
Συνολικά συναλλαγματικά διαθέσιμα που έχουν μεταβιβαστεί στην ΕΚΤ από τις 15 ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος		40.149,6
Σταθμισμένη κλείδα κατανομής της Τράπεζας της Ελλάδος στο καταβεβλημένο από τις 15 ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος κεφάλαιο της ΕΚΤ	2,60674	
Απαιτήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος στις 31.12.2008 από τη μεταβίβαση συναλλαγματικών διαθεσίμων στην ΕΚΤ		**1.046,6**

Αφορούν τις απαιτήσεις της Τράπεζας που απορρέουν από τη μεταβίβαση συναλλαγματικών διαθεσίμων στην ΕΚΤ, σύμφωνα με τις διατάξεις της Συνθήκης Ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 30 του Καταστατικού του ΕΣΚΤ).

Τα συναλλαγματικά διαθέσιμα μεταφέρθηκαν κατ' αναλογία του μεριδίου συμμετοχής της Τράπεζας στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ και αφορούσαν κατά 85% δολάρια ΗΠΑ και γιεν Ιαπωνίας και κατά 15% χρυσό.

Οι απαιτήσεις αυτές είναι εκφρασμένες σε ευρώ, με βάση τις ισοτιμίες που ίσχυαν κατά το χρόνο της μεταβίβασής τους, και αποφέρουν τόκο που υπολογίζεται με το 85% του εκάστοτε οριακού επιτοκίου των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος (η διαφορά 15% αντιστοιχεί στα διαθέσιμα σε χρυσό, τα οποία έχουν μηδενικό επιτόκιο).

9.6 Λοιπές απαιτήσεις εντός του Ευρωσυστήματος (καθαρές)

Στις λοιπές απαιτήσεις εντός του Ευρωσυστήματος, ύψους 46,3 εκατ. ευρώ, περιλαμβάνονται:

– ποσό ύψους 14,9 εκατ. ευρώ, το οποίο αντιστοιχεί στη διαφορά μεταξύ του νομισματικού εισοδήματος, ύψους 702,6 εκατ. ευρώ, που η Τράπεζα συγκέντρωσε στη χρήση 2008 και του νομισματικού εισοδήματος, ύψους 717,5 εκατ. ευρώ, που της αναλογεί σύμφωνα με το μερίδιό της στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ,

– ποσό ύψους 31,4 εκατ. ευρώ, το οποίο αντιστοιχεί στα έσοδα της Τράπεζας από τη διανομή μέρους των εσόδων της ΕΚΤ από το εκδοτικό της δικαίωμα.

Οι απαιτήσεις αυτές καταχωρήθηκαν ως προϋπολογισμένα έσοδα στη χρήση 2008 και εισπράχθηκαν τον Ιανουάριο του 2009.

10. Στοιχεία ενεργητικού υπό τακτοποίηση

Περιλαμβάνονται υπόλοιπα υπό τακτοποίηση διαφόρων ενδιάμεσων λογαριασμών, μέσω των οποίων παρακολουθούνται: οι εισπρακτέες επιταγές που έχουν εκδοθεί από τράπεζες του εξωτερικού, οι επιταγές που διακανονίζονται μέσω των Γραφείων Συμψηφισμού, καθώς και οι συναλλαγές μεταξύ των υπηρεσιακών μονάδων της Τράπεζας.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	0,6 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	3,3 εκατ. ευρώ
Μ ε ί ω σ η	2,7 εκατ. ευρώ

11. Λοιπά στοιχεία ενεργητικού

11.1 Κέρματα

Στο στοιχείο αυτό παρακολουθείται η αξία των κερμάτων που υπάρχουν στα ταμεία της Τράπεζας και έχουν εκδοθεί από τις 15 χώρες της ζώνης του ευρώ.

Τα κέρματα που τίθενται σε κυκλοφορία από την Τράπεζα της Ελλάδος καταχωρούνται αντίστοιχα και σε ειδικό λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου, ο οποίος περιλαμβάνεται στο στοιχείο 4.1 του παθητικού "Γενική κυβέρνηση".

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	44,8 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	50,6 εκατ. ευρώ
Μ ε ί ω σ η	5,8 εκατ. ευρώ

11.2 Ενσώματα και ασώματα πάγια στοιχεία ενεργητικού

Στα πάγια στοιχεία περιλαμβάνονται τα ακίνητα (οικόπεδα, κτίρια και εγκαταστάσεις κτιρίων, κτίρια υπό κατασκευή), τα έπιπλα, τα μηχανήματα, ο ηλεκτρονικός εξοπλισμός, τα έξοδα λογισμικού, καθώς και το κόστος παραγωγής τραπεζογραμματίων ευρώ. Εκτός από τα ακίνητα, τα οποία αποτιμώνται στην αγοραία αξία τους, όπως αυτή προσδιορίζεται από ανεξάρτητους εκτιμητές, τα υπόλοιπα πάγια στοιχεία αποτιμώνται στο κόστος κτήσης.

Η αξία των παγίων στις 31.12.2008 είναι μειωμένη κατά τα ποσά των αποσβέσεων που έχουν διενεργηθεί μέχρι την ημερομηνία αυτή.

Οι αποσβέσεις διενεργούνται με τη μέθοδο της σταθερής απόσβεσης για όλη τη διάρκεια της προσδοκώμενης ωφέλιμης ζωής του πάγιου στοιχείου.

Αναπόσβεστη αξία πάγιων στοιχείων

Κατηγορίες παγίων:	**31.12.2008**	**31.12.2007**	**Μεταβολή**	**Συντελεστές απόσβεσης (%)**
	(σε εκατ. ευρώ)			
Οικόπεδα	503,2	506,4	-3,2	0
Κτίρια - εγκαταστάσεις κτιρίων	209,0	207,6	1,4	2,5
Κτίρια υπό κατασκευή	10,3	7,1	3,2	0
Λοιπός εξοπλισμός	34,1	39,5	-5,4	8-24
Έξοδα πολυετούς απόσβεσης (έξοδα λογισμικού κ.λπ.)	1,3	3,7	-2,4	20-24
Κόστος παραγωγής τραπεζογραμματίων	46,3	58,5	-12,2	20
Σύνολο	**804,2**	**822,8**	**-18,6**	

11.3 Λοιπά χρηματοοικονομικά στοιχεία ενεργητικού

Περιλαμβάνονται οι μετοχές της εταιρείας ΔΙΑΣ (Διατραπεζικά Συστήματα Α.Ε.), η συμμετοχή στο ΤΕΚΕ (Ταμείο Εγγύησης Καταθέσεων και Επενδύσεων), οι μετοχές της εταιρείας ΕΧΑΕ (Ελληνικά Χρηματιστήρια Α.Ε.), οι μετοχές του οργανισμού SWIFT, καθώς και οι μετοχές σε SDRs της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών (BIS) που έχει στην κατοχή της η Τράπεζα.

Η αξία των παραπάνω μετοχών, οι οποίες αποτιμώνται στις τιμές κτήσης, ανέρχεται σε 29 εκατ. ευρώ στις 31.12.2008.

Μέχρι και τη χρήση 2007 στο στοιχείο αυτό απεικονίζονταν και τα χρεόγραφα που έχει στην κατοχή της η Τράπεζα με σκοπό να τα διακρατήσει μέχρι τη λήξη τους. Για λόγους μεγαλύτερης διαφάνειας των οικονομικών καταστάσεων των ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος, αποφασίστηκε από την ΕΚΤ και τα χρεόγραφα αυτά να απεικονίζονται από την 31.12.2008 στα οικεία στοιχεία του ενεργητικού, ανάλογα με το νόμισμα (ευρώ ή συνάλλαγμα) και την προέλευση του εκδότη (κάτοικος εντός ή εκτός ζώνης ευρώ). Στο πλαίσιο αυτό μεταφέρθηκε στο στοιχείο 7 του ενεργητικού "Χρεόγραφα σε ευρώ κατοίκων ζώνης ευρώ" ποσό 7,3 δισεκ. ευρώ που αντιστοιχεί σε χρεόγραφα που πρόκειται να διακρατηθούν έως τη λήξη τους.

11.4 Μεταβατικοί λογαριασμοί και προϋπολογισμένα έσοδα

Περιλαμβάνονται οι αγορασθέντες-δεδουλευμένοι τόκοι χρεογράφων και οι δεδουλευμένοι και μη εισπραχθέντες μέχρι 31.12.2008 πιστωτικοί τόκοι και λοιπά δεδουλευμένα έσοδα. Τα τελευταία θα εισπραχθούν το νέο οικονομικό έτος και αφορούν κυρίως τόκους δανείων, χρεογράφων, τοποθετήσεων σε τράπεζες, καθώς και τους τόκους που αντιστοιχούν στα συναλλαγματικά διαθέσιμα που έχουν μεταβιβαστεί στην ΕΚΤ. Επίσης περιλαμβάνεται η αξία των τραπεζογραμματίων δραχμών, ύψους 247,5 εκατ. ευρώ, τα οποία δεν είχαν προσκομιστεί μέχρι 31.12.2008 για ανταλλαγή με ευρώ και λογίζονται ως προϋπολογισμένα έσοδα.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	713,2 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	710,2 εκατ. ευρώ
Α ύ ξ η σ η	3,0 εκατ. ευρώ

11.5 Λοιπά στοιχεία

Στα λοιπά στοιχεία ενεργητικού περιλαμβάνονται κυρίως τα υπόλοιπα των προσωρινών χρεωστικών λογαριασμών, καθώς και τα ανεξόφλητα υπόλοιπα των δανείων προς το προσωπικό της Τράπεζας.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	575,7 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	526,4 εκατ. ευρώ
Α ύ ξ η σ η	49,3 εκατ. ευρώ

Η μεταβολή οφείλεται στην αύξηση των υπολοίπων των προσωρινών χρεωστικών λογαριασμών και των δανείων προς το προσωπικό.

ΠΑΘΗΤΙΚΟ

1. Τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	18.291,3 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	16.269,7 εκατ. ευρώ
Αύξηση	2.021,6 εκατ. ευρώ

Αφορά το μερίδιο της Τράπεζας της Ελλάδος στο σύνολο των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ, υπολογιζόμενο με βάση την κλείδα κατανομής τραπεζογραμματίων της Τράπεζας (2,398%). Η μεταβολή είναι απόρροια της αύξησης της συνολικής κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων ευρώ σε όλες τις χώρες, εντός και εκτός ζώνης ευρώ, η οποία ανήλθε σε 762,8 δισεκ. ευρώ στις 31.12.2008, έναντι 676,6 δισεκ. ευρώ στις 31.12.2007 (βλ. "Τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία" στην ενότητα "Λογιστικές πολιτικές").

Το μέσο ύψος της κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων ευρώ που αντιστοιχεί στην Τράπεζα της Ελλάδος με βάση την κλείδα κατανομής ανήλθε κατά τη διάρκεια του 2008 σε 16,5 δισεκ. ευρώ, έναντι 15,1 δισεκ. ευρώ το 2007.

	31.12.2008	31.12.2007	Μεταβολή
	(σε εκατ. ευρώ)		
Αξία τραπεζογραμματίων ευρώ που πράγματι έχουν τεθεί σε κυκλοφορία από την Τράπεζα	20.776,0	18.669,0	2.107,0
Μείον:			
– Υποχρέωση που απορρέει από το μερίδιο που εκδίδεται για λογαριασμό της ΕΚΤ (8% επί της συνολικής αξίας των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ)	-1.590,7[5]	-1.414,9	-175,8
– Υποχρέωση που απορρέει από την κατανομή εντός του Ευρωσυστήματος των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ	-894,0[5]	-984,4	90,4
Αξία τραπεζογραμματίων ευρώ σε κυκλοφορία από την Τράπεζα της Ελλάδος με βάση την κλείδα κατανομής τραπεζογραμματίων	**18.291,3**	**16.269,7**	**2.021,6**

5 Απεικονίζονται στο στοιχείο του παθητικού 9.2 "Καθαρές υποχρεώσεις που απορρέουν από την κατανομή εντός του Ευρωσυστήματος των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ".

2. Υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι πιστωτικών ιδρυμάτων ζώνης ευρώ σχετιζόμενες με πράξεις νομισματικής πολιτικής

2.1 Τρεχούμενοι λογαριασμοί (περιλαμβανομένων των υποχρεωτικών καταθέσεων)

Οι λογαριασμοί αυτοί περιέχουν τις καταθέσεις των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων στην Τράπεζα της Ελλάδος, οι οποίες χρησιμοποιούνται για την εκπλήρωση της υποχρέωσής τους για τήρηση ελάχιστων αποθεματικών στο Ευρωσύστημα και για την τακτοποίηση των μεταξύ τους πληρωμών.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	4.930,9 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	6.603,0 εκατ. ευρώ
Μ ε ί ω σ η	1.672,1 εκατ. ευρώ

Το μέσο υπόλοιπο των τρεχούμενων λογαριασμών των πιστωτικών ιδρυμάτων κατά τη διάρκεια του 2008 ανήλθε σε 4,9 δισεκ. ευρώ έναντι 4,1 δισεκ. ευρώ το 2007.

2.2 Διευκόλυνση αποδοχής καταθέσεων

Αφορά την πάγια διευκόλυνση αποδοχής καταθέσεων που παρέχει το Ευρωσύστημα στα πιστωτικά ιδρύματα, στο πλαίσιο της άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής στις χώρες της ζώνης του ευρώ.

Ειδικότερα πρόκειται για τις καταθέσεις διάρκειας μίας ημέρας (overnight), με προκαθορισμένο επιτόκιο, των πιστωτικών ιδρυμάτων στην Τράπεζα της Ελλάδος.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	2.863,0 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	5,0 εκατ. ευρώ
Α ύ ξ η σ η	2.858,0 εκατ. ευρώ

2.3 Καταθέσεις προθεσμίας

Οι καταθέσεις προθεσμίας αποτελούν πράξεις ανοικτής αγοράς καθορισμένου επιτοκίου που διενεργούνται από το Ευρωσύστημα με σκοπό την απορρόφηση της υπερβάλλουσας ρευστότητας εντός του Ευρωσυστήματος, στο πλαίσιο πράξεων εξομάλυνσης βραχυπρόθεσμων διακυμάνσεων της ρευστότητας. Στις 31.12.2008 δεν υπήρχαν καταθέσεις της κατηγορίας αυτής.

3. Λοιπές υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι πιστωτικών ιδρυμάτων ζώνης ευρώ

Στο στοιχείο αυτό παρακολουθούνται οι άτοκες υποχρεωτικές καταθέσεις των πιστωτικών ιδρυμάτων, καθορισμένης διάρκειας, οι οποίες επιβάλλονται ως ποινή λόγω πιστωτικών παραβάσεων. Στις 31.12.2008 δεν υπήρχαν καταθέσεις της κατηγορίας αυτής.

4. Υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι λοιπών κατοίκων ζώνης ευρώ

4.1 Γενική κυβέρνηση

Περιλαμβάνονται τα υπόλοιπα των λογαριασμών καταθέσεων του Ελληνικού Δημοσίου, των δημόσιων οργανισμών και του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	1.520,7 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	1.159,3 εκατ. ευρώ
Α ύ ξ η σ η	361,4 εκατ. ευρώ

Το μέσο υπόλοιπο των παραπάνω καταθέσεων κατά τη διάρκεια του 2008 ανήλθε σε 3,6 δισεκ. ευρώ, έναντι 1,5 δισεκ. ευρώ το 2007.

4.2 Λοιπές υποχρεώσεις

Πρόκειται για υπόλοιπα άτοκων λογαριασμών καταθέσεων διαφόρων φορέων και οργανισμών.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	76,8 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	56,2 εκατ. ευρώ
Αύξηση	20,6 εκατ. ευρώ

5. Υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	803,6 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	838,6 εκατ. ευρώ
Μείωση	35,0 εκατ. ευρώ

Περιλαμβάνονται καταθέσεις διαφόρων φορέων και οργανισμών.

Το μεγαλύτερο μέρος των υποχρεώσεων αυτών (795 εκατ. ευρώ) αφορά το λογαριασμό καταθέσεων σε ευρώ που τηρεί το ΔΝΤ στην Τράπεζα και οι οποίες αντιστοιχούν στο μερίδιο συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ που είναι εκφρασμένο σε ευρώ (Quota). Μέσω του παραπάνω λογαριασμού διενεργούνται οι συναλλαγές της Τράπεζας (εισπράξεις/πληρωμές) με τρίτες χώρες σύμφωνα με σχετικές εντολές του ΔΝΤ, στο πλαίσιο των διεθνών συναλλαγών του.

Η μείωση που παρατηρείται οφείλεται σε πληρωμές που πραγματοποίησε η Τράπεζα σε τρίτες χώρες σύμφωνα με εντολές του ΔΝΤ. Η μείωση λόγω των πληρωμών αντισταθμίστηκε κατά ένα σημαντικό μέρος από την αναπροσαρμογή (αύξηση) του υπολοίπου του λογαριασμού λόγω της ανατίμησης του SDR έναντι του ευρώ το 2008 (βλ. σχετική σημείωση στο στοιχείο 2.1 του ενεργητικού).

6. Υποχρεώσεις σε συνάλλαγμα έναντι κατοίκων ζώνης ευρώ

Οι υποχρεώσεις αυτές αφορούν κυρίως έντοκες καταθέσεις δημόσιων οργανισμών σε συνάλλαγμα.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	103,3 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	81,2 εκατ. ευρώ
Αύξηση	22,1 εκατ. ευρώ

7. Υποχρεώσεις σε συνάλλαγμα έναντι μη κατοίκων ζώνης ευρώ

7.1 Καταθέσεις και λοιπές υποχρεώσεις

Αφορούν κυρίως το μακροπρόθεσμο δάνειο ύψους 75 εκατ. λιρών Αγγλίας που είχε συναφθεί στις 6.9.1985 για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου και έχει εκχωρηθεί σ' αυτό. Η αντίστοιχη απαίτηση έναντι του Ελληνικού Δημοσίου εμφανίζεται στο στοιχείο του ενεργητικού 3.1 "Απαιτήσεις σε συνάλλαγμα έναντι της γενικής κυβέρνησης".

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	78,8 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	102,3 εκατ. ευρώ
Μείωση	23,5 εκατ. ευρώ

Η μείωση οφείλεται στην αναπροσαρμογή που πραγματοποιήθηκε στις 31.12.2008 λόγω της ανατίμησης του ευρώ έναντι της λίρας Αγγλίας.

8. Λογαριασμός ειδικών τραβηκτικών δικαιωμάτων του ΔΝΤ

Στο λογαριασμό αυτό εμφανίζονται οι υποχρεώσεις της Τράπεζας προς το ΔΝΤ από κατανομές ειδικών τραβηκτικών δικαιωμάτων (SDRs) ύψους 103,5 εκατ. Η διάθεση του εν λόγω ποσού από το ΔΝΤ προς τη χώρα μας έγινε τμηματικά από το 1970 μέχρι το 1981.

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	114,4 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	111,2 εκατ. ευρώ
Α ύ ξ η σ η	3,2 εκατ. ευρώ

Η σε ευρώ αύξηση των υποχρεώσεων αυτών, οι οποίες είναι έντοκες, οφείλεται αποκλειστικά στην αναπροσαρμογή τους λόγω της υποτίμησης του ευρώ έναντι του SDR.

9. Υποχρεώσεις εντός του Ευρωσυστήματος

9.2 Καθαρές υποχρεώσεις που απορρέουν από την κατανομή, εντός του Ευρωσυστήματος, των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ

Στο στοιχείο αυτό περιλαμβάνονται οι υποχρεώσεις της Τράπεζας της Ελλάδος που απορρέουν από την κατανομή εντός του Ευρωσυστήματος των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ (βλ. “Τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία” στην ενότητα “Λογιστικές πολιτικές”).

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	2.484,7 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	2.399,3 εκατ. ευρώ
Α ύ ξ η σ η	85,4 εκατ. ευρώ

Το υπόλοιπο στις 31.12.2008 αναλύεται ως εξής:

– 1.590,7 εκατ. ευρώ αφορούν την αξία των τραπεζογραμματίων ευρώ τα οποία έχουν εκδοθεί από την Τράπεζα της Ελλάδος για λογαριασμό της ΕΚΤ (ποσοστό 8% επί της συνολικής αξίας των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ εκδίδεται για λογαριασμό της ΕΚΤ). Το μερίδιο που αντιστοιχεί στην Τράπεζα υπολογίζεται σύμφωνα με το μερίδιο συμμετοχής της στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ. Το παραπάνω ποσό είναι αυξημένο κατά 175,8 εκατ. ευρώ σε σχέση με την 31.12.2007 (1.414,9 εκατ. ευρώ), λόγω της γενικής αύξησης των τραπεζογραμματίων ευρώ σε κυκλοφορία.

– 894 εκατ. ευρώ αφορούν το ποσό κατά το οποίο προσαρμόστηκε (μειώθηκε) το πραγματικό υπόλοιπο των τραπεζογραμματίων ευρώ που έχουν τεθεί σε κυκλοφορία από την Τράπεζα, μετά την αφαίρεση του 8% υπέρ της ΕΚΤ, ώστε το μερίδιο της Τράπεζας στο σύνολο των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ (στοιχείο 1 του παθητικού) να αντιστοιχεί σ’ αυτό που προκύπτει με βάση την κλείδα κατανομής τραπεζογραμματίων.

Το μέσο ύψος των παραπάνω υποχρεώσεων κατά τη διάρκεια του 2008 ανήλθε σε 1.462 εκατ. ευρώ, έναντι 1.570 εκατ. ευρώ το 2007.

9.3 Καθαρές υποχρεώσεις που απορρέουν από το υπόλοιπο του λογαριασμού δοσοληψιών με το ΕΣΚΤ (TARGET2)

Πρόκειται για τις καθαρές υποχρεώσεις έναντι της ΕΚΤ που απορρέουν από τις διασυνοριακές συναλλαγές της Τράπεζας με τις λοιπές εθνικές κεντρικές τράπεζες του Ευρωσυστήματος,

με την ΕΚΤ, καθώς και με τις ΕθνΚΤ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συμμετέχουν στο σύστημα TARGET2 (Διευρωπαϊκό Αυτοματοποιημένο Σύστημα Ταχείας Μεταφοράς Κεφαλαίων σε Συνεχή Χρόνο).

Υπόλοιπα λογαριασμού TARGET2						
31.12.2002	**31.12.2003**	**31.12.2004**	**31.12.2005**	**31.12.2006**	**31.12.2007**	**31.12.2008**
			(σε εκατ. ευρώ)			
17.411,2	15.353,1	6.545,9	7.216,8	8.183,5	10.796,6	35.348,3

Η αύξηση κατά 24,6 δισεκ. ευρώ που παρατηρείται στις 31.12.2008 σε σχέση με την 31.12.2007 οφείλεται κυρίως στην αυξημένη ρευστότητα που χορήγησε το 2008 η Τράπεζα της Ελλάδος προς τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα στο πλαίσιο άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής στις χώρες της ζώνης του ευρώ, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας μεταφέρθηκε από τα πιστωτικά ιδρύματα στο εξωτερικό μέσω του TARGET2.

Μέσα ετήσια υπόλοιπα λογαριασμού TARGET2						
2002	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
			(σε εκατ. ευρώ)			
13.872,0	16.331,9	13.363,3	12.019,0	11.762,0	9.298,0	14.650,0

Η δημιουργία των υποχρεώσεων αυτών, η οποία χρονολογείται από το έτος 2001, και η διαρκής μέχρι το 2003 αύξησή τους, οφείλονται στη μεταφορά της πλεονάζουσας ρευστότητας των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων προς τις λοιπές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πλεονάζουσα ρευστότητα των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων προέκυψε λόγω της ένταξης της χώρας μας από 1.1.2001 στην ΟΝΕ και της άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος από την ΕΚΤ, που είχαν ως αποτέλεσμα τη σταδιακή αποδέσμευση των υποχρεωτικών προθεσμιακών καταθέσεων και ανακαταθέσεων σε ευρώ και συνάλλαγμα των πιστωτικών ιδρυμάτων στην Τράπεζα της Ελλάδος.

Η μεταβολή αυτή δεν είχε επίπτωση στα αποτελέσματα της Τράπεζας, επειδή τα ποσά των τόκων που αυτή καταβάλλει στην ΕΚΤ επί των παραπάνω υποχρεώσεων υποκατέστησαν τους τόκους που κατέβαλλε μέχρι και το έτος 2001 προς τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα επί των υποχρεωτικών καταθέσεών τους.

Κατά τα έτη 2004-2007 παρατηρείται σταδιακή μείωση των υποχρεώσεων αυτών, με παράλληλη αύξηση της κυκλοφορίας των τραπεζογραμματίων. Οι εν λόγω μεταβολές οφείλονται στην εισροή κεφαλαίων εκ μέρους των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων, προκειμένου να καλύψουν την αυξημένη ζήτηση κεφαλαίων στο εσωτερικό [αυξημένη ζήτηση για χορήγηση δανείων προς τα νοικοκυριά (στεγαστικά-καταναλωτικά) και προς τις επιχειρήσεις].

Η αντιστροφή της τάσης που σημειώθηκε το έτος 2008 και είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση του υπολοίπου οφείλεται στη μεταφορά στο εξωτερικό του μεγαλύτερου μέρους της ρευστότητας που χορηγήθηκε προς τα πιστωτικά ιδρύματα στο πλαίσιο άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος.

10. Στοιχεία παθητικού υπό τακτοποίηση

Περιλαμβάνονται κυρίως επιταγές και εντολές πληρωτέες που δεν έχουν ακόμη διακανονιστεί, συνολικού ύψους 25,9 εκατ. ευρώ στις 31.12.2008, έναντι 43,9 εκατ. ευρώ στις 31.12.2007.

11. Λοιπές υποχρεώσεις

11.1 Μεταβατικοί λογαριασμοί και προϋπολογισμένα έξοδα

Στους λογαριασμούς αυτούς περιλαμβάνονται οι δεδουλευμένοι μέχρι 31.12.2008 χρεωστικοί τόκοι και λοιπά έξοδα. Οι τόκοι και τα έξοδα αυτά θα καταβληθούν το νέο οικονομικό έτος και αφορούν κυρίως φόρους επί των εισπραχθέντων τόκων των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου και διάφορους χρεωστικούς τόκους (επί του υπολοίπου του λογαριασμού TARGET2, των υποχρεωτικών καταθέσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων και λοιπών υποχρεώσεων).

Υπόλοιπο στις 31.12.2008	114,3 εκατ. ευρώ
Υπόλοιπο στις 31.12.2007	70,4 εκατ. ευρώ
Αύξηση	43,9 εκατ. ευρώ

11.2 Λοιπά στοιχεία

Περιλαμβάνονται τα προς καταβολή κέρδη της κλειόμενης χρήσεως, ο φόρος που αναλογεί επί των μερισμάτων, λοιποί φόροι προς απόδοση, η υποχρέωση της Τράπεζας προς το Ελληνικό Δημόσιο που αφορά το μερίδιο συμμετοχής της χώρας μας στο ΔΝΤ σε SDRs (η αντίστοιχη απαίτηση της Τράπεζας έναντι του ΔΝΤ εμφανίζεται στο στοιχείο του ενεργητικού 2.1 "Απαιτήσεις έναντι του ΔΝΤ"), καθώς και τα υπόλοιπα των προσωρινών πιστωτικών λογαριασμών και διαφόρων λογαριασμών υπέρ τρίτων (προμηθευτές κ.λπ.).

Στα λοιπά στοιχεία περιλαμβάνεται επίσης από 2.1.2003 και η αξία των τραπεζογραμματίων δραχμών που δεν έχουν ακόμη προσκομιστεί για ανταλλαγή έναντι ευρώ (καταληκτική ημερομηνία ανταλλαγής τραπεζογραμματίων δραχμών έναντι ευρώ: 1.3.2012).

Λοιπά στοιχεία παθητικού	**31.12.2008**	**31.12.2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
Ποσό μερισμάτων προς διανομή τρέχουσας χρήσης	47,7	50,9	-3,2
Φόρος μερισμάτων	15,9	17,0	-1,1
Υπόλοιπο κερδών χρήσης 2008 περιερχόμενο στο Ελληνικό Δημόσιο	139,3	180,9	-41,6
Αξία τραπεζογραμματίων δραχμών που δεν έχουν ακόμη προσκομιστεί για ανταλλαγή έναντι ευρώ	247,5	251,4	-3,9
Υποχρέωση προς το Ελληνικό Δημόσιο (μερίδιο συμμετοχής της χώρας μας στο ΔΝΤ σε SDRs)	115,7	58,0	57,7
Λοιπές υποχρεώσεις	48,5	37,6	10,9
Σύνολο	**614,6**	**595,8**	**18,8**

12. Προβλέψεις

Κατηγορίες προβλέψεων	31.12.2008	31.12.2007	Μεταβολή
	(σε εκατ. ευρώ)		
Πρόβλεψη έναντι γενικών κινδύνων σύμφωνα με το άρθρο 71 του Καταστατικού	148,0	50,3	97,7
Ειδική πρόβλεψη έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος	149,5	0,0	149,5
Πρόβλεψη για κάλυψη μελλοντικών υποχρεώσεων της Τράπεζας προς τα ασφαλιστικά ταμεία του προσωπικού	1.081,5	1.002,9	78,6
Λοιπές ειδικές προβλέψεις για επισφαλείς απαιτήσεις	127,8	120,4	7,4
Σύνολο	**1.506,8**	**1.173,6**	**333,2**

– Η πρόβλεψη ύψους 148 εκατ. ευρώ που έχει σχηματιστεί σύμφωνα με το άρθρο 71 του Καταστατικού έχει σκοπό την κάλυψη διαφόρων επισφαλών απαιτήσεων και υποχρεώσεων, ενδεχόμενων γενικών κινδύνων και κινδύνων υποτίμησης στοιχείων του ενεργητικού (συνάλλαγματίτλοι-χρυσός), λόγω διακυμάνσεων των συναλλαγματικών ισοτιμιών, των επιτοκίων και της τιμής του χρυσού.

– Η ειδική πρόβλεψη έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος σχηματίστηκε το 2008 σύμφωνα με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ.

– Η πρόβλεψη για την κάλυψη των μελλοντικών υποχρεώσεων της Τράπεζας προς τα ασφαλιστικά ταμεία του προσωπικού ανήλθε σε 1.081,5 εκατ. ευρώ.

– Οι λοιπές ειδικές προβλέψεις για επισφαλείς απαιτήσεις σχηματίζονται για την κάλυψη ειδικών περιπτώσεων επισφαλών απαιτήσεων.

13. Λογαριασμοί αναπροσαρμογής

Σύμφωνα με τους κανόνες και τις λογιστικές αρχές που έχει καθορίσει η ΕΚΤ για τις τράπεζες-μέλη του ΕΣΚΤ, ιδίως την αρχή της συντηρητικότητας, τα μη πραγματοποιηθέντα κέρδη που προκύπτουν από την αποτίμηση του χρυσού, των χρηματοοικονομικών μέσων σε ξένο νόμισμα και των χρεογράφων δεν λογίζονται ως έσοδα στο λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσεως, αλλά μεταφέρονται απευθείας σε λογαριασμούς αναπροσαρμογής (λειτουργούν ως αποθεματικά μόνο για τα συγκεκριμένα περιουσιακά στοιχεία). Αντιθέτως οι ζημίες από αποτίμηση που προκύπτουν στο τέλος του έτους λογίζονται ως έξοδα και μεταφέρονται στα αποτελέσματα χρήσεως (βλ. “Αναγνώριση εσόδων” στην ενότητα “Λογιστικές Πολιτικές”).

Από την αποτίμηση στο τέλος της χρήσεως 2008 προέκυψαν μη πραγματοποιηθέντα κέρδη ύψους 1.249,1 εκατ. ευρώ (το μεγαλύτερο μέρος αφορά το χρυσό), τα οποία μεταφέρθηκαν στους αντίστοιχους λογαριασμούς αναπροσαρμογής και εμφανίζονται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα.

Μη πραγματοποιηθέντα κέρδη από την αποτίμηση	31.12.2008	31.12.2007	Μεταβολή
	(σε εκατ. ευρώ)		
– του συναλλάγματος	2,4	0	2,4
– των χρεογράφων	36,9	4,1	32,8
– του χρυσού	1.209,8	961,3	248,5
Σύνολο	**1.249,1**	**965,4**	**283,7**

Οι μη πραγματοποιηθείσες ζημίες, ύψους 11,9 εκατ. ευρώ, που προέκυψαν από την αποτίμηση στις 31 Δεκεμβρίου 2008 μεταφέρθηκαν στα αποτελέσματα χρήσεως.

14. Μετοχικό κεφάλαιο και αποθεματικά

Το σύνολο των ιδίων κεφαλαίων της Τράπεζας ανήλθε στις 31.12.2008 σε 793,9 εκατ. ευρώ, έναντι 774,8 εκατ. ευρώ στις 31.12.2007.

Αναλυτικά η διάρθρωση των ιδίων κεφαλαίων της Τράπεζας στις 31.12.2008 έχει ως εξής:

14.1 Μετοχικό κεφάλαιο

Το μετοχικό κεφάλαιο της Τράπεζας, μετά τις αυξήσεις που έγιναν σύμφωνα με τα Ν.Δ. 413/70 και 889/71, τους Ν. 542/77 και 1249/82, την Υπουργική Απόφαση Ε.2665/88, τον Ν. 2065/92, την Υπουργική Απόφαση 1281/30.10.96 και τις Πράξεις Υπουργικού Συμβουλίου 8/4.2.2000, 32/23.5.2002, 17/4.7.2005 και 8/10.6.2008, **ανέρχεται σε 111.243.362 ευρώ, διαιρούμενο σε 19.864.886 μετοχές ονομαστικής αξίας 5,60 ευρώ εκάστη**.

Το 2008 πραγματοποιήθηκε αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου κατά 22.248.671 ευρώ, με κεφαλαιοποίηση μέρους της υπεραξίας που προέκυψε από την αναπροσαρμογή της αξίας των εδαφικών εκτάσεων και της αναπόσβεστης αξίας των κτιρίων της Τράπεζας στην αγοραία αξία τους.

Η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου καλύφθηκε με την έκδοση 3.972.977 νέων μετοχών ονομαστικής αξίας 5,60 ευρώ εκάστη, οι οποίες διανεμήθηκαν δωρεάν στους μετόχους σε αναλογία μία νέα μετοχή για κάθε τέσσερις παλαιές.

14.2 Τακτικό αποθεματικό

Το τακτικό αποθεματικό ανέρχεται σε 111.243.362 ευρώ. Μετά την τελευταία αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου κατά 22.248.671 ευρώ, ακολούθησε ισόποση αύξηση του τακτικού αποθεματικού, σύμφωνα με τα άρθρα 10 και 71 του Καταστατικού, προκειμένου να εξισωθεί με το μετοχικό κεφάλαιο. Η διάθεση του ποσού των 22.248.671 ευρώ έγινε από τα κέρδη της χρήσεως 2008.

14.3 Έκτακτο αποθεματικό

Το έκτακτο αποθεματικό ύψους 55.000.000 ευρώ σχηματίστηκε από κέρδη των χρήσεων 2006 και 2007.

14.4 Ειδικό αποθεματικό από την αναπροσαρμογή της αξίας των ακινήτων

Το ειδικό αυτό αποθεματικό σχηματίστηκε για πρώτη φορά στη χρήση 2004 από την υπεραξία που προέκυψε από την αναπροσαρμογή της λογιστικής αξίας των ακινήτων της Τράπεζας στην

εύλογη (αγοραία) αξία τους, σύμφωνα με την εκτίμηση ανεξάρτητων εκτιμητών, και ήταν ύψους 492.267.534 ευρώ.

Το έτος 2005 μέρος του παραπάνω ποσού, ύψους 22.248.671 ευρώ, κεφαλαιοποιήθηκε και εκδόθηκαν 3.972.977 νέες μετοχές ονομαστικής αξίας 5,60 ευρώ εκάστη, οι οποίες διανεμήθηκαν δωρεάν στους μετόχους σε αναλογία μία νέα για κάθε τρεις παλαιές μετοχές.

Στη χρήση 2007 έγινε εκ νέου εκτίμηση της εύλογης (αγοραίας) αξίας των ακινήτων της Τράπεζας από ανεξάρτητους εκτιμητές και η υπεραξία που προέκυψε, ύψους 71.531.825 ευρώ, μεταφέρθηκε στο παραπάνω ειδικό αποθεματικό, το οποίο και ανήλθε σε 541.550.688 ευρώ.

Στη χρήση 2008 μέρος του ειδικού αποθεματικού, ύψους 22.248.671 ευρώ, κεφαλαιοποιήθηκε και εκδόθηκαν 3.972.977 νέες μετοχές ονομαστικής αξίας 5,60 ευρώ εκάστη, οι οποίες διανεμήθηκαν δωρεάν στους μετόχους σε αναλογία μία νέα για κάθε τέσσερις παλαιές μετοχές.

Επίσης ποσό 3.126.022 ευρώ που αντιστοιχούσε στην υπεραξία ακινήτων που πωλήθηκαν μεταφέρθηκε στα κέρδη της χρήσης 2008.

14.5 Ειδικό αποθεματικό από δωρεάν παραχώρηση πάγιων στοιχείων

Το παραπάνω ειδικό αποθεματικό ανέρχεται σε 275.033 ευρώ και αντιπροσωπεύει την αξία πάγιων στοιχείων (κυρίως κτίρια) τα οποία έχουν παραχωρηθεί δωρεάν στην Τράπεζα.

ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ ΕΚΤΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΥ (ΤΑΞΕΩΣ)

	31.12.2008	31.12.2007	Μεταβολή
	(σε εκατ. ευρώ)		
– Τίτλοι του Ελληνικού Δημοσίου από τη διαχείριση του "Κοινού Κεφαλαίου Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου και Ασφαλιστικών Φορέων" σύμφωνα με τον Ν. 2469/97	19.345,0	19.361,1	-16,1
– Τίτλοι του Ελληνικού Δημοσίου και λοιπά χρεόγραφα από τη διαχείριση και θεματοφύλαξη κεφαλαίων δημόσιων οργανισμών, ασφαλιστικών φορέων και ιδιωτών	7.726,3	13.474,8	-5.748,5
– Λοιποί λογαριασμοί τάξεως*	54.996,0	13.461,8	41.534,2
Σύνολο	**82.067,3**	**46.297,7**	**35.769,6**

* Στους λοιπούς λογαριασμούς τάξεως παρακολουθούνται:

– αποδεκτά από το Ευρωσύστημα περιουσιακά στοιχεία (εμπορεύσιμα χρεόγραφα, λοιποί τίτλοι), τα οποία έχουν χορηγηθεί ως ασφάλεια στην Τράπεζα από εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα, αφενός έναντι της χρηματοδότησής τους από το Ευρωσύστημα, στο πλαίσιο της άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, και αφετέρου για κάλυψη των μεταξύ τους πληρωμών. Στην αύξηση των τίτλων αυτών οφείλεται και η σημαντική αύξηση που παρατηρείται στο σύνολο των λοιπών λογαριασμών τάξεως.

– πράξεις swap που αφορούν τα χαρτοφυλάκια της Τράπεζας,

– εντολές ενεγγύων πιστώσεων προς εκτέλεση, εγγυητικές επιστολές τρίτων για εξασφάλιση καλής εκτέλεσης έργων ή συμβάσεων προμηθειών, κέρματα στην αποθήκη της Τράπεζας κ.λπ.

– προθεσμιακές υποχρεώσεις προς την ΕΚΤ, οι οποίες τακτοποιούνται μετά την 31.12.2008 και σχετίζονται με τη συμφωνία μεταξύ της ΕΚΤ και της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ για τη βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση σε δολάρια ΗΠΑ πιστωτικών ιδρυμάτων χωρών της ζώνης του ευρώ (βλ. σχετική σημείωση στο στοιχείο του Ενεργητικού 3.2 "Λοιπές απαιτήσεις σε συνάλλαγμα έναντι κατοίκων ζώνης ευρώ"). Οι πράξεις αυτές μεταξύ της ΕΚΤ και των ΕθνΚΤ δημιούργησαν υπόλοιπα εντός του Ευρωσυστήματος. Για την Τράπεζα της Ελλάδος το αντίστοιχο υπόλοιπο περιλαμβάνεται στο γενικό υπόλοιπο του λογαριασμού TARGET2 (στοιχείο 9.3 του παθητικού "Καθαρές υποχρεώσεις που απορρέουν από το υπόλοιπο του λογαριασμού δοσοληψιών με το ΕΣΚΤ -TARGET2").

– προθεσμιακές απαιτήσεις στο πλαίσιο της παραπάνω συμφωνίας, οι οποίες απορρέουν από πράξεις swap με εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα,

– προθεσμιακές υποχρεώσεις προς την ΕΚΤ και προθεσμιακές απαιτήσεις έναντι εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων, οι οποίες δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο χρηματοδότησης αντισυμβαλλόμενων πιστωτικών ιδρυμάτων σε ελβετικά φράγκα. Μέσω συμφωνιών ανταλλαγής νομισμάτων (πράξεις swap) η Εθνική Τράπεζα της Ελβετίας (Swiss National Bank) έθεσε στη διάθεση της ΕΚΤ ελβετικά φράγκα. Ταυτόχρονα η ΕΚΤ διενήργησε πράξεις swap με τις εθνικές κεντρικές τράπεζες του Ευρωσυστήματος, οι οποίες χρησιμοποίησαν τα κεφάλαια αυτά για τη διενέργεια πράξεων χορήγησης ρευστότητας σε ελβετικά φράγκα έναντι ευρώ με πιστωτικά ιδρύματα χωρών της ζώνης του ευρώ, μέσω πράξεων swap.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 2008

Τα καθαρά κέρδη της Τράπεζας ανήλθαν στη χρήση 2008 σε 225,1 εκατ. ευρώ έναντι 284,7 εκατ. ευρώ της προηγούμενης χρήσεως, σημειώνοντας μείωση κατά 20,9%.

Ο βασικός παράγοντας που συνετέλεσε στη μείωση των καθαρών κερδών ήταν οι αυξημένες προβλέψεις που σχηματίστηκαν προκειμένου να καλυφθούν αφενός κίνδυνοι από τη διενέργεια πράξεων νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος κατά το έτος 2008 και αφετέρου μελλοντικοί κίνδυνοι και υποχρεώσεις της Τράπεζας.

Επίσης, από τα κέρδη της χρήσεως 2008 ποσό 22,2 εκατ. ευρώ διατέθηκε για την αύξηση του τακτικού αποθεματικού, το οποίο ανήλθε σε 111,2 εκατ. ευρώ και εξισώθηκε με το μετοχικό κεφάλαιο, όπως προβλέπεται από τα άρθρα 10 και 71 του Καταστατικού.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΕΩΣ 2008

ΕΣΟΔΑ

• ***Τα συνολικά καθαρά έσοδα της Τράπεζας στη χρήση 2008*** διαμορφώθηκαν ελαφρώς χαμηλότερα σε σχέση με την προηγούμενη χρήση (μειώθηκαν κατά 0,2% και ανήλθαν σε 823,5 εκατ. ευρώ έναντι 825,5 εκατ. ευρώ το 2007).

Η διαμόρφωση του παραπάνω αποτελέσματος οφείλεται αποκλειστικά στην ειδική πρόβλεψη που σχηματίστηκε έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος, ενώ οι κύριες πηγές εσόδων της Τράπεζας σημείωσαν το 2008 σημαντική αύξηση.

Σχετικά με την ειδική πρόβλεψη έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος, σημειώνεται ότι ο σχηματισμός της αποφασίστηκε από το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ, λόγω των ιδιαίτερα δυσμενών συνθηκών που επικράτησαν στην αγορά χρήματος κατά το έτος 2008 και οι οποίες επηρέασαν και τις πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος για την παροχή ρευστότητας στο πιστωτικό σύστημα.

Στο πλαίσιο αυτό το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ τηρώντας τη γενική λογιστική αρχή της συντηρητικότητας, θεώρησε ορθό να δημιουργηθεί μια πρόβλεψη "ως απόθεμα ασφαλείας", ύψους 5.736 εκατ. ευρώ, έναντι κινδύνων αντισυμβαλλομένων κατά τη διενέργεια πράξεων νομισματικής πολιτικής.

Σύμφωνα δε με το Καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και της ΕΚΤ, η πρόβλεψη αυτή χρηματοδοτήθηκε από όλες τις ΕθνΚΤ των συμμετεχόντων κρατών-μελών με βάση τα μερίδια συμμετοχής τους στο κεφάλαιο της ΕΚΤ.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, η Τράπεζα της Ελλάδος σχημάτισε την πρόβλεψη που της αναλογεί, ύψους 149,5 εκατ. ευρώ, με συνέπεια να επηρεαστεί αρνητικά το καθαρό αποτέλεσμα από τη συγκέντρωση και την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος.

Εξέλιξη των εσόδων κατά κατηγορία:

• ***Τα καθαρά έσοδα από τόκους*** ανήλθαν σε 706,2 εκατ. ευρώ έναντι 540,9 εκατ. ευρώ την προηγούμενη χρήση, σημειώνοντας αύξηση κατά 30,6%. Η θετική αυτή εξέλιξη ήταν απόρροια της υψηλής απόδοσης των χαρτοφυλακίων της Τράπεζας.

• ***Τα καθαρά έσοδα από προμήθειες*** αυξήθηκαν κατά 9,3% και ανήλθαν σε 144,0 εκατ. ευρώ έναντι 131,7 εκατ. ευρώ την προηγούμενη χρήση. Τα έσοδα αυτά αφορούν κυρίως προμήθειες που εισπράττει η Τράπεζα από το Ελληνικό Δημόσιο για τις εργασίες που διενεργεί για λογαριασμό του, καθώς και προμήθειες από τη διαχείριση του Κοινού Κεφαλαίου Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου και Ασφαλιστικών Φορέων.

• ***Τα έσοδα από μετοχές και συμμετοχέ***ς αυξήθηκαν κατά 34,8 εκατ. ευρώ και ανήλθαν σε 38,2 εκατ. ευρώ έναντι 3,4 εκατ. ευρώ την προηγούμενη χρήση. Σημαντική συμβολή στα έσοδα αυτά είχε η είσπραξη από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) συνολικού ποσού 34,5 εκατ. ευρώ, που αντιστοιχεί στο μερίδιο της Τράπεζας επί των διανεμηθέντων εσόδων της ΕΚΤ από το εκδοτικό της δικαίωμα και επί των καθαρών κερδών της.

• ***Το καθαρό αποτέλεσμα από τις χρηματοοικονομικές πράξεις*** μειώθηκε κατά 67,3 εκατ. ευρώ και διαμορφώθηκε σε 37 εκατ. ευρώ έναντι 104,3 εκατ. ευρώ την προηγούμενη χρήση, λόγω του ότι η χρήση 2007 είχε ωφεληθεί με κέρδη από πράξεις swap ύψους 93,4 εκατ. ευρώ με τα οποία είχε σχηματιστεί ειδική πρόβλεψη. Επισημαίνεται ότι στη χρήση 2008, αφενός τα πραγματοποιηθέντα κέρδη από πράξεις σε συνάλλαγμα και επί χρεογράφων ήταν αυξημένα και αφετέρου οι εξ αποτιμήσεως ζημίες των χαρτοφυλακίων της Τράπεζας στο τέλος της χρήσεως ήταν σημαντικά μειωμένες σε σχέση με το 2007, παρά τις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούσαν στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίων.

• ***Τέλος, τα λοιπά έσοδα,*** που αφορούν κυρίως τα έσοδα από τις εργασίες του Ιδρύματος Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών (ΙΕΤΑ), ανήλθαν σε 32,9 εκατ. ευρώ έναντι 38,6 εκατ. ευρώ το 2007.

ΕΞΟΔΑ

Τα έξοδα στη χρήση 2008 (εκτός της πρόβλεψης έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος) αυξήθηκαν κατά 10,7% και ανήλθαν σε 598,5 εκατ. ευρώ, έναντι 540,8 εκατ. ευρώ στη χρήση 2007.

Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των προβλέψεων για την κάλυψη μελλοντικών κινδύνων και υποχρεώσεων της Τράπεζας.

Ειδικότερα:

• ***Οι λοιπές προβλέψεις*** (πέραν της πρόβλεψης για το Ευρωσύστημα) που σχηματίστηκαν στη χρήση 2008 ανήλθαν σε 197,4 εκατ. ευρώ, έναντι 148,1 εκατ. ευρώ την προηγούμενη χρήση (αυξημένες κατά 33,3%). Από το ποσό των 197,4 εκατ. ευρώ το σημαντικότερο μέρος αφορά πρόβλεψη έναντι μελλοντικών κινδύνων αντισυμβαλλομένων κατά τη διενέργεια πράξεων νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος.

• ***Τα λειτουργικά έξοδα της Τράπεζας πλην των προβλέψεων*** (δαπάνες προσωπικού, συντάξεις, διοικητικές δαπάνες και λοιπά έξοδα, αποσβέσεις) αυξήθηκαν ελάχιστα (κατά 2,1%) και ανήλθαν σε 401,1 εκατ. ευρώ, έναντι 392,7 εκατ. ευρώ το 2007. Η αντίστοιχη αύξηση για την προηγούμενη χρήση ήταν 9,5%.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ ΕΣΟΔΩΝ – ΕΞΟΔΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ *(σε ευρώ)*

	2008	2007
1. ΚΑΘΑΡΟΙ ΤΟΚΟΙ – ΕΣΟΔΑ	**706.174.175**	**540.872.459**
1.1 Τόκοι – έσοδα	**1.656.126.765**	**1.195.032.737**
α. Τόκοι από δάνεια σε πιστωτικά ιδρύματα σχετιζόμενα με πράξεις νομισματικής πολιτικής	508.098.689	188.544.374
β. Τόκοι χρεογράφων και τοποθετήσεων σε πιστωτικά ιδρύματα εξωτερικού	632.885.968	517.820.392
γ. Τόκοι χρεογράφων Ελληνικού Δημοσίου	132.250.421	145.621.771
δ. Τόκοι μακροπρόθεσμων απαιτήσεων σε ευρώ από τη μεταφορά συναλλαγματικών διαθεσίμων στην ΕΚΤ	36.504.242	35.456.978
ε. Τόκοι μακροπρόθεσμων απαιτήσεων έναντι του Ελληνικού Δημοσίου	341.697.820	302.331.036
στ. Τόκοι από καταθέσεις και συμμετοχές σε SDRs στο ΔΝΤ	1.114.672	2.090.874
ζ. Τόκοι από δάνεια στο προσωπικό της Τράπεζας	3.455.013	3.126.747
η. Λοιποί τόκοι	119.940	40.565
1.2 Τόκοι – έξοδα	**-949.952.590**	**-654.160.278**
α. Τόκοι και έξοδα του λογαριασμού δοσοληψιών της Τράπεζας με το ΕΣΚΤ (TARGET2)	-545.219.686	-369.671.588
β. Τόκοι καθαρών υποχρεώσεων που απορρέουν από την κατανομή, εντός του Ευρωσυστήματος, των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ	-59.924.649	-62.396.937
γ. Τόκοι λογαριασμών καταθέσεων τραπεζών από άσκηση νομισματικής πολιτικής (περιλαμβανομένων των υποχρεωτικών καταθέσεων)	-203.895.586	-166.076.828
δ. Τόκοι επί καταθέσεων του Ελληνικού Δημοσίου	-134.362.811	-47.383.741
ε. Τόκοι καταθέσεων δημόσιων οργανισμών σε συνάλλαγμα	-3.455.963	-3.916.693
στ. Τόκοι από κατανομές ειδικών τραβηκτικών δικαιωμάτων (SDRs) του ΔΝΤ	-2.866.817	-4.701.903
ζ. Λοιποί τόκοι	-227.078	-12.588
2. ΚΑΘΑΡΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΠΟ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ, ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ	**36.999.655**	**104.237.125**
3. ΚΑΘΑΡΑ ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΑΜΟΙΒΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ	**144.003.938**	**131.739.075**
4. ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΜΕΤΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ	**38.150.051**	**3.383.702**
5. ΚΑΘΑΡΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	**-134.653.569**	**6.690.797**
6. ΛΟΙΠΑ ΕΣΟΔΑ	**32.872.186**	**38.574.547**
ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΣΟΔΩΝ	**823.546.436**	**825.497.705**

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Τα συνολικά καθαρά έσοδα της Τράπεζας στη χρήση 2008 διαμορφώθηκαν ελαφρώς χαμηλότερα σε σχέση με την προηγούμενη χρήση (μειώθηκαν κατά 0,2% και ανήλθαν σε 823,5 εκατ. ευρώ, έναντι 825,5 εκατ. ευρώ στη χρήση 2007).

Η μείωση των εσόδων οφείλεται στην ειδική πρόβλεψη ύψους 149,5 εκατ. ευρώ που σχηματίστηκε έναντι κινδύνων αντισυμβαλλομένων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος, ενώ οι κύριες πηγές εσόδων της Τράπεζας σημείωσαν το 2008 σημαντική αύξηση.

Τα καθαρά έσοδα αναλύονται κατά κατηγορία και σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος ως εξής:

1. Καθαροί τόκοι-έσοδα

Τα καθαρά έσοδα από τόκους (τόκοι-έσοδα μείον τόκοι-έξοδα) αυξήθηκαν κατά 30,6% και ανήλθαν σε 706,2 εκατ. ευρώ, έναντι 540,9 εκατ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση. Στη διαμόρφωση του παραπάνω αποτελέσματος συνετέλεσε η υψηλή απόδοση των χαρτοφυλακίων της Τράπεζας.

Αναλυτικά οι επιμέρους κατηγορίες τόκων έχουν ως εξης:

1.1 Τόκοι-έσοδα

Αυξήθηκαν κατά 38,6% και ανήλθαν σε 1,7 δισεκ. ευρώ έναντι 1,2 δισεκ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση.

Ειδικότερα:

α) Τόκοι από δάνεια σε πιστωτικά ιδρύματα σχετιζόμενα με πράξεις νομισματικής πολιτικής

Πρόκειται για τους τόκους που προέρχονται από δάνεια της Τράπεζας προς τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα, μέσω των πράξεων ανοικτής αγοράς που διενεργούνται από το Ευρωσύστημα για τη χορήγηση ρευστότητας, στο πλαίσιο της άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής στις χώρες της ζώνης του ευρώ.

Στη χρήση 2008, οι τόκοι της κατηγορίας αυτής υπερδιπλασιάστηκαν και ανήλθαν σε 508,1 εκατ. ευρώ έναντι 188,5 εκατ. ευρώ το 2007. Η μεταβολή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση της παροχής ρευστότητας προς τα πιστωτικά ιδρύματα, ιδιαίτερα κατά τους τρεις (3) τελευταίους μήνες του 2008, λόγω της αυξημένης ανάγκης των πιστωτικών ιδρυμάτων για ρευστότητα που προέκυψε από τη χρηματοπιστωτική κρίση.

Ο μέσος όρος του επιτοκίου των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος διαμορφώθηκε σε 4,036% το 2008, έναντι 3,931% το 2007.

Τόκοι από δάνεια προς πιστωτικά ιδρύματα	2008	2007	Μεταβολή
	(σε εκατ. ευρώ)		
– από πράξεις κύριας αναχρηματοδότησης	239,1	100,6	138,5
– από πράξεις πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης	267,3	87,7	179,6

– από αντιστρεπτέες πράξεις εξομάλυνσης των βραχυχρόνιων διακυμάνσεων της ρευστότητας	0,9	0,2	0,7
– από πάγια διευκόλυνση οριακής χρηματοδότησης	0,8	0	0,8
Σύνολο	**508,1**	**188,5**	**319,6**

β) Τόκοι χρεογράφων και τοποθετήσεων σε πιστωτικά ιδρύματα εξωτερικού

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τους τόκους χρεογράφων και τοποθετήσεων, σε ευρώ και συνάλλαγμα, σε πιστωτικά ιδρύματα εντός και εκτός ζώνης ευρώ.

Τόκοι κατά κατηγορία επενδύσεων	**2008**	**2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
– από χρεόγραφα	620,9	462,0	158,9
– από προθεσμιακές καταθέσεις και τρεχούμενους λογαριασμούς	12,0	55,8	-43,8
Σύνολο	**632,9**	**517,8**	**115,1**

γ) Τόκοι χρεογράφων Ελληνικού Δημοσίου

Οι τόκοι του χαρτοφυλακίου της Τράπεζας της Ελλάδος σε χρεόγραφα του Ελληνικού Δημοσίου μειώθηκαν κατά 13,3 εκατ. ευρώ σε σχέση με την προηγούμενη χρήση (2008: 132,3 εκατ. ευρώ, 2007: 145,6 εκατ. ευρώ). Το ύψος του χαρτοφυλακίου διαμορφώθηκε σε 2,9 δισεκ. ευρώ στις 31.12.2008, έναντι 3,1 δισεκ. ευρώ στις 31.12.2007.

δ) Τόκοι μακροπρόθεσμων απαιτήσεων σε ευρώ από τη μεταβίβαση συναλλαγματικών διαθεσίμων στην ΕΚΤ

Η κατηγορία αυτή αφορά τους τόκους επί του ισόποσου σε ευρώ των συναλλαγματικών διαθεσίμων που έχουν μεταβιβαστεί στην ΕΚΤ, σύμφωνα με το άρθρο 30 του Καταστατικού του ΕΣΚΤ. Το 2008 οι τόκοι αυτοί, οι οποίοι υπολογίζονται με το 85% του εκάστοτε διαθέσιμου οριακού επιτοκίου των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος, παρουσίασαν αύξηση κατά 1 εκατ. ευρώ έναντι της προηγούμενης χρήσεως και ανήλθαν σε 36,5 εκατ. ευρώ (2007: 35,5 εκατ. ευρώ). Η αύξηση οφείλεται αποκλειστικά στην άνοδο του επιτοκίου.

ε) Τόκοι μακροπρόθεσμων απαιτήσεων έναντι του Ελληνικού Δημοσίου

Η κατηγορία αυτή αφορά τους τόκους επί των δανείων που έχει χορηγήσει η Τράπεζα της Ελλάδος προς το Ελληνικό Δημόσιο μέχρι 31.12.1993.

Το 2008 οι τόκοι αυτοί ανήλθαν συνολικά σε 341,7 εκατ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση κατά 39,4 εκατ. ευρώ σε σχέση με το προηγούμενο έτος (2007: 302,3 εκατ. ευρώ). Η αύξηση οφείλεται

στην άνοδο των επιτοκίων του ευρώ με τα οποία εκτοκίζονται τα δάνεια προς το Ελληνικό Δημόσιο που προήλθαν από τη ρύθμιση του υπολοίπου του λογαριασμού "Συναλλαγματικές διαφορές Ν. 1083/80" (επιτόκια LIBOR και LIBID για καταθέσεις 12 μηνών). Η αύξηση των τόκων των δανείων αυτών υπεραντιστάθμισε τη γενική μείωση των τόκων, λόγω της σταδιακής εξόφλησής τους.

στ) Τόκοι από καταθέσεις και συμμετοχές σε SDRs στο ΔΝΤ

Περιλαμβάνονται οι τόκοι που αναλογούν στο μερίδιο συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ σε SDRs και στα διαθέσιμα που τηρεί η Τράπεζα στο ΔΝΤ σε SDRs. Οι τόκοι της κατηγορίας αυτής μειώθηκαν κατά 1 εκατ. ευρώ και ανήλθαν σε 1,1 εκατ. ευρώ (2007: 2,1 εκατ. ευρώ).

Η μεταβολή οφείλεται στη σημαντική μείωση του επιτοκίου του SDR, η οποία αντισταθμίστηκε κατά ένα μέρος από την αύξηση του μεριδίου συμμετοχής της Ελλάδος στο ΔΝΤ σε SDRs, έναντι αντίστοιχης μείωσης του μεριδίου συμμετοχής της σε ευρώ.

ζ) Τόκοι από δάνεια στο προσωπικό της Τράπεζας

Οι τόκοι αυτοί, οι οποίοι προέρχονται από δάνεια που έχουν χορηγηθεί στο προσωπικό της Τράπεζας (στεγαστικά και οικονομικών αναγκών), παρουσίασαν αύξηση κατά 0,4 εκατ. ευρώ (2008: 3,5 εκατ. ευρώ, 2007: 3,1 εκατ. ευρώ).

η) Λοιποί τόκοι

Οι λοιποί πιστωτικοί τόκοι ανήλθαν σε 119.940 ευρώ, έναντι 40.565 ευρώ στη χρήση 2007.

1.2 Τόκοι-έξοδα

Αυξήθηκαν κατά 45,2% και ανήλθαν σε 950 εκατ. ευρώ, έναντι 654,2 εκατ. ευρώ το 2007.

Αναλυτικά:

α) Τόκοι και έξοδα του λογαριασμού δοσοληψιών της Τράπεζας με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (σύστημα TARGET2)

Τόκοι-έξοδα λογαριασμού TARGET2 ***(σε εκατ. ευρώ)***

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
320,9	458,9	384,8	273,4	252,1	333,5	369,7	545,2

Οι παραπάνω τόκοι και έξοδα υπολογίζονται επί των ημερήσιων υπολοίπων του λογαριασμού δοσοληψιών της Τράπεζας της Ελλάδος με την ΕΚΤ και τις ΕθνΚΤ του ΕΣΚΤ (σύστημα TARGET2).

Την πρώτη περίοδο μετά την ένταξη της Τράπεζας στο ΕΣΚΤ σημειώθηκε σημαντική αύξηση των τόκων αυτών (2001 και 2002), λόγω της μεταφοράς της πλεονάζουσας ρευστότητας των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων προς τις λοιπές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από το 2003 και μέχρι και το 2005 σημειώνεται σταδιακή μείωση. Η μείωση που σημειώθηκε το 2003 οφείλεται αποκλειστικά στη μείωση του επιτοκίου (διαθέσιμο οριακό επιτόκιο των πράξεων κύριας ανα-

χρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος), σε αντίθεση με το μέσο ετήσιο υπόλοιπο του λογαριασμού, που κυμάνθηκε σε υψηλότερα επίπεδα.

Η συνεχιζόμενη κατά τα έτη 2004 και 2005 μείωση οφείλεται αποκλειστικά στη μείωση του υπολοίπου του λογαριασμού, δεδομένου ότι το επιτόκιο δεν μεταβλήθηκε κατά το εν λόγω χρονικό διάστημα (η αύξηση του επιτοκίου από 2% σε 2,25% που έλαβε χώρα στις 6.12.2005 είχε πολύ μικρή επίπτωση).

Κατά τα έτη 2006 και 2007 παρατηρείται αύξηση, η οποία οφείλεται αποκλειστικά στην άνοδο του βασικού επιτοκίου του ευρώ, σε αντίθεση με το μέσο υπόλοιπο του λογαριασμού, που κυμάνθηκε σε χαμηλότερα επίπεδα (2005: 12,0 δισεκ. ευρώ, 2006: 11,8 δισεκ. ευρώ, 2007: 9,3 δισεκ. ευρώ).

Στη χρήση 2008 και ιδιαίτερα κατά το τελευταίο τρίμηνο για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, αυξήθηκε σημαντικά η παροχή ρευστότητας προς τα πιστωτικά ιδρύματα μέσω των πράξεων κύριας και πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας μεταφέρθηκε από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα μέσω του λογαριασμού TARGET2 προς τις λοιπές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το γεγονός αυτό όμως δεν είχε επίπτωση στα αποτελέσματα της Τράπεζας, καθόσον το ποσό των χρεωστικών τόκων που η Τράπεζα κατέβαλε στο Ευρωσύστημα επί του υπολοίπου του λογαριασμού TARGET2 αντισταθμίστηκε από ίσο ποσό πιστωτικών τόκων που εισέπραξε η Τράπεζα από την παροχή ρευστότητας προς τα πιστωτικά ιδρύματα.

Το μέσο υπόλοιπο του λογαριασμού ανήλθε σε 14,7 δισεκ. ευρώ το 2008 έναντι 9,3 δισεκ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση.

Σημειώνεται ότι οι τόκοι του λογαριασμού TARGET υποκατέστησαν τους τόκους που κατέβαλλε η Τράπεζα μέχρι και το έτος 2001 προς τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα επί των υποχρεωτικών καταθέσεών τους σ' αυτή.

β) Τόκοι καθαρών υποχρεώσεων που απορρέουν από την κατανομή, εντός του Ευρωσυστήματος, των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ

Οι τόκοι αυτοί παρουσίασαν μείωση κατά 2,5 εκατ. ευρώ (2008: 59,9 εκατ. ευρώ, 2007: 62,4 εκατ. ευρώ). Η μείωση οφείλεται στη διαμόρφωση του μέσου ετήσιου ύψους των παραπάνω υποχρεώσεων σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με την προηγούμενη χρήση (2008: 1,5 δισεκ. ευρώ, 2007: 1,6 δισεκ. ευρώ).

Ειδικότερα οι παραπάνω τόκοι υπολογίζονται:

– επί της υποχρέωσης της Τράπεζας που απορρέει από την έκδοση τραπεζογραμματίων ευρώ για λογαριασμό της ΕΚΤ (ποσοστό 8% επί της συνολικής αξίας των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ εκδίδεται για λογαριασμό της ΕΚΤ),

– επί της ενδοσυστημικής απαίτησης/υποχρέωσης που προκύπτει από την προσαρμογή του πραγματικού υπολοίπου των τραπεζογραμματίων ευρώ σε κυκλοφορία, ώστε το μερίδιο της Τράπεζας στο σύνολο των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ, μετά την αφαίρεση ποσοστού 8% υπέρ της ΕΚΤ, να αντιστοιχεί σ' αυτό που προκύπτει με βάση την κλείδα κατανομής τραπεζογραμματίων ευρώ,

– επί του αντισταθμιστικού ποσού εξομάλυνσης. Πρόκειται για το ποσό με το οποίο προσαρμόζονται, από το 2002, τα υπόλοιπα εντός του Ευρωσυστήματος που απορρέουν από την κατανομή των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ, προκειμένου να μην προκαλούνται σημαντικές μεταβολές του νομισματικού εισοδήματος των ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος.

Σχετικά με τα παραπάνω βλ. "Τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία" στην ενότητα "Λογιστικές Πολιτικές" και σημείωση στο στοιχείο 9.2 του παθητικού.

γ) Τόκοι λογαριασμών καταθέσεων τραπεζών από την άσκηση νομισματικής πολιτικής (περιλαμβανομένων των υποχρεωτικών καταθέσεων)

Αφορούν κυρίως τους τόκους επί των υποχρεωτικών καταθέσεων των τραπεζών (ελάχιστα υποχρεωτικά αποθεματικά), στο πλαίσιο άσκησης της ενιαίας νομισματικής πολιτικής στις χώρες της ζώνης του ευρώ.

Στη χρήση 2008 οι εν λόγω τόκοι παρουσίασαν αύξηση κατά 37,8 εκατ. ευρώ σε σχέση με την προηγούμενη χρήση (2008: 203,9 εκατ. ευρώ, 2007: 166,1 εκατ. ευρώ). Η αύξηση οφείλεται κυρίως στην αύξηση των καταθέσεων, το μέσο ύψος των οποίων ανήλθε σε 4,9 δισεκ. ευρώ κατά τη διάρκεια του 2008, έναντι 4,1 δισεκ. ευρώ το 2007.

δ) Τόκοι επί καταθέσεων του Ελληνικού Δημοσίου

Οι τόκοι επί των καταθέσεων του Ελληνικού Δημοσίου σημείωσαν σημαντική αύξηση κατά 87 εκατ. ευρώ και ανήλθαν σε 134,4 εκατ. ευρώ (2007: 47,4 εκατ. ευρώ). Η μεταβολή οφείλεται κατά κύριο λόγο στους τόκους που καταβλήθηκαν επί των προθεσμιακών καταθέσεων που τηρούσε στη χρήση 2008 το Ελληνικό Δημόσιο στην Τράπεζα της Ελλάδος μετά την αναθεώρηση της οικείας σύμβασης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Τράπεζας, με την οποία συμφωνήθηκε ότι από 29.1.2008 θα καταβάλλεται τόκος και επί του ημερήσιου υπολοίπου καταθέσεων του Ελληνικού Δημοσίου άνω των 2 δισεκ. ευρώ, το οποίο μετά από ειδική συμφωνία μεταξύ των δύο αντισυμβαλλομένων κατατίθεται στην Τράπεζα με τη μορφή προθεσμιακών καταθέσεων.

Το μέσο ημερήσιο υπόλοιπο των συνολικών διαθεσίμων του Ελληνικού Δημοσίου στην Τράπεζα ανήλθε σε 3,4 δισεκ. ευρώ κατά τη διάρκεια του 2008 έναντι 1,2 δισεκ. ευρώ το 2007, ενώ το μέσο επιτόκιο διαμορφώθηκε σε 4,02% έναντι 3,95% το 2007.

Σημειώνεται ότι οι τόκοι που καταβλήθηκαν επί των προθεσμιακών καταθέσεων του Ελληνικού Δημοσίου αντισταθμίστηκαν από αντίστοιχη μείωση των τόκων που καταβλήθηκαν επί του υπολοίπου του λογαριασμού TARGET2.

ε) Τόκοι καταθέσεων δημόσιων οργανισμών σε συνάλλαγμα

Οι τόκοι της κατηγορίας αυτής μειώθηκαν κατά 0,5 εκατ. ευρώ (2008: 3,4 εκατ. ευρώ, 2007: 3,9 εκατ. ευρώ), λόγω της μείωσης του επιτοκίου του δολαρίου ΗΠΑ.

στ) Τόκοι από κατανομές ειδικών τραβηκτικών δικαιωμάτων (SDRs) του ΔΝΤ

Οι τόκοι επί των υποχρεώσεων της Τράπεζας από τις κατανομές ειδικών τραβηκτικών δικαιωμάτων (SDRs) του ΔΝΤ σημείωσαν μείωση κατά 1,8 εκατ. ευρώ (2008: 2,9 εκατ. ευρώ, 2007: 4,7 εκατ. ευρώ), λόγω της μείωσης του επιτοκίου του SDR.

ζ) Λοιποί τόκοι

Οι λοιποί χρεωστικοί τόκοι ανήλθαν σε 227.078 ευρώ, έναντι 12.588 ευρώ της προηγούμενης χρήσης.

2. Καθαρό αποτέλεσμα από χρηματοοικονομικές πράξεις, αποσβέσεις και προβλέψεις για κινδύνους

Το καθαρό αποτέλεσμα από τις χρηματοοικονομικές πράξεις στη χρήση 2008 μειώθηκε κατά 67,3 εκατ. ευρώ και ανήλθε σε 37 εκατ. ευρώ, έναντι 104,3 εκατ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση.

Αναλυτικά το αποτέλεσμα αυτό προέκυψε ως εξής:

2.1 Πραγματοποιηθέντα κέρδη από χρηματοοικονομικές πράξεις	**2008**	**2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
– από πράξεις επί συναλλάγματος	12,3	9,0	3,3
– από πράξεις επί χρεογράφων	26,0	7,6	18,4
– από πράξεις swap	0	93,4	-93,4
– από συναλλαγματικές διαφορές λόγω μεταβολών της σχέσης €/SDR	-6,6	9,4	-16,0
– από αγοραπωλησίες χρυσών νομισμάτων	5,3	0,2	5,1
Σύνολο	**37,0**	**119,6**	**-82,6**
2.2 Αποσβέσεις χρηματοοικονομικών στοιχείων ενεργητικού και θέσεων (μη πραγματοποιηθείσες ζημίες)			
– από την αποτίμηση του συναλλάγματος	-11,7	-30,9	19,2
– από την αποτίμηση των χρεογράφων	-0,2	-12,4	12,2
Σύνολο	**-11,9**	**-43,3**	**31,4**
2.3 Μεταφορές από προβλέψεις έναντι συναλλαγματικών κινδύνων και κινδύνων λόγω διακύμανσης των τιμών	**11,9**	**28,0**	**-16,1**
Γενικό σύνολο	**37,0**	**104,3**	**-67,3**

Όπως φαίνεται στον παραπάνω πίνακα, η σημαντική μείωση, κατά 67,3 εκατ. ευρώ, του καθαρού αποτελέσματος από χρηματοοικονομικές πράξεις οφείλεται αποκλειστικά στη μη πραγματοποίηση το 2008 κερδών από πράξεις swap. Η απώλεια κερδών από πράξεις swap αντισταθμίστηκε κατά ένα μέρος από την αύξηση των πραγματοποιηθέντων κερδών από πράξεις επί χρεογράφων και συναλλάγματος.

Τα κέρδη από τις πράξεις επί χρεογράφων αυξήθηκαν κατά 18,4 εκατ. ευρώ και από τις πράξεις συναλλάγματος κατά 3,3 εκατ. ευρώ, ενώ αντιθέτως ζημία 6,6 εκατ. ευρώ προέκυψε λόγω της μεταβολής της σχέσης €/SDR, έναντι κερδών 9,4 εκατ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση.

Τέλος, στα αποτελέσματα του 2008 καταγράφηκαν μη πραγματοποιηθείσες ζημίες ύψους 11,9 εκατ. ευρώ, έναντι 43,3 εκατ. ευρώ το 2007. Οι ζημίες αυτές προέκυψαν από την αποτίμηση, στο τέλος του έτους, του συναλλάγματος και των χρεογράφων και αφορούν κυρίως στο συνάλλαγμα,

λόγω της ανατίμησης του ευρώ έναντι ξένων νομισμάτων (κυρίως έναντι της λίρας Αγγλίας, του δολαρίου Καναδά και του δολαρίου Αυστραλίας). Οι ζημίες αυτές καλύφθηκαν εξ ολοκλήρου από την πρόβλεψη που έχει σχηματιστεί για το σκοπό αυτό.

3. Καθαρά έσοδα από αμοιβές και προμήθειες

Τα καθαρά έσοδα από αμοιβές και προμήθειες στη χρήση 2008 αυξήθηκαν κατά 9,3% και ανήλθαν σε 144 εκατ. ευρώ, έναντι 131,7 εκατ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση.

Αναλυτικά, οι επιμέρους κατηγορίες των προμηθειών απεικονίζονται στον παρακάτω πίνακα.

Καθαρά έσοδα από αμοιβές και προμήθειες	**2008**	**2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
3.1΄Εσοδα από αμοιβές και προμήθειες			
– από τη διαχείριση τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου	33,6	32,8	0,8
– από τη διενέργεια εισπράξεων και πληρωμών για λογαριασμό του Ελληνικού Δημοσίου	73,7	36,3	10,4
– από τη διαχείριση του "Κοινού Κεφαλαίου Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου και Ασφαλιστικών Φορέων Ν. 2469/97"	30,5	29,1	1,4
– λοιπά έσοδα από αμοιβές και προμήθειες	7,7	7,7	0
Σύνολο	**145,5**	**132,9**	**12,6**
3.2 ΄Εξοδα για αμοιβές και προμήθειες	**-1,5**	**-1,2**	**-0,3**
Σύνολο καθαρών εσόδων από αμοιβές και προμήθειες	**144,0**	**131,7**	**12,3**

4. ΄Εσοδα από μετοχές και συμμετοχές

Τα έσοδα από μετοχές και συμμετοχές της Τράπεζας στη χρήση 2008 αυξήθηκαν κατά 34,8 εκατ. ευρώ και ανήλθαν σε 38,2 εκατ. ευρώ έναντι 3,4 εκατ. ευρώ στη χρήση 2007.

΄Εσοδα από μετοχές και συμμετοχές	**2008**	**2007**	**Μεταβολή**
	(σε εκατ. ευρώ)		
– έσοδα από τη διανομή μέρους του εκδοτικού δικαιώματος της ΕΚΤ	31,4	0	31,4
– έσοδα από τη διανομή του υπολοίπου των καθαρών κερδών της ΕΚΤ	3,1	-	3,1
– λοιπά έσοδα από μετοχές και συμμετοχές	3,7	3,4	0,3
Σύνολο	**38,2**	**3,4**	**34,8**

Έσοδα από την ΕΚΤ

• Η Τράπεζα εισέπραξε ποσό 31,4 εκατ. ευρώ από τη διανομή μέρους των εσόδων της ΕΚΤ από το μερίδιό της (8%) επί των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ (εκδοτικό δικαίωμα της ΕΚΤ). Η ΕΚΤ στη χρήση 2008 από το σύνολο των παραπάνω εσόδων της ύψους 2.230,5 εκατ. ευρώ, ποσό 1.205,7 εκατ. ευρώ το διένειμε στις ΕθνΚΤ του Ευρωσυστήματος και το υπόλοιπο ύψους 1.024,8 εκατ. ευρώ το παρακράτησε προκειμένου να σχηματίσει πρόβλεψη για την αντιμετώπιση κινδύνων από τη διακύμανση των συναλλαγματικών ισοτιμιών, των επιτοκίων και της τιμής του χρυσού.

• Επίσης, η Τράπεζα εισέπραξε ποσό ύψους 3,1 εκατ. ευρώ από τη διανομή του εναπομείναντος υπολοίπου 116,6 εκατ. ευρώ από τα συνολικά καθαρά κέρδη της ΕΚΤ για τη χρήση 2008.

Λοιπά έσοδα από μετοχές και συμμετοχές

Ανήλθαν σε 3,7 εκατ. ευρώ και αντιστοιχούν στα εισπραχθέντα μερίσματα για τη χρήση 2007 από τις συμμετοχές της Τράπεζας στις εταιρίες: BIS (Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών), ΔΙΑΣ (Διατραπεζικά Συστήματα Α.Ε.) και ΕΧΑΕ (Ελληνικά Χρηματιστήρια Α.Ε.).

5. Καθαρό αποτέλεσμα από τη συγκέντρωση και την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος

	2008	2007	Μεταβολή
	(σε εκατ. ευρώ)		
–Έσοδα από την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος του Ευρωσυστήματος	14,9	6,7	8,2
–Πρόβλεψη έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος	-149,5	0	-149,5
Σύνολο	**-134,6**	**6,7**	**-141,3**

Όπως φαίνεται στον παραπάνω πίνακα, το καθαρό αποτέλεσμα από την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος επηρεάστηκε αρνητικά και διαμορφώθηκε σε -134,6 εκατ. ευρώ.

Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο σχηματισμό πρόβλεψης ύψους 149,5 εκατ. ευρώ έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος.

Αναλυτικά:

Έσοδα από την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος του Ευρωσυστήματος

Νομισματικό εισόδημα είναι το εισόδημα που συγκεντρώνουν οι ΕθνΚΤ κατά την άσκηση των καθηκόντων τους στον τομέα της νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος.

Το ποσό του νομισματικού εισοδήματος κάθε ΕθνΚΤ προσδιορίζεται με υπολογισμό των πραγματικών ετήσιων εσόδων που απορρέουν από τα στοιχεία του ενεργητικού που έχει στην κατοχή της έναντι της νομισματικής βάσης.

Η νομισματική βάση αποτελείται από τα ακόλουθα στοιχεία του παθητικού:

• τραπεζογραμμάτια σε κυκλοφορία,

• υποχρεώσεις σε ευρώ έναντι πιστωτικών ιδρυμάτων της ζώνης του ευρώ σχετιζόμενες με πράξεις νομισματικής πολιτικής,

• καθαρές υποχρεώσεις εντός του Ευρωσυστήματος που απορρέουν από το υπόλοιπο του λογαριασμού δοσοληψιών με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (σύστημα TARGET2),

• καθαρές υποχρεώσεις που απορρέουν από την κατανομή, εντός του Ευρωσυστήματος, των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ.

Ποσά τόκων που έχουν πληρωθεί επί των παραπάνω υποχρεώσεων που αποτελούν τη νομισματική βάση αφαιρούνται από το νομισματικό εισόδημα κάθε ΕθνΚΤ.

Τα στοιχεία του ενεργητικού οι αποδόσεις των οποίων λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό του νομισματικού εισοδήματος είναι τα ακόλουθα:

• δάνεια σε ευρώ προς πιστωτικά ιδρύματα της ζώνης του ευρώ σχετιζόμενα με πράξεις νομισματικής πολιτικής,

• απαιτήσεις εντός του Ευρωσυστήματος από τη μεταβίβαση συναλλαγματικών διαθεσίμων στην ΕΚΤ,

• καθαρές απαιτήσεις εντός του Ευρωσυστήματος που απορρέουν από το υπόλοιπο του λογαριασμού δοσοληψιών με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (σύστημα TARGET2),

• καθαρές απαιτήσεις που απορρέουν από την κατανομή, εντός του Ευρωσυστήματος, των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ευρώ,

• ένα ελάχιστο ποσό διαθεσίμων χρυσού για κάθε ΕθνΚΤ, κατ' αναλογία της κλείδας κατανομής της. Ο χρυσός θεωρείται ότι δεν παράγει εισόδημα.

Στις περιπτώσεις που η αξία των στοιχείων του ενεργητικού οι αποδόσεις των οποίων λαμβάνονται υπόψη για τον υπολογισμό του νομισματικού εισοδήματος υπερβαίνει ή υπολείπεται της αξίας της νομισματικής βάσης, η απόδοση της διαφοράς (gap) υπολογίζεται σε ημερήσια βάση με το τελευταίο διαθέσιμο οριακό επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης του Ευρωσυστήματος.

Στο τέλος κάθε οικονομικού έτους το συνολικό ποσό του συγκεντρωθέντος νομισματικού εισοδήματος του Ευρωσυστήματος αναδιανέμεται μεταξύ των ΕθνΚΤ, κατ' αναλογία των αντίστοιχων καταβεβλημένων μεριδίων συμμετοχής τους στο κεφάλαιο της ΕΚΤ.

Η θετική διαφορά, ύψους 14,9 εκατ. ευρώ, μεταξύ του νομισματικού εισοδήματος, ύψους 702,6 εκατ. ευρώ, που η Τράπεζα της Ελλάδος συγκέντρωσε στη χρήση 2008 και του νομισματικού εισοδήματος, ύψους 717,5 εκατ. ευρώ, που της αναλογεί από την αναδιανομή, σύμφωνα με το μερίδιό της στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της ΕΚΤ, αντιστοιχεί στο καθαρό έσοδο από τη συγκέντρωση και την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος του Ευρωσυστήματος.

Ο παραπάνω τρόπος κατανομής που νομισματικού εισοδήματος του Ευρωσυστήματος καθιερώθηκε με την Απόφαση 22/2007 του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ.

Πρόβλεψη έναντι κινδύνων αντισυμβαλλομένων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος

Η πρόβλεψη έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος, ύψους 149,5 εκατ. ευρώ, σχηματίστηκε σύμφωνα με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ, λόγω των ιδιαίτερα δυσμενών συνθηκών που επικράτησαν στην αγορά χρήματος κατά το έτος 2008, οι οποίες επηρέασαν και τις πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος για την παροχή ρευστότητας στο πιστωτικό σύστημα.

Στο πλαίσιο αυτό το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ, τηρώντας τη γενική λογιστική αρχή της συντηρητικότητας, θεώρησε ορθό να δημιουργηθεί μια πρόβλεψη "ως απόθεμα ασφαλείας", ύψους 5.736 εκατ. ευρώ, έναντι κινδύνων αντισυμβαλλομένων κατά τη διενέργεια πράξεων νομισματικής πολιτικής.

Σύμφωνα με το Καταστατικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και της ΕΚΤ, η πρόβλεψη αυτή χρηματοδοτήθηκε από όλες τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των συμμετεχόντων κρατών-μελών με βάση τα μερίδια συμμετοχής τους στο κεφάλαιο της ΕΚΤ.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, η Τράπεζα της Ελλάδος σχημάτισε την πρόβλεψη που της αναλογεί, ύψους 149,5 εκατ. ευρώ, με συνέπεια να επηρεαστεί αρνητικά το καθαρό αποτέλεσμα από τη συγκέντρωση και την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος.

6. Λοιπά έσοδα

Τα λοιπά έσοδα μειώθηκαν κατά 5,7 εκατ. ευρώ και διαμορφώθηκαν σε 32,9 εκατ. ευρώ, έναντι 38,6 εκατ. ευρώ στην προηγούμενη χρήση.

Η μεταβολή οφείλεται κυρίως στα μειωμένα έσοδα του ΙΕΤΑ, τα οποία αντιπροσωπεύουν και το μεγαλύτερο μέρος των λοιπών εσόδων (27,3 εκατ. ευρώ). Στη χρήση 2008 ήταν μειωμένη η παραγωγή τραπεζογραμματίων ευρώ, καθώς και τα έσοδα του ΙΕΤΑ από την εκτύπωση διαβατηρίων.

Στα λοιπά έσοδα περιλαμβάνονται επίσης το κέρδος από την πώληση των ακινήτων των υποκαταστημάτων Δράμας και Πάτρας (3,8 εκατ. ευρώ), καθώς και διάφορα άλλα έσοδα μικρής αξίας που προέρχονται από εκποίηση άχρηστου υλικού, χορήγηση πιστοποίησης επαγγελματικής επάρκειας, πλεονάσματα ταμείου κ.λπ.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΕΞΟΔΑ - ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ

	2008	2007
	(σε ευρώ)	
ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ	311.187.990	291.754.246
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΑ ΕΞΟΔΑ	47.320.801	58.143.853
ΑΠΟΣΒΕΣΕΙΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΣΩΜΑΤΩΝ ΠΑΓΙΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ	42.567.026	42.786.390
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ ΠΡΟ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΝ	401.075.817	392.684.489
ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ	197.386.378	148.129.355
ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ	598.462.195	540.813.844

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ ΕΞΟΔΩΝ

Τα έξοδα στη χρήση 2008 (εκτός της πρόβλεψης έναντι κινδύνων από πράξεις νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος, η οποία περιλαμβάνεται στο καθαρό αποτέλεσμα από τη συγκέντρωση και την αναδιανομή του νομισματικού εισοδήματος) αυξήθηκαν κατά 10,7% και ανήλθαν σε 598,5 εκατ. ευρώ έναντι 540,8 εκατ. ευρώ στη χρήση 2007.

Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των προβλέψεων για την κάλυψη μελλοντικών κινδύνων και υποχρεώσεων της Τράπεζας.

Ειδικότερα:

• ***Οι δαπάνες για το προσωπικό και για καταβολή συντάξεων*** αυξήθηκαν κατά 6,6% και ανήλθαν σε 311,2 εκατ. ευρώ έναντι 291,8 εκατ. ευρώ την προηγούμενη χρήση.

• ***Οι διοικητικές δαπάνες και τα λοιπά έξοδα διαχείρισης*** μειώθηκαν κατά 18,6% και διαμορφώθηκαν σε 47,3 εκατ. ευρώ, έναντι 58,1 εκατ. ευρώ το 2007. Στα έξοδα αυτά περιλαμβάνονται κυρίως οι αναλώσεις πρώτων υλών από το ΙΕΤΑ, τα έξοδα για επισκευές και συντήρηση κτιρίων, οι προμήθειες μηχανογραφικού και λοιπού εξοπλισμού, ασφάλιστρα, δωρεές για κοινωφελείς σκοπούς, τρέχουσες λειτουργικές δαπάνες κ.λπ.

Η μεταβολή οφείλεται στις μειωμένες αναλώσεις πρώτων υλών από το ΙΕΤΑ λόγω μειωμένης παραγωγής και στο γεγονός ότι η προηγούμενη χρήση είχε επιβαρυνθεί με έκτακτα έξοδα. Οι συνήθεις τρέχουσες διοικητικές δαπάνες και λοιπά έξοδα κυμάνθηκαν στα ίδια με τα περυσινά επίπεδα.

• ***Οι αποσβέσεις*** κυμάνθηκαν περίπου στα ίδια επίπεδα με την προηγούμενη χρήση (42,6 εκατ. ευρώ). Το μεγαλύτερο μέρος αφορά την απόσβεση του κόστους παραγωγής τραπεζογραμματίων προηγούμενων ετών.

Σημειώνεται ότι η ετήσια απόσβεση της αξίας των κτιρίων της Τράπεζας υπολογίζεται με συντελεστή 2,5%, με βάση την εκτιμώμενη ωφέλιμη ζωή των κτιρίων (40 χρόνια), ενώ η ετήσια απόσβεση του κόστους παραγωγής τραπεζογραμματίων υπολογίζεται με συντελεστή 20%, με βάση το μέσο όρο διάρκειας ζωής των τραπεζογραμματίων (5 χρόνια).

• ***Οι λοιπές προβλέψεις*** (πέραν της πρόβλεψης για το Ευρωσύστημα) που σχηματίστηκαν στη χρήση 2008 ανήλθαν σε 197,4 εκατ. ευρώ, έναντι 148,1 εκατ. ευρώ της προηγούμενης χρήσεως (αυξημένες κατά 33,3%). Από το ποσό των 197,4 εκατ. ευρώ το σημαντικότερο μέρος αφορά πρόβλεψη έναντι μελλοντικών κινδύνων αντισυμβαλλομένων κατά τη διενέργεια πράξεων νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος.

ΚΑΘΑΡΑ ΚΕΡΔΗ

Τα καθαρά κέρδη της Τράπεζας ανήλθαν στη χρήση 2008 σε 225,1 εκατ. ευρώ, έναντι 284,7 εκατ. ευρώ της προηγούμενης χρήσης, σημειώνοντας μείωση κατά 20,9%.

ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ ΚΕΡΔΩΝ

(Άρθρο 71 του Καταστατικού)

Το Γενικό Συμβούλιο προτείνει στη Γενική Συνέλευση να διατεθούν τα καθαρά κέρδη ως εξής:

	2008	2007
	(σε ευρώ)	
Μέρισμα 0,67 ευρώ ανά μετοχή σε 19.864.886 μετοχές ...	13.309.473	10.647.579
Τακτικό αποθεματικό	22.248.672	-
Έκτακτο αποθεματικό	-	36.000.000
Πρόσθετο μέρισμα 1,73 ευρώ ανά μετοχή σε 19.864.886 μετοχές*	34.366.253	40.206.530
Φόρος μερισμάτων (άρθρο 6 Ν. 3296/2004)	15.891.909	16.951.370
Υπόλοιπο περιερχόμενο στο Ελληνικό Δημόσιο	139.267.934	180.878.382
	225.084.241	**284.683.861**

* Το συνολικό μέρισμα της χρήσης 2008 ανέρχεται σε 2,40 ευρώ ανά μετοχή, έναντι 2,56 ευρώ ανά μετοχή (προσαρμοσμένο στο νέο αριθμό μετοχών) της χρήσης 2007. Στο διανεμόμενο μέρισμα θα γίνει παρακράτηση φόρου με συντελεστή 10% σύμφωνα με τον Ν. 3697/2008 άρθρο 18.

Αθήνα, 11 Μαρτίου 2009

Για το Γενικό Συμβούλιο
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΡΟΒΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΤΗΝ 75Η ΕΤΗΣΙΑ ΤΑΚΤΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΙΣ 22 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2007

(ΜΕ ΠΡΟΕΔΡΟ ΤΟΝ Κ. ΝΙΚΟΛΑΟ Χ. ΓΚΑΡΓΚΑΝΑ, ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ)

1. Εγκρίθηκαν:

• η Έκθεση που υπέβαλε ο Διοικητής της Τράπεζας με εντολή του Γενικού Συμβουλίου, για τον Ισολογισμό και τα πεπραγμένα του έτους 2007, και

• ο Ισολογισμός της 31ης Δεκεμβρίου 2007, ο απολογισμός της διαχείρισης του έτους 2007, καθώς και η διάθεση των καθαρών κερδών ύψους €284.683.861.-, ως εξής:

– για μέρισμα ίσο με το 12% του μετοχικού κεφαλαίου, δηλαδή €0,67 ανά μετοχή σε 15.891.909 μετοχές,	€10.647.579.-
– για έκτακτο αποθεματικό,	€36.000.000.-
– για πρόσθετο μέρισμα €2,53 ανά μετοχή σε 15.891.909 μετοχές,	€40.206.530.-
– για φόρο μερισμάτων (άρθρο 6 Ν. 3296/2004),	€16.951.370.-
– υπόλοιπο περιερχόμενο στο Ελληνικό Δημόσιο	€180.878.382.-

2. Ανακοινώθηκαν:

• Η ολοκλήρωση, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία και σε εφαρμογή των σχετικών αποφάσεων της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς, της εκποίησης 368.571 ενσώματων κοινών ονομαστικών μετοχών της Τράπεζας της Ελλάδος, που δεν είχαν κατατεθεί προς αποϋλοποίηση, και μετοχών που προέρχονται από εταιρικές πράξεις και είχαν εκδοθεί σε άυλη μορφή υπέρ των δικαιούχων των ενσώματων.

• Η αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της Τράπεζας κατά το ποσό των €22.248.671,20, η οποία καλύφθηκε με την έκδοση 3.972.977 νέων μετοχών ονομαστικής αξίας €5,60 εκάστη, οι οποίες διανεμήθηκαν δωρεάν στους μετόχους σε αναλογία 1 (μίας) νέας μετοχής για κάθε 4 (τέσσερις) παλαιές. Κατόπιν αυτού, το μετοχικό κεφάλαιο της Τράπεζας ανέρχεται στο ποσό των €111.243.361,60, διαιρούμενο σε 19.864.886 μετοχές, ονομαστικής αξίας €5,60 εκάστη.*

• Οι συμβάσεις που υπέγραψε η Τράπεζα της Ελλάδος με το Ελληνικό Δημόσιο, πιστωτικά ιδρύματα και οργανισμούς.

• Η ανανέωση της θητείας του κ. Γεωργίου Οικονόμου ως μέλους του Συμβουλίου Νομισματικής Πολιτικής και ως εκ τούτου και του Γενικού Συμβουλίου της Τράπεζας, για μία εξαετία με το από 18.4.2008 Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ ΥΟΔΔ 174/21.4.2008).

* Η ως άνω αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου αποφασίστηκε από το Γενικό Συμβούλιο της Τράπεζας στην 4/17.3.2008 συνεδρίασή του και εγκρίθηκε με την 8/10.6.2008 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου (ΦΕΚ Α΄ 107/11.6.2008), σύμφωνα με το άρθρο 9 του Καταστατικού. Οι νέες δωρεάν μετοχές πιστώθηκαν στους λογαριασμούς Σ.Α.Τ. των δικαιούχων στις 9.7.2008, σύμφωνα με τα οριζόμενα στον Κανονισμό του Χρηματιστηρίου Αθηνών.

3. Καθορίσθηκαν:

- η αποζημίωση και τα οδοιπορικά έξοδα των μελών του Γενικού Συμβουλίου, και

- η αμοιβή των Ελεγκτών της Διαχείρισης του έτους 2008.

4. Απαλλάχθηκαν:

- από κάθε προσωπική ευθύνη τα μέλη του Γενικού Συμβουλίου και οι Ελεγκτές για τα πεπραγμένα και τη Διαχείριση του έτους 2007.

5. Εκλέχθηκαν:

- **Σύμβουλοι:** Οδυσσέας Κυριακόπουλος
  Γεώργιος Μυλωνάς
  Μιχαήλ Χανδρής
- **Ελεγκτής της Διαχείρισης του έτους 2008:** ERNST & YOUNG A.E.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΥΝΑΜΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ 2003-2008 (31ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ)

ΚΛΑΔΟΣ	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Διοίκηση	6	6	6	6	6	6
Οικονομολόγων	43	39	38	40	39	30
Λογιστικός	1.200	1.180	1.155	1.060	1.123	981
Ταμιακός	928	908	883	843	815	742
Τεχνικός	310	302	293	280	277	258
Δικηγόρων	35	35	32	32	36	34
Δακτυλογράφων	37	33	33	22	19	17
Ασφαλείας	333	325	320	356	342	333
Βοηθητικού προσωπικού	73	59	56	48	35	31
Καθαριστριών	115	93	86	79	71	62
Γενικό σύνολο	**3.080**	**2.980**	**2.902**	**2.766**	**2.763**	**2.494**